

รายงานการศึกษา
เรื่อง
การกำหนดกฎมณเฑียรบาลในรัฐธรรมนูญไทย

โดย
ธำมรงค์ จุฬินทร
กลุ่มงานวิจัยและพัฒนา สำนักวิชาการ
สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร
พฤศจิกายน ๒๕๕๗

รายงานการศึกษา

เรื่อง

การกำหนดกฏมณฑลเทียบบาล ในรัฐธรรมนูญไทย

โดย

ฐากร จุลินทร

กลุ่มงานวิจัยและพัฒนา สำนักวิชาการ
สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

พฤศจิกายน ๒๕๕๗

บทคัดย่อ

กฎหมายเถียรบาลเป็นกฎหมายที่บัญญัติไว้ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ทั้งนี้มีการสันนิษฐานจากนักประวัติศาสตร์ว่า ตราขึ้นใน พ.ศ. ๒๐๑๑ สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โดยเป็นกฎหมายที่บัญญัติเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของพระราชฐาน หรือรักษาความปลอดภัยสำหรับพระมหากษัตริย์ ในช่วงเวลาต่อมาได้มีการตรากฎหมายเถียรบาลในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์อีกหลายฉบับ อย่างไรก็ตามไม่มีบทบัญญัติตามกฎหมายเถียรบาลที่กำหนดการสืบราชสมบัติไว้อย่างแน่ชัด จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ ๖ มีการตรากฎหมายเถียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ จึงเป็นผลให้กระบวนการสืบราชสมบัติของไทยมีความชัดเจนมากขึ้น และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. ๒๔๗๕ กฎหมายเถียรบาลฉบับดังกล่าวได้ถูกยอมรับและบัญญัติในรัฐธรรมนูญฉบับแรก ทั้งนี้ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึงปัจจุบัน กฎหมายเถียรบาลฯ ถูกบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ จำนวน ๑๓ ฉบับ แต่ทว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๙ รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวและธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร รวมทั้งสิ้น ๖ ฉบับ ไม่มีบทบัญญัติที่ชัดเจนในเรื่องนี้ สำหรับสาระสำคัญในการบัญญัติคือ ให้การสืบราชสมบัติดำเนินการตามหรือให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎหมายเถียรบาล ทั้งนี้รัฐธรรมนูญของบางประเทศ เช่น ญี่ปุ่นหรือเดนมาร์ก มีการบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับการสืบราชสมบัติไว้ในรัฐธรรมนูญในลักษณะคล้ายกับรัฐธรรมนูญไทย

กฎหมายเถียรบาลฯ อาจพิจารณาได้ว่าเป็นกฎหมายพิเศษจึงมีการกำหนดหลักการในลักษณะเดียวกันในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๔ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ โดยกำหนดให้การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเถียรบาลฯ เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ดังนั้นคณะองคมนตรีจึงเป็นองค์กรที่มีหน้าที่ในการจัดทำร่างกฎหมายเถียรบาลแก้ไขเพิ่มเติม

ในส่วนบทบาทของรัฐสภาสำหรับการรับทราบหรือการให้ความเห็นชอบผู้ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ ได้มีการกำหนดหลักการในลักษณะเดียวกันในรัฐธรรมนูญทั้ง ๓ ฉบับข้างต้นโดยแบ่งเป็น ๒ กรณี คือ

กรณีที่ ๑ ถ้าราชบัลลังก์ว่างลงและมีการแต่งตั้งพระรัชทายาทไว้แล้ว ให้คณะรัฐมนตรีแจ้งต่อประธานรัฐสภาเพื่อรับทราบ และประธานรัฐสภามีหน้าที่เรียกประชุมรัฐสภาเพื่อรับทราบและอัญเชิญองค์พระรัชทายาทขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์สืบไป

กรณีที่ ๒ ถ้าราชบัลลังก์ว่างลงและไม่มีการแต่งตั้งพระรัชทายาท ให้คณะองคมนตรีเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อเสนอรัฐสภาให้ความเห็นชอบ และประธานรัฐสภามีหน้าที่เรียกประชุมรัฐสภาเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบ ในการนี้จะเสนอพระนามพระราชธิดาก็ได้ เมื่อรัฐสภาให้ความเห็นชอบแล้ว ให้ประธานรัฐสภาอัญเชิญองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์เพื่อทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์สืบไป

ทั้งนี้บทบัญญัติสำหรับกระบวนการให้ความเห็นชอบผู้ทรงราชย์ฯ ในกรณีที่ ๑ และกระบวนการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเถียรบาลฯ ดังกล่าวข้างต้นมีเจตนารมณ์เพื่อมิให้กระบวนการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเถียรบาลฯ และการทรงราชย์ของพระรัชทายาทมีความเกี่ยวข้องกับการเมือง

Abstract

The Palace Law was promulgated at the first time in the era of Ayutthaya Kingdom, in accordance with presumption of historians, this law was enacted in B.E. 2011 during Somdet Phra Boromma Trailokanat period in order to build stability and security for palace and the king. After that several Palace Laws were promulgated in the era of Rattanakosin Kingdom. However, there was no Palace Law on succession until the Palace Law on Succession, B.E. 2467 has been enacted in the period of King Rama VI, resulting to the more stable and apparent of succession process. After The Siamese Revolution in B.E. 2475, the Palace Law on Succession, B.E. 2467 was accepted and stipulated in the first constitution, Temporary Charter for the Administration of Siam Act, B.E. 2475. During B.E. 2475 to the present time, the Palace Law on Succession, B.E. 2467 has been stipulated in 13 constitutions. But this palace law has never been stipulated clearly in 6 Constitutions. Succession process must follow or shall be in accordance with the Palace Law on Succession, B.E. 2467. Like foreign constitutions; Denmark or Japan etc. are similar to Thai Constitution because the Palace Law on succession has been stipulated in constitution of these countries in the same manner.

The Palace Law on Succession, B.E. 2467 may be regarded as a special law, Stipulating is in the same manner in Constitution of The Kingdom of Thailand, B.E. 2534, Constitution of The Kingdom of Thailand, B.E. 2540 and Constitution of The Kingdom of Thailand, B.E. 2550. Due to the amendment of the Palace Law on Succession, B.E. 2467 shall be the prerogative of the king so the Privy Council becomes organization for drafting the Palace Law Amendment.

The role of Parliament for ascending the Throne has the same manner in 3 constitutions, mention in the paragraph above, which has been categorized in 2 cases.

The first case, when the Throne becomes vacant and the King has already appointed His Heir to the Throne, the Council of Ministers shall notify the President of the National Assembly. The President of the National Assembly shall then convoke the National Assembly for the acknowledgement thereof and shall invite such Heir to ascend the Throne.

The second case, when the Throne becomes vacant and the King has not appointed His Heir, the Privy Council shall submit the name of the Successor to the Throne to the Council of Ministers for further submission to the National Assembly for approval. For this purpose, the name of a Princess may be submitted. Upon the approval of the National Assembly, the President of the National Assembly shall invite such Successor to ascend the Throne.

(ค)

The process in the first case and the process for the Palace Law on Succession, B.E. 2467 amendment have been enacted for depoliticization.

คำนำ

ด้วยกลุ่มงานวิจัยและพัฒนา สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร มีหน้าที่ความรับผิดชอบตามความในประกาศคณะกรรมการข้าราชการฝ่ายรัฐสภา เรื่อง การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของส่วนราชการในสังกัดสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ ในการดำเนินการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย ประเด็นปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครองที่เกิดขึ้นหรือคาดว่าจะเกิดขึ้นและจะมีผลกระทบต่อประชาชน

ในการนี้ ผู้จัดทำรายงานการศึกษาในฐานะบุคลากรของกลุ่มงานวิจัยและพัฒนา สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร จึงได้จัดทำรายงานการศึกษาเรื่อง “การกำหนดกฏมณฑลในรัฐธรรมนูญไทย” เพื่อประโยชน์ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐธรรมนูญ รัฐสภา กฎมณฑลที่กำหนดในรัฐธรรมนูญ และพระมหากษัตริย์ และเป็นเอกสารเผยแพร่ความรู้ในเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตย รวมทั้งเป็นฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองไทยทั้งในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์และสมัยการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยรายงานการศึกษาดังกล่าวนี้เป็นรายงานการศึกษาแบบสหวิทยาการซึ่งมีความผสมผสานขององค์ความรู้หรือหลักวิชาการที่มีมิติด้านรัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และประวัติศาสตร์ อย่างครบถ้วน ทั้งนี้ การจัดทำรายงานการศึกษาดังกล่าวถือเป็นความรับผิดชอบของผู้จัดทำรายงานการศึกษา

อนึ่ง สารสำคัญส่วนใหญ่ของรายงานการศึกษาได้จัดทำใน พ.ศ. ๒๕๕๕ แต่ได้มีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมเพียงบางส่วนใน พ.ศ. ๒๕๕๗ จึงมีความจำเป็นต่อการอ้างอิงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ตามความเหมาะสม ทั้งนี้หมวด ๒ พระมหากษัตริย์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ที่อ้างอิงในรายงานการศึกษายังคงมีผลบังคับต่อไปโดยเป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญตามความในมาตรา ๒ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗

ทั้งนี้คาดว่า รายงานการศึกษานี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการยกร่างหรือการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ และการให้ความรู้ความเข้าใจสำหรับผู้เกี่ยวข้องในวงงานรัฐสภาตลอดจนประชาชน โดยทั่วไป เพื่อให้ทราบถึงความสำคัญของรัฐธรรมนูญ กฎมณฑลที่กำหนดในรัฐธรรมนูญ และรัฐสภา ซึ่งจะส่งผลที่สร้างสรรค์สืบเนื่องไปถึงประเทศชาติโดยรวมในที่สุด และในโอกาสนี้ขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่งสำหรับ ศาสตราจารย์วิษณุ เครืองาม ศาสตราจารย์บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และศาสตราจารย์พิเศษชงทอง จันทรางศุ ที่ให้ความกรุณาตรวจอ่านและเสนอแนะข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์สำหรับการจัดทำรายงานการศึกษานี้

ฐากูร จุลินทร ผู้จัดทำรายงานการศึกษา
 กลุ่มงานวิจัยและพัฒนา สำนักวิชาการ
 สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร
 พฤศจิกายน ๒๕๕๗

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ข)
คำนำ	(ง)
สารบัญ	(จ)
สารบัญตาราง	(ฎ)
สารบัญแผนภูมิ	(ฐ)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ในการศึกษา	๒
๑.๓ วิธีการศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูล	๒
๑.๔ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล	๓
๑.๕ ขอบเขตการศึกษา	๓
๑.๕.๑ ขอบเขตด้านเวลา	๓
๑.๕.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา	๓
๑.๕.๓ ขอบเขตด้านจำนวนประเทศ	๔
๑.๖ กรอบแนวคิดในการศึกษา	๖
๑.๗ นิยามศัพท์	๗
๑.๘ ข้อกำหนดในการศึกษา	๗
๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๙
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	๑๑
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์	๑๑
๒.๑.๑ แนวคิดของอาณาจักรยุคโบราณสำหรับความเชื่อ และการนับถือต่อเทพเจ้าในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์	๑๑
๒.๑.๒ แนวคิดของนักปรัชญาการเมืองในสมัยอาณาจักรกรีก ยุคโบราณในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์	๑๒
๒.๑.๓ แนวคิดทฤษฎีเทวสิทธิ์ของพระมหากษัตริย์ (Theory of The Divine Right of Kings) ในการกำหนดที่มา ของพระมหากษัตริย์ซึ่งเกี่ยวข้องกับแนวคิดทางศาสนาคริสต์	๑๓
๒.๑.๔ แนวคิดอาณัติจากสวรรค์ (Mandate of Heaven) ในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์	๑๘

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
๒.๑.๕ แนวคิดทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์	๒๐
๒.๑.๖ แนวคิดทางศาสนาซันโต ในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์	๒๓
๒.๑.๗ แนวคิดทางศาสนาอิสลาม ในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์	๒๔
๒.๑.๘ แนวคิดทางศาสนายูดาห์ ในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์	๒๖
๒.๑.๙ แนวคิดทางศาสนาพุทธแบบดั้งเดิมตามพระไตรปิฎก ในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์	๒๖
๒.๑.๑๐ แนวคิดทางศาสนาพุทธแบบธรรมราชา ในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์	๒๘
๒.๑.๑๑ แนวคิดสำนักคิดประเพณี และแนวคิดอเนกนิกรสโมสรสมมติ ในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์	๒๙
๒.๑.๑๒ แนวคิดเรื่อง อุกาโตสุชาติ ในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์	๓๓
๒.๑.๑๓ แนวคิดเรื่อง บิดาปกครองบุตร ในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์	๓๖
๒.๒ บทวิเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์	๓๖
๒.๓ การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	๓๙
บทที่ ๓ ความเป็นมา เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง และสถานภาพของกฏมณฑลยธาบาล	๔๓
๓.๑ การบัญญัติคำว่า “กฏมณฑลยธาบาล”	๔๓
๓.๒ ความเป็นมาของกฏมณฑลยธาบาล	๔๓
๓.๓ เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับกฏมณฑลยธาบาล	๕๕
๓.๔ กฏมณฑลยธาบาลของราชอาณาจักรอื่นในภูมิภาค	๖๓
๓.๔.๑ กฏมณฑลยธาบาลราชอาณาจักรกัมพูชา	๖๓
๓.๔.๒ กฏมณฑลยธาบาลราชอาณาจักรพม่า	๖๘
๓.๕ สถานภาพของกฏมณฑลยธาบาล	๗๐
๓.๖ คุฏุภการของกฏมณฑลยธาบาลที่มีต่อสังคมไทยในด้านวิชาการ	๘๐

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ ๔ กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ และกระบวนการสืบราชสมบัติของต่างประเทศ	๘๑
๔.๑ แนวคิดในการสืบราชสมบัติ	๘๑
๔.๒ ประเทศที่มีการบัญญัติและไม่มีการบัญญัติ กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ในรัฐธรรมนูญ	๘๒
๔.๓ กระบวนการสืบราชสมบัติของต่างประเทศ	๘๓
๔.๓.๑ ประเทศอังกฤษ (สหราชอาณาจักรบริเตนใหญ่และไอร์แลนด์เหนือ)	๘๓
๔.๓.๒ ประเทศเดนมาร์ก	๘๕
๔.๓.๓ ประเทศเบลเยียม	๘๖
๔.๓.๔ ประเทศนอร์เวย์	๘๘
๔.๓.๕ ประเทศเนเธอร์แลนด์	๙๐
๔.๓.๖ ประเทศสวีเดน	๙๑
๔.๓.๗ ประเทศลักเซมเบิร์ก	๙๓
๔.๓.๘ ประเทศสเปน	๙๔
๔.๓.๙ ประเทศโมนาโก	๙๕
๔.๓.๑๐ ประเทศลิกเตนสไตน์	๙๖
๔.๓.๑๑ ประเทศอันดอร์รา	๙๘
๔.๓.๑๒ ประเทศโมร็อกโก	๙๙
๔.๓.๑๓ ประเทศสวาซิแลนด์	๙๙
๔.๓.๑๔ ประเทศเลโซโท	๑๐๑
๔.๓.๑๕ ประเทศตองกา	๑๐๒
๔.๓.๑๖ ประเทศกาตาร์	๑๐๔
๔.๓.๑๗ ประเทศคูเวต	๑๐๕
๔.๓.๑๘ ประเทศจอร์แดน	๑๐๕
๔.๓.๑๙ ประเทศซาอุดีอาระเบีย	๑๐๖
๔.๓.๒๐ ประเทศบาห์เรน	๑๐๘
๔.๓.๒๑ ประเทศโอมาน	๑๐๘
๔.๓.๒๒ ประเทศสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์	๑๐๙
๔.๓.๒๓ ประเทศญี่ปุ่น	๑๐๙
๔.๓.๒๔ ประเทศบรูไนดารุสซาลาม	๑๑๐
๔.๓.๒๕ ประเทศภูฏาน	๑๑๑

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
๔.๓.๒๖ ประเทศมาเลเซีย	๑๑๓
๔.๓.๒๗ ประเทศกัมพูชา	๑๑๔
๔.๔ บทวิเคราะห์การสืบราชสมบัติจากกฏมณเฑียรบาลว่าด้วย การสืบราชสันตติวงศ์และกระบวนการสืบราชสมบัติของต่างประเทศ	๑๑๖
๔.๔.๑ หลักเชื้อชาติหรือสัญชาติ	๑๑๖
๔.๔.๒ หลักสายโลหิต	๑๑๘
๔.๔.๓ หลักศาสนา	๑๑๘
๔.๔.๔ หลักสภาวะทางเพศ	๑๑๙
๔.๔.๕ หลักอายุขัยและวาระการครองราชสมบัติ	๑๑๙
๔.๔.๖ หลักการเสกสมรส	๑๒๐
๔.๔.๗ หลักการปฏิญาณก่อนทรงราชย์	๑๒๐
๔.๔.๘ หลักการเลือกตั้งหรือหลักการหมุนเวียนตำแหน่ง	๑๒๑
๔.๔.๙ หลักการมีส่วนร่วมของรัฐสภาและสถาบันอื่น	๑๒๑
บทที่ ๕ กฏมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗	๑๒๕
๕.๑ ความเป็นมาของกฏมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗	๑๒๕
๕.๒ กระบวนการตรากฏมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗	๑๔๔
๕.๓ สารสำคัญของกฏมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗	๑๔๘
๕.๔ การดำเนินการตามกฏมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พ.ศ. ๒๔๖๘	๑๕๓
๕.๕ แนวคิดการแก้ไขเพิ่มเติมกฏมณเฑียรบาลว่าด้วย การสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ในสมัยรัชกาลที่ ๗	๑๖๐
๕.๖ บทวิเคราะห์พระราชกิจของรัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ สำหรับกระบวนการสืบราชสมบัติและกฏมณเฑียรบาลว่าด้วย การสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗	๑๖๗
๕.๗ การกำหนดกฏมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ในรัฐธรรมนูญไทย	๑๖๘

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ ๖ บทวิเคราะห์พัฒนาการของการบัญญัติกฎหมายเทียบบาลในรัฐธรรมนูญไทย	๑๗๒
๖.๑ การใช้ถ้อยคำที่สำคัญ	๑๗๗
๖.๒ การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗	๑๗๘
๖.๓ รูปแบบการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการ สืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗	๑๙๓
๖.๔ การยกเลิกกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗	๑๙๓
๖.๕ บทบาทและหน้าที่ของคณะรัฐมนตรี	๑๙๔
๖.๖ บทบาทและหน้าที่ขององคมนตรี	๑๙๕
๖.๗ บทบาทและหน้าที่ของรัฐสภาในการรับทราบ หรือการให้ความเห็นชอบสำหรับการทรงราชย์	๑๙๖
๖.๘ การเสนอพระนามพระราชธิดาเพื่อทรงราชย์	๑๙๘
๖.๙ บทบาทและหน้าที่ของประธานรัฐสภา	๒๐๑
๖.๑๐ บทบาทและหน้าที่ของวุฒิสภาในกรณีไม่มีสภาผู้แทนราษฎร	๒๐๒
๖.๑๑ การบรรลุนิติภาวะของพระมหากษัตริย์	๒๐๓
๖.๑๒ องค์กษัตริย์ลำดับผู้สืบราชสันตติวงศ์	๒๐๔
๖.๑๓ การพิจารณาบทบัญญัติเกี่ยวกับกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการ สืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๔ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐	๒๐๔
๖.๑๔ บทบัญญัติของกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ที่ไม่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ	๒๐๕
๖.๑๕ ความคล้ายและความแตกต่างระหว่างกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการ สืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ กับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ	๒๐๗

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ ๗ การดำเนินการตามกฎหมายที่เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญไทย	๒๐๙
๗.๑ การดำเนินการตามกฎหมายที่เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ พระพุทศักราช ๒๕๖๗ ในรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๖๗	๒๐๙
๗.๒ การดำเนินการตามกฎหมายที่เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ พระพุทศักราช ๒๕๖๗ ในรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๖๙	๒๑๙
๗.๓ ข้อสังเกตสำหรับการดำเนินการตามกฎหมายที่เกี่ยวกับ การสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทศักราช ๒๕๖๗ ในรัฐธรรมนูญ	๒๒๑
๗.๔ ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายที่เกี่ยวกับ ที่มีต่อการสืบราชสมบัติและรัฐธรรมนูญ	๒๒๓
๗.๕ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ กฎหมายที่เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ พระพุทศักราช ๒๕๖๗	๒๒๕
บทที่ ๘ บทสรุปและอภิปรายผล	๒๒๖
บรรณานุกรม	๒๒๙
ภาคผนวก	๒๔๒
ก คำปฏิญาณของจอมพล สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ วันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๓	๒๔๒
ข เอกสารที่สันนิษฐานว่าเป็น คำปฏิญาณของจอมพล สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ในวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๓	๒๔๕
ค ความในรายงานประชุมเสนาบดี วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๓	๒๔๗
ง บันทึกเรื่อง กฎหมายที่เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ ลงวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๖๖ หน้า ๑	๒๔๙
จ หนังสือกรมร่างกฎหมาย ที่ ๖๔/๑๑๖ ลงวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พระพุทศักราช ๒๕๖๖	๒๕๑
ฉ หนังสือกรมร่างกฎหมาย ที่ ๖๓/๑๑๕ ลงวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พระพุทศักราช ๒๕๖๖	๒๕๓
ช หนังสือ ที่ ๗๖/๕๓๑ ลงวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พระพุทศักราช ๒๕๖๖	๒๕๖
ซ กฎหมายที่เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ พระพุทศักราช ๒๕๖๗	๒๕๘

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

ภาคผนวก

ณ หนังสือสั่งเสนาบดีวัง เรื่อง สืบสันตติวงศ์และตั้งพระอัฐิ ลงวันที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๘	๒๖๖
ณ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๓๓/๒๔๗๗ (ประชุมวิสามัญ สมัยสามัญ สมัยที่ ๒) วันพุธ-พฤหัสบดีที่ ๖-๗ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗	๒๖๙
ณ บัญชีรายพระนามพระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล และสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช	๒๘๒

สารบัญญัตินี้

ตารางที่	หน้า
๑ พระราชพิธีสิบสองเดือนที่กำหนดในกฎมณเฑียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยา	๔๘
๒ ลักษณะการลงโทษและฐานความผิดที่กำหนดในกฎมณเฑียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยา	๕๗
๓ การเปรียบเทียบกฎมณเฑียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยา และกฎมณเฑียรบาลราชอาณาจักรกัมพูชา	๖๕
๔ การจำแนกแนวคิดในการสืบราชสมบัติของต่างประเทศ	๑๒๔
๕ รายพระนามพระราชโอรสและผู้สืบเชื้อสายที่เป็นบุรุษในรัชกาลที่ ๕ และสมเด็จพระอัครมเหสีที่เกี่ยวข้องกับลำดับสืบราชสมบัติ ระหว่างสมัยรัชกาลที่ ๕-รัชกาลที่ ๗	๑๕๓
๖ การบัญญัติกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ในรัฐธรรมนูญไทย จำนวน ๑๓ ฉบับ	๑๗๒
๗ บทบัญญัติของกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ บางมาตราที่ไม่อาจมีสภาพบังคับในบางส่วนหรือทั้งหมดแล้ว	๒๐๖
๘ รายพระนามพระราชโอรสในรัชกาลที่ ๕ ที่มีสกุลยศเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าและ พระราชวงศ์อื่นเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับลำดับสืบราชสมบัติภายหลังรัชกาลที่ ๗ ทรงสละราชสมบัติ	๒๑๑
๙ บัญชีลำดับสืบราชสันตติวงศ์ตามหนังสือกระทรวงวัง ลับ ที่ ๑๓๐/๓๐๖๑ ลงวันที่ ๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗	๒๑๗

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
๑	๕๑
๒	๑๔๗
๓	๑๗๑
๔	๑๘๓
๕	๑๘๔
๖	๑๘๕
๗	๑๘๖
๘	๑๘๗
๙	๑๘๘

สารบัญแผนภูมิ (ต่อ)

แผนภูมิที่	หน้า
๑๐	๑๘๙
<p>ขั้นตอนการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนุญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๗ กรณีพระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบตามความในมาตรา ๙๙</p>	
๑๑	๑๙๐
<p>ขั้นตอนการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนุญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๒๑</p>	
๑๒	๑๙๑
<p>ขั้นตอนการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนุญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๒๑ กรณีพระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบตามความในมาตรา ๗๘</p>	
๑๓	๑๙๒
<p>ขั้นตอนการแก้ไขกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนุญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๔ รัฐธรรมนุญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ และรัฐธรรมนุญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐</p>	

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กฎหมายเทียรบาลหรือกฎหมายเทียรบาล เป็นกฎหมายโบราณที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยความหมายของคำว่า “กฎหมายเทียรบาล” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ คือ “ข้อบัญญัติพิเศษเกี่ยวกับพระราชฐาน พระราชวงศ์ และระเบียบการปกครองในราชสำนัก, โบราณใช้ว่ากฎหมายเทียรบาลหรือกฎหมายเทียรบาล ก็มี”

โดยที่กฎหมายเทียรบาลเป็นข้อบัญญัติที่ตราขึ้นเพื่อให้มีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกสำหรับการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในพระราชวัง การรักษาความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ การกำหนดให้มีพระราชประเพณีที่เป็นกุศโลบายและมีบทบาทสำคัญสำหรับการปกครองแผ่นดิน รวมทั้งเป็นบทบัญญัติสำหรับเป็นแนวทางปฏิบัติในการสืบราชสมบัติของพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้ไม่ใช่เฉพาะประเทศไทยเท่านั้นที่มีกฎหมายเทียรบาล แต่ประเทศที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขแห่งรัฐหลายประเทศ เช่น อังกฤษ ญี่ปุ่น เดนมาร์ก ฯลฯ ต่างมีกฎหมายในลักษณะกฎหมายเทียรบาลทั้งสิ้น เพียงแต่มีชื่อที่แตกต่างกันในแต่ละประเทศ และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ จึงมีการจัดทำรัฐธรรมนูญในรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยมีการรับรองสถานภาพของสถาบันพระมหากษัตริย์และกฎหมายเทียรบาล ด้วยความตระหนักว่า กฎหมายเทียรบาลเป็นกฎหมายเดิมที่มีมาก่อนรัฐธรรมนูญและยังคงมีความจำเป็นสำหรับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

กฎหมายเทียรบาลได้มีการตราขึ้นมาหลายฉบับ แต่กฎหมายเทียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ เป็นกฎหมายเทียรบาลฉบับเดียวที่ได้รับการรับรองสถานภาพและบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญหลายฉบับเพื่อเป็นกฎหมายเฉพาะที่ว่าด้วยการสืบราชสมบัติ อย่างไรก็ตามในสมัยรัฐบาลที่มาจากการยึดอำนาจหรือการรัฐประหารซึ่งมีกฎหมายสูงสุดของประเทศในรูปแบบของรัฐธรรมนูญที่มีลักษณะเป็นฉบับชั่วคราวฉบับหรือธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร ไม่มีการบัญญัติในส่วนของกฎหมายเทียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ไว้ เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๔๙ หรือธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๑๕ เป็นต้น เนื่องจากรัฐธรรมนูญหรือธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรฉบับนั้น ๆ มีวัตถุประสงค์ให้มีการบังคับใช้ในระยะเวลาชั่วคราว

เมื่อพิจารณาแล้วปรากฏว่า กฎหมายเทียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ อาจมีบทบัญญัติบางประการที่ไม่สอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม คณะผู้ร่างรัฐธรรมนูญในแต่ละฉบับ ได้พิจารณาเรื่องดังกล่าวด้วยความรอบคอบจึงได้จัดทำบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญขึ้นมารองรับในการบังคับใช้ตามกฎหมายร่วมกับบทบัญญัติแห่งกฎหมายเทียรบาลฯ เพื่อกำหนดให้กฎหมายในยุคสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ยังคงมีสภาพบังคับใช้ภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยในยุคสมัยปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้กำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับรัฐสภา โดยกฎหมายเถียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ เป็นกลไกทางกฎหมายที่สำคัญประการหนึ่งสำหรับการมีส่วนร่วมในโครงสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าว โดยเฉพาะการกำหนดให้รัฐสภาเป็นองค์กรผู้แทนปวงชนชาวไทย มีหน้าที่และความรับผิดชอบเพื่อรับทราบการทรงราชย์ขององค์พระรัชทายาทตามกฎหมายเถียรบาลฯ ขณะเดียวกันก็มีหน้าที่ให้ความเห็นชอบต่อองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ในกรณีที่ไม่มี การแต่งตั้งพระรัชทายาทไว้ก่อน ซึ่งสอดคล้องกับ **หลักอเนกนิกรสโมสรสมมติ** ที่กำหนดให้การทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์มาจากการอัญเชิญของประชาชนโดยผ่านกระบวนการรัฐสภา ทั้งนี้ประธานรัฐสภามีบทบาทหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญในการเป็นผู้แทนปวงชนชาวไทย สำหรับการอัญเชิญองค์พระรัชทายาทหรือองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์สืบไป

นอกเหนือจากนั้น กฎหมายเถียรบาลฉบับต่าง ๆ ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ที่จะได้อธิบายสภาพทางสังคมตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งในแง่บทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ ข้าราชการและขุนนาง การปกครอง การบริหารราชการแผ่นดิน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรต่าง ๆ ในยุคสมัยโบราณ สภาพทางสังคมวิทยา ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนาของบุคคล รวมไปถึงพระราชประเพณีต่าง ๆ ที่เป็นกุศโลบายในการหล่อหลอมภาคส่วนต่าง ๆ ให้เป็นเอกภาพสำหรับการเสริมสร้างความมั่นคงของราชอาณาจักร

จึงเป็นประโยชน์ทางวิชาการทั้งในสาขารัฐศาสตร์ สาขานิติศาสตร์ สาขาประวัติศาสตร์ และสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการศึกษาถึงความเป็มา ความหมาย สถานภาพ สารสำคัญ การกำหนดและการปฏิบัติให้เป็นไปตามหรือให้เป็นโดยนัยของกฎหมายเถียรบาลฯ ตามที่บัญญัติในรัฐธรรมนูญ ตลอดจนกฎหมายที่มีลักษณะเป็นกฎหมายเถียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์หรือบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ รวมทั้งกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการสืบราชสมบัติของต่างประเทศ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาศาสตร์การเมืองไทยหรือการยกร่างรัฐธรรมนูญ ตลอดจนการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ ซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับการพัฒนาการเมืองต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ในการศึกษา

- (๑) ศึกษาความหมาย ประวัติความเป็นมาและสถานภาพของกฎหมายเถียรบาลโดยทั่วไป และเฉพาอย่างยิ่ง กฎหมายเถียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗
- (๒) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายเถียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์กับรัฐธรรมนูญ ทั้งของไทยและต่างประเทศ
- (๓) ศึกษากระบวนการสืบราชสมบัติทั้งของไทยและต่างประเทศ

๑.๓ วิธีการศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูล

เป็นการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ในการศึกษาพัฒนาการของประเด็นที่ศึกษา ด้วยการศึกษาระเบียบเอกสาร (Documentary studying) ทั้งนี้ได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Data) จากข้อมูลประเภทต่าง ๆ ก่อนนำมาวิเคราะห์พัฒนาการของประเด็นที่ศึกษา ดังนี้

(๑) ข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นต้น (Primary Source) เช่น พระราชพงศาวดาร เอกสารในสมัยรัชกาลที่ ๖-๗ รายงานการประชุมในการยกร่างรัฐธรรมนูญและวงงานรัฐสภา เป็นต้น

(๒) ข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นสอง (Secondary Source) เช่น คัมภีร์ศาสนาที่มีการเรียบเรียงแล้ว บทความ หนังสือ ตำราเรียน งานวิจัย วิทยานิพนธ์ งานวิชาการในสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

ทั้งนี้ได้มีการตรวจสอบความถูกต้องของเอกสารที่ได้รับมาจากแหล่งต่าง ๆ ว่ามีความถูกต้องและสอดคล้องกันหรือไม่ โดยได้ตรวจสอบถึงความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูลและเอกสารที่นำมาอ้างอิง พร้อมกันนี้ได้รวบรวมข้อมูลจากการแปลรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้องของต่างประเทศ รวมทั้งเอกสารขั้นต้นที่เป็นภาษาอังกฤษสำหรับประกอบการศึกษาด้วย

๑.๔ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ ในการศึกษาพัฒนาการของเรื่องที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยเป็นการอธิบายและพรรณนาถึงความเป็นมาของกฎหมายเทียบบาล ความหมายและสถานภาพของกฎหมายเทียบบาล กฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ของต่างประเทศ การกำหนดกฎหมายเทียบบาลในรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้จะมีการวิเคราะห์พัฒนาการของการบัญญัติและการดำเนินการตามกฎหมายเทียบบาลในรัฐธรรมนูญ รวมทั้งการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมาย สถาบัน และบุคคลที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการสืบราชสมบัติ ดังนี้

- องค์การร่างรัฐธรรมนูญ → รัฐธรรมนูญ
- รัฐธรรมนูญ → รัฐสภา
- รัฐธรรมนูญ → คณะรัฐมนตรี
- รัฐธรรมนูญ → คณะองคมนตรี
- รัฐธรรมนูญ → กฎมณเฑียรบาลฯ
- กฎมณเฑียรบาลฯ → องค์พระมหากษัตริย์
- กฎมณเฑียรบาลฉบับต่าง ๆ → กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช

๒๔๖๗

อนึ่ง รายงานการศึกษานี้มีลักษณะเป็นรายงานการศึกษาแบบสหวิทยาการที่มีความผสมผสานขององค์ความรู้ด้านสาขารัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และประวัติศาสตร์เป็นองค์ประกอบสำคัญในการศึกษา

๑.๕ ขอบเขตการศึกษา

๑.๕.๑ ขอบเขตด้านเวลา

เป็นขอบเขตการศึกษาตามลำดับเวลาของยุคที่มีการตรากฎหมายเทียบบาลครั้งแรกในสมัยกรุงศรีอยุธยา ยุคที่มีการตรากฎหมายเทียบบาลเพิ่มเติมในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ และช่วงเวลาตั้งแต่ปี ๒๔๗๕-ปัจจุบัน ตามที่มีการกำหนดกฎหมายเทียบบาลในรัฐธรรมนูญ

๑.๕.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

เป็นขอบเขตการศึกษากฎมณเฑียรบาลที่กำหนดในรัฐธรรมนูญ คือ กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ รวมทั้งบทบัญญัติและการดำเนินการตามกฎหมายเทียบบาลฯ ที่กำหนดในรัฐธรรมนูญ กฎมณเฑียรบาลอื่น ๆ ตลอดจนกฎหมายที่มีลักษณะเป็นกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์และกระบวนการสืบราชสมบัติของต่างประเทศ ตามลำดับดังนี้

- (๑) กฎมณเฑียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยา
- (๒) กฎมณเฑียรบาลสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
- (๓) กฎมณเฑียรบาลของต่างประเทศ และกฎหมายเทียบบาลของประเทศอื่น

ในภูมิภาคตลอดจนบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายเทียบบาลฯ และกระบวนการสืบราชสมบัติของแต่ละประเทศ

(๔) กฎมณเฑียรบาลที่กำหนดในรัฐธรรมนูญ คือ กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗

(๕) การดำเนินการตามกฎมณเฑียรบาลที่กำหนดในรัฐธรรมนูญ

อนึ่ง การศึกษากฎมณเฑียรบาลสำหรับรายงานการศึกษานี้จะมุ่งไปที่การศึกษาการสืบราชสมบัติตามกฎมณเฑียรบาลฯ ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ รวมทั้งการดำเนินการตามกฎมณเฑียรบาลฯ เพื่อให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕

๑.๕.๓ ขอบเขตด้านจำนวนประเทศ

ได้กำหนดให้มีการศึกษากฎมณเฑียรบาลฯ รวมทั้งบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องกับกฎมณเฑียรบาลฯ และกระบวนการสืบราชสมบัติของประเทศที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขแห่งรัฐ อีกจำนวน ๒๗ ประเทศ ทั้งนี้แต่ละประเทศมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันทั้งในภาษาไทยและภาษาอังกฤษ อีกทั้งการเรียกชื่อที่แตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค จึงใช้การเรียกชื่อตามประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง กำหนดชื่อประเทศ ดินแดน เขตปกครอง และเมืองหลวง ลงวันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๔ และการเผยแพร่ข้อมูลตามที่ปรากฏในเว็บไซต์กระทรวงการต่างประเทศ (www.mfa.go.th) โดยได้จัดลำดับตามที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของประเทศในแต่ละทวีป พร้อมกับพระนามตำแหน่งประมุขแห่งรัฐของแต่ละประเทศ ดังนี้

ก. ทวีปยุโรป

(๑) สหราชอาณาจักรบริเตนใหญ่และไอร์แลนด์เหนือ

(United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland)

[พระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระราชาธิบดี/ราชินี: King/Queen]

(๒) ราชอาณาจักรเดนมาร์ก (Kingdom of Denmark)

[พระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระราชาธิบดี/ราชินี: King/Queen]

(๓) ราชอาณาจักรเบลเยียม (Kingdom of Belgium)

[พระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระราชาธิบดี/ราชินี: King/Queen]

(๔) ราชอาณาจักรนอร์เวย์ (Kingdom of Norway)

[พระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระราชาธิบดี/ราชินี: King/Queen]

(๕) ราชอาณาจักรเนเธอร์แลนด์ (Kingdom of Netherlands)

[พระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระราชาธิบดี/ราชินี: King/Queen]

(๖) ราชอาณาจักรสวีเดน (Kingdom of Sweden)

[พระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระราชาธิบดี/ราชินี: King/Queen]

(๗) ราชรัฐลักเซมเบิร์ก (Grand Duchy of Luxembourg)

[Grand Duke: แกรนด์ ดยุก]

(๘) ราชอาณาจักรสเปน (Kingdom of Spain)

[พระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระราชาธิบดี/ราชินี: King/Queen]

(๙) ราชรัฐโมนาโก (Principality of Monaco)

[เจ้าชาย/เจ้าหญิง: Prince/Princess]

- (๑๐) ราชรัฐลิกเตนสไตน์ (Principality of Liechtenstein)
[เจ้าชาย/เจ้าหญิง: Prince/Princess]
- (๑๑) ราชรัฐอันดอร์รา (Principality of Andorra)
[ประมุขร่วม (Co-Princes) ซึ่งได้แก่ พระราชาคณะ (Bishop) แห่งเมืองอูร์เคล (Urgell) ของราชอาณาจักรสเปน และประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส]

ข. ทวีปแอฟริกา

- (๑) ราชอาณาจักรโมร็อกโก (Kingdom of Morocco)
[พระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระราชาธิบดี: King]
- (๒) ราชอาณาจักรเลโซโท (Kingdom of Lesotho)
[พระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระราชาธิบดี: King]
- (๓) ราชอาณาจักรสวาซิแลนด์ (Kingdom of Swaziland)
[พระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระราชาธิบดี: King]

ค. ทวีปออสเตรเลียและโอเชียเนีย

- ราชอาณาจักรตองกา (Kingdom of Tonga)
[พระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระราชาธิบดี/ราชินี: King/Queen]

ง. ทวีปเอเชีย

- (๑) รัฐกาตาร์ (State of Qatar)
[เจ้าผู้ครองรัฐ: Emir]
- (๒) รัฐคูเวต (State of Kuwait)
[เจ้าผู้ครองรัฐ: Emir]
- (๓) ราชอาณาจักรฮัชไมต์จอร์แดน (Hashemite Kingdom of Jordan)
[พระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระราชาธิบดี: King]
- (๔) ราชอาณาจักรซาอุดีอาระเบีย (Kingdom of Saudi Arabia)
[พระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระราชาธิบดี: King]
- (๕) ราชอาณาจักรบาห์เรน (Kingdom of Bahrain)
[พระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระราชาธิบดี: King]
- (๖) รัฐสุลต่านโอมาน (Sultanate of Oman)
[สุลต่าน: Sultan]
- (๗) สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ (United Arab Emirates)
[ประธานาธิบดีซึ่งมาจากเจ้าผู้ครองรัฐ:
President of the Union]
- (๘) ญี่ปุ่น (Japan)
[สมเด็จพระจักรพรรดิ: Emperor]
- (๙) บรูไนดารุสซาลาม (Negara Brunei Darussalam)
[พระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระราชาธิบดี: King]
- (๑๐) ราชอาณาจักรภูฏาน (Kingdom of Bhutan)
[พระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระราชาธิบดี/ราชินี: King/Queen]

(๑๑) มาเลเซีย (Malaysia)

[สมเด็จพระราชาธิบดี: Yang di-Pertuan Agong]

(๑๒) ราชอาณาจักรกัมพูชา (Kingdom of Cambodia)

[พระมหากษัตริย์: King]

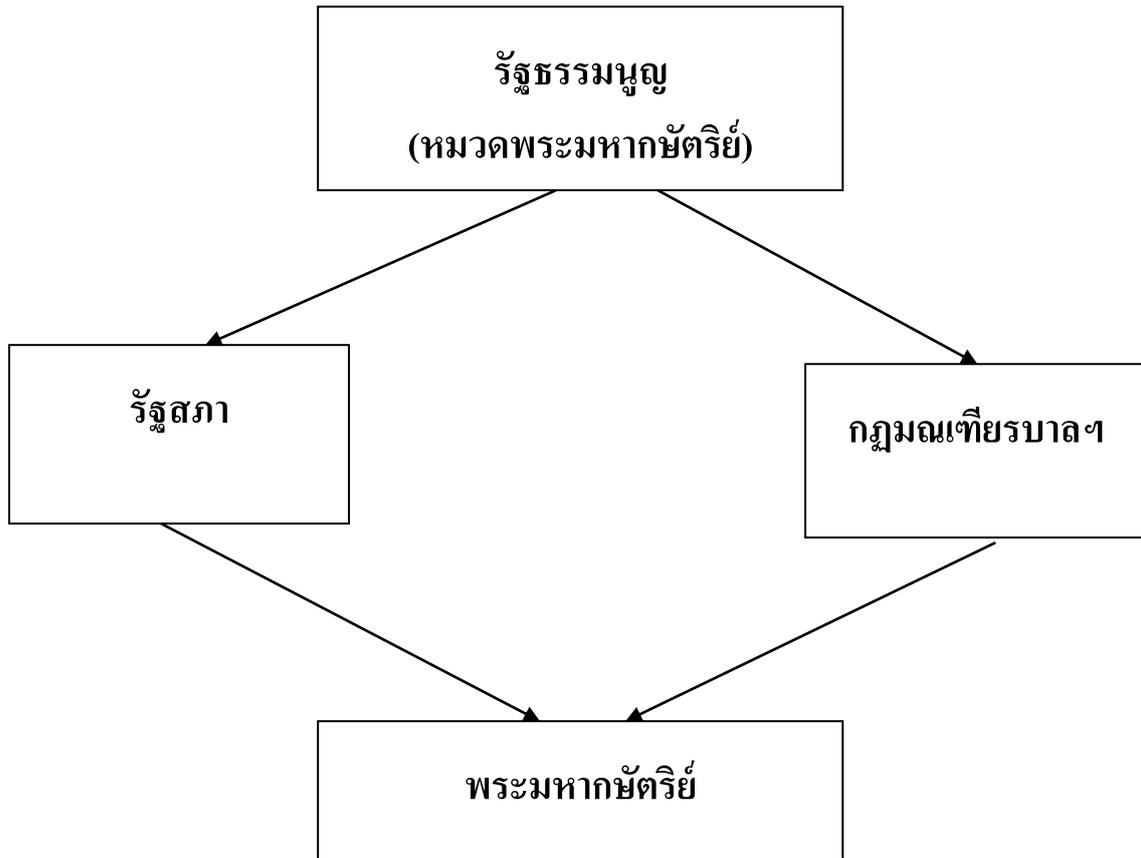
อนึ่ง ไม่ได้กำหนดการศึกษาการสืบทอดตำแหน่งประมุขนครรัฐวาติกัน (Vatican City State) เนื่องจากประมุขนครรัฐวาติกัน คือ พระสันตะปาปา ซึ่งเป็นประมุขศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก จึงไม่ได้อยู่ในบริบทของรายงานการศึกษานี้ พร้อมกันนี้ได้พิจารณาแล้วว่า รัฐเอกราชซามัว (Independent of state of Samoa) มีลักษณะเป็นสาธารณรัฐมิใช่ราชอาณาจักรเนื่องจากกำหนดให้มีการเลือกตั้งประมุขแห่งรัฐทุก ๕ ปี จึงไม่ได้อยู่ในขอบเขตการศึกษาตามรายงานการศึกษานี้ สำหรับสถานภาพของพระมหากษัตริย์ประเทศอังกฤษในฐานะประมุขแห่งรัฐของประเทศอื่นในเครือจักรภพจะปรากฏรายละเอียดใน ข้อ ๔.๓.๑

๑.๖ กรอบแนวคิดในการศึกษา

โดยที่รัฐธรรมนูญมีความมุ่งหมายเพื่อก่อตั้งและควบคุมโครงสร้างพื้นฐานทางกฎหมาย จึงต้องมีลักษณะความเป็นสูงสุด (Supremacy) ต่อทุกองค์กรในทางนิติบัญญัติ หรือที่เรียกรัฐธรรมนูญว่าเป็น “The supreme law of the land” (ธรรมนูญ สุมันตกุล, ๒๕๕๗, น. ๓)

แม้ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์และกฏมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ เป็นโครงสร้างการปกครองที่มีขึ้นและเป็นกฎหมายที่ตราขึ้นก่อนมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง อย่างไรก็ตามเมื่อมีการตรารัฐธรรมนูญในฐานะกฎหมายสูงสุด ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ได้มีการยอมรับการดำรงอยู่ของสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงกำหนดให้ประเทศไทยยังคงรูปแบบการปกครองในรูปแบบราชอาณาจักรต่อไป แต่ให้เป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและให้พระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy) ทั้งนี้รัฐธรรมนูญได้บัญญัติโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับองค์กรต่าง ๆ ในมิติความเป็นสถาบัน (institution) ของสถาบันพระมหากษัตริย์ ขณะเดียวกันได้กำหนดกระบวนการทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ ซึ่งในประเด็นหลังนี้ได้พิจารณาองค์พระมหากษัตริย์ในมิติความเป็นบุคคล (individual) ทั้งนี้กระบวนการทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ เป็นหลักการโดยสังเขปที่จัดทำขึ้นโดยให้รัฐสภามีส่วนร่วมในกระบวนการ เพื่อเป็นการสร้างความชอบธรรมตามกฎหมายและให้สอดคล้องกับระบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แต่การจัดลำดับสืบราชสมบัติ (line of succession) หรือการกำหนดคุณสมบัติ (character) ซึ่งเป็นรายละเอียดของกระบวนการทรงราชย์ฯ ยังคงต้องใช้บทบัญญัติตามกฎหมายมณเฑียรบาลฯ

จึงได้กำหนดกรอบความสัมพันธ์ระหว่าง รัฐธรรมนูญ (หมวดพระมหากษัตริย์) → รัฐสภา และกฏมณเฑียรบาลฯ → พระมหากษัตริย์ เพื่ออธิบายและแสดงให้เห็นว่า รัฐธรรมนูญในฐานะกฎหมายสูงสุดได้บัญญัติโครงสร้างการปกครองของประเทศ โดยกำหนดให้รัฐสภาซึ่งเป็นสถาบันทางการเมืองที่มีขึ้นครั้งแรกเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ ใช้บทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญร่วมกับกฏมณเฑียรบาลฯ ในการรับทราบหรือให้ความเห็นชอบ แล้วแต่กรณี พร้อมทั้งอัญเชิญองค์พระราชทายาทหรือองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ แล้วแต่กรณี ขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งคือบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญกับกฏมณเฑียรบาลฯ เป็นกลไกทางกฎหมายในการได้มาซึ่งพระมหากษัตริย์ของประเทศไทย

๑.๗ นิยามศัพท์

(๑) คำที่ใช้ในรายงานการศึกษานี้คือ “กฏมณฑลเทียรบาล” เพื่อให้สอดคล้องกับการใช้ถ้อยคำในรัฐธรรมนูญ แต่ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๕ ใช้คำว่า “กฏมณฑลเทียรบาล” และในเอกสารที่เกี่ยวข้องหรือเอกสารดั้งเดิม อาจมีการเขียนในรูปแบบอื่น ๆ คือ “กฏมณฑลเทียรบาล” โดยมีความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานฯ คือ “ข้อบัญญัติพิเศษเกี่ยวกับพระราชฐาน พระราชวงศ์ และระเบียบการปกครองในราชสำนัก, โบราณใช้ว่า กฏมณฑลเทียรบาลหรือกฏมณฑลเทียรบาล ก็มี”

(๒) คำนิยามศัพท์ของ “สมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระอัครมเหสี” ในกฏมณฑลเทียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยาได้กำหนดคำนี้ว่า “สมเด็จพระหน่อพระพุทธเจ้า” อย่างไรก็ตามคำนิยามศัพท์ในมาตรา ๔ แห่งหมวดที่ ๒ บรรยายศัพท์ กฏมณฑลเทียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ กำหนดคำนี้ว่า “สมเด็จพระหน่อพระพุทธเจ้า” โดยทั้ง ๒ คำนี้มีความหมายเหมือนกันแต่รูปของคำต่างกัน สำหรับในรายงานการศึกษานี้จะใช้คำว่า “สมเด็จพระหน่อพระพุทธเจ้า” เป็นหลัก และจะใช้คำว่า “สมเด็จพระหน่อพระพุทธเจ้า” ตามบริบทของประเด็นในแต่ละเรื่องแล้วแต่กรณี

๑.๘ ข้อกำหนดในการศึกษา

(๑) สารสำคัญส่วนใหญ่ของรายงานการศึกษาได้จัดทำในปี ๒๕๕๕ แต่ได้มีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมเพียงบางส่วนในปี ๒๕๕๗ จึงมีความจำเป็นต่อการอ้างอิงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ตามความเหมาะสม ทั้งนี้หมวด ๒ พระมหากษัตริย์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ที่ใช้อ้างอิงในรายงานการศึกษายังคงมีผลบังคับใช้เป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญตามความในมาตรา ๒ แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗

(๒) การเรียกลำดับของรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับจะเป็นการเรียกลำดับโดยย่อจากรัฐธรรมนูญและ พุทธศักราชที่ประกาศใช้ ดังนี้

(๒.๑) รัฐธรรมนูญปี ๒๔๗๕ ฉบับที่ ๑ หมายความว่า พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕

(๒.๒) รัฐธรรมนูญปี ๒๔๗๕ ฉบับที่ ๒ หมายความว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕

(๒.๓) รัฐธรรมนูญปี ๒๔๘๙ หมายความว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๘๙

(๒.๔) รัฐธรรมนูญปี ๒๔๙๐ หมายความว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๔๙๐

(๒.๕) รัฐธรรมนูญปี ๒๔๙๒ หมายความว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๙๒

(๒.๖) รัฐธรรมนูญปี ๒๔๙๕ หมายความว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๙๕ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๙๕

(๒.๗) รัฐธรรมนูญปี ๒๕๐๒ หมายความว่า รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๐๒

(๒.๘) รัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๑ หมายความว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๑

(๒.๙) รัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๕ หมายความว่า รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๑๕

(๒.๑๐) รัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๗ หมายความว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๗

(๒.๑๑) รัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๙ หมายความว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๙

(๒.๑๒) รัฐธรรมนูญปี ๒๕๒๐ หมายความว่า รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๒๐

(๒.๑๓) รัฐธรรมนูญปี ๒๕๒๑ หมายความว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๒๑

(๒.๑๔) รัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ หมายความว่า รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๓๔

(๒.๑๕) รัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ หมายความว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๔

(๒.๑๖) รัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐ หมายความว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐

(๒.๑๗) รัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๙ หมายความว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๔๙

(๒.๑๘) รัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ หมายความว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐

(๒.๑๙) รัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๗ หมายความว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗

(๓) มีการใช้คำว่า “ปี” แทนคำว่า “พ.ศ.” ยกเว้นแต่มีความประสงค์ที่จะระบุช่วงเวลาหรือเวลาที่ชัดเจน จึงจะใช้คำว่า “พ.ศ.”

(๔) นามของประเทศที่พิจารณาศึกษาในรายงานการศึกษานี้ที่เป็นการกำหนดตามประกาศทางราชการ ตามที่ปรากฏในข้อที่ ๑.๕.๓ แล้ว ฉะนั้นสารัตถะในส่วนอื่น ๆ ของรายงานการศึกษานี้จึงจะเรียกนามประเทศตามคำสามัญที่ทราบโดยทั่วไป เช่น รัฐสุลต่านโอมาน จะเรียกว่า ประเทศโอมาน หรือราชอาณาจักรฮัซิมัดจอร์แดนจะเรียกว่า ประเทศจอร์แดน เป็นต้น อนึ่ง กรณีสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา จะเรียกว่า ประเทศพม่า

(๕) การใช้ถ้อยคำว่า “สืบราชสมบัติ” “สืบราชสันตติวงศ์” หรือ “สืบราชบัลลังก์” มีความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ คล้ายกันในหลายประการ ดังนั้นจึงใช้ถ้อยคำว่า “สืบราชสมบัติ (เป็นพระมหากษัตริย์ต่อเนื่องแทน)” แทนความหมายของถ้อยคำว่า “สืบราชสันตติวงศ์ (ครองราชสมบัติสืบต่อจากพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อนซึ่งอยู่ในราชวงศ์เดียวกัน)” หรือ “สืบราชบัลลังก์ (เป็นพระมหากษัตริย์ต่อเนื่องแทน)” ตามความเหมาะสมในบริบทของประเด็นเพื่อให้การใช้ถ้อยคำในรายงานการศึกษานี้มีความสอดคล้องกัน แต่จะมีการใช้คำว่า “สืบราชสันตติวงศ์” หรือ “สืบราชบัลลังก์” ในบางกรณีเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของประเด็นที่ศึกษา

(๖) การเรียกพระนามของพระราชวงศ์ในรายงานการศึกษานี้ จะเป็นการอ้างถึงพระนามทั้งในสกุลยศและพระอิสริยยศที่ครบถ้วนในครั้งแรก และในการเรียกพระนามในครั้งต่อไปจะอ้างอิงเฉพาะพระอิสริยยศที่เป็นการทรงกรมเท่านั้น เช่น จอมพล สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ทั้งนี้จะอ้างถึงในครั้งที่สองและครั้งต่อไปว่า “สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ” นอกจากนั้นการเรียกพระนามของพระราชวงศ์จะเป็นไปตามข้อเท็จจริงและบริบทของประเด็นเนื่องจากมีการสถาปนาพระราชวงศ์ให้มีสกุลยศที่เลื่อนลำดับสูงขึ้นอยู่หลายครั้ง เช่น เมื่อปี ๒๔๖๕ หม่อมเจ้าวรานนท์ธวัชมีสกุลยศในชั้นหม่อมเจ้า แต่ในปี ๒๔๗๐ ได้รับการสถาปนาให้เป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า

(๗) การศึกษากฎหมายมหาชนในสมัยกรุงศรีอยุธยาของรายงานการศึกษานี้ ได้ถือการลำดับข้อตามรายงานวิจัยเรื่อง กฎหมายมหาชน ฉบับเฉลิมพระเกียรติ ๒ ผลงานวิจัย (วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ, ๒๕๔๘) ที่มีการลำดับข้อจำนวน ๒๑๑ ข้อ

(๘) จำนวนพระมหากษัตริย์สมัยกรุงศรีอยุธยา ได้ถือตามหนังสือเรื่อง “นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย” (มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, ๒๕๕๔) ที่มีจำนวน ๓๓ พระองค์ จึงไม่ได้รวมขุนวรวงศาธิราชที่ครองอำนาจกรุงศรีอยุธยาในช่วงเวลาประมาณ พ.ศ. ๒๐๙๑ ไว้ด้วย

๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

(๑) เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติองค์พระรัชทายาท

(๒) สามารถใช้เป็นเอกสารวิชาการเนื่องในโอกาสการสถาปนาระบอบประชาธิปไตยที่มีขึ้นในวันที่ ๒๔ มิถุนายนของแต่ละปี และในโอกาสการสถาปนารัฐธรรมนูญที่มีขึ้นในวันที่ ๑๐ ธันวาคมของแต่ละปี

(๓) สามารถใช้เป็นข้อมูลประกอบการยกร่างรัฐธรรมนูญหรือการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญในส่วนที่เกี่ยวข้อง

(๔) เพื่อให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๖๐ ในประเด็นยุทธศาสตร์ที่สี่ : พัฒนาการองค์กรมุ่งสู่การเป็น SMART Parliament ในส่วนความเป็นเนื้อหา (content) ของฐานข้อมูลสารสนเทศของรัฐสภา

(๕) สามารถใช้เป็นเอกสารสนับสนุนการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์และจดหมายเหตุของรัฐสภา ซึ่งรับผิดชอบโดยสำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

(๖) สามารถใช้เป็นเอกสารประกอบการศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองไทย

(๗) สามารถใช้เป็นเอกสารประกอบการจัดทำเผยแพร่ความรู้ต่อสาธารณชนสำหรับความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับรัฐธรรมนูญและรัฐสภา

(๘) สามารถใช้เป็นเอกสารประกอบการศึกษาสถานภาพของกฏมณฑล และการกำหนดกฏมณฑลในรัฐธรรมนูญไทย

(๙) สามารถใช้เป็นเอกสารประกอบการศึกษารัฐธรรมนูญไทยและต่างประเทศในส่วนที่เกี่ยวข้อง

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์

กษัตริย์หรือพระมหากษัตริย์ เป็นภาษาสันสกฤตที่มีความหมายว่า ผู้ป้องกันภัยหรือชาตินักรบ ที่ตรงกับภาษาบาลีที่ใช้คำว่า “ชัตติยะ” ทั้งนี้มีฐานะเป็นประมุขแห่งรัฐที่ปฏิบัติหน้าที่ปกครองประเทศในรูปแบบของการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) ที่พระมหากษัตริย์ใช้พระราชอำนาจในทางบริหารราชการแผ่นดินด้วยพระองค์เอง หรือรูปแบบของการปกครองแบบพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy) ที่มีองค์กรต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรที่รับผิดชอบในการบริหารราชการแผ่นดิน โดยพระมหากษัตริย์เป็นประมุขแห่งรัฐในทางพิธีการ แต่หลักการที่สำคัญของการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข คือ หลักการสืบราชสันตติวงศ์สำหรับการสืบทอดตำแหน่งหรือการสืบราชสมบัติ (Monarchy by inheritance) ที่พระมหากษัตริย์จะครองราชสมบัติตลอดไปโดยไม่มีวาระการดำรงตำแหน่งจนกว่าจะเสด็จสวรรคตหรือมีการสละราชสมบัติ (Bogdanor, 1995, pp. 64–65 อ้างใน อมรรัตน์ กุลสุจริต, ๒๕๔๑, น. ๕๖) ทั้งนี้โดยกรณีทั่วไปแล้วเมื่อพระมหากษัตริย์ได้ปราบดาภิเษกเป็นปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์แล้วก็จะมีการสืบราชสมบัติไปยังผู้สืบเชื้อสายในลำดับต่อไป อย่างไรก็ตามหลักการดังกล่าวได้มีข้อยกเว้นตามพระราชเพณีสถาบันและรัฐธรรมนูญของแต่ละประเทศซึ่งจะกล่าวถึงโดยละเอียดในบทที่ ๔

แม้ว่าในหลายประเทศจะได้มีการกำหนดกฎหมายว่าด้วยการสืบราชสมบัติเพื่อเป็นแบบแผนของการดำเนินการในเรื่องนี้ อย่างเช่น ในกรณีของประเทศไทย ที่มีกฎหมายเทียบราลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ซึ่งได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ตามในเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรสมัยโบราณ ปรากฏว่ามีชุดแนวคิดปรัชญาทางการเมืองและศาสนาที่เป็นเครื่องมือในสนับสนุนเหตุผลและสร้างความชอบธรรมสำหรับการเถลิงถวัลยราชสมบัติของพระมหากษัตริย์ แม้ว่าแนวคิดดังกล่าวส่วนใหญ่ได้สิ้นสภาพตามความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการของสังคมก็ตาม แต่ก็ยังมีร่องรอยบางประการให้ปรากฏจนเป็นที่รับทราบในสภาพยุคปัจจุบัน จึงได้ประมวลชุดแนวคิดปรัชญาทางการเมืองและศาสนา ไว้ดังนี้

๒.๑.๑ แนวคิดของอาณาจักรยุคโบราณสำหรับความเชื่อและการนับถือต่อเทพเจ้าในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์

ในสมัยโบราณของยุคก่อนคริสต์ศตวรรษ มนุษย์ในสมัยนั้นได้มีการสร้างสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจที่เชื่อมโยงกับสภาวะทางธรรมชาติ จึงสถาปนาให้มีเทพเจ้าในรูปของสภาวะทางธรรมชาติ เช่น พายุ ฝน มหาสมุทร เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีความเชื่อและเคารพดวงอาทิตย์ในฐานะเป็นศูนย์กลางของศาสนาแห่งรัฐ โดยอาณาจักรอียิปต์ยุคโบราณถือว่า พระมหากษัตริย์หรือที่เรียกว่า “ฟาโรห์ (Pharaoh)” เป็นเทพเจ้าแห่งดวงอาทิตย์หรือสุริยเทพที่แบ่งภาคมาจุติในรูปของมนุษย์ และเมื่อเสด็จสวรรคตไปแล้วจะเข้าไปรวมเป็นส่วนเดียวกับเทพโอซิริส (Osiris) หรือเทพเจ้าแห่งแม่น้ำไนล์ (อิตีมา พิทักษ์ไพรวิน, ๒๕๓๕, น. ๔๔) ในส่วนอาณาจักรอินโดนีเซียยุคโบราณได้มีความเชื่อในลักษณะนี้เช่นกันว่า พระมหากษัตริย์เป็นผู้มาจากดวงอาทิตย์ สำหรับอาณาจักรอินคาแห่งประเทศเปรูมีความเชื่อว่า พระมหากษัตริย์เป็นผู้สืบวิญญูณจากดวงอาทิตย์ และพระมเหสีเป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากดวงจันทร์ (ธนู แก้วโอภาส, ม.ป.ป., น. ๖๖) ในส่วนของ

อาณาจักรกรีกแห่งประเทศกรีก ก็ได้มีการอ้างว่า พระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช (Alexander the Great : ปี ๓๓๖-๓๒๓ ก่อนคริสต์ศักราช) เป็นบุตรของเทพเจ้าซุส (Zeus) เพื่อให้ชาวกรีกยอมรับฐานะความเป็นจักรพรรดิ และยังมีการอ้างในลักษณะเดียวกันว่า เป็นบุตรของเทพเจ้า อมอน (Amon) เพื่อให้ชาวอียิปต์ยอมรับฐานะของพระองค์ (ธนู แก้วโอภาส, ม.ป.ป., น. ๒๔๒)

อนึ่ง มีแนวความคิดในลักษณะเดียวกันนี้ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูปรากฏในข้อ ๒.๑.๕ และในลักษณะเดียวกันนี้ของศาสนาซินโตปรากฏในข้อ ๒.๑.๖

๒.๑.๒ แนวคิดของนักปรัชญาการเมืองในสมัยอาณาจักรกรีกยุคโบราณในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์

นักปรัชญาการเมืองในยุคกรีกที่สำคัญและได้กล่าวถึง แนวคิดการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์ คือ เพลโต (Plato : ปีที่ ๔๒๗-๓๔๗ ก่อนคริสต์ศักราช) เป็นนักปรัชญาที่เชื่อในความดีงามของมนุษย์ จึงสนับสนุนแนวทางรัฐในอุดมคติที่เป็นการปกครองโดยผู้ที่มีความฉลาดที่สุดและยุติธรรมที่สุดในรูปแบบของการปกครองโดยคนเดียวในลักษณะ Monarchy จึงได้เผยแพร่แนวคิดราชาปราชญ์ (Philosopher-King) เพื่อให้ชนปราชญ์เป็นพระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองประเทศ ดังที่มีถ้อยคำว่า “หากได้นักปกครองเป็นกษัตริย์ และเจ้าผู้ครองนครมีจิตวิญญาณและอำนาจความรู้ทางปรัชญา และหากความยิ่งใหญ่ทางการปกครอง การเมือง และความมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดมารวมอยู่ในคนเดียวกัน รัฐก็จะเป็นรัฐที่มีชีวิต มีความสุข และเป็นรัฐที่เปรียบเหมือนดวงอาทิตย์ที่สว่างสดใส กล่าวคือ จะเป็นรัฐที่เจริญแห่งยุคสมัยทีเดียว” ทั้งนี้ถ้าปกครองด้วยราชาปราชญ์แล้ว ก็ไม่มีความจำเป็นต้องใช้กฎหมายมากนัก เพราะผู้ปกครองเป็นผู้ฉลาด (wise) ยุติธรรม (just) และมีเหตุผล (reason) อย่างไรก็ตามหากดำเนินการในแนวทางดังกล่าวนี้ไม่ได้ ก็ควรให้มีการปกครองรัฐโดยกฎหมายในลักษณะเป็นนิติรัฐ (Legal State) (ประยงค์ สุวรรณบุบผา, ๒๕๔๑, น. ๓๘-๔๕)

ขณะที่อริสโตเติล (Aristotle : ปีที่ ๓๘๔-๓๒๒ ก่อนคริสต์ศักราช) ลูกศิษย์ของเพลโต มีความเห็นไม่สอดคล้องทั้งหมดในเรื่องดังกล่าวนี้ โดยอริสโตเติล ไม่ยึดถือกับแนวคิดราชาปราชญ์ (Philosopher-King) ของเพลโต แต่อริสโตเติลมุ่งไปที่การศึกษาหรือการเผยแพร่ความคิดเกี่ยวกับรัฐทั้งในมิติของการกำเนิด รูปแบบการปกครอง คุณลักษณะที่ดี อำนาจอธิปไตยทางกฎหมาย และการปกครองด้วยกฎหมาย ทั้งนี้อาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่ง คือ เพลโตเห็นว่า จริยศาสตร์เป็นเรื่องที่ผสมผสานกัน ส่วนอริสโตเติลกลับมีทัศนะว่า จริยศาสตร์กับการเมืองควรแยกจากกันแต่ให้ดำเนินการคู่ขนานกันได้ (ประยงค์ สุวรรณบุบผา, ๒๕๔๑, น. ๔๘-๕๓) นอกจากนี้อริสโตเติลยังตั้งประเด็นคำถามกลับไปว่า ความเป็นผู้ทรงคุณธรรมของราชาปราชญ์จะกำหนดวัดกันได้อย่างไรในทางปฏิบัติ เมื่อไม่มีชนชั้นใดมีสิทธิในอำนาจสูงสุดแล้ว ฐานของอำนาจสูงสุดก็ย่อมต้องมอบให้กับกฎหมาย (ฮาร์มอน, ๒๕๒๒, น. ๗๓-๗๔) ฉะนั้นอริสโตเติลจึงไม่ได้ให้น้ำหนักความสำคัญกับแนวคิดราชาปราชญ์ (Philosopher-King) มากนัก

ทั้งนี้อริสโตเติลได้แบ่งรูปแบบการปกครองใน ๒ ส่วน คือ ส่วนที่ ๑ ประเภทปกติหรือประเภทที่ดีที่ซึ่งมุ่งประโยชน์ของส่วนรวม แบ่งเป็น ๑.๑) ระบอบราชาธิปไตย (monarchy) เป็นระบอบที่ปกครองโดยคนเดียวที่มีความสามารถ ๑.๒) ระบอบอภิชนาธิปไตย (aristocracy) ระบอบที่ปกครองโดยกลุ่มคนที่เป็นคนดี และ ๑.๓) ระบอบราชาธิปไตย (polity) ระบอบการปกครองโดยชนชั้นกลาง สำหรับส่วนที่ ๒ ประเภทที่ไม่ดีซึ่งมีความเห็นประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง แบ่งเป็น ๒.๑) ระบอบทรราชธิปไตย (tyranny)

ระบอบที่มุ่งแต่ประโยชน์ของผู้ปกครองเพียงคนเดียว ๒.๒) ระบอบคณาธิปไตย (oligarchy) ระบอบที่มุ่งแต่ประโยชน์ของคณะผู้ปกครอง ๒.๓) ระบอบประชาธิปไตยแบบกรมาชีพ (democracy) ระบอบการปกครองโดยชนชั้นกรมาชีพ (สุลักษณ์ ศิวลักษณ์, ๒๕๕๒, น. ๑๓๘-๑๓๙)

สำหรับระบอบพระมหากษัตริย์หรือราชาธิปไตยตามความหมายของอริสโตเติลที่มีการสืบทอดตำแหน่ง โดยแบ่งออกได้เป็น ๕ แบบ คือ (ทินพันธุ์ นาคะตะ, ๒๕๔๙, น. ๑๑๘-๑๑๙)

แบบที่ ๑ แบบอาณาจักรสปาร์ตา เป็นระบอบที่ไม่มีอำนาจปกครองสูงสุด มีเพียงอำนาจบัญชาการรบของราชอาณาจักร ผู้นำอาจมาจากการสืบทายาทหรือจากการคัดเลือกก็ได้

แบบที่ ๒ แบบอนารยชน เป็นระบอบที่มีการใช้อำนาจแบบทรราชที่มีการสืบทายาท และได้รับความยินยอมจากประชาชนในลักษณะการจำนน

แบบที่ ๓ แบบเผด็จการ เป็นระบอบที่มีการเลือกกันขึ้นมาโดยไม่มีการสืบทายาท แต่มีลักษณะใช้อำนาจกดขี่ประชาชน

แบบที่ ๔ แบบยุคฮีโรอิก เป็นระบอบที่มีความยินยอมของประชาชน โดยเป็นการสืบทายาทจากผู้ทำประโยชน์ให้แก่ประชาชน เช่น แม่ทัพในสงคราม ผู้พิพากษา เป็นต้น

แบบที่ ๕ แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบอบที่ผู้ปกครองคนเดียวมีอำนาจสูงสุด

ทั้งนี้อริสโตเติลมีข้อสรุปสำหรับระบอบการปกครองที่เหมาะสมที่สุดคือ ระบอบการปกครองที่มุ่งให้ชนชั้นกลางเป็นผู้ปกครองที่ปกครองโดยปราศจากความเห็นแก่ตัวหรือที่เรียกว่า ระบอบราชาธิปไตย (polity) โดยเป็นทางสายกลางที่ยอมรับได้ทั้งฝ่ายที่นิยมการปกครองโดยคนส่วนน้อยหรือคนส่วนใหญ่ จึงไม่ได้มีความคาดหวังให้มีรูปแบบการปกครองโดยแนวคิดราชาปราชญ์ (Philosopher-King) ตามที่เพลโตเสนอ (สุลักษณ์ ศิวลักษณ์, ๒๕๕๒, น. ๑๓๙ และ น. ๑๔๔)

๒.๑.๓ แนวคิดทฤษฎีเทวสิทธิ์ของพระมหากษัตริย์ (Theory of The Divine Right of Kings) ในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์ซึ่งเกี่ยวข้องกับแนวคิดทางศาสนาคริสต์

ในระหว่างยุคกลางทางประวัติศาสตร์ยุโรป หรือระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๕-๑๕ บทบาทของพระสันตปาปา ในฐานะผู้นำศาสนาคริสต์มีความสำคัญในการยอมรับหรือให้ความเห็นชอบต่อการทรงราชย์พระมหากษัตริย์ของอาณาจักรที่มีศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกเป็นศาสนาหลัก โดยการสถาปนาพระมหากษัตริย์ในบางช่วงเวลาต้องได้รับการทำพิธีจากพระสันตปาปา เช่น การสถาปนาให้พระเจ้าชาร์เลอมาญ (Charlemagne : ค.ศ. ๘๐๐-๘๑๔) เป็นจักรพรรดิอาณาจักรโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ในยุคกลางทางประวัติศาสตร์ยุโรป เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๐, น. ๑๘๙) ทั้งนี้พระสันตปาปาเจลาซิอุสที่ ๑ (Gelasius I : ค.ศ. ๔๙๒-๔๙๖) ได้เสนอแนวคิดทฤษฎีสองดาบ (Two Swords) ที่มีความหมายว่าอำนาจของพระจักรพรรดิหรือพระมหากษัตริย์กับอำนาจของนักบวช เป็นอำนาจที่ได้รับการประทานจากพระเจ้า (God) เช่นกัน แต่อำนาจของพระสันตปาปายังอยู่เหนือกว่าอำนาจของพระมหากษัตริย์ (ฮาร์มอน, ๒๕๒๒, น. ๑๓๐-๑๓๒) รวมทั้งมีความเชื่อว่า พระเจ้าได้มอบดาบสองเล่มให้แก่พระสันตปาปาโดยตรง ซึ่งพระสันตปาปาได้ครอบครองดาบเล่มหนึ่งไว้สำหรับการศาสนา ส่วนอีกเล่มหนึ่ง พระสันตปาปาจะมอบให้แก่พระมหากษัตริย์ต่าง ๆ ไว้ใช้ในการปกครองประเทศ อย่างไรก็ตามในการชี้ขาดข้อพิพาททางกฎหมาย พระสันตปาปาจะเป็นผู้ดำเนินการวินิจฉัยทั้งสิ้น (อุสาค์ โกมลปาดิก, พันตรี, ๒๕๔๑, น. ๑๓)

แต่แนวคิดทฤษฎีเทวสิทธิ์ของพระมหากษัตริย์กลับเป็นแนวคิดทางการเมืองที่มีทิศทางตรงกันข้ามกับแนวคิดทฤษฎีสองดาบ (Two Swords) โดยแนวคิดเทวสิทธิ์ฯ เกิดขึ้นในช่วงปลายยุคกลางทาง

ประวัติศาสตร์ที่ต่อเนื่องไปถึงยุคการฟื้นฟูวิทยาการ (Renaissance Era) ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕-๑๗ ซึ่งปีแอร์ เดอ เบลลัว (Pierre de Belloy) นักปรัชญาทางการเมืองชาวฝรั่งเศสเป็นผู้หนึ่งที่เสนอแนวคิดทฤษฎีดังกล่าว ได้อธิบายแนวความคิดดังกล่าวจากงานเขียนเรื่อง เหตุผลอ้างของคาทอลิก (Apologie Catholique) ที่ตีพิมพ์ใน ค.ศ. ๑๕๘๕ และเรื่อง ว่าด้วยสิทธิอำนาจของกษัตริย์ ที่ตีพิมพ์ใน ค.ศ. ๑๕๘๗ ซึ่งมีการอธิบายว่า พระมหากษัตริย์รับหน้าที่ของตนมาจากพระเจ้า โดยการปฏิบัติหน้าที่ของพระมหากษัตริย์เป็นไปเพื่อพระเจ้า เป็นภาพการแสดงออกของพระเจ้าโดยแท้ และเป็นผู้ปกป้องศรัทธาของพระเจ้า การขัดขืนต่อพระมหากษัตริย์เท่ากับเป็นการขัดขืนต่อพระเจ้าและอาจได้รับโทษจากคำสาปแช่งอันไม่รู้จบสิ้น เพราะฉะนั้นพระมหากษัตริย์จึงไม่อาจถูกถอดถอนได้ โดยชอบด้วยกฎหมายจากตัวแทนมนุษย์ใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะประชาชนหรือพระสันตปาปา รวมทั้งอำนาจของพระมหากษัตริย์จึงไม่มีขอบเขตจำกัด ยิ่งไปกว่านั้นยังมีการอธิบายข้อความของศาสนาคริสต์ในบทเขียนพระคัมภีร์ใหม่ (New Testament) และบทเขียนพระคัมภีร์เก่า (Old Testament) ที่สรุปว่า อำนาจทั้งปวงมาจากพระเจ้า โดยพระมหากษัตริย์ที่ปกครองเพราะพระเจ้ากำหนดมาให้เป็นเช่นนั้น ความรับผิดชอบของผู้ปกครองมีต่อพระเจ้าไม่ใช่มีต่อประชาชน (ฮาร์มอน, ๒๕๒๒, น. ๒๕๖-๒๕๗ และ น. ๑๒๖)

สำหรับปัจจัยที่ส่งเสริมแนวคิดทฤษฎีเทวสิทธิ์ฯ ให้เด่นชัดในยุคการฟื้นฟูวิทยาการ ตั้งแต่ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕-๑๗ เนื่องจากในระยะเวลาดังกล่าว มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจการค้าและระดับค่าครองชีพปรับตัวสูงขึ้น ส่งผลให้โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนไปจากเดิมที่มีลักษณะเป็นสังคมระบบศักดินาอุปถัมภ์ (Feudalism) โดยชนชั้นขุนนางที่เป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลและทรัพย์สินในรูปของที่ดินจำนวนมาก อีกทั้งมีเกษตรกรชาวนาที่อยู่ในความอุปถัมภ์ของชนชั้นขุนนาง แต่ระดับค่าครองชีพที่สูงขึ้นทำให้ชนชั้นขุนนาง มีฐานะยากจนและอิทธิพลเสื่อมลง จึงเป็นผลให้พระมหากษัตริย์ใช้โอกาสดังกล่าวจัดระเบียบการปกครองของประเทศให้เป็นรัฐที่มีความเป็นปึกแผ่นและมั่นคง โดยการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่พระมหากษัตริย์และให้ประชาชนมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์อันเป็นสัญลักษณ์ของรัฐ ประกอบกับที่มีการเผยแพร่แนวคิดรัฐชาติ (Nation state) ตลอดจนการปฏิรูปศาสนาคริสต์ที่มีการถือกำเนิดนิกายโปรเตสแตนต์เป็นนิกายใหม่ในศาสนาคริสต์ จึงส่งผลต่อเนื่องให้อำนาจของพระสันตปาปาเริ่มลดน้อยลงตามลำดับ

ในขณะเดียวกันแนวคิดทฤษฎีเทวสิทธิ์ฯ เริ่มมีการเผยแพร่อย่างมีนัยสำคัญในประเทศอังกฤษ เนื่องจากพระเจ้าเฮนรีที่ ๘ แห่งอังกฤษ (Henry VIII : ค.ศ. ๑๕๐๙-๑๕๔๗) ได้ทรงหย่าร้างกับพระนางแคทเธอรีน (Catherine) และอภิเษกสมรสใหม่กับนางแอนน์ โบลีน (Anne Boleyn) ใน ค.ศ. ๑๕๓๓ แต่ไม่ได้รับความเห็นชอบจากพระสันตปาปา ดังนั้นพระเจ้าเฮนรีที่ ๘ จึงได้ปฏิเสธบทบาทของพระสันตปาปา และอำนาจแห่งศาสนจักรคริสตนิกายโรมันคาทอลิก โดยการตราพระราชบัญญัติว่าด้วยการมีอำนาจสูงสุด (Act of Supremacy) ใน ค.ศ. ๑๕๓๔ สำหรับการกำหนดให้พระมหากษัตริย์แห่งอังกฤษเป็นประมุขสูงสุดของโบสถ์อังกฤษ หรือที่เรียกว่าการนับถือศาสนาคริสต์นิกายแองกลิคัน (Anglicanism) ซึ่งเป็นนิกายย่อยของนิกายโปรเตสแตนต์ ฉะนั้นราชอาณาจักรอังกฤษจึงเป็นอิสระจากอิทธิพลของศาสนจักรนิกายโรมันคาทอลิกตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ยกเว้นช่วงเวลาสั้น ๆ ในยุคของพระมหากษัตริย์บางพระองค์ อาทิ ยุคของพระราชินีแมรีที่ ๑ แห่งอังกฤษ (Mary I : ค.ศ. ๑๕๕๓-๑๕๕๘) ที่พยายามจะให้นิกายโรมันคาทอลิกกลับมามีบทบาทสำคัญอีก

โดยแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวนี้จึงมีอิทธิพลด้านความคิดต่อการทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์อังกฤษในเวลาต่อมา เช่น พระเจ้าเจมส์ที่ ๑ แห่งอังกฤษ (James I : ค.ศ. ๑๖๐๓-๑๖๒๕) ทั้งนี้พระเจ้าเจมส์ที่ ๑ ทรงยึดมั่นกับทฤษฎีเทวสิทธิ์ของพระมหากษัตริย์ ดังจะเห็นได้จากบทพระราชนิพนธ์ของพระองค์หลายเล่ม เช่น หนังสือเรื่อง Basilikon Doron ที่เป็นหนังสือที่อธิบายพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ โดยมีการระบุที่สรุปได้คือ มีการรับพระราชอำนาจและภาระต่อการปกครองแผ่นดินของพระมหากษัตริย์จากพระผู้เป็นเจ้าของพระองค์ และจากการที่พระองค์ประกาศต่อรัฐสภาว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่พระเจ้าแต่งตั้งขึ้นมา ดังนั้นพระมหากษัตริย์จึงทรงรับผิดชอบในการกระทำต่าง ๆ ต่อพระผู้เป็นเจ้าของพระองค์เพียงพระองค์เดียว โดยไม่ต้องรับผิดชอบต่อพสกนิกรของพระองค์ (เจษฎา พรไชยา, ๒๕๔๖, น. ๒๐)

ทั้งนี้พระเจ้าเจมส์ที่ ๑ และพระเจ้าชาร์ลส์ที่ ๑ แห่งอังกฤษ (Charles I : ค.ศ. ๑๖๒๕-๑๖๔๙) ซึ่ง ๒ พระองค์มีฐานะสัมพันธ์เป็นพระบิดาและพระราชโอรส ตามลำดับนั้น ต่างก็ไม่ยอมรับหลักการตามระบอบการปกครองในช่วงเวลาดังกล่าว ที่ให้พระมหากษัตริย์ปกครองประเทศร่วมกับรัฐสภา โดยเฉพาะในเรื่องการงบประมาณหรือการเก็บภาษีของประเทศที่จะต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา แต่ไปยึดหลักการของความเป็นพระมหากษัตริย์ตามแนวคิดทฤษฎีเทวสิทธิ์ฯ จึงปกครองประเทศตามพระราชอัธยาศัย โดยระหว่าง ค.ศ. ๑๖๑๔-๑๖๒๑ สมัยพระเจ้าเจมส์ที่ ๑ หรือระหว่าง ค.ศ. ๑๖๒๗-๑๖๔๐ สมัยพระเจ้าชาร์ลส์ที่ ๑ ไม่มีการเรียกประชุมรัฐสภาเลย

และในสมัยพระเจ้าชาร์ลส์ที่ ๒ แห่งอังกฤษ (Charles II : ค.ศ. ๑๖๖๐-๑๖๘๕) ได้มีการเผยแพร่แนวคิดทฤษฎีนี้เพื่อสนับสนุนการรวมศูนย์ทางอำนาจของพระมหากษัตริย์ โดยในขณะนั้นขุนนางในรัฐสภาแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ซึ่งกลุ่มที่ ๑ เป็นกลุ่มแนวคิดอนุรักษนิยมที่สนับสนุนพระมหากษัตริย์ที่ถูกเรียกว่า กลุ่มทอรี (Tory) ส่วนกลุ่มที่ ๒ เป็นกลุ่มแนวคิดสมัยใหม่ซึ่งสนับสนุนให้พระมหากษัตริย์นับถือศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์และอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ เรียกว่า กลุ่มวิก (Whig) โดยกลุ่มทอรีได้สนับสนุนแนวคิดทฤษฎีเทวสิทธิ์ฯ เพื่อให้อำนาจการปกครองประเทศอยู่ในความรับผิดชอบของพระมหากษัตริย์โดยเด็ดขาด

และเพื่อเป็นการสนับสนุนแนวความคิดดังกล่าว จึงได้มีการจัดพิมพ์หนังสือที่ชื่อว่า **อำนาจตามธรรมชาติของพระมหากษัตริย์** หรือปิตาธิปไตย (Patriacha) ที่แต่งโดย เซอร์ โรเบิร์ตฟิลเมอร์ (Sir Robert Filmer) ใน ค.ศ. ๑๖๘๐ ซึ่งเป็นหนังสือเล่มหนึ่งที่อธิบายเหตุผลอย่างเป็นระบบมากที่สุดถึงความชอบธรรมของแนวคิดทฤษฎีเทวสิทธิ์ฯ นั่นคือ พระมหากษัตริย์ควรมีอำนาจโดยสมบูรณ์ (Absolute Power) โดยมีการอ้างข้อความในคัมภีร์ไบเบิลฉบับพันธสัญญาเก่าว่า หลังจากที่พระเจ้าสร้างโลกและสรรพสิ่งทั้งหลายแล้ว พระองค์ก็ได้มอบให้อาдам (Adam) ผู้เป็นมนุษย์คนแรกเป็นผู้ครอบครองและปกครองทุกสิ่งทุกอย่างบนโลก ดังนั้น อาดัมจึงเป็นพระมหากษัตริย์องค์แรกที่ถูกแต่งตั้งโดยพระเจ้า จากเหตุดังกล่าวบรรดาลูกหลานของอาดัมจึงต้องทำหน้าที่ปกครองสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งมนุษย์และมีการอธิบายเพิ่มเติมว่า ผู้ที่สืบสายจากอาดัม คือ ผู้มีสิทธิเป็นพระมหากษัตริย์และมีอำนาจเด็ดขาดในการปกครอง เมื่อเป็นเช่นนั้นพระมหากษัตริย์จึงเปรียบเสมือนถูกแต่งตั้งโดยพระเจ้าให้ปกครองชาวคริสเตียนทั้งหลาย สิทธิในการสืบทอดตำแหน่งของพระมหากษัตริย์จึงเป็นการสืบทอดทางสายเลือด คือ ถ้าไม่เป็นพระราชโอรสพระมหากษัตริย์องค์เดิมก็ต้องเป็นพระประยูรญาติกับพระมหากษัตริย์ เมื่อพระเจ้าเป็นผู้รับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียวต่อการแต่งตั้งนี้ ฉะนั้นอำนาจในการปกครองนี้เป็นอำนาจที่เด็ดขาดและสูงสุดครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างรวมทั้งความเป็นความตายของประชาชน จึงไม่มีกฎหมายใดที่จะมาจำกัด

อำนาจของพระมหากษัตริย์ได้ ฉะนั้นอำนาจของพระมหากษัตริย์จึงอยู่เหนือกฎหมายทั้งปวง (พิพจน์ พสุธาชาติ, ๒๕๔๙, น. ๑๐๕-๑๐๘)

ยิ่งไปกว่านั้น การไม่เชื่อฟังพระมหากษัตริย์จึงเปรียบได้กับการไม่เชื่อฟังพระเจ้าซึ่งถือว่าเป็นการทำบาป โดยกลุ่มที่เชื่อในแนวคิดทฤษฎีเทวสิทธิ์ฯ ถึงกับระบุว่า การไม่เชื่อฟังพระมหากษัตริย์ถือว่าเป็นบาปหนักที่สุด

สำหรับแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวนี้ยังมีอิทธิพลด้านความคิดต่อการทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์ฝรั่งเศสอีกด้วย โดย Jacques-Benigne Bossuet พระชั้นผู้ใหญ่ของประเทศฝรั่งเศสได้สนับสนุนแนวคิดทฤษฎีเทวสิทธิ์ฯ ที่สรุปได้ว่า พระมหากษัตริย์ได้รับอำนาจโดยตรงจากพระเจ้าเป็นเจ้าเปรียบเสมือนกับบิดาที่เป็นหัวหน้าครอบครัวที่มีอำนาจโดยสมบูรณ์ ผู้ใดคัดค้านอำนาจของพระมหากษัตริย์ก็เปรียบเสมือนกับการคัดค้านพระราชปณิธานของพระเจ้าเป็นเจ้า และ ฌอง โบแดง (Jean Bodin) นักปรัชญาการเมืองชาวฝรั่งเศสอีกคนหนึ่ง เป็นผู้หนึ่งที่สนับสนุนแนวความคิดดังกล่าว โดยโบแดงได้คิดทฤษฎีใหม่เพื่อลดอำนาจของพระสันตปาปา และขีดอำนาจของพระมหากษัตริย์ขึ้นแทนที่ สำหรับทฤษฎีเดิมนั้นเป็นที่รู้จักกัน คือ ทฤษฎีว่าด้วยอำนาจอธิปไตยของพระมหากษัตริย์ (Supremacy of the King) แต่ฌอง โบแดง มาเรียกใหม่ว่า ทฤษฎีว่าด้วยอำนาจอธิปไตย (theory of sovereignty) ซึ่งไปปรากฏความในวรรณกรรมชื่อ “วรรณกรรม ๖ เล่มว่าด้วยรัฐ (Six Books Concerning the State)” ที่อธิบายเรื่องอำนาจอธิปไตยสรุปได้ว่า อำนาจอธิปไตยคืออำนาจอธิปไตยสูงสุดในการปกครองประเทศ โดยอำนาจอธิปไตยเป็นของรัฐที่ผู้ใช้ คือ พระมหากษัตริย์ซึ่งมีฐานะเป็นผู้มีอำนาจอธิปไตยสูงสุดในแผ่นดินหรือ รัฐอธิปไตย สำหรับสาระสำคัญของความเป็นรัฐอธิปไตย คือ การมีอำนาจอธิปไตยใช้บังคับกับประชาชน โดยไม่คำนึงถึงว่า ประชาชนเหล่านั้นจะยินยอมหรือไม่ ถ้าจะให้รัฐอธิปไตยปกครองรัฐได้อย่างถูกต้องแล้ว จำเป็นต้องให้รัฐอธิปไตยอยู่เหนือกฎหมาย (วิชฌุ เครืองาม, ๒๕๓๐, น. ๒๑๕-๒๑๗)

ซึ่งพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศส (Louis XIV : ค.ศ. ๑๖๔๓-๑๗๑๕) ได้นำแนวคิดดังกล่าวมาเป็นประโยชน์ต่อการเสริมสร้างสภาพและบทบาทของพระองค์ให้มีพระราชอำนาจในทางบริหารและทางนิติบัญญัติ ในขณะที่เดียวกันบทบาทและอำนาจของทางศาสนจักรลงตามลำดับจนกระทั่งเป็นการสถาปนาระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แบบเบ็ดเสร็จ (Absolute Monarchy) ให้ชัดเจนขึ้นในสมัยนั้น ทั้งนี้มีการให้ความเห็นว่า ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของประเทศฝรั่งเศสนี้ ถือว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเสมือนผู้แทนของพระเจ้าตามทฤษฎีเทวสิทธิ์ฯ อย่างสมบูรณ์ โดยทรงมีอำนาจมากกว่าอย่างไม่จำกัดมากกว่าพระมหากษัตริย์ในหลายประเทศ และมากกว่าพระมหากษัตริย์อังกฤษซึ่งถูกจารีตของชนเผ่าแองโกล-แซกซอนที่ค่อนข้างจะมีธรรมเนียมและประเพณีที่เคร่งครัดและจำกัดพระราชอำนาจ (อมรรัตน์ กุลสุจริต, ๒๕๔๑, น. ๑๒๘) แต่ถึงกระนั้น ฮาร์มอน (๒๕๒๒, น. ๒๕๗) นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ชาวอเมริกันให้ความเห็นในอีกมุมหนึ่งว่า ทฤษฎีเทวสิทธิ์ฯ ในอังกฤษสำคัญน้อยกว่าในฝรั่งเศส เพราะว่าในเวลานั้นชาติอังกฤษเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากกว่าในประเทศฝรั่งเศสสำหรับช่วงเวลาในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖

อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาเดียวกันนี้เองแนวคิดทฤษฎีเทวสิทธิ์ฯ ถูกคัดค้านจากจอห์น ล็อก (John Locke : ค.ศ. ๑๖๓๒-๑๗๐๔) นักปรัชญาด้านรัฐศาสตร์ชาวอังกฤษ ที่ได้เขียนหนังสือ The First Treatise on Civil Government โดยจอห์น ล็อก โต้แย้งว่า ไม่มีข้อความใด ๆ ในคัมภีร์ไบเบิลที่กล่าวเฉพาะเจาะจงสำหรับประเด็นที่พระเจ้ามอบให้อาדםเป็นผู้ปกครองโลก ดังนั้นจึงไม่มีหลักฐานใด ๆ ใน

คัมภีร์ว่า อาตัมถูกแต่งตั้งจากพระเจ้าให้เป็นพระมหากษัตริย์ นอกจากนั้นคัมภีร์ไบเบิลก็ไม่ได้กล่าวว่า ลูกหลานของอาตัมจะได้เป็นพระมหากษัตริย์แต่อย่างใด ถึงแม้ว่าจะมีการยอมรับว่าลูกหลานของอาตัมถูกแต่งตั้งจากพระเจ้าให้เป็นพระมหากษัตริย์ก็ไม่สามารถยืนยันได้ว่า พระมหากษัตริย์ที่ปกครองประเทศต่าง ๆ อยู่ในเวลานี้เป็นผู้สืบตระกูลจากอาตัม เมื่อพระเจ้าไม่ได้วางกฎธรรมชาติเพื่อให้ใครมีสิทธิในการปกครอง รวมทั้งไม่ได้ให้สิทธิในเรื่องนี้ต่ออาตัมหรือทายาทของอาตัมแต่อย่างใด ฉะนั้นความชอบธรรมต่อการทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์ควรมาจากความยินยอมของประชาชน (อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย, ๒๕๕๒, น. ๒๙๙-๓๐๑) นอกจากนั้น มองเตสกีเออ (Montesquieu : ค.ศ. ๑๖๘๙-๑๗๕๕) นักปรัชญาด้านรัฐศาสตร์ชาวฝรั่งเศส ก็อาจกล่าวได้ว่า เป็นผู้หนึ่งที่คัดค้านแนวคิดทฤษฎีเทวสิทธิ์ฯ ในอีกทางหนึ่ง โดยมองเตสกีเออ เสนอหลักการแบ่งแยกอำนาจของอำนาจด้านบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ ที่จะต้องมีการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน และไม่ควรมีการรวมศูนย์อำนาจไปที่ผู้ใดผู้หนึ่งหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง

โดยสรุปแล้ว แนวคิดทฤษฎีเทวสิทธิ์ฯ เป็นความเชื่อทางการเมืองและความเชื่อทางคริสต์ศาสนาในยุคหนึ่ง ที่ถือว่าการทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์มาจากการมอบอำนาจและพระประสงค์ของพระเจ้า โดยไม่ได้มาจากความเห็นชอบของประชาชน (ในลักษณะเดียวกับการมอบอำนาจทางศาสนาต่อพระสันตปาปาซึ่งเป็นประมุขของศาสนาคริสต์) ทั้งนี้มีการเผยแพร่ความเชื่อตามแนวทฤษฎีดังกล่าวนี้ว่า ผู้ขัดขืนพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์เท่ากับเป็นการขัดต่อความประสงค์ของพระเจ้า ดังนั้นทฤษฎีเทวสิทธิ์ฯ จึงเป็นเครื่องมืออธิบายความชอบธรรมในการทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์ และเป็นฐานความคิดซึ่งเป็นการสร้างหรือสถาปนาระบบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เพื่อให้พระมหากษัตริย์มีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด โดยอาศัยความเชื่อทางศาสนาเป็นเหตุผลสนับสนุน รวมทั้งได้ตัดตัวกลางในการใช้อำนาจต่อประชาชนหรือใช้อำนาจปกครองประเทศด้วยการลดบทบาทของผู้นำศาสนาคริสต์ลง ทั้งนี้มีเหตุเชื่อได้ว่า แนวความคิดทางการเมืองสมัยใหม่ดังกล่าวข้างต้นที่มีการเรียกร้องให้มีสิทธิเสรีภาพของประชาชน ตลอดจนการตรวจสอบการใช้อำนาจของผู้ปกครองแผ่นดินไม่ให้มีการรวมศูนย์อำนาจไปที่บุคคลหรือสถาบันใดสถาบันหนึ่ง ประกอบกับมีการเปลี่ยนแปลงในสมัยการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ของอังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ หรือการปฏิวัติอุตสาหกรรมของอังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ รวมทั้งการปฏิวัติของอเมริกาและฝรั่งเศสในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ เป็นผลให้แนวความคิดทฤษฎีเทวสิทธิ์ฯ ถูกลดความสำคัญไปในที่สุด

ในส่วนของประเทศไทยช่วงก่อนมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงเคยปฏิเสธแนวคิดดังกล่าว ในขณะที่เสด็จพระราชดำเนินไปรักษาพระเนตรที่ประเทศสหรัฐอเมริกา และได้พระราชทานสัมภาษณ์ต่อ Harold N. Denny ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์นิวยอร์กไทม์ เมื่อวันที่ ๒๗ เมษายน ๒๔๗๔ โดยสาระบางส่วนของพระราชทานสัมภาษณ์ระบุว่า “ในประเทศสยาม พระมหากษัตริย์ไม่ยอมรับแนวคิดเทวสิทธิ์ฯ ทั้งนี้จากยุคอดีตจนถึงปัจจุบันถือว่า พระมหากษัตริย์สยามเป็นพระบิดาของประชาชน [In Siam the King doesn't recognize in himself any divine right. From olden times the King of Siam has been the father of his people]” (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๓๘ข, น. ๙๒) สำหรับการพิจารณาแนวคิดทฤษฎีเทวสิทธิ์ฯ ในระบบการเมืองการปกครองไทยยุคใหม่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้ปรากฏเพื่อเป็นการเปรียบเทียบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศอังกฤษกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศไทย เนื่องจากรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่พระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญของไทยนั้นได้รับอิทธิพลแนวคิดมาจากประเทศอังกฤษ สำหรับเหตุการณ์ที่สำคัญ ๒ ครั้ง คือ

ครั้งที่ ๑ ในการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕ ของการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๓๖/๒๔๗๕ วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๕ โดยพระยามโนปกรณนิติธาดา ในฐานะประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญได้แถลงต่อที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร เพื่อเป็นการชี้แจงถึงเหตุผลทำให้ความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรที่มีต่อองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ก่อนทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ สรุปได้ว่า การเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติของพระมหากษัตริย์ในบางประเทศและบางช่วงเวลา มีความเชื่อว่าได้อาศัยพระราชอำนาจที่มาจากสวรรค์ ในขณะที่ประเพณีการปกครองของประเทศสยามหรือไทยไม่ได้มีลักษณะดังกล่าว โดยการเสด็จเถลิงถวัลยอำนาจของพระมหากษัตริย์มาจากการอัญเชิญของประชาชน จึงสมควรให้ประชาชนเป็นผู้อัญเชิญองค์ผู้สืบสันตติวงศ์ขึ้นทรงราชย์ โดยการให้ความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๔๗๕, น. ๓๙๗)

ครั้งที่ ๒ ในการพิจารณาเรื่อง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงสละพระราชสมบัติ และการเลือกตั้งพระมหากษัตริย์องค์ใหม่ของการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๓๓/๒๔๗๗ ระหว่างวันที่ ๖-๗ มีนาคม ๒๔๗๗ โดยหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี ในฐานะผู้ได้มอบหมายจากคณะรัฐมนตรี ได้ชี้แจงต่อที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรเกี่ยวกับบทบาทของสภาผู้แทนราษฎรต่อการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ ๗ ซึ่งสรุปได้ว่า ปัญหาการสละราชสมบัติเกิดขึ้นในประเทศอังกฤษเมื่อ ค.ศ. ๑๖๘๘ ในคราวพระเจ้าเจมส์ที่ ๒ ทรงสละราชสมบัติ ทำให้เกิดปัญหาความแตกต่างทางความคิดโดยกลุ่มนิยมทฤษฎีเทวสิทธิ์ มีทัศนะว่า พระมหากษัตริย์ทรงรับตำแหน่งหรือทรงรับสิทธิมาจากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ ดังนั้นพระมหากษัตริย์จะสละราชสมบัติไม่ได้ ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งมีทัศนะว่า รัฐสภามีส่วนในการเลือกตั้งพระมหากษัตริย์ เพราะฉะนั้นจึงถือว่า พระมหากษัตริย์ทรงสละราชสมบัติไม่ได้ หากไม่ได้รับความยินยอมของรัฐสภา ต่อมาเกิดการตกลงกันได้โดยให้ถือว่า พระมหากษัตริย์ได้ทรงสละราชสมบัติและราชบัลลังก์ว่างลง ดังนั้นให้รัฐสภาอัญเชิญพระมหากษัตริย์องค์ต่อไปขึ้นครองราชสมบัติ ในขณะที่ประเพณีของไทยหรือบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ไม่ได้กำหนดให้ราชสมบัติเป็นทรัพย์สินที่รับมาจากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ จากเหตุดังกล่าวเมื่อรัชกาลที่ ๗ ทรงสืบราชสมบัติต่อจากรัชกาลที่ ๖ ดังนั้นจึงทรงสละราชสมบัติได้ด้วยความจำนงของพระองค์เอง และสภาผู้แทนราษฎรควรมีหน้าที่เพียงรับทราบเท่านั้น (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๔๗๗, น. ๒๒๘๙-๒๒๙๑)

๒.๑.๔ แนวคิดอำนาจจากสวรรค์ (Mandate of Heaven) ในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์

สำหรับแนวความคิดดังกล่าวนี้มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันกับแนวคิดทฤษฎีเทวสิทธิ์และปรากฏในบางประเทศของทวีปเอเชียเช่นกันเพียงแต่ประเทศเหล่านั้นไม่ได้มีศาสนาคริสต์เป็นศาสนาหลักและมีความแตกต่างในรายละเอียดบางประการ เช่น ในการปกครองของประเทศจีนในสมัยโบราณที่มีสมเด็จพระจักรพรรดิเป็นประมุขของประเทศ ได้มีการอ้างอำนาจหรือโองการจากสวรรค์ (Mandate of Heaven) เพื่อสร้างความชอบธรรมในทรงราชย์ แต่ประเด็นที่แตกต่างกับแนวคิดทฤษฎีเทวสิทธิ์ของบางประเทศในทวีปยุโรป คือ พระมหากษัตริย์ของประเทศเหล่านั้นจะมีความชอบธรรมในการทรงราชย์โดยไม่มีเงื่อนไข แต่ในกรณีที่มีสมเด็จพระจักรพรรดิจีนทรงปกครองแผ่นดินด้วยความไม่เป็นธรรม ก็อาจจะมีการอ้างอำนาจจากสวรรค์มาเพื่อโค่นล้มราชวงศ์หรือสมเด็จพระจักรพรรดิองค์เดิมและสถาปนาสมเด็จพระจักรพรรดิองค์ใหม่ ซึ่งเหตุการณ์ตามประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นดังกล่าว คือ ในสมัยราชวงศ์เฉีย (Hsia Dynasty : ประมาณปี ๑๙๙๔-๑๕๒๓ ก่อนคริสต์ศักราช) สมเด็จพระจักรพรรดิจีนในสมัยนั้นมีหน้าที่เป็นผู้คำนวณปฏิทินด้วย แต่สมเด็จพระจักรพรรดิองค์สุดท้ายของราชวงศ์เฉีย ถูกกล่าวหาว่า ไร้ศีลธรรมและละเลยต่อการคำนวณ

ปฏิทินทำให้เกิดความเสียหายในการเพาะปลูก จึงเสื่อมความนิยมจากประชาชนและเป็นเงื่อนไขให้มีการโค่นล้มราชวงศ์เฉียน และสถาปนาราชวงศ์ใหม่ขึ้นมาแทน คือ ราชวงศ์ซาง (Shang Dynasty : ประมาณปีที่ ๑๕๒๓-๑๐๒๘ ก่อนคริสต์ศักราช) ซึ่งถือได้ว่าเป็นสมเด็จจักรพรรดิโดยอ้อมจากสวรรค์ แนวคิดดังกล่าวจึงกลายเป็นความเชื่อของประเทศจีนในสมัยนั้นว่า สวรรค์เป็นผู้เลือกสรรผู้ปกครอง โดยความรุ่งเรืองของราชวงศ์ขึ้นอยู่กับสวรรค์ ในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้ปกครองไร้คุณธรรม สวรรค์จะลงโทษให้เกิดภัยพิบัติขึ้นในแผ่นดิน เช่น แห้งแล้ง อุทกภัย ปัญหาอาชญากรรม ฯลฯ เพราะฉะนั้นจึงเป็นสิทธิของประชาชนที่จะล้มล้างอำนาจของผู้ปกครองที่ไร้ศีลธรรมนั้น โดยความเชื่อดังกล่าวเรียกว่า ทฤษฎีเทียนมิ่งที่เป็นทฤษฎีว่าด้วย “ปฏิภิริยาตอบโต้กันระหว่างสวรรค์และมนุษย์” ซึ่งมีความหมายว่า สวรรค์ได้ส่งผู้ที่สวรรค์กำหนดให้มาเป็นผู้ปกครองมนุษย์ (มัลลิกา มัสอูดี, ๒๕๓๕, น. ๙๐) ทั้งนี้ได้มีการอธิบายแนวความคิดอ้อมจากสวรรค์นี้เป็นประโยชน์ในแง่ของการเสริมสร้างให้สถาบันการปกครองมีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่น่าเลื่อมใส ยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นเงื่อนไขให้ผู้ปกครองประพฤติตนอยู่ในคุณธรรมด้วย

ต่อมาราชวงศ์ซางก็ถูกโค่นล้มด้วยเหตุผลในลักษณะเดียวกันว่า ดำเนินการปกครองโดยไร้คุณธรรม โดยผู้ปกครองที่เถลิงอำนาจขึ้นมาแทนที่คือ ราชวงศ์โจวตะวันตกและราชวงศ์โจวตะวันออก (Chou Dynasty : ประมาณปีที่ ๑๐๒๗-๒๕๖ ก่อนคริสต์ศักราช) โดยมีการอ้างอ้อมหรือโองการจากสวรรค์มาเป็นเหตุผลในการเปลี่ยนราชวงศ์ ทั้งนี้สมเด็จจักรพรรดิในราชวงศ์โจวเรียกตนเองว่า “โอรสแห่งสวรรค์ (Son of Heaven)” โดยคำดังกล่าวได้เรียกขานเป็นครั้งแรกในสมัยราชวงศ์นี้ (มัลลิกา มัสอูดี, ๒๕๓๕, น. ๙๒) ทั้งนี้ปรัชญาเต๋าของเหลาจื้อ (Lao Tzu : คริสต์ศตวรรษที่ ๖ ก่อน ค.ศ.) นักปรัชญาชาวจีนมีความเชื่อในแนวคิดเรื่อง “โอรสแห่งสวรรค์” เช่นกัน (ประยงค์ สุวรรณบุบผา, ๒๕๔๑, น. ๒๕๒)

แนวความคิดดังกล่าวได้ถูกอ้างถึงทั้งในทางประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของจีน โดยวรรณกรรมเรื่อง “Romance of the Three Kingdoms” หรือ “สามก๊ก” ได้ปรากฏความตอนหนึ่งที่ขุนนางซึ่งเป็นเจ้ากรมอาลักษณ์แห่งจ๊กก๊กได้มีวิวาทะกับราชทูตอาวุโสเดียวอุ้นแห่งง่อก๊กที่มีนัยสำหรับการอธิบายความชอบธรรมต่อการทรงราชย์ของพระเจ้าเล่าเสี้ยนที่อยู่ในฐานะโอรสแห่งสวรรค์ ดังนี้

“...ราชทูตอาวุโสเดียวอุ้น ได้ยื่นขุนนางหนุ่มเอื้อนเอ่ยคำตอบเกี่ยวกับลักษณะฟ้าอย่างคล่องแคล่วว่องไว ดังนั้นก็แปลกประหลาดใจ จึงตั้งคำถามอันลึกซึ้งซึ่งซึ่งยากจะตอบได้ หวังให้เป็นคำถามเผด็จศึกว่า ก็เล่าท่านว่า ฟ้ามีศิระษะ มีหู มีเท้า ฉะนั้นแล้ว ฟ้ามีตระกูลแซ่หรือไม่

ขุนนางหนุ่มตอบสวนมาในทันใดว่า ฟ้าย่อมมีตระกูลแซ่อย่างแน่นอน เดียวอุ้นถามสวนมาในบัดดลว่า เมื่อท่านว่าฟ้ามีแซ่ ดังนั้นฟ้ามีแซ่อะไรกันเล่า

ขุนนางหนุ่มอมยิ้มน้อย ๆ แล้วกล่าวตอบว่า พระเจ้าฮั่นโกโจปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ฮั่นทรงเป็นที่ยอมรับกล่าวขานทั้งแผ่นดินว่า ทรงเป็นจักรพรรดิและเป็นโอรสแห่งสวรรค์หรือโอรสแห่งฟ้า พระเจ้าฮั่นโกโจนั้นแซ่เล่า มิใช่หรือ

ราชทูตเดียวอุ้นรีบตอบว่า พระเจ้าฮั่นโกโจมีแซ่เล่า นั้น จริงแล้ว ขุนนางหนุ่มจึงกล่าวย้อนในทันใดว่า บัดนี้พระเจ้าเล่าเสี้ยนเชื้อสายแห่งพระเจ้าฮั่นโกโจสืบสายราชวงศ์ฮั่นก็มีแซ่เล่า เมื่อโอรสสวรรค์มีแซ่เล่า ฟ้าซึ่งเป็นสวรรค์ก็ย่อมมีแซ่เล่าด้วย

เดียวอุ้นได้ยั้งคั้งนั้นก็จ๋านนต่อถ้อยคำ...” (เรื่องวิทยาคม [นามแฝง], ๒๕๕๒)

๒.๑.๕ แนวคิดทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์

แนวคิดทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์ โดยอาจเรียกแนวคิดดังกล่าวว่า “ลัทธิเทวราชา” ซึ่งมีความหมายคือ ลัทธิที่ถือว่าพระมหากษัตริย์คือพระเจ้า ผู้เป็นเจ้าของ ในที่นี้เป็นพระเจ้าตามคติทางฝ่ายฮินดูที่นับถือศาสนาพราหมณ์ได้แก่ พระศิวะ (พระอิศวร) หรือพระวิษณุก็ได้ โดยแนวคิดเริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยฮินดูยุคโบราณที่แนวความคิดศาสนาพราหมณ์ยังมีอิทธิพลสูงก่อนพัฒนาเป็นศาสนาฮินดูนั้น โดยพระมนู นักปราชญ์ชาวฮินดู ได้กล่าวว่าพระมหากษัตริย์ถือว่าเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ในร่างมนุษย์ นั่นคือ พระวรกายทุกส่วนมาจากการสร้างของพระพรหม โดยมีพิธีบวงสรวงบางอย่าง ที่ประกอบขึ้นโดยความมุ่งหมายเพื่อให้พระมหากษัตริย์ทรงมีลักษณะเหมือนเทพเจ้าทั้งหลาย และยังมีความเชื่ออีกว่า ผู้มีสิทธิสืบราชสมบัติจะต้องเป็นพระราชโอรสองค์แรก หากพระราชโอรสองค์ใดมีความบกพร่องทางพระวรกายก็จะไม่มีสิทธิในการสืบราชสมบัติ (दन्यไชโยธา, ๒๕๕๓, น. ๔๔-๔๕)

แนวความคิดที่กำหนดให้พระมหากษัตริย์มีฐานะเป็นเทพปรากฏชัดเจนตามลำดับในสมัยราชวงศ์คุปตะแห่งประเทศอินเดีย [Gupta Dynasty ค.ศ. ๓๒๐-ค.ศ. ๕๓๕] (มัลลิกา มัสอูดี, ๒๕๓๕, น. ๑๕๘) โดยในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ พวกพราหมณ์ได้รวบรวมลัทธิในกายต่าง ๆ ในอินเดียเข้าเป็นอันเดียวกัน แล้วเรียกศาสนาใหม่ว่า “ฮินดู” ทั้งนี้ได้มีการยอมรับในคัมภีร์ปุราณะมากขึ้น โดยการให้ความสำคัญต่อพระศิวะและพระวิษณุ (พระนารายณ์) ให้มีความสำคัญมากขึ้น เช่น การรวมเทพเจ้า ๓ องค์ ซึ่งประกอบด้วยองค์ที่ ๑ พระพรหมในฐานะผู้สร้าง องค์ที่ ๒ พระวิษณุ (พระนารายณ์) ในฐานะผู้รักษา และองค์ที่ ๓ พระศิวะในฐานะผู้ทำลาย เข้ามาเป็นเทพตรีมูรติ ทั้งนี้มีความเชื่อว่าพระมหากษัตริย์เป็นอวตารภาคหนึ่งของเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยอวตารมาเพื่อปฏิบัติภารกิจในการชำระไว้ซึ่งความอยู่รอดและสันติสุขของโลก สำหรับแนวความคิดดังกล่าวปรากฏในผลงานวรรณกรรมที่เป็นมหากาพย์ของอินเดีย คือ เรื่อง รามเกียรติ์ ซึ่งสันนิษฐานว่า ประพันธ์มาแล้วกว่า ๒,๐๐๐ ปี โดยพระวิษณุ (พระนารายณ์) อวตารมาเป็นพระรามเพื่อปราบทศกัณฐ์สำหรับภาระรับความทุกข์ของแผ่นดิน ซึ่งเป็นการอวตารในครั้งที่เรียกว่า “รามจันทราวตาร” หรือมหากาพย์ เรื่อง มหาภารตะ ซึ่งสันนิษฐานว่า ประพันธ์มาแล้วกว่า ๒,๐๐๐ ปี โดยพระวิษณุ (พระนารายณ์) อวตารมาเป็นพระกฤษณะเพื่อทำหน้าที่โน้มน้าวจิตใจให้พระอรชุนทำหน้าที่นักรบในสงครามระหว่างสกุลเกาฬและสกุลปาณฑพ ซึ่งเป็นการอวตารในครั้งที่เรียกว่า “กฤษณะวตาร” จากสภาพการณ์ในยุคสมัยราชวงศ์คุปตะดังกล่าวนี้ (दन्यไชโยธา, ๒๕๕๓, น. ๕๗-๖๓) จึงมีการยอมรับว่า พระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทพและเทพแห่งพิภพ โดยพระมหากษัตริย์มีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดในรูปแบบของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นปัจจัยที่สร้างความมั่นคงของรัฐในการป้องกันภัยจากต่างชาติ

ทั้งนี้มีการสันนิษฐานว่า การเผยแพร่ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและศาสนาพุทธ เข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยอาณาจักรชวา (อาณาจักรดังกล่าวอยู่ในประเทศอินโดนีเซีย-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) นำแนวคิดดังกล่าวมาปรับใช้ในอาณาจักร และได้ยกย่องให้พระมหากษัตริย์เป็นเทวราชาเช่นกัน ซึ่งอาณาจักรชวาเรียกแนวคิดดังกล่าวว่า “ลัทธิไศเลนทร์” ที่แปลว่า เทพเจ้าผู้สถิตย์อยู่บนภูเขา ซึ่งมีความหมายถึง พระอิศวรที่ประทับอยู่บนเขาไกรลาศ หรือพระวิษณุในขณะกวนน้ำอมฤตอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุ

ในขณะนั้นอาณาจักรขอมเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรชวาจึงได้รับอิทธิพลทางความคิดในส่วนนี้ เมื่อพระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ (ค.ศ. ๘๐๒-๘๕๐) แห่งอาณาจักรขอม กลับจากอาณาจักรชวาแล้ว จึงได้

รวบรวมอาณาจักรที่กำลังแตกแยกและเกิดการจลาจลเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยพระองค์ได้ทรงริเริ่มพิธีเทวราชาหรือการยกย่องพระมหากษัตริย์ขึ้นเสมอเหมือนดังเทพเจ้า ทั้งนี้ได้มีการวิเคราะห์ว่า พระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ ได้ทรงประกอบพระราชพิธีเป็นพระมหากษัตริย์บนยอดเขาพนมกุเลน โดยมีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ ประการที่ ๑ เพื่อเป็นการปลดปล่อยอาณาจักรขอมให้เป็นอิสระจากอาณาจักรชวา และเพื่อเป็นการยกย่องให้พระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ มีฐานะอันศักดิ์สิทธิ์ประดุจดังผู้ปกครองแห่งจักรวาล (จักรวาทิน) ของเขมร ประการที่ ๒ ด้วยพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์นี้เพื่อสถาปนาอาณาจักรขอมขึ้นมาใหม่ โดยพระมหากษัตริย์ถูกยกย่องว่าเป็นเทวราชาอันศักดิ์สิทธิ์ (ณรงค์ พ่วงพิศ, ๒๕๕๒, น. ๗๕๐-๗๕๑) ทั้งนี้คตินิยมในเรื่องการถวายพระนามของพระมหากษัตริย์กัมพูชาให้มีความเชื่อมโยงกับเทพองค์ต่าง ๆ เพื่อให้มีฐานะเป็นเทวสมมุติอันเป็นประเพณีที่ปฏิบัติมาช้านานตั้งแต่อาณาจักรพูนันถึงอาณาจักรเจนละ เช่น พระนามของพระมหากษัตริย์ **รุทรวรมัน** **มเหศวรวรมัน** หรือ**ตรีภูวนาทิตยวรมัน** อนึ่ง แนวคิดที่มีการยกย่องพระมหากษัตริย์ในฐานะเทวราชาของอาณาจักรขอม ได้สืบเนื่องมาจนกระทั่งถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๖ (อรอุษา สุวรรณประเทศ, ๒๕๕๒, น. ๒๕๒-๒๕๓)

ศรีศักร วัลลิโภดม (๒๕๓๙, น. ๑๔๗-๑๔๘ อ้างถึงใน เจษฎา พรไชยา, ๒๕๔๖, น. ๓๓-๓๔) ได้อธิบาย การกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์ตามแนวคิดทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ที่มีการถ่ายทอดแนวคิดดังกล่าวจากอาณาจักรขอมต่ออาณาจักรไทยในสมัยโบราณในลักษณะเดียวกัน ซึ่งสรุปได้ว่าพระมหากษัตริย์ คือ พระผู้เป็นเจ้าของหรือเป็นอวตารภาคหนึ่งของพระผู้เป็นเจ้าของที่อาจจะเป็นพระอิศวรหรือพระนารายณ์ลงมาปราบยุคเข็ญและสร้างความสมบูรณ์พูนสุขให้แก่มนุษย์ จึงเป็นบุคคลที่ประชาชนต้องเคารพบูชา ลักษณะเช่นนี้เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดลัทธิและประเพณีที่เกี่ยวกับเทวราชาในอาณาจักรเจนละ และอาณาจักรกัมพูชาในสมัยหลัง ๆ ลงมา โดยไทยรับอิทธิพลมาจากกัมพูชาและมีการถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทพ ทั้งนี้ได้มีการถ่ายทอดแนวคิดตั้งแต่ช่วงปลายยุคกรุงสุโขทัย และมีอิทธิพลต่อเนื่องไปถึงยุคกรุงศรีอยุธยาโดยมีการปรับแนวคิดดังกล่าวให้สอดคล้องพร้อมทั้งผสมผสานกับยุคสมัยและการนับถือศาสนาพุทธนิกายหินยาน ไม่ได้เป็นการนำแนวคิดศาสนาฮินดูมาใช้โดยลำพัง ทั้งนี้มีพิธีการสำคัญสำหรับพระมหากษัตริย์ เช่น พิธีบรมราชาภิเษก พิธีจรดพระนังคัล เป็นต้น รวมทั้งการมีเครื่องราชกกุธภัณฑ์ในราชสำนักและให้พราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีสำคัญทางศาสนาดังกล่าว (เจษฎา พรไชยา, ๒๕๔๖, น. ๔๗-๔๘)

แนวคิดทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เริ่มมีบทบาทต่อระบบสังคมในสมัยกรุงสุโขทัย เพียงแต่ในระยะแรกยังจำกัดวงอยู่ในกลุ่มผู้ปกครองเป็นส่วนใหญ่ โดยดำเนินการในรูปแบบของการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของบ้านเมือง จนกระทั่งในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ หรือพระยาสิทธิไทย พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๖ แห่งกรุงสุโขทัย (พ.ศ. ๑๘๙๐-๑๙๑๑) เป็นต้นมา แนวคิดตามศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เริ่มมีอิทธิพลต่อแบบแผนปฏิบัติในราชสำนัก โดยสังเกตจากการใช้คำศัพท์เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ซึ่งมีลักษณะการยกเอาองค์พระมหากษัตริย์ขึ้นไว้ในฐานะที่สูงกว่าสามัญชน อีกทั้งยังได้ทรงประดิษฐ์ฐานเทวรูปพระศิวะและพระวิษณุเพื่อเคารพสักการะในหอเทวาลัยมหาเกษตรในป่ามะม่วงอีกด้วย ดังข้อความตอนหนึ่งปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๔ ว่า

“...บัดนั้นจึงเสด็จพระราชดำเนินเข้าเสวยราชย์ไอศูรยาศิบัติย์ในเมืองสุโขทัยแทนพระบิดา พระไอยกา...กษัตริย์ทั้งหลายซึ่งมีในทิศทั้งสี่...นามกษัตริย์ไชยศรีและเสวตฉัตร...อภิเสกแล้ว ถวายพระนามว่า พระบาทกรมคงอัญศรีสุริยพงศรามมหาธรรมราชาธิราชเสวย...(ชำระ ๓๖ บรรทัด)...รูปพระอิศวร...พระองค์...บริบูรณ์แล้ว...ปีฉลู ๗ วันศุกร์ขึ้น ... ค่ำ เดือนแปดบุรพาษาต นักขัตฤกษ์ เวลารุ่งเช้าเมืองเสด็จประดิษฐานรูปพระมหศวรพระวิษณุ...ไว้ในหอเทวาลัยมหาเกษตร ในปามะม่วงนี้...คาบสพราหมณ์ทั้งหลายบูชาเป็นนิตย์...”

ทั้งนี้คาดว่า มีความต้องการฟื้นฟูอำนาจทางการเมืองของกรุงสุโขทัยให้เข้มแข็งเหมือนสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช จึงได้พยายามแสดงให้เห็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์กรุงสุโขทัยในฐานะเป็นเทวราชาควบคู่กับการใช้ “ธรรม” เป็นอำนาจตามคติธรรมของพุทธศาสนา (दनัย ไชโยธธา, ๒๕๕๑, น. ๓๕-๔๐ และ น. ๕๐-๕๑)

การฉายให้เห็นถึงภาพการเผยแพร่แนวคิดทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในช่วงเวลามาได้ปรากฏชัดเจนขึ้นตามลำดับในช่วงเวลาเดียวกันในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ หรือพระเจ้าอู่ทอง พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๑ แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๑๘๘๓-๑๙๑๒) ซึ่งอาจสืบเนื่องจากเหตุผล ๓ ประการ ได้แก่ ประการที่ ๑ เจตนารมณ์ทางการเมืองของพระเจ้าอู่ทอง ในการประกาศตนเป็นอิสระ โดยไม่ยอมรับอำนาจและอิทธิพลของอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งมีอุดมการณ์ทางการเมืองแบบธรรมราชา ประการที่ ๒ การได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ซึ่งมีอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเคยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของเขมรมาก่อน และประการที่ ๓ อาจได้รับอิทธิพลจากราชสำนักเขมรกรุงยโสธรปุระก็ได้

สำหรับสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นเทวราชาของพระเจ้าอู่ทอง คือ ชื่อของพระองค์ที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายต่าง ๆ ที่ตราขึ้นในรัชสมัยของพระองค์กว่า ๑๐ ลักษณะ โดยได้ใช้ชื่อว่า “รามธิบดี” มาตั้งแต่ก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยาอย่างน้อยก็ถึง ๘ ปี เพราะในคำปรารภกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จซึ่งตราขึ้นในปี ๑๘๘๖ ก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา ก็มีคำเรียกว่า “สมเด็จพระรามธิบดี” อยู่แล้ว ทั้งนี้การตั้งชื่อของกรุงศรีอยุธยาก็มีการตั้งชื่อให้พ้องกับชื่อเมืองของพระรามในวรรณกรรมเรื่อง รามเกียรติ์ คือ เมืองอโยธยา (ฉรรค์ พ่วงพิศ, ๒๕๕๒, น. ๗๕๒-๗๕๗)

ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า มีการใช้พระนามของเทพเจ้าในศาสนาฮินดู มาเป็นพระนามของพระมหากษัตริย์อีกหลายพระองค์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เช่น สมเด็จพระรามาธิบดี สมเด็จพระรามศวร สมเด็จพระนเรศวรมหาราช หรือสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นต้น นอกจากนี้ในบทบัญญัติตามความในข้อ ๗๗ หรือข้อ ๑๗๐ แห่งกฎหมายตราสิบห้าประการ ได้เรียกผู้ดำรงตำแหน่ง “หัวหน้าเมืองนครักษ์นารายณ์” ซึ่ง “นารายณ์” ในความหมายดังกล่าวนี้คือ พระมหากษัตริย์นั่นเอง รวมทั้งการใช้รูปครุฑมาเป็นสัญลักษณ์ในกิจการต่าง ๆ โดยที่ครุฑเป็นเทพองค์หนึ่งในเทพนิยายเทวะที่มีมหิทธานุภาพอย่างยิ่ง แต่ยอมเป็นราชพาหนะสำหรับพระวิษณุ (พระนารายณ์) ประกอบกับพระราชนิพนธ์นารายณ์สิบปางในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ก็ได้กล่าวถึงปรากฏการณ์ที่พระนารายณ์ได้อวตารเป็นพระรามและเป็นพระมหากษัตริย์เช่นกัน ดังนั้นจึงมีการใช้คำว่า “รามธิบดี” อยู่ในสร้อยพระนามของพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ และคตินิยมนี้เองที่ทำให้พระมหากษัตริย์สมัยกรุงศรีอยุธยาทรงสร้างพระราชลัญจกรสำหรับตำแหน่งพระมหากษัตริย์อันมีรูปลักษณะองค์พระนารายณ์ทรงครุฑ เช่น พระราชลัญจกรของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แนวความคิดดังกล่าวยังสืบเนื่องมาถึงสมัย

กรุงรัตนโกสินทร์ เช่น พระราชลัญจกรประจำสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ก็เป็นรูปครุฑ เช่นเดียวกัน

สำหรับตัวอย่างของการยอมรับแนวคิดของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์และระบบการบริหารราชการของประเทศไทยที่ยังคงมีความต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน เช่น

- การตราพระราชบัญญัติเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี พ.ศ. ๒๕๐๓
- การกำหนดให้เครื่องหมายครุฑเป็นสัญลักษณ์ในธง ตามความในมาตรา ๖ แห่งพระราชบัญญัติธง พ.ศ. ๒๕๒๒ ที่กำหนดให้มีธงสำหรับองค์พระมหากษัตริย์ที่เรียกว่า ธงมหाराชใหญ่ และธงมหाराชน้อย โดยมีครุฑสีแดงอยู่ในธงมหाराชใหญ่และธงมหाराชน้อย
- การกำหนดให้เครื่องหมายครุฑ เป็นเครื่องหมายของหนังสือราชการตามที่กำหนดในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยงานสารบรรณ พ.ศ. ๒๕๒๖ และที่แก้ไขเพิ่มเติม
- การตราพระราชบัญญัติเครื่องหมายครุฑพ่าห์ พ.ศ. ๒๕๓๔ ซึ่งเป็นการยอมรับว่าเครื่องหมายครุฑเป็นเครื่องหมายทางราชการ จึงต้องมีกฎหมายดังกล่าวเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยในการใช้เครื่องหมายครุฑ
- การตั้งชื่อถนนจำนวน ๗ สาย โดยมีลำดับตั้งแต่ถนนพระรามที่ ๑-๖ และถนนพระรามที่ ๗ และในขณะเดียวกันได้มีการตั้งชื่อสะพานในลักษณะเดียวกันว่า สะพานพระรามที่ ๘ หรือสะพานพระรามที่ ๙ เป็นต้น

๒.๑.๖ แนวคิดทางศาสนาฮินดูในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์

ศาสนาฮินดูเป็นศาสนาประจำชาติของญี่ปุ่น โดยมีความเชื่อดั้งเดิมว่า เทพเจ้าองค์สำคัญ คือ เจ้าแม่แห่งดวงพระอาทิตย์ ส่งผู้สืบเชื้อสายมาปกครองประเทศญี่ปุ่น ฉะนั้นเมื่อสมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่นเป็นผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากเจ้าแม่แห่งดวงอาทิตย์ เป็นผลให้สมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่นมีฐานะเป็นเทพเจ้าด้วย หรือเรียกว่าเป็น “อะระฮิโตะงะมิ (arahitogami)” ที่มีความหมายว่า บุคคลผู้มีความเป็นเทพเจ้า ทั้งนี้ยังถือว่า สมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่นเป็นผู้พิทักษ์ปกป้องญี่ปุ่นและผู้สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ญี่ปุ่น สำหรับผู้ที่ไม่มีสายเลือดของสมเด็จพระจักรพรรดิจะทรงราชย์เป็นสมเด็จพระจักรพรรดิไม่ได้ เพราะจะเป็นเหตุร้ายพิบัติมาสู่ญี่ปุ่น สำหรับความสัมพันธ์ที่สำคัญระหว่างสมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่นกับเทพเจ้า คือ สมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่นทรงเป็นผู้มีสิทธิครอบครองสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ๓ ชิ้นจากเทพเจ้า คือ เพชร กระจก และดาบ ซึ่งต่อมาเป็นเครื่องราชกกุธภัณฑ์ที่สำคัญของสมเด็จพระจักรพรรดิองค์เดิมที่ส่งต่อให้สมเด็จพระจักรพรรดิองค์ใหม่ และการรับมอบเครื่องราชกกุธภัณฑ์เป็นส่วนหนึ่งของพิธีบรมราชาภิเษก จึงจะถือว่าเป็นสมเด็จพระจักรพรรดิอย่างสมบูรณ์ และเนื่องจากการมีพระราชอำนาจเพราะทรงเป็นเทพเจ้าและสามารถสื่อสารกับเทพเจ้าได้ ฉะนั้นสมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่นจึงมีพระราชภารกิจบวงสรวงเทพเจ้าตามวันสำคัญ ๆ ที่มีเป็นจำนวนมากในญี่ปุ่น เพื่อทำหน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างเทพเจ้ากับประชาชนโดยพระราชประสงค์และพระบรมราชโองการต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นพระประสงค์ของเทพเจ้าที่ส่งผ่านสมเด็จพระจักรพรรดิมาสู่ประชาชน (พิพาดา ยังเจริญ, ๒๕๔๖, น. ๑๗-๑๗)

แนวความคิดดังกล่าวยังสืบเนื่องมาถึงช่วงเวลาในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ โดยใน ค.ศ. ๑๙๓๗ กระทรวงศึกษาธิการญี่ปุ่นได้จัดทำหนังสือเรื่อง “หลักพื้นฐานของเอกลักษณ์ของชาติ (Kokutai no Hongi)” ซึ่งเป็นตำราเรียนบังคับสำหรับวิชาหน้าที่พลเมืองที่ยังมีฐานความคิดในเชิงเทวนิยมที่มีความเชื่อว่า สมเด็จพระจักรพรรดิเป็นทายาทของเทพเจ้า ดังความต่อไปนี้

“ประเทศเราได้รับสถาปนาขึ้น โดยมีสมเด็จพระจักรพรรดิ ซึ่งทรงเป็นทายาทของพระสุริยเทพ (อามาเตราฮู โอมิกามิ) และบรรพบุรุษของเรา และพวกเราเทิดทูนพระองค์ว่าเป็น แหล่งที่มาของชีวิตและกิจกรรมของประเทศ” (เพ็ญศรี กาญจนโนมัย, ๒๕๒๗, น. ๒๔๑) ต่อมาญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้ในสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อ ค.ศ. ๑๙๔๕ ฝ่ายสัมพันธมิตรโดยประเทศสหรัฐอเมริกาได้ดำเนินการยกเลิกศาสนาชินโตในฐานะศาสนาประจำชาติ เนื่องจากพิจารณาแล้วว่า ศาสนาชินโตเป็นเครื่องมือปลุกกระดมให้ประชาชนญี่ปุ่นมีความเข้าใจว่า ญี่ปุ่นมีความสูงส่งกว่าประเทศอื่นเนื่องจากเป็นผู้สืบเชื้อสายของเทพเจ้า และมีสมเด็จพระจักรพรรดิที่เป็นเทพเจ้าปกครองประเทศ (เพ็ญศรี กาญจนโนมัย, ๒๕๒๗, น. ๓๐๑)

หลังจากนั้นในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๔๙ สมเด็จพระจักรพรรดิฮิโรฮิโตะ มีพระบรมราชโองการประกาศให้ประชาชนทั่วไปมีความเข้าใจใหม่ว่า พระองค์เป็นมนุษย์ธรรมดาเช่นกันมิใช่องค์สมมุติเทพตามที่เข้าใจกัน โดยประกาศพระบรมราชโองการดังกล่าวคือ ความเป็นมนุษย์ของพระองค์ (Human Declaration) ตามข้อความดังนี้ “เราอยู่เคียงข้างกับประชาชน ความสัมพันธ์ระหว่างเรากับประชาชนไม่ได้ขึ้นอยู่กับนิทานหรือเทพนิยายเท่านั้น ความสัมพันธ์นี้ไม่ได้บ่งถึงความรับรู้ที่ผิด ๆ ว่า สมเด็จพระจักรพรรดิเป็นเทพและประชาชนเป็นชนชาติที่เหนือชนชาติอื่น และมีจุดมุ่งหมายที่จะปกครองโลก” โดยคำประกาศของสมเด็จพระจักรพรรดิฮิโรฮิโตะ สร้างความพอใจเป็นอย่างมากให้แก่นายพลแม็คอาเธอร์ แห่งกองบัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตร ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับสมเด็จพระจักรพรรดิจึงเปลี่ยนแปลงจาก “สมเด็จพระจักรพรรดิที่เป็นเทพ (divine emperor)” มาเป็น “สมเด็จพระจักรพรรดิที่เป็นมนุษย์ (human emperor)” ซึ่งมีบทบาทเป็นสัญลักษณ์ของประเทศเท่านั้น (สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม, ๒๕๔๓, น. ๖๓-๖๔)

อนึ่ง ประเทศญี่ปุ่นมีพลวัตทางประวัติศาสตร์ในหลายช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นที่ปรากฏว่า สมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่นไม่ได้มีอำนาจแบบเบ็ดเสร็จในการปกครองแผ่นดิน แต่บทบาทการปกครองแผ่นดินจะไปอยู่ที่กลุ่มขุนนางและนักรบ

๒.๑.๗ แนวคิดทางศาสนาอิสลามในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์

แนวคิดทางศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่มีหลักคำสอนที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ทั้งทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม โดยไม่ได้แยกส่วนความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรและศาสนจักรออกจากกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ศาสนาอิสลามได้ยอมรับว่า การเมืองการปกครองเป็นส่วนหนึ่งของบทบัญญัติทางศาสนา ดังนั้นจึงมีการกำหนดกฎกติกาว่าด้วยการเมืองการปกครอง เพื่อใช้ศักยภาพในการพัฒนาชีวิตให้เป็นไปความประสงค์ของพระอัลเลาะห์หรือพระเจ้าในศาสนาอิสลาม

ทั้งนี้ได้มีการจำแนกความหมายของผู้นำหรือ “เคาะลีฟะฮ์” ในศาสนาอิสลาม (มีสลัน มาหะมะ, ม.ป.ป.) ไว้ดังนี้

ก. เป็นผู้สืบทอดหน้าที่แทนพระมุฮัมมัดในเรื่องทางโลก รวมทั้งดำเนินการเผยแพร่และคุ้มครองศาสนาอิสลาม ผู้นำในศาสนาอิสลามจึงไม่ขึ้นปี (นบี คือ ผู้ส่งสารจากพระเจ้ามาสู่มนุษย์) หรือผู้ก่อตั้งกฎหมายอิสลามขึ้นมาใหม่

ข. เป็นผู้สืบทอดหน้าที่ของพระมุฮัมมัด เพื่อดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ โดยการปฏิบัติและดำเนินการให้อยู่ภายใต้ขอบเขตกฎเกณฑ์ตามที่ศาสนาอิสลามได้ระบุไว้

ค. เป็นประมุขแห่งรัฐ เพื่อเป็นแบบฉบับที่ดีแก่ประชาชนทั่วไป

และเมื่อพิจารณาถึงบทบัญญัติศาสนาอิสลามที่เผยแพร่โดยพระมุฮัมมัด ศาสดา ซึ่งเผยแพร่คำสอนของพระเจ้าตามทีปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอานจะพบว่า คัมภีร์อัลกุรอานบางตอนได้กล่าวถึงการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์ในตอน ซูเราะฮที่ ๒ อัล-บะเกาะเราะฮ ญุซอที่ ๒ (สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับร่วมกับ alquran-thai.com, ม.ป.ป.) ว่า

“ขณะที่พวกเขาได้กล่าวแก่ นบีของพวกเขาคนหนึ่ง (นบี คือ ผู้ส่งสารจากพระเจ้ามาสู่มนุษย์ในกรณีนี้หมายถึง นบิซามูอิล) ว่า โปรดส่งกษัตริย์องค์หนึ่งมาให้แก่พวกเราเถิด พวกเราจะได้อต่อสู้ในทางของพระอัลเลาะห์” โดยความหมายของบทดังกล่าวนี้อาจถอดความได้ว่า สาเหตุที่บรรดาหัวหน้าของวงศ์วานอิสราเอล ต้องการกษัตริย์ให้เป็นแม่ทัพสู้รบนั้น ก็เพราะว่าพวกฟิลิสไทน์ (Philistines) ซึ่งเป็นเพื่อนบ้านของวงศ์วานอิสราเอลโดยมีโกลิอัท (ญอลูต) เป็นกษัตริย์ของพวกฟิลิสไทน์ ได้นำกำลังเข้าโจมตีหมู่บ้านของวงศ์วานอิสราเอล ดังนั้นพวกอิสราเอลจึงต้องการให้มีการส่งกษัตริย์เพื่อมาเป็นผู้นำในการสู้รบกับพวกปาเลสไตน์

และความอีกบทหนึ่งในกรณีเดียวกันได้ระบุว่า “และนบีของพวกเขาได้กล่าวแก่พวกเขาว่า แท้จริงพระอัลเลาะห์ ได้ส่ง “ญอลูต” มาเป็นกษัตริย์แก่พวกท่านแล้ว พวกเขากล่าวว่า เขามีอำนาจเหนือพวกเราได้อย่างไร? ทั้ง ๆ ที่พวกเขาเป็นผู้สมควรต่ออำนาจนั้นยิ่งกว่าเขา และทั้งเขาก็มิได้รับทรัพย์สินมรดกอันกว้างขวาง เขา (นบีของเขา) กล่าวว่า พระอัลเลาะห์ได้ทรงคัดเลือกเขาให้มีอำนาจเหนือพวกท่านแล้ว และได้ทรงเพิ่มให้แก่เขาอีก ซึ่งความกว้างขวางในความรู้และความสูงใหญ่ในร่างกาย และพระอัลเลาะห์นั้น จะทรงประทานอำนาจของพระองค์ให้แก่ผู้ที่พระองค์ทรงประสงค์” โดยความหมายของบทดังกล่าวอาจถอดความได้คือ นบิซามูอิลได้แจ้งต่อชาวอิสราเอลว่า พระอัลเลาะห์ได้ส่ง “ญอลูต (ซาอูล)” มาเป็นกษัตริย์ของพวกอิสราเอลแล้ว อย่างไรก็ตามชาวอิสราเอลไม่เห็นชอบที่จะให้ “ญอลูต (ซาอูล)” มาเป็นกษัตริย์หรือผู้นำ จึงมีคำถามกลับไปว่า “เขามีอำนาจเหนือพวกเราได้อย่างไร” ซึ่งนบีของชาวอิสราเอลได้ชี้แจงว่า พระอัลเลาะห์ได้คัดเลือก “ญอลูต (ซาอูล)” ให้เป็นผู้มีอำนาจเหนือชาวอิสราเอลแล้ว และให้ “ญอลูต” เป็นผู้มีความรู้และมีความแข็งแรงของร่างกาย โดยพระอัลเลาะห์จะประทานอำนาจให้ผู้ที่พระองค์ทรงประสงค์ (นาปีสะ บาหลงบาแย, ม.ป.ป.)

ดังนั้นข้อความตัวอย่างข้างต้นอาจอนุมานได้ว่า พระอัลเลาะห์ได้ประทานให้บุคคลมาทำหน้าที่ผู้นำหรือพระมหากษัตริย์ตามทีระบุไว้ในคัมภีร์อัลกุรอาน แม้ว่าจะจะเป็นเพียงบางเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามประวัติศาสตร์ศาสนาอิสลาม แต่ก็สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อทางศาสนาอิสลามในการกำหนดพระมหากษัตริย์มาจากพระประสงค์ของพระอัลเลาะห์ในขณะนั้น และถ้าหากยึดถือหลักการของศาสนาอิสลามที่ว่า เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นล้วนเป็นไปตามความประสงค์ของพระอัลเลาะห์ ฉะนั้นก็อาจอนุมานต่อไปอีกได้ว่า การทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์ของประเทศที่นับถือศาสนาอิสลามเป็นศาสนาหลัก ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและต่อเนื่องไปถึงอนาคตล้วนแต่เป็นพระประสงค์ของพระอัลเลาะห์ทั้งสิ้น

โรน่าน อรุณรังษี (๒๕๕๒, น. ๖๗๕-๖๗๘) นักวิชาการด้านศาสนาอิสลาม ได้อธิบายแนวคิดของศาสนาอิสลามที่เกี่ยวกับการเข้าสู่ตำแหน่งและพ้นจากตำแหน่งของผู้ปกครองรัฐตามความหมายของศาสนาอิสลามเพิ่มเติมดังนี้ คือ อำนาจอธิปไตยเป็นของพระอัลเลาะห์ พระองค์เท่านั้นที่เป็นแหล่งแห่งอำนาจสูงสุดไม่มีอำนาจอื่นใดนอกจากพระองค์ โดยพระองค์ทรงเป็นบ่อเกิดแห่งอำนาจอธิปไตยในการ

ปกครองและกฎหมาย ทั้งนี้ผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้เชื่อมั่นและปฏิบัติตามพระอัลเลาะห์และศาสนาของพระองค์ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ตามหลักการแห่งพระบัญญัติ นอกจากนี้จะต้องรับผิดชอบเบื้องหน้าพระผู้เป็นเจ้าและประชาชนตามหลักการอิสลามที่จะต้องรักษาประโยชน์ของพลเมืองผู้อยู่ใต้การปกครอง มิฉะนั้นแล้วประชาชนก็มีอำนาจถอดถอนผู้ปกครองที่อยู่ดีธรรมได้ ดังนั้นบทบัญญัติของศาสนาอิสลามจึงมีส่วนคล้ายกับแนวคิดอาณัติจากสวรรค์ (Mandate of Heaven) ที่อนุญาตให้ประชาชนล้มล้างอำนาจของผู้ปกครองประเทศอย่างไม่เป็นธรรมได้

ในช่วงเริ่มต้นของการเผยแพร่ศาสนาอิสลาม ปรากฏว่า พระมุฮัมมัดเป็นผู้นำทั้งทางศาสนจักรและอาณาจักร ได้รวบรวมชนชาติอาหรับให้เป็นอาณาจักรเดียวภายใต้การนำของพระมุฮัมมัด แต่เมื่อพระมุฮัมมัดได้สิ้นพระชนม์ลง ได้มีความเห็นแตกต่างกันในทัศนะทางศาสนา และได้มีการแบ่งแยกเป็นนิกายต่าง ๆ โดยนิกายหนึ่งของศาสนาอิสลามคือ นิกายชีอะห์ ได้มีแนวความคิดเพิ่มเติมในการกำหนดที่มาของผู้ปกครองของรัฐในขณะนั้น โดยการเรียกประมุขของรัฐว่า “อิหม่าม” พร้อมกับถือว่า ผู้อยู่ในตำแหน่งนี้ คือ ผู้ที่พระเจ้าเลือกมาเป็นประมุขแห่งรัฐ (ธนู แก้วโอภาส, ๒๕๔๒, น. ๑๙๙)

๒.๑.๘ แนวคิดทางศาสนายูดายในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์

ศาสนายูดายเป็นศาสนาหลักของประเทศอิสราเอลในปัจจุบัน โดยอาณาจักรอิสราเอลในยุคโบราณ ได้มีการบันทึกในประวัติศาสตร์ศาสนายูดายโดยสรุปได้ว่า เมื่อพระเจ้าในศาสนาอิสราเอลมีพระประสงค์ในการถอนการสนับสนุนซาอูล (Saul) จากการเป็นพระมหากษัตริย์ของราชอาณาจักรอิสราเอล จึงได้สนับสนุนให้พระมหากษัตริย์เดวิด (King David) เป็นพระมหากษัตริย์แทนที่ซาอูล ต่อมาเดวิดจึงทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ของราชอาณาจักรอิสราเอล [ปี ๑๐๐๓-ปี ๙๗๐ ก่อนคริสต์ศักราช] ทั้งนี้พระมหากษัตริย์ของราชอาณาจักรอิสราเอลหรือยิวมิใช่สมมติเทพ แต่เป็นเพียงสามัญชนที่พระเจ้าส่งผู้แทนของพระองค์ลงมาเจิม คำว่า “เมสสิยาห์” (Messiah) มีความหมายว่า “ผู้ถูกเจิมแล้ว” คือ เจิมขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์เพื่อปกครองบ้านเมือง (ถนอม ปินตา, ๒๕๓๔, น. ๔๔-๔๕) ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ดังนี้คือ ศาสนายูดายยุคโบราณมีแนวคิดทางเทวนิยมเช่นกันสำหรับการสถาปนาพระมหากษัตริย์จากพระประสงค์ของพระเจ้า

๒.๑.๙ แนวคิดทางศาสนาพุทธแบบดั้งเดิมตามพระไตรปิฎกในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์

พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี (มุณีนิสมเด็จพะเทพรัตนราชสุตา, ๒๕๕๔, น. ๖-๗) นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ได้อธิบายแนวคิดทางศาสนาพุทธในเชิงเทวนิยมดังนี้ คือ นอกจากความเชื่อเรื่องบุญกรรมที่ส่งผลให้เป็นผู้มีบารมีแล้ว ยังมีความเชื่อว่าองค์พระมหากษัตริย์ทรงมีสถานะเป็นพระพุทธเจ้าและเป็นเทพ เพียงแต่ว่าแนวคิดเรื่องเทพในทางพระพุทธศาสนานี้แตกต่างจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยในคัมภีร์จักรวาลทีปนีซึ่งเขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๓ ได้กล่าวไว้ว่า “พระราชา พระเทวี พระกุมาร ชื่อว่า สมมติเทพ, เทพที่อยู่ ณ ภาคพื้นดินและที่สูงกว่านั้นชื่อว่า อุบัติเทพ, พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระชินาสพชื่อว่า พระวิสุทธิเทพ” ที่เป็นการอธิบายถึงสภาวะที่พระมหากษัตริย์ในสังคมไทยทรงมีลักษณะของเทพ ๓ ประเภท คือ สมมติเทพ อุบัติเทพ และวิสุทธิเทพอยู่ในองค์เดียว

อย่างไรก็ตาม วรพร ภู่งศ์พันธ์ (๒๕๔๘, น. ๒๐๖-๒๐๙) นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์อีกคนหนึ่ง ได้แสดงทัศนะแนวคิดทางศาสนาพุทธในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์ในความหมายที่แตกต่างจากพลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัญญ์ เกษมศรี โดยมีการอธิบายว่า ปรัชญาการเกิดของรัฐและผู้ปกครองในยุคแรกมาจากสังคมที่มีความสับสนวุ่นวาย ผู้ชนที่มาประชุมกันและพร้อมใจกันตั้งบุคคลเป็นพระเจ้ามหาสมมุติราช ดังนั้น “มหาสมมุติราช” เป็นคำที่ใช้เรียกเป็นครั้งแรกที่ได้รับการสมมติบุคคลขึ้นเพื่อทำหน้าที่ตัดสินและลงโทษผู้กระทำความผิด ส่วนคำว่า “กษัตริย์” เป็นคำที่ใช้เรียกเป็นคำที่สองเพราะเป็นหัวหน้าเป็นใหญ่แห่งเขต และคำว่า “ราชา” เป็นคำที่ใช้เรียกเป็นคำที่สาม หมายถึง “ผู้เป็นใหญ่ย่อมยังชนเหล่าอื่นให้ยินดีโดยชอบธรรม” ดังนั้นจะเห็นได้ว่า “มหาสมมุติ” “กษัตริย์” และ “ราชา” เกิดขึ้นจากความจำเป็นในสังคมที่มีสภาพวุ่นวาย และไม่มีผู้นำที่จะลงโทษผู้กระทำความผิด ดังนั้นเมื่อมีการสถาปนาผู้ปกครองขึ้นมา การจรรโลงให้สถาบันนี้คงอยู่เพื่อทำหน้าที่จึงถือว่าเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งวิธีการจรรโลงสถาบันดังกล่าวในเวลาต่อมาหลังการเกิดความคิดมหาชนสมมติขึ้นในครั้งแรก จึงแสดงออกมาให้เห็นในรูปสิทธิอันชอบธรรมของกษัตริย์ที่จะแสดงตนว่า เหนือกว่าผู้อื่นในรูปของการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ส่วนข้ออ้างที่ว่า ผู้เป็นกษัตริย์จะต้องเป็นผู้สั่งสมบารมีไว้มากที่สุด เป็นแนวคิดเกี่ยวกับรัฐและกษัตริย์ที่ได้เพิ่มเติมเข้าไปทีหลัง เพื่อแสดงให้เห็นว่า กษัตริย์ต้องสั่งสมบารมีไว้มากที่สุด มีสถานะในการดำรงชีวิตที่ดีกว่าผู้อื่นในชาตินี้ เช่น เป็นผู้ครอบครองเครื่องราชูปโภค พระราชวัง และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่แสดงความมั่งคั่ง การพิสูจนบารมีว่า ใครมีมากที่สุดทำได้โดยการขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ เพราะการทำเช่นนั้นได้ ย่อมแสดงอยู่ในตัวแล้วว่า เป็นผู้มียบารมีสูงสุด ในขณะที่ถ้ามีผู้อื่นที่มีบารมีสูงกว่ากษัตริย์ที่ครองราชย์อยู่ก็จะมีอันเป็นไป เช่น ถูกคนที่มีบารมีสูงกว่าแย่งราชบัลลังก์ได้สำเร็จ

เมื่อได้ตรวจสอบแนวคิดดังกล่าวจากข้อความในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรคสูตรที่ ๔ อัคคัญญสูตร หรือสูตรว่าด้วยสิ่งที่เลิศ ได้มีการอธิบายเรื่องนี้ตามคำเทศนาของพระพุทธเจ้าในคราวที่ประทับ ณ ปราสาทของนางวิสาขาใกล้กับกรุงสาวัตถี โดยพระพุทธเจ้าได้ทรงอธิบายการเกิดของโลกที่สรุปได้ว่า เมื่อเกิดมนุษย์เพศชายและเพศหญิงขึ้นจึงมีการสร้างบ้านเรือนเพื่อปกปิดการเสพเมถุนและมีการสะสมข้าวสาลีเพื่อเป็นอาหารสำหรับบริโภค แต่เมื่อการขโมยอาหารเกิดขึ้นและมีการลงโทษผู้ขโมยอาหารดังกล่าว ต่อมาจึงมีการประชุมของเหล่าชนว่า การลักทรัพย์ การตีเตียน การพุดบดเกิดขึ้น จึงควรจะต้องตั้งคนขึ้นเพื่อทำหน้าที่ตีคนที่ ควรตี ขับไล่คนที่ควรขับไล่ โดยเหล่าชนจะแบ่งส่วนข้าวสาลีให้ จึงเลือกคนทั้งดงามมีศักดิ์ใหญ่แต่งตั้งเป็นหัวหน้า เพื่อปกครองคน (ตีและขับไล่คนที่ทำผิด) คำว่า “มหาสมมุติ” (ผู้ที่มหาชนแต่งตั้ง) กษัตริย์ (ผู้เป็นใหญ่แห่งนา) ราชา (ผู้ทำความอิมใจสุขใจแก่ผู้อื่น) จึงเกิดขึ้น กษัตริย์ก็เกิดขึ้นจากคนพวกนั้น มิใช่พวกอื่น จากคนเสมอกัน มิใช่คนไม่เสมอกัน เกิดขึ้นโดยธรรม มิใช่เกิดขึ้นโดยอธรรม (กรมการศาสนา, ๒๕๕๐, น. ๑๘๔-๑๘๖) ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อได้พิจารณาพุทธวจนะที่สำคัญและปรากฏในพระไตรปิฎกก็พบว่าไม่ได้มีการกล่าวถึง ความมีบารมีหรือความเป็นสมมติเทพของพระมหากษัตริย์แต่อย่างใด เพียงแต่เป็นการยกย่องว่า พระมหากษัตริย์เป็นผู้ประเสริฐ แต่ผู้มีความรู้และความประพฤติเป็นผู้ประเสริฐที่สุด ตามความดังนี้ “กษัตริย์เป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่มชนผู้ถือโคตร แต่ผู้ใดมีวิชา (ความรู้) จรณะ (ความประพฤติ) ผู้นั้นเป็นผู้ประเสริฐสุดในเทวดาและมนุษย์” (กรมการศาสนา, ๒๕๕๐, น. ๑๘๘)

จากแนวคิดตามพระไตรปิฎกและคำอธิบายของนักวิชาการดังกล่าวจึงอาจวิเคราะห์และสรุปได้ดังนี้คือ ที่มาของพระมหากษัตริย์ตามแนวคิดทางศาสนาพุทธแบบดั้งเดิม ให้ถือว่าเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับและความเห็นชอบจากมหาชนให้เป็นผู้นำหรือพระมหากษัตริย์เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยใน

สังคม โดยไม่มีแนวคิดทางเทวนิยมที่มีความเชื่อว่า พระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทพหรืออวตารของเทพเจ้า เหมือนกับศาสนาฮินดู แต่ในทางปฏิบัติ การขึ้นทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์ไทยมีคติความเชื่อในทางศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธผสมผสานปะปนกัน โดยเฉพาะการสถาปนาพระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงสุโขทัย ตอนปลายและกรุงศรีอยุธยาที่มีแนวคิดเทวนิยมหรือเทวราชาตามคติความเชื่อของศาสนาฮินดูเข้ามาเจือปน สำหรับการเสริมส่งความเป็นสมมติเทพหรือผู้มีบุญบารมี เพื่อให้พระมหากษัตริย์ดำรงความศรัทธาหรือพระบรมเดชาานุภาพอันยิ่งใหญ่ในการปกครองอาณาจักรอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ทั้งนี้มีข้อสังเกตอีกประการหนึ่ง คือ การกำหนดสร้อยพระนามของพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ มีความเชื่อมโยงกับพุทธศาสนาและพระพุทธเจ้า เช่น สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้า สมเด็จพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช หรือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นต้น แม้แต่คำเรียกพระมหากษัตริย์ในกฎมณเฑียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยาในบางข้อคือ “พระพุทธิเจ้าอยู่หัว” หรือ “สมเด็จพระพุทธิเจ้าอยู่หัว” เป็นต้น ในส่วนพระราชโอรสที่ประสูติแต่สมเด็จพระอัครมเหสี ก็ให้เรียกว่า “สมเด็จพระหน่อพระพุทธเจ้า”

๒.๑.๑๐ แนวคิดทางศาสนาพุทธแบบธรรมราชาในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์

ตามความใน ข้อ ๒.๑.๙ แนวคิดทางศาสนาพุทธแบบดั้งเดิมตามพระไตรปิฎกในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์ ที่สรุปได้คือ ที่มาของพระมหากษัตริย์ตามแนวคิดทางศาสนาพุทธ ให้ถือว่าเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับและความเห็นชอบจากมหาชนให้เป็นผู้นำหรือพระมหากษัตริย์เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม โดยไม่มีแนวคิดทางเทวนิยมที่มีความเชื่อว่า พระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทพหรืออวตารของเทพเจ้าเหมือนกับศาสนาฮินดู

อย่างไรก็ตาม มีการนำแนวคิดทางศาสนาพุทธมาปรุงแต่งหรือสร้างความชอบธรรมให้แก่พระมหากษัตริย์ เพื่อให้มีสถานะความเป็นผู้ทรงคุณธรรมและมีบุญบารมี (รวมทั้งผสมผสานกับแนวคิดแบบเทวราชาที่ระบุว่าพระมหากษัตริย์เป็นอวตารของเทพเจ้าในศาสนาฮินดู) ซึ่งเรียกแนวคิดนี้ว่า แนวคิดแบบธรรมราชา โดยความหมายของ “ธรรมราชา” หมายถึง กษัตริย์ที่ประชาชนนิยมชมชอบ เพราะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความยุติธรรม โดยอาศัยคำสั่งสอนของพระองค์เป็นหลักปฏิบัติ หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ “ธรรมราชา” หมายถึง ผู้นำที่ใช้ธรรมในการปกครองประชาชน (ช้อยันต์ สมุทวนิช, ๒๕๑๙, น. ๖๒-๖๓) ทั้งนี้แนวคิดดังกล่าวเริ่มมีมาตั้งแต่ก่อนสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ หรือพระยาสิทธิไทย พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๖ แห่งกรุงสุโขทัย (พ.ศ. ๑๘๙๐-๑๙๑๑) โดยในปี ๑๘๘๘ พระยาสิทธิไทยได้ทรงพระนิพนธ์ไตรภูมิพระร่วง ก่อนทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ (มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, ๒๕๕๔, น. ๓๓) ไตรภูมิพระร่วงเป็นคำสอนทางศาสนาหรือเป็นการปลุกฝังแนวคิดเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ เพื่อให้ประชาชนเกรงกลัวต่อบาป จึงไม่กล้าทำความผิด ขณะเดียวกันปลุกฝังความเชื่อในชีวิตที่ดีขึ้นในชาติหน้าหากมีการทำความดีหรือทำบุญในชาตินี้ ทั้งนี้ได้มีการนิพนธ์ถึงพระมหาจักรพรรดิราชา ที่มีสถานภาพเป็นผู้ทรงธรรมและมีบุญ เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า โดยพระมหาจักรพรรดิราชามีบทบาทเสมือนหนึ่งเป็นตัวแทนพระพุทธเจ้าในการอบรมสั่งสอนบรรดากษัตริย์ในชมพูทวีปให้ปกครองอาณาจักรโดยมีธรรมะเป็นหลักปฏิบัติ รวมทั้งชี้ให้เห็นถึงผลของการสร้างกุศลและผลของการทำบาป

ขณะเดียวกันได้มีการนำแนวคิดทางศาสนาพุทธมาเป็นสาระตงส่วนหนึ่งในแนวคิดแบบธรรมราชา เพื่อเป็นต้นทางแห่งหลักการการครองพระองค์และการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์อย่างเที่ยงธรรม ประกอบด้วยหลักทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ (อาทิ การบำเพ็ญตนเป็นผู้ให้ มีความซื่อสัตย์) หลักจักรวรรดิวัตร ๕ ประการ (อาทิ การปกครองผู้และผู้ใต้การปกครองทุกฝ่ายอย่างทั่วถึง) หลักราชจรรยา-

นุวัตร ๔ ประการ (อาทิ พระปรีชาในการสงเคราะห์บุรุษในการบำรุงเลี้ยงคนในวงราชการ) หรือหลักการปกครองประเทศ ที่เป็นหลักการปกครองของพระมหากษัตริย์ในไตรภูมิพระร่วง จำนวน ๑๐ ประการ (อาทิ การไม่ขูดรีดเอาเปรียบประชาชน) โดยหลักการการครองพระองค์ฯ และหลักการการปกครองฯ ล้วนแต่เป็นกุศโลบายที่สร้างความเชื่อมั่นแก่ประชาชนในอาณาจักรให้เลื่อมใส ยกย่อง และศรัทธาในองค์พระมหากษัตริย์ นอกจากนี้เมื่อบรรดาเมืองต่าง ๆ ยอมรับอุดมการณ์ธรรมราชาแล้ว ก็เท่ากับเป็นการยอมรับอาณาจักรของพระธรรมราชาไปโดยปริยาย (ฉรรงค์ พวงพิศ, ๒๕๕๒, น. ๗๓๔-๗๓๕) ส่วน ศรีศักร วัลลิโภดม นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี (๒๕๔๔, น. ๓๙-๔๘ และ ๒๕๓๙, น. ๑๔๗ อ้างถึงใน เจษฎา พรไชยา, ๒๕๔๖, น. ๓๓) ให้ความเห็นเสริมในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ ในทางศาสนาพุทธถือว่า พระมหากษัตริย์ไม่ได้เป็นอวตารจากเทพเจ้าตามแบบแนวคิดในศาสนาฮินดู แต่พระมหากษัตริย์ คือ พระสมมติราชา ผู้ที่เป็นแบบอย่างของพระสมมติราชาคือ พระโพธิสัตว์ในทศชาติก โดยเฉพาะพระมหาเวสสันดรซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ในพระชาติสุดท้ายก่อนที่จะประสูติเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้มีบุญบารมีที่ได้กระทำมาแต่ชาติปางก่อน การแสดงออกของการเป็นพระมหากษัตริย์ก็คือเป็นผู้ยึดมั่นตามหลักธรรมในพระศาสนาและเป็นผู้อุทิศบำรุงพระพุทธศาสนา รวมทั้งเผยแผ่พระศาสนาให้เป็นที่พึงแก่ประชาชนด้วย โดยหลักการและแนวปฏิบัติดังกล่าวนี้มีผลให้พระมหากษัตริย์ทางพุทธศาสนามีลักษณะที่เป็นพระธรรมราชา ดังเช่น พระเจ้าอโศกมหาราชของอินเดีย และบรรดาพระมหากษัตริย์ที่นับถือพระพุทธศาสนาในรัฐทวารวดี พุกาม สุโขทัย ล้านนา หงสาวดี เป็นต้น สำหรับแนวคิดธรรมราชานี้ได้สืบเนื่องจากสมัยกรุงสุโขทัยตอนปลาย มาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี กรุงรัตนโกสินทร์ และได้ปรับให้สอดคล้องกับยุคสมัยของสถาบันพระมหากษัตริย์ในปัจจุบันสำหรับการทำนุบำรุงหรือสนับสนุนการเผยแผ่ศาสนาพุทธ

ทั้งนี้แนวคิดธรรมราชามีความสัมพันธ์และคาบเกี่ยวกับแนวคิดราชาปราชญ์ (Philosopher-King) ของเพลโต นักปรัชญากรีก ในแง่ของพระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครอง ควรเป็นบุคคลที่เป็นคนดีมีความรู้ความสามารถและคุณธรรม โดยแนวคิดราชาปราชญ์จะให้น้ำหนักความสำคัญไปที่สติปัญญา (intellectual) หรือความฉลาด (wisdom) ของผู้ปกครอง ขณะที่แนวคิดธรรมราชาให้น้ำหนักความสำคัญไปที่คุณธรรม (virtue) หรือ จริยธรรม (morality) ของผู้ปกครอง

๒.๑.๑๑ แนวคิดสำนักคิดประเพณีและแนวคิดเอนกนิกรสโมสรสมมติในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (๒๕๓๓, น. ๔๖-๔๙) นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ได้อธิบายการประยุกต์แนวคิดทางพุทธศาสนาที่ปรับมาดำเนินการสำหรับการทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์ ที่เรียกว่า แนวคิดสำนักคิดประเพณีและแนวคิดเอนกนิกรสโมสรสมมติ ที่สรุปได้คือ สำนักคิดประเพณีถือกำเนิดมาจากกลุ่มขุนนางรุ่นแรกที่ได้รับอิทธิพลความคิดจากตะวันตก ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ และพัฒนาอย่างเป็นปึกแผ่นในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕ จนถึงปี ๒๔๗๕ โดยแนวคิดที่สำคัญของสำนักคิดนี้ก่อนปี ๒๔๗๕ คือ การอธิบายฐานะอันชอบธรรมของระบอบพระมหากษัตริย์ในฐานะสถาบันทางการเมืองที่สำคัญที่สุด มีความเป็นมาอย่างยาวนาน เป็นแหล่งสะสมความรู้ทางวัฒนธรรมการปกครองและอื่น ๆ ของไทย โดยสถานะและที่มาของพระมหากษัตริย์แต่เดิมคือ ระบบพ่อปกครองลูก แต่มีบางช่วงเวลาที่ได้รับอิทธิพลจากเขมร การปกครองจึงเน้นแนวคิดเทวราชามากกว่าธรรมราชา ต่อมาเมื่อกรุงรัตนโกสินทร์อย่างก้าวเข้าสู่ยุคใหม่ ระบอบพระมหากษัตริย์ของไทยก็ปรับตัวไปตามแนวคิดทางพุทธศาสนาซึ่งเป็นหลักมั่นของคนไทย แนวคิดทางพุทธศาสนาที่ว่านั่นคือ แนวคิด “เอนกนิกรสโมสรสมมติ” ซึ่งเน้นให้เห็นว่า

พระมหากษัตริย์ของไทยทรงขึ้นครองราชย์โดยความเห็นชอบของชุมชนการเมือง พระองค์ทรงอยู่เหนืออาณาประชาราษฎร์เพียงคนเดียว ในขณะที่ทุกคนที่เหลือมีความเท่าเทียมกันหมดไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น หากจะมีการแบ่งแยกก็เป็นเรื่องของการแบ่งงานกันทำ และแบ่งเป็นกลุ่มได้เพียงแต่กลุ่มที่จงรักภักดีกับไม่จงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์

ทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ และกลุ่มของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ผลักดันและสรรค์สร้างแนวคิดดังกล่าวข้างต้น เพื่ออธิบายสถานะของพระองค์เองว่า ได้ทรงขึ้นครองราชย์โดยมติความเห็นชอบของชุมชนการเมือง พระองค์ทรงเน้นคติในทางพุทธศาสนาและแนวทางธรรมราชาขึ้นอย่างโดดเด่น อำนาจของพระมหากษัตริย์เป็นอำนาจที่ผูกพันเกี่ยวเนื่องอยู่กับคนในสังคมการเมือง และนับเนื่องจากพระมหากษัตริย์มาจนถึงประชาชนทั่วไปต่างมีหน้าที่พึงปฏิบัติในสังคมการเมืองร่วมกัน เพื่อความเจริญก้าวหน้าและสงบสุขของชุมชนการเมือง ทั้งนี้ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ หลักการเรื่อง “เอกราชนิยม” ได้รับการตีความใหม่โดยหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ และนักคิดคนอื่น ๆ ของสำนักคิดประเพณีว่ามีค่าเท่ากับ “ระบอบประชาธิปไตย”

อรุณจักร สัตยานุรักษ์ (๒๕๕๕, น. ๓๗-๓๘) ซึ่งประเด็นในเรื่องนี้เพิ่มเติมโดยสรุป คือ รัชกาลที่ ๔ ทรงยอมรับว่า การทรงราชย์ของพระองค์มาจากการสนับสนุนค้ำจุนของผู้มีอำนาจทางการเมือง โดยไม่อาจอ้างเทวดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ แบบแนวคิดเทวสิทธิ์ฯ พร้อมกันนั้นทรงปฏิเสธคตินิยมที่ว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ซึ่งกำลังสั่งสมบุญบารมี

จากข้อเท็จจริงที่เป็นปรากฏการณ์ “เอกราชนิยม” มีขึ้นอย่างชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ ๒ เสด็จสวรรคตในปี ๒๓๖๗ โดยไม่มีการสถาปนาพระราชวงศ์พระองค์ใดเป็นพระมหากษัตริย์ในเวลานั้น แม้ว่าจะมีพระราชวงศ์ที่ดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้า จำนวน ๒ พระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎและสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑามณี ซึ่งถือว่ามีสกุลยศสูงกว่าพระราชวงศ์พระองค์อื่นก็ตามที่ แต่ทว่าบรรดาพระราชวงศ์และขุนนาง ต่างได้ประชุมร่วมกันและมีความเห็นว่าเป็นพระนครที่ตั้งขึ้นมาไม่นานและมีสถานะสงครามกับประเทศพม่าอยู่ จึงเห็นพร้อมกันว่า ให้อัญเชิญกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ซึ่งเป็นพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ขึ้นทรงราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ เนื่องจากพิจารณาแล้วว่า มีพระชนมายุมากที่สุด โดยมีพระชนมายุมากกว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎประมาณ ๑๗ ปี รวมทั้งทรงพระราชกิจต่าง ๆ ในตำแหน่งสำคัญทางราชการ จึงมีความเหมาะสมในการสืบราชสมบัติ ต่อมาเมื่อรัชกาลที่ ๓ เสด็จสวรรคตในปี ๒๓๙๔ ก็มีเหตุการณ์ในลักษณะเดียวกันเนื่องจากไม่มีพระราชวงศ์พระองค์ใดเป็นพระมหากษัตริย์ในเวลานั้น แม้ว่ารัชกาลที่ ๓ จะมีพระราชโอรสหลายพระองค์ก็ตามที่ ทั้งนี้ได้มีการเตรียมการก่อนรัชกาลที่ ๓ จะเสด็จสวรรคตโดยเจ้าพระยาพระคลังได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎในขณะที่ผนวชเป็นพระสงฆ์ที่วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร เพื่อจะทูลให้ทราบล่วงหน้าถึงความประสงค์ของท่านผู้ใหญ่ทั้งหมด เพราะไม่อยากจะให้เกิดการยุ่งเหยิงจลาจลหากมีการแข่งขันกันที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ และเมื่อรัชกาลที่ ๓ เสด็จสวรรคตแล้ว ได้มีการจัดประชุมพระราชวงศ์ ขุนนางและพระราชาคณะ เพื่อพิจารณาการอัญเชิญพระราชวงศ์ผู้ใดเป็นพระมหากษัตริย์องค์ต่อไป โดยขณะนั้นกลุ่มขุนนางมีอำนาจและอิทธิพลทางการเมืองในการกำหนดพระราชวงศ์ที่จะมาเป็นพระมหากษัตริย์ ซึ่งที่ประชุมต่างมีความเห็นเป็นเอกฉันท์ให้อัญเชิญสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎทรงราชย์เป็นรัชกาลที่ ๔ (จุลจักรพงษ์, พระองค์เจ้า, ๒๕๕๔, น. ๑๓๙-๑๔๑ และ น. ๑๗๓-๑๗๗)

ต่อมาปรากฏการณ์ของ “อเนกนิกรสโมสรสมมติ” ยังเกิดขึ้นอีกครั้งภายหลังที่รัชกาลที่ ๔ เสด็จสวรรคตแล้วในปี ๒๔๑๑ ทั้งนี้ได้มีการจัดการประชุมของกลุ่มบุคคลผู้เกี่ยวข้องเพื่ออัญเชิญพระราชวงศ์ที่เหมาะสมเพื่อสืบราชสมบัติแทน ซึ่งประกอบด้วยพระราชวงศ์ ๑๖ พระองค์ ขุนนาง ๒๐ คน และพระราชาคณะ ๒๔ รูป และมีพระราชโอรสในรัชกาลที่ ๔ อีก ๗ พระองค์ ที่ขณะนั้นทรงผนวชเป็นสามเณรอยู่ เข้ารับฟังด้วย โดยที่ประชุมได้พิจารณาการถวายราชสมบัติแด่สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ กรมขุนพิริยดิศประชาภักดิ์ โดยมีการให้ลงคะแนนเสียงในแต่ละพระองค์ และในส่วนของพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ได้ทูลถามเฉพาะกรมหมื่นบวรรั้งศรีสุริยพันธุ์เพียงพระองค์เดียว หลังจากนั้นที่ประชุมมีความเห็นชอบให้อัญเชิญสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ฯ ทรงราชย์เป็นรัชกาลที่ ๕ ต่อไป (จุลจักรพงษ์, พระองค์เจ้า, ๒๕๕๔, น. ๒๑๙-๒๒๐ และ วงเดือน นาราสัจจ์, ๒๕๕๓, น. ๑๘-๒๐) ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวมีความแตกต่างจากเหตุการณ์ที่รัชกาลที่ ๒ และรัชกาลที่ ๓ เสด็จสวรรคต เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ฯ มีฐานะเป็นพระราชโอรสที่มีพระอิสริยยศสูงสุดเป็น “สมเด็จพระเจ้าฟ้า” และยังเป็นพระราชโอรสที่มีพระชนมายุมากที่สุด ในเวลานั้นด้วย (พระองค์เจ้านพวงศ์และพระองค์เจ้าสุประดิษฐ์ พระราชโอรสในรัชกาลที่ ๔ ที่มีพระชนมายุมากกว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ฯ ได้สิ้นพระชนม์ในปี ๒๔๑๐ และปี ๒๔๐๕ ตามลำดับ) จึงไม่เกิดเหตุการณ์เหมือนในสมัยสิ้นสุดรัชกาลที่ ๒ ที่มีการอัญเชิญพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ขึ้นทรงราชย์

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงเคยมีพระราชวิจารณ์ความหมายของคำว่า “อเนกนิกรสโมสรสมมติ” เมื่อในคราวพระราชทานพระราชบัญญัติเรื่อง “ปัญหาของประเทศสยาม (Problem of Siam)” ลงวันที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ ต่อพระยาภิรมย์ภักดีใน ปี ๒๔๖๙ ซึ่งแปลจากภาษาอังกฤษได้โดยสังเขปดังนี้ “...ถ้าพระมหากษัตริย์มาจากการเลือกตั้งหรือมาจากอเนกนิกรสโมสรสมมติจริง ก็มีความเป็นไปได้ว่า พระองค์จะทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ดีพอสมควร แต่แนวคิดเรื่องอเนกนิกรสโมสรสมมตินี้ ความจริงแล้วเป็นแต่ในทางทฤษฎีเท่านั้น และในความเป็นจริงพระมหากษัตริย์แห่งสยามมาจากการสืบราชสันตติวงศ์...” [If the King is really an Elected King it is probable that he would be a fairly good King. But this idea election is really a very theoretical one, and in reality The King of Siam are really hereditary] (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๓๘, น. ๑๙) ซึ่งศาสตราจารย์วิชฌู เครืองาม นักวิชาการด้านนิติศาสตร์ (๒๕๓๐, น. ๓๕๐) ให้ความเห็นในลักษณะเดียวกันว่า เนื่องจากตามข้อเท็จจริงแล้วคณะบุคคลผู้เลือกตั้งที่ประกอบเป็น “อเนกนิกรสโมสร” มีจำนวนจำกัด และค่อนข้างจะผูกขาดหรือวนเวียนอยู่ในหมู่เสนาบดีไม่กี่คน พระบรมวงศานุวงศ์ก็ไม่ได้มีอยู่มากพระองค์ ส่วนพระราชาคณะก็มีบทบาทน้อยมาก และน่าจะเข้ามาเกี่ยวข้องตามแบบพิธีให้ดูศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมากกว่าอย่างอื่น เพื่อให้ดูสอดคล้องกับคตินิยมที่ว่า “สมณชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎร์” อัญเชิญขึ้นทรงราชย์นั่นเอง

อย่างไรก็ตามเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ จึงได้มีการยกร่างรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ได้มีการพิจารณากระบวนการสืบราชสมบัติโดยการมีส่วนร่วมหรือการให้เห็นชอบขององค์กรรัฐสภา โดยพระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรีระหว่างปี ๒๔๗๕-๒๔๗๖ ได้ตอกย้ำความสำคัญของแนวคิด “อเนกนิกรสโมสรสมมติ” ที่เป็นฐานความคิดของหลักการการให้ความเห็นชอบของราษฎรโดยผ่านองค์กรรัฐสภาสำหรับการทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์ ฉะนั้นพระยามโนปกรณนิติธาดาในฐานะประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม จึงได้เผยแพร่คำแถลงประธานอนุกรรมการฯ ต่อสภาผู้แทนราษฎรในการประชุมครั้งที่ ๓๔/๒๔๗๕ วันพุธที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๔๗๕ ดังนี้ “...มาตรา ๒

ว่าด้วยอำนาจอธิปไตย อันที่จริงความตอนต้นในมาตราที่ว่า โดยลักษณะสำคัญแล้วก็เป็นารยกเอา ประเพณีของเราแต่โบราณขึ้น กล่าวซ้ำเท่านั้นเอง คือ ถ้าเราค้นดูหนังสือโบราณพระนามพระเจ้าแผ่นดิน ก็ตาม ขนบธรรมเนียมราชประเพณีราชาภิเศกก็ตามจะปรากฏว่า ความตอนหนึ่งในพระนามพระเจ้าแผ่นดินนั้นมีว่า **อนกนิกรสโมสรสมมต** และในพิธีบรมราชาภิเศกก็มีพราหมณ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ซึ่งเป็นสิ่งทีแสดงว่า พระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติด้วย ประชาชนอัญเชิญเสด็จขึ้น หาได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติโดยพระราชอำนาจที่มาจากสวรรค์อย่างเช่น ต่างประเทศบางแห่งเข้าใจไม่ ทั้งนี้เป็นการแสดงว่า อำนาจอธิปไตยนั้นมาแต่ปวงชน...” (สำนักงาน เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๔๗๕, น. ๓๖๒)

นอกจากนั้นในเวลาต่อมา เมื่อพระยามโนปกรณนิติธาดาแถลงต่อที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร ในการประชุมครั้งที่ ๓๖/๒๔๗๕ เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๕ ระหว่างการพิจารณารัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕ ในหลักการการให้ความเห็นชอบของราษฎรโดยผ่านองค์กร รัฐสภาสำหรับการทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์ว่า “...ขอให้พิจารณาถุมนเทียบบาล ท่านได้กำหนดไว้ เป็นลำดับแล้ว โดยปกติต้องเลือกตามถุมนเทียบบาล สถานีทุกคนกล่าวได้ด้วยความมั่นใจว่า ทุก ๆ คน ไม่มีท่านผู้ใดทีประสงค์จะเลือกวงศ์ผู้อื่นขึ้นเป็นกษัตริย์แน่แท้ ทีเขียนไว้เช่นนี้ก็มียู่ตอนหนึ่งว่า พระมหากษัตริย์ทรงเลือกรัชทายาทได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงบทบัญญัติซึ่งร่างไว้ในถุมนเทียบบาล ตาม ที่ว่าไว้ในถุมนเทียบบาลเป็นลำดับ คือ เลือกคนที่ ๑-๒-๓-๔ แต่อาจมีได้ เช่นคนทีไม่สมควรเป็น พระเจ้าแผ่นดิน เช่นนี้จึงต้องประกอบด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร ดังนี้ไม่ใช่เป็นของใหม่ ถ้าเรารับว่า จะเลือกพระเจ้าแผ่นดินสยามขึ้นครองราชสมบัติด้วยการอัญเชิญของประชาชน อย่างที่ว่า **“อนกนิกรสโมสรสมมต”** ซึ่งไม่ใช่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จเถลิงถวัลย์สมบัติโดยพระราชอำนาจทีมาจาก สวรรค์เหมือนต่างประเทศในบางสมัยบางเมืองทีเขาถือ ประเพณีของเราไม่มีเช่นนั้น ประเพณีของเรามีว่า พระมหากษัตริย์เสด็จเถลิงถวัลย์สมบัติด้วยประชาชนอัญเชิญเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ทีว่าประกอบด้วยความเห็นชอบของผู้แทนสถานี เป็นผู้แทนราษฎร ๑๑ ล้านเศษ...” (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๔๗๕, น. ๓๔๗)

ศาสตราจารย์ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ (๒๕๕๓, น. ๗๘-๗๙) นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์อีกผู้หนึ่ง ทีได้อธิบายทีมาของพระมหากษัตริย์ตามแนวคิดทางพุทธศาสนาแต่ฐานความคิดของศาสตราจารย์ธีรภัทร์ มีลักษณะการตีความแนวคิดทางพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับแนวคิดสำนักคิดประเพณีและแนวคิดอนกนิกรสโมสรสมมต ทีสำหรับสาระสำคัญของการอธิบายสรุปได้ว่า พระราชาหรือผู้ปกครองเกิดขึ้นด้วยความ ประสงค์หรือการเรียกร้องต้องการของสังคม ตำแหน่งทางการปกครองนั้นเป็นสมมติแต่งตั้งของมหาชน เรียกว่า **“มหาชนสมมติ”** ดังนั้นพระราชาในคติพุทธศาสนาจึงเป็นมนุษย์ธรรมดาแต่สูงส่งด้วยคุณธรรม ความดี และชาติกำเนิด (โดยสมมติหรือสืบสันตติวงศ์) ดังจะให้เห็นแล้วว่า พระราชาหรือผู้ปกครองใน ทรศนะของพระพุทธานันั้น จะต้องมียหน้าทีความรับผิดชอบทีเป็นไปชั่วคราว มิใช่ผูกขาดถาวรหรือ อีกประการหนึ่ง อาจกล่าวได้ว่า การทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ตามคำขอร้องของประชาชนทั่วไปด้วย คุณธรรม คือ ความเมตตา กรุณา มีจิตใจใคร่อนุเคราะห์ด้วยความเสียสละเป็นเบื้องต้น จึงเข้ารับทำ หน้าที่ทางการบริหารบ้านเมืองนั้น ๆ เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนอย่างแท้จริง ความคิดหรือการตั้งจิตไว้

ดิงามอย่างนี้ จึงเป็นเบื้องต้นของการประพาศธรรม ปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ หรือความเป็นผู้ทรงธรรม ดังที่ทราบกันในสังคมพุทธแบบเดิม การดำรงไว้ซึ่งความสุจริตทางกาย วาจา และใจ ผู้นำหรือผู้ทำหน้าที่ปกครองจึงได้สมัญญาว่า “ราชา” แปลว่า “ผู้ทำให้มหาชนพอใจ” “ผู้ที่มหาชนรักใคร่ชอบใจ” เป็นต้น ดังนั้น ตามแนวคิดในพระพุทศศาสนาแล้ว พระราชาไม่อยู่ห่างจากประชาชน ทั้งนี้ คำว่า “กษัตริย์” (สันสกฤต) และ “ชัตติยะ” ในความหมายเดิมหมายถึงเพียง “เจ้าของนา” หรือ “ผู้ทำนา” เท่านั้น ส่วนหน้าที่การปกป้องดูแล โกล่เกลี่ย ระงับ ข้อพิพาท และประกันในเรื่องสิทธิเสรีภาพในฐานะพระราชา หรือพระเจ้าจักรพรรดิ นับว่าเป็นเพียงภาระหน้าที่ชั่วคราวที่เพิ่มเข้ามาตามการสมมติแต่งตั้งของมหาชนทั้งหลาย มิได้เป็นการผูกขาดแบบยั่งยืนตามแนวความคิดของศาสนาฮินดู ฉะนั้นการอธิบายของ ศาสตราจารย์ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ เป็นการสอดคล้องกับแนวความคิดของสำนักคิดประเพณีที่ตีความถึงที่มาของพระมหากษัตริย์ไทยในช่วงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ว่า การทรงราชย์จะต้องได้รับความยินยอมเห็นชอบจากราษฎร

เมื่อประมวลแนวคิดของนักวิชาการต่าง ๆ หรือข้อเท็จจริงดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวโดยสรุปคือ ความหมายของ “อเนกนิกรสโมสรสมมติ” เป็นวาทกรรมทางการเมืองประการหนึ่งที่เชื่อมโยงกับแนวคิดทางศาสนาพุทธแบบดั้งเดิมในการอธิบายความชอบธรรมสำหรับการทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์ แต่มิได้มีความหมายหรือวัตถุประสงค์ให้ราษฎรมาเลือกพระมหากษัตริย์โดยตรงด้วยตนเอง ทั้งนี้ถ้าในรูปแบบก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย ผู้เป็น “อเนกนิกรสโมสร” ก็คือ พระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางผู้มีอำนาจทางการเมืองในขณะนั้นเอง ส่วนรูปแบบหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย ก็อาจถือได้ว่า รัฐสภามีฐานะเปรียบเสมือนเป็น “อเนกนิกรสโมสร” สำหรับข้อแตกต่างที่สำคัญระหว่างแนวคิดทางพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมกับแนวคิดอเนกนิกรสโมสร คือ แนวคิดทางพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมจะกล่าวถึงการยอมรับของผู้คนโดยรวมในสังคมนั้นต่อผู้เป็นผู้นำหรือกษัตริย์ แต่นัยของแนวคิดอเนกนิกรสโมสรสมมติเป็นการยอมรับของกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองที่มีต่อกษัตริย์ อันได้แก่ พระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางผู้มีอำนาจทางการเมืองในขณะนั้นเอง อนึ่ง มีการนำคำว่า “อเนกนิกรสโมสรสมมติ” ไปใส่ในสร้อยพระนามของพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ เช่น รัชกาลที่ ๔ ใช้คำว่า “มหากษัตริย์อเนกนิกรสโมสรสมมติ” รัชกาลที่ ๕ ใช้คำว่า “อเนกนิกรสโมสรสมมติ” และรัชกาลที่ ๘ ใช้คำว่า “อเนกนิกรสโมสรสมมติ”

๒.๑.๑๒ แนวคิดเรื่อง อุกโตสุชาติในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์

“อุกโตสุชาติ” เป็นคำสมาสของคำว่า “อุกโต” และ “สุชาติ” มีความหมายคือ ชาติกำเนิดที่ประเสริฐดีทั้งทางฝ่ายชนกและฝ่ายชนนี โดยมีรากฐานความเชื่อมาจากประเทศอินเดียตั้งแต่ก่อนยุคพุทธกาลประมาณ ๕๐๐ ปี โดยได้มีเหตุการณ์ที่พระเจ้าอุกกาเกราช มีพระราชประสงค์ให้พระราชโอรสจำนวน ๔ พระองค์และพระราชธิดา ๕ พระองค์ไปสร้างพระนครใหม่ ซึ่งต่อมาจึงได้มีการก่อสร้างนครกบิลพัสดุ์ที่เป็นดงไม้สักกะชายป่าหิมพานต์ และพระราชโอรสทั้ง ๔ พระองค์ได้มีพระดำริว่า หากไปเสกสมรสกับผู้อื่นจะเป็นผลให้พระโอรสที่ประสูติในภายภาคหน้าจะไม่เป็นอุกโตสุชาติ เพราะมีคุณสมบัติเฉพาะฝ่ายพระบิดา จึงได้เสกสมรสกับพระกนิษฐภคินีทั้ง ๔ พระองค์ ซึ่งการเสกสมรสดังกล่าวได้รับการยกย่องจากพระเจ้าอุกกาเกราชว่า เป็นผู้สามารถดี และมีการเรียกสกุลของพระมหากษัตริย์ราชสกุลวงศ์นี้ว่า “ตักยวงศ์” ซึ่งมีความหมายว่า วงศ์ที่อาศัยอยู่ในดงไม้สักกะหรืออยู่รวมกันในวงศ์ของตน ทั้งนี้ราชสกุลวงศ์ดังกล่าวเป็นสกุลราชบรรพบุรุษของเจ้าชายสิทธิตถะที่ผนวชเป็นพระศาสดาของศาสนาพุทธในเวลาต่อมา (ลานพุทธศาสนา, ม.ป.ป. และ สมพร เจริญพงศ์, ๒๕๕๐, น. ๕) รายละเอียดเพิ่มเติมของพุทธประวัติในส่วนนี้ปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๘ ที่มณีกาย สีลขันธวัคค์ สูตรที่ ๓ อัมพภูตสูตร

นอกจากนั้น คำดังกล่าวยังได้ปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๒ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๔ อังคุตตรนิกาย ปัญจก-ฉักกนิบาต ใน ๒ ช่วงเวลาที่สำคัญ โดยในช่วงเวลาที่ ๑ (โตนสูตร) เมื่อในคราว โทณพราหมณ์ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและได้กล่าวถึง พราหมณ์ที่เป็นอุกโตสุชาติ คือ มีชาติกำเนิดดีทั้งฝ่าย บิดามารดาโดยไม่มีใครกล่าวติเตียนได้ ดังนี้ “...ข้าแต่ท่านพระโคตม ผู้ใดเมื่อกล่าวโดยชอบ ฟังกล่าวว่า เป็นพราหมณ์อุกโตสุชาติทั้งฝ่ายมารดาและบิดา มีกรรมเป็นที่ถือปฏิสนธิหมดจดดีตลอด ๗ ชั่วบรรพบุรุษ ไม่มีใครจะคัดค้านติเตียนได้โดยอ้างถึงชาติ...” หรือในช่วงเวลาที่ ๒ (ปัตถนาสูตร) คราวที่ พระพุทธเจ้าเทศนาธรรมให้แก่พระภิกษุเกี่ยวกับพระกรณียกิจของพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ของ พระมหากษัตริย์ ที่ได้เข้าพิธีมูรธาภิเษก (หมายถึง พิธีรับน้ำศักดิ์สิทธิ์ก่อนทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์) เป็นอุกโตสุชาติทั้งฝ่ายพระบิดาและพระมารดามีพระกรรมเป็นที่ถือปฏิสนธิดีตลอด ๗ ชั่วบรรพบุรุษ ไม่มี ผู้ใดตำหนิ โดยมีรายละเอียดโดยสังเขปดังนี้ “...ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระราชโอรสองค์ใหญ่ของพระราช ผู้ กษัตริย์ได้มูรธาภิเษกแล้ว ทรงประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ ย่อมทรงปรารถนาราชสมบัติ องค์ ๕ ประการเป็นไฉน คือ พระราชโอรสองค์ใหญ่ของพระมหากษัตริย์ของพระราชผู้กษัตริย์ได้มูรธาภิเษก แล้วในโลกนี้ ย่อมทรงเป็นอุกโตสุชาติทั้งฝ่ายพระมารดาทั้งฝ่ายพระบิดามีพระกรรมเป็นที่ถือปฏิสนธิ หมดจดดีตลอด ๗ ชั่วบรรพบุรุษ เป็นผู้อันใคร ๆ จะคัดค้าน ตำหนิ โดยอ้างถึงพระชาติไม่ได้...”

สมิท (๒๕๔๒, น. ๒๓๒-๒๓๓) หรือมัลคอล์ม สมิท (Malcolm Smith) นายแพทย์ผู้เคย ปฏิบัติงานในราชสำนักสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้แสดงทัศนะทางวิทยาศาสตร์ในเรื่องนี้ว่า ไม่เพียงแต่อาณาจักร ของประเทศอินเดียที่มีแนวคิดในลักษณะนี้เท่านั้น แต่การสมรสระหว่างพี่น้องร่วมบิดาเดียวกันมีความ เป็นมาที่ยาวนานและเกิดในสังคมยุคโบราณมากกว่า ๓,๐๐๐ ปีในหลายภูมิภาคอีกด้วย เช่น ในราชวงศ์ อียิปต์สมัยโบราณ โดยกษัตริย์แห่งราชวงศ์ที่ ๑๘ ก็มีการอภิเษกสมรสในพระราชวงศ์ที่ใกล้ชิดติดต่อกันถึง ๔ ชั่วอายุคน หรือพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์พโตเลมี (Ptolemy) แห่งอาณาจักรอียิปต์ที่มีการอภิเษกสมรสใน หมู่ราชวงศ์ จำนวน ๑๕ องค์ ก็มีพระวรกายที่แข็งแรงโดยพระชนมพรรษาเฉลี่ย ๖๕ พรรษา (ซึ่งไม่นับ พระมหากษัตริย์ที่เสด็จสวรรคตจากอุบัติเหตุ) นอกจากนี้หลายสังคมที่มีการสมรสในลักษณะนี้ เช่น อาณาจักรอินคาแห่งประเทศเปรู ชาวฮาวายโบราณ กษัตริย์ศรีลังกา เปอร์เซีย ชนเผ่าต่าง ๆ ในทวีป แอฟริกา รวมทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มีการสมรสเช่นนี้ในประเทศสยาม พม่า และเขมร อย่างไรก็ตามเรื่องนี้เกิดขึ้นเฉพาะในกลุ่มผู้ปกครองประเทศเพื่อที่จะดำรงรักษา “ความบริสุทธิ์ (purity)” ของสายพระโลหิตเอาไว้ แต่ไม่มีการกระทำได้กล่าวในกลุ่มสามัญชนของประเทศ

ความเชื่อดังกล่าวได้ถูกถ่ายทอดเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งของการสืบราชสันตติวงศ์ของ ไทยที่ถือว่า สมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่หรือพระราชวงศ์ที่เป็นพระราชทายาทควรเป็น อุกโตสุชาติ จึงได้มีคตินิยมของพระมหากษัตริย์ของไทยในสมัยก่อนสำหรับการอภิเษกสมรสระหว่างพระ ราชวงศ์ด้วยกันเอง เพื่อให้มีพระราชโอรสที่มีชาติกำเนิดเป็น “อุกโตสุชาติ” ทั้งนี้ยังได้นำคำนี้ไปอยู่ใน สร้อยพระนามของพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ เช่น รัชกาลที่ ๔ ใช้คำว่า “อุกโตสุชาติสังสุทธิ- เคราะห์หมี่” สำหรับรัชกาลที่ ๕ รัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ ใช้คำว่า “อุกโตสุชาติสังสุทธิ- เคราะห์หมี่” เป็นต้น สำหรับคำว่า “สังสุทธิ- เคราะห์หมี่” มีความหมายว่า มีกรรมเป็นที่ถือปฏิสนธิบริสุทธิ์พร้อม

ทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงเลื่อมใสในคตินิยมดังกล่าวเป็น อย่างยิ่ง โดยทรงเชื่อในพระราชประเพณีที่ว่า พระมหากษัตริย์ควรถือกำเนิดจากพระราชบิดาและพระราช

มารดา ที่เป็น “เจ้า” หรือพระราชวงศ์ด้วยกันทั้งคู่ จึงกำหนดเฉพาะสมเด็จพระราชอนุชาที่ร่วมสมเด็จพระราชชนนีเดียวกันก่อนเพื่อเป็นพระราชทายาทชั่วคราว ในกรณีที่รัชกาลที่ ๖ ยังไม่มีพระราชโอรส ดังนั้นในปี ๒๔๕๓ จึงได้ทรงนำเสนอพระราชกฤษฎีกาเรื่องตั้งรัชทายาทต่อที่ประชุมเสนาบดีสภาซึ่งเป็นที่ประชุมเสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ ในวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๓ เพื่อรับทราบในเรื่องนี้ ทั้งนี้แนวคิดดังกล่าวปรากฏตามความในพระราชบันทึกดังนี้ “ตามโบราณราชประเพณีนิยมมีอยู่ว่า ผู้ที่จะเป็นรัชทายาทสืบราชสันตติวงศ์ควรต้องเป็นอุกโตสุชาติ ฉะนั้นแม้มีเหตุบังเอิญเกิดขึ้น ซึ่งจะบันดาลให้น้องของฉันทคนใดเป็นรัชทายาทสืบสันตติวงศ์แล้ว ก็ขออย่าให้เลือกเอาลูกของตนซึ่งมิได้เป็นอุกโตสุชาติเป็นรัชทายาทสืบไปเลย ขอให้เลือกน้องร่วมอุทรเป็นรัชทายาทเหมือนเช่นที่ตัวฉันทเลือกในครั้งนี้เถิด” และในปี ๒๔๖๘ ได้มีหนังสือสั่งเสนาบดีวังเพื่อให้ข้ามลำดับการสืบราชสมบัติของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรานนท์ธวัช เนื่องจากเหตุความเป็นสามัญชนของพระมารดาเป็นผลให้ลำดับการสืบราชสมบัติมีความเปลี่ยนแปลงและส่งผลในเวลาต่อมาอีกหลายประการ สำหรับรายละเอียดอยู่ในข้อ ๕.๑ และข้อ ๕.๔

และรัชกาลที่ ๗ มีพระราชวินิจฉัยในเรื่องนี้บางประการที่คล้ายกับพระราชวินิจฉัยของรัชกาลที่ ๖ ในคราวที่มีการพระราชทานพระราชบันทึก เรื่อง “ปัญหาของประเทศสยาม (Problem of siam)” ลงวันที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ ที่พระราชทานแก่พระยาภิรมย์ภักดี โดยสาระส่วนหนึ่งของพระราชบันทึกที่เป็นพระราชวินิจฉัยว่า ลำดับการสืบราชสมบัติของพระราชโอรสขึ้นอยู่กับสกุลยศของพระมารดาเป็นสำคัญ เช่น การจัดลำดับของพระมารดาที่เป็นพระราชธิดาของพระมหากษัตริย์ให้อยู่ในลำดับที่สูงกว่าลำดับของพระมารดาที่เป็นพระราชนัดดาของพระมหากษัตริย์ และให้ลดหลั่นสถานภาพลงมาตามลำดับสกุลยศของพระมารดา [I would suggest that priority of the sons be regulated by the birth ranks of the mothers. I mean priority be given to the sons born of a Princess ; such as daughters of a king, then nieces of a King and so on] (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๓๘ข, น. ๑๗)

นอกจากนั้นเมื่อในคราวรัชกาลที่ ๗ ทรงสละราชสมบัติ คณะรัฐมนตรีโดยกระทรวงวังได้จัดทำบัญชีลำดับสืบราชสันตติวงศ์ตามหนังสือกระทรวงวัง ฉบับที่ ๑๓๐/๓๐๖๑ ลงวันที่ ๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗ เพื่อเสนอให้สภาผู้แทนราษฎรให้ความเห็นชอบต่อการทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์องค์ใหม่ สำหรับบัญชีดังกล่าวมีรายพระนามของพระราชวงศ์ที่อยู่ในลำดับสืบราชสันตติวงศ์ จำนวน ๒๓ พระองค์ โดยมีการขีดเส้นสัญประกาศ (เส้นใต้) ไว้ใต้พระนามของผู้ที่มีพระมารดาเป็น “เจ้า” คือ เป็นอุกโตสุชาติ จำนวน ๑๓ พระองค์ แต่เมื่อรวมกับจอมพลเรือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ก็จะเป็น ๑๔ พระองค์ สำหรับรายละเอียดอยู่ในข้อ ๗.๑

ทั้งนี้แม้ว่าแนวคิดเรื่องนี้มีเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม แต่ทว่าประเทศบรูไนซึ่งเป็นประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามและไม่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมพราหมณ์-ฮินดูของอินเดีย กลับมีประเพณีการสืบราชสมบัติที่สอดคล้องกับแนวคิด “อุกโตสุชาติ” กล่าวคือ พระราชโอรสที่ประสูติแต่พระมเหสีที่เป็นผู้สืบเชื้อสายจากราชสกุลวงศ์ (princely blood) จะสามารถอ้างสิทธิลำดับของการเป็นพระราชทายาทของพระราชโอรสได้สูงกว่าพระราชโอรสที่ประสูติแต่พระมเหสีที่สืบเชื้อสายจากสามัญชน (commoner) ตามบทบัญญัติของกฎหมายการสืบราชสมบัติและผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (Succession and Regency Proclamation ค.ศ. ๑๙๕๙) และที่แก้ไขเพิ่มเติม

๒.๑.๑๓ แนวคิดเรื่อง บิดาปกครองบุตรในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์

แนวคิดบิดาปกครองบุตรหรือพ่อปกครองลูก เป็นระบบการปกครองที่ผู้ปกครองให้ความดูแลเอาใจใส่ผู้ผู้อยู่ในความปกครองอย่างใกล้ชิดสนิทสนมกัน เปรียบเสมือนกับบิดาปกครองบุตร หรือที่เรียกว่า บิดาธิปไตย (Paternalism) โดยรูปแบบดังกล่าวสามารถดำรงอยู่ในอาณาจักรที่มีขนาดไม่ใหญ่ ประชาชนจำนวนไม่มาก และไม่มี ความซับซ้อนมากนัก ทั้งนี้ประชาชนในอาณาจักรสามารถเข้าไปร้องทุกข์หรือขอความช่วยเหลือจากผู้ปกครองได้โดยความสะดวก มีการอ้างว่า รูปแบบดังกล่าวเคยเกิดในอาณาจักรจีนยุคโบราณสมัยราชวงศ์โจว โดยระบบนี้พระมหากษัตริย์จะทำหน้าที่เหมือนพ่อ ส่วนประชาชนใต้ปกครองก็จะเหมือนลูก ซึ่งต้องให้ความเคารพและเชื่อฟังผู้เป็นพ่อ ทั้งนี้ในสมัยกรุงสุโขทัยก็มีรูปแบบการปกครองแบบ บิดาปกครองบุตรในลักษณะเดียวกัน แต่สำหรับที่มาของพระมหากษัตริย์ไทยตามแนวคิดนี้เป็นการสืบราชสันตติวงศ์จากพระราชบิดามาสู่พระราชโอรสตามปกติ แต่อณาจักรยุคโบราณสมัยราชวงศ์โจวตามที่อ้างถึงแล้ว การสืบทอดตำแหน่งนี้ก็ขึ้นอยู่กับว่า พระมหากษัตริย์จะยกตำแหน่งให้ใคร ทั้งนี้โดยความเห็นชอบของหัวหน้าชุมชนด้วย (กิตติพัฒน์ สุวรรณสิริเมธี, ๒๕๕๐)

๒.๒ บทวิเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์

จากแนวคิดในข้อ ๒.๑ จึงอาจจำแนกกลุ่มความคิดได้เป็น ๕ กลุ่มหลัก ๆ คือ

กลุ่มที่ ๑ แนวคิดผู้สืบเชื้อสายจากเทพเจ้า/พระเจ้า ที่เป็นการอธิบายหรือการสร้าง ความชอบธรรมตามแนวคิดเชิงเทวนิยม (Theism) ว่า พระมหากษัตริย์เป็นผู้สืบเชื้อสายหรือเป็นอวตารจากเทพเจ้าหรือพระเจ้าในศาสนา/ลัทธิต่าง ๆ โดยกลุ่มแนวคิดดังกล่าวนี้ปรากฏในคำสอนหรือคำอธิบายของอาณาจักรยุคโบราณ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาซันโต

กลุ่มที่ ๒ แนวคิดผู้รับบัญชาจากเทพเจ้า/พระเจ้า ที่เป็นการอธิบายหรือการสร้าง ความชอบธรรมตามแนวคิดเชิงเทวนิยม (Theism) เช่นกัน แต่กลุ่มที่ ๒ นี้มีความแตกต่างจากกลุ่มที่ ๑ ในประเด็นว่า พระมหากษัตริย์ไม่ได้เป็นผู้สืบเชื้อสายจากเทพเจ้า/พระเจ้า แต่ได้รับบัญชาจากเทพเจ้า/พระเจ้า ให้มาทำหน้าที่ปกครองอาณาจักรต่าง ๆ โดยกลุ่มแนวคิดดังกล่าวนี้ปรากฏในคำสอนหรือคำอธิบายของกลุ่มแนวคิดทฤษฎีเทวสิทธิ์ที่ผสมผสานกับความเชื่อในพระเจ้าของศาสนาคริสต์ (ยุคการฟื้นฟูวิทยาคารระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕-๑๗) ศาสนายูดาห์ ศาสนาอิสลามในบางกรณี รวมทั้งลัทธิเต๋าในประเด็นแนวคิดอาณัติจากสวรรค์ของอาณาจักรจีนยุคโบราณที่เชื่อว่า สมเด็จพระจักรพรรดิจีนได้รับอาณัติจากเทพเจ้าหรืออาณัติจากสวรรค์ (Mandate of Heaven) ให้มาปกครองอาณาจักร ทั้งนี้สมเด็จพระจักรพรรดิจีนบางพระองค์ได้อ้างในลักษณะอุปมาอุปมัยว่า ตนเองมีฐานะเสมือนเป็นโอรสแห่งสวรรค์ (Son of Heaven)

กลุ่มที่ ๓ กลุ่มแนวคิดราชาปราชญ์/ธรรมราชา ที่มีการอธิบายแนวคิดเชิงอเทวนิยม (Atheism) ที่ไม่มีความผูกพันกับเทพเจ้า/พระเจ้า แต่ประการใด โดยกลุ่มนี้มีความเชื่อว่า พระมหากษัตริย์ต้องเป็นปราชญ์ผู้มีความรู้หรือผู้ทรงคุณธรรมที่มีบุญบารมี โดยกลุ่มแนวคิดนี้ประกอบด้วย เพลโต นักปรัชญากรีกซึ่งเป็นผู้เสนอแนวคิดราชาปราชญ์ (Philosopher-King) หรือกลุ่มแนวคิดธรรมราชาของพระมหากษัตริย์ที่นับถือศาสนาพุทธแบบเถรวาท

กลุ่มที่ ๔ แนวคิดอเนกนิกรสมอสรมมติ ที่มีการอธิบายแนวคิดเชิงอเทวนิยม (Atheism) ที่ไม่มีความผูกพันกับเทพเจ้า/พระเจ้า แต่ประการใด โดยกลุ่มแนวคิดดังกล่าวมีรากฐานแนวคิดของศาสนาพุทธในแบบดั้งเดิมที่ได้อธิบายว่า ผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองมาจากความเห็นชอบร่วมกันของสังคมหรือผู้ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ต้องได้รับความเห็นชอบจากประชาชนในอาณาจักร นั้น แม้ว่าอาจจะมีความ

พยายามอธิบายความหมายของคำว่า “อเนกนิกรสโมสรสมมติ” หมายถึง การทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์ด้วยกระบวนการเลือกตามระบอบประชาธิปไตย แต่โดยข้อเท็จจริงแล้ว วิธีการดังกล่าวเป็นเพียงการตัดสินใจของคณะบุคคลที่มีอำนาจควบคุมทางการเมืองของอาณาจักรต่อการเลือกผู้สืบราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ มิได้มีความหมายว่า มีการเลือกจากประชาชนโดยตรง ทั้งนี้มีการนำแนวคิดดังกล่าวมาปรับใช้ในยุคนสมัยประชาธิปไตยในปัจจุบัน ด้วยการให้รัฐสภาในฐานะองค์กรผู้แทนปวงชนในการให้ความเห็นชอบต่อองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์หรือให้มืองค์กรอื่นโดยเฉพาะ อาทิ สภาแห่งราชบัลลังก์ (Royal Council of the Throne) ในกรณีของกัมพูชาที่มีหน้าที่ในการเลือกพระมหากษัตริย์

กลุ่มที่ ๕ แนวคิดการสืบราชสันตติวงศ์/อุกโตสุชาติ ที่มีการอธิบายโดยสังเขปว่า กลุ่มเชื่อพระวงศ์เป็นผู้มีชาติตระกูลอันประเสริฐ จึงเป็นความชอบธรรมในการให้ผู้สืบเชื้อสายเป็นรัชทายาทสืบราชสมบัติต่อไป ทั้งนี้แนวคิดอุกโตสุชาติที่เป็นแนวคิดดั้งเดิมของอินเดีย ที่ย้ำให้ชัดเจนหนักแน่นไปอีกคือ พระมหากษัตริย์ไม่เพียงแต่ต้องมีพระราชบิดาเป็นเชื้อพระวงศ์เท่านั้น แต่พระราชมารดาต้องมีฐานะเป็นเชื้อพระวงศ์ด้วย ทั้งนี้แนวคิดแบบบิดาปกครองบุตร (Paternalism) ในกรณีของไทย อาจถูกจำแนกให้อยู่ในกลุ่มนี้ด้วย เนื่องจากมีการสืบราชสันตติวงศ์จากพระราชบิดาไปสู่พระราชโอรสตามปกติ

(อนึ่ง การแบ่งประเภทเป็น ๕ กลุ่มนี้ เป็นการแบ่งโดยสังเขป โดยที่ชุดความคิดของแต่ละกลุ่มก็มีความคาบเกี่ยวกันในแต่ละกลุ่ม โดยไม่มีการแบ่งแยกโดยเด็ดขาดทั้งหมด ตัวอย่างเช่น การเลือกพระมหากษัตริย์ตามแนวคิดของกลุ่มที่ ๔ แนวคิดอเนกนิกรสโมสรสมมติในยุคปัจจุบัน ก็ต้องเลือกจากเชื้อพระวงศ์ตามแนวคิดของกลุ่มที่ ๕ แนวคิดการสืบราชสันตติวงศ์/อุกโตสุชาติ มาเป็นพระมหากษัตริย์มิใช่เลือกจากสามัญชนแต่ประการใด หรือการทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์สมัยกรุงศรีอยุธยาที่มีการผสมผสานแนวคิดเทวราชาในศาสนาฮินดูกับแนวคิดธรรมราชา)

ทั้งนี้อาจวิเคราะห์เป็นแนวคิดสรุปรวบยอดเพิ่มเติมได้อีกว่า เป็นความประจักษ์ชัดเจนที่การเถลิงถวัลยราชสมบัติหรือการเป็นพระมหากษัตริย์มีความจำเป็นต้องพึ่งพาแนวคิดทางศาสนา หรือแนวคิดเชิงเทวนิยม (Theism) ที่เป็นความเชื่อของประชาชนในราชอาณาจักรสำหรับการนับถือเทพเจ้าสูงสุดสิทธิ์ตลอดจนความเชื่อที่ยังไม่มีการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์เป็นสำคัญ เพื่อการสร้าง ความชอบธรรมและการสร้างการยอมรับจากขุนนาง ทหาร นักบวช ประชาชนโดยทั่วไปต่อการเกื้อหนุนให้เป็นประมุขแห่งรัฐ ในบางช่วงเวลามีความจำเป็นที่จะต้องรับการสนับสนุนจากประมุขแห่งศาสนจักร เช่น ในช่วงยุคกลางทางประวัติศาสตร์ตะวันตกระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๕-๑๕ ที่พระสันตะปาปา ประมุขแห่งศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกมีบทบาทในการให้ความยอมรับต่อการทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์ของทวีปยุโรปในช่วงเวลานั้น แต่แนวคิดทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ถึงกับมีแนวคิดว่า พระมหากษัตริย์เป็นองค์อวตารของเทพเจ้าในศาสนาฮินดูที่มาจากโลกมนุษย์เพื่อปราบยุคเข็ญ ในส่วนของศาสนาจีนโตถือว่า สมเด็จพระจักรพรรดิเป็นผู้สืบเชื้อสายจากเจ้าแม่แห่งพระอาทิตย์ซึ่งเป็นเทพเจ้าองค์สำคัญของประเทศญี่ปุ่น สำหรับแนวคิดของประเทศจีนในยุคโบราณมีแนวคิดในลักษณะเดียวกันว่า สมเด็จพระจักรพรรดิได้รับโองการจากสวรรค์หรือมีการอ้างในเชิงอุปมาอุปมัยว่า ตนเองเป็นโอรสจากสวรรค์ เป็นต้น สำหรับความเชื่อทางพุทธศาสนาจะมีความแตกต่างเนื่องจากเป็นศาสนาที่ไม่มีลักษณะเป็นเทวนิยม แต่ก็มีเชื่อเพิ่มเติมในภายหลังว่า พระมหากษัตริย์เป็นผู้มีบุญบารมีเหนือกว่าผู้ใด

แนวคิดทางศาสนาอิสลามตลอดจนแนวคิดสำนักคิดประเพณีหรือแนวคิดอเนกนิกรสโมสรสมมติ มีนัยถึงความสัมพันธ์กับศาสนาในอีกทางหนึ่ง โดยพระมหากษัตริย์ในประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือ

ศาสนาอิสลามมักจะกำหนดให้พระมหากษัตริย์ต้องถือกำเนิดจากบุพการีที่เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามและพระมหากษัตริย์จะต้องมีศรัทธาต่อพระเจ้าตามคัมภีร์อัลกุรอาน รวมทั้งต้องนับถือศาสนาอิสลาม ในส่วนของแนวคิดสำนักประเพณีหรือแนวคิดอเนกนิกรสโมสรสมมติในสมัยรัชกาลที่ ๔-รัชกาลที่ ๕ ก็ต้องมีการรับทราบของพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ในการอัญเชิญ พระราชวงศ์ขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ด้วย นอกเหนือจากความเห็นชอบของกลุ่มพระราชวงศ์และขุนนาง

นอกจากนั้นการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในหลายประเทศ ก็ล้วนแต่ต้องให้บาทหลวง พระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่หรือพราหมณ์ เข้ามามีส่วนร่วมในการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เพื่อเป็นการเสริมสร้างบารมี ความศรัทธา ความเป็นศุภมงคล หรือการสร้าง ความชอบธรรมแก่พระมหากษัตริย์องค์ใหม่ ทั้งนี้ในส่วนของพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้กำหนดให้พราหมณ์ทำหน้าที่เสมือนเป็นทูตหรือสื่อกลางระหว่างโลกกับสวรรค์ในการประกอบพระราชพิธีอีกด้วย

ในขณะที่เดียวกันถ้ามีการเปลี่ยนแปลงพระมหากษัตริย์หรือราชวงศ์ ก็มีการหยิบยกแนวคิดทางศาสนา หรือความเชื่อของประชาชนมาเป็นเหตุผลในการเปลี่ยนแปลงด้วย เช่น แนวคิดของการปกครองโดยสมเด็จพระจักรพรรดิฉินในยุคโบราณ ที่กำหนดว่า สวรรค์เป็นผู้เลือกสรรผู้ปกครองโดยความรุ่งเรืองของราชวงศ์ขึ้นอยู่กับสวรรค์ ในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้ปกครองไร้คุณธรรม สวรรค์จะลงโทษให้เกิดภัยพิบัติขึ้นในแผ่นดิน (แห้งแล้ง อุทกภัย ปัญหาอาชญากรรม ฯลฯ) เพราะฉะนั้นจึงเป็นสิทธิของประชาชนที่จะล้มล้างอำนาจของผู้ปกครองที่ไร้ศีลธรรมนั้น และในลักษณะเดียวกันหากพระมหากษัตริย์ที่ใช้พระราชอำนาจที่เบ็ดเสร็จเด็ดขาดจนเกิดผลกระทบต่อศาสนจักร ก็อาจถูกนำมาอ้างเป็นเหตุผลในการเปลี่ยนแปลงองค์พระมหากษัตริย์ด้วยเช่นกัน อาทิ กรณีพระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงธนบุรีใน พ.ศ. ๒๓๒๕

จากการปกครองในระบอบประชาธิปไตยยุคใหม่ของแต่ละประเทศจะมีการแบ่งเขตปริมนทลในเชิงอำนาจของฝ่ายอาณาจักรและฝ่ายศาสนจักรโดยฝ่ายศาสนจักรจะไม่มีบทบาทต่อการบริหารราชการแผ่นดินที่รับผิดชอบโดยฝ่ายอาณาจักร อย่างไรก็ตามในรัฐธรรมนูญของหลายประเทศจะกำหนดคุณสมบัติให้พระมหากษัตริย์จะต้องเป็นผู้นับถือศาสนาตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด และมีพระราชประเพณีสำหรับพิธีพระบรมราชาภิเษกที่ให้พระหรือนักบวชมาเป็นผู้มีส่วนร่วมในการกระทำพระราชพิธีเท่านั้น แต่ประมุขทางศาสนาจักรไม่มีบทบาทในการกำหนดผู้สืบราชสมบัติ ซึ่งประเทศไทยได้รับอิทธิพลแนวคิดในประเด็นนี้มาเช่นกัน โดยมีการบัญญัติครั้งแรกในมาตรา ๑๑ (๓) แห่งกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการการสืบราชสันตติวงศ์พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ที่กำหนดให้เจ้านายผู้เป็นเชื้อพระบรมราชวงศ์ที่หยิ่งเวียนเสียจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์ ถ้าไม่สามารถทรงเป็นอัครพุทธศาสนูปถัมภก หรือมาตรา ๔ แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕ ที่มีความว่า พระมหากษัตริย์ต้องทรงเป็นพุทธมามกะและทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก ซึ่งรัฐธรรมนูญที่มีลักษณะการบังคับใช้เป็นการถาวรก็จะกำหนดบทบัญญัติในลักษณะนี้ โดยรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๒ เป็นต้นมา ได้แก้ไขคำว่า “ต้องทรงเป็น” เป็นคำว่า “ทรงเป็น”

แต่ถึงกระนั้นมิใช่อยกเว้นในบางประเทศที่ผู้นำทางศาสนายังมีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดผู้สืบราชสมบัติหรือมีฐานะเป็นประมุขแห่งรัฐเอง คือ ประเทศกัมพูชาที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้มีสภาแห่งราชบัลลังก์ (Royal Council of the Throne) ซึ่งเป็นองค์กรที่มีหน้าที่เลือกตั้งพระมหากษัตริย์โดยผู้นำคณะสงฆ์ของมหานิกายและธรรมยุติกนิกายร่วมเป็นองค์ประกอบของสภาแห่งราชบัลลังก์ หรือประเทศอันดอร์ราที่มีประมุขร่วม (Parliamentary Co-Principality) เป็นนักบวชในศาสนาคริสต์ คือ

พระราชอาณัติ (Bishop) ของเมืองอูร์เกล (Urgell) แห่งประเทศสเปน ที่เป็นประมุขร่วมกับประธานาธิบดีแห่งประเทศฝรั่งเศส

โดยสรุปแล้ว แนวความคิดทางศาสนามีบทบาทในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์ เมื่อมีการสถาปนาพระมหากษัตริย์องค์ใดเพื่อเป็นปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์ และได้ดำเนินการตามกุศโลบายในการสร้างการยอมรับและความมั่นคงให้แก่ราชวงศ์แล้ว จึงจะมีการสร้างความชอบธรรมในลำดับถัดมา เพื่อให้มีการสืบราชสมบัติทางสายโลหิตให้แก่พระราชโอรส พระราชธิดา พระราชนุชา หรือผู้สืบเชื้อสายแล้วแต่กรณี ต่อเนื่องอย่างไม่ขาดสาย ซึ่งเรียกว่า “การสืบราชสันตติวงศ์” ทั้งนี้ได้มีการอธิบายถึงเหตุของการสืบราชสมบัติโดยหลักสายโลหิต เพราะถือว่าเป็นเชื้อสายสกุลเดียวกันที่มีความประเสริฐหรือความศักดิ์สิทธิ์ รวมทั้งเป็นผู้มีบุญบารมีตามความเชื่อของประชาชนในราชอาณาจักรสำหรับการทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์แต่ละกรณีก็ได้ นอกจากนี้ก็ต้องมีกระบวนการสร้างความชอบธรรมหรือการสร้างความศรัทธาตามพระราชประเพณีในแต่ละประเทศ ทั้งนี้มีข้อสังเกตว่า บางประเทศในยุคสมัยที่อุดมการณ์ความเป็นรัฐชาติยังไม่ชัดเจน จึงได้ถือว่าการสืบสายโลหิตกับการนับถือศาสนาเป็นเรื่องที่สำคัญมากกว่าการถือสัญชาติและเชื้อชาติ เช่น พระเจ้าจอร์จที่ ๑ แห่งอังกฤษ (George I : ค.ศ. ๑๗๑๔–๑๗๒๗) ปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์ฮาโนเวอร์ (Hanover) แต่กลับเป็นชาวเยอรมัน เนื่องจากมีสถานะเป็นพระราชปนัดดา (เหลน) ของพระเจ้าเจมส์ที่ ๑ จึงเป็นผลให้พระเจ้าจอร์จที่ ๑ กลายเป็นพระประยูรญาติพระองค์หนึ่งที่ใกล้ชิดทางสายโลหิตของสมเด็จพระนางเจ้าแอนน์ (Anne : ค.ศ. ๑๗๐๒–๑๗๑๔) พระมหากษัตริย์แห่งอังกฤษและยังเป็นผู้นับถือนิกายโปรเตสแตนต์อีกด้วย จึงต้องเป็นผู้สืบราชสมบัติแทนสมเด็จพระนางเจ้าแอนน์

เมื่อแต่ละประเทศเข้าสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ จึงมีการแปลงจารีตประเพณีและแนวคิดการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์ดังที่กล่าวมาข้างต้น ให้สอดคล้องกับยุคสมัยการปกครองในปัจจุบันในรูปแบบของกฎหมาย ด้วยการกำหนดขั้นตอนและกระบวนการสืบราชสมบัติในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมายราชสำนักที่เรียกว่า “กฎมณเฑียรบาล”

๒.๓ การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

วิชญ์ เครืองาม (๒๕๓๐, น. ๓๕๗–๓๕๘ และ น. ๖๐–๖๓) ได้ศึกษาเรื่อง “กฎหมายรัฐธรรมนูญ” โดยได้นิยามความหมายของกฎมณเฑียรบาลคือ กฎหมายที่พระมหากษัตริย์ทรงตราขึ้นใช้บังคับในกิจการส่วนพระองค์ เช่น พระราชพิธีต่าง ๆ กิจการที่เกี่ยวกับสมาชิกแห่งพระราชวงศ์ หรือกิจการที่เกี่ยวกับราชสำนักหรือภายในเขตพระราชสำนัก ในส่วนของกฎหมายรัฐธรรมนูญ หมายถึงกฎหมายมหาชนที่วางระเบียบเกี่ยวกับสถาบันการเมือง โดยเป็นการวางระเบียบการปกครองรัฐในระดับสูง ทั้งการเข้าสู่อำนาจ การสิ้นอำนาจ และระเบียบเกี่ยวกับสถาบันการเมืองต่าง ๆ ทั้งนี้เป็นกฎหมายมหาชนที่แสดงความเกี่ยวพันระหว่างรัฐกับราษฎรเอาไว้ด้วย นอกจากนี้ยังเป็นกฎหมายที่เป็นการกำหนดกฎเกณฑ์ประเทศที่เป็นส่วนรวมไม่ว่าจะเป็นรัฐประศาสนโนบายหรือรัฐวิเทศโนบาย สำหรับกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ อยู่ในความหมายของกฎหมายรัฐธรรมนูญด้วย โดยน่าจะมีฐานะทางกฎหมายต่ำกว่ารัฐธรรมนูญ เนื่องจากแม้จะแก้ไขเพิ่มเติมได้ยากเสมือนการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ แต่ไม่มีที่ใดบอกว่ามีฐานะเป็นกฎหมายสูงสุด กฎหมายใดจะขัดหรือแย้งไม่ได้เหมือนดังกรณีของรัฐธรรมนูญ การที่รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศนั้นเป็นเพราะกฎหมายอื่นจะขัดหรือแย้งไม่ได้ด้วย ไม่ใช่เพราะล้าพั้งเพียงว่าแก้ไขยากกว่ากฎหมายธรรมดา กฎมณเฑียรบาลฯ จึงน่าจะมีฐานะต่ำกว่ารัฐธรรมนูญแต่สูงกว่าบรรดาพระราชบัญญัติทั้งหลาย ซึ่งการแก้ไขทำได้ง่าย

วิชญ์ เครื่องงาม (๒๕๓๔, น. ๗๕-๑๑๔) ได้ศึกษาเรื่อง “กฎหมายจารีตประเพณีในระบอบกฎหมายไทย” ในเวลาต่อมา โดยได้อธิบายว่า กฎมณเฑียรบาลในรูปแบบของโบราณราชพิธีประเพณีก็น่าจะถือว่าเป็นกฎหมายจารีตประเพณี (customary law) ส่วนหนึ่งของประเทศ หากแต่ปฏิบัติกันอยู่ในแวดวงจำกัด คือ เป็นจารีตประเพณีเฉพาะในราชสำนัก (court convention) เท่านั้น ทั้งนี้หากพิจารณากระบวนการ เนื้อหาสาระ สภาพบังคับ และความมุ่งหมายของกฎหมายจารีตประเพณีสมัยกรุงศรีอยุธยา ย่อมเห็นได้ว่า กฎมณเฑียรบาลดังกล่าวเป็นกฎหมายชนิดหนึ่งตามความเข้าใจทั้งในสมัยนั้นและตามทฤษฎี หลักกฎหมาย หรือปรัชญากฎหมายในปัจจุบัน นอกจากนี้ได้แบ่งประเด็นการศึกษาใน ๓ ประเด็นสำคัญ คือ ขอบเขต สถานะทางกฎหมาย และสภาพบังคับของกฎหมายจารีตประเพณี ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ ขอบเขต

(๑) ขอบเขตด้านสถานที่ (place) โดยปกติแล้วแม้ว่าพระมหากษัตริย์จะทรงมีพระบรมมหาราชวังเป็นที่ประทับ แต่โดยธรรมเนียมที่ถือกันมาแล้ว ไม่ว่าพระมหากษัตริย์จะประทับ ณ ที่ใด แม้นอกพระบรมมหาราชวังก็ถือว่าสถานที่นั้นเป็น “พระราชวัง” หรือ “พระราชฐาน” และอยู่ในขอบเขตของข้อกำหนดด้านสถานที่ที่จะบังคับใช้กฎหมายจารีตประเพณีด้วย การกระทำผิดในสถานที่ดังกล่าว ย่อมเป็นการละเมิด “พระราชอาญาพระเจ้า” อันถือว่าขัดต่อกฎมณเฑียรบาล ซึ่งรวมไปถึงสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ทั้งสิ้นไม่ว่าจะเป็นที่ประทับตามปกติ เสด็จออกสำราญพระราชอัธยาศัย เสด็จในการพระราชสงคราม เสด็จประพาสทางน้ำ ที่ประทับแรม ที่ประทับประกอบพระราชพิธี หรือแม้แต่ที่ทำการราชการอันอยู่ในเขตพระราชฐาน เช่น ศาลาลูกขุน เป็นต้น

(๒) ขอบเขตด้านตัวบุคคล (person) ได้แก่

ก. พระมหากษัตริย์ โดยข้อเท็จจริงแล้วพระมหากษัตริย์ย่อมทรงมีพระราชอำนาจสิทธิขาด กฎมณเฑียรบาลย่อมไม่น่าจะตราขึ้นใช้บังคับเอาแก่พระองค์เอง หรือแม้แต่พระมหากษัตริย์รัชกาลต่อ ๆ ไป เพราะแม้จะมุ่งให้มีผลเช่นนั้น พระมหากษัตริย์รัชกาลหลังย่อมล้มล้างหรือทรงตรากฎหมายจารีตประเพณีขึ้นใหม่ได้ แต่กฎหมายจารีตประเพณีอาจกำหนดแนวทางพระราชกรณียกิจว่า พระมหากษัตริย์ในอดีตทรงบำเพ็ญมาอย่างไร เพื่อพระมหากษัตริย์รัชกาลต่อ ๆ ไปจักทรงปฏิบัติตามได้ถูกต้อง ถ้าหากจะทรงยอมปฏิบัติเช่นนั้น กฎมณเฑียรบาลจึงอาจนำโบราณราชประเพณีมากำหนดลงไว้เป็นแนวทางให้ชัดเจนก็ได้ เช่น ตามกฎหมายจารีตประเพณีสมัยกรุงศรีอยุธยา ก็ได้กล่าวถึงพิธีการที่พระมหากษัตริย์จะต้องทรงปฏิบัติในแต่ละเดือน เป็นต้น

ข. พระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งถือได้ว่าพระบรมวงศานุวงศ์ประทับอยู่ที่ใดก็ถือว่าเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์อย่างไม่อาจแยกจากกัน จึงได้มีกฎหมายจารีตประเพณีที่กำหนดขึ้นแห่งพระบรมวงศานุวงศ์และการเสกสมรสของพระบรมวงศานุวงศ์

ค. ข้าราชการในพระองค์ ซึ่งกลุ่มข้าราชการเหล่านี้มีความใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์ จึงมีกฎหมายจารีตประเพณีที่กำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับความประพฤติของบุคคลเหล่านี้

ง. บุคคลทั่วไปที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ หรือพระราชวัง และพระราชฐาน

(๓) ขอบเขตด้านการกระทำ (action) เป็นการกำหนดขอบเขตที่ควบคุมการกระทำของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ไม่ว่าจะเป็นความประพฤติ ความเป็นอยู่ การปฏิบัติตนทั้งในทางหน้าที่การงานและส่วนตัว เพียงเท่าที่จำเป็นแก่การรักษาพระบรมเดชานุภาพและพระเกียรติยศ

ประเด็นที่ ๒ สถานะทางกฎหมาย

กฎหมายเทียรบาลแต่ละฉบับมีสถานะแตกต่างกันออกไป ซึ่งต้องพิจารณาจากความประสงค์ของผู้ตราและเนื้อหาของกฎหมายเทียรบาลนั้น ๆ บางฉบับเท่ากับพระราชบัญญัติ บางฉบับอาจมีสถานะต่ำกว่านั้น แต่ส่วนใหญ่จะมีสถานะเท่ากับพระราชบัญญัติ ยกเว้นกฎหมายเทียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ซึ่งมีสถานะสูงกว่าพระราชบัญญัติเพราะรัฐธรรมนูญกำหนดให้กระบวนการนิติบัญญัติในการแก้ไขกฎหมายเทียรบาลฉบับนี้กระทำอย่างเดียวกันกับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ

ประเด็นที่ ๓ สภาพบังคับ

กฎหมายเทียรบาลแต่ละฉบับมีสภาพบังคับต่างกันออกไปสุดแต่จะกำหนด บางฉบับมีสภาพบังคับทางอาญา บางฉบับมีสภาพบังคับทางวินัย กฎหมายเทียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ มีสภาพบังคับเช่นเดียวกับรัฐธรรมนูญ

ทั้งนี้การตรากฎหมายเทียรบาลให้มีผลเป็นกฎหมายในปัจจุบันไม่อาจทำได้ นอกจากการตรากฎหมายเทียรบาลเพื่อแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์แต่หากมีความจำเป็นจะต้องตรากฎหมายเทียรบาลในเรื่องอื่นตามขอบเขตดังกล่าว ก็อาจทำได้โดยตราเป็นระเบียบประเพณีแห่งราชสำนักซึ่งไม่ถือว่าเป็นกฎหมาย ถ้าจะให้กฎหมายต้องตราเป็นพระราชบัญญัติ หรือพระราชบัญญัติให้ใช้กฎหมายเทียรบาลว่าด้วยเรื่องนั้น ๆ อันเป็นรูปแบบของกฎหมายโดยปกติในระบบกฎหมายไทย

บวรศักดิ์ อูวรรณโณ (๒๕๓๘, น. ๓๒-๓๓) ได้อธิบายสาระสำคัญในส่วนที่เกี่ยวข้องในหนังสือเรื่อง “กฎหมายมหาชนเล่ม ๓ ที่มาและนิติวิธี” ดังนี้ กฎหมายเทียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ มีศักดิ์เทียบเท่ากับรัฐธรรมนูญด้วยเหตุผล ๓ ประการ คือ

ประการที่ ๑ กฎหมายเทียรบาลฯ มีมาก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ ดังนั้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ ผู้ร่างรัฐธรรมนูญจึงโยกให้กฎหมายเทียรบาลฯ เป็นกฎหมายสำหรับการสืบราชสมบัติ โดยไม่ได้เปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์ใด ๆ และในยุคต่อมาก็บัญญัติให้การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียรบาลฯ ทำได้โดยวิธีการเดียวกับการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ซึ่งเท่ากับยอมรับว่าในด้านเนื้อหาและในด้านรูปแบบของกฎหมายเทียรบาลฯ ว่า มีศักดิ์เท่ากับรัฐธรรมนูญนั่นเอง เมื่อมีการตรารัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ รัฐธรรมนูญก็ยังคงให้การสืบราชสมบัติเป็นไปตามกฎหมายเทียรบาลฯ แต่ให้เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะที่จะทรงมีพระราชดำริในการแก้ไขเพิ่มเติม และให้คณะกรรมการร่างกฎหมายเทียรบาลแก้ไขเพิ่มเติมขึ้นถวาย เมื่อทรงลงพระปรมาภิไธยแล้ว ก็ให้ประธานรัฐสภาลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ แล้วประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นกฎหมายได้ แม้ว่ารัฐธรรมนูญจะใช้แต่เพียงคำว่า “เป็นกฎหมาย” ไว้ก็ตาม แต่เมื่อพิเคราะห์ประเพณีการปกครองแล้ว รัฐธรรมนูญในอดีตทุกฉบับถือว่ากฎหมายเทียรบาลฯ มีความสำคัญมาก และยกไว้ระดับเดียวกับรัฐธรรมนูญเสมอมา ก็ต้องถือว่าเมื่อรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันไม่ได้ระบุศักดิ์กฎหมายเทียรบาลฯ ไว้แตกต่างไปจากธรรมเนียมเดิม กฎหมายเทียรบาลฯ จึงมีศักดิ์เท่ากับรัฐธรรมนูญ

ประการที่ ๒ การที่รัฐธรรมนูญกำหนดกระบวนการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายหลายประการไว้ให้เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์แต่ผู้เดียว ไม่ได้ทำให้ศักดิ์ของกฎหมายหลายประการลดลงเลย ตรงกันข้ามกลับเป็นการยืนยันฐานะพิเศษของกฎหมายหลายประการ เสียด้วยซ้ำไปว่า เหนือกว่าและแตกต่างจากกฎหมายธรรมดา เพราะแม้แต่รัฐสภาก็ไม่อาจแก้ไขได้ และกฎหมายที่รัฐสภาตราขึ้นถ้าขัดกับกฎหมายหลายประการ ก็ต้องใช้กฎหมายหลายประการจะนำหลักกฎหมายที่ออกมาภายหลังยอมใช้บังคับได้ดีกว่ากฎหมายที่ออกก่อนไม่ได้ เพราะรัฐสภาไม่มีอำนาจตราหรือแก้ไขกฎหมายหลายประการ เสียแล้ว อนึ่ง แม้จะนำวิธีการแก้ไขรัฐธรรมนูญมาใช้แก้ไขกฎหมายหลายประการ เลยทันทีก็ยังไม่สามารถทำได้ ต้องแก้รัฐธรรมนูญในขั้นหนึ่งก่อน จึงจะดำเนินการแก้ไขรัฐธรรมนูญได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ รัฐธรรมนูญได้มอบอำนาจเปลี่ยนแปลงองค์กรที่ตั้งขึ้นแล้ว ให้พระมหากษัตริย์และคณะองคมนตรี ไม่ใช่ที่ประชุมรัฐสภาอย่างในกรณีแก้ไขรัฐธรรมนูญเรื่องอื่น ๆ

ประการที่ ๓ กฎหมายหลายประการ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเข้าสู่ตำแหน่งประมุขของพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นเรื่องที่โดยสภาพแล้วเป็นรัฐธรรมนูญ จึงต้องถือว่ากฎหมายหลายประการ มีศักดิ์เท่ากับรัฐธรรมนูญ

จิราธร ขาดิศิริและพิมพ์พรรณ ลำยอง (๒๕๔๘, น. ๒๙๑-๓๒๐) ได้จัดทำบทความเรื่อง “แผนภูมิโครงสร้างกฎหมายหลายประการ” ในรายงานวิจัยเรื่อง “กฎหมายหลายประการ ฉบับเฉลิมพระเกียรติ ๒ ผลงานวิจัย” สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ กฎหมายหลายประการแบ่งโครงสร้างออกเป็น ๓ ส่วนที่สำคัญคือ

ส่วนที่ ๑ พระมหากษัตริย์ โดยแบ่งเป็น ๒ หมวดคือ หมวดการรักษาความปลอดภัยองค์พระมหากษัตริย์ เป็นการคุ้มครองป้องกันเหตุร้ายอันอาจเกิดขึ้นโดยเน้นที่การรักษาความปลอดภัยองค์พระมหากษัตริย์หรือพระราชวงศ์ เป็นสำคัญ และยังหมายรวมถึง การป้องกันความปลอดภัยในพระราชทรัพย์อีกด้วย และหมวดการรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ ในฐานะที่ทรงเป็นสมมติเทพ โดยผ่านพระราชพิธีต่าง ๆ พระราชานุกิจ และวังที่ประทับ

ส่วนที่ ๒ พระราชวงศ์และข้าราชการสำนัก โดยส่วนนี้จะเน้นที่พระราชวงศ์ ซึ่งมีฐานะต่ำกว่าพระมหากษัตริย์และเป็นส่วนหนึ่งของพระมหากษัตริย์ สามารถให้คุณและโทษต่อองค์พระมหากษัตริย์ด้วย ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการวางระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติให้พระราชวงศ์ รวมทั้งป้องกันการสร้างอำนาจเพื่อการก่อกบฏด้วย ทั้งนี้หลักปฏิบัติข้อห้ามของพระราชวงศ์และข้าราชการสำนักมีความเกี่ยวเนื่องกัน เช่น โทษของผู้ตามเสด็จของพระราชวงศ์ไปในที่ ๆ ไม่มีเหตุอันควร เป็นต้น

ส่วนที่ ๓ ขุนนางในพระราชสำนัก โดยส่วนนี้จะเป็นการกำหนดขอบเขตความรับผิดชอบในหน้าที่ และธรรมะที่ขุนนางควรพึงปฏิบัติ ทั้งนี้มีการลำดับชั้นของขุนนางโดยบรรดาศักดิ์ การกำหนดหน้าที่และบทลงโทษสำหรับขุนนาง การบำเหน็จรางวัลและบทลงโทษขุนนางในยามสงคราม การปฏิบัติหน้าที่ตามรับสั่งพระมหากษัตริย์ของขุนนาง การกำหนดหน้าที่และบทลงโทษสำหรับพราหมณ์

บทที่ ๓

ความเป็นมา เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง
และสถานภาพของกฎมนเฑียรบาล

๓.๑ การบัญญัติคำว่า “กฎมนเฑียรบาล”

กฎมนเฑียรบาลได้มีการบัญญัติหรือการเขียนไว้ใน ๓ ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะที่ ๑ กฎมนเฑียรบาล เป็นการใช้พยัญชนะ “ท” แทนพยัญชนะ “ท” โดยรูปแบบการเขียนในลักษณะนี้เป็นอักษรกระเขียนในยุคโบราณสมัยกรุงศรีอยุธยา

ลักษณะที่ ๒ กฎมนเฑียรบาล เป็นการใช้พยัญชนะ “น” แทนพยัญชนะ “ณ” และใช้พยัญชนะ “ท” แทนพยัญชนะ “ท” โดยรูปของคำดังกล่าวได้ใช้ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ตามที่ปรากฏในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง พระราชพิธีสิบสองเดือน หรืองานพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพและพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ต่างก็มีการใช้รูปคำว่า “กฎมนเฑียรบาล” เช่นกัน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๗ ปรากฏว่ามีการใช้คำว่า “กฎมนเฑียรบาล” ในมาตรา ๔ ของพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕ และมาตรา ๙ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕ เมื่อรัฐธรรมนูญในขณะนั้นได้กำหนดรูปคำไว้ คือ “กฎมนเฑียรบาล” ฉะนั้นการตรากฎมนเฑียรบาลในขณะนั้นจึงใช้รูปคำเพื่อให้สอดคล้องกับการใช้ถ้อยคำตามรัฐธรรมนูญ คือ กฎมนเฑียรบาลว่าด้วยการสมรสพระราชวงศ์แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นกฎมนเฑียรบาลในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับเดียวที่ใช้รูปคำว่า “กฎมนเฑียรบาล” นอกจากนั้นการเขียนในลักษณะดังกล่าวนี้ได้ถูกกำหนดตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔

ลักษณะที่ ๓ กฎมนเฑียรบาล เป็นคำที่กำหนดใช้ในรายงานการศึกษาฉบับนี้ เนื่องจากพิจารณาแล้วเห็นว่า คำดังกล่าวเป็นรูปคำของกฎมนเฑียรบาลจำนวน ๙ ฉบับ ที่ตราขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๖ (ในกรณีนี้ให้รวมถึงกฎเสนาบดีกระทรวงวังว่าด้วยการลงโทษข้าราชการกรมพระตำรวจหลวงรักษาพระองค์ พ.ศ. ๒๔๖๓) ประกอบกับตั้งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๘๙ เป็นต้นมาจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ล้วนแต่ใช้รูปคำว่า “กฎมนเฑียรบาล” ตามที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญทั้งสิ้น

๓.๒ ความเป็นมาของกฎมนเฑียรบาล

กฎมนเฑียรบาลมีที่มาจากรากศัพท์ของคำว่า “มณเฑียร” ที่เป็นภาษาสันสกฤตว่า “มณเฑียร” อันแปลว่า “เรือนหลวง” หรือ “เรือนของพระเจ้าแผ่นดิน” กับคำว่า “บาล” แปลว่า “รักษา” เพราะฉะนั้นกฎมนเฑียรบาลจึงมีความหมายว่า “กฎรักษาเรือนหลวง” จากความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ของการกำหนดให้พระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทพ หรือเป็นเทวมนุษย์ตามที่อ้างถึงแล้วนั้น จึงเป็นผลให้มีความเชื่อสืบเนื่องต่อไปว่า เรือนของพระเจ้าแผ่นดินหรือเรือนหลวงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ไปด้วย กฎมนเฑียรบาลจึงเป็นกฎหมายพิเศษที่ออกมาเพื่อรักษาเรือนหลวง (วินัย พงศ์ศรีเพียร, ๒๕๔๙, น. ๒๓) ดังความที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ มีพระบรมราชาธิบายไว้ว่า “ชื่อกฎมนเฑียรบาลนี้แปลว่า สำหรับรักษาเรือนพระเจ้าแผ่นดิน ในกฎนั้นได้พรรณากำหนดพระเกียรติยศของ

พระเจ้าแผ่นดินแลพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยซึ่งอยู่ในตำแหน่งราชการ แลข้อบังคับสำหรับข้าราชการที่จะประพฤติให้ถูกต้องไม่มีความผิดในพระเจ้าแผ่นดิน” แม้ว่ารชกาลที่ ๕ จะทรงเห็นว่า กฎมณเฑียรบาลนี้ควรจะเป็นข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับข้าทูลละอองธุลีพระบาท เพื่อมิให้เกิดความผิดในพระเจ้าแผ่นดินก็ตาม แต่เนื้อความโดยรวมแล้วกฎมณเฑียรบาลเป็นการแสดงข้อบัญญัติเกี่ยวกับพระราชวงศ์ ข้าราชการบริพาร รวมถึงขุนนางในราชสำนัก (ปริทัศน์ พิศุฎมิวธิ, ๒๕๔๘, น. ๒๖๒) มีความเชื่อในบางกระแส คือ ในชั้นเดิมเป็นตำราราชประเพณี ซึ่งพวกพราหมณ์นำมาสอนตามคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ของอินเดีย และได้ถูกนำมาแก้ไขพร้อมทั้งปรับปรุงเพื่อมาใช้สำหรับราชสำนักไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา (ถนอม อานามวัฒน์ และคณะ, ๒๕๒๘, น. ๒๖๔-๒๘๕ และ น. ๓๐๔-๓๐๕) โดยก่อนหน้านั้น รชกาลที่ ๕ ทรงสันนิษฐานว่า กฎมณเฑียรบาลตราขึ้นครั้งแรกในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ หรือพระเจ้าอู่ทอง พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๑ สมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๑๘๙๓-๑๙๑๒) เพราะมีถ้อยคำในกฎมณเฑียรบาลที่ระบุถึงวันเสาร์ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๕ ขวदनักษัตรศก (ปีชวด) จุลศักราช ๗๒๐ ซึ่งตรงกับ พ.ศ. ๑๙๐๑ ที่อยู่ในสมัยพระเจ้าอู่ทอง และต่อมา รชกาลที่ ๕ ทรงแก้ปีกำกับศักราชในบานแผนกจากจุลศักราช ๗๒๐ เป็นจุลศักราช ๗๒๒ เพื่อให้ตรงกับปีนักษัตรในประกาศเฉลิมพระปรมาภิไธยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร (วรพร ภู่งศ์พันธ์, ๒๕๔๘, น. ๑๗๐-๑๗๑)

อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงมีพระวินิจฉัยที่แตกต่างกัน โดยทรงวินิจฉัยว่า กฎมณเฑียรบาลถูกตราขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๘ แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑) โดยพิจารณาจากสร้อยพระนามที่ปรากฏในบานแผนกของกฎมณเฑียรบาลซึ่งใช้ชื่อว่า “รามธิบดีบรมไตรโลกนาถ” ดังนี้ “ศุภมัสดุ ศักราช ๗๒๐ วันเสา เดือนห้า ขึ้นหกค่ำ ขวदनักษัตรศก สมเด็จพระเจ้ารามธิบดีบรมไตรโลกนาถมหาราชมกุฎเทพนุชวิสุทฐิสุริยวงษของคพุทธางกูรบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว” และสันนิษฐานว่า อาลักษณ์คัดลอกผิดในข้อมูลของปีที่ตรากฎมณเฑียรบาล ทั้งนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพมีพระวินิจฉัยเบื้องต้นว่า กฎมณเฑียรบาลน่าจะตราขึ้นในจุลศักราช ๘๒๐ ต่อมาเมื่อทรงพระนิพนธ์พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ (รชกาลที่ ๕) ทรงพบว่า จุลศักราช ๘๒๐ เป็นปีชวดไม่ใช่ปีชวด จึงทรงแก้ไขปีกำกับศักราชอีกครั้งหนึ่งให้เป็นจุลศักราช ๘๓๐ [พ.ศ. ๒๐๑๑] (วรพร ภู่งศ์พันธ์, ๒๕๔๘, น. ๑๗๐-๑๗๑)

ส่วนพลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ให้ความเห็นในลักษณะเดียวกัน คือ ข้อความในกฎมณเฑียรบาลที่ระบุ ว่า เมืองต่าง ๆ เช่น เชียงใหม่ เขมร ทวาย ฯลฯ เข้ามาถวายดอกไม้เงินดอกไม้ทอง ซึ่งเป็นการแสดงความประสงค์การเข้ามาผูกไมตรีหรือเป็นการแสดงสถานภาพความเป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยา แต่โดยข้อเท็จจริงแล้วเมืองเหล่านี้มาผูกไมตรีหรือเป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยาในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โดยเมืองเชียงใหม่เข้ามาเป็นไมตรีกับกรุงศรีอยุธยาในช่วงปี ๒๐๑๘ หรือเขมรและทวาย เป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยาในช่วงปี ๒๐๑๕-๒๐๑๖ และปี ๒๐๑๙ ตามลำดับ ดังนั้นกฎมณเฑียรบาลจึงไม่น่าจะตราขึ้นในสมัยพระเจ้าอู่ทอง แต่อาจจะตราขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในปี ๒๐๒๓ เนื่องจากเป็นปีชวด (วรพร ภู่งศ์พันธ์, ๒๕๔๘, น. ๑๗๕-๑๗๖)

วินัย พงศ์ศรีเพียร (๒๕๔๘, น. ๖๓-๖๔) ให้ข้อเท็จจริงจากรายงานวิจัยในลักษณะเดียวกันกับพลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี กล่าวคือ การถวายดอกไม้เงินดอกไม้ทองของเมืองมะละกาต่อกรุงศรีอยุธยาที่ระบุในกฎมณเฑียรบาล ไม่น่าจะเกิดขึ้นในสมัยพระเจ้าอู่ทอง เพราะว่าเมืองมะละกาของ

ประเทศมาเลเซียถูกตั้งขึ้นระหว่าง ค.ศ. ๑๔๐๑-๑๔๐๒ (พ.ศ. ๑๙๔๔-๑๙๔๕) หรือหลังจากที่พระเจ้าอู่ทองเสด็จสวรรคตไปแล้วประมาณ ๒๒-๒๓ ปี

นอกจากนี้ นักกฎหมายและนักประวัติศาสตร์อีกหลายคนมีความเห็นที่สอดคล้องกัน เช่น มาณพ ถาวรวัฒน์สกุล ที่ศึกษาการกำหนดอายุของบทกฎหมายในกฎหมายตราสามดวง มีความเห็นโดยสรุปได้คือ ศักราชเดิมเป็นมหาศักราชเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเป็นจุลศักราชในกฎหมายตราสามดวงนั้นทำให้มีความคลาดเคลื่อนตามไปด้วย ๒ ปี และมีความเป็นไปได้ที่อาลักษณ์จะคัดตัวเลขผิด สำหรับนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ได้แก่ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๕๑, น. ๑๘๑) พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช (๒๕๑๐, น. ๔) อดีตนายกรัฐมนตรีนอกจากนี้และนักกฎหมายและศาสตราจารย์ประเสริฐ ณ นคร ราชบัณฑิตในประเภทประวัติศาสตร์ ต่างมีความเห็นสอดคล้องกันว่ากฎหมายตราสามดวงถูกตราขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งวรพร ภู่งศ์พันธ์ (๒๕๔๘, น. ๑๗๖) ได้ประมวลข้อถกเถียงทางประวัติศาสตร์ในเรื่องนี้และมีความเห็นสนับสนุนในทิศทางเดียวกัน เพียงแต่มีความเห็นเสริมขึ้นมาซึ่งสรุปได้คือ กรณีที่มีการเพิ่มมาตราใดในภายหลังยังเป็นเรื่องที่ไม่สามารถหาข้อยุติได้พร้อมกันนี้เมื่อพิจารณาพระวินิจฉัยของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และทัศนะของศาสตราจารย์ประเสริฐ ณ นคร รวมทั้งวรพร ภู่งศ์พันธ์ ต่างมีความเห็นเพิ่มเติมเช่นเดียวกันว่า กฎหมายตราสามดวงถูกตราขึ้นในจุลศักราช ๘๓๐ (พ.ศ. ๒๐๑๑) และยิ่งไปกว่านั้น ศาสตราจารย์ประเสริฐ ณ นคร ได้ตรวจสอบและระบุเวลาที่เฉพาะเจาะจงชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีกว่า ปีจุลศักราช ๗๒๐ ไม่ตรงกับปีชวด ดังนั้นจึงสันนิษฐานว่า กฎหมายตราสามดวงถูกตราขึ้นในวันเสาร์ เดือนห้า ขึ้นหกค่ำ ขวดศก จุลศักราช ๘๓๐ ที่ตรงกับวันเสาร์ที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๐๑๑ สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (วินัย พงศ์ศรีเพียร, ๒๕๔๘, น. ๕๙)

สำหรับกฎหมายตราสามดวงแบ่งออกได้ ๓ แผนก ซึ่งเป็นการแบ่งแผนกตามความที่ปรากฏในอักษรานุกรมประวัติศาสตร์ไทยซึ่งจัดทำโดยกรมศิลปากรในปี ๒๕๒๖ (ถนอม อานามวัฒน์และคณะ, ๒๕๒๘, น. ๒๘๑-๒๘๒) คือ

แผนกที่ ๑ แผนกพระตำราว่าด้วยแบบแผน ประกอบด้วยพระตำรา พระราชานุกิจ ที่หมายถึงกำหนดเวลาซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงประพฤติพระราชกิจต่าง ๆ ประจำเทศกาลหรือประจำวัน อันถือว่าเป็นพระราชกรณียกิจที่สำคัญในการปกครองแผ่นดินประเภทหนึ่ง เช่น การเสด็จต่อที่ประชุมมุขมนตรี การพิพากษาคดีหรือการว่าราชการบ้านเมือง เป็นต้น และที่เป็นกิจส่วนพระองค์อีกประเภทหนึ่ง โดยที่มีที่มาจากคัมภีร์มนุธรรมศาสตร์ซึ่งกลุ่มพราหมณ์ในประเทศอินเดียนำมาสอนตั้งแต่ในอดีต แต่เมื่อนำมาปรับใช้กับประเทศอื่นก็ต้องปรับให้เข้ากับประเทศนั้น และเมื่อพิจารณาแล้วว่า พระราชานุกิจที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวงจะแตกต่างกับพระราชานุกิจของพระมหากษัตริย์สมัยตอนปลายของกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ แต่พระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้ทรงประพฤติราชานุกิจตามกฎหมายตราสามดวงโดยเคารพเป็นการสืบมา ทั้งนี้ถือได้ว่าพระราชานุกิจเป็นหลักของราชการในสมัยโบราณ เพราะเหมือนกับเป็นอาณัติสัญญาระหว่างพระมหากษัตริย์กับข้าราชการว่าจะปฏิบัติราชการในเวลาใด ไม่ต้องบอกสั่งกันทุกวัน (ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, ๒๕๕๑, น. ๒๓๕-๒๓๖) สำหรับพระราชานุกิจอาจแบ่งเป็น ๒ ช่วงเวลาที่สำคัญคือ ช่วงเวลากลางวันและช่วงเวลาค่ำ โดยพระราชานุกิจในช่วงเวลากลางวัน จะเป็นการเบิกตัวฝ่ายในให้เข้าเฝ้า เช่น พระสนม เป็นต้น รวมทั้งการเสด็จไปที่หอพระสำหรับตัวอย่างพระราชานุกิจประจำวันในช่วงเวลาค่ำที่กำหนดในกฎหมายตราสามดวง มีดังนี้

- คำแล้ว ทุ่ม ๑ เบิกนอก พิพากษาการศึกษา
 ๒ ทุ่มพิพากษาการเมือง
 สามทุ่มพิพากษาเนื้อคดีโบราณ
 ๔ ทุ่มเรียกพระกระยาเสวย
 ๕ ทุ่มเบิกโหรราชบัณฑิตสนทนาธรรม
 ๖ ทุ่มเบิกเสภาดนตรี
 ๗ ทุ่มเบิกนิยาย
 ๘ ทุ่ม
 ๙ ทุ่ม เข้าพระบรรทม หาประถมดินมาน (หมายถึง ให้หาพนักงานมานมั่ง

ผลัดแรก)

แผนกที่ ๒ แผนกพระธรรมนูญว่าด้วยตำแหน่งหน้าที่ราชการ ตลอดจนถึงการจัดลำดับฐานะของพระราชโอรสโดยใช้สถานภาพของพระมารดาเป็นเกณฑ์ในการกำหนด และไปมีผลต่อการสืบราชสมบัติในโอกาสต่อไป ดังนี้

- ก. พระราชโอรสที่ประสูติแต่พระอัครมเหสี โดยมีฐานะเป็น “สมเด็จพระเจ้าน้องพระราชพุทเจ้า” ซึ่งถือว่าเป็นพระราชโอรสที่มีฐานะสูงสุด
 ข. พระราชโอรสที่ประสูติแต่พระชายาที่เรียกว่า “แม่หยิวเมือง” โดยมีฐานะเป็น “พระมหากษัตริย์” ซึ่งถือว่าเป็นพระราชโอรสที่มีฐานะเป็นลำดับรองจากสมเด็จพระเจ้าน้องพระราชพุทเจ้า
 ค. พระราชโอรสที่ประสูติแต่พระมารดาที่เป็นพระราชธิดาของพระมหากษัตริย์ มีฐานะเป็นพระเจ้าลูกเธอได้กินเมืองเอก
 ง. พระราชโอรสที่ประสูติแต่พระมารดาที่เป็นพระราชธิดาของพระมหากษัตริย์ มีฐานะเป็นพระเจ้าลูกเธอได้กินเมืองโท
 จ. พระราชโอรสที่ประสูติแต่พระสนม มีฐานะเป็นพระเยาวราช

แผนกที่ ๓ แผนกพระราชกำหนดว่าด้วยข้อบังคับสำหรับพระราชสำนัก เป็นบทบัญญัติสำหรับใช้ในพระราชสำนัก ทั้งเป็นข้อบังคับว่าด้วยระเบียบการปกครองในราชสำนักที่มีสภาพบังคับเป็นกฎหมายส่วนหนึ่ง เช่น

- บทที่ใช้รักษาความสงบเรียบร้อยในพระราชวังซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และรักษาความปลอดภัยสำหรับพระมหากษัตริย์รวมทั้งพระราชวงศ์อื่น ๆ เช่น ผู้ใดเถียงกันในวัง ละเมิดพระราชอาญาให้ตีด้วยไม้หวาย ๕๐ ที ถ้าด่ากันให้ตีด้วยไม้หวาย ๑๐๐ ที และผู้ใดเล่นว่าวข้ามพระราชวังหรือซัดไม้ค้อนก่อนอิฐก่อนหินข้ามพระราชวังให้ตัดมือ แต่ถ้าไปขว้างพระที่นั่งโทษถึงตาย นอกจากนั้น ยังกำหนดให้มีบทที่ป้องกันและลงโทษผู้ที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมในเขตพระราชวัง เช่น ถ้าชายหญิงเจรจาดูด้วยกันในวัง समयมทำชู้กันไซ้ ให้ตีด้วยไม้หวาย ๒๐ ที ถ้าเป็นผู้ชายชาววังให้ตีด้วยลวดหนั่ง ๕๐ ที ถ้าเป็นผู้หญิงชาววังให้ฆ่าเสีย หรือบทที่ลงโทษผู้หญิงภายในพระราชวังด้วยเหตุที่ก่อพฤติกรรมอันไม่เหมาะสม เช่น หญิงผู้ใดเอาเหล้า เข้าวัง ให้ทวนด้วยลวดหนั่ง ๒๐ ที หรืออีกกรณีหนึ่ง ถ้าสาวใช้ในวังไปมาหาพระสงฆ์ คบค้ากันไซ้ ให้ทวนด้วยลวดหนั่ง ๒๐ ที เป็นต้น

- บทที่ใช้ป้องกันพระมหากษัตริย์จากการก่อกบฏ โดยการลงโทษขุนนางที่ไปติดต่อกิจระหว่างขุนนางด้วยกันเอง หรือติดต่อกับพระราชวงศ์หรือติดต่อกับผู้มาจากต่างเมือง เช่น “หนึ่งหัวเมืองหนึ่งกัน เจ้าเมืองหนึ่งกัน ไปหาเมืองหนึ่ง โทษถึงตาย” หรือ “อนึ่ง ลูกขุนนา ๑๐๐๐ ถึงนา ๘๐๐ แลไปคบไปหา พระราชบุตรพระราชนัดดา โทษถึงตาย” หรือ “ผู้ใดไปคบหาสื่อเมือง (ผู้มาติดต่อเรื่องราชการจากต่างบ้านต่างเมือง) แลราชทูตเจรจา โทษถึงตาย” รวมทั้งการลักลอบเจรจากันในที่ลับสงัด หรือลักลอบเจรจาในศาลาลูกขุนของผู้มีศักดินาตั้งแต่ ๑,๖๐๐ ไร่ ถึง ๑๐,๐๐๐ ไร่ เป็นต้น

- บทที่ใช้ทัตทานพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ เช่น ถ้าพระมหากษัตริย์ตรัสด้วยกิจราชการแล้วให้กระทำตาม แต่ถ้ามิชอบให้ทูลทัตทานได้ ๓ ครั้ง ถ้าพระมหากษัตริย์ยังไม่เปลี่ยนพระราชดำริให้งดการดำเนินการแล้วจึงไปทูลทัตทานในที่รโหฐาน ถ้าพระมหากษัตริย์ยังไม่เปลี่ยนพระราชดำริอีก จึงให้ดำเนินการตามพระกระแสรับสั่ง หรือถ้าพระมหากษัตริย์ทรงพระพิโรธแก่ผู้ใดและตรัสเรียกพระแสงอย่าให้เจ้าพนักงานยื่นให้ ถ้ายื่นให้โทษถึงตาย เป็นต้น

- บทที่เป็นการกำหนดพระราชพิธีในราชสำนัก เช่น พิธีสวนสนามของทหาร หรือพิธีการถือน้ำพระพิพัฒน์ (การถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา) พระราชพิธีจรดพระราชองศ์ (จรดพระนังคัลแรกนาขวัญ) พระราชพิธีฉลองเนื่องในวัยต่าง ๆ เพื่อความเป็นสิริมงคล โดยพระราชพิธีเหล่านี้มีการจัดให้มีการประกอบพระราชพิธีประจำเดือนหรือที่เรียกว่า พระราชพิธีสิบสองเดือน โดยพระราชพิธีดังกล่าวมีที่มาจากศาสนาพราหมณ์ มีจุดประสงค์เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมืองเพราะเป็นสังคมาศฤกษ์ อีกส่วนหนึ่งเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ (วินัย พงศ์ศรีเพียร, ๒๕๔๙, น. ๒๗) ซึ่งรัชกาลที่ ๕ ได้ทรงพระราชนิพนธ์ความเรียงอธิบายเพิ่มเติมโดยอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พร้อมทั้งมีสาระสำคัญเพิ่มเติมจากรายงานวิจัยของสุภาพรรณ ฦ บางช้าง นักวิชาการด้านอักษรศาสตร์ ที่อธิบายได้ดังนี้

ตารางที่ ๑

พระราชพิธีสิบสองเดือนที่กำหนดในกฎมณเฑียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยา

ลำดับ ของเดือน	ชื่อพระราชพิธีในกฎ มณเฑียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยา	ความหมาย
เดือนหนึ่ง	ไล่เรือ เถลิงพิธีตรียัมปวาย	เป็นพระราชพิธีไล่น้ำหรือให้น้ำลาดโดยเร็ว เพื่อให้มีการ เกี่ยวข้าวได้อย่างสะดวกและได้ผลดี ทั้งนี้ดำเนินการใน รูปแบบของขบวนแห่คล้ายเสด็จพระราชดำเนิน และให้ อาลักษณ์หรือราชบัณฑิตอ่านคำประกาศตั้ง สัตยาธิษฐานขอให้เทพยดาบันดาลให้น้ำลาด
เดือนสอง	การพิธีบูชาภิเศก เฉวียนพระโคกนเลียง	เป็นการนับพระราชพิธีบูชาภิเศกเข้ามาไว้ เพราะ เป็นพิธีสงฆ์บูชาภิเศกอย่างหนึ่ง (พิธีหลังน้ำรดพระ เศียรในงานราชาภิเศก) ซึ่งมีรูปแบบคือ พรหมณ์เป็นผู้ ประกอบพระราชพิธีที่เริ่มต้นด้วยการอ่านบทสวด แล้วถวายน้ำมูรธาภิเศกแต่พระมหากษัตริย์ซึ่งประทับ อยู่บนกองหรือมณฑปดอกไม้ หลังจากนั้นขุนนาง เข้า เฝ้าถวายพระพร แล้วมีการเฉลิมฉลอง ส่วนพระราชพิธี เฉวียนพระโคกนเลียงนั้น สุภาพรรณ ฦ บางช้าง นักวิชาการด้านอักษรศาสตร์ อธิบายว่า เป็นการเสด็จ ของพระมหากษัตริย์เพื่อเวียนประทักษิณรอบพระโค และให้มีการเลี้ยงสมโภช ซึ่งพิธีดังกล่าวเป็นคติความ เชื่อทางพรหมณ์
เดือนสาม	พิธีชานะเทาะห์	เป็นพิธีที่มีการระบุไว้ในเอกสารจดหมายเหตุขุนหลวง หาวัด คือ พิธีเผาข้าวเพื่อการเสี่ยงทาย โดยเป็นพิธีที่ ดำเนินการคู่กับพิธีจรดพระนังคัล เพื่อสวัสดิมงคลแก่ ธัญญาหารอันเป็นเสปียงสำหรับพระนคร และ สุภาพรรณ ฦ บางช้าง อธิบายเพิ่มเติมว่า เป็นพระราช พิธีที่ชนข้าวเข้าลาน และเผาฟางและซังข้าว โดยมึ ความเชื่อเพื่อป้องกันภัยต่าง ๆ
เดือนสี่	สัมพัจฉรฉินท์	เป็นพระราชพิธีเพื่อเป็นสวัสดิมงคลแก่พระนคร พระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์ ข้าราชการ และราษฎร โดยเป็นพิธีที่ดำเนินการติดกับพระราชพิธีในเดือนห้า ซึ่งมีรูปแบบของการสวดของพระสงฆ์ การประพรมน้ำพระพุทธมนต์ การทำบุญ และมหรสพ
เดือนห้า	การพระราชพิธีเสด็จศึก ลดแจตร ออกสนาม	เป็นพระราชพิธีสังเวทเวทดาและสมโภชเครื่อง เพื่อเป็นพิธีระงับยุคเข็ญของบ้านเมือง

ตารางที่ ๑ (ต่อ)
พระราชพิธีสิบสองเดือนที่กำหนดในกฎมณเฑียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยา

ลำดับ ของเดือน	ชื่อพระราชพิธีในกฎมณเฑียรบาล สมัยกรุงศรีอยุธยา	ความหมาย
เดือนหก	พิธีไฟสาชะ จรดพระราชองค์	เป็นพระราชพิธีที่ขมขมและพระราชพิธีจรดพระนังคัลที่กำหนดให้มีการทำนาครั้งแรกซึ่งเป็นพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ที่จะทรงลงไถนาเองเป็นพระองค์แรก
เดือนเจ็ด	ทูลน้ำล้างพระบาท	เป็นพระราชพิธีล้างพระบาท โดยสุภาพรรณ ณ บางช้าง มีข้อสังเกตว่า เป็นพระราชพิธีที่ขุนนางเป็นผู้ถวายน้ำที่พระบาทของพระมหากษัตริย์ เพื่อเป็นการแสดงความจงรักภักดีและการยกย่องพระมหากษัตริย์ผู้เป็นเทวราชตามคตินิยมสมัยกรุงศรีอยุธยา
เดือนแปด	เข้าพระวษา	เป็นพระราชกุศลฉลองเทียนพรรษาเนื่องในวันเข้าพรรษาโดยมีการพระราชทานเทียนไปจุดตามวัดต่าง ๆ
เดือนเก้า	ตุลาการ	เป็นพระราชพิธีสะเดาะเคราะห์หรือบำเพ็ญทานอย่างหนึ่ง ในเอกสารจดหมายขุนหลวงหาวัดระบู้ว่าพระราชพิธีนี้เป็นการเอาเงินซึ่งให้เท่าพระองค์แล้วสะเดาะพระเคราะห์ให้แก่พราหมณ์
เดือนสิบ	ภัทรบท พิธีสารท	เป็นพระราชพิธีสารทที่พระมหากษัตริย์จะทรงบาตรคือ ข้าวทิพย์และกระยาสารท ส่วนพิธีอีกประเภทหนึ่ง คือ พิธีภัทรบทเป็นพิธีของพราหมณ์เพื่อเป็นการชำระบาปของพราหมณ์ให้บริสุทธิ์ไว้
เดือนสิบเอ็ด	อาสขุขแข่งเรือ	เป็นพระราชพิธีแข่งเรือ
เดือนสิบสอง	พิธีจองเปรียง ลตชุดลอยโคม	แต่เดิมพิธีจองเปรียงเป็นพิธียกโคมขึ้นบูชาพระเป็นเจ้าทั้งสาม คือ พระอิศวร พระนารายณ์ และพระพรหม แต่เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงนับถือศาสนาพุทธแล้ว พระราชพิธีนี้จึงเป็นการบูชาพระบรมสารีริกธาตุ

ที่มา เรียบเรียงโดย ฐาภกร จุลินทร จาก (๑) หนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (๒๕๕๒)
(๒) รายงานวิจัยเรื่อง กฎมณเฑียรบาล ฉบับเฉลิมพระเกียรติ ๒ ผลงานวิจัย โดย วินัย พงศ์ศรีเพียร (๒๕๔๘) และ (๓) รายงานวิจัยเรื่อง ขนบธรรมเนียมประเพณี : ความเชื่อและแนวการปฏิบัติในสมัยสุโขทัยถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง โดย สุภาพรรณ ณ บางช้าง (๒๕๓๕)

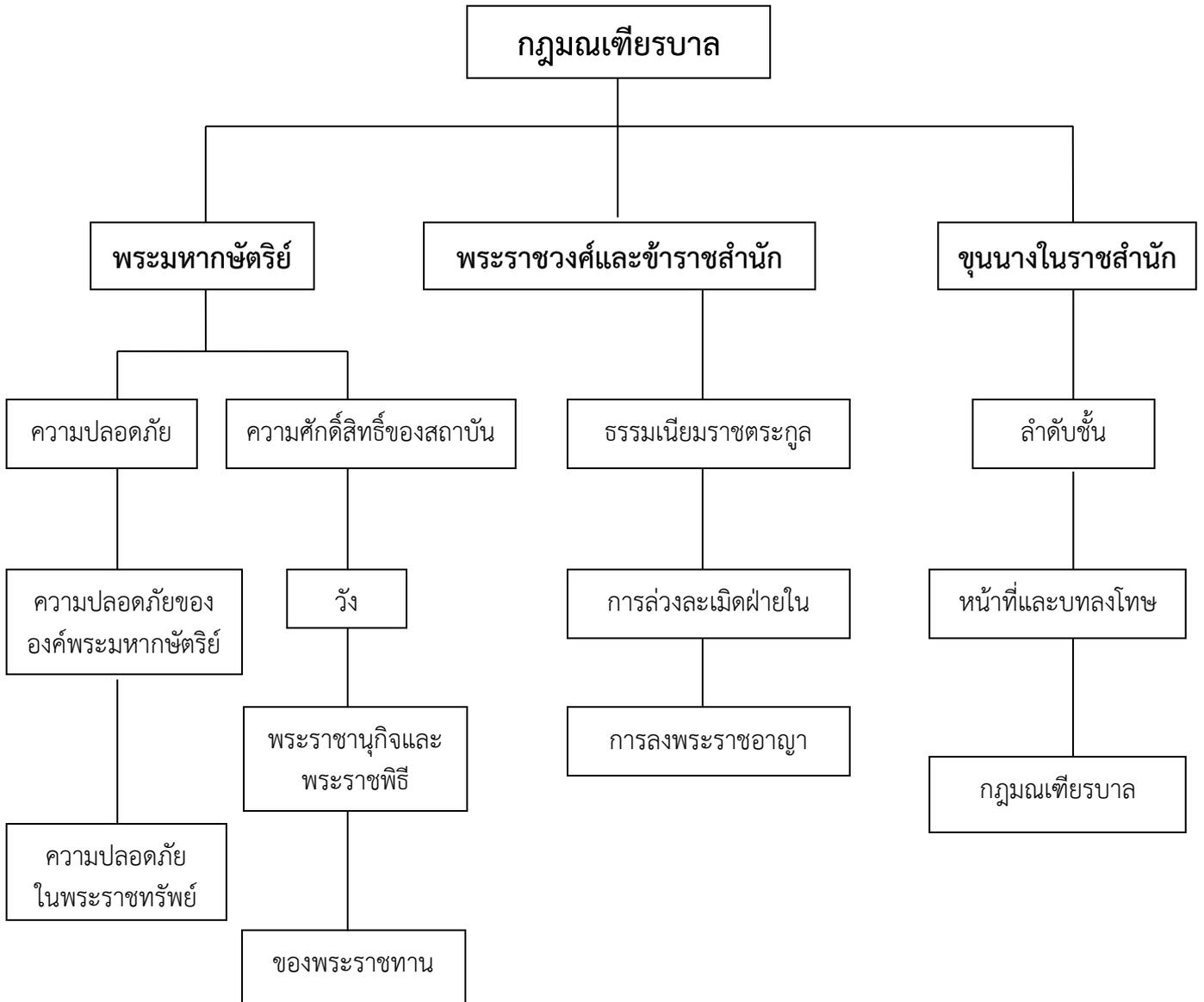
นอกจากการแบ่งแผนออกเป็น ๓ แผนของกฎหมายเดี่ยวบาลดังกล่าวแล้วนั้น จิราธร ชาตศิริ และพิมพ์พรรณ ล้ายอง (๒๕๔๘, น. ๒๙๑) ได้จัดทำแผนภูมิโครงสร้างกฎหมายเดี่ยวบาล โดยโครงสร้างหลัก แบ่งเป็น (๑) พระมหากษัตริย์ (๒) พระราชวงศ์และข้าราชการ (๓) ขุนนางในพระราชสำนัก ดังนี้

(๑) พระมหากษัตริย์ เป็นเรื่องของการรักษาความปลอดภัยองค์พระมหากษัตริย์ โดยเป็นการรักษาคุ้มครองป้องกันเหตุร้ายอันอาจเกิดขึ้นโดยเน้นที่การรักษาความปลอดภัยองค์พระมหากษัตริย์หรือพระราชวงศ์เป็นสำคัญ รวมทั้งการป้องกันความปลอดภัยในพระราชทรัพย์อีกด้วย นอกจากนี้ยังเป็นการรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ ในฐานะที่ทรงเป็นสมมติเทพโดยผ่านพระราชพิธีต่าง ๆ พระราชานุกิจ ของพระราชทานและวังที่ประทับ

(๒) พระราชวงศ์และข้าราชการ เป็นผู้มีฐานะต่ำกว่าพระมหากษัตริย์และเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่สามารถให้คุณและโทษต่อองค์พระมหากษัตริย์ด้วย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการวางระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติให้พระราชวงศ์ รวมทั้งการป้องกันการสร้างอำนาจเพื่อการก่อกบฏด้วย ทั้งนี้ได้พิจารณาว่าหลักปฏิบัติข้อห้ามของพระราชวงศ์และข้าราชการซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกัน เช่น โทษของผู้ตามเสด็จของพระราชวงศ์ไปในที่ ๆ ไม่มีเหตุอันควร เป็นต้น

(๓) ขุนนางในพระราชสำนัก เป็นการกำหนดขอบเขตความรับผิดชอบในหน้าที่

แผนภูมิที่ ๑
โครงสร้างกฏมณเฑียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยา

ที่มา จิราธร ชาติศิริ และพิมพ์พรรณ ล้ายอง (๒๕๔๘, น.๒๙๒)

ตามที่สันนิษฐานว่ากฎมณเฑียรบาลได้ตราขึ้นให้มีผลบังคับใช้ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แต่เมื่อถึงเวลาสิ้นสุดกรุงศรีอยุธยาในปี ๒๓๑๐ เป็นผลให้กฎหมายดั้งเดิมสมัยกรุงศรีอยุธยาได้สูญหายและบกพร่องเสียมาก แต่ถึงกระนั้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ ได้มีการรวบรวม จัดหมวดหมู่และสังคายนากฎหมายต่าง ๆ รวมทั้งกฎมณเฑียรบาลให้เป็นกฎหมายชุดเดียวกันคือ กฎหมายตราสามดวง

กฎมณเฑียรบาลที่เป็นระเบียบการปกครองในราชสำนักนั้น บางบทบาทมาราย่อมไม่สามารถใช้ได้ตามกาลสมัยที่เปลี่ยนแปลง แต่ก็ไม่ปรากฏว่า ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาระหว่างรัชกาลที่ ๔-รัชกาลที่ ๕ ได้มีประกาศทางราชการหรือกฎหมายที่มีลักษณะนับเนื่องเป็นกฎมณเฑียรบาล แต่ก็ไม่เรียกประกาศหรือกฎหมายดังกล่าวว่าเป็นกฎมณเฑียรบาล ทั้งนี้ศาสตราจารย์วิชญ์ เครื่องงาม (๒๕๓๔, น. ๑๐๖) สันนิษฐานว่า กฎมณเฑียรบาลที่มีอยู่แล้วเป็นบทพระอัยการที่ไม่อาจต่อเติมเสริมแต่งได้ จึงต้องไปเล็งในชื่ออื่นและความคิดนี้ยังเคารพยึดถือกันอย่างเคร่งครัด ต่อมามีการผ่อนคลายนลงในสมัยรัชกาลที่ ๖ ที่กลับไปตรากฎหมายในรูปแบบของกฎมณเฑียรบาลอีกครั้งหนึ่งและเมื่อจะว่าด้วยเรื่องอันใดก็เติมคำว่า “ว่าด้วย” เรื่องอันนั้นต่อท้ายออกไป โดยในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้มีการตรากฎมณเฑียรบาลเพิ่มเติมอีก ๙ ฉบับ ดังนี้

(๑) กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ มีจำนวน ๖๒ มาตรา โดยเป็นบทบัญญัติที่มีลักษณะการควบคุมความประพฤติของข้าราชการในราชสำนัก โดยเฉพาะในเรื่องการมีครอบครัว การสมรส การขออนุญาตมีภรรยาโดยมีการจดทะเบียนครอบครัวและเคหะสถานแห่งข้าราชการในราชสำนัก ทั้งนี้บทบัญญัติดังกล่าวเพื่อป้องกันมิให้มีพฤติกรรมในทางที่ไม่เหมาะสมของข้าราชการในราชสำนัก

(๒) กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการค้าขายและการสมาคมแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ มีจำนวน ๓๓ มาตรา โดยเป็นบทบัญญัติที่มีลักษณะเป็นการควบคุมข้าราชการในพระราชสำนักที่ประกอบธุรกิจและมีอาชีพค้าขายที่ไม่กระทบต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการให้อยู่ในระเบียบที่ชัดเจน ดังนั้นจึงกำหนดให้มีการลงทะเบียนสำหรับการขออนุญาต

(๓) กฎมณเฑียรบาลเพิ่มเติม ซึ่งตราขึ้นและประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๘ โดยเป็นการบัญญัติเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลที่มีอยู่ ซึ่งมีสาระสำคัญเกี่ยวข้องกับการห้ามนำหญิงโสเภณีหรือหญิงแพศยามาร่วมสังวาสในเขตพระราชสำนัก

(๔) กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยข้าราชการในพระราชสำนักเพิ่มเติม ซึ่งตราขึ้นและประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๘ โดยเป็นการบัญญัติเพิ่มเติมให้ข้าราชการในราชสำนัก ที่จะดำเนินการโฆษณาแจ้งความประกาศข้อความอย่างใดต่อสาธารณชน เช่น การลงแจ้งความในหนังสือพิมพ์จะต้องขออนุญาตผู้บังคับบัญชาเป็นลายลักษณ์อักษร

(๕) กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนักเพิ่มเติม (ครั้งที่ ๓) ซึ่งตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ โดยเป็นการบัญญัติเพิ่มเติมเพื่อช่วยเหลือบุตรของข้าราชการในราชสำนักที่เกิดกับหญิงที่ต้องลักษณะเป็นภรรยาลับที่จดทะเบียนไม่ได้ จึงกำหนดให้บิดามีหน้าที่เลี้ยงดูบำรุงรักษาและให้เล่าเรียนจนกว่าเด็กผู้นั้นจะมีอายุครบ ๑๖ ปี

(๖) กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการเทศสมรสแห่งเจ้านายในราชวงศ์ซึ่งตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ มีจำนวน ๓ มาตราหรือ ๓ ข้อ โดยเป็นการกำหนดให้พระราชวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปจะทำการ

เสกสมรสกับผู้ใด ให้นำความกราบบังคับทูลขอพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตก่อน ถ้าใครฝ่าฝืนให้ถือว่าละเมิดพระองค์ผู้ทรงเป็นกุลเชษฐาในพระราชวงศ์ ทั้งนี้มีการแก้ไขในเวลาต่อมา

(๗) ประกาศเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ ซึ่งตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ โดยเป็นการบัญญัติเพิ่มเติมให้ผู้ที่จะต้องอยู่ใต้บังคับของกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยครอบครัวฯ คือ ข้าราชการกรมธรรมการ เนื่องจากมีการย้ายกรมธรรมการมาสังกัดกระทรวงวัง (กรมธรรมการเป็นชื่อเดิมของกรมการศาสนาในปัจจุบัน-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา)

(๘) กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ มีจำนวน ๒๑ มาตรา โดยเป็นการกำหนดในเรื่องการสืบราชสมบัติซึ่งจะกล่าวถึงในรายละเอียดต่อไป

(๙) กฎเสนาบดีกระทรวงวังว่าด้วยการลงโทษข้าราชการกรมพระตำรวจหลวงรักษาพระองค์ พ.ศ. ๒๔๖๓ เนื่องจากการแก้ไขเพิ่มเติมความในมาตรา ๔๖ แห่งกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ โดยเป็นการอนุญาตให้ผู้บังคับบัญชาที่มีตำแหน่งต่ำกว่าสมุหพระตำรวจสั่งลงโทษได้ จึงอาจถือได้ว่าเป็นกฎมณเฑียรบาลฉบับหนึ่ง (อนึ่ง ในกรณีนี้ไม่รวมถึงกฎเสนาบดีกระทรวงวังอีก ๒ ฉบับ คือ กฎเสนาบดีกระทรวงวังว่าด้วยการจดทะเบียนและระเบียนนำที่ตามความในกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ และกฎเสนาบดีกระทรวงวังว่าด้วยการจดทะเบียนการค้าขายและสมาคมตามความในกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการค้าขายและการสมาคมแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก พระพุทธศักราช ๒๔๕๗)

ทั้งนี้เมื่อข้อสังเกตว่า รัชกาลที่ ๖ ทรงสนพระทัยและให้ความสำคัญกับการตรากฎมณเฑียรบาลเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของราชสำนัก จึงได้มีการตรากฎมณเฑียรบาลดังกล่าวในรัชสมัยของพระองค์ (ในกรณีนี้ให้รวมถึงกฎเสนาบดีกระทรวงวังว่าด้วยการลงโทษข้าราชการกรมพระตำรวจหลวงรักษาพระองค์ พ.ศ. ๒๔๖๓ เนื่องจากการแก้ไขเพิ่มเติมความในมาตรา ๔๖ แห่งกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก พระพุทธศักราช ๒๔๕๗) โดยที่สาระสำคัญของกฎมณเฑียรบาลดังกล่าวจำนวน ๗ ฉบับได้มุ่งไปที่การควบคุมกำกับพฤติกรรมส่วนบุคคลของข้าราชการในราชสำนักที่อาจส่งผลกระทบต่อทางราชการได้ ซึ่งรัชกาลที่ ๖ ทรงมีพระราชปรารภว่า หากไม่มีการกำหนดหลักเกณฑ์ขึ้นมาควบคุมแล้ว จะเป็นผลกระทบต่อพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์ ตามพระราชปรารภที่เป็นการแจ้งเหตุผลของการตรากฎมณเฑียรบาลว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ ตอนหนึ่งคือ “ไม่ควรที่จะให้ผู้คิดนิินทาได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชุลเลียงตั้งแต่งคนที่ไม่ดีไว้ในที่ใกล้ชิดพระองค์ ซึ่งถ้าแม้มีผู้กล่าวได้เช่นนี้ก็ย่อมเป็นที่ทรงรำคาญพระราชหฤทัย ทั้งอาจที่จะมีผลให้เสื่อมเสียพระเกียรติยศได้ด้วย”

ส่วนกฎมณเฑียรบาลอีก ๒ ฉบับ จะเป็นเรื่องการเสกสมรสและการสืบราชสันตติวงศ์ที่เป็น การกำหนดผู้สืบราชสมบัติซึ่งเป็นเรื่องภายในของราชสกุลวงศ์เช่นกัน เพราะฉะนั้นจึงอาจกล่าวในอีกทางหนึ่งได้ว่า รัชกาลที่ ๖ ทรงให้ความสำคัญต่อสถาบันครอบครัวและวงศ์ตระกูลทั้งระดับข้าราชการในราชสำนักและระดับพระราชวงศ์ โดยนัยของพระราชดำริปรากฏในพระราชปรารภของกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ ที่สรุปได้คือ ประเทศที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข จะพบว่าค่านิยมหรือจริยธรรมของประชาชนจะพิจารณาจากพระราชนิยมของพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ แต่ผู้ที่ไม่ทราบพระราชนิยมจะต้องพิจารณาจากพฤติกรรมของข้าราชการใน

ราชสำนักเป็นหลัก เพราะฉะนั้นจึงต้องวางระเบียบเพื่อกำกับพฤติกรรมของข้าราชการในราชสำนัก โดยเฉพาะพฤติกรรมกรมการมีครอบครัว สำหรับข้อความบางส่วนของพระราชปรารภมีดังนี้ “การที่ประพฤตินิคมพระราชนิคมในข้อใด ๆ ก็ไม่สำคัญเท่าในข้อที่เกี่ยวกับการมีครอบครัว เพราะหญิงดียอมเป็นศรีแก่ชาย แต่หญิงร้ายยอมนำความพินาศนิคมมาสู่ผู้ที่สมพาสหาเสนียดจัญไรอย่างใดเสมอเหมือนได้โดยยาก” (โดยสาระสำคัญของกฎมณเฑียรบาลดังกล่าวเป็นการกำหนดให้บุคคลที่อยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎมณเฑียรบาลฯ ดังกล่าวจะมีครอบครัวหรือเคหะสถานต้องขออนุญาตจากผู้บังคับบัญชา) สำหรับข้อความบางส่วนของพระราชปรารภในกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการเศกสมรสแห่งเจ้านายในราชวงศ์ซึ่งตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ ที่เกี่ยวกับการมีพระบรมราชานุญาตให้พระราชวงศ์ได้เสกสมรส ดังนี้ “มีพระราชประสงค์จะอุปถัมภ์บำรุงพระบรมราชตระกูลไว้ให้สูงศักดิ์กับทั้งจะแสดงให้พระราชวงศ์ทรงทราบว่า มีพระราชหฤทัยประสงค์จะพระราชทานพระบรมราชานุญาตแก่พระราชวงศ์ให้ทั่วถึงกัน”

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่ง คือ บทลงโทษทางอาญาของกฎมณเฑียรบาลที่ตราในสมัยรัชกาลที่ ๖ ไม่ได้มีลักษณะรุนแรงมากนักโดยเป็นเพียงแต่มีโทษสูงสุดในการกักขังหรือคุมขัง รวมทั้งการเพิกถอนสิทธิในการสืบราชสมบัติเท่านั้น ซึ่งแตกต่างกับกฎมณเฑียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยาที่มีโทษสูงสุดในการประหารชีวิตผู้กระทำความผิดและเครื่องอาญาด้วย และหากเป็นเรื่องของการรักษาความสงบในเขตพระราชฐานหรือเรื่องอื่น ๆ ก็จะเป็นรูปแบบของการตราพระราชกฤษฎีกา เช่น พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยที่ระโหฐานในพระราชสำนัก ซึ่งตราขึ้นและประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๖ เพื่อกำหนดพื้นที่ในราชสำนักให้เป็นทีระโหฐานสำหรับการรักษาความสงบเรียบร้อยในบริเวณพื้นที่ราชสำนัก

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี ๒๔๗๕ ในสมัยรัชกาลที่ ๗ ได้มีการตรากฎมณเฑียรบาล จำนวน ๑ ฉบับ คือ กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสมรสพระราชวงศ์แก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช ๒๔๗๕ โดยสาระสำคัญสรุปได้คือ พระราชวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปทำการสมรสกับผู้ใดต้องขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตก่อนหรือเจ้าหญิงองค์ใดทำการสมรสกับผู้ซึ่งมิใช่เจ้าในพระราชวงศ์จะต้องกราบถวายบังคมลาออกจากฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ ถ้าพระราชวงศ์องค์ใดฝ่าฝืนจะต้องถูกถอดจากฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ นอกจากนี้ กฎมณเฑียรบาลฉบับนี้เป็นฉบับแรกและฉบับเดียวในขณะนั้นที่มีการเสนอจากคณะรัฐมนตรี (ในขณะนั้นเรียกว่า คณะกรรมการราษฎร-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) เพื่อให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาซึ่งได้มีการพิจารณาในการประชุมครั้งที่ ๑๒/๒๔๗๕ วันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๗๕ และเมื่อสภาผู้แทนราษฎรให้ความเห็นชอบแล้วจึงมีผลบังคับใช้เป็นกฎหมาย (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๔๗๕, น. ๗๕-๗๘)

จุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี ๒๔๗๕ โดยที่พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจเฉพาะตามที่รัฐธรรมนูญและกฎหมายกำหนด ประกอบกับบทบัญญัติกฎหมายที่ตราขึ้นในภายหลังได้ลบล้างกฎมณเฑียรบาลโดยปริยาย เช่น บทบัญญัติตามมาตรา ๑๒ แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕ ได้กำหนดว่า “ภายใต้บังคับแห่งบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญนี้ บุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมาย ฐานันดรศักดิ์โดยกำเนิดก็ดี โดยแต่งตั้งก็ดีหรือโดยประการอื่นก็ดี จะไม่ทำให้เกิดอภิสิทธิ์แต่อย่างใด” เพราะฉะนั้นฐานันดรศักดิ์ตามกฎหมายเฑียรบาลย่อมไม่ได้รับการยกเว้นจากกฎหมายทั่วไป หรือโดยนัยของบทบัญญัติตามมาตรา ๕ และมาตรา ๔๙

แห่งกมฺมณเฑียรบาลว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ ที่กำหนดให้บุคคลที่อยู่ภายใต้ข้อบังคับแห่งกมฺมณเฑียรบาล เมื่อทำผิดก็ต้องอยู่ในบังคับของศาลรับสั่งกระทรวงวังที่มีฐานะเป็นศาลสูงสุดในพระราชสำนัก (มีการจัดตั้งกรมพระนิติศาสตร์ในปี ๒๔๕๗ เพื่อทำหน้าที่แทนศาลรับสั่งกระทรวงวัง แต่ในปี ๒๔๖๙ มีการยุบกรมพระนิติศาสตร์และคืนหน้าที่ราชการไปยังกระทรวงวังและกรมราชเลขาธิการแล้วแต่กรณี) แต่เมื่อบทบัญญัติตามมาตรา ๕๙ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๔๗๕ ฉบับเดียวกันนี้ กำหนดว่า “บรรดาศาลทั้งหลายจักตั้งขึ้นได้แต่โดยพระราชบัญญัติ” ฉะนั้น ศาลรับสั่งกระทรวงวังก็ต้องถูกยกเลิกไปและไม่อาจจัดตั้งขึ้นอีกได้หากไม่ได้ตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติ

โดยสรุปแล้ว กมฺมณเฑียรบาลส่วนใหญ่จะหมดความสำคัญไปเนื่องจากมีการตรากฎหมายที่บังคับใช้แทน ทั้งนี้เมื่อมีการตรากฎหมายหรือระเบียบเพื่อรักษาความปลอดภัยสำหรับพระมหากษัตริย์หรือรักษาความสงบเรียบร้อยในเขตพระราชวัง ก็อาจดำเนินการได้โดยอาศัยกระบวนการตรากฎหมายตามปกติโดยไม่ต้องมีคำว่า “กมฺมณเฑียรบาล” นำหน้าชื่อกฎหมายอีกแล้ว เช่น พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. ๒๔๙๙ ที่บัญญัติให้มีหมวด ๑ ความผิดต่อพระมหากษัตริย์ พระราชินี รัชทายาท และผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในมาตรา ๑๐๗-มาตรา ๑๑๒ เพื่อเป็นการป้องปรามการทำ ความผิดและการถวายเป็นการรักษาความปลอดภัยแต่พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ที่สำคัญอื่น หรือระเบียบสำนักพระราชวังว่าด้วยการรักษาความปลอดภัยในพระบรมมหาราชวัง พ.ศ. ๒๕๔๔ เป็นต้น อีกทั้งอาจใช้อำนาจตามกฎหมายของสำนักพระราชวังในการวางระเบียบของหน่วยงานเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยภายในเขตพระราชฐานตามความเหมาะสมก็ได้ นอกจากนี้การบริหารงานบุคคลที่เป็นการควบคุมกำกับข้าราชการในราชสำนัก ก็กำหนดให้มีข้าราชการพลเรือนในพระองค์ ตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พุทธศักราช ๒๔๗๖ และหลักการดังกล่าวยังได้มีการกำหนด ต่อเนื่องมาถึงการบัญญัติความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนที่ใช้บังคับในปัจจุบันโดยมีพระราชกฤษฎีกาข้าราชการพลเรือนในพระองค์แยกมาต่างหาก จึงไม่จำเป็นต้องมีกมฺมณเฑียรบาลเพื่อควบคุมกำกับพฤติกรรมข้าราชการในราชสำนักที่เป็นลักษณะดังกล่าวนี้

สำหรับกมฺมณเฑียรบาลที่สำคัญจำนวน ๒ ฉบับที่ยังคงมีผลบังคับใช้คือ กมฺมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ และกมฺมณเฑียรบาลว่าด้วยการสมรสพระราชวงศ์แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๗๕ แต่กมฺมณเฑียรบาลฯ ที่ปรากฏความในรัฐธรรมนูญฉบับเดียวคือ กมฺมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗

๓.๓ เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับกมฺมณเฑียรบาล

เมื่อได้พิจารณาเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับบทบัญญัติหรือบทลงโทษตามนัยของ กมฺมณเฑียรบาลที่สำคัญมีในหลายกรณี โดยกมฺมณเฑียรบาลมีจุดเด่นประการหนึ่งที่สะท้อนบริบทของสังคมไทยในขณะนั้นที่การรวมศูนย์ทางอำนาจและความมั่นคงของประเทศอยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการรักษาความปลอดภัยสำหรับพระมหากษัตริย์และรักษาความสงบภายในเขตพระราชฐาน อีกทั้งยังมีเหตุการณ์การกบฏหรือต่อสู้เพื่อช่วงชิงราชสมบัติอยู่ในหลายช่วงเวลาของประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยา จากเหตุดังกล่าวจึงมีบทลงโทษในกมฺมณเฑียรบาลที่ค่อนข้างรุนแรงในหลายกรณี ทั้งนี้สันนิษฐานได้ว่า เพื่อให้การป้องกันปราบปรามเหตุร้ายสามารถกระทำได้ทันทีเพราะมีกฎหมายรองรับอยู่แล้ว ในขณะเดียวกันก็เป็นการป้องปรามมิให้มีผู้คิดประทุษร้ายต่อองค์พระมหากษัตริย์ตั้งแต่นั้นขึ้นตอนการเตรียมการ

ดังนั้นจึงมีการบัญญัติสภาพการบังคับใช้โทษอาญาต่อผู้ละเมิดกฎหมายเทียรบาลในหลายกรณีที่มีฐานความผิดของการแสดงพฤติกรรมที่ส่อในลักษณะเป็นการเตรียมการก่อกบฏ เช่น การลักลอบเจรจากันในที่ลับขี้นหรือลักลอบเจรจาศาลาลูกขุนของผู้มีศักดินาตั้งแต่ ๑,๖๐๐ ไร่ ถึง ๑๐,๐๐๐ ไร่ การลักลอบติดต่อกันระหว่างเจ้าเมืองด้วยกันเอง การลักลอบติดต่อกับพระราชบุตรหรือพระราชนัดดา การลักลอบติดต่อกับราชทูตจากเมืองอื่น การไม่เข้าร่วมพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาของลูกขุน หรือฐานความผิดจากการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในเขตพระราชฐาน เช่น การวิวาทหรือโต้เถียงกันในเขตพระราชวัง การกระชิบเมื่อเฝ้าพระบาทอยู่ หรือฐานความผิดที่เป็นการละเว้นการปฏิบัติหน้าที่หรือการปฏิบัติหน้าที่อันบกพร่องของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ เป็นต้น สำหรับบุคคลที่อยู่ในขอบข่ายการลงโทษ ก็ครอบคลุมทุกฝ่าย ตั้งแต่พระราชวงศ์ พราหมณ์ ขุนนาง เจ้าพนักงานในพระราชวัง สามัญชน ฯลฯ ในส่วนของวิธีการลงโทษก็มีหลายวิธีตั้งแต่โทษสถานเบาไปถึงโทษสถานหนัก และมีการแบ่งลักษณะการถูกลงโทษตามสถานภาพของผู้ถูกลงโทษอีกด้วย ฉะนั้นจึงได้รวบรวมและเรียบเรียงลักษณะการถูกลงโทษตามฐานความผิดจากการลำดับข้อจำนวน ๒๑๑ ข้อของหนังสือกฎหมายเทียรบาล ฉบับเฉลิมพระเกียรติ ๒ ผลงานวิจัย ซึ่งวินัย พงศ์ศรีเพียร (๒๕๔๘) เป็นบรรณาธิการ ดังนี้

ตารางที่ ๒

ลักษณะการลงโทษและฐานความผิดที่กำหนดในกฎหมายเตียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยา

ลักษณะความผิด	บทบัญญัติในกฎหมายเตียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยา
(๑) ปรากฏความผิดแต่มีการยกโทษ	ข้อ ๑๐๙ “อนึ่ง ถ้าผู้มีโทษไปมีทันได้พิจารณารู้โทษแห่งอาตมา ครั้นรู้โทษจะขอลงโทษแก่อาตมาไซ้ พึงยกโทษ ...”
(๒) การภาคทัณฑ์	ข้อ ๖๓ “อนึ่ง ถ้านา ๑๐๐๐๐ ถึงนา ๘๐๐ วิวาทชกตีกัน ในพระราชวังศาลาลูกขุน โทษ ๔ สถาน ฯลฯ สถานหนึ่งให้ภาคทัณฑ์”
(๓) การให้ออกจากราชการ	ข้อ ๙๘ “อนึ่ง ขุนมูลนายอนาพยาบาลแห่งอาตมา บอกกำหนดว่าจะเบิกแขกเมืองถวายบังคมพระเจ้าอยู่หัวก็ดีรู้เองก็ดี แลมีได้มาทันควรให้ลงโทษเอาออกจากราชการ ...”
(๔) การปลดเป็นคนใช้	ข้อ ๑๔๕ “... บิดามารดาญาติพี่น้องเจบตายให้พิตทูลรำเรียน ถ้ามิได้พิตทูลรำเรียนไปโดย อ่าเพอใจ ท่านว่าละเมิด ให้ลงโทษ ๓ สถาน สถานหนึ่งให้พันคอริบเรื่อน สถานหนึ่งให้ถอดเป็นคนใช้ ...”
(๕) การให้ไปเกี่ยวหญ้าเลี้ยงช้าง	ข้อ ๖๘ “... ถ้าตียนายประตุชั้นในให้รับราชบาตร เอาลงหญ้าช้าง”
(๖) การรับทรัพย์	ข้อ ๖๘ “... ถ้าตียนายประตุชั้นในให้รับราชบาตร ...”
(๗) การรับทรัพย์หรือรับบริวารในกรณีที่เจ้านายถูกประหารแล้ว	ข้อ ๙๒ “อนึ่ง หัวหมื่นเรือผู้ถือธงหัวเรือ แลทำให้คันหักขาดปลิวลงน้ำ แลเอาข้างบนลงเอาข้างล่างขึ้น โทษพันคอริบเรื่อน ทั้งบ่อโตน ... ” (บ่อโตน หมายถึง คนรับใช้หรือบริวาร)
(๘) การสักรูปคนไว้ที่หน้า	ข้อ ๑๔๘ “อนึ่ง ข้าคนอยู่ในพระราชวังออกไปเองก็ดี ใช้ออกไปก็ดี ผู้ใดลักพาไปขายก็ดี ทำซู่เมียก็ดี ให้ทวนผู้ลักพานั้น ด้วยลวดหนึ่ง ๕๐ ที แลให้สักรูปคนนั้นไว้ในหน้า ...”
(๙) การตีด้วยลวดหนึ่งและประจาน	ข้อ ๑๓๐ “... อนึ่ง ผู้ใดเจรจาด้วยสาวใช้ฝ่ายในยุตมือถือบ่า ผู้หญิงร้องแรกประกาศหยิกข่วน ให้สักผู้ชายลงหญ้าช้าง ถ้าผู้หญิงลงด้วยกัน ให้ทวนด้วยลวดหนึ่ง ๒๐ ที แล้วให้ประจาน ... ”
(๑๐) การกักขังหรือจำขังโดยการใส่ตรู	ข้อ ๑๐๔ “อนึ่ง ตรัสใช้ผู้ใดไปราชการ แลถวายบังคมลาแล้ว แลอยู่เรือนเองก็ตืออยู่ แห่งใด ๆ ก็ดี ถ้าสามวันแลมิได้ไปไซ้ โทษนั้นให้หามาแลใช้ผู้อื่นไปแทน ฝ่ายตัวผู้ทงนั้น ให้ใส่ตรูไว้ ... ”
(๑๑) การใส่เครื่องจองจำหรือโซ่ตรวนสำหรับพระราชโอรส	ข้อ ๑๙๘ “พิพระราชกุมารต้องพระราชอาชาแลใส่สังขลิก บัญชร ...” (สังขลิก หมายถึง เครื่องจองจำ โซ่ตรวน และบัญญัติ หมายถึง กรง, ซี่กรง, หน้าต่าง)

ตารางที่ ๒ (ต่อ)

ลักษณะการลงโทษและฐานความผิดที่กำหนดในกฎหมายเตียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยา

ลักษณะความผิด	บทบัญญัติในกฎหมายเตียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยา
(๑๒) การเนรเทศสำหรับพระราชโอรส	ข้อ ๑๙๙ “ถ้าโทษหนักที่หนึ่งนิฤเทศ ไปต่างเมืองแล คือ เมืองเพชรบูรณ์ จันทบูรณ์ นครศรีธรรมราช ...” (นิฤเทศ หมายถึง เนรเทศ)
(๑๓) การลงโทษด้วยลวดหนังและให้มีการประจานรอบพระราชวัง	ข้อ ๑๓๓ “อนึ่ง สนมกำนัลคบผู้หญิงหึงกันทำดัจ ชายเป็นขี้เมียกันให้ลงโทษด้วยลวดหนัง ๕๐ ที่ สักคอประจานรอบพระราชวัง ...”
(๑๔) การลงโทษโดยให้ประคำใหญ่แขวนคอสำหรับพราหมณ์ผู้กระทำผิดในหน้าที่	ข้อ ๑๕๕ “... อนึ่ง โหรพราหมณ์ทนายเคราะห์ทนายศึกทนายฤกษ์ผิดลงอาชวลูกประคำใหญ่แขวนคอ”
(๑๕) การตัมเกล้าให้ร้อนสำหรับกรอกปากสำหรับผู้นำเหล่ามาตัมในเขตพระราชวัง	ข้อ ๗๐ “อนึ่ง ถ้าคบกันกินเกล้าในพระราชวัง ให้ตัมเกล้าให้ร้อนตรอกปาก แล้วให้จำไว้” (ตรอกปาก หมายถึง กรอกปาก)
(๑๖) การแหะปากหรือตัดปาก	ข้อ ๑๑๑ “... ชัดคำต่อพระโอบุฐ โทษแหะปาก ชัดดำเนินพระราชโองการ ฆ่าเสีย ชัดสั่งพระราชโองการ ตัดปาก ...”
(๑๗) การปกเล็บมือ	ข้อ ๖๕ “... ถ้าชกตีกันให้ปกเล็บมือข้างผู้ตีนั้นเสีย ๕ นิ้ว ถ้าจับมีดพร้าอาวุธฟันแทงกัน มีบาดเจ็บไซ้ ให้ปกเล็บมือเสียทั้ง ๑๐ นิ้ว ...”
(๑๘) การตัดนิ้วมือ	ข้อ ๕๘ “อนึ่ง มีผู้แต่งของถวาย ผู้ใดบังอาจช่วงชิงเอาก็ดี ตีต่อกันทำให้แตกหัก หายก็ดี มีผู้ห้ามมิฟังให้ลงโทษ ๓ ประการ ๆ หนึ่งให้ตัดนิ้วมือเสียกึ่งหนึ่ง ...”
(๑๙) การตัดมือ	ข้อ ๗๑ “อนึ่ง ผู้ใดเล่นว่าวข้ามพระราชวังก็ดี ชัดไม้ค้อนก่อนดินอิฐผาข้ามพระราชวังโทษตัดมือ ...”
(๒๐) การตัดเท้าและตัดมือ	ข้อ ๑๔๗ “อนึ่ง ผู้ร้ายบังอาจลักพระราชทรัพย์ในพระราชวัง ไปซื้อขายกันแต่ในพระราชวัง ให้ตัดตีนตัดมือเสียคงข้อ ...”
(๒๑) การตัดศีรษะและตัดเท้า	ข้อ ๔๗ “อนึ่ง ขุนดาบขุนเรือขุนช้างขุนต๋ารวจอยู่ล้อมวง แลเข้าศึกปลอมถึงพลับพลาได้ ให้ตัดหัวตัดเท้าตระเวนเสียไว้”
(๒๒) การควักตาสำหรับนายประตูในบางกรณี	ข้อ ๖๙ “อนึ่ง โอบยการกบฏปลอมมาต่างเมืองก็ดี แลราชศัตรูแลสุนัขม้าโคกระบือแล่นเข้ามาในพระราชวังถึงหน้าพระที่นั่งก็ดี ถึงบนพระโรงก็ดี โทษชาววังถึงตาย ส่วนนายประตูไซ้ให้ควักตาเสีย”
(๒๓) การประหารชีวิตในรูปแบบการตัดศีรษะและยึดทรัพย์	ข้อ ๑๓๑ “... อนึ่ง ผู้ได้รับเอาพระสนมออกจากวังไซ้ให้ตัดคอริบเรื่อน ...”

ตารางที่ ๒ (ต่อ)

ลักษณะการลงโทษและฐานความผิดที่กำหนดในกฎหมายเตียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยา

ลักษณะความผิด	บทบัญญัติในกฎหมายเตียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยา
(๒๔) การประหารชีวิต ในรูปแบบการตีด้วย ท่อนจันทน์ที่เป็น การลงโทษพระราชวงศ์	ข้อ ๒๐๑ “ถ้าแลโทษหนักถึงสิ้นชีวิตไซ้ ให้ส่งแก่ทะลวงฟันแล นายแวงหลังเอาไปมล้างในโคกพญา นายแวงนั่งทับตัก ขุนดาบขุนใหญ่ ไปนั่งดูหมื่นทะลวงฟันกราบ ๓ กราบ ตีด้วยท่อนจันทน์แล้วเอา ลงขุม ... ”
(๒๕) กรณีผู้ทำผิดถูกประหาร แล้วเป็นผลให้เรือญาติ ต้องถูกประหารไปด้วย	ข้อ ๙๓ “อนึ่ง หัวหมื่นสนมสมุหพระธานกัตินายแวงกัตติ ถืออภิมให้ คั้นหักให้หลุด โทษพันคอริบเรือน ถ้างานพระราชพิธีแขกเมืองถวายบังคม ฆ่าเสียทั้งโคตร ”

ที่มา จำแนกและเรียบเรียงโดย ธาตุกร จุลินทร

ในส่วนของการลงโทษตามกฎหมายเตียรบาลที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ มักจะเป็นลงโทษพระราชวงศ์ระดับสูง ซึ่งสะท้อนถึงข้อเท็จจริงของการบันทึกเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ไทยที่จะเป็นเรื่องภายในราชสำนักเป็นสำคัญ สำหรับการลงโทษพระราชโอรสหรือพระราชกุมารได้มีการบัญญัติไว้โดยเฉพาะ เช่น การเนรเทศให้ไปที่เมืองเพชรบูรณ์ เมืองจันทบูรณ์ (จังหวัดจันทบุรี—ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) หรือเมืองนครศรีธรรมราช (วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ, ๒๕๔๘, น. ๑๕๙-๑๖๑) แต่ถ้าเป็นโทษประหารให้ไปประหารที่โคกพญาซึ่งเป็นสถานที่ประหารชีวิตสำหรับเจ้านาย และมีการกำหนดไว้ด้วยว่าจะต้องประหารชีวิตด้วยท่อนจันทน์ โดยมีเสื้อลิบเบาะรอง ทั้งนี้ปรามินทร์ เครือทอง (๒๕๔๘, น. ๑๗๐-๑๗๑) ผู้ค้นคว้าทางประวัติศาสตร์อิสระ สันนิษฐานว่า การใช้ไม้จันทน์มีความหมายถึง การถวายพระเกียรติ เพราะไม้จันทน์นั้น เป็นของมีค่าและของหายาก โดยการลักขโมยเอาไม้จันทน์ของหลวงมีโทษทั้งโทษและปรับ ทั้งนี้ ปรามินทร์ เครือทอง ให้ความเห็นเพิ่มเติมต่อไปอีกว่า การให้บุคคลระดับพระราชวงศ์อยู่ในคุกแดงก่อนสำเร็จโทษประหารชีวิต เพื่อป้องกันมิให้ผู้ใดผู้หนึ่งจับต้องพระวรกายของพระราชวงศ์ และป้องกันมิให้ผู้ใดเห็นพระศพ อันจะเป็นรักษาพระเกียรติของพระราชวงศ์องค์นั้น เนื่องจากกฎหมายเตียรบาลกำหนดไม่ให้มีการเห็นศพ

สำหรับการลงโทษที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายเตียรบาลซึ่งปรากฏตามประวัติศาสตร์เฉพาะในกรณีที่สำคัญ ดังนี้

(๑) กรณีการสำเร็จโทษเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรไชยเชษฐสุริยวงศ์ กรมขุนเสนาพิทักษ์ เมื่อปี ๒๒๘๙ ในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๓๑ แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๒๗๕-๒๓๐๑) เนื่องจากลัทธิลอบมีความสัมพันธ์กับเจ้าฟ้าสว่าง เจ้าฟ้านิม ซึ่งเป็นเจ้านายฝ่ายใน ฉะนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จึงมีรับสั่งให้ถอดจากพระราชวงศ์มาเป็นไพร่และเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร-ไชยเชษฐสุริยวงศ์สิ้นพระชนม์ระหว่างการถูกโทษด้วยการเขี่ยนตี (ไอเดียนส์ไตร์, ๒๕๔๓, น. ๑๙๕-๑๙๖)

(๒) กรณีการลงโทษข้าราชการและนางสนม เมื่อปี ๒๓๘๑ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ โดยเป็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการที่เป็นบุรุษกับนางสนม ทั้งนี้มีการนัดให้นางสนมหนีออกจากพระราชวังแต่ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากมีผู้นำความกราบบังคมทูลให้ทราบ จึงมีการส่งเรื่องให้อัยการเป็นผู้พิพากษาตี ซึ่งผลการพิพากษาคดี สรุปได้ว่า มีการทำความผิดจริงจึงมีการประหารชีวิตข้าราชการและ

นางสนมผู้เป็นตัวการ เจ้าหน้าที่กรมวังผู้ให้การสนับสนุน ผู้ทำหน้าที่เป็นแม่สื่อหรือสื่อกลางและ ผู้เกี่ยวข้องอื่น รวมทั้งหมด ๑๐ คน (นันทนา กปิลาภาญจน์, ๒๕๔๑, น. ๑๒๐)

(๓) กรณีการสำเร็จโทษพระองค์เจ้าไกรสร กรมหลวงรักษัรณเรศที่กระทำผิด เนื่องจากพิพากษาคดีไม่ยุติธรรมและมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเมื่อปี ๒๓๙๑ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ โดยกรมหลวงรักษัรณเรศเป็นพระราชโอรสของพระมหากษัตริย์ (รัชกาลที่ ๑) จึงถูกสำเร็จโทษด้วยท่อนจันทน์ตามที่กำหนดในข้อที่ ๒๐๑ แห่งกฎมณเฑียรบาล ทั้งนี้กรมหลวงรักษัรณเรศเป็นพระราชวงศ์สุดท้ายที่ถูกสำเร็จโทษด้วยท่อนจันทน์ (จุลจักรพงษ์, พระองค์เจ้า, ๒๕๕๔, น. ๑๖๙-๑๗๐)

(๔) กรณีการถอดพระอิสริยยศพระองค์เจ้ายิ่งเยาวลักษณ์อรรคราชสุดา พระราชธิดาในรัชกาลที่ ๔ โดยถูกถอดออกจากอิสริยยศเมื่อปี ๒๔๒๙ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ (จุลลดา ภักดีภูมินทร์, ๒๕๓๕, น. ๔๐๙-๔๑๑) เนื่องจากเป็นเจ้านายฝ่ายในที่มีความสัมพันธ์กับอดีตพระสงฆ์ในเขตพระราชวัง โดยฝ่ายหญิงมีความสัมพันธ์กับฝ่ายชายขณะมาทำบุญที่วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามซึ่งในขณะนั้นฝ่ายชายบวชเป็นพระสงฆ์อยู่ อย่างไรก็ตามพระองค์เจ้ายิ่งเยาวลักษณ์ฯ ได้รับการยกเว้นโทษประหารชีวิต แต่อดีตพระสงฆ์ถูกลงโทษประหารชีวิต หลังจากมีการพิจารณาโทษในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๒๙ แล้ว ได้มีพระราชบัญญัติห้ามมิให้พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่ำกว่า ๒๐ ปี (คือ บวชมาไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปี) เข้ามาในพระบรมมหาราชวังชั้นใน ส่วนฝ่ายผู้หญิงถ้าอายุต่ำกว่า ๔๐ ปีถูกห้ามมิให้พึ่งเทศน์ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ดังนี้ “กับมีพระราชบัญญัติห้ามพระภิกษุสงฆ์มีพรรษาต่ำกว่า ๒๐ พรรษา มิให้เข้าในพระบรมมหาราชวังชั้นใน อุบาสิกาอายุต่ำกว่า ๔๐ ปี ห้ามมิให้ออกมาพึ่งเทศนาที่อุโบสถศีลที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วันพฤหัสบดี เดือน ๓ แรม ๑๐ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก สักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๗๓” [วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๙] (เอนก นาวิกมูล, ๒๕๔๒, น. ๑๑๒-๑๑๓) ซึ่งลาวัญย์ โชติามระ (๒๕๒๙, น. ๑๖๔-๑๖๕) ผู้ค้นคว้าด้านประวัติศาสตร์เกี่ยวกับราชสำนักอีกผู้หนึ่ง ได้นำเสนอข้อเท็จจริงที่สอดคล้องกันโดยระบุว่า บทบัญญัติในลักษณะดังกล่าวได้ถูกบันทึกในจดหมายเหตุพระราชกิจรายวันประจำวันที ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๙ ดังนั้นบทบัญญัติกฎหมายดังกล่าวก็อาจนับเนื่องเป็นกฎมณเฑียรบาลอีกฉบับหนึ่ง

(๕) กรณีพันท้ายนรสิงห์ซึ่งเป็นกรณีที่เกิดขึ้นในสมัยสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ หรือพระเจ้าเสือ พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๒๙ แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๒๔๖-๒๒๕๑) โดยในปี ๒๒๔๙ พระเจ้าเสือ เสด็จโดยเรือพระที่นั่งเอกชัย ไปที่เมืองสาครบุรี (จังหวัดสมุทรสาคร) เมื่อเรือพระที่นั่งถึงตำบลโคกมะขามซึ่งเป็นคลองคดเคี้ยวและมีกระแสน้ำเชี่ยวกราก เป็นผลให้พันท้ายนรสิงห์ซึ่งถือท้ายเรือพระที่นั่ง ไม่สามารถค้ำค้ำใจได้ทัน เป็นผลให้โขนเรือพระที่นั่งกระทบกับกิ่งไม้หักตกลงไปในน้ำ พันท้ายนรสิงห์จึงกระโดดขึ้นฝั่งแล้วกราบทูลให้ทรงลงพระอาญาถึง ๓ ครั้งด้วยกัน อย่างไรก็ตามใน ๒ ครั้งแรก พระเจ้าเสือทรงพระราชทานอภัยโทษ เพราะเห็นว่าเป็นอุบัติเหตุสุดวิสัย ต่อมาจึงสั่งให้ประหารชีวิต ประเด็นของเรื่องดังกล่าวนี้คือ การอ้างอิงกฎหมายสำหรับการประหารชีวิตพันท้ายนรสิงห์ มีการระบุไว้ในพระราชพงศาวดารว่าเป็นพระราชกำหนดในบทพระอัยการ ตามความว่า “พระราชกำหนดคมีมาแต่โบราณนั้น ถ้าพันท้ายผู้ใดถือท้ายเรือพระที่นั่งให้ศิระเรือ พระที่นั่งหัก ท่านว่า พันท้ายผู้นั้นถึงมรณโทษให้ตัดศิระเสีย” (กรมศิลปากร, ๒๕๓๗, น. ๓๐๒-๓๐๓) ทั้งนี้ไม่ได้มีการระบุในพระราชพงศาวดารว่า พระราชกำหนดในบทพระอัยการดังกล่าว เป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกฎมณเฑียรบาลหรือไม่ อย่างไรก็ตาม มีบทลงโทษที่มีลักษณะคล้ายกับบทบัญญัติในข้อที่ ๙๒ แห่งกฎมณเฑียรบาล (ลำดับข้อตามความใน

หนังสือกฎหมายเทียรบาลฉบับเฉลิมพระเกียรติ ๒ ผลงานวิจัย พ.ศ. ๒๕๔๘) ที่ระบุว่า “อนึ่ง หัวหมื่นเรือผู้ถือธงหัวเรือ แลทำให้คันทักขาดปลิวลงน้ำ แลเอาข้างบนลงเอาข้างล่างขึ้น โทษพันคอ ธิบเรือทั้งบ่อโทน” ซึ่งน่าจะมีความหมายว่า “หัวหมื่นเรือผู้ถือธงหัวเรือที่ทำให้คันทักปลิวลงน้ำหรือชักธงหัวเรือผิดโดยเอาข้างบนลงและเอาข้างล่างขึ้น มีโทษประหารด้วยการตัดคอ ยึดบ้านเรือนทั้งบริวาร”

หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช (๒๕๑๘, น. ๒๑ อ้างใน วิษณุ เครืองาม, ๒๕๓๔, น. ๑๐๒) อดีตนายกรัฐมนตรีนครและผู้ค้นคว้าด้านประวัติศาสตร์ ได้อธิบายลำดับชั้นของกฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยาสรุปได้ว่า พระอัยการ เป็นกฎหมายลำดับสูงสุดที่มีมาแต่โบราณถือกันว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ผู้ใดจะเปลี่ยนแปลงไม่ได้เพราะถือว่ามนุษย์ไม่ได้เขียนขึ้น โดยพระอัยการอยู่นอกเหนือพระราชอำนาจพระมหากษัตริย์จะยกเลิกแก้ไขเปลี่ยนแปลงไม่ได้และมีทัศนะว่า กฎหมายเทียรบาลถือว่าอยู่ในบทพระอัยการ ส่วนพระราชกำหนดเป็นกฎหมายที่พระมหากษัตริย์ทรงตราขึ้นว่าด้วยการปกครองประเทศ เช่น พระราชกำหนดปกครองหัวเมือง เจ้าเมือง ปลัดเมือง ไม่เกี่ยวกับประชาชน ขณะที่วินัย พงศ์ศรีเพียร (๒๕๔๙, น. ๒๒) ได้อธิบายลำดับศักดิ์ของกฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยาจากสูงไปต่ำ คือ “พระราชบัญญัติ” (ซึ่งเป็นกฎหมายหลัก) “พระราชกำหนด” และ “กฎรับสั่ง” โดยพระราชบัญญัติต่าง ๆ เมื่อจัดเข้าเป็นหมวดต่าง ๆ ตามมูลคดีในพระธรรมนูญแล้ว (บทกฎหมายที่พระมหากษัตริย์บัญญัติขึ้น) หมวดกฎหมายนั้น เรียกว่า “พระอัยการ” ดังนั้นเมื่อพิจารณาความเห็นของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช มาเป็นเกณฑ์ประกอบการพิจารณาประเด็นนี้แล้ว ก็ย่อมไม่ถือว่า พระราชกำหนดเป็นกฎหมายเทียรบาล

อย่างไรก็ตาม จุลทรศน์ พยาขรนนท์ นักวิชาการด้านศิลปะและวัฒนธรรมไทยได้เรียก กฎมณเฑียรบาล ว่าเป็น “พระราชกำหนดกฎหมายเทียรบาล” (มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, ๒๕๕๔, น. ๗๕) ในลักษณะเช่นเดียวกันที่รัชกาลที่ ๕ ทรงเรียกกฎหมายเทียรบาลว่าเป็น “พระราชกำหนด” (ประกาศเฉลิมพระปรมาภิไธย, ๒๔๒๙) หรืออาจมีความหมายในอีกนัยหนึ่งว่า กฎมณเฑียรบาลเป็นพระราชกำหนดฉบับหนึ่งเช่นกัน ฉะนั้นเมื่อประมวลข้อเท็จจริงและความเห็นต่าง ๆ แล้ว จึงอาจพิเคราะห์ได้ดังนี้คือ การเรียกประเภทกฎหมายในสมัยกรุงศรีอยุธยามีความปะปนของชื่อไม่ว่าจะเป็นบทพระอัยการพระราชบัญญัติ หรือพระราชกำหนด โดยไม่ได้มีการแยกแยะประเภทกฎหมายตามลักษณะการจำแนกของหลักวิชานิติศาสตร์ในยุคปัจจุบัน จึงทำให้มีการบันทึกเหตุการณ์ดังกล่าวนี้มีลักษณะความคลุมเครือพร่ามัวตามที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารสำหรับประเด็นนี้ จากเหตุดังกล่าวจึงยังไม่อาจสรุปได้ว่า การกระทำของพันท้ายนรสิงห์เป็นการละเมิดพระราชกำหนดที่อยู่ในกฎหมายอื่นหรือเป็นการละเมิดกฎหมายเทียรบาล

(๖) กรณีสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี พระมเหสีในรัชกาลที่ ๕ ที่สิ้นพระชนม์ด้วยอุบัติเหตุเรือพระประเทียบล่มที่จังหวัดนนทบุรีในปี ๒๔๒๓ มีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายเทียรบาล โดยมีการสันนิษฐานจากนายฉัตรสุภา สุธาสงคราม (๒๕๓๘, น. ๓๐๖-๓๐๘) ราชบัณฑิตในประเภทประวัติศาสตร์ สรุปได้ว่า ขุนนางบางรายอาจไม่กล้าเข้าไปช่วยเหลือสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ เนื่องจากไปพิจารณาความตามข้อที่ ๒๕ แห่งกฎหมายเทียรบาล ที่ระบุว่า

“... ถ้าเรือประเทียบล่มก็ดี ประเทียบตกร่น้ำก็ดี แล้วย่น้ำอยู่บันดาตาย ใ้ภูดาชแลชาวเรือ ยื่นเสร์้าและช้ดหมากพร้าว ให้เกาะ ตามแต่จะเกาะได้ ถ้ามิได้อย่ายัด ถ้ายัดขึ้นให้รอด โทษถึงตาย ถ้าช้ดหมากพร้าวให้รอด รางวัลเงินสิบตำลึง ช้นทองหนึ่ง ถ้าเรือประเทียบล่ม มีผู้อื่นเห็นแลช้ดหมากพร้าว เอาขึ้นให้รอด โทษทวิคุณตายทั้งโคตร” โดยมีความเป็นไปได้ที่บทดังกล่าวในกฎมณเฑียรบาลอาจมีวัตถุประสงค์ในการจัดระเบียบเพื่อป้องกันการฉวยโอกาสประทุษร้ายพระมหากษัตริย์และพระมเหสี หรือ ป้องกันมิให้สามัญชนไปส้มผัสพระวรกายพระราชวงศ์ซึ่งถือว่ามีสถานภาพสูงส่งกว่าสามัญชนโดยทั่วไป แต่บทบัญญัติดังกล่าวในกฎมณเฑียรบาลที่ห้ามมิให้ไปส้มผัสพระวรกายของพระมเหสี จึงอาจทำให้ไม่มีผู้ใด เข้าไปช่วยในกรณีนี้ (อนึ่ง บทบัญญัติที่น่าจะมีความหมายว่า ถ้าเรือประทับของพระมเหสีล่มลงและมีผู้ว่ายน้ำ อยู่จวนเจียนจะเสียชีวิต ให้เจ้าพนักงานยื่นไม้กระทุ้งเรือและโยนลูกมะพร้าวให้ผู้อยู่ในน้ำเกาะพยุงตัวไว้ ตามแต่จะเกาะได้ แต่ถ้าเกาะมิได้ก็มิให้ตั้งขึ้นจกน้ำ ถ้าผู้ใดตั้งขึ้นมาให้มีโทษถึงชีวิต แต่ถ้าช่วยชีวิตให้ ปลอดภัยได้โดยการโยนลูกมะพร้าวให้เกาะ จะได้รางวัลเป็นเงินสิบตำลึง ช้นทองหนึ่งใบ ทั้งนี้ผู้ช่วยชีวิต จะต้องเป็นเจ้าพนักงานในขบวนเรือเท่านั้น แต่ถ้าผู้อื่นมาช่วยด้วยการโยนลูกมะพร้าวให้เกาะเพื่อช่วยชีวิต จะต้องมิโทษประหารชีวิตทั้งตระกูล-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา)

ทั้งนี้มิข้อสังเกตว่า บทบัญญัติดังกล่าวมีลักษณะเดียวกับความในมาตรา ๑๗๑ แห่งกฎ มณเฑียรบาลราชอาณาจักรกัมพูชา ตามรายละเอียดในข้อ ๓.๔.๑

อนึ่ง แม้ว่าบทบัญญัติของกฎมณเฑียรบาลจะมีบทป้องปรามมิให้บรรดาขุนนางหรือ พระราชวงศ์ มีการแสดงพฤติกรรมที่ส่อในลักษณะเป็นการเตรียมการก่อกบฏ เช่น การลักลอบเจรจากัน ในที่เงียบสงัดหรือลักลอบเจรจาศาลาลูกขุนของผู้มีศักดิ์ตั้งแต่ ๑,๖๐๐ ไร่ ถึง ๑๐,๐๐๐ ไร่ การ ลักลอบติดต่อกันระหว่างเจ้าเมืองด้วยกันเอง การลักลอบติดต่อกับพระราชบุตรหรือพระราชนัดดา การ ลักลอบติดต่อกับราชทูตจากเมืองอื่นโดยมีบทลงโทษที่รุนแรงก็ตามที แต่ยังมีความพยายามของกลุ่มพระ ราชวงศ์และกลุ่มขุนนางในการฝ่าฝืนหรือละเมิดกฎมณเฑียรบาล เช่น กรณีเหตุการณ์ในสมัยสมเด็จพระ นารายณ์มหาราช พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๒๗ แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๑๙๙-๒๒๓๑) ได้มีการ เตรียมการของพระไทรภูวนาทิตยวงศ์ พระอนุชาในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สำหรับการลักลอบติดต่อกับ ขุนนางอย่างมีเลศนัยเพื่อเตรียมการก่อกบฏ โดยมีรายละเอียดดังนี้ “...ส่วนพระไทรภูวนาทิตยวงศ์ ครั้งเข้ามาเฝ้า ณ บันที่พระราชวังบวรสถานมงคลไชร์ ย่อมหา พระสิทธิชัยและท้าวราช นายพิม มากระชิบเจรจากันทุกวัน และพระยาพิชิตภักดีจึงว่าแก่ หมื่นมโหศวรรย์ ให้ห้ามพระสิทธิไชยและท้าวราช นายพิมซึ่งเจรจากันด้วยพระไทรภูวนาทิตยวงศ์ ณ บันที่นั้น...” หรืออาจสันนิษฐานได้ว่า มีขุนนางไป ร่วมประชุมกับพระไทรภูวนาทิตยวงศ์ในเวลากลางคืนที่วังหลังอย่างสม่ำเสมอเพื่อเตรียมการก่อกบฏ แต่ใน ที่สุดไม่ประสบความสำเร็จและถูกลงโทษในเวลาต่อมา โดยมีรายละเอียดดังนี้ “...อยู่มาพระยาพิชย- สงคราม พระมหามนตรี ทูลแต่สมเด็จพระรามราชาธิราชว่า พระยาพัทลุง และพระยาศรีภูมิปริษา ซึ่ง ทรงพระกรุณาตรัสสั่งว่า จะให้ไปกินเมืองก็มีไป คนทั้งสองนี้ ครั้งกลางคืนย่อมลงไปวังหลังมิได้ขาด และคิดอ่านด้วยพระไทรภูวนาทิตยวงศ์จะคิดร้ายแก่แผ่นดิน...” (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับ พันจันทนุมาศ (เจิม) และเอกสารอื่น, ๒๕๕๓, น. ๒๙๓)

๓.๔ กฎมณเฑียรบาลของราชอาณาจักรอื่นในภูมิภาค

การกำหนดให้มีกฎมณเฑียรบาลเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งของราชอาณาจักรในยุคโบราณ เนื่องจากพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางทางอำนาจของราชอาณาจักร หากพระมหากษัตริย์มีความไม่ปลอดภัยก็จะส่งผลให้ราชอาณาจักรแห่งนั้นขาดเสถียรภาพไปด้วย และกฎมณเฑียรบาลจึงไม่เพียงแต่เป็นกลไกทางกฎหมายสำหรับสร้างความมั่นคงให้แก่สถาบันพระมหากษัตริย์เท่านั้น แต่ยังเป็นการวางระเบียบแบบแผนในราชสำนักเพื่อผดุงเกียรติพระมหากษัตริย์ในฐานะประมุขแห่งราชอาณาจักรอีกด้วย เมื่อพิจารณาราชอาณาจักรอื่นในภูมิภาคนี้ที่มีคตินิยมในด้านศาสนาพุทธและการรับอิทธิพลด้านวัฒนธรรมจากประเทศอินเดียเช่นกัน จึงได้เลือกศึกษากฎมณเฑียรบาลของราชอาณาจักรกัมพูชาและราชอาณาจักรพม่าเพื่อมาเปรียบเทียบกับกฎมณเฑียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยาในบริบทของราชอาณาจักรสมัยโบราณ ทั้งนี้มีข้อสังเกตจากการตรวจสอบในเบื้องต้นว่า กฎมณเฑียรบาลทั้งราชอาณาจักรกัมพูชาและราชอาณาจักรพม่าไม่ได้มีการกำหนดกฎเกณฑ์การสืบราชสมบัติเช่นกัน สำหรับรายละเอียดอื่นมีดังนี้

๓.๔.๑ กฎมณเฑียรบาลราชอาณาจักรกัมพูชา (หอพระสมุดวชิรญาณ, ๒๔๖๒)

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพิเคราะห์ว่า กฎมณเฑียรบาลของราชอาณาจักรกัมพูชาไม่เก่าเหมือนกฎมณเฑียรบาลไทยเนื่องจากมีการเรียบเรียงกันหลายครั้งอันเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบอยู่เป็นประจำ เมื่อเหตุการณ์ยุติแล้วจึงมีการเรียบเรียงกฎมณเฑียรบาลอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้ได้มีการรวบรวมอีกครั้งหนึ่งเมื่อประมาณปี ๒๔๑๘ ในรัชสมัยสมเด็จพระนโรดมที่ตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๕ โดยพระราชปรารภของกฎมณเฑียรบาลได้บรรยายถึงเหตุผลของการตรากฎมณเฑียรบาลนี้มาจากสาเหตุที่มหาดเล็กผู้หนึ่งได้ลักลอบมีความสัมพันธ์กับเจ้าจอมมารดาในราชสำนัก จึงได้มีพระบรมราชโองการให้ลงโทษผู้กระทำผิดและเพื่อเป็นการป้องกันมิให้มีการกระทำเป็นเยี่ยงอย่างในลักษณะนี้อีก พร้อมทั้งได้กำหนดบทพระอัยการเป็นกฎมณเฑียรบาล จำนวน ๑๘๓ มาตรา ที่อาจจำแนกลักษณะได้ ดังนี้

- ลักษณะที่ ๑ เพื่อถวายเป็นการรักษาความปลอดภัยแก่พระมหากษัตริย์
- ลักษณะที่ ๒ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและรักษาความศักดิ์สิทธิ์ในพระราชฐาน
- ลักษณะที่ ๓ เพื่อป้องกันปราชัยการณที่ส่อไปในทางเตรียมการก่อกบฏ
- ลักษณะที่ ๔ เพื่อป้องกันมิให้มีการละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการ

ทั้งนี้ข้อสังเกตว่า กฎมณเฑียรบาลราชอาณาจักรกัมพูชามีความแตกต่างจากกฎมณเฑียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากไม่มีประเด็นสำคัญที่เป็นการลำดับฐานะของพระราชโอรสตามสถานภาพของพระมารดาหรือการกำหนดพระราชพิธีที่สำคัญ และไม่ปรากฏในเรื่องการสืบราชสมบัติเช่นเดียวกับกฎมณเฑียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยา

อย่างไรก็ตามเมื่อตรวจสอบเปรียบเทียบกฎมณเฑียรบาลราชอาณาจักรกัมพูชากับกฎมณเฑียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยาระหว่างมาตราต่าง ๆ แล้ว ปรากฏว่ามีความคล้ายกันในแต่ละมาตรา ทั้งในแง่ของถ้อยคำหรือหลักคิดที่ให้มีการลงโทษอย่างรุนแรงต่ออวัยวะของมนุษย์ที่ใช้กระทำผิด ถ้าผู้กระทำผิดใช้มือในการกระทำก็ให้ตัดมือของผู้กระทำผิด หรือผู้กระทำผิดใช้เท้าในการกระทำก็ให้ตัดเท้าของผู้กระทำผิด เช่น กฎมณเฑียรบาลราชอาณาจักรกัมพูชา มาตรา ๑๘๔ ความว่า “ถ้าผู้ใดค่าแห่งโคกระบือช้างม้าพระที่นั่ง ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาตัดริมฝีปากมันเสีย ถ้าผู้ใดบังอาจยิงฟันขว้างโคกระบือช้างม้าพระที่นั่ง ท่านว่ามันมีความผิด ให้ลงพระราชอาญาตัดแขนมันเสีย”

หรือมาตรา ๕๕ ความว่า “... ถ้าผู้ใดขัดขืนมิได้เชื่อฟังตามพระราชบัญญัติ เอาบุหรี่ฤาดอกไม้ทัดหู นุ่งผ้าแต่งตัวมีสีต่าง ๆ เข้าไปในพระราชวัง ให้ลงพระราชอาญาเจียนโบหุมันเสียดย อย่าให้มันเอาดอกไม้ฤาดอกไม้ทัดหูทัดหูต่อไป ถ้าผิวปากฤาดร้องเพลง ให้ลงพระราชอาญาเจียนฝิปากมันออกเสียดย อย่าให้มันผิวปากร้องเพลงต่อไป ถ้ามันชักสีขอคิดพิณฤาดเล่นเครื่องสายสรรพดนตรีต่าง ๆ นั้น ท่านให้ลงพระราชอาญาตัดนิ้วมือมันเสียดยทั้ง ๑๐ นิ้ว อย่าให้มันคิดฤาดทำได้ต่อไป” หรือการให้รางวัลแก่ผู้ช่วยชีวิตในกรณีเรือประเทียบล่มของ ๒ ราชอาณาจักรตามความในข้อ ๒๕ ของกฎหมายเรือประเทียบล่มของ ๒ ราชอาณาจักรกัมพูชา ก็จะได้รางวัลเป็นเงินสิบตำลึงและชั้นทองหนึ่งใบเช่นกัน (เรือประเทียบ หมายถึง เรือของเจ้านายฝ่ายใน-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา)

นอกจากนี้ยังมีบทที่กล่าวถึงการป้องกันการเตรียมการประทุษร้ายหรือการก่อกบฏต่อพระมหากษัตริย์อีกด้วย ฉะนั้น จึงควรได้มีการศึกษาต่อไปว่าการตรากฎหมายเรือประเทียบล่มของ ๒ ราชอาณาจักร เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้จากราชอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาไปสู่ราชอาณาจักรกัมพูชา หรือเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้จากราชอาณาจักรกัมพูชาไปสู่ราชอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา สำหรับตัวอย่างบางมาตราในการเปรียบเทียบบทบัญญัติของ ๒ ราชอาณาจักร ดังนี้

ตารางที่ ๓

การเปรียบเทียบกฎหมายเทียบบาลสมัยกรุงศรีอยุธยาและกฎหมายเทียบบาลราชอาณาจักรกัมพูชา

กฎหมายเทียบบาลสมัย กรุงศรีอยุธยา	กฎหมายเทียบบาล ราชอาณาจักรกัมพูชา	ความหมาย
<p>ข้อ ๑๒๓ อนึ่ง ทรงพระโกรธแก่ผู้ใด แลตรัสเรียกพระแสงอย่าให้เจ้าพนักงานยื่น ถ้ายื่นโทษถึงตาย</p>	<p>มาตรา ๕๑ ถ้าเสด็จทรงพระพิโรธกริ้วคนใด ๆ ก็ดี แล้วทรงเรียกเอาพระแสงจะยิงแทงฟันประหารด้วยพระหัตถ์พระองค์เอง ห้ามมิให้คนหนึ่งคนใดเชิญพระแสงไปถวาย ให้นั่งเฝ้านิ่งอยู่ ถ้าพระองค์ทรงจับกระชากหยิบเอาด้วยพระหัตถ์เอง ตามชอบพระราชหฤทัย ถ้าผู้ใดเชิญ พระแสงไปกราบทูลถวายในเวลานั้น ท่านให้ลงพระราชอาญาโบย ๒๕ ชวบ มิให้ชำระการเอาเยี่ยงอย่างต่อไป</p>	<p>เนื่องจากพระมหากษัตริย์ในสมัยโบราณมีอำนาจแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดในการประหารชีวิตบุคคล จึงจำเป็นต้องมีบทตัดทอน พระราชอำนาจด้วยการกำหนดมิให้เชิญพระแสง (ดาบ) ไปถวาย ในเวลาที่พระมหากษัตริย์ทรงพระพิโรธ แต่บทลงโทษสำหรับผู้ถวายพระแสงมีความแตกต่างกัน โดยบทลงโทษของกรุงศรีอยุธยา กำหนดให้มีโทษประหารชีวิต ส่วนบทลงโทษของราชอาณาจักรกัมพูชา เป็นเพียงการโบยตีจำนวน ๒๕ ครั้ง เท่านั้น</p>
<p>ข้อ ๑๒๒ อนึ่ง พระแสงทรงมิให้เจ้าต่างกรมต้องถือ ถ้าพระเจ้าอยู่หัวส่งพระแสงให้เจ้าต่างกรมอย่าให้รับ ถ้ารับโทษหนัก ให้มหาดเล็กรับ ถ้ารับมิทัน โทษถึงตาย ถ้าถือพระแสงตามเสด็จ อย่าให้ถอดฝัก ถ้าถวายพระแสงให้เอาคมไว้ข้างตัว สันไว้ข้างพระองค์ ถ้าถวายผิดโทษถึงตาย</p>	<p>มาตรา ๑๖๒ ถ้าเจ้าพนักงานพระแสง เชิญพระแสงตามเสด็จ ไม่มีฝักก็ดี ถ้าทำให้หลุดหายไปก็ดี เวลาเสด็จทรงเรียกให้เอาพระแสงมาถวาย เสด็จพอพระราชหฤทัยรับด้วยพระหัตถ์ ถ้าผู้อื่นรับก็ดี ท่านว่ามันมีความผิดถนัดเมิดพระราชอาญา ให้ต้องโทษใน ๓ สถาน ๆ ๑ ให้ลงพระราชอาญาประหารชีวิตตรเสีย อีกสถาน ๑ ให้เอาตัวไปคุมขังไว้ อีกสถานหนึ่ง ๑ ให้ภาคทัณฑ์โทษไว้ก่อน</p>	<p>เนื่องจากพระแสง (ดาบ) เป็นอาวุธที่เป็นอันตรายและก่อเหตุประทุษร้ายต่อพระมหากษัตริย์ได้ หากเชิญพระแสงโดยไม่มีฝัก อาจทำให้เกิดอุบัติเหตุต่อพระมหากษัตริย์ จึงต้องกำหนดวิธีการถือและส่งมอบพระแสง</p>

ตารางที่ ๓ (ต่อ)

การเปรียบเทียบกฎหมายเตียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยาและกฎหมายเตียรบาลราชอาณาจักรกัมพูชา

กฎหมายเตียรบาลสมัย กรุงศรีอยุธยา	กฎหมายเตียรบาล ราชอาณาจักรกัมพูชา	ความหมาย
<p>ข้อ ๒๕ “... ถ้าเรือประเทียบล่ม ก็ตี ประเทียบตงน้ำก็ตี แล้วย น้ำอยู่บนดาตาย ให้ภูดาชแลชาวเรือยื่นเสร่า แลช้ตหมากพร้าวให้เกาะตาม แต่จะเกาะได้ ถ้ามิได้อย่ายัด ถ้ายัดขึ้นให้รอด โทษถึงตาย ถ้าช้ตหมากพร้าวให้รอด รางวัลเงินสิบตำลึง ชั้นทองหนึ่ง”</p>	<p>มาตรา ๑๗๑ ถ้าเรือเทียบ พระที่นั่งล่มก็ตี เจ้านายฝ่ายใน ตงน้ำก็ตี ให้เจ้าพนักงานปักหลัก ทอดสมอแล้วทิ้งลูกมะพร้าวใหญ่ลง ไปให้จับให้เกาะ ตามแต่จับได้ถ มิได้ ห้ามมิให้ (ช่วยด้วยตนเอง) แต่ถ้าช่วยเอาตัวรอดขึ้นมาได้ ท่าน ว่ามั่นผู้ช่วยนั้น มีความผิดโทษถึง ประหารชีวิตร ถ้าผู้ทิ้งลูกมะพร้าว ให้จับเกาะว่ายน้ำขึ้นมาได้ ท่าน พระราชทานเงินให้ ๑๐ ตำลึง กับทั้งชั้นทองคำหนึ่งใบเป็นรางวัล ความชอบ</p>	<p>ในกรณีมีเหตุที่ทำให้เรือพระที่นั่ง จมน้ำ เป็นผลให้พระมหากษัตริย์ หรือเจ้านายฝ่ายใน ตกลงในน้ำ (กรณีกฎหมายเตียรบาลสมัยกรุง ศรีอยุธยา ระบุเฉพาะกรณี เจ้านายฝ่ายใน) ห้ามมิให้มีการ เข้าไปช่วยเหลือในลักษณะสัมผัส ร่างกาย ถ้าผู้ใดกระทำเช่นนั้น มีโทษประหารชีวิต แต่ให้ช่วยชีวิต ด้วยการโยนลูกมะพร้าวไปให้ เกาะเพื่อว่ายน้ำมาที่ฝั่งด้วย ตนเอง ทั้งนี้คาดว่า เพื่อป้องกัน มิให้มีการฉวยโอกาสประทุษร้าย ในช่วงเวลาที่เกิดเหตุร้ายหรือ เพื่อไม่ให้สามัญชนสัมผัสพระ วรกายพระราชวงศ์ฝ่ายใน และ มีข้อสันนิษฐานว่า เหตุการณ์ที่ สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารี- รัตน์ฯ พระมเหสีในรัชกาลที่ ๕ ที่สิ้นพระชนม์ด้วยอุบัติเหตุเรือ พระประเทียบล่มที่จังหวัด นนทบุรีในปี ๒๔๒๓ โดยไม่มี ผู้ใดเข้าไปช่วยเหลือ เนื่องจาก ข้อความตามกฎหมายเตียรบาลนี้ ทั้งมีข้อสังเกตว่า ผู้ช่วยชีวิตใน กรณีนี้ด้วยการโยนลูกมะพร้าว ของทั้ง ๒ ราชอาณาจักรจะได้ รางวัลเป็นเงินสิบตำลึงและชั้น ทองคำหนึ่งใบเช่นเดียวกัน</p>

ตารางที่ ๓ (ต่อ)

การเปรียบเทียบกฎหมายเตียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยาและกฎหมายเตียรบาลราชอาณาจักรกัมพูชา

กฎหมายเตียรบาล สมัยกรุงศรีอยุธยา	กฎหมายเตียรบาล ราชอาณาจักรกัมพูชา	ความหมาย
<p>ข้อ ๘๖ อนึ่ง ลูกขุนผู้ใดขาดถือ น้ำพระพิพัฒน์ โทษถึงตาย ถ้าบอกป่วยคุ้ม ถ้าลูกขุนผู้ถือ น้ำพิพัฒน์ ห้ามถือแหวนนาก แหวนทองแลกินเข้ากินปลา กินน้ำยา แลข้าวยาก่อน น้ำพระพิพัฒน์ ถ้ากินน้ำพระ พิพัฒน์จอกหนึ่ง แลยื่นให้แก่กันกิน กินแล้ว แลมิได้ใส่ผมเหลือนั้นล้างเสีย โทษเท่านี้ในระวางกบฏ</p>	<p>มาตรา ๑๒๓ ถ้าข้าราชการใดมิได้ เข้าไปถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา แล้ว แก่งเขียนจดหมายใบลาเสนอเข้า มาว่า มีโรคเบียดเบียน ถ้ามีธุระจำเป็นประการใด ๆ ก็ดี พิพากษาลำเอียงไม่มีความสัตย์ก็ดี ถ้ากินน้ำพระพิพัฒน์สัตยาไม่หมด ถ้วย แล้ววางทิ้งอยู่นั้นก็ดี ถ้ากิน แล้ว มิได้ลูบตามบ่นบาศีศะก็ดี พิพากษาโดยสัตย์ท่านว่าโทษของ มันนั้นเสมอกันกับโทษที่คิดกระบถ ถ้าทรงพระเมตตาโปรด ให้ลงพระ ราชาญาปรับเป็นลเมิตโดย บันดาศักติ</p> <p>มาตรา ๑๒๔ ถ้าจะเข้าไปถือน้ำ พระพิพัฒน์สัตยา แล้วอธิบดีเรือน หลวงห้ามปรามมิให้ข้าราชการ ทั้งปวงใส่แหวนทองถาแหวนนาก เข้าไปถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา แล้วห้ามมิให้รับประทานข้าวปลา อาหารยากุขนมก่อนเวลาเข้าไปถือน้ำ พระพิพัฒน์สัตยา ถ้ามิได้ปฏิบัติ ตามพระราชโองการดำรัส ต้อง โทษลเมิตให้ลงพระราชอาญาปรับ โดยบันดาศักติ</p>	<p>เนื่องจากพิธีถือ น้ำพระพิพัฒน์สัตยาเป็นพิธีกรรม ที่แสดงถึงความจงรักภักดีต่อ พระมหากษัตริย์ ถ้าขุนนางผู้ใด ไม่ได้เข้าร่วมกำหนดการก็ให้ถือ ว่าไม่มีความจงรักภักดี ยกเว้นมี เหตุ ลาป่วย รวม ทั้ง ต้ม น้ำพระพิพัฒน์สัตยาไม่หมดถ้วย แล้วยื่นต่อให้แก่กันหรือต้มแล้ว ไม่ได้เทใส่ผม ก็ให้ถือว่า มีโทษ เท่ากับคบคิดกบฏ นอกจากนั้น มีข้อห้ามมิให้ข้าราชการสวม แหวนทองหรือแหวนนากเข้าไป ร่วมพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา โดยมีบทลงโทษสำหรับผู้ละเมิด</p>

ตารางที่ ๓ (ต่อ)

การเปรียบเทียบกฎหมายเทียบบาลสมัยกรุงศรีอยุธยาและกฎหมายเทียบบาลราชอาณาจักรกัมพูชา

กฎหมายเทียบบาลสมัยกรุงศรีอยุธยา	กฎหมายเทียบบาลราชอาณาจักรกัมพูชา	ความหมาย
ข้อ ๗๙ อนึ่ง แต่นา ๑๐๐๐๐ ลงมาถึงนา ๑๖๐๐ แลไปมาหากันถึงเรือนกิติ ที่สังกัดแห่งใด ๆ กิติ แลลอบเจรจากันกิติ แลนั่งในศาลาลูกขุนเจรจากระชิบกัน แต่สองต่อสองกิติ โทษพันคอ ธิบเรือน	มาตรา ๑๒๐ ถ้าข้าราชการที่มีบันดาศักดินาตั้งแต่ ๑๐๐๐๐ ลงมาถึง ๖๐๐๐ ไปมาหากันถึงบ้านเรือนในเวลากลางคืนกลางวันกิติ ไปมาหากันในที่เจียบสังกัดกิติ พุดจากระชิบกระชาบเหนือพระราชโรง ในศาลาลูกขุนแต่ ๒ ต่อ ๒ กิติ พิพากษาโดยสัตย์ ว่าต้องโทษใน ๓ สถาน ๆ ๑ ให้ลงพระราชอาญาตัดคอแล้วธิบเอาบ้านเรือนเสียด้วย อีกสถาน ๑ ให้ลงพระราชอาญาโบยด้วยลวดหนัง ๕๐ ขวบ อีกสถาน ๑ ให้ปรับเป็นละเมิดพระราชอาญาโดยบันดาศักดิ ถ้ามีบันดาศักดินาตั้งแต่ ๕๐๐๐ ลงมากระทำความผิดเช่นกล่าวมาแล้ว ท่านว่าต้องในระวางโทษ ๓ สถาน ๆ ๑ ให้ลงพระราชอาญาโบย ๕๐ ขวบ อีกสถาน ๑ ให้ปรับเป็นละเมิดพระราชอาญาตามบันดาศักดิสูงต่ำ อีกสถาน ๑ ให้ภาคทัณฑ์โทษไว้ครั้ง ๑	เพื่อป้องกันมิให้ข้าราชการลอบติดต่อกันเพื่อคิดกบฏจึงไม่ให้ไปพบกันที่พักอาศัยหรือพบกันในที่เจียบสังกัด หรือพบกันในศาลาลูกขุนในลักษณะพบกันเพียง ๒ คน โดยบทลงโทษจะมีความเหมือนกัน คือ ให้ลงโทษด้วยการตัดคอและธิบทรัพย์สิน

ที่มา ฐานุร จุลินทร ศึกษาเปรียบเทียบ จากรายงานวิจัย เรื่อง กฎหมายเทียบบาลฉบับเฉลิมพระเกียรติ ๒ ผลงานวิจัย โดย วินัย พงศ์ศรีเพียร (๒๕๔๘)

และหนังสือกฎหมายเทียบบาลกรุงกัมพูชา โดย หอพระสมุดวชิรญาณ (๒๕๖๒)

๓.๔.๒ กฎหมายเทียบบาลราชอาณาจักรพม่า (กรมศิลปากร, ๒๕๑๕, น. ๘๒๗-๘๘๐)

กฎหมายเทียบบาลราชอาณาจักรพม่ามีชื่อในภาษาอังกฤษ คือ Palace Customs โดยมีลักษณะสำคัญดังนี้

(๑) พระราชพิธีบรมราชาภิเษก เป็นการกำหนดให้มีการเตรียมการตั้งแต่ขั้นตอนการสั่งการให้เจ้าประเทศราช และเจ้าเมืองทั้งหมดเข้าร่วมพระราชพิธี การปลูกสร้างโรงพิธีราชาภิเษก การเตรียมอุปกรณ์ การจัดหานกสำหรับปล่อยในพระราชพิธี ฯลฯ และได้กำหนดการประกอบพระราชพิธีตั้งแต่ขั้นตอนที่พระมหากษัตริย์พม่าเสด็จพระราชดำเนินไปที่โรงพิธีเพื่อสละพระเกศาและผลัดเครื่องทรงเมื่อเสร็จพิธีทรงแล้ว จึงให้พราหมณ์ถวายน้ำมนต์และดอกไม้ ต่อมาจึงทรงอุทิศเครื่องสักการะบูชามหาเจดีย์สถานที่สำคัญ เมื่อพระราชพิธีสิ้นสุดแล้วจึงเสด็จกลับพระราชวังและมีการประกาศให้ราษฎรทราบพร้อมกับประกาศอภัยทาน เช่น การปล่อยนกโทษ เป็นต้น อนึ่ง วรพร ภู่งศ์พันธุ์ (๒๕๔๘, น. ๒๓๑) ให้

ความเห็นว่าเป็นเหตุผลที่กษัตริย์ราชบัณฑิตยสถานหรืออยุธยาไม่ได้กล่าวถึงพิธีบรมราชาภิเษก เนื่องจากเป็นพระราชพิธีที่พระมหากษัตริย์ต้องดำเนินการเป็นประจำทุกรัชกาลเมื่อสถาปนาขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์อยู่แล้ว

(๒) พระราชพิธีเถลิงราชบัลลังก์ เป็นพระราชพิธีที่จัดให้มีภายหลังที่พระราชพิธีบรมราชาภิเษกเสร็จสิ้นแล้ว โดยจะมีการหาฤกษ์เพื่อประกอบพระราชพิธีอีกหนึ่งวัน โดยรูปแบบของพระราชพิธีเถลิงราชบัลลังก์จะเป็นการเสด็จออกมหาสมาคม โดยมีการประกาศพระนามของพระมหากษัตริย์กับสมเด็จพระอัครมเหสีต่อพระราชวงศ์และขุนนางชั้นผู้ใหญ่ เมื่อพระราชพิธีเสร็จสิ้นแล้วจึงมีการเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครต่อไป

(๓) ลำดับสถานภาพของพระมเหสี เป็นการกำหนดตามพระราชประเพณีของราชสำนักพม่า กำหนดให้พระมหากษัตริย์มีพระมเหสีได้ ๘ คน โดยแบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นที่ ๑ สมเด็จพระอัครมเหสี จำนวน ๑ พระองค์ ชั้นที่ ๒ พระมเหสีจำนวน ๓ พระองค์ และชั้นที่ ๓ พระมเหสีรอง จำนวน ๔ พระองค์ ในประเด็นนี้สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงพิเคราะห์ว่า บทบัญญัติดังกล่าวคล้ายกับกษัตริย์ราชบัณฑิตยสถานที่บัญญัติว่า พระมหากษัตริย์มีพระภรรยาที่มีฐานะเป็นพระราชวงศ์ จำนวน ๔ พระองค์ คือ สมเด็จพระอัครมเหสี พระมเหสี พระราชเทวี และพระอัครชายา และมีพระสนมเอกอีก ๔ คนที่ไม่มีฐานะเป็นพระราชวงศ์ คือ ท้าวอินทสุเรนทร์ ท้าวศรีสุดาจันทร์ ท้าวอินทรเทวี และท้าวศรีจุฬาลักษณ์

(๔) พระนามของพระราชโอรส เป็นการกำหนดพระนามของพระราชโอรสของราชอาณาจักรพม่า แบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท คือ ประเภทที่ ๑ เป็นพระนามดั้งเดิม ประเภทที่ ๒ เป็นราชทินนาม โดยผู้ที่เป็นพระองค์ชายจะลงท้ายว่า “ธรรมราชา” เช่น พระมหาสุธรรมราชา หรือผู้ที่เป็นพระองค์หญิงจะลงท้ายว่า “เทวี” เช่น พระสิริกัญจนเทวี และประเภทที่ ๓ เป็นชื่อของเมือง โดยพระมหากษัตริย์พม่าโปรดให้พระราชวงศ์องค์ใดไป “กินเมือง” ไต่กินให้นำชื่อเมืองนั้นมาเรียกชื่อเป็นพระนาม เช่น พระเจ้าพุกาม เป็นต้น อนึ่ง ความหมายของคำว่า “กินเมือง” คือ พระราชวงศ์พระองค์นั้นยังประทับอยู่ในเมืองหลวง แต่ได้รับส่วยอากรที่เกิดขึ้นในเมืองนั้นเป็นผลประโยชน์

(๕) พระราชานุกิจ เป็นการกำหนดพระราชกิจส่วนพระองค์และพระราชกิจสำหรับการบริหารราชการแผ่นดินในแต่ละวัน เช่น การเสวย การเสด็จเพื่อให้พระราชวงศ์และขุนนางเข้าเฝ้าสำหรับการบริหารราชการแผ่นดิน เป็นต้น ซึ่งการกำหนดให้มีพระราชานุกิจนี้สอดคล้องกับพระราชานุกิจของกษัตริย์ราชบัณฑิตยสถานอยุธยา เช่น การเบิกตัวให้พระราชวงศ์ฝ่ายในเข้าเฝ้าหรือการถวายงานของพระราชวงศ์ฝ่ายใน การพิพากษาคดี เป็นต้น ทั้งนี้มีข้อสังเกตคือ ในกษัตริย์ราชอาณาจักรพม่าได้กล่าวถึงการมีชั้นที่เป็นเจ้าพนักงานในพระราชสำนักด้วย เช่นเดียวกับกษัตริย์ราชบัณฑิตยสถานอยุธยาที่ระบุถึงการมีชั้นที่เป็นเจ้าพนักงานในพระราชสำนักเช่นกัน

(๕) ขนบธรรมเนียมในราชสำนัก เป็นการกำหนดหน้าที่ของพระราชวงศ์และขุนนางสำหรับการเข้าเฝ้ารับเสด็จทุกวัน หรือการเข้าไปลงชื่อในพระราชวังเมื่อเกิดเหตุเพลิงไหม้ในเมืองหลวง ซึ่งสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงอธิบายข้อความจากพงศาวดารพม่าว่า เพราะผู้ก่อการกบฏจะจุดไฟเผาบ้านเรือนเพื่อเป็นสัญญาณในการก่อกบฏ จึงต้องตั้งบังคับให้พระราชวงศ์และขุนนางเข้าไปในพระราชวังเมื่อเกิดเหตุเพลิงไหม้ นอกจากนั้นยังมีข้อกำหนดอื่น เช่น การถวายฎีกาหรือข้อกำหนดที่เป็นการสร้างความภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ด้วยการให้ข้าราชการผู้ออกไปมีตำแหน่งอยู่

หัวเมือง ต้องให้ภรรยาอยู่เป็นตัวจําในพระนคร หรือให้เจ้าประเทศราชและเจ้าเมือง ต้องมาเข้าเฝ้าปีละหนึ่งครั้งเป็นอย่างน้อย เป็นต้น

(๖) ราชบัลลังก์ เป็นการอธิบายถึงราชบัลลังก์ จำนวน ๘ แห่ง

(๗) พระราชพิธีสิบสองเดือน เป็นการกำหนดให้มีพระราชพิธีประจำทุกเดือน เหมือนกับพระราชพิธีสิบสองเดือนในกฎหมายเทียบบาลกรุงศรีอยุธยา แต่มีความต่างกันในเรื่องรายละเอียดของแต่ละเดือน

(๘) พิธีปลงพระบรมศพ เป็นการอธิบายถึงพิธีปลงพระบรมศพของพระมหากษัตริย์พม่า เพื่อไปบรรจุในมณฑปในเขตพระราชวังเพื่อเป็นอนุสรณ์สถานแทนการถวายพระเพลิง สำหรับประเด็นของพิธีปลงพระบรมศพไม่ปรากฏในกฎหมายเทียบบาลสมัยกรุงศรีอยุธยา

๓.๕ สถานภาพของกฎหมายเทียบบาล

นักวิชาการด้านนิติศาสตร์ได้ให้ความเห็นสำหรับสถานภาพของกฎหมายเทียบบาลไว้ดังนี้ หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช (๒๕๑๐, น. ๖๙) อธิบายว่า กฎหมายเทียบบาลสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นกฎหมายคล้ายรัฐธรรมนูญ เพราะเกี่ยวกับองค์พระมหากษัตริย์ในการรักษาวินัย ความสงบ ตลอดจนความปลอดภัยในพระบรมมหาราชวังและองค์พระมหากษัตริย์ ส่วนศาสตราจารย์วิชญ์ เครืองาม (๒๕๓๐, น. ๓๕๗ และ ๒๕๓๔, น. ๑๐๑-๑๐๒) อธิบายว่า กฎหมายเทียบบาล หมายถึง กฎหมายที่พระมหากษัตริย์ทรงตราขึ้นใช้บังคับในกิจการส่วนพระองค์ เช่น พระราชพิธีต่าง ๆ กิจการที่เกี่ยวกับสมาชิกแห่งพระราชวงศ์ หรือกิจการที่เกี่ยวกับราชสำนักหรือภายในเขตพระราชสำนัก สำหรับกฎหมายเทียบบาลในรูปของโบราณราชนิติประเพณีก็น่าจะถือว่าเป็นกฎหมายจารีตประเพณี (customary law) ส่วนหนึ่งของประเทศ หากแต่ปฏิบัติกันอยู่ในแวดวงจำกัด คือ เป็นจารีตประเพณีเฉพาะในราชสำนัก (court convention) เท่านั้น ทั้งนี้หากพิจารณากระบวนการตรา เนื้อหาสาระ สภาพบังคับ และความมุ่งหมายของกฎหมายเทียบบาลสมัยกรุงศรีอยุธยา ย่อมเห็นได้ว่ากฎหมายเทียบบาลดังกล่าวเป็นกฎหมายชนิดหนึ่งตามความเข้าใจทั้งในสมัยนั้นและตามทฤษฎี หลักกฎหมายหรือปรัชญากฎหมายในปัจจุบัน

เมื่อมาพิจารณาถึงหลักนิติปรัชญาในปัจจุบันตามแนวคิดของสำนักกฎหมายบ้านเมือง (Legal Positivism) ที่ให้ถือว่า กฎหมายเป็นเรื่องคำสั่งของรัฐและรัฐเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุดไม่ตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ใด ๆ ดังนั้นกฎหมายของรัฐจึงเป็นสิ่งถูกต้องที่สุดไม่มีกฎหมายอื่นเหนือกว่า จากเหตุดังกล่าวกฎหมายจึงเป็นเรื่องของเจตจำนงของรัฐหรือของผู้มีอำนาจมิใช่เป็นเรื่องของ “ความดีชั่ว-ถูกผิดในตัวเอง” นอกจากนั้นกฎหมายยังเป็นเรื่องเจตจำนง (Will) ของมนุษย์ มิใช่เรื่องเหตุผลของมนุษย์ ดังนั้นกฎหมายจะมีเนื้อความอย่างไรก็ได้ มีความยุติธรรมหรือไม่ ไม่ใช่เรื่องที่นักนิติศาสตร์จะต้องพิจารณา เพราะเมื่อเป็นเรื่องของอำนาจ ผู้มีอำนาจจะสั่งอย่างไรก็ได้และถ้ามีการฝ่าฝืนก็จะใช้อำนาจลงโทษ ดังนั้นกฎหมายจึงเป็นสิ่งที่ถูกต้องเป็นธรรมเสมอ กฎหมายจึงเป็นกฎเกณฑ์ที่แยกไปจากศีลธรรมและความยุติธรรมโดยเด็ดขาด (สมัยศ. เข็้อยไทย, ๒๕๕๔, น. ๑๓๕-๑๓๖) ฉะนั้นกฎหมายเทียบบาลน่าจะมีสภาพเป็นกฎหมายจากแนวคิดดังกล่าวด้วย เนื่องจากเป็นข้อกำหนดที่มาจากพระบรมราชโองการหรือความยินยอมเห็นชอบของพระมหากษัตริย์ในฐานะองค์รัฐอธิปัตย์ที่มีอำนาจสูงสุดของรัฐ หากผู้ใดไม่ปฏิบัติตามก็จะมีบทลงโทษตามฐานความผิดที่กำหนดไว้ อย่างไรก็ตามศาสตราจารย์ปรีดี เกษมทรัพย์ นักวิชาการด้านนิติศาสตร์ (๒๕๓๙, น. ๓๙) มีทัศนะทางนิติปรัชญาเพิ่มเติมคือ ในสมัยโบราณถือว่า กฎหมายกับธรรมะเป็นเรื่องเดียวกันแยกจากกันไม่ได้ตามความคิดของสำนักกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law School)

ถ้าพิจารณาสถานภาพของกฎหมายเทียรบาลจากคำนิยามตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ มีความหมายว่า “ข้อบัญญัติพิเศษเกี่ยวกับพระราชฐาน พระราชวงศ์ และระเบียบการปกครองในราชสำนัก, โบราณใช้ว่า กฎมณเฑียรบาล หรือกฎหมายเทียรบาล ก็มี” ขณะเดียวกันหากพิจารณาความหมายของคำว่า “กฎหมาย” ควบคู่ไปด้วย คือ ที่รวมของหลักปฏิบัติที่ใช้บังคับแก่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมเดียวกัน (อุสาค์ โกมลปานิก, พันตรี, ๒๕๔๑, น. ๒๕) โดยกฎหมายมีลักษณะทั่วไป ดังนี้ (วิชณู เครื่องาม, ๒๕๒๕, น. ๑๗-๒๗)

ลักษณะที่ ๑ กฎหมายต้องเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับ โดยคำสั่งหรือข้อบังคับนี้เป็นการแสดงออก ซึ่งความประสงค์ของผู้มีอำนาจอันมีลักษณะให้บุคคลปฏิบัติตามหรือละเว้นการปฏิบัติ หากเป็นการประกาศเชิญชวนให้ปฏิบัติตาม ก็ยังถือไม่ได้ว่า เป็นกฎหมาย

ลักษณะที่ ๒ กฎหมายต้องเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับที่มาจากรัฐอธิปไตย โดยความหมายของคำว่า “รัฐอธิปไตย” นั้น มีคำอธิบายคือ ผู้ซึ่งประชาชนส่วนมากยอมรับนับว่าเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดินหรือบ้านเมืองนั้น และผู้มีอำนาจนั้นไม่ต้องรับฟังอำนาจของผู้ใดอีก ทั้งนี้หากคณะรัฐประหารมีอำนาจในการปกครองประเทศได้อย่างแท้จริง ก็ต้องถือว่า คณะรัฐประหารมีฐานะเป็นรัฐอธิปไตยเช่นกัน

ลักษณะที่ ๓ กฎหมายต้องเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับที่ใช้บังคับได้ทั่วไป โดยกฎหมายต้องเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับที่เมื่อประกาศใช้แล้วจะมีผลบังคับได้ทั่วไปไม่ระบุเฉพาะเจาะจงเพื่อประโยชน์ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือกำหนดให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งต้องปฏิบัติตาม

ลักษณะที่ ๔ กฎหมายต้องมีสภาพบังคับ โดยเมื่อกฎหมายได้ถูกประกาศให้มีผลบังคับใช้แล้ว ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามก็ต้องรับผิดชอบตามที่กฎหมายกำหนด ทั้งนี้สภาพบังคับตามกฎหมายมีสองประเภทคือ สภาพบังคับทางอาญา เช่น โทษจำคุก เป็นต้น และสภาพบังคับทางแพ่ง เช่น การกำหนดให้เจ้าหน้าที่มีสิทธิ

ทั้งนี้จึงอาจประเมินในเบื้องต้นประกอบกับความเห็นของนักวิชาการด้านนิติศาสตร์ที่อ้างถึงไปแล้วว่า กฎมณเฑียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงกฎหมายเทียรบาลว่าด้วยการสมรสพระราชวงศ์แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๗๕ ตลอดจนข้อกำหนดอื่น ๆ ที่ตราโดยพระมหากษัตริย์และที่นับเนื่องเป็นกฎหมายเทียรบาล ล้วนแต่มีองค์ประกอบครบถ้วนเป็นกฎหมายเนื่องจากเป็นข้อกำหนดหรือข้อบัญญัติที่บังคับให้ต้องมีการปฏิบัติตาม และมีที่มาจากพระบรมราชโองการ พระราชดำริ หรือความเห็นชอบของพระมหากษัตริย์ในฐานะเป็นองค์รัฐอธิปไตยที่มีอำนาจสูงสุดของประเทศหรือได้รับความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร แล้วแต่กรณี รวมทั้งวัตถุประสงค์ของกฎหมายเทียรบาลถูกตราเพื่อใช้บังคับบุคคลให้ปฏิบัติตามด้วย โดยมีสภาพบังคับเป็นบทลงโทษทางอาญา การถอดสถานภาพจากฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์หรือการเพิกถอนสิทธิในลำดับสืบราชสมบัติ แล้วแต่กรณี สำหรับสาเหตุของความจำเป็นที่ต้องมีกฎหมายเทียรบาล เพื่อให้มีสถานภาพเป็นกฎหมายเนื่องจากองค์พระมหากษัตริย์เป็นประมุขแห่งรัฐที่ได้รับการกำหนดตามจารีตประเพณีตั้งแต่สมัยโบราณและบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญให้ทรงดำรงอยู่ในฐานะเป็นที่เคารพสักการะผู้ใดจะละเมิดมิได้ จึงจำเป็นต้องมีกฎหมายภายในราชสำนักสำหรับรักษาความปลอดภัยรักษาความสงบเรียบร้อยภายในเขตพระราชฐาน ตลอดจนการผดุงพระเกียรติยศของประมุขแห่งรัฐ ด้วยการควบคุมกำกับพฤติกรรมข้าราชการในราชสำนัก รวมทั้งกำหนดให้มีกระบวนการสืบราชสมบัติของประมุขแห่งรัฐที่ชัดเจนเพื่อความมั่นคงของชาติ ทั้งนี้บทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญหลายฉบับ รวมทั้งบทบัญญัติตามความในมาตรา ๒๒ แห่งรัฐธรรมนูญ ปี ๒๕๕๐ ก็ยอมรับสถานภาพความเป็นกฎหมายของกฎหมายเทียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ด้วย

สำหรับการศึกษาวិชาสาขานิติศาสตร์โดยทั่วไป จะมีการแบ่งประเภทและอธิบายถึงลำดับชั้นหรือลำดับศักดิ์ของกฎหมายต่าง ๆ เช่น รัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ไม่ได้มีการอธิบายว่า กฎมณเฑียรบาลได้ถูกจำแนกในประเภทของกลุ่มกฎหมายใด

สภาพการณ์ดังกล่าวคล้ายกับการประเมินสถานภาพประกาศหรือคำสั่งของคณะผู้ยึดอำนาจว่า ได้ถูกจำแนกในประเภทของกลุ่มกฎหมายใดและมีสถานภาพทางกฎหมายเป็นอย่างไร ซึ่งจะต้องจำแนกถึงสาระสำคัญและเงื่อนไขของแต่ละกรณี เช่น ประกาศคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คปค.) ฉบับที่ ๓ ลงวันที่ ๑๙ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๙ อาจมีสถานะเทียบเท่ารัฐธรรมนูญ เนื่องจากเนื้อหาของประกาศคณะ คปค. ฉบับนี้ กำหนดให้มีการยกเลิกรัฐธรรมนูญ หรือประกาศคณะ คปค. ฉบับที่ ๓๓ เรื่อง แก้ไขเพิ่มเติมระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการขอพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นที่เชิดชูยิ่งช้างเผือกและเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติยศยิ่งมงกุฎไทย พ.ศ. ๒๕๓๖ ลงวันที่ ๓๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๙ อาจมีสถานะเทียบเท่าระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี เพราะมีการแก้ไขเพิ่มเติมระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีดังกล่าว หรือประกาศคณะ คปค. ฉบับที่ ๓๖ เรื่อง กฎหมายว่าด้วยการรักษาความปลอดภัยสถาบันพระมหากษัตริย์ ลงวันที่ ๓๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๙ อาจมีสถานะเทียบเท่าพระราชบัญญัติเพราะไปปรับสถานภาพทางกฎหมายของระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ให้มีฐานะเป็นพระราชบัญญัติว่าด้วยการรักษาความปลอดภัยสำหรับองค์พระมหากษัตริย์ พระราชินี พระรัชทายาท ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ พระบรมวงศานุวงศ์ ผู้แทนพระองค์ และพระราชอาคันตุกะ พ.ศ. ๒๕๔๙

ทั้งนี้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาซึ่งเป็นหน่วยงานธุรการด้านการร่างกฎหมายและที่ปรึกษากฎหมายของคณะรัฐมนตรี ได้เผยแพร่การจัดหมวดหมู่ของกฎมณเฑียรบาลที่มีลักษณะสภาพเป็นข้อบัญญัติ ตามชื่อที่เรียกต่างกันในแต่ละหมวดหมู่ไม่ว่าจะเป็นกฎมณเฑียรบาล พระราชกฤษฎีกา หรือกฎ ฯลฯ แต่มีความหมายว่า เป็นกฎมณเฑียรบาลเหมือนกัน ดังนั้นจากการตรวจสอบข้อมูลของเว็บไซต์สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา (www.krisdika.go.th) ประกอบกับการประกาศในราชกิจจานุเบกษา และการบันทึกในจดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาค ๒๓ จึงรวบรวมได้ดังนี้

(๑) กฎมณเฑียรบาล ได้แก่

- กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก พระพุทธศักราช ๒๔๕๗
- กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการค้าขายและการสมาคมแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก พระพุทธศักราช ๒๔๕๗
- กฎมณเฑียรบาลเพิ่มเติม ซึ่งตราขึ้นและประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๘
- กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยข้าราชการในพระราชสำนักเพิ่มเติม ซึ่งตราขึ้นและประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๘
- กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนักเพิ่มเติม (ครั้งที่ ๓) ซึ่งตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐
- กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการเสกสมรสแห่งเจ้านายในราชวงศ์ ซึ่งตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑

- ประกาศเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ ซึ่งตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒

- กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗

- กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสมรสพระราชวงศ์แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๗๕

(๒) พระราชกฤษฎีกา เช่น

- พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยที่ระโหฐานในพระราชสำนักนี้ ซึ่งตราขึ้นและประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๖ เพื่อกำหนดพื้นที่ในราชสำนักให้เป็นที่ระโหฐาน

- พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการไว้ทุกข์ในพระราชสำนักซึ่งตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ เพื่อเป็นการวางระเบียบการไว้ทุกข์ในราชสำนัก

- พระราชกฤษฎีกาวางระเบียบการทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา ซึ่งตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ เพื่อเป็นการวางระเบียบเกี่ยวกับการทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาให้เป็นที่เรียบร้อย

- พระราชกฤษฎีกาที่ระโหฐานเพิ่มเติม พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ เพื่อขยายความหมายของคำว่า “ระโหฐาน” ให้ครอบคลุมทุกสถานที่ที่พระมหากษัตริย์ประทับอยู่มิใช่เฉพาะพระบรมมหาราชวังเท่านั้น

- พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยพระราชวงศ์ และผู้มีบรรดาศักดิ์ ทำลายชีพตนเอง ซึ่งตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ โดยเป็นการกำหนดข้อห้ามมิให้จัดเครื่องประดับเกียรติยศศพพระราชทานแก่ผู้ทำลายชีพตนเอง

(๓) พระราชบัญญัติ เช่น พระราชบัญญัติห้ามพระภิกษุสงฆ์มีพรรษาต่ำกว่า ๒๐ พรรษา มิให้เข้าในพระบรมมหาราชวังชั้นใน อุบาสิกอายุต่ำกว่า ๔๐ ปี ห้ามมิให้ออกมาฟังเทศนาถืออุโบสถศีลที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วันพฤหัสบดี เดือน ๓ แรม ๑๐ ค่ำ ปีมะแม อัฐศก ศักราช ๑๒๔๘ วันที่รัชกาล ๖๖๗๓ [(เอนก นาวิกมูล, ๒๕๔๒, น. ๑๑๒-๑๑๓) โดยปรากฏตามความในจดหมายเหตุพระราชกิจรายวันพระราชานิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาค ๒๓ ซึ่งรายละเอียดอื่นอยู่ในข้อ ๓.๓)]

(๔) กฎ เช่น

- กฎเสนาบดีกระทรวงวังว่าด้วยการจดทะเบียนและระเบียนหน้าที่ตามความในกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก พระพุทธศักราช ๒๔๕๗

- กฎเสนาบดีกระทรวงวังว่าด้วยการจดทะเบียนการค้าขายและสมาคมตามความในกฎมณเฑียรบาล พระพุทธศักราช ๒๔๕๗

- กฎเสนาบดีกระทรวงวังว่าด้วยการลงโทษข้าราชการกรมพระตำรวจหลวงรักษาพระองค์ พ.ศ. ๒๔๖๓

- กฎข้อบังคับระเบียบการปกครองที่อาศรัยในพระราชฐาน พ.ศ. ๒๔๖๘

(๕) ประกาศ เช่น

- ประกาศห้ามขี่ม้าแลจูงม้าเปล่าเข้าในพระราชวัง ประกาศมา ณ วันอาทิตย์ เดือน ๖ แรม ๕ ค่ำ ปีมะเมียสัมฤทธิศก {สมัยรัชกาลที่ ๔} [คัดจากประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๖ หน้า ๑ พ.ศ. ๒๔๐๑]

- ประกาศกระทรวงนครบาลห้ามไม่ให้ชักว่าวริมพระบรมมหาราชวัง ลงวันศุกร์ที่ ๘ เมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๗ (ประกาศในราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๗ เมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๗ เล่ม ๑๕ ตอนที่ ๓ หน้า ๓๒)
- ประกาศห้ามคนแต่งกายไม่สมควร มิให้เข้ามาในพระราชฐานที่เสด็จออก ลงวันที่ ๒๐ มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๗
- ประกาศเพิ่มเติมห้ามคนแต่งกายไม่สมควร มิให้เข้ามาในพระราชฐานที่เสด็จออก ลงวันที่ ๒๐ มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๔ (ประกาศในราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๘ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๔ เล่ม ๒๒ หน้า ๑๑๕๗)
- ประกาศเขตราชนิเวศน์มฤคทายวันและห้ามไม่ให้ทำอันตรายแก่สัตว์ ลงวันที่ ๑๗ พฤษภาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ณ ราชนิเวศน์มฤคทายวัน (ประกาศในราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๔๖๗ เล่ม ๔๑ หน้า ๑๑)

ศาสตราจารย์วิชญ์ เครื่องงาม (๒๕๓๔, น. ๙๕) ให้ความเห็นในเรื่องนี้โดยสรุปว่า กฎมณเฑียรบาล ไม่ว่าจะใช้ชื่อว่า กฎมณเฑียรบาล ประกาศ พระบรมราชโองการ หรือพระราชกฤษฎีกา หากมีเนื้อหาสาระควรตราเป็นกฎหมายก็นับว่าเป็นกฎหมาย

ทั้งนี้หากได้กำหนดกรอบแนวคิดการจำกัดความของประเภทกฎหมายในปัจจุบันภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ที่แบ่งประเภทกฎหมายเป็นระดับต่าง ๆ เช่น พระราชบัญญัติ พระราชกำหนด พระราชกฤษฎีกา ฯลฯ ซึ่งมีคุณลักษณะแตกต่างกันออกไปในแต่ละประเภท ตามแหล่งที่มาของกฎหมาย องค์การที่มีหน้าที่ตรากฎหมาย การกำหนดขอบเขตของสาระในตัวบทมาตรา การบังคับใช้ หรือการแก้ไขเพิ่มเติมของกฎหมายในแต่ละระดับ เป็นต้น โดยแบ่งเป็นกฎหมายแม่บทหรือกฎหมายนิติบัญญัติที่ได้ตราขึ้นโดยได้รับความยินยอมและเห็นชอบของรัฐสภา อาทิ พระราชบัญญัติ ซึ่งโดยปกติแล้วการกำหนดฐานความผิดที่เป็นการรับโทษทางอาญาจะกำหนดไว้ในกฎหมายนิติบัญญัติ ส่วนกฎหมายลำดับรอง (subordinate legislation) เป็นกฎหมายที่ตราขึ้นสำหรับเป็นหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ตลอดจนแนวทางปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมายแม่บทหรือกฎหมายนิติบัญญัติ อาทิ พระราชกฤษฎีกา จึงได้ตรวจสอบกรอบแนวคิดดังกล่าวว่า กฎมณเฑียรบาลและกฎอื่น ๆ ที่นับเนื่องเป็นกฎหมายมีสถานภาพทางกฎหมายในลักษณะใดซึ่งอาจอธิบายได้ดังนี้

กฎหมายที่อาจถือได้ว่ามีฐานะเทียบเท่ากฎหมายระดับพระราชบัญญัติที่มีการตราขึ้นเพียงครั้งเดียว ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ โดยที่คณะรัฐมนตรีคณะแรกของไทยซึ่งขณะนั้นใช้ชื่อว่า คณะกรรมการราษฎร ได้เสนอให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาและได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรด้วยแล้ว คือ กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสมรสพระราชวงศ์แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๗๕ ที่มีสาระสำคัญเกี่ยวกับพระบรมราชานุญาตจากพระมหากษัตริย์ต่อการเสกสมรสของพระราชวงศ์ที่เป็นหม่อมเจ้าขึ้นไป และเจ้าหญิงองค์ใดถ้าจะสมรสกับผู้อื่นซึ่งมิใช่เจ้าในพระราชวงศ์ จะต้องลาออกจากฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ โดยพระยามโนปกรณนิติธาดา ประธานคณะกรรมการราษฎร ได้แถลงต่อสภาผู้แทนราษฎรในการประชุมครั้งที่ ๑๒/๒๔๗๕ วันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๗๕ ซึ่งสรุปได้คือ มีพระราชดำริว่า ขณะนี้พระราชวงศ์ที่ทำการสมรสไปแล้วโดยไม่ได้ขอพระบรมราชานุญาต มีความผิดตามกฎหมายมณเฑียรบาลเก่าที่มีโทษทางอาญา จึงมีพระราชประสงค์จะให้ยกเลิกโทษทางอาญา เพื่อให้เหมาะสมแก่กาลสมัยของบ้านเมือง ทั้งนี้มีความประสงค์เพียงจะลงโทษโดยให้ถอดจากฐานันดรศักดิ์เท่านั้น และเมื่อสภาผู้แทนราษฎรให้ความเห็นชอบแล้วจึงประกาศใช้เป็นกฎหมายต่อไป

(สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๗๕, น. ๗๕-๗๘) ฉะนั้นก็อาจถือได้ว่า กฎมณเฑียรบาลฉบับนี้มีฐานะเป็นกฎหมายระดับพระราชบัญญัติและมีสภาพบังคับใช้กับบุคคล เนื่องจากได้มีการตรา กฎมณเฑียรบาล โดยผ่านความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร

หลังจากนั้นสภาผู้แทนราษฎรยังได้พิจารณา กฎมณเฑียรบาลดังกล่าวในฐานะที่เป็นกฎหมายระดับพระราชบัญญัติซึ่งต้องผ่านการพิจารณาโดยกระบวนการรัฐสภาอีกครั้งหนึ่ง โดยในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๓๑/๒๕๗๗ วันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๗๗ ที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร ได้พิจารณาร่างกฎมณเฑียรบาลการสมรสพระราชวงศ์ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๕๗๗ ที่เสนอโดยหลวงวรนิติปรีชา ผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร ในการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติที่กำหนดใน มาตรา ๔ ที่กำหนดว่า “เจ้าหญิงองค์ใด ถ้าจะทำการสมรสกับผู้อื่นซึ่งมิใช่เจ้าในพระราชวงศ์ อันเป็นการไม่ต้องด้วยพระราชประเพณีนิยม ท่านว่าต้องกราบถวายบังคมลาออกจากฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์เสียก่อน” จึงมีการเสนอแก้ไขเพิ่มเติมเพื่อให้เจ้าหญิงที่ทำการเสกสมรสกับผู้อื่นซึ่งมิใช่เจ้าในพระราชวงศ์ ไม่ต้องลาออกจากฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ อย่างไรก็ตามการเสนอดังกล่าวได้รับการคัดค้านจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลายคน เช่น ขุนชำนาญภาษา ผู้แทนราษฎรจังหวัดนราธิวาส หรือพระบริรักษ์ราชอักษร ผู้แทนราษฎรจังหวัดกระบี่ เป็นต้น โดยให้เหตุผลที่สรุปได้ว่า เรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องภายในพระราชวงศ์ ไม่ควรที่สภาผู้แทนราษฎรจะพิจารณาและมีมติรับหลักการในเรื่องนี้ ในที่สุดที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรมิได้มีมติรับญัตติร่างแก้ไขดังกล่าวด้วยคะแนนเสียง ๖๖ คน และมีคะแนนเสียงรับญัตติจำนวนเพียง ๗ คน ฉะนั้นญัตติดังกล่าวจึงตกไป (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๗๗, น. ๒๑๗๓-๒๑๘๒)

สำหรับฐานะของกฎหมายที่นับเนื่องเป็นกฎหมายเฑียรบาลอื่น ๆ และอาจมีลักษณะเสมือนเป็นกฎหมายลำดับรอง (subordinate legislation) เช่น กฎเสนาบดีกระทรวงวังว่าด้วยการจดทะเบียนและระเบียบหน้าที่ตามความในกฎหมายเฑียรบาลว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก พระพุทธศักราช ๒๕๕๗ ซึ่งเป็นเพียงการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการจดทะเบียนของข้าราชการในราชสำนักสำหรับการมีครอบครัว (การมีคู่สมรส) และการมีเคหสถานเท่านั้น โดยไม่ได้มีบทลงโทษทางอาญาแต่ประการใด หรือกฎเสนาบดีกระทรวงวังว่าด้วยการจดทะเบียนการค้าขายและสมาคมตามความในกฎหมายเฑียรบาลว่าด้วยการค้าขายและการสมาคมแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก พระพุทธศักราช ๒๕๕๗ ซึ่งเป็นเพียงการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการจดทะเบียนของข้าราชการในราชสำนักสำหรับการจดทะเบียนการค้าขายหรือจดทะเบียนเพื่อเข้าเป็นสมาชิกสมาคมใด ๆ เท่านั้น โดยไม่ได้มีบทลงโทษทางอาญาแต่ประการใด ฉะนั้นกฎเสนาบดีกระทรวงวังทั้ง ๒ ฉบับนี้ อาจกล่าวได้ว่า มีลักษณะเสมือนเป็นกฎหมายลำดับรอง เพราะเป็นการตราขึ้นมาเพื่อเป็นหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฑียรบาลที่มีอยู่ อย่างไรก็ตามบทบัญญัติตามกฎเสนาบดีกระทรวงวังดังกล่าว จะระบุข้อความให้กฎเสนาบดีกระทรวงวังเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายเฑียรบาลที่เป็นกฎหมายแม่บทด้วย ทั้งนี้ ศาสตราจารย์วิชญ์ เครืองาม (๒๕๓๔, น. ๑๑๓) ให้ความเห็นโดยสรุปในเรื่องนี้ว่า กฎมณเฑียรบาลบางฉบับมีสถานะต่ำกว่าพระราชบัญญัติ แต่ส่วนใหญ่จะมีสถานะเท่ากับพระราชบัญญัติ

อนึ่ง การบังคับใช้ของกฎหมายเฑียรบาลฉบับต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่ไม่มีสภาพการบังคับใช้แล้ว เนื่องจากขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ รวมทั้งมีการตรากฎหมายอื่นขึ้นมาบังคับใช้แทนที่ตามรายละเอียดในข้อ ๓.๒

ในทางนิติศาสตร์ ได้มีการยอมรับฐานะของกฎหมายเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๕๖๗ ให้มีฐานะเป็นกฎหมาย ด้วยการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ ให้เป็น

หลักเกณฑ์สำหรับการสืบราชสมบัติ อย่างไรก็ตามก่อนปี ๒๕๕๔ ราชบัณฑิตยสถานไม่ได้บัญญัติความหมายของกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ไว้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ที่เผยแพร่ในปี ๒๕๕๖ ได้นิยามความหมายของกฎมณเฑียรบาลฯ คือ “กฎหมายที่วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการสืบราชสมบัติ” สำหรับการประเมินฐานะทางกฎหมายของกฎมณเฑียรบาลฯ กับรัฐธรรมนูญว่า มีฐานะทางกฎหมายเสมอกันหรือมีลำดับศักดิ์ทางกฎหมายต่ำกว่านั้น มีความเห็นทางกฎหมายที่หลากหลายที่คณะตามลำดับเวลา ดังนี้

ในปี ๒๔๙๑ หลวงประกอบนิติสาร (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๔๙๑ข, น. ๓๐๐๗) สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญซึ่งมีฐานะเป็นกรรมาธิการในคณะกรรมการพิจารณาการร่างรัฐธรรมนูญ ให้ความเห็นในการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ ๗๐ วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๔๙๑ ขณะที่พิจารณารัฐธรรมนูญปี ๒๔๙๒ สำหรับประเด็นการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญและการออกเสียงประชามติ โดยมีความเห็นที่สรุปได้คือ กฎมณเฑียรบาลมีฐานะเทียบเท่ากับรัฐธรรมนูญ

ในปี ๒๕๓๐ ศาสตราจารย์วิชฌุ เครื่องาม (๒๕๓๐, น. ๓๕๘) ให้ความเห็นว่า กฎมณเฑียรบาลฯ มีฐานะเป็นกฎหมายรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ เป็นกฎหมายมหาชนที่วางระเบียบเกี่ยวกับสถาบันการเมือง โดยเป็นการวางระเบียบการปกครองรัฐในระดับสูงทั้งการเข้าสู่อำนาจ การสิ้นอำนาจ และระเบียบเกี่ยวกับสถาบันการเมืองต่าง ๆ ที่แสดงความเกี่ยวพันระหว่างรัฐกับราษฎรเอาไว้ด้วย แต่ทว่ากฎมณเฑียรบาลฯ มีศักดิ์ทางกฎหมายต่ำกว่ารัฐธรรมนูญ เพราะว่าแม้จะแก้ไขเพิ่มเติมได้ยากเสมือนการแก้ไขรัฐธรรมนูญแต่ไม่มีที่ใดบอกว่ามีฐานะเป็นกฎหมายสูงสุด กฎหมายใดจะขัดหรือแย้งไม่ได้เหมือนดังกรณีของรัฐธรรมนูญ การที่รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศนั้นเป็นเพราะกฎหมายอื่นจะขัดหรือแย้งไม่ได้ด้วย ไม่ใช่เพราะลำพังเพียงว่าแก้ไขยากกว่ากฎหมายธรรมดา กฎมณเฑียรบาลฯ จึงน่าจะมีความต่ำกว่ารัฐธรรมนูญ แต่สูงกว่าบรรดาพระราชบัญญัติทั้งหลายซึ่งการแก้ไขทำได้ง่าย (โดยการเทียบเคียงในขณะนั้นอยู่ภายใต้บังคับแห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๒๑)

ในปี ๒๕๓๔ นายโอสถ โกศิน ประธานคณะกรรมการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ให้ความเห็นในการประชุมคณะกรรมการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฯ ครั้งที่ ๑๓ วันศุกร์ที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๓๔ สรุปได้ว่า กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ เป็นกฎหมายพิเศษ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๓๔ข) ส่วนนายโกเมน ภัทรภิรมย์ ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งอัยการสูงสุดและตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ในฐานะกรรมาธิการในคณะกรรมการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ได้ชี้แจงในการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ ๓๗/๒๕๓๔ วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๓๔ สรุปได้ว่า กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ เป็นกฎหมายชนิดหนึ่งแต่เป็นกฎหมายพิเศษเฉพาะเรื่องการสืบราชสันตติวงศ์ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๓๔ค, น. ๕๖๖)

แต่ทว่าในปี ๒๕๓๘ ศาสตราจารย์บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (๒๕๓๘, น. ๓๒-๓๓) มีความเห็นที่สอดคล้องกับหลวงประกอบนิติสาร แต่แตกต่างกับศาสตราจารย์วิชฌุ เครื่องาม โดยเสนอที่คณะว่า กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ฯ มีศักดิ์ทางกฎหมายเท่ากับรัฐธรรมนูญ (โดยการเทียบเคียงในขณะนั้นอยู่ภายใต้บังคับแห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔) พร้อมทั้งให้เหตุผลที่สนับสนุนแนวความคิดดังกล่าว ๓ ประการ ดังนี้

ประการที่ ๑ กฎมณเฑียรบาลฯ มีมาก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ ดังนั้น เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ ผู้ร่างรัฐธรรมนูญจึงโยงให้กฎมณเฑียรบาลฯ เป็นกฎหมายสำหรับการสืบราชสมบัติ โดยไม่ได้เปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์ใด ๆ และในยุคต่อมาที่บัญญัติให้การแก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลฯ ทำได้โดยวิธีการเดียวกับการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ซึ่งเท่ากับยอมรับว่าในด้านเนื้อหาและในด้านรูปแบบของกฎมณเฑียรบาลฯ ว่ามีศักดิ์เท่ากับรัฐธรรมนูญนั่นเอง เมื่อมีการตรารัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ รัฐธรรมนูญก็ยังคงให้การสืบราชสมบัติเป็นไปตามกฎมณเฑียรบาลฯ แต่ให้เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะที่จะทรงมีพระราชดำริในการแก้ไขเพิ่มเติม และให้คณะกรรมการร่างกฎมณเฑียรบาลแก้ไขเพิ่มเติมขึ้นถวาย เมื่อทรงลงพระปรมาภิไธยแล้ว ก็ให้ประธานรัฐสภาลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ แล้วประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นกฎหมายได้ แม้ว่ารัฐธรรมนูญจะใช้แต่เพียงคำว่า “เป็นกฎหมาย” ไว้ก็ตาม แต่เมื่อพิเคราะห์ประเพณีการปกครองแล้ว รัฐธรรมนูญในอดีตทุกฉบับถือว่ากฎมณเฑียรบาลฯ มีความสำคัญมาก และยกไว้ระดับเดียวกับรัฐธรรมนูญเสมอมา ก็ต้องถือว่าเมื่อรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันไม่ได้ระบุศักดิ์กฎมณเฑียรบาลฯ ไว้แตกต่างไปจากธรรมเนียมเดิม กฎมณเฑียรบาลฯ จึงมีศักดิ์เท่ากับรัฐธรรมนูญ

ประการที่ ๒ การที่รัฐธรรมนูญกำหนดกระบวนการแก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลฯ ไว้ให้เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์แต่ผู้เดียว ไม่ได้ทำให้ศักดิ์ของกฎมณเฑียรบาลฯ ลดลงเลย ตรงกันข้ามกลับเป็นการยืนยันฐานะพิเศษของกฎมณเฑียรบาลฯ เสียด้วยซ้ำไปว่า เหนือกว่าและแตกต่างจากกฎหมายธรรมดา เพราะแม้แต่รัฐสภาก็ไม่อาจแก้ไขได้ และกฎหมายที่รัฐสภาตราขึ้นถ้าขัดกับกฎมณเฑียรบาลฯ ก็ต้องใช้กฎมณเฑียรบาลฯ จะนำหลักกฎหมายที่ออกมาภายหลังยอมใช้บังคับได้ดีกว่ากฎหมายที่ออกก่อนไม่ได้ เพราะรัฐสภาไม่มีอำนาจตราหรือแก้ไขกฎมณเฑียรบาลฯ เสียแล้ว อนึ่ง แม้จะนำวิธีการแก้ไขรัฐธรรมนูญมาใช้แก้ไขกฎมณเฑียรบาลฯ เลยทันทีก็ยังทำไม่ได้ ต้องแก้รัฐธรรมนูญในขั้นหนึ่งก่อน จึงจะดำเนินการแก้ไขรัฐธรรมนูญได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ รัฐธรรมนูญได้มอบอำนาจเปลี่ยนแปลงองค์กรที่ตั้งขึ้นแล้ว ให้พระมหากษัตริย์และคณะองคมนตรี ไม่ใช่ที่ประชุมรัฐสภาอย่างในกรณีแก้ไขรัฐธรรมนูญเรื่องอื่น ๆ

ประการที่ ๓ กฎมณเฑียรบาลฯ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเข้าสู่ตำแหน่งประมุขของพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นเรื่องที่โดยสภาพแล้วเป็นรัฐธรรมนูญ จึงต้องถือว่ากฎมณเฑียรบาลฯ มีศักดิ์เท่ากับรัฐธรรมนูญ

ในปี ๒๕๔๗ ชัยรัตน์ เบ็ญจมะโน (๒๕๔๗, น. ๕๓-๕๔) ได้เสนอความเห็นจากการแปลความคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๒๗/๒๕๔๔ ซึ่งสรุปได้คือ บทบัญญัติแห่งกฎหมายตามความหมายของมาตรา ๒๖๔ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐ หมายถึง กฎหมายที่ตราขึ้นโดยอาศัยอำนาจตามรัฐธรรมนูญ ดังนั้นจึงน่าจะรวมไปถึง กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมด้วย (ถ้ามีการแก้ไข)

หลังจากนั้นในปี ๒๕๕๒ นายมีชัย ฤชุพันธุ์ อดีตประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติและประธานคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ ให้ความเห็นผ่านเว็บไซต์ www.meechaitailand.com (มีชัย ฤชุพันธุ์, ๒๕๕๒) สรุปได้ว่า ก่อนปี ๒๕๓๔ กฎมณเฑียรบาลมีฐานะเทียบเท่ารัฐธรรมนูญ เพราะการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญกำหนดให้ทำด้วยวิธี

เกี่ยวกับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ แต่หลังจากปี ๒๕๓๔ เป็นต้นมา ได้กำหนดให้กฎมณเฑียรบาลมีลักษณะพิเศษเฉพาะที่การแก้ไขเพิ่มเติมให้เป็นพระราชอำนาจโดยเฉพาะ

แม้ว่ายังไม่ยังมีข้อสรุปทางวิชาการถึงลำดับชั้นของกฎมณเฑียรบาลฯ ว่า มีฐานะเทียบเท่ากับรัฐธรรมนูญหรือไม่ แต่ถึงกระนั้นแนวความคิดและความเห็นในลักษณะดังกล่าวอาจมีข้อสังเกตทางวิชาการในบางประเด็น ดังนี้

ข้อสังเกตที่ ๑ คือ รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ และได้มีการบัญญัติในรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ เป็นส่วนใหญ่ว่า บทบัญญัติของกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับใดที่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ ก็ถือว่าใช้บังคับมิได้ ฉะนั้นรัฐธรรมนูญจึงถือว่าเป็นกฎหมายสูงสุดฉบับเดียวของประเทศ โดยที่ไม่มีข้อความใดของรัฐธรรมนูญที่ไปกำหนดให้กฎหมายฉบับใดมีฐานะทางกฎหมายเทียบเท่ารัฐธรรมนูญ หากผู้ร่างรัฐธรรมนูญมีเจตนาให้กฎมณเฑียรบาลฯ มีฐานะเทียบเท่ารัฐธรรมนูญก็อาจบัญญัติให้ชัดเจนได้ เช่น รัฐธรรมนูญของประเทศบรูไนได้บัญญัติความไว้ในคำปรารภของรัฐธรรมนูญที่มินยว่า มีการยอมรับสถานภาพกฎหมายการสืบราชสมบัติและผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ให้มีฐานะเทียบเท่ารัฐธรรมนูญ ดังนี้ [WHEREAS provision is being made in a separate Proclamation (in this Constitution referred to as “the Succession and Regency Proclamation 1959”) for certain matters affecting His Majesty the Sultan and Yang Di-Pertuan, the Succession to the Sultanate and His Majesty the Sultan and Yang Di-Pertuan’s family] หรือกรณีประเทศคูเวต โดยมาตรา ๔ (๖) แห่งรัฐธรรมนูญ กำหนดให้ประกาศใช้กฎหมายพิเศษภายใน ๑ ปี นับแต่วันที่รัฐธรรมนูญมีผลบังคับใช้ซึ่งเป็นกฎหมายว่าด้วยการสืบราชสมบัติ ทั้งนี้ให้ถือว่ากฎหมายดังกล่าวนี้คุณลักษณะเป็นรัฐธรรมนูญ และให้การแก้ไขเพิ่มเติมใช้วิธีการแบบเดียวกับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ [A special law promulgated within one year from the date of coming into force of this Constitution shall lay down the other rules of succession in the Amirate. The said law shall be of a constitutional nature and therefore shall be capable of amendment only by the procedure prescribed for amendment of the constitution]

ข้อสังเกตที่ ๒ การแก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลฯ ระหว่างปี ๒๕๓๕-๒๒ มีนาคม ๒๕๕๒ คาดว่า ให้ดำเนินการในรูปแบบเดียวกันกับการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายระดับพระราชบัญญัติ สำหรับการแก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลฯ ที่มีความแตกต่างกับการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายระดับพระราชบัญญัติ ได้มีการกำหนดครั้งแรกในรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๒ ตามรายละเอียดในข้อ ๖.๒ ฉะนั้นจึงไม่อาจกล่าวได้ว่า รัฐธรรมนูญในอดีตทุกฉบับกำหนดให้การแก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลฯ มีความแตกต่างกับการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายระดับพระราชบัญญัติ

ข้อสังเกตที่ ๓ เมื่อพิจารณาเจตนารมณ์ของการร่างรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๒ ที่มีการริเริ่มของการห้ามแก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลฯ จากการตรวจสอบรายงานการประชุมของสภาร่างรัฐธรรมนูญแล้ว ก็ไม่ได้ปรากฏแนวคิดที่จะกำหนดให้กฎมณเฑียรบาลฯ มีฐานะเทียบเท่ากับรัฐธรรมนูญ (รายละเอียดในข้อ ๖.๒) อย่างไรก็ตามเป็นประเด็นที่พึงสังเกตอย่างยิ่งว่า รัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๒ เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรก และเป็นแนวทางให้แก่องค์กรที่ปฏิบัติหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญฉบับต่อ ๆ มา ที่มีความคิดริเริ่มในการเสริมสร้างบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น การแต่งตั้งและถอดถอนข้าราชการในพระองค์และสมุหราชองครักษ์ให้เป็นไปตามพระราชอัธยาศัย การกำหนดบทบาทและอำนาจหน้าที่ขององคมนตรี การ

กำหนดให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาซึ่งได้มีการบัญญัติอีกครั้งหนึ่งในรัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๗ เป็นต้น โดยเมื่อวิเคราะห์ภูมิหลังและแนวคิดทางการเมืองของสมาชิกสภาว่างรัฐธรรมนูญบางคนที่มีลักษณะความคิดในเชิงอนุรักษนิยม เช่น หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช หรือ หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร เป็นต้น จึงอาจเป็นผลให้เนื้อหาสาระของรัฐธรรมนูญปรากฏในลักษณะเช่นนั้น

ข้อสังเกตที่ ๔ ในมาตรา ๒๒ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ กำหนดให้กมธ.เทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ฯ ที่แก้ไขเพิ่มเติมแล้วให้ใช้บังคับเป็นกฎหมาย โดยไม่มีความหมายอื่นใดในรัฐธรรมนูญที่ไปกำหนดให้กมธ.เทียบบาลฯ มีฐานะเทียบเท่ากับรัฐธรรมนูญ นอกจากนั้น นายโกเมน ภัทรภิรมย์ ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งอัยการสูงสุดและตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ในฐานะกรรมการในคณะกรรมการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ได้ชี้แจงในการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ ๓๗/๒๕๓๔ วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๓๔ สรุปได้ว่า กมธ.เทียบบาลฯ เป็นกฎหมายชนิดหนึ่งแต่เป็นกฎหมายพิเศษเฉพาะเรื่องการสืบราชสันตติวงศ์ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๓๔ค, น. ๕๖๖)

ข้อสังเกตที่ ๕ บทบัญญัติแห่งกมธ.เทียบบาลฯ หลายมาตราไม่มีสภาพบังคับใช้แล้ว เนื่องจากขัดและแย้งกับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ เช่น มาตรา ๑๓ แห่งกมธ.เทียบบาลฯ กำหนดมิให้ราชนารีพระองค์ใดอยู่ในลำดับสืบราชสันตติวงศ์ ซึ่งขัดกับมาตรา ๒๓ แห่งรัฐธรรมนูญฯ หรือมาตรา ๑๔-๑๘ แห่งกมธ.เทียบบาลฯ ที่กำหนดในเรื่อง ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์และสมุหนมนตรี ก็บังคับใช้ไม่ได้เพราะมีบทบัญญัติตามความในมาตรา ๑๘-๒๑ แห่งรัฐธรรมนูญฯ ที่เกี่ยวกับผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้กำหนดไว้แล้ว และมาตรา ๒๐ แห่งกมธ.เทียบบาลฯ ที่กำหนดในเรื่อง การแก้ไขเพิ่มเติมกมธ.เทียบบาลฯ ก็บังคับใช้ไม่ได้เพราะมีบทบัญญัติตามความในมาตรา ๒๒ แห่งรัฐธรรมนูญฯ ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขเพิ่มเติมกมธ.เทียบบาลฯ ได้กำหนดไว้แล้วซึ่งเท่ากับการดำเนินการตามกมธ.เทียบบาลฯ ต้องสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญฯ หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า กมธ.เทียบบาลฯ ไม่น่าจะมีฐานะเทียบเท่ากับรัฐธรรมนูญ เพราะไม่ได้มีสภาพบังคับเทียบเท่ารัฐธรรมนูญ แต่ต้องยึดถือบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเป็นแนวทางปฏิบัติ

ข้อสังเกตที่ ๖ กมธ.เทียบบาลฯ น่าจะมีลักษณะคล้ายกับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ในประเด็นที่เป็นบทบัญญัติทางกฎหมายลำดับรองเพื่อบังคับใช้ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ เนื่องจากไม่อาจกำหนดหลักเกณฑ์ เงื่อนไข และวิธีการ ทั้งหมดในรัฐธรรมนูญได้ จึงต้องไปบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญเพื่อเป็นกลไกใช้บังคับแทนรัฐธรรมนูญ นอกจากนั้นหลักเกณฑ์การเสนอร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญเพื่อแก้ไขเพิ่มเติมก็มีการกำหนดไว้เป็นการเฉพาะ เช่นเดียวกับการแก้ไขเพิ่มเติมกมธ.เทียบบาลฯ ที่มีการกำหนดไว้โดยเฉพาะซึ่งต่างกับการเสนอร่างพระราชบัญญัติเพื่อแก้ไขเพิ่มเติม

ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่า กมธ.เทียบบาลฯ สามารถถูกเรียกชื่อได้ในหลายรูปแบบ เช่น พระราชกฤษฎีกา กฎ ข้อบังคับ ประกาศ ฯลฯ โดยมีฐานะเป็นกฎหมายที่เป็นข้อบัญญัติพิเศษเกี่ยวกับพระราชฐาน พระราชวงศ์ และระเบียบการปกครองในราชสำนัก แต่จะมีสถานภาพเทียบเท่ากับกฎหมายระดับพระราชบัญญัติหรือกฎหมายระดับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญหรือไม่ก็ต้องพิจารณาเป็นรายกรณีไป เช่น กมธ.เทียบบาลฯว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๕๖๗ หรือกมธ.เทียบบาลฯว่าด้วยการสมรสพระราชวงศ์แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๕๗๕ เป็นต้น

๓.๖ คุณูปการของกฎมณเฑียรบาลที่มีต่อสังคมไทยในด้านวิชาการ

ความจำเป็นที่จะต้องมีการตรากฎหมายสำหรับราชสำนักหรือที่เรียกว่า “กฎมณเฑียรบาล” ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะเทพเจ้าตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู จึงต้องมีการกำหนดระเบียบแบบแผนหรือกฎหมายเพื่อรองรับสถานภาพของพระมหากษัตริย์ที่ทรงอยู่ในฐานะสูงกว่าผู้ใด ดังนั้นการตั้งที่ประทับของพระมหากษัตริย์หรือการประดับเครื่องเกียรติยศจะต้องสูงส่งกว่าผู้อื่น ด้วยการก่อสร้างพระราชวังให้มีความสวยงามและให้ถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ อีกทั้งได้กำหนดให้มีกฎเกณฑ์และมีพิธีการต่าง ๆ ภายในพระราชวังให้เหมือนดังเป็นเทวสถานในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู จากเหตุดังกล่าวจึงต้องมีกฎเกณฑ์เพื่อรักษาความปลอดภัยสำหรับพระมหากษัตริย์ รวมทั้งเป็นกฎหมายเพื่อมิให้ผู้ใดเข้ามาล่วงละเมิดพระราชวัง หรือป้องกันมิให้บุคลากรของราชสำนักมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในพระราชวังที่ถือว่าเป็นสถานศักดิ์สิทธิ์อีกด้วย และเมื่อถือว่าเป็นพระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทพ ทำให้ต้องมีกฎเกณฑ์ที่แยกกับบุคคลทั่วไป เพราะถ้าดำเนินชีวิตร่วมกับบุคคลทั่วไป จะทำให้ขาดความเคารพและทำให้เสื่อมในคติความเชื่อ จึงมีการกำหนดราชาศัพท์เพื่อมาเป็นภาษาที่สื่อสารเป็นการเฉพาะ รวมทั้งการกำหนดแบบแผนการรักษาความปลอดภัยของพระมหากษัตริย์และรักษาความสงบภายในพระราชวังแล้ว ยังมีการกำหนดข้อห้ามเพิ่มเติมเพื่อผดุงเกียรติแห่งพระมหากษัตริย์ เช่น การห้ามเอ่ยพระนามจริง เป็นต้น

โดยกฎมณเฑียรบาลไม่เพียงแต่เป็นกฎหมายราชสำนักในยุคสมัยโบราณ ที่ใช้สำหรับการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในพระราชวังหรือรักษาความปลอดภัยสำหรับพระมหากษัตริย์ แต่เป็นกระบอกเสียงที่สะท้อนภาพให้เห็นสภาพของสังคมไทยตามบริบทของอาณาจักรยุคโบราณ อีกทั้งเป็นแหล่งข้อมูลทางวิชาการแบบสหวิทยาการหรือคลังข้อมูลทางปัญญาที่สำคัญของสังคมไทยอีกด้วย โดยเมื่อพิจารณาสาขาวิชารัฐศาสตร์จะแสดงให้เห็นถึงรูปแบบการปกครองและการกำหนดโครงสร้างเพื่อความมั่นคงของราชวงศ์ด้วยการกำหนดให้พระราชโอรสปกครองเมืองหรือกินเมืองต่าง ๆ ตลอดจนมีพิธีกรรมที่ให้อาณาจักรอื่น ๆ ที่อยู่ภายใต้อำนาจแห่งราชอาณาจักรแสดงการยอมรับขอบเขตอำนาจของราชอาณาจักรสำหรับในส่วนของวิชาประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นถึงรายละเอียดของการกำหนดกฎหมายทั้งรูปแบบและเนื้อหาโดยเฉพาะบทกำหนดโทษที่ค่อนข้างรุนแรงเพื่อประโยชน์ในการป้องกันภัยอันตรายที่มีต่อพระมหากษัตริย์ซึ่งสะท้อนให้เห็นบริบททางประวัติศาสตร์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ขณะที่ในส่วนของวิชาอักษรศาสตร์จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งที่ให้เห็นพัฒนาการการใช้ภาษาสามัญหรือคำราชาศัพท์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งการศึกษาด้านวัฒนธรรมในการกำหนดให้มีพระราชพิธีสิบสองเดือนเพื่อเป็นการเสริมสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ประชาชนในราชอาณาจักร เป็นต้น

ทั้งนี้กฎมณเฑียรบาลยังแสดงให้เห็นถึงภาพย่อยทางประวัติศาสตร์ในเชิงสังคมวิทยาหรือมนุษยวิทยาที่ไม่ได้มีการศึกษากันมากนัก เช่น การมีผู้ชายที่ถูกตอนและเป็นเจ้าพนักงานในราชสำนักไทย โดยผู้ชายเหล่านี้ที่เป็นชาวจีนเรียกว่า “ขันที” และที่เป็นชาวอาหรับหรือชาวอินเดียเรียกว่า “นักเทศ” เป็นต้น

บทที่ ๔

กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์และกระบวนการสืบราชสมบัติของต่างประเทศ

๔.๑ แนวคิดในการสืบราชสมบัติ

แนวคิดในการกำหนดการสืบราชสมบัติของต่างประเทศ อาจแบ่งออกได้เป็น ๕ กลุ่มแนวคิดที่สำคัญ โดยอาศัยแนวคิดสภาวะทางเพศและแนวคิดอื่น ๆ (Heraldica, n.d. A) ดังนี้

(๑) Salic Law เป็นแนวคิดอันสืบเนื่องจากกฎหมาย Salic Law ซึ่งเป็นกฎหมายดั้งเดิมที่ใช้ในทวีปยุโรปประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๕ สำหรับการให้สิทธิบุตรชายในการสืบทอดการครอบครองทรัพย์สินของครอบครัว จึงมีการปรับมาใช้เป็นพระราชประเพณีของบางราชอาณาจักรในทวีปยุโรปที่กำหนดให้พระราชโอรสหรือพระราชวงศ์ที่เป็นบุรุษเท่านั้นที่มีสิทธิในการสืบราชสมบัติ โดยเมื่อพิจารณาลำดับของผู้เป็นพระราชทายาทแล้ว จึงกำหนดให้ลำดับของพระราชโอรสที่มีพระชนมายุมากกว่าอยู่ในลำดับสูงกว่าพระราชโอรสที่มีพระชนมยุ้น้อยกว่า อนึ่ง แนวคิดดังกล่าวนี้ให้สิทธิในลำดับของผู้สืบราชสมบัติต่อเนื่องไปถึงทายาทของผู้สืบราชสมบัติที่เป็นบุรุษด้วยในกรณีที่ผู้สืบราชสมบัติสิ้นพระชนม์แล้ว เช่น สมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่สิ้นพระชนม์แล้วแต่มีพระโอรส ดังนั้นสิทธิในการทรงราชย์จะต่อเนื่องไปถึงพระโอรสซึ่งมีพระชนมายุมากที่สุดของสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ซึ่งจะขึ้นมาแทนที่เป็นลำดับที่ ๑ ในการเป็นพระราชทายาท สำหรับแนวคิดนี้ไม่ได้นำมาใช้กับประเทศส่วนใหญ่ของทวีปยุโรปในปัจจุบันแล้ว แต่ไปปรากฏใน Imperial Household Law หรือกฎมณเฑียรบาลของประเทศญี่ปุ่น ที่กำหนดให้พระราชวงศ์ที่เป็นบุรุษเท่านั้นที่สามารถขึ้นครองราชย์ในฐานะสมเด็จพระจักรพรรดิได้ และกลุ่มประเทศในตะวันออกกลางที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม เช่น กาตาร์ คูเวต บาห์เรน จอร์แดน เป็นต้น ต่างก็ถือปฏิบัติตามแนวคิดดังกล่าวนี้ด้วย

(๒) Semi-Salic Law เป็นแนวคิดที่กำหนดให้พระราชโอรสหรือพระราชวงศ์ซึ่งเป็นบุรุษอยู่ในลำดับของการเป็นพระราชทายาทที่มีสิทธิขึ้นครองราชย์ แต่ในกรณีไม่มีผู้สืบราชสมบัติที่เป็นบุรุษ จะเป็นผลให้พระราชวงศ์ที่เป็นสตรีและผู้สืบเชื้อสายในสายตรงเป็นผู้มีสิทธิในการสืบราชสมบัติ อนึ่ง แนวคิดดังกล่าวนี้ให้สิทธิในลำดับของผู้สืบราชสมบัติต่อเนื่องไปถึงทายาทของผู้สืบราชสมบัติด้วยในกรณีที่ผู้สืบราชสมบัติสิ้นพระชนม์แล้ว โดยแนวคิดดังกล่าวนี้ถูกนำมาใช้ในประเทศลิกเตนสไตน์

(๓) Primogeniture หรือเรียกได้อีกคำหนึ่งว่า Male Primogeniture เป็นแนวคิดที่กำหนดให้ทั้งพระราชโอรสและพระราชธิดามีสิทธิในการขึ้นครองราชย์ โดยเมื่อพิจารณาลำดับของผู้เป็นพระราชทายาทแล้ว จึงกำหนดให้ลำดับของพระราชโอรสที่มีพระชนมายุมากกว่าอยู่ในลำดับสูงกว่าพระราชโอรสที่มีพระชนมยุ้น้อยกว่า และพระราชโอรสที่มีพระชนมยุ้น้อยที่สุดก็ยังมีลำดับสูงกว่าลำดับของพระราชธิดาที่มีพระชนมายุมากที่สุดหรือมากกว่า หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า แนวคิดดังกล่าวนี้กำหนดให้พระราชโอรสอยู่ในลำดับสืบราชสมบัติที่สูงกว่าพระราชธิดา อนึ่ง แนวคิดนี้ให้สิทธิในลำดับของผู้สืบราชสมบัติต่อเนื่องไปถึงทายาทของผู้สืบราชสมบัติด้วยในกรณีที่ผู้สืบราชสมบัติสิ้นพระชนม์แล้ว โดยแนวคิดดังกล่าวนี้ถูกนำมาใช้ในประเทศสเปนและโมนาโก เป็นต้น

(๔) Absolute Primogeniture หรือเรียกได้อีกคำหนึ่งว่า Equal Primogeniture เป็นแนวคิดที่กำหนดให้ผู้ขึ้นครองราชย์จะเป็นพระราชโอรสหรือพระราชธิดาก็ได้ แต่จะต้องเป็นผู้มีพระชนมายุ

มากที่สุด อนึ่ง แนวคิดดังกล่าวนี้ให้สิทธิในลำดับของผู้สืบราชสมบัติต่อเนื่องไปถึงทายาทของผู้สืบราชสมบัติด้วยในกรณีที่ผู้สืบราชสมบัติสิ้นพระชนม์แล้ว โดยแนวคิดดังกล่าวนี้ได้ถูกนำมาใช้ในระยะเวลาหลังของกลุ่มประเทศในทวีปยุโรป เช่น เนเธอร์แลนด์ นอร์เวย์ เบลเยียม เดนมาร์ก และสวีเดน เป็นต้น

(๕) แนวคิดอื่น ๆ เช่น ระบบ Elective Monarchy เป็นการเลือกตั้งพระมหากษัตริย์ โดยองค์คณะผู้เลือกตั้ง สำหรับแนวคิดดังกล่าวนี้ถูกใช้ในหลายประเทศ เช่น ประเทศมาเลเซียหรือกัมพูชา เป็นต้น ทั้งนี้ข้อแตกต่างของ ๒ ประเทศ คือ มาเลเซียมีวาระการทรงราชย์ของสมเด็จพระราชาธิบดีเป็นเวลา ๕ ปีและเป็นระบบหมุนเวียนเพื่อทรงราชย์ของเจ้าผู้ปกครองรัฐ แต่กัมพูชาไม่มีวาระการทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ยังมีระบบประมุขร่วม (Parliamentary Co-Principality) ของประเทศอันดอร์รา ที่มีประมุขร่วม คือ พระราชาคณะ (Bishop) ของเมืองอูร์เซล (Urgell) แห่งประเทศสเปนกับประธานาธิบดีแห่งประเทศฝรั่งเศส

๔.๒ ประเทศที่มีการบัญญัติและไม่มีการบัญญัติกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ในรัฐธรรมนูญ

(๑) กลุ่มประเทศที่มีการบัญญัติและรับรองให้มีกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ในรัฐธรรมนูญ นอกเหนือจากประเทศไทย ยังมีประเทศญี่ปุ่นที่มีกฎหมายราชสำนักซึ่งมีลักษณะเป็นกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ตามที่บัญญัติในมาตรา ๒ แห่งรัฐธรรมนูญที่เรียกว่า Imperial Household Law ส่วนประเทศลิกเตนสไตน์มีกฎหมายในลักษณะนี้ตามที่บัญญัติในมาตรา ๓ แห่งรัฐธรรมนูญที่เรียกว่า Dynasty law สำหรับประเทศเดนมาร์กมีกฎหมายในลักษณะนี้เช่นเดียวกันตามที่บัญญัติในมาตรา ๒ แห่งรัฐธรรมนูญที่เรียกว่า Succession to the Throne Act ค.ศ. ๑๙๕๓ (ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมใน ค.ศ. ๒๐๐๙) ทั้งนี้อาจพิจารณากรณีประเทศกาตาร์ที่กำหนดบทบัญญัติตามมาตรา ๘ แห่งรัฐธรรมนูญที่ให้มีความหมายพิเศษว่าด้วยการสืบราชสมบัติโดยให้ถือว่าเป็นกฎหมายที่เป็นการใช้อำนาจตามรัฐธรรมนูญ พร้อมกันนี้ยังอาจรวมถึงประเทศสวาซิแลนด์และประเทศเลโซโทที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้ใช้บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญร่วมกับกฎหมายประเพณี (customary law) ในการบังคับใช้ให้เป็นไปตามกระบวนการสืบราชสมบัติ ฉะนั้นจึงสรุปได้คือ บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญของกลุ่มประเทศเหล่านี้จะไม่กำหนดรายละเอียดกระบวนการสืบราชสมบัติทั้งหมดไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่จะกำหนดเฉพาะหลักการสำคัญในรัฐธรรมนูญ สำหรับรายละเอียดอื่นให้ดำเนินการตามหรือดำเนินการให้เป็นไปโดยนัยของกฎหมายเทียบบาลฯ หรือกฎหมายว่าด้วยการสืบราชสมบัติ

(๒) ประเทศที่มีกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ แต่ไม่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เนื่องจากเป็นประเทศที่มีรัฐธรรมนูญซึ่งไม่เป็นลายลักษณ์อักษร (Unwritten Constitution) เช่น ประเทศอังกฤษ โดยกฎหมายดังกล่าวคือ Act of Settlement ค.ศ. ๑๗๐๑ และ Succession to the Crown Act ค.ศ. ๒๐๑๓

(๓) กลุ่มประเทศที่กำหนดให้กฎหมายว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์เป็นส่วนหนึ่งในรัฐธรรมนูญหรือมีฐานะทางกฎหมายเทียบเท่ากับรัฐธรรมนูญ เช่น ประเทศสวีเดนได้พิจารณาว่าเรื่องดังกล่าวนี้เป็นเรื่องสำคัญมาก จึงกำหนดให้กฎหมายว่าด้วยการสืบราชสมบัติ (Act of Succession) เป็น ๑ ภาคใน ๔ ภาคของรัฐธรรมนูญ [ส่วนอีก ๓ ภาค ได้แก่ กฎหมายว่าด้วยอำนาจหน้าที่ของรัฐบาล (Instrument of Government) กฎหมายว่าด้วยเสรีภาพแห่งสื่อมวลชน (Freedom of the Press Act) และกฎหมายพื้นฐานว่าด้วยเสรีภาพแห่งการแสดงความคิดเห็น (Fundamental Law on Freedom of Expression)]

หรือในกรณีของประเทศบรูไนได้กำหนดให้มีกฎหมายการสืบราชสมบัติและผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (Succession and Regency Proclamation ค.ศ. ๑๙๕๙ และที่แก้ไขเพิ่มเติม) ให้มีฐานะเทียบเท่ากับรัฐธรรมนูญ รวมทั้งอาจพิจารณากรณีประเทศคูเวตที่กำหนดบทบัญญัติตามมาตรา ๔ แห่งรัฐธรรมนูญที่ให้ให้มีกฎหมายพิเศษว่าด้วยการสืบราชสมบัติโดยให้มีคุณลักษณะเป็นรัฐธรรมนูญ หรือกรณีประเทศบาห์เรนที่กำหนดบทบัญญัติตามมาตรา ๑ แห่งรัฐธรรมนูญที่ให้ให้มีกฎหมายพิเศษว่าด้วยการสืบราชสมบัติโดยให้มีคุณลักษณะเป็นรัฐธรรมนูญให้อยู่ในกลุ่มประเทศดังกล่าวนี้ด้วย

(๔) กลุ่มประเทศที่ไม่มีกรับัญญัติให้มีกฎหมายที่มีลักษณะเป็นกฏมณฑลเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่ได้มีการกำหนดขั้นตอนและรายละเอียดการสืบราชสมบัติไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น นอร์เวย์ เบลเยียม กัมพูชา เป็นต้น หรือกรณีที่มีลักษณะเฉพาะเช่น ประเทศอันดอร์รา ที่มีประมุขร่วม (Parliamentary Co-Principality) คือ พระราชาคณะ (Bishop) ของเมืองอูร์เจล (Urgell) แห่งประเทศสเปนกับประธานาธิบดีแห่งประเทศฝรั่งเศส เป็นต้น

๔.๓ กระบวนการสืบราชสมบัติของต่างประเทศ

การสืบราชสันตติวงศ์ในแต่ละประเทศมีทั้งที่กำหนดรายละเอียดในรัฐธรรมนูญและกำหนดแยกไว้ในกฎหมายที่มีลักษณะเป็นกฏมณฑลเทียบบาล จึงนำเสนอข้อมูลโดยสังเขปของ ๒๗ ประเทศ (สำหรับชื่อประเทศและประมุขแห่งรัฐที่กำหนดอย่างเป็นทางการโดยหน่วยงานราชการอยู่ในข้อ ๑.๕.๓) ดังนี้

๔.๓.๑ ประเทศอังกฤษ (สหราชอาณาจักรบริเตนใหญ่และไอร์แลนด์เหนือ) มีกฏมณฑลเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์หรือกฎหมายสืบราชสันตติวงศ์ โดยกฎหมายดังกล่าวคือ Act of Settlement ค.ศ. ๑๗๐๑ และ Succession to the Crown Act ค.ศ. ๒๐๑๓ พร้อมทั้งมีกฎหมายอื่น ๆ ประกอบ เช่น Accession Declaration Act ค.ศ. ๑๙๑๐ สำหรับการสืบราชสมบัติ ซึ่งสรุปได้ว่า อังกฤษใช้แนวความคิดแบบ Absolute Primogeniture ที่ให้ผู้ทรงราชย์จะเป็นพระราชโอรสหรือพระราชธิดาก็ได้ แต่จะต้องเป็นผู้มีพระชนมายุมากที่สุดเพื่อทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกจะทรงราชย์ไม่ได้ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายสืบราชสันตติวงศ์ (Act of Settlement ค.ศ. ๑๗๐๑)

อมรรัตน์ กุลสุจริต (๒๕๔๑, น. ๘๐-๘๑) ได้อธิบายและสรุปกฎเกณฑ์พื้นฐานของการสืบราชสมบัติของพระมหากษัตริย์อังกฤษที่มีเงื่อนไข ๔ ประการ ดังนี้

(๑) พระมหากษัตริย์จะต้องทรงประกาศพระบรมราชโองการในวันแรกของการเรียกประชุมรัฐสภาหลังจากที่พระมหากษัตริย์ทรงราชย์แล้ว หรือในวันที่ทรงกล่าวปฏิญาณในการสถาปนาเป็นพระมหากษัตริย์ และที่สำคัญพระองค์จะต้องทรงนับถือในนิกายโปรเตสแตนต์

(๒) พระมหากษัตริย์จะต้องทรงปฏิญาณพระองค์ตามกฎหมายว่าด้วยการปฏิญาณ (Coronation Oath Act ค.ศ. ๑๖๘๙) อีกทั้งเป็นไปตามหลักของกฎหมายสืบราชสันตติวงศ์ (Act of Settlement ค.ศ. ๑๗๐๑) และตามกฎหมายประกาศพระบรมราชโองการเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติ (Accession Declaration Act ค.ศ. ๑๙๑๐) ซึ่งจะได้มีการบันทึกพระบรมราชโองการและกระแสพระราชดำรัสปฏิญาณดังกล่าวไว้ในรูปแบบของพระราชบัญญัติ

(๓) พระมหากษัตริย์จะต้องทรงรักษาไว้ซึ่งข้อตกลงและข้อสัญญาตามกฎหมายการกฎหมายการรวมกับสก๊อตแลนด์ (Union with Scotland Act ค.ศ. ๑๗๐๖) ว่าจะรักษาไว้ซึ่งนิกายโบสถ์เพรสไบทีเรียนในสก๊อตแลนด์

(๔) ภายใต้กฎหมาย Act of Settlement ค.ศ. ๑๗๐๑ พระมหากษัตริย์จะต้องทรงดำรงตำแหน่งเป็นประมุขของนิกายโบสถ์อังกฤษ

นอกจากนั้นศาสตราจารย์วิชฌู เครื่องาม (๒๕๓๐, น. ๑๑๔-๑๑๕) ได้อธิบายกฎหมายสืบราชสันตติวงศ์หรือกฎหมายเถียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ (Act of Settlement ค.ศ. ๑๗๐๑) เพิ่มเติมว่า กฎหมายนี้ได้บัญญัติให้เจ้าหญิงโซเฟียเป็นทายาทลำดับถัดไปที่จะสืบราชสมบัติในกรณีที่เจ้าหญิงแอนน์แห่งเดนมาร์กและพระเจ้าวิลเลียมไม่มีทายาท แต่มีข้อจำกัดสำหรับทายาทของเจ้าหญิงโซเฟียที่สำคัญ ดังนี้

(๑) บุคคลใดซึ่งจะได้รับราชสมบัติตามพระราชบัญญัตินี้ถ้าเป็นผู้นับถือศาสนาโรมันคาทอลิกก็ดี หรือสมรสกับบุคคลซึ่งสนับสนุนพระสันตะปาปา ให้เป็นอันหมดสิทธิที่จะรับราชสมบัติ

(๒) บุคคลซึ่งได้รับราชสมบัติจะต้องปฏิญาณพระองค์ในวันราชาภิเษกตามกฎหมายว่าด้วยการปฏิญาณในวันราชาภิเษก และปฏิญาณตนว่า จะไม่ปฏิบัติตามพิธีกรรมบางอย่างในทางศาสนาและลัทธิบางอย่างตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย

(๓) บุคคลซึ่งได้รับราชสมบัติตามกฎหมายนี้แล้วจะต้องนับถือศาสนาคริสต์นิกายของอังกฤษ (Church of England)

(๔) ในกรณีที่ราชสมบัติตกเป็นของบุคคลชาติอื่นซึ่งมิได้เป็นชาวอังกฤษ ประเทศนี้ไม่จำเป็นต้องทำสงคราม เพื่อป้องกันราชอาณาจักรหรือดินแดนใด ๆ ซึ่งมีได้เป็นของประเทศอังกฤษ โดยมิได้รับความยินยอมจากรัฐสภา

อย่างไรก็ตามข้อเท็จจริงบางส่วนตามที่ศาสตราจารย์วิชฌู เครื่องาม นำเสนอดังกล่าวข้างต้น มีความเปลี่ยนแปลงตามกฎหมาย Succession to the Crown Act ค.ศ. ๒๐๑๓ ที่บังคับใช้ในปี ๒๕๕๖ (Parliament.uk, 2013 และ National Archives of UK Government, 2013) ดังนี้

(๑) มีการใช้แนวความคิดแบบ Absolute Primogeniture ที่ให้ผู้ทรงราชย์จะเป็นพระราชโอรสหรือพระราชธิดาก็ได้ แต่จะต้องเป็นผู้มีพระชนมายุมากที่สุดเพื่อทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์

(๒) ผู้อยู่ในลำดับสืบราชสมบัติสามารถเสกสมรสกับผู้นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกได้ จากเดิมไม่อาจสมรสกับผู้นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกได้ ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายสืบราชสันตติวงศ์ (Act of Settlement ค.ศ. ๑๗๐๑) อย่างไรก็ตาม พระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระราชาธิบดี/ราชินี ยังคงต้องไม่เป็นผู้นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก

(๓) ผู้อยู่ในลำดับสืบราชสมบัติ จำนวน ๖ คนแรก ต้องได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระมหากษัตริย์ก่อนการเสกสมรส ถ้าไม่ได้รับพระบรมราชานุญาตจะต้องพ้นสภาพจากผู้สืบราชสมบัติ แต่การเสกสมรสยังมีความสมบูรณ์ตามกฎหมาย

(๔) ในส่วนของบทบัญญัติที่เกี่ยวกับเพศสภาพของผู้ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ไม่มีผลย้อนหลัง โดยใช้บังคับต่อพระบรมวงศานุวงศ์ที่ถือกำเนิดหลังวันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๕๔ เป็นต้นไป ซึ่งวันดังกล่าวเป็นวันที่มีการประชุมของหัวหน้ารัฐบาลของประเทศในเครือจักรภพจำนวน ๑๖ ประเทศและมีมติเห็นชอบในเรื่องนี้ที่ให้มีการแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับการสืบราชสมบัติ แต่ทว่าในกรณีบทบัญญัติที่เกี่ยวกับการนับถือศาสนาของผู้สมรสให้มิผลบังคับใช้ในทันที

อนึ่ง พระมหากษัตริย์ของประเทศอังกฤษไม่เพียงมีสถานภาพเป็นประมุขแห่งรัฐของสหราชอาณาจักรบริเตนใหญ่และไอร์แลนด์เหนือซึ่งประกอบด้วยอังกฤษ เวลส์ สก็อตแลนด์ และไอร์แลนด์

เหนือเท่านั้น แต่ยังมีฐานะเป็นประมุขของกลุ่มประเทศเครือจักรภพอีก ๑๕ ประเทศอันประกอบด้วย ประเทศ (๑) แอนติกาและบาบูดา (๒) ออสเตรเลีย (๓) เครือรัฐบาหลี (๔) บาร์เบโดส (๕) เบลีซ (๖) แคนาดา (๗) เกรเนดา (๘) จาเมกา (๙) นิวซีแลนด์ (๑๐) ปาปัวนิวกินี (๑๑) เซนต์คริสโตเฟอร์และเนวิส (๑๒) เซนต์ลูเชีย (๑๓) เซนต์วินเซนต์และเกรนาดีนส์ (๑๔) หมู่เกาะโซโลมอน และ (๑๕) ตูวาลู

๔.๓.๒ ประเทศเดนมาร์ก ได้มีการกำหนดว่า การสืบราชสมบัติจะยึดหลัก Absolute Primogeniture ที่ให้ผู้ทรงราชย์จะเป็นพระราชโอรสหรือพระราชธิดาก็ได้ แต่จะต้องเป็นผู้มีพระชนมายุมากที่สุดเพื่อทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้มีกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ของเดนมาร์กที่ระบุไว้ในมาตรา ๒ แห่งรัฐธรรมนูญที่เรียกว่า Succession to the Throne Act ค.ศ. ๑๙๕๓ โดยจะได้อธิบายบทบัญญัติว่าด้วยการสืบราชสมบัติที่แบ่งได้เป็น ๒ ส่วน ทั้งในส่วนที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญและกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ ค.ศ. ๑๙๕๓ เฉพาะสาระสำคัญ ดังนี้

ส่วนที่ ๑ บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญที่ปรากฏในมาตรา ๒ และมาตรา ๖-๙ (International Constitutional Law, n.d. A) ดังนี้

มาตรา ๒ รูปแบบของการปกครองแผ่นดินเป็นระบบที่พระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy) โดยพระราชอำนาจมาจากการสืบราชสันตติวงศ์ที่เป็นบุรุษและสตรีตามบทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ ๒๗ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๕๓ (Succession to the Throne Act, March 27, 1953)

มาตรา ๖ พระมหากษัตริย์จะต้องเป็นผู้นับถือศาสนาคริสต์นิกาย Evangelical Lutheran

มาตรา ๗ พระมหากษัตริย์บรรลุนิติภาวะเมื่อมีพระชนมพรรษา ๑๘ พรรษา โดยบัญญัติดังกล่าวให้บังคับใช้กับพระราชทายาทโดยอนุโลม

มาตรา ๘ ก่อนที่พระมหากษัตริย์จะทรงราชย์จะต้องปฏิญาณพระองค์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรในรูปแบบของพระราชหัตถเลขาต่อสภาแห่งรัฐ (Council of state) โดยมีเนื้อความว่าจะยึดมั่นอย่างเคร่งครัดต่อกฎหมายรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้พระราชหัตถเลขาดังกล่าวจะมีจำนวน ๒ ฉบับที่เหมือนกันซึ่งมีผลตามกฎหมาย โดยส่งไปเก็บรักษาที่รัฐสภาในส่วนของจดหมายเหตุและหอจดหมายเหตุแห่งชาติเดนมาร์ก (Danish National Archives) อย่างไรก็ตามในกรณีที่พระมหากษัตริย์ไม่สามารถลงพระปรมาภิไธยสำหรับการปฏิญาณพระองค์ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ให้การใช้อำนาจทางการบริหารเป็นการดำเนินการโดยสภาแห่งรัฐ (Council of state) หากไม่มีการบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่นตามกฎหมาย จนกว่าจะมีการลงพระปรมาภิไธยสำหรับการปฏิญาณพระองค์ ถ้าพระมหากษัตริย์ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยสำหรับการปฏิญาณพระองค์ไว้ก่อนหน้านั้นแล้วในขณะที่มีพระอิสริยยศเป็นพระราชทายาท ดังนั้นถ้าราชบัลลังก์ว่างลงเมื่อใดก็ให้ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ได้ทันที [สภาแห่งรัฐ หรือ Council of state เป็นสภาที่ปรึกษามีอำนาจหน้าที่คล้ายกับคณะองคมนตรี-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา]

มาตรา ๙ บทบัญญัติที่เกี่ยวกับการใช้อำนาจอธิปไตยในกรณีที่พระมหากษัตริย์ยังไม่บรรลุนิติภาวะ มีอาการประชวรหรือไม่อยู่ ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ สำหรับในกรณีที่ไม่มีผู้สืบราชสมบัติ ให้เป็นอำนาจของรัฐสภาเดนมาร์กในการเลือกพระมหากษัตริย์และกำหนดลำดับของ ผู้สืบราชสมบัติในอนาคตต่อไป

ส่วนที่ ๒ บทบัญญัติที่กำหนดในกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ (Succession to the Throne Act ค.ศ. ๑๙๕๓) และถูกแก้ไขให้มีผลบังคับใช้ใน ค.ศ. ๒๐๐๙ โดย

สาระสำคัญของการแก้ไขคือ ลำดับการสืบราชสมบัติจะยึดหลัก Absolute Primogeniture ที่ให้ผู้ทรงราชย์จะเป็นพระราชโอรสหรือพระราชธิดาก็ได้ แต่จะต้องเป็นผู้มีพระชนมายุมากที่สุดเพื่อทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ (Deutsche Welle, 2009) สำหรับสาระสำคัญส่วนอื่น ๆ ของกฎหมายเทียบลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ (Succession to the Throne Act ค.ศ. ๑๙๕๓) และที่แก้ไขเพิ่มเติม (International Constitutional Law, n.d. B) ดังนี้

มาตรา ๑ ราชสมบัติเป็นการสืบราชสันตติวงศ์โดยผู้สืบเชื้อสายของสมเด็จพระราชาธิบดีคริสเตียน เอ็กซ์ (Christian X) และสมเด็จพระราชินีอเล็กซานดรีน (Alexandrine)

มาตรา ๒ และมาตรา ๓ มีข้อความโดยสรุปว่า ลำดับการสืบราชสมบัติจะยึดหลัก Absolute Primogeniture ที่ให้ผู้ทรงราชย์จะเป็นพระราชโอรสหรือพระราชธิดาก็ได้ แต่จะต้องเป็นผู้มีพระชนมายุมากที่สุดเพื่อทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ แต่ในกรณีที่พระราชโอรสหรือพระราชธิดาสิ้นพระชนม์ ก็ให้สิทธิการสืบราชสมบัติต่อเนื่องไปที่ผู้สืบเชื้อสายของพระราชโอรสหรือพระราชธิดาพระองค์ดังกล่าว สำหรับมาตรา ๓ เป็นกรณีที่พระมหากษัตริย์ไม่มีผู้สืบเชื้อสาย ก็ให้สิทธิการสืบราชสมบัติเป็นของพระอนุชาหรือพระกนิษฐภคินี โดยให้นำความตามมาตรา ๒ มาบังคับใช้โดยอนุโลม

มาตรา ๔ ถ้าไม่มีพระราชวงศ์ตามความในมาตรา ๒ และมาตรา ๓ เป็นผู้สืบราชสมบัติ ก็ให้สิทธิการสืบราชสมบัติเป็นของพระราชวงศ์ที่อยู่ในสายที่ใกล้ชิดมากที่สุดของผู้สืบเชื้อสายสมเด็จพระราชาธิบดีคริสเตียน เอ็กซ์ (Christian X) และสมเด็จพระราชินีอเล็กซานดรีน (Alexandrine) พร้อมกันนี้ให้นำความในมาตรา ๒ และมาตรา ๓ มาบังคับใช้โดยอนุโลม

มาตรา ๕

(๑) พระราชวงศ์ที่ประสูติจากการเสกสมรสที่ชอบด้วยกฎหมายเท่านั้นที่มีสิทธิสืบราชสมบัติ

(๒) พระมหากษัตริย์ไม่อาจอภิเษกสมรสโดยปราศจากความเห็นชอบของรัฐสภา

(๓) เมื่อพระราชวงศ์ที่มีสิทธิสืบราชสมบัติได้ไปเสกสมรสโดยปราศจากพระบรมราชานุญาตของพระมหากษัตริย์ที่เสนอโดยสภาแห่งรัฐ (Council of state) พระราชวงศ์ดังกล่าวที่อยู่ในข้อสงสัยนี้จะถูกเพิกถอนสิทธิการสืบราชสมบัติ และให้รวมไปถึงพระราชวงศ์ที่ประสูติจากการเสกสมรสดังกล่าวและผู้สืบเชื้อสายด้วย

มาตรา ๖ ให้นำความตามมาตรา ๒ ถึงมาตรา ๕ มาบังคับใช้โดยอนุโลมกับกรณีที่พระมหากษัตริย์สละราชสมบัติ

๔.๓.๓ ประเทศเบลเยียม ได้มีการกำหนดว่า ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๙๑ การสืบราชสมบัติจะยึดหลัก Absolute Primogeniture ที่กำหนดให้ผู้ทรงราชย์จะเป็นพระราชโอรสหรือพระราชธิดาก็ได้ แต่จะต้องเป็นผู้มีพระชนมายุมากที่สุดในการทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ โดยมีการกำหนดเป็นบทเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้สาระสำคัญปรากฏตามมาตรา ๘๕-๘๗ มาตรา ๙๐-๙๒ และมาตรา ๙๕ แห่งรัฐธรรมนูญ (International Constitutional Law, n.d. C) ดังนี้

มาตรา ๘๕

พระราชอำนาจตามรัฐธรรมนูญของพระมหากษัตริย์เป็นการสืบราชสันตติวงศ์ที่เป็นสายตรงโดยกำเนิดและเป็นผู้สืบเชื้อสายที่ชอบด้วยกฎหมายของสมเด็จพระราชาธิบดีลีโอโพลด์ จอร์จ เคเรเตียง เฟรเดริก แห่งแซก-โคเบิร์ก (H.M. Leopold, Georges, Chretien, Frederic of Saxony-Coburg) ตามลำดับของ Primogeniture

ผู้มีสิทธิสืบราชสมบัติตามความในวรรคหนึ่งจะถูกเพิกถอนสิทธิ ถ้าพระราชวงศ์ดังกล่าวไปเสกสมรส โดยไม่ได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระมหากษัตริย์หรือถ้าไม่มีพระมหากษัตริย์ก็ต้องได้รับอนุญาตจากผู้ใช้พระราชอำนาจแทนพระมหากษัตริย์ ในกรณีที่กำหนดไว้ตามความในรัฐธรรมนูญ

การเพิกถอนสิทธิพระราชทายาทอาจถูกยกเลิกและมีการแต่งตั้งพระราชทายาทอีกครั้งหนึ่งก็ได้ โดยพระมหากษัตริย์หรือถ้าไม่มีพระมหากษัตริย์ก็เป็นอำนาจของผู้ใช้อำนาจแทนพระมหากษัตริย์ ในกรณีที่กำหนดไว้ตามความในรัฐธรรมนูญ หรือในกรณีที่มีการตกลงของทั้งสองสภา (วุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎร-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา)

มาตรา ๘๖

ถ้าไม่มีผู้สืบเชื้อสายของสมเด็จพระราชาธิบดีลีโอโพลด์ จอร์จ เคเรเตียง เฟรเดริก แห่งแซก-โคเบิร์ก ให้พระมหากษัตริย์เสนอพระนามพระราชทายาทเพื่อขอรับความเห็นชอบจากสองสภาตามวิธีการที่บัญญัติในมาตรา ๘๗ (ในประเด็นนี้จะต้องมีสมาชิกของสภาที่มาเข้าร่วมประชุมในจำนวนไม่น้อยกว่า ๒ ใน ๓ ของสมาชิกสภา และจะต้องได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกสภาเสียงข้างมากจำนวนไม่น้อยกว่า ๒ ใน ๓ ของสมาชิกสภาที่ลงคะแนน-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา)

ถ้าไม่มีการเสนอชื่อตามความในวรรคแรก ให้ถือว่าราชบัลลังก์ว่างลง

มาตรา ๘๗

พระมหากษัตริย์ไม่สามารถไปเป็นประมุขของรัฐอื่นในเวลาเดียวกันโดยปราศจากความเห็นชอบของทั้ง ๒ สภา

ในประเด็นนี้จะต้องมีสมาชิกของสภาที่มาเข้าร่วมประชุมในจำนวนไม่น้อยกว่า ๒ ใน ๓ ของสมาชิกสภา และจะต้องได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกสภาเสียงข้างมากจำนวนไม่น้อยกว่า ๒ ใน ๓ ของสมาชิกสภาที่ลงคะแนน

มาตรา ๘๘

เมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคต สภาต้องประชุมภายใน ๑๐ วันหลังจากที่พระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคตเป็นอย่างช้า ถ้ามีสภาที่ได้ถูกยุบ และการเรียกประชุมสภาช้ากว่าสิบวัน ภายหลังจากการเสด็จสวรรคต ดังนั้นให้สภาเดิมที่ถูกยุบกลับมาปฏิบัติหน้าที่จนกว่าจะมีการจัดตั้งสภาให้เสร็จเรียบร้อยเพื่อมาแทนที่สภาเดิม

จากช่วงเวลา que พระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคต และเมื่อมีการปฏิญาณพระองค์ของผู้สืบราชสมบัติหรือโดยผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ให้การใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ตามรัฐธรรมนูญ เป็นไปในนามของประชาชนเบลเยียม โดยคณะรัฐมนตรีและภายใต้ความรับผิดชอบของคณะรัฐมนตรี

มาตรา ๘๙

พระมหากษัตริย์จะบรรลุนิติภาวะเมื่อมีพระชนมพรรษา ๑๘ พรรษา

พระมหากษัตริย์จะทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์หลังจากปฏิญาณพระองค์ต่อรัฐสภาดังนี้
 “ข้าพเจ้าสาบานว่า จะปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายของประชาชนเบลเยียม จะรักษาความอิสระ
 ของชาติและบูรณภาพของแผ่นดิน”

มาตรา ๙๒ เมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคต โดยที่พระราชทายาทยังไม่บรรลุนิติภาวะ
 ให้สองสภาประชุมร่วมกันในฐานะรัฐสภา เพื่อจุดประสงค์ของการมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และการ
 พิทักษ์อนุบาล

มาตรา ๙๕ เมื่อราชบัลลังก์ว่างลงให้ ๒ สภาประชุมร่วมกันในฐานะรัฐสภาเพื่อ
 พิจารณายืนยันเป็นการชั่วคราวในเรื่องแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ จนกระทั่งมีการเรียกประชุม
 ของสภาที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามาใหม่อย่างสมบูรณ์ จึงให้มีการประชุมภายใน ๒ เดือน โดยทั้ง ๒ สภาจะ
 ประชุมร่วมกันในฐานะรัฐสภา เพื่อพิจารณาดำเนินการสำหรับราชบัลลังก์ที่ว่างลง

อนึ่ง เนื่องจากก่อนปี ๒๕๓๔ เกณฑ์การสืบราชสมบัติของเบลเยียมใช้หลักการ Salic law ที่
 กำหนดให้พระราชวงศ์ที่เป็นบุรุษเท่านั้นที่อยู่ในลำดับสืบราชสมบัติ แต่เมื่อในปี ๒๕๓๔ มีการใช้หลักการ
 Absolute Primogeniture ที่ให้สิทธิการสืบราชสมบัติสำหรับพระราชโอรสพระองค์ใหญ่หรือพระราชธิดา
 พระองค์ใหญ่ จึงกำหนดให้มีบทบัญญัติข้อ Title IX Transition เป็นบทเฉพาะกาล โดยกำหนดให้การ
 บังคับตามความในมาตรา ๘๕ แห่งรัฐธรรมนูญให้บังคับใช้เป็นครั้งแรกกับผู้สืบเชื้อสายของสมเด็จพระ
 พระราชาธิบดีอัลเบิร์ตที่ ๒ (King Albert II) ซึ่งหมายความว่า ผู้สืบเชื้อสายที่เป็นสตรีของสมเด็จพระ
 พระราชาธิบดีอัลเบิร์ตที่ ๒ และพระมหากษัตริย์องค์ต่อมา ให้อยู่ในลำดับสืบราชสมบัติได้ แต่ทว่าผู้สืบ
 เชื้อสายที่เป็นสตรีของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ก่อนหน้านั้นถูกยกเว้นจากลำดับสืบราชสมบัติ

๔.๓.๔ ประเทศนอร์เวย์ แต่เดิมนั้นกำหนดให้ผู้สืบราชวงศ์จะต้องเป็นพระราชวงศ์ที่เป็นบุรุษ
 ต่อมาใน ค.ศ. ๑๙๙๐ มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญในมาตรา ๖ โดยมีการกำหนดว่า การสืบราชสมบัติจะยึด
 หลักการ Absolute Primogeniture ที่ให้ผู้ทรงราชย์จะเป็นพระราชโอรสหรือพระราชธิดาก็ได้ แต่จะต้อง
 เป็นผู้มิพระชนมายุมากที่สุด อย่างไรก็ตามในมาตรา ๖ วรรค ๕ ได้กำหนดในลักษณะเป็นบทเฉพาะกาล
 สำหรับให้พระราชวงศ์ที่เป็นสตรีและประสูติก่อน ค.ศ. ๑๙๗๑ ยังอยู่ภายใต้บังคับตามหลักการ Salic
 Law ด้วยการถูกยกเว้นไม่ให้อยู่ในลำดับการสืบราชสมบัติ พร้อมกันนี้พระราชวงศ์ที่ประสูติระหว่าง ค.ศ.
 ๑๙๗๑-๑๙๘๙ อยู่ภายใต้บังคับตามหลักการ Male Primogeniture โดยพระราชวงศ์ที่เป็นบุรุษอยู่ใน
 ลำดับการสืบราชสมบัติที่สูงกว่าพระราชวงศ์ที่เป็นสตรี และสำหรับพระราชวงศ์ที่ประสูติตั้งแต่ ค.ศ.
 ๑๙๙๐ เป็นต้นมา จึงจะใช้หลักการ Absolute Primogeniture ที่ให้ผู้ทรงราชย์จะเป็นพระราชโอรสหรือ
 พระราชธิดาก็ได้ แต่จะต้องเป็นผู้มิพระชนมายุมากที่สุดสำหรับการทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ สำหรับ
 สาระสำคัญปรากฏในมาตรา ๔ มาตรา ๖-๘ มาตรา ๓๕-๓๖ มาตรา ๓๙ และมาตรา ๔๘ แห่ง
 รัฐธรรมนูญ (International Constitutional Law, n.d. D) ดังนี้

มาตรา ๔ พระมหากษัตริย์จะต้องประกาศตนตลอดเวลาว่า เป็นผู้นับถือนิกาย
 Evangelical-Lutheran

มาตรา ๖

(๑) ให้ลำดับผู้สืบราชสมบัติเป็นสายตรง เพื่อว่าเฉพาะบุคคลที่ถือกำเนิดจากการสมรสที่ชอบด้วยกฎหมายของสมเด็จพระราชินีหรือสมเด็จพระราชาธิบดี หรือบุคคลที่มีสิทธิในลำดับการสืบราชสมบัติจึงจะเป็นผู้สืบราชสมบัติ และเพื่อว่าพระประยูรญาติในสายที่ใกล้ชิดอยู่ในลำดับสืบราชสมบัติที่สูงกว่าสายที่ห่างไกล และผู้ที่มีพระชนมายุมากกว่าให้อยู่ในลำดับสืบราชสมบัติที่สูงกว่าผู้ที่มีพระชนมายุที่น้อยกว่า

(๒) ทารกที่ยังอยู่ในพระครรภ์ของพระมารดา ก็มีสิทธิในลำดับการสืบราชสมบัติ และในทันทีที่ทารกดังกล่าวมีประสูติกาลจนมีสภาพเป็นบุคคลแล้ว ก็จัดให้อยู่ในลำดับการสืบราชสมบัติตามสิทธิที่มีอยู่

(๓) สิทธิการสืบราชสมบัติไม่เกิดขึ้นกับบุคคลที่ไม่ถือกำเนิดในสายตรงของการสืบเชื้อสายจากสมเด็จพระราชินีหรือสมเด็จพระราชาธิบดีพระองค์ล่าสุด หรือพระอนุชาหรือพระกนิษฐภคินี

(๔) เมื่อพระราชโอรสหรือพระราชธิดาที่มีพระอิสริยยศที่มีสิทธิสืบราชสมบัตินั้น ได้ถือประสูติขึ้นมา ให้มีการแจ้งพระนามและเวลาประสูติพระราชโอรสหรือพระราชธิดาให้รัฐสภาได้รับทราบในครั้งแรกของการประชุมในสมัยประชุม และบันทึกในรายงานการประชุม

(๕) สำหรับพระราชวงศ์ที่ประสูติก่อน ค.ศ. ๑๙๗๑ ให้ใช้บทบัญญัติตามความในมาตรา ๖ แห่งรัฐธรรมนูญที่บังคับใช้ในวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๐๕ อย่างไรก็ตามพระราชวงศ์ที่ประสูติก่อน ค.ศ. ๑๙๙๐ อยู่ในกรณีลำดับการสืบราชสมบัติของพระราชวงศ์ที่เป็นบุรุษจะสูงกว่าพระราชวงศ์ที่เป็นสตรี

มาตรา ๗ ถ้าไม่มีพระราชโอรสหรือพระราชธิดาที่จะเป็นพระราชทายาทพระมหากษัตริย์อาจเสนอรายพระนามพระราชทายาทให้รัฐสภาพิจารณา ซึ่งรัฐสภามีอำนาจที่จะกำหนดองค์พระราชทายาท ถ้าการเสนอของพระมหากษัตริย์ไม่ผ่านความเห็นชอบของรัฐสภา

มาตรา ๘

(๑) ระดับพระชนมพรรษาที่เป็นการบรรลุนิติภาวะของพระมหากษัตริย์ จะถูกกำหนดโดยกฎหมาย

(๒) เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงบรรลุนิติภาวะตามที่กำหนดโดยกฎหมาย จะมีการประกาศให้สาธารณชนรับทราบว่า พระมหากษัตริย์ทรงบรรลุนิติภาวะแล้ว

มาตรา ๓๕ ในทันทีที่พระราชทายาทมีพระชนมายุครบ ๑๘ พรรษา ให้พระราชทายาทมีที่นั่งในสภาแห่งรัฐ (Council of State) แม้ว่าจะปราศจากสิทธิการลงคะแนนเสียงหรือไม่มีความรับผิดชอบ [สภาแห่งรัฐ (Council of State) ประกอบด้วยนายกรัฐมนตรีและสมาชิกอย่างน้อย ๗ คนที่ได้รับการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์ ตามที่บัญญัติในมาตรา ๑๒ แห่งรัฐธรรมนูญ-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา]

มาตรา ๓๖

(๑) พระราชธิดาหรือพระราชโอรสที่มีพระอิสริยยศที่มีสิทธิสืบราชสมบัติ ไม่อาจเสกสมรสโดยปราศจากพระบรมราชานุญาตของพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้พระราชโอรสหรือพระราชธิดาไม่อาจทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ของประเทศอื่นโดยปราศจากพระบรมราชานุญาตของสมเด็จพระราชาธิบดีและความเห็นชอบของรัฐสภาซึ่งจะต้องมีคะแนนเสียงให้ความเห็นชอบจำนวนสองในสามของจำนวนสมาชิกรัฐสภา

(๒) ถ้าพระราชธิดาหรือพระราชโอรสละเมิดต่อบทบัญญัติในมาตรานี้ ให้เพิกถอนสิทธิการสืบราชสมบัติรวมทั้งผู้สืบเชื้อสายด้วย

มาตรา ๓๙ ถ้าพระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคตและพระราชทายาทยังไม่บรรลุนิติภาวะให้สภาแห่งรัฐ (Council of State) เรียกประชุมรัฐสภา

มาตรา ๔๘ ถ้าพระราชวงศ์สิ้นพระชนม์หมดสิ้นแล้วและไม่มีพระราชทายาทที่ได้รับการแต่งตั้ง จึงเป็นอำนาจหน้าที่ของรัฐสภาในการเลือกพระมหากษัตริย์องค์ใหม่ โดยในระหว่างนี้ให้การใช้อำนาจทางบริหารดำเนินการตามความในมาตรา ๔๐ (ซึ่งเป็นการกำหนดให้สภาแห่งรัฐหรือ Council of State เป็นองค์กรที่ใช้อำนาจทางการบริหาร-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา)

๔.๓.๕ ประเทศเนเธอร์แลนด์ ได้มีการกำหนดว่า การสืบราชสมบัติจะยึดหลัก Absolute Primogeniture ที่ให้ผู้ทรงราชย์จะเป็นพระราชโอรสหรือพระราชธิดาก็ได้ แต่จะต้องเป็นผู้มีพระชนมายุมากที่สุดสำหรับการทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ สำคัญปรากฏในมาตรา ๒๔-๓๓ แห่งรัฐธรรมนูญ (International Constitutional Law, n.d. E) ดังนี้

มาตรา ๒๔ สิทธิการสืบราชสมบัติเป็นการสืบราชสันตติวงศ์โดยผู้สืบเชื้อสายที่ชอบด้วยกฎหมายของสมเด็จพระราชาธิบดีวิลเลียมที่ ๑ เจ้าชายแห่งออเรนจ์-นัสซอ (King William I Prince of Orange-Nassau)

มาตรา ๒๕ ในกรณีที่พระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคต ให้ลำดับการสืบราชสมบัติเป็นสิทธิของผู้สืบเชื้อสายที่ชอบด้วยกฎหมายตามลำดับพระชนมายุ และให้สิทธิการสืบราชสมบัติ ตามกฎนี้ใช้สำหรับทายาทของผู้มีสิทธิสืบราชสมบัติที่เสียชีวิตก่อนพระมหากษัตริย์ ถ้าพระมหากษัตริย์ไม่มีผู้สืบราชสมบัติ จึงมีการกำหนดให้ลำดับการสืบราชสมบัติถูกย้อนลำดับกลับไปให้ผู้สืบเชื้อสายของพระราชบิดา/พระราชมารดา หรือพระอัยกา/พระอัยยิกาก็ได้แต่ต้องไม่เกินชั้นที่สามของพระมหากษัตริย์ที่เสด็จสวรรคต

มาตรา ๒๖ เพื่อวัตถุประสงค์ของการสืบราชสมบัติที่เป็นสิทธิของผู้สืบเชื้อสายของพระมหากษัตริย์ ให้เด็กที่อยู่ในครรภ์ของพระมารดา แต่มีสิทธิการสืบราชสมบัติในเวลาทีพระมหากษัตริย์สวรรคตแล้ว ก็ให้ถือว่า พระราชวงศ์ดังกล่าวได้ประสูติแล้ว แต่ถ้าเมื่อมีการประสูติแล้วเป็นผลให้พระราชวงศ์ผู้นั้นสิ้นพระชนม์ ก็ให้ถือว่า การจัดลำดับของผู้สืบราชสมบัติในกรณีนี้ไม่เคยเกิดขึ้น

มาตรา ๒๗ ลำดับการสืบราชสมบัติในกรณีที่มีการสละราชสมบัติก็ให้สอดคล้องกับบทบัญญัติที่กำหนดไว้ตามความในมาตราก่อนหน้านี้ โดยพระราชโอรสหรือพระราชธิดาซึ่งประสูติภายหลังที่พระมหากษัตริย์พระองค์เดิมได้สละราชสมบัติแล้ว รวมทั้งผู้สืบเชื้อสายของพระราชโอรสหรือพระราชธิดาดังกล่าว ก็ให้ถูกยกเว้นออกจากลำดับสืบราชสมบัติ

มาตรา ๒๘

(๑) ให้ถือว่าพระมหากษัตริย์ทรงสละราชสมบัติ ถ้าพระมหากษัตริย์อภิเษกสมรส โดยปราศจากความเห็นชอบตามที่กฎหมายรัฐสภาบัญญัติ (Act of Parliament)

(๒) ผู้ที่อยู่ในลำดับสืบราชสมบัติที่มีการสมรสที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย จะถูกยกเว้นจากลำดับการสืบราชสมบัติ รวมทั้งผู้ที่เกิดจากการสมรสดังกล่าวและผู้สืบเชื้อสายด้วย

(๓) สองสภาของรัฐสภาจะประชุมร่วมกันเพื่อพิจารณาและให้ความเห็นชอบกฎหมายสำหรับการให้ความยินยอมดังกล่าวนี้

มาตรา ๒๙

(๑) ผู้ใดผู้หนึ่งหรือมากกว่าหนึ่งคนอาจถูกยกเว้นจากลำดับสืบราชสมบัติตามที่กฎหมายรัฐสภาบัญญัติ (Act of Parliament) ในเหตุที่ควรมีข้อยกเว้น

(๒) กฎหมายดังกล่าวนี้ให้เสนอโดยพระมหากษัตริย์หรือในนามของพระมหากษัตริย์ โดยทั้งสองสภาของรัฐสภาจะประชุมร่วมกันเพื่อพิจารณากฎหมายดังกล่าวโดยจะผ่านความเห็นชอบจากเสียงส่วนใหญ่ที่มีจำนวนไม่น้อยกว่า ๒ ใน ๓ ของสมาชิกผู้ลงคะแนนเสียง

มาตรา ๓๐

(๑) ผู้สืบราชสมบัติอาจถูกแต่งตั้งตามที่กฎหมายรัฐสภาบัญญัติ (Act of Parliament) ถ้าปรากฏว่า ไม่มีผู้สืบราชสมบัติ โดยกฎหมายดังกล่าวนี้จะถูกเสนอโดยหรือเสนอในนามของพระมหากษัตริย์ก็ได้ เมื่อมีการยุบสภา สภาที่ได้รับการเลือกตั้งใหม่จะประชุมร่วมกันเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบโดยให้มีการลงคะแนนเสียงจำนวนอย่างน้อย ๒ ใน ๓ ของสมาชิกผู้ลงคะแนนเสียง

(๒) สภาจะถูกยุบ ถ้าไม่มีผู้สืบราชสมบัติอันเนื่องจากการสวรรคตหรือการสละราชสมบัติ ให้สภาชุดใหม่ที่ได้รับเลือกตั้งจะประชุมร่วมกันภายใน ๔ เดือนภายหลังจากการสวรรคตหรือการสละราชสมบัติของพระมหากษัตริย์ เพื่อแต่งตั้งพระมหากษัตริย์ โดยรัฐสภาอาจให้ความเห็นชอบผู้สืบราชสมบัติด้วยคะแนนเสียงที่มีจำนวนอย่างน้อย ๒ ใน ๓ ของสมาชิกสภาผู้ลงคะแนนเสียง

มาตรา ๓๑

(๑) พระมหากษัตริย์ที่ได้รับการแต่งตั้งจะถูกสืบทอดเป็นการเฉพาะโดยผู้สืบเชื้อสายที่ชอบด้วยกฎหมาย

(๒) บทบัญญัติของการสืบราชสันตติวงศ์และวรรคแรกของมาตรานี้จะปรับใช้โดยการเทียบเคียงต่อพระราชทายาทที่ได้รับการแต่งตั้งและยังไม่ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์

มาตรา ๓๒ เมื่อมีการเถลิงถวัลยราชสมบัติ พระมหากษัตริย์จะทรงปฏิญาณพระองค์และทรงราชย์ให้เร็วที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ในกรุงอัมสเตอร์ดัมซึ่งเป็นเมืองหลวง ณ ที่สาธารณะและในการประชุมร่วมของสองสภาของรัฐสภา โดยพระมหากษัตริย์จะปฏิญาณพระองค์หรือสัญญาที่จะภักดีต่อรัฐธรรมนูญและรับผิดชอบในพระราชกิจของพระมหากษัตริย์ สำหรับกฎที่มีลักษณะเฉพาะในเรื่องนี้จะปฏิบัติตามที่กฎหมายรัฐสภาบัญญัติ (Act of Parliament)

มาตรา ๓๓ พระมหากษัตริย์ไม่สามารถปฏิบัติพระราชกิจจนกว่าจะมีพระชนมพรรษา ๑๘ พรรษา

๔.๓.๖ ประเทศสวีเดน ได้พิจารณาว่าเรื่องดังกล่าวนี้เป็นเรื่องสำคัญมาก จึงกำหนดให้กฎหมายว่าด้วยการสืบราชสมบัติ (Act of Succession) เป็น ๑ ภาคใน ๔ ภาคของรัฐธรรมนูญ [ส่วนอีก ๓ ภาค ได้แก่ กฎหมายว่าด้วยอำนาจหน้าที่ของรัฐบาล (Instrument of Government) กฎหมายว่าด้วยเสรีภาพแห่งสื่อมวลชน (Freedom of the Press Act) และกฎหมายพื้นฐานว่าด้วยเสรีภาพแห่งการแสดงความคิดเห็น (Fundamental Law on Freedom of Expression)] นอกจากนั้นได้มีการกำหนดว่า การสืบราชสมบัติจะยึดหลัก Absolute Primogeniture ที่ให้ผู้ทรงราชย์จะเป็นพระราชโอรสหรือพระราชธิดาก็ได้ แต่จะต้องเป็นผู้มีพระชนมายุมากที่สุดเพื่อทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ โดยจะอธิบายบทบัญญัติว่าด้วยการสืบราชสมบัติแบ่งเป็น ๒ ส่วน ทั้งในส่วนที่บัญญัติในรัฐธรรมนูญที่เป็นกฎหมายว่าด้วยอำนาจหน้าที่ของรัฐบาล (Instrument of Government) และที่เป็นกฎหมายว่าด้วยการสืบราชสมบัติ

(Act of Succession) โดยผู้ทรงราชย์จะต้องเป็นผู้นับถือศาสนาคริสต์นิกาย pure evangelical และบรรลุนิติภาวะอย่างน้อย ๑๘ พรรษา ทั้งนี้จะต้องไม่มีฐานะเป็นรัฐมนตรีหรือสมาชิกรัฐสภา

ส่วนที่ ๑ รัฐธรรมนูญในส่วนที่เป็นกฎหมายว่าด้วยอำนาจหน้าที่ของรัฐบาล (Instrument of Government) หมวดที่ ๕ ประมุขแห่งรัฐ (The Head of State) มาตรา ๒ มาตรา ๓ (๒)–มาตรา ๗ (Riksdagen, 2014) ดังนี้

มาตรา ๒

ผู้ที่เป็นพลเมืองสวีเดนเท่านั้น และมีอายุตั้งแต่ ๑๘ ปี จึงจะดำรงตำแหน่งประมุขแห่งรัฐได้ และประมุขแห่งรัฐจะไม่ดำรงตำแหน่งในคณะรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา หรือสมาชิกรัฐสภาในเวลาเดียวกัน

มาตรา ๓

(๒) ประมุขแห่งรัฐจะปรึกษานายกรัฐมนตรีก่อนเสด็จพระราชดำเนินไปต่างประเทศ

มาตรา ๔ ถ้าพระมหากษัตริย์ปฏิบัติหน้าที่ไม่ได้เนื่องจากการประชวร การเสด็จพระราชดำเนินไปต่างประเทศ หรือเหตุผลอื่นใด ให้พระราชวงศ์ที่อยู่ภายใต้ลำดับการสืบราชสมบัติสามารถปฏิบัติหน้าที่ประมุขแห่งรัฐในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชั่วคราวได้

มาตรา ๕

(๑) ถ้าสมาชิกราชสกุลวงศ์เป็นที่สูญสิ้น ให้รัฐสภาเลือกผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เพื่อปฏิบัติหน้าที่ประมุขแห่งรัฐจนกว่าจะมีการประกาศเพิ่มเติม โดยรัฐสภาสามารถเลือกรองผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในเวลาเดียวกัน

(๒) ให้นำบทบัญญัติข้างต้นมาบังคับใช้โดยอนุโลม ถ้าพระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคตหรือทรงสละราชสมบัติ และพระรัชทายาทยังมีพระชนมายุไม่ถึง ๑๘ พรรษา

มาตรา ๖ ถ้าพระมหากษัตริย์ไม่ได้ปฏิบัติพระราชกรณียกิจภายในช่วงระยะเวลาหกเดือนติดต่อกันหรือไม่สามารถปฏิบัติพระราชกรณียกิจได้ ให้รัฐบาลแจ้งต่อรัฐสภา โดยรัฐสภาจะพิจารณาว่า ในกรณีเหล่านี้จะถือว่า สมเด็จพระราชาธิบดีทรงสละราชสมบัติหรือไม่

มาตรา ๗

(๑) รัฐสภาอาจเลือกบุคคลตามคำสั่งของรัฐบาล เพื่อปฏิบัติหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชั่วคราว เมื่อไม่มีบุคคลที่มีความสามารถภายใต้บทบัญญัติแห่งมาตรา ๔ หรือมาตรา ๕ ที่จะปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งนี้ได้

(๒) ให้ประธานรัฐสภาหรือรองประธานรัฐสภาคนใดคนหนึ่งในกรณีที่ประธานรัฐสภาไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ปฏิบัติหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชั่วคราวตามคำสั่งของรัฐบาล เมื่อไม่มีบุคคลที่มีความสามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งนี้ได้

ส่วนที่ ๒ รัฐธรรมนูญในส่วนที่เป็นกฎหมายว่าด้วยการสืบราชสมบัติ (Act of Succession) ในส่วนของมาตรา ๑–๒ มาตรา ๔–๕ และมาตรา ๗–๘ (International Constitutional Law, n.d. F) ดังนี้

มาตรา ๑ สิทธิในการสืบราชสมบัติจะเป็นสิทธิของผู้สืบเชื้อสายที่เป็นบุรุษและสตรีของสมเด็จพระราชาธิบดีคาร์ล ที่ ๑๖ กุสตาฟ (King Carl XVI) หรือสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช Johan Baptist Julii ซึ่งต่อมาเป็นสมเด็จพระราชาธิบดี คาร์ล ที่ ๑๔ โยฮัน (King Carl XIV) โดยให้ลำดับการสืบราชสมบัติเป็นของผู้สืบเชื้อสายในสายตรง ทั้งนี้ในลำดับสืบราชสมบัตินี้ก็จะให้พระราชวงศ์ผู้มีพระชนมายุมากกว่าอยู่ในลำดับการสืบราชสมบัติที่สูงกว่าพระราชวงศ์ที่มีพระชนมยุ้น้อยกว่า

มาตรา ๒ บทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยการสืบราชสมบัตินี้ที่กล่าวถึงสมเด็จพระราชาธิบดี ให้หมายถึงสมเด็จพระราชินีในกรณีที่สมเด็จพระราชินีเป็นประมุขแห่งรัฐ

มาตรา ๔ เพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติที่กำหนดในมาตรา ๒ แห่งกฎหมายว่าด้วยอำนาจหน้าที่รัฐบาล ค.ศ. ๑๘๐๙ ที่กำหนดให้สมเด็จพระราชาธิบดีเป็นผู้نب่อและศรัทธาในกาย pure evangelical ตามที่เป็นผลมาจาก การยอมรับของอ็อกซ์เบิร์ก (Confession of Augsburg) ซึ่งเป็นการประชุมที่เมืองอ็อกซ์เบิร์ก ประเทศเยอรมนี เมื่อ ค.ศ. ๑๕๓๐ เพื่อฟื้นฟูศาสนาและได้มีการจัดทำเอกสาร Confession of Augsburg จำนวน ๒๘ ข้อ-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) และผลการประชุมอุพซาลา ค.ศ. ๑๕๕๓ (Resolution of the Uppsala Meeting ซึ่งเป็นการประชุมที่เมืองอุพซาลา ประเทศสวีเดน-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) จึงกำหนดให้เจ้าชายและเจ้าหญิงของราชสกุลวงศ์เป็นผู้ศรัทธาในนิกายดังกล่าวนี้ภายในราชอาณาจักร ทั้งนี้พระราชวงศ์ผู้ใดไม่ยอมรับความศรัทธาดังกล่าว จะต้องถูกยกเว้นจากลำดับการสืบราชสมบัติ

มาตรา ๕ เจ้าชายหรือเจ้าหญิงของราชสกุลวงศ์ไม่อาจดำเนินการเสกสมรสได้ ถ้ารัฐบาลไม่ให้ความเห็นชอบจากการเสนอของสมเด็จพระราชาธิบดี ถ้าเจ้าชายหรือเจ้าหญิงดำเนินการเสกสมรสโดยปราศจากความเห็นชอบดังกล่าว จะเป็นผลให้เจ้าชายหรือเจ้าหญิงเหล่านั้นถูกยกเว้นจากลำดับการสืบราชสมบัติ ทั้งนี้ให้รวมถึงผู้สืบเชื้อสายของเจ้าชายหรือเจ้าหญิงเหล่านั้นด้วย

มาตรา ๗ พระรัชทายาทไม่อาจเสด็จพระดำเนินไปต่างประเทศโดยปราศจากการรับทราบและพระบรมราชานุญาตจากสมเด็จพระราชาธิบดี

มาตรา ๘ เจ้าชายหรือเจ้าหญิงของราชสกุลวงศ์ของราชอาณาจักรสวีเดนไม่อาจเป็นผู้ปกครองรัฐต่างประเทศ ไม่ว่าจะด้วยวิธีการเลือกตั้ง การสืบราชสมบัติ หรือการเสกสมรสโดยปราศจากพระบรมราชานุญาตของสมเด็จพระราชาธิบดีและความเห็นชอบของรัฐสภา ถ้ามีเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้น จะเป็นผลให้เจ้าชายหรือเจ้าหญิงเหล่านั้นถูกยกเว้นจากลำดับการสืบราชสมบัติ ทั้งนี้ให้รวมถึงผู้สืบเชื้อสายของเจ้าชายหรือเจ้าหญิงเหล่านั้นด้วย

๔.๓.๗ ประเทศลักเซมเบิร์ก ได้มีการกำหนดว่า การสืบราชสมบัติจะยึดหลัก Absolute Primogeniture ที่ให้ผู้ทรงราชย์จะเป็นพระราชโอรสหรือพระราชธิดาก็ได้ แต่จะต้องเป็นผู้มีพระชนมายุมากที่สุดสำหรับการทรงราชย์เป็นแกรนด์ ดยุก (Grand Duke) หรือพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้การสืบราชสมบัติของลักเซมเบิร์กถูกกำหนดโดยกฎหมายหรือข้อตกลงระหว่างประเทศ ซึ่งประกอบด้วยสนธิสัญญาตระกูลนอเซา (Nassau Family Pact) สนธิสัญญาเวียนนา ค.ศ. ๑๘๑๕ (Treaty of Vienna ๑๘๑๕) และสนธิสัญญาลอนดอน ค.ศ. ๑๘๖๗ (Treaty of London ๑๘๖๗) โดยสาระสำคัญปรากฏในมาตรา ๓ มาตรา ๕ และมาตรา ๖ แห่งรัฐธรรมนูญ (International Constitutional Law, n.d. G) ดังนี้

มาตรา ๓ พระมหากษัตริย์ของราชรัฐเป็นระบบสืบราชสันตติวงศ์ในตระกูลนอเซา ตามที่กำหนดในสนธิสัญญาตระกูลนอเซา ๓๐ มิถุนายน ค.ศ. ๑๗๘๓ (Nassau Family Pact 1783) และ

มาตรา ๗๑ แห่งสนธิสัญญาเวียนนา ๙ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๑๕ (Treaty of Vienna 1815) และมาตรา ๑ แห่งสนธิสัญญาลอนดอน ๑๑ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๖๗ (Treaty of London 1867)

มาตรา ๕ แกรนด์ ดยุก จะบรรลุนิติภาวะเมื่อมีพระชนมพรรษา ๑๘ พรรษา และกำหนดให้มีการปฏิญาณพระองค์ก่อนการทรงราชย์ของแกรนด์ ดยุก ต่อที่ประชุมรัฐสภาหรือผู้แทนที่ได้รับ การแต่งตั้ง โดยคำปฏิญาณพระองค์มีดังนี้ “ข้าพเจ้าสาบานว่า จะปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายของ ราชรัฐลักเซมเบิร์ก จะรักษาความเป็นอิสระภาพของชาติและบูรณภาพของดินแดน เช่นเดียวกับการรักษา เสรีภาพของมหาชนและบุคคล”

มาตรา ๖ ถ้าแกรนด์ ดยุก เสด็จสวรรคตแล้ว แต่แกรนด์ ดยุก พระองค์ใหม่เป็นผู้เยาว์ จึงกำหนดให้มีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามความในกฎหมาย Family Pact

อนึ่ง การกำหนดหลักการ Absolute Primogeniture ที่ให้ผู้ทรงราชย์จะเป็นพระราชโอรส หรือพระราชธิดาก็ได้ เป็นการประกาศการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายราชสำนักของลักเซมเบิร์ก-นอเซา (The house law of Luxembourg-Nassau) โดยแกรนด์ ดยุก ใน ค.ศ. ๒๐๑๑ (Heraldica, n.d. B)

๔.๓.๘ ประเทศสเปน ได้มีการกำหนดว่า การสืบราชสมบัติจะยึดหลัก Male Primogeniture ที่ให้ทั้งพระราชโอรสและพระราชธิดามีสิทธิในการทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ โดยเมื่อ พิจารณาลำดับของผู้เป็นพระราชทายาท ได้มีการกำหนดให้ลำดับของพระราชโอรสที่มีพระชนมายุมากกว่า อยู่ในลำดับสูงกว่าพระราชโอรสที่มีพระชนมายุต่ำกว่า และพระราชโอรสที่มีพระชนมายุน้อยที่สุดก็ยังมี ลำดับสูงกว่าลำดับของพระราชธิดาที่มีพระชนมายุมากกว่าสำหรับการทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ โดย สาระสำคัญปรากฏในมาตรา ๕๗ แห่งรัฐธรรมนูญ (International Constitutional Law, n.d. H) ดังนี้

มาตรา ๕๗

(๑) พระมหากษัตริย์ของสเปนมาจากการสืบราชสันตติวงศ์ โดยเป็นผู้สืบเชื้อสายของ สมเด็จพระราชาธิบดี H.M. Don Juan Carlos I of Bourbon ทั้งนี้ยังต้องเป็นผู้สืบเชื้อสายที่ถูกต้องตาม กฎหมายด้วย สำหรับลำดับการสืบราชสมบัติให้ดำเนินการตามหลักการ Primogeniture และตัวแทน โดยสายการสืบราชสมบัติที่เป็นพระประยูรญาติในสายตรงหรือสายที่ใกล้ชิดจะอยู่ในลำดับที่สูงกว่าสายอื่น ในกรณีที่อยู่ในสายเดียวกันนั้น พระราชวงศ์ที่เป็นชายจะอยู่ในลำดับที่สูงกว่าพระราชวงศ์ที่เป็นสตรี และ ในกรณีที่อยู่สายเดียวกันและเพศเดียวกันนั้น พระราชวงศ์ที่มีพระชนมายุมากกว่าจะอยู่ในลำดับที่สูงกว่า พระราชวงศ์ที่มีพระชนมายุต่ำกว่า

(๒) พระรัชทายาทที่มาจากกรณีการถือกำเนิดหรือการอ้างสิทธิ จะมีพระอิสริยยศเป็นคำ นำหน้าว่า เจ้าชายแห่งอัสตูเรียส (Prince of Asturias) และพระอิสริยยศอื่นที่แสดงถึงความเป็นพระ รัชทายาทแห่งราชอาณาจักรสเปน

(๓) ถ้าสายการสืบราชสมบัติหมดสิ้น ให้รัฐสภากำหนดสายการสืบราชสมบัติในแนวทาง ที่ดีที่สุดสำหรับผลประโยชน์ของราชอาณาจักรสเปน

(๔) พระราชวงศ์ที่มีสิทธิในการสืบราชสมบัติ แต่ไปเสกสมรสที่ขัดกับการห้ามโดย พระมหากษัตริย์และรัฐสภา จะต้องถูกยกเว้นจากสายการสืบราชสมบัติ ทั้งนี้ให้รวมถึงผู้สืบเชื้อสายของ พระราชวงศ์ดังกล่าวด้วย

(๕) การสละราชสมบัติและการสละสิทธิในราชสมบัติ และข้อสงสัยในข้อเท็จจริงหรือใน ข้อกฎหมายที่จะเกิดขึ้นในลำดับการสืบราชสมบัติ ให้กำหนดวิธีการแก้ไขปัญหามาที่กฎหมายบัญญัติ

(๖) สำหรับในกรณีที่ไม่มีพระราชวงศ์ที่เป็นพระราชทายาท ได้มีแนวทางแก้ไขปัญหโดยให้รัฐสภาสเปนเป็นองค์กรที่กำหนดองค์พระรัชทายาท

๔.๓.๙ ประเทศโมนาโก ได้มีการกำหนดว่า “เจ้าชาย” หรือ “Prince” (ในประเทศโมนาโก เรียกตำแหน่งพระมหากษัตริย์ว่า “เจ้าชาย”) จะมีการสืบราชสมบัติที่ยึดหลัก Male Primogeniture ซึ่งกำหนดให้พระราชโอรสและพระราชธิดามีสิทธิในการทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ โดยเมื่อพิจารณา ลำดับของผู้เป็นพระราชทายาทแล้ว ลำดับของพระราชโอรสที่มีพระชนมายุมากกว่าอยู่ในลำดับสูงกว่าพระราชโอรสที่มีพระชนมยุ้น้อยกว่า และพระราชโอรสที่มีพระชนมายุที่น้อยที่สุดก็ยังมีลำดับสูงกว่าลำดับของพระราชธิดาที่มีพระชนมายุมากกว่าสำหรับการทรงราชย์เป็น “เจ้าชาย” อนึ่ง แนวคิดดังกล่าวนี้ให้สิทธิในลำดับของพระราชทายาทต่อเนื่องไปถึงทายาทของพระราชทายาทด้วย

บทบัญญัติว่าด้วยการสืบราชสมบัติแบ่งเป็น ๒ ส่วน ทั้งในส่วนที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญและกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ ที่สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

ส่วนที่ ๑ บทบัญญัติที่ปรากฏในมาตรา ๑๐ มาตรา ๑๑ และมาตรา ๗๕ แห่งรัฐธรรมนูญ (World Intellectual Property Organization, n.d. A) ดังนี้

มาตรา ๑๐ ลำดับการสืบราชสมบัติไม่ว่าจะเกิดจากการสวรรคตหรือการสละราชสมบัติให้ลำดับสืบราชสมบัติเป็นสายตรงจากเจ้าชาย โดยให้ผู้สืบเชื้อสายอยู่ในลำดับตามหลักการ Primogeniture โดยในสายที่เป็นลำดับเดียวกันนั้น ให้พระราชวงศ์ที่เป็นบุรุษอยู่ในลำดับที่สูงกว่าพระราชวงศ์ที่เป็นสตรี

ในกรณีที่ไม่มีผู้สืบราชสมบัติที่เป็นสายตรง ให้ลำดับสืบราชสมบัติผ่านไปที่พระอนุชาและพระกนิษฐภคินีของเจ้าชายผู้ปกครองราชรัฐซึ่งรวมไปถึงผู้สืบเชื้อสายที่ชอบด้วยกฎหมายที่เป็นสายตรงตามหลักการ Primogeniture โดยพระราชวงศ์ที่เป็นบุรุษจะอยู่ในลำดับที่สูงกว่าพระราชวงศ์ที่เป็นสตรี

ถ้าพระราชทายาทผู้ที่ทรงราชย์ตามความในวรรคก่อนหน้านั้นได้สิ้นพระชนม์หรือสละสิทธิการสืบราชสมบัติ ให้สิทธิการสืบราชสมบัติผ่านไปยังผู้สืบเชื้อสายที่เป็นสายตรง โดยมีลำดับตามหลักการ Primogeniture โดยให้พระราชวงศ์ที่เป็นบุรุษอยู่ในลำดับที่สูงกว่าพระราชวงศ์ที่เป็นสตรี

ถ้าการปฏิบัติตามความในวรรคก่อนหน้านั้นยังไม่สามารถสถาปนาผู้สืบราชสมบัติได้ ให้ลำดับการสืบราชสมบัติผ่านไปที่สายพระประยูรญาติอื่น ๆ โดยการแต่งตั้งของสภาราชวงศ์ (Crown Council) จากการให้คำปรึกษาของสภาผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (Regency Council) โดยในระหว่างนี้สภาผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นองค์กรที่ใช้พระราชอำนาจเป็นการชั่วคราวแทนเจ้าชาย

การสืบราชสมบัติจะตกทอดไปยังผู้ที่มีสัญชาติโมนาโกเท่านั้นในวันที่ราชบัลลังก์ว่างลง กระบวนการบังคับใช้ตามความในมาตรานี้ ถูกบัญญัติโดยกฎหมาย Sovereign Family และให้ประกาศโดยพระราชกฤษฎีกา

มาตรา ๑๑ เจ้าชายสามารถใช้พระราชอำนาจในกรณีที่บรรลุนิติภาวะแล้วซึ่งกำหนดไว้ที่พระชนมายุ ๑๘ พรรษา

ในระหว่างที่เจ้าชายยังไม่บรรลุนิติภาวะหรือไม่สามารถปฏิบัติพระราชกรณียกิจได้ จึงกำหนดการมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์โดยการจัดตั้งองค์กรและการกำหนดอำนาจหน้าที่ ให้เป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมาย

มาตรา ๗๕ สภาราชวงศ์ประกอบด้วยสมาชิกจำนวน ๗ คนที่มีสัญชาติโมนาโก โดยเจ้าชายเป็นผู้แต่งตั้ง สำหรับวาระการดำรงตำแหน่งเท่ากับ ๓ ปี

ทั้งนี้ประธานสภาราชวงศ์และสมาชิกอีก ๓ คน ได้รับการแต่งตั้งโดยตรงจากเจ้าชาย ในส่วนสมาชิกอีก ๓ คนจะถูกแต่งตั้งโดยคำแนะนำของรัฐสภาโดยให้เลือกจากบุคคลที่ไม่เป็นสมาชิกรัฐสภา

ข้าราชการฝ่ายบริหารและที่ปรึกษารัฐบาลไม่สามารถเป็นประธานสภาหรือสมาชิกสภาราชวงศ์ในเวลาเดียวกัน

ส่วนที่ ๒ กฎหมายราชสำนักที่เกี่ยวกับการสืบราชสันตติวงศ์ (House Laws) เฉพาะมาตรา ๑-๕ (Heraldica, n.d. C) ดังนี้

มาตรา ๑ การปกครองราชรัฐโมนาโกมาจากการสืบราชสันตติวงศ์ของผู้สืบเชื้อสายที่ชอบด้วยกฎหมายและเป็นสายตรงของเจ้าชายแห่งโมนาโก

ในฐานะสมาชิกแห่งราชวงศ์กริมอลดี (Grimaldi) เจ้าชายผู้ปกครองราชรัฐจะมีพระอิสริยยศหน้าพระนาม

เจ้าชายผู้ปกครองราชรัฐมีพระราชอำนาจเหนือสมาชิกของราชสกุลวงศ์ โดยเจ้าชายผู้ปกครองราชรัฐสามารถกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบในกฎหมายของราชสกุลวงศ์ได้

มาตรา ๒ การได้มาซึ่งพระราชทายาทให้เป็นไปตามบทบัญญัติตามมาตรา ๑๐ แห่งรัฐธรรมนูญ

ผู้สืบเชื้อสายของเจ้าชายผู้ปกครองราชรัฐซึ่งมีความใกล้ชิดที่สุดในลำดับการสืบราชสมบัติเป็นผลมาจากข้อกำหนดที่เป็นการสืบราชสมบัติ

มาตรา ๓ พระราชวงศ์ไม่สามารถเสกสมรสโดยปราศจากพระบรมราชานุญาตของเจ้าชายผู้ปกครองราชรัฐ การเสกสมรสที่ไม่ได้รับพระบรมราชานุญาตจะนำไปสู่การเสกสมรสทั้งหมดสำหรับการเป็นพระราชทายาท และการเสกสมรสดังกล่าวจะต่อเนื่องไปถึงผู้สืบเชื้อสายของบุคคลดังกล่าวด้วย

อย่างไรก็ตาม ในกรณีของการสมรสดังกล่าวสิ้นสุดลงและในกรณีที่ไม่มีผู้สืบเชื้อสายอื่นใดอีก ให้พระราชวงศ์ที่เสกสมรสดังกล่าวได้รับคืนสิทธิถ้าไม่มีการสืบราชสมบัติในระหว่างนั้นด้วย

มาตรา ๔ การสวรรคตหรือการสละราชสมบัติของเจ้าชายผู้ปกครองราชรัฐมีผลในทันทีให้พระราชทายาททรงราชย์เป็นเจ้าชายผู้ปกครองราชรัฐ หรือในกรณีที่ไม่มีพระราชทายาท ก็ให้สิทธิการสืบราชสมบัติไปสู่ผู้สืบเชื้อสายที่ใกล้ชิดที่สุดในลำดับการสืบราชสมบัติ

การสละราชสมบัติให้ดำเนินตามบทบัญญัติของกฎหมายซึ่งจะเป็นถ่ายโอนอำนาจจากเจ้าชายผู้ปกครองราชรัฐไปสู่เจ้าชายผู้สืบราชสันตติวงศ์

มาตรา ๕ การสละสิทธิการสืบราชสมบัติของผู้สืบราชสันตติวงศ์ จะดำเนินการในรูปแบบของพระหัตถเลขาที่ส่งไปถึงเจ้าชายผู้ปกครองราชรัฐซึ่งจะเป็นการยอมรับโดยทันทีตามบทบัญญัติของกฎหมาย

การสละสิทธิถือเป็นอันเด็ดขาดสมบูรณ์และเรียกคืนมิได้

๔.๓.๑๐ ประเทศลิกเตนสไตน์ ได้มีการกำหนดว่า “เจ้าชาย” หรือ “Prince” (ในประเทศลิกเตนสไตน์ เรียกตำแหน่งพระมหากษัตริย์ว่า “เจ้าชาย”-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) จะมีการ

สืบราชสมบัติที่ยึดหลัก Semi-Salic Law ที่กำหนดให้พระราชโอรสหรือพระราชวงศ์ที่เป็นบุรุษเท่านั้นอยู่ในลำดับการเป็นพระราชทายาทที่มีสิทธิในการทรงราชย์เป็น “เจ้าชาย” แต่ในกรณีที่ไม่มีผู้สืบราชสมบัติที่เป็นบุรุษจะเป็นผลให้พระราชวงศ์ที่เป็นสตรีซึ่งเป็นผู้สืบเชื้อสายมีสิทธิในการสืบราชสมบัติ ทั้งนี้ลีกเตนสไตน์กำหนดให้กฎหมายที่มีลักษณะเป็นกฏมณฑลเรียกว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์แยกจากรัฐธรรมนูญ โดยบทบัญญัติว่าด้วยการสืบราชสมบัติแบ่งเป็น ๒ ส่วน ทั้งในส่วนที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญและกฎหมายราชวงศ์ (dynasty law) ที่สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

ส่วนที่ ๑ บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ เฉพาะมาตรา ๓ (Organization for Security and Co-operation in Europe, n.d.) ดังนี้

มาตรา ๓ การสืบราชบัลลังก์ ในส่วนของการสืบราชสันตติวงศ์ของราชสำนักลีกเตนสไตน์ การบรรลุนิติภาวะของเจ้าชายและพระราชทายาท และการดูแลคุ้มครองที่อาจมีขึ้น ให้เป็นไปตามที่กฎหมายราชวงศ์บัญญัติไว้ (dynasty law)

ส่วนที่ ๒ บทบัญญัติในกฎหมายราชวงศ์ เฉพาะมาตรา ๒ (๓) มาตรา ๓ (๒) มาตรา ๖ (๑) มาตรา ๑๒ (๑)-(๔) และมาตรา ๑๓ (๑)-(๒) (Princely House of Liechtenstein, n.d.) ดังนี้

มาตรา ๒ พระอิสริยยศ

(๓) สมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ของเจ้าชายผู้ปกครองราชรัฐ ถ้าสิ้นพระชนม์ก่อนเจ้าชายผู้ปกครองราชรัฐ ให้พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ของสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่เป็นพระราชทายาทแทน โดยมีพระอิสริยยศว่า Hereditary of Liechtenstein, Count Rietberg

มาตรา ๓ การถือสัญชาติ

(๒) เจ้าชายผู้ปกครองราชรัฐและผู้สืบเชื้อสายที่เป็นบุรุษที่มีพระอิสริยยศที่จะสืบทอดราชสมบัติ จะไม่ถือสัญชาติของประเทศอื่น พระราชวงศ์ที่จะสืบราชสมบัติจะต้องสละสัญชาติของประเทศอื่นที่ได้ถือสัญชาติมาก่อน

มาตรา ๖ การบรรลุนิติภาวะ

(๑) ถ้าไม่มีข้อกำหนดที่เป็นข้อขัดแย้ง ให้การบรรลุนิติภาวะของพระราชวงศ์ถูกกำหนดโดยกฎหมายลีกเตนสไตน์ สำหรับประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพระราชวงศ์ที่เป็นบุรุษให้การบรรลุนิติภาวะที่พระชนมายุ ๑๘ พรรษา

มาตรา ๑๒ การสืบราชสมบัติ

(๑) การสืบราชสมบัติที่ดำเนินการตามรัฐธรรมนูญซึ่งกำหนดให้เป็นตามหลักการ primogeniture ที่มีความหมายว่า สมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่เป็นผู้สืบราชสมบัติ โดยอายุขัยของสายราชสกุลวงศ์ถูกจัดลำดับจากการอ้างอิงที่มีต่อผู้สืบเชื้อสายของเจ้าชายโจฮานน์ที่ ๑ (Johann I : ค.ศ. ๑๘๐๕-๑๘๓๖-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) โดยลำดับของพระราชวงศ์ที่เป็นบุรุษของราชสกุลวงศ์ขึ้นอยู่กับตำแหน่งในสายสืบราชสมบัติ โดยผลของการจัดลำดับสืบราชสมบัติถูกบันทึกในทะเบียนของราชสกุลวงศ์

(๒) พระราชวงศ์ที่เป็นสตรีของราชสกุลวงศ์ไม่ได้จำแนกจากลำดับชั้นอายุแต่จำแนกจากลำดับฐานันดรศักดิ์ ในกรณีของสถานภาพของพระราชวงศ์ที่เป็นสตรีซึ่งมีพระอิสริยยศจากการประสูติกาล,

(มาตรา ๑ (๒)) ลำดับฐานันดรศักดิ์จะถูกกำหนดโดยวันที่มีประสูติกาลตามลำดับในสายสกุลวงศ์ตามที่อ้างถึงใน (๑) ในกรณีสถานภาพของพระราชวงศ์ที่เป็นสตรีที่มีฐานันดรศักดิ์จากการเสกสมรส (มาตรา ๑ (๓)), ลำดับฐานันดรศักดิ์จะถูกกำหนดโดยลำดับของพระสวามีในสายสืบราชสมบัติ

(๓) บุคคลผู้มีสิทธิเลือกตั้งและสิทธิลงสมัครรับเลือกตั้งตามความหมายแห่งรัฐธรรมนูญจึงจะมีสิทธิในการสืบราชสมบัติ

(๔) บุคคลที่สืบราชสมบัติในฐานะเจ้าชายผู้ปกครองราชรัฐ จะต้องปฏิบัติในหน้าที่ประมุขแห่งรัฐ ประมุขแห่งราชสำนัก และประธานองค์กร princely โดยทั้งสามตำแหน่งหน้าที่นี้ไม่อาจแบ่งแยกจากกัน เฉพาะภายใต้กรณีพิเศษที่กำหนดในมาตรา ๑๗ (๕)

มาตรา ๑๓ การสละราชสมบัติและการสละสิทธิ

(๑) เมื่อเจ้าชายผู้ปกครองราชรัฐสละราชสมบัติ เจ้าชายผู้ปกครองราชรัฐจะต้องประกาศเจตนารมณ์เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อแจ้งต่อเจ้าชายที่สืบราชสันตติวงศ์หรือผู้สืบราชสมบัติ แจ้งต่อสภาราชสกุลวงศ์ (Family Council) และแจ้งต่อนายกรัฐมนตรี ทั้งนี้การสละราชสมบัติจะเพิกถอนไม่ได้และต้องตีพิมพ์เผยแพร่ในราชกิจจานุเบกษา

(๒) เจ้าชายทุกพระองค์ที่ได้รับพระอิสริยยศ เมื่อบรรลุนิติภาวะแล้วหากจะสละสิทธิการสืบราชสมบัติให้ดำเนินการประกาศเจตนารมณ์เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อแจ้งต่อเจ้าชายผู้ปกครองราชรัฐ และสภาราชสกุลวงศ์ สำหรับการสละสิทธินี้จะเพิกถอนไม่ได้และประยุกต์ได้กับบุคคลที่ดำเนินการในลักษณะนี้ ทั้งนี้จะไม่ส่งกระทบต่อลำดับสืบราชสมบัติของพระราชวงศ์อื่น ๆ

๔.๓.๑๑ ประเทศอันดอร์รา เป็นประเทศที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยมีลักษณะที่แตกต่างกับประเทศอื่น กล่าวคือ อันดอร์รา เป็นระบบการปกครองที่มีประมุขแห่งรัฐที่เป็นระบบประมุขร่วม (Parliamentary Co-Principality) หรือ Co-Princes โดยประมุขร่วมของอันดอร์รา คือ พระราชาคณะ (Bishop) ของเมืองอูร์เคล (Urgell) แห่งประเทศสเปน และประธานาธิบดีแห่งประเทศฝรั่งเศส ตามบทบัญญัติในมาตรา ๔๓ แห่งรัฐธรรมนูญอันดอร์รา ค.ศ. ๑๙๙๓ (World Intellectual Property Organization, n.d. B) ได้กำหนดไว้ เนื่องจากความเป็นมาทางประวัติศาสตร์และประเพณี ที่ประเทศสเปนและประเทศฝรั่งเศสมีอิทธิพลต่อประเทศอันดอร์ราในช่วงเวลายาวนาน ด้วยใน ค.ศ. ๙๕๔ ผู้สืบเชื้อสายคนหนึ่งของเคานต์แห่งอูร์เคล (Count of Urgell) ซึ่งเป็นผู้ปกครองอันดอร์รา ได้ยกดินแดนให้พระราชาคณะ (Bishop) ของเมืองอูร์เคล (Urgell) แห่งประเทศสเปนเป็นผู้ปกครอง อย่างไรก็ตาม หลังจากนั้น เคานต์แห่งฟ็ซ (Count of Foix) ชาวฝรั่งเศสได้เป็นทายาทของเคานต์แห่งอูร์เคล (Count of Urgell) ทางสายของมารดา เพราะฉะนั้นทั้ง ๒ ฝ่ายจึงอ้างสิทธิการปกครองอันดอร์รา และเพื่อยุติข้อขัดแย้งถึงสิทธิการปกครองอันดอร์รา ทั้ง ๒ ฝ่ายได้ทำความตกลงตามสนธิสัญญาปาเรอจ (Treaty of Pareage) ใน ค.ศ. ๑๒๗๘ เพื่อดำเนินการปกครองอันดอร์ราโดยมีสิทธิและอำนาจในการปกครองที่เท่าเทียมกัน อนึ่ง สิทธิการปกครองอันดอร์ราของเคานต์แห่งฟ็ซ (Count of Foix) ชาวฝรั่งเศส ได้มีการตกทอดสิทธิการปกครองไปสู่พระมหากษัตริย์ฝรั่งเศสและประธานาธิบดีฝรั่งเศสในที่สุด

อย่างไรก็ตามในทางพฤตินัยแล้ว ประมุขทั้งสองฝ่ายเป็นเพียงประมุขในทางสัญลักษณ์เท่านั้น และมีเพียงสิทธิในการให้คำปรึกษาหรือคัดค้านในกรณีที่อันดอร์ราทำสนธิสัญญากับอีกประเทศที่อาจส่งผลกระทบต่อพรหมแดนและความมั่นคงของประเทศ โดยมีผู้แทนของตนอยู่ในราชรัฐอันดอร์ราซึ่งเป็นตำแหน่งที่เรียกว่า Vegeur (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๐, น. ๓๑-๓๖) ฉะนั้นรายงานการศึกษานี้จึงนำเสนอผลการศึกษาเฉพาะส่วนนี้

๔.๓.๑๒ ประเทศโมร็อกโก ได้มีการกำหนดว่า การสืบราชสมบัติจะยึดหลัก Salic Law ที่กำหนดให้พระราชโอรสหรือพระราชวงศ์ที่เป็นบุรุษเท่านั้นที่มีสิทธิในการทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ โดยเมื่อพิจารณาลำดับของผู้เป็นพระราชทายาทแล้ว จึงกำหนดให้ลำดับของพระราชโอรสที่มีพระชนมายุมากกว่าอยู่ในลำดับสูงกว่าพระราชโอรสที่มีพระชนมยุ้น้อยกว่า ทั้งนี้แนวคิดดังกล่าวนี้ให้สิทธิสืบราชสมบัติในลำดับของพระราชทายาทต่อเนื่องไปถึงทายาทของพระราชทายาท โดยสาระสำคัญปรากฏในมาตรา ๔๓ และมาตรา ๔๔ แห่งรัฐธรรมนูญ ค.ศ. ๒๐๑๑ (Ruchti, 2011) สรุปได้ดังนี้ คือ

มาตรา ๔๓ ระบุพระมหากษัตริย์ของโมร็อกโกและสิทธิทางรัฐธรรมนูญ เป็นระบอบสืบราชสมบัติจากพระบิดาไปสู่พระราชโอรส ตามหลักการ Primogeniture ในลำดับสายตรงของผู้สืบเชื้อสายของสมเด็จพระราชาธิบดีโมฮัมหมัดที่ ๖ (King Mohammed VI) โดยสมเด็จพระราชาธิบดีสามารถแต่งตั้งพระราชโอรสลำดับรองนอกเหนือจากสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ให้เป็นพระราชทายาทก็ได้ ถ้าไม่มีพระราชวงศ์เป็นบุรุษอยู่ในการสืบราชสมบัติสายตรงของสมเด็จพระราชาธิบดีแล้ว ให้ลำดับการสืบราชสมบัติไปอยู่ที่สายของพระราชวงศ์ที่ใกล้ชิดกับสมเด็จพระราชาธิบดีมากที่สุดภายใต้เงื่อนไขเดียวกัน

มาตรา ๔๔ สมเด็จพระราชาธิบดีเป็นผู้เยาว์หรือยังไม่บรรลุนิติภาวะจนกว่าจะมีพระชนมายุเท่ากับ ๑๘ พรรษา โดยระหว่างที่ยังคงเป็นผู้เยาว์นั้น ให้สภาแห่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (Council of the Regency) เป็นองค์กรที่ใช้พระราชอำนาจและสิทธิตามรัฐธรรมนูญแทนสมเด็จพระราชาธิบดี ยกเว้นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ให้สภาแห่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะองค์กรที่ปรึกษาของสมเด็จพระราชาธิบดีจนกว่าสมเด็จพระราชาธิบดีจะมีพระชนมพรรษาเท่ากับ ๑๘ พรรษา

ให้ประธานศาลรัฐธรรมนูญเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ประธานสภาแห่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งสภาแห่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ประกอบด้วยนายกรัฐมนตรี ประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานวุฒิสภา ประธานซึ่งเป็นผู้แทนสภาสูงสุดแห่งอำนาจทางกฎหมาย (Superior Council of the Judicial Power) เลขาธิการองค์กร Superior Council of the Ulemas [องค์กรผู้ทรงคุณวุฒิด้านศาสนา-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา] และบุคคลผู้ทรงเกียรติอีกจำนวน ๖ คนที่ได้รับการแต่งตั้งโดยสมเด็จพระราชาธิบดี

สำหรับอำนาจหน้าที่ของสภาแห่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

๔.๓.๑๓ ประเทศสวาซิแลนด์ ได้มีการกำหนดว่า การสืบราชสมบัติจะยึดหลัก Salic Law ที่กำหนดให้ทั้งพระราชโอรสหรือพระราชวงศ์ที่เป็นบุรุษเท่านั้นอยู่ในลำดับการเป็นพระราชทายาทที่มีสิทธิในการทรงราชย์ ทั้งนี้จารีตประเพณีเป็นตัวบทกฎหมายที่สำคัญในการสืบราชสมบัติ โดยกระบวนการสืบราชสมบัติจะเริ่มต้นจากการกำหนดลำดับของพระมหากษัตริย์โดยการเลือกเพื่อกำหนดว่า พระมหากษัตริย์องค์ใดจะเป็นสมเด็จพระอัครมเหสีของพระมหากษัตริย์ เมื่อกำหนดว่า ผู้ใดเป็นสมเด็จพระอัครมเหสีแล้ว ดังนั้นพระราชโอรสในสมเด็จพระอัครมเหสีจึงจะทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ สำหรับสาระสำคัญปรากฏในมาตรา ๔ มาตรา ๕ มาตรา ๖ มาตรา ๑๒ ประกอบกับมาตรา ๒๒๘ (๑) มาตรา ๒๒๙ (๑) (๒) มาตรา ๒๓๐ (๑) และ (๔) และมาตรา ๒๓๑ (๑) แห่งรัฐธรรมนูญ (Electoral Knowledge Network, n.d.) สรุปได้ดังนี้

มาตรา ๔

(๑) โดยไม่กระทบกระเทือนบทบัญญัติตามมาตรา ๒๒๘, พระมหากษัตริย์ของสวาซิแลนด์ คือ ประมุขแห่งรัฐที่มาจากการสืบราชสันตติวงศ์ และมีพระนามที่เป็นทางการตามพระอิสริยยศเนื่องในโอกาสที่เฉลิมถวัลยราชสมบัติแล้ว

(๒) พระมหากษัตริย์เป็นสัญลักษณ์ของความเป็นเอกภาพและความเป็นนิรันดร์ของชาติสวาซิแลนด์

(๓) พระมหากษัตริย์มีสถานภาพเป็น

(a) ผู้บัญชาการทหารสูงสุดของกองทัพ

(b) ผู้บัญชาการตำรวจ

(c) ผู้บัญชาการราชทัณฑ์

(๔) พระมหากษัตริย์มีสิทธิ พระราชอำนาจ และพันธกรณี ที่ให้ไว้แก่พระมหากษัตริย์โดยรัฐธรรมนูญและกฎหมายอื่นที่รวมไปถึงกฎหมายสวาซิ (Swazi law) และจารีตประเพณี และทรงใช้สิทธิ พระราชอำนาจ และพันธกรณีในขอบเขตและเจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญ

มาตรา ๕

(๑) การสืบทอดราชสมบัติของพระมหากษัตริย์เป็นการสืบราชสันตติวงศ์และเป็นการปกครองโดยรัฐธรรมนูญและกฎหมายสวาซิ (Swazi law) และจารีตประเพณี

(๒) เมื่อไม่มีพระมหากษัตริย์ ผู้สืบราชสมบัติจะได้รับการกำหนดและประกาศให้ทราบตามกฎหมายสวาซิ (Swazi law) และจารีตประเพณี

มาตรา ๖

(๑) จนกระทั่งเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงราชย์ บุคคลที่ได้รับการประกาศให้เป็นผู้สืบราชสมบัติภายใต้มาตรา ๕ จะได้รับพระอิสริยยศเป็นพระรัชทายาท (Umntfwana)

(๒) ถ้าไม่มีสถานการณ์อื่นใด พระรัชทายาทจะทรงราชย์เมื่อมีพระชนมายุ ๑๘ พรรษา

(๓) พระรัชทายาทก่อนที่ได้รับการประกาศให้เป็นผู้สืบราชสมบัติ จะได้รับพระอิสริยยศนำหน้าพระนามเป็น “iNgwenyama” ตามกฎหมายสวาซิ (Swazi law) และจารีตประเพณี

(๔) พระรัชทายาทจะไม่ปฏิบัติพระราชกิจของพระมหากษัตริย์จนกว่าจะทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์

(๕) พระรัชทายาทจะได้รับการฝึกอบรม เงินประจำงวด และอภิสิทธิ์อื่นตามที่กำหนดไว้ อย่างเหมาะสมตามสถานภาพ

มาตรา ๑๒ พระมหากษัตริย์จะทำพิธีปฏิญาณพระองค์ในกำหนดเวลาที่กำหนดไว้ ตามกฎหมายสวาซิ (Swazi law) และจารีตประเพณี

มาตรา ๒๒๘ (๑) พระมหากษัตริย์ คือ ประมุขโดยประเพณีของรัฐสวาซิ และถูกเลือกโดยคุณสมบัตินี้ของลำดับชั้นและคุณลักษณะของพระมารดาตามกฎหมายสวาซิ (Swazi law) และจารีตประเพณี

มาตรา ๒๒๙

(๑) สมเด็จพระราชชนนีคือ พระมารดาของพระมหากษัตริย์ และเป็นพระมารดาของชาติโดยสัญลักษณ์

(๒) สมเด็จพระราชชนนีจะได้รับการเลือกและการแต่งตั้งตามกฎหมายสวาซิ (Swazi law) และจารีตประเพณี

มาตรา ๒๓๐

(๑) องค์กร Ligunqa ประกอบด้วยเจ้าชาย พระปิตุลาในฝ่ายพระราชบิดา และพระเชษฐาหรือพระอนุชา

(๔) พระมหากษัตริย์จะปรึกษากับสมาชิกองค์กร Ligunqa ในลักษณะเป็นกลุ่มทั้งหมดหรือเลือกปรึกษาเฉพาะบางพระองค์ในเรื่องที่สำคัญหรือเรื่องที่เป็นประเด็นอ่อนไหวหรือเรื่องที่เป็นข้อขัดแย้งซึ่งรวมไปถึงประเด็นการสืบราชสมบัติที่เชื่อมโยงกับระบอบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

มาตรา ๒๓๑

(๑) สภา Liqoqo เป็นสภาที่ปรึกษาที่มีสมาชิกซึ่งได้รับการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งจากสมเด็จพระราชาธิบดี โดยให้มีที่มาจากสมาชิกองค์กร Ligunqa หัวหน้าท้องถิ่น และผู้มีชื่อเสียงดีเด่นที่ทำงานให้แก่ประเทศ

อนึ่ง ในทางประเพณีแล้ว มีการกำหนดว่า พระมหากษัตริย์ไม่สามารถทรงแต่งตั้งพระราชทายาทได้ด้วยพระองค์เอง แต่การกำหนดพระราชทายาทจะต้องเริ่มต้นจากกำหนดว่าพระมเหสีองค์ใดมีฐานะเป็น “สมเด็จพระอัครมเหสี (Great Wife)” เมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคตแล้วจะมีสภาพิเศษที่เรียกว่า สภา Liqoqo (ตามบทบัญญัติของมาตรา ๒๓๑ (๑) แห่งรัฐธรรมนูญ) เพื่อปฏิบัติหน้าที่คัดเลือก “สมเด็จพระอัครมเหสี (Great Wife)” จากพระมเหสีที่มีอยู่ และพระราชโอรสของสมเด็จพระอัครมเหสี จะทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ต่อไป (Kuper, 1978, pp. 567-579)

๔.๓.๑๔ ประเทศเลโซโท ได้มีการกำหนดให้การทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์ยึดหลัก Elective Monarchy โดยองค์คณะผู้เลือกตั้ง ทั้งนี้ได้นำกฎหมายประเพณีเป็นหลักเกณฑ์ในการเลือกด้วย สำหรับสาระสำคัญปรากฏในมาตรา ๔๕ (๑)-(๕) มาตรา ๔๖ (๑) (a) และมาตรา ๕๒ ประกอบกับมาตรา ๑๐๓ และมาตรา ๑๐๔ แห่งรัฐธรรมนูญ (World Intellectual Property Organization, n.d. C) สรุปได้ดังนี้

มาตรา ๔๕

(๑) ให้คณะหัวหน้าท้องถิ่น (College of Chiefs) อาศัยบทบัญญัติตามกฎหมายประเพณีของเลโซโทในการแต่งตั้งพระราชวงศ์องค์ใดองค์หนึ่งหรือพระราชวงศ์หลายพระองค์ เป็นผู้ที่มีสิทธิในลำดับการสืบราชสมบัติเพื่อสืบราชสมบัติ ถ้าพระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคตหรือราชบัลลังก์ว่างลง ก็ให้พระราชวงศ์หรือพระราชวงศ์ที่มีสิทธิการสืบราชสมบัติในลำดับแรก (ในกรณีที่มีพระราชวงศ์หลายพระองค์ในลำดับการสืบราชสมบัติ) ที่ได้รับการแต่งตั้งจากคณะหัวหน้าท้องถิ่นแล้วนั้น และมีความสามารถภายใต้กฎหมายประเพณีของเลโซโท ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ต่อไป

(๒) ถ้าพระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคตหรือราชบัลลังก์ว่างลง แต่ไม่มีบุคคลที่ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ตามความในอนุมาตรา (๑) ของมาตรานี้ ให้คณะหัวหน้าท้องถิ่นดำเนินการตามกฎหมายประเพณีเลโซโท ในการให้ความเห็นชอบบุคคลเพื่อทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่

(๓) เมื่อใดที่ผู้อยู่ในตำแหน่งพระมหากษัตริย์หรือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

(a) มีเหตุที่จะเดินทางออกจากเลโซโทในช่วงเวลาซึ่งคณะหัวหน้าท้องถิ่นพิจารณาแล้วว่า มีเหตุผลที่เชื่อได้ว่า เป็นระยะเวลาที่สั้น หรือ

(b) มีอาการเจ็บป่วยซึ่งคณะหัวหน้าท้องถิ่นพิจารณาแล้วเชื่อได้ว่า เป็นระยะเวลาที่สั้น

คณะหัวหน้าท้องถิ่นจึงอาจจะแต่งตั้งบุคคลตามกฎหมายจารีตประเพณีของเลโซโท เพื่อใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ระหว่างการไม่อยู่หรือการเจ็บป่วย

(๔) ทุกครั้งที่มีการแต่งตั้งตามวัตถุประสงค์ของมาตรานี้ ให้พิมพ์เผยแพร่ในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา ๔๕ (๕) มีสาระสำคัญสรุปได้คือ เมื่อบุคคลใดที่ได้รับแต่งตั้งที่จะสืบราชสมบัติตามความในอนุมาตรา (๑) และ (๒) แล้ว มีบุคคลอื่นที่อ้างสิทธิตามกฎหมายจารีตประเพณีของเลโซโท ว่าตนเองจะได้รับการแต่งตั้งแทนบุคคลที่ได้รับแต่งตั้งไปแล้ว ให้ยื่นคำร้องคัดค้านต่อศาลฎีกาภายในระยะเวลา ๖ เดือนนับจากวันที่การแต่งตั้งได้พิมพ์เผยแพร่ในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา ๔๖ (๑) (a) มีสาระสำคัญสรุปได้คือ ให้มีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในกรณีที่พระมหากษัตริย์ยังมีพระชนมพรรษาไม่ถึง ๒๑ พรรษา

มาตรา ๕๒ เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงสละราชสมบัติ แต่การสละราชสมบัติจะไม่กระทบสิทธิของพระราชวงศ์ที่อยู่ในลำดับสืบราชสมบัติ

สำหรับโครงสร้างขององค์กรคณะหัวหน้าท้องถิ่น ได้มีการกำหนดรายละเอียดในมาตรา ๑๐๓ และมาตรา ๑๐๔ ประกอบกับรายการที่ ๒ (schedule 2) แห่งรัฐธรรมนูญที่สรุปได้ว่า ให้มีคณะหัวหน้าท้องถิ่น จำนวน ๒๒ คนซึ่งเป็นหัวหน้าท้องถิ่นตามรายชื่อท้องถิ่นในรายการที่ ๒ (schedule 2) แห่งรัฐธรรมนูญ

๔.๓.๑๕ ประเทศตองกา ได้มีการกำหนดว่า การสืบราชสมบัติจะยึดหลัก Semi-Salic Law ที่กำหนดให้พระราชโอรสหรือพระราชวงศ์ซึ่งเป็นบุรุษอยู่ในลำดับของการเป็นพระราชทายาทที่มีสิทธิขึ้นครองราชย์ แต่ในกรณีไม่มีผู้สืบราชสมบัติที่เป็นบุรุษ จะเป็นผลให้พระราชวงศ์ที่เป็นสตรีและผู้สืบเชื้อสายในสายตรงเป็นผู้มีสิทธิในการสืบราชสมบัติ อนึ่ง แนวคิดดังกล่าวนี้ให้สิทธิในลำดับของผู้สืบราชสมบัติต่อเนื่องไปถึงทายาทของผู้สืบราชสมบัติด้วย โดยสาระสำคัญปรากฏในมาตรา ๓๒-๓๕ แห่งรัฐธรรมนูญ (World Intellectual Property Organization, n.d. D) ดังนี้

มาตรา ๓๒

สิทธิและพระอิสริยยศของสมเด็จพระราชาธิบดีจอร์จ ทุโป ที่ ๑ (George Tupou I) ในการทรงราชย์ ได้รับการรับรองโดยรัฐธรรมนูญ ค.ศ. ๑๘๗๕ และให้ประกาศว่า ลำดับการสืบราชสมบัติให้เป็นผู้สืบเชื้อสายของ David Uga (เดวิด อุกา หรือ Tevita Unga พระราชโอรสในสมเด็จพระราชาธิบดีจอร์จ ทุโป ที่ ๑ : ค.ศ. ๑๘๔๕-๑๘๙๓-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) และ Wellington Gu (เวลลิงตัน กู หรือ Uelingatoni Ngu พระโอรสของ David Uga-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) โดยถือกำเนิดจากการสมรส และถ้าในเวลาใดก็ตาม ไม่มีผู้สืบเชื้อสายของเดวิด อุกา (David Uga) ในการสืบราชสมบัติ ก็ให้ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ สำหรับลำดับการสืบราชสมบัติมีดังนี้

ผู้มีสิทธิสืบราชสมบัติจะต้องเป็นการถือกำเนิดจากการสมรสที่ชอบด้วยกฎหมาย

ลำดับการสืบราชสมบัติจะเริ่มจากพระราชโอรสพระองค์ใหญ่และผู้สืบเชื้อสายของพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ แต่ถ้าพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ไม่มีผู้สืบเชื้อสาย ก็ให้ลำดับการสืบราชสมบัติต่อเนื่องไปที่พระราชโอรสลำดับรอง และให้ลำดับการสืบราชสมบัติต่อเนื่องไปจนกระทั่งไม่มีพระราชวงศ์ที่เป็นบุรุษแล้ว

ต่อจากนั้นจึงให้ลำดับการสืบราชสมบัติไปอยู่ที่พระราชธิดาพระองค์ใหญ่และผู้สืบเชื้อสายของพระราชธิดาพระองค์ใหญ่ แต่ถ้าพระราชธิดาพระองค์ใหญ่ไม่มีผู้สืบเชื้อสาย ก็ให้ลำดับการสืบราชสมบัติต่อเนื่องไปที่พระราชธิดาลำดับรอง และให้ลำดับการสืบราชสมบัติต่อเนื่องไปจนกระทั่งไม่มีพระราชวงศ์ที่เป็นสตรีแล้ว

เมื่อไม่มีผู้สืบเชื้อสายของ เดวิด อุกา (David Uga-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) ก็ให้ลำดับการสืบราชสมบัติไปที่ผู้สืบเชื้อสายของ William Tungji (วิลเลียม ตุนกิ หรือ Viliami Tungji พระสวามีของสมเด็จพระราชินีโลเต ตูปูที่ ๓ (Salote Tupou III : ค.ศ. ๑๙๑๘-๑๙๖๕-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) โดยจะต้องถือกำเนิดจากการเสกสมรสที่ชอบด้วยกฎหมาย

และถ้าไม่มีพระราชทายาทที่ชอบด้วยกฎหมายแล้ว ให้พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งพระราชทายาทโดยความเห็นชอบของสมาชิกรัฐสภาประเภทผู้แทนขุนนาง (สมาชิกรัฐสภาประเภทผู้แทนราษฎรไม่มีสิทธิพิจารณาเรื่องนี้) และให้ประกาศการสถาปนาพระราชทายาทในรัชสมัยที่พระมหากษัตริย์พระองค์นั้นทรงมีพระชนม์ชีพอยู่

ในกรณีที่ไม่มีพระราชทายาทแล้ว ให้นายกรัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีในกรณีที่นายกรัฐมนตรีไม่อยู่หรือไม่มีนายกรัฐมนตรี ดำเนินการเรียกประชุมสมาชิกรัฐสภาประเภทผู้แทนขุนนาง (สมาชิกรัฐสภาประเภทผู้แทนราษฎรไม่มีสิทธิพิจารณาเรื่องนี้) เพื่อเลือก chief คนใดคนหนึ่งให้เป็นพระมหากษัตริย์ และเมื่อบุคคลนั้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์องค์แรกของราชวงศ์ใหม่แล้ว ให้ผู้สืบเชื้อสายของพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ที่เกิดจากการสมรสเป็นพระราชทายาทตามที่กฎหมายบัญญัติ

และในกรณีที่ไม่มีพระราชทายาทใดตามที่กำหนดไว้แล้วตามกฎหมายนี้ ให้นายกรัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีในกรณีที่นายกรัฐมนตรีไม่อยู่หรือไม่มีนายกรัฐมนตรี ดำเนินการเรียกประชุมสมาชิกรัฐสภาประเภทผู้แทนขุนนางตามกฎหมายนี้ เพื่อเลือกบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ และเมื่อบุคคลนั้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของราชวงศ์ใหม่แล้ว ให้ดำเนินการตามกฎหมายต่อไป

มาตรา ๓๓

(๑) ไม่เป็นการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมายสำหรับพระราชวงศ์ใด ๆ ที่มีความเป็นไปได้สำหรับการเป็นผู้สืบราชสมบัติและไปเสกสมรสกับบุคคลใด โดยไม่ได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระมหากษัตริย์ ดังนั้นพระมหากษัตริย์จึงมีพระราชอำนาจที่ชอบด้วยกฎหมายในการระงับสิทธิการเป็นพระราชทายาท และให้บุคคลที่อยู่ในลำดับสายสืบราชสมบัติถัดไปเป็นพระราชทายาท และผู้ละเมิดกฎหมายดังกล่าวนี้ให้ถือเสมือนว่าเป็นผู้เสียชีวิตแล้ว

(๒) ถ้อยคำว่า “พระราชวงศ์ใด ๆ ที่มีความเป็นไปได้สำหรับการเป็นผู้สืบราชสมบัติ” ในอนุมาตราที่อ้างถึงแล้วนั้น ให้มีความหมายรวมถึง บุคคลใดที่ถือกำเนิดจากการสมรสที่ชอบด้วยกฎหมาย ที่มีความสัมพันธ์เป็นพระประยูรญาติกับพระมหากษัตริย์ทั้งที่เป็นสายตรงหรือสายใกล้ชิดเคียง แต่ไม่เกินกว่า ๒๐ ชั้นที่นับจากพระมหากษัตริย์

มาตรา ๓๔

คำปฏิญาณพระองค์โดยผู้สืบราชสมบัติ มีรายละเอียดดังนี้

ข้าพเจ้าขอสาบานต่อพระเจ้าที่จะรักษาความซื่อสัตย์ รัฐธรรมนูญ และบริหารประเทศตามหลักการของกฎหมาย

มาตรา ๓๕

ผู้สืบราชสมบัติต้องไม่เป็นผู้กระทำผิดอาญาในคดีอุกฉกรรจ์หรือมีความพิการทางสติปัญญา

๔.๓.๑๖ ประเทศกาตาร์ ได้มีการกำหนดว่า การสืบราชสมบัติจะยึดหลัก Salic Law ที่กำหนดให้บุรุษหรือพระราชโอรสเท่านั้นที่มีสิทธิในการขึ้นครองราชย์หรือการสืบราชสันตติวงศ์เป็นเจ้าผู้ครองรัฐ [Emir] โดยสาระสำคัญปรากฏในมาตรา ๘-๙ มาตรา ๑๑ และมาตรา ๑๔-๑๖ แห่งรัฐธรรมนูญ (International Constitutional Law, n.d. I) ดังนี้

มาตรา ๘ กฎแห่งรัฐ คือ การสืบราชสันตติวงศ์ในราชสกุล Al Thani (ราชวงศ์กาตาร์ในปัจจุบัน-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) โดยให้ลำดับการสืบราชสมบัติอยู่ในสายผู้สืบเชื้อสายที่เป็นบุรุษของ Hamad Bin Khalifa Bin hamad Bin Abdullah Bin Jassim (เจ้าผู้ครองรัฐของกาตาร์-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) ทั้งนี้ผู้สืบราชสมบัติจะเป็นพระราชโอรสที่ได้รับการเสนอพระนามจากเจ้าผู้ครองรัฐให้เป็นพระราชทายาท ในกรณีไม่มีพระราชโอรสแล้ว ให้เป็นอำนาจตามกฎหมายสำหรับการเสนอชื่อพระราชวงศ์อื่นที่เป็นบุรุษโดยเจ้าผู้ครองรัฐเพื่อสถาปนาเป็นพระราชทายาท สำหรับข้อกำหนดของกฎแห่งรัฐนี้จะถูกกำหนดด้วยกฎหมายพิเศษที่ตราขึ้นภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่รัฐธรรมนูญมีผลบังคับใช้ โดยกฎหมายนี้เป็นการใช้อำนาจตามรัฐธรรมนูญ

มาตรา ๙ เจ้าผู้ครองรัฐจะมีพระบรมราชโองการในการสถาปนาพระราชทายาท หลังจากการปรึกษากับพระราชวงศ์ และกลุ่มบุคคลที่เรียกว่า “ผู้ทรงปัญญา” (people of wisdom หรือ Ahl Al-Hal Wal Aqd) ทั้งนี้พระราชทายาทจะต้องมีพระมารดาเป็นมุสลิม

มาตรา ๑๑ พระราชทายาทจะปฏิบัติพระราชกิจแทนเจ้าผู้ครองรัฐในนามของเจ้าผู้ครองรัฐ ในขณะที่เจ้าผู้ครองรัฐเสด็จพระราชดำเนินไปต่างประเทศหรือเหตุการณ์ที่มีความจำเป็นชั่วคราว

มาตรา ๑๔ ให้มีการจัดตั้งองค์กรที่เรียกว่า “สภาแห่งการปกครองราชสกุลวงศ์” (Council of the Ruling Family) ที่ประกอบด้วยพระราชวงศ์ซึ่งได้รับการแต่งตั้งโดยเจ้าผู้ครองรัฐ

มาตรา ๑๕ ให้สภาแห่งการปกครองราชสกุลวงศ์ (Council of the Ruling Family) มีหน้าที่พิจารณาในกรณีที่ราชบัลลังก์ว่างลงอันเนื่องจากการสวรรคตของเจ้าผู้ครองรัฐหรือในกรณีที่เจ้าผู้ครองรัฐพ้นจากราชบัลลังก์เนื่องจากไม่สามารถบริหารราชการแผ่นดินได้ ทั้งนี้จะมีการประชุมลับร่วมกับคณะรัฐมนตรีและรัฐสภา (Al-Shoura Council) เพื่อประกาศว่า ราชบัลลังก์ว่างลงแล้วและประกาศให้พระราชทายาททรงราชย์เป็นเจ้าผู้ครองรัฐต่อไป

มาตรา ๑๖ ในขณะที่พระราชทายาททรงราชย์เป็นเจ้าผู้ครองรัฐ แต่มีพระชนมพรรษาน้อยกว่า ๑๘ พรรษาซึ่งนับจากปีปฏิทินเกรกอเรียน (Gregorian calendar) ให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นความรับผิดชอบของสภาผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (Regency Council) ที่ได้รับการแต่งตั้งโดยสภาแห่งการปกครองราชสกุลวงศ์ ทั้งนี้สภาผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ประกอบด้วยประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และสมาชิกสภาผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่มีจำนวนไม่น้อยกว่าสามคนและไม่เกินห้าคน และประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์รวมทั้งสมาชิกสภาผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ส่วนใหญ่ให้แต่งตั้งจากพระราชวงศ์

๔.๓.๑๗ ประเทศคูเวต ได้มีการกำหนดว่า การสืบราชสมบัติจะยึดหลัก Salic Law ที่กำหนดให้บุรุษหรือพระราชโอรสเท่านั้นที่มีสิทธิในการทรงราชย์หรือการสืบราชสันตติวงศ์ โดยสาระสำคัญปรากฏในมาตรา ๔ แห่งรัฐธรรมนูญ (International Constitutional Law, n.d. J) ที่สรุปได้ดังนี้ คือ

(๑) คูเวตเป็นรัฐที่มีการสืบราชสมบัติของเจ้าผู้ครองรัฐ โดยผู้สืบราชสมบัติจะต้องเป็นผู้สืบเชื้อสายของ Mubarak al-Sabah (เจ้าผู้ครองรัฐคูเวตของราชวงศ์ Al-sabah ระหว่าง ค.ศ. ๑๘๙๖-๑๙๑๕-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา)

(๒) ให้มีการแต่งตั้งพระราชทายาทภายใน ๑ ปีเป็นอย่างช้านับแต่วันที่เจ้าผู้ครองรัฐขึ้นทรงราชย์

(๓) การแต่งตั้งพระราชทายาทจะมีผลเมื่อเป็นพระบรมราชโองการของเจ้าผู้ครองรัฐซึ่งต้องมีการเห็นชอบและได้รับความเห็นชอบจากเสียงข้างมากของรัฐสภาในการประชุมพิเศษ

(๔) ทั้งนี้หากไม่มีการแต่งตั้งพระราชทายาทตามที่กำหนดไว้ ก็ให้เจ้าผู้ครองรัฐเสนอผู้สืบเชื้อสายของ Mubarak al-Sabah จำนวนอย่างน้อย ๓ คนเพื่อให้รัฐสภามีมติคัดเลือกให้เหลือ ๑ คนเพื่อดำรงตำแหน่งพระราชทายาท

(๕) พระราชทายาทจะต้องเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ รวมทั้งเป็นบุตรชายอันชอบด้วยกฎหมายของบิดามารดาที่เป็นมุสลิม

(๖) กำหนดให้ประกาศใช้กฎหมายพิเศษภายใน ๑ ปี นับแต่วันที่รัฐธรรมนูญมีผลบังคับใช้ซึ่งเป็นการกำหนดหลักเกณฑ์ในการสืบราชสมบัติ กฎหมายดังกล่าวมีคุณลักษณะเป็นรัฐธรรมนูญ และให้การแก้ไขเพิ่มเติมดำเนินการตามหลักเกณฑ์เดียวกับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ

๔.๓.๑๘ ประเทศจอร์แดน ได้มีการกำหนดว่า การสืบราชสมบัติจะยึดหลัก Salic Law ที่กำหนดให้บุรุษหรือพระราชโอรสเท่านั้นที่มีสิทธิในการทรงราชย์หรือการสืบราชสมบัติ โดยสาระสำคัญปรากฏในมาตรา ๒๘ แห่งรัฐธรรมนูญจอร์แดน ระหว่างอนุมาตรา (a)-(g) และ (m) และมาตรา ๒๙ ที่สรุปได้ดังนี้ คือ ผู้มีสิทธิสืบราชสมบัติของประเทศจอร์แดนจะต้องเป็นผู้สืบสายโลหิตสายตรงของราชวงศ์ของสมเด็จพระราชาธิบดีอับดุลเลาะห์ อิบน์ อัล-ฮุสเซน [Abdullah Ibn Al-Hussein ซึ่งทรงราชย์ระหว่าง ค.ศ. ๑๙๔๖-๑๙๕๑-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา] (Royal Hashemite Court, n.d.) สำหรับสาระสำคัญมีดังนี้

(a) สิทธิการสืบราชสมบัติจะสืบทอดจากผู้ครองราชสมบัติไปสู่สมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ และพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ของสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ โดยสิทธิการสืบราชสมบัติจะถ่ายทอดเป็นสายตรงตามลำดับ ในกรณีที่สมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่สิ้นพระชนม์จะเป็นผลให้ลำดับสืบราชสมบัติผ่านไปสู่พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ของสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ ทั้งที่พระอนุชาของสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ยังมีพระชนม์ชีพอยู่ อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระราชาธิบดีมีสิทธิที่จะเลือกพระอนุชาพระองค์ใดพระองค์หนึ่งมาเป็นพระราชทายาทก็ได้ ในเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ให้ลำดับการสืบราชสมบัติตกทอดไปที่พระอนุชาพระองค์นั้น

(b) ในกรณีที่ผู้มีสิทธิในราชสมบัติไม่มีผู้สืบทายาทเป็นชาย สิทธิดังกล่าวจะตกไปอยู่กับพระอนุชาพระองค์ใหญ่ (ของผู้มีสิทธิในราชสมบัติ-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) แต่ในกรณีที่ไม่มีพระอนุชาแล้ว จะเป็นผลให้สิทธิการสืบราชสมบัติสืบทอดไปสู่พระโอรสพระองค์ใหญ่ของพระอนุชาพระองค์ใหญ่ และในกรณีที่พระอนุชาพระองค์ใหญ่ไม่มีพระโอรสจะเป็นผลให้สิทธิการสืบราชสมบัติสืบทอดไปสู่พระโอรสพระองค์ใหญ่ในพระอนุชาลำดับรองตามลำดับพระชนมายุ

(c) ในกรณีที่ไม่มีพระอนุชาหรือพระภคิยน (พระโอรสของพระอนุชา) จะเป็นผลให้สิทธิการสืบราชสมบัติสืบทอดไปที่พระปิตุลาและผู้สืบเชื้อสายของพระปิตุลาในวิธีลำดับอายุตามขั้นตอนในข้อ (b)

(d) ในกรณีที่พระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคตโดยปราศจากพระราชทายาทใด ๆ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของรัฐสภาในการคัดเลือกพระราชวงศ์องค์ใดองค์หนึ่งซึ่งเป็นผู้สืบเชื้อสายของสมเด็จพระราชาธิบดี ฮุสเซน บิน อาลี (Hussein Bin Ali) ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้ง Arab Renaissance

(e) ผู้สืบราชสมบัติจะต้องเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ และเกิดจากการสมรสที่ชอบด้วยกฎหมาย รวมทั้งมีบิดามารดาที่เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม

(f) บุคคลที่ถูกยกเว้นจากลำดับการสืบราชสมบัติที่กำหนดโดยพระราชกฤษฎีกาไม่สามารถขึ้นทรงราชย์ได้เนื่องจากสาเหตุความไม่เหมาะสม อย่างไรก็ตามการยกเว้นดังกล่าวไม่รวมถึงผู้สืบเชื้อสายของบุคคลดังกล่าวที่ถูกยกเว้น ทั้งนี้พระราชกฤษฎีกายกเว้นบุคคลจากลำดับสืบราชสมบัติจะต้องมีการลงนามรับสนองพระบรมราชโองการร่วมกันโดยนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีจำนวน ๔ คน ทั้งนี้รัฐมนตรีจำนวน ๒ คนจากจำนวน ๔ คนนี้ จะต้องเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม

(g) พระมหากษัตริย์จะบรรลุนิติภาวะเมื่อมีพระชนมพรรษา ๑๘ พรรษา โดยนับจากปีปฏิทินลูนาร์ (lunar calendar) ถ้าพระมหากษัตริย์ยังไม่ทรงบรรลุนิติภาวะ จะเป็นผลให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์หรือสภาแห่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (Council of Regency) เป็นผู้ใช้พระราชอำนาจแทนพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์หรือสภาแห่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จะต้องได้รับการแต่งตั้งตามพระราชกฤษฎีกาที่พระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธย ถ้าพระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคตโดยไม่มีการแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าว ให้เป็นอำนาจของคณะรัฐมนตรีในการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์หรือสภาแห่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

(m) ในกรณีที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นบุคคลไร้ความสามารถเนื่องจากอาการประชวรทางจิต เพื่อเป็นการยืนยันอาการประชวรทางจิต คณะรัฐมนตรีจะเสนอให้มีการประชุมรัฐสภาเพื่อพิจารณาในเรื่องนี้ ถ้ามีการยืนยันว่าพระมหากษัตริย์มีอาการประชวรทางจิต รัฐสภาจะจัดการประชุมเพื่อมีมติถอดถอนพระมหากษัตริย์ออกจากราชสมบัติ สำหรับผู้สืบราชสมบัติแทนก็ให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ถ้าสภาผู้แทนราษฎรถูกยุบในช่วงเวลาดังกล่าวหรือสภาผู้แทนราษฎรครบวาระการดำรงตำแหน่งและสภาผู้แทนราษฎรชุดใหม่ยังมิได้รับการเลือกตั้ง ให้สภาผู้แทนราษฎรชุดเดิมจัดการประชุมเพื่อพิจารณาเรื่องนี้

สำหรับมาตรา ๒๙ มีสาระสำคัญโดยสรุปว่า กำหนดให้พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่อรัฐสภา ภายใต้การทำหน้าที่ประธานในที่ประชุมโดยประธานวุฒิสภา เพื่อเป็นการแสดงความเคารพและการปฏิบัติหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ และความจงรักภักดีต่อประเทศชาติ

๔.๓.๑๙ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ได้มีการกำหนดว่า การสืบราชสมบัติจะยึดหลัก Salic Law ที่กำหนดให้บุรุษเท่านั้นที่มีสิทธิในการทรงราชย์หรือการสืบราชสมบัติ ประกอบกับหลัก Elective Monarchy เป็นหลักเกณฑ์ที่ผสมผสานในการสืบราชสมบัติด้วย โดยสาระสำคัญปรากฏในมาตรา ๕ แห่งรัฐธรรมนูญ (International Constitutional Law, n.d. K) ที่สรุปได้ดังนี้ คือ

(a) ระบบการปกครองของราชอาณาจักรซาอุดีอาระเบีย เป็นระบบที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

(b) สิทธิการสืบราชสมบัติสืบทอดไปที่พระราชโอรสและผู้สืบเชื้อสายของสมเด็จพระราชาธิบดี Abdulaziz bin Abdulrahman Al-Faisal Al-Saud และสิ่งที่เที่ยงตรงที่สุดระหว่างผู้สืบเชื้อสายดังกล่าวข้างต้น คือ ยอมรับความจงรักภักดีตามหลักการของคัมภีร์อัลกุรอานและตามประเพณีคำสั่งสอนของศาสนา

(c) พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งพระรัชทายาทและมอบความไว้วางใจให้พระรัชทายาทตามที่มีพระบรมราชโองการ

(d) พระรัชทายาทจะต้องอุทิศเวลาสำหรับปฏิบัติพระกรณียกิจในฐานะพระรัชทายาทและพระกรณียกิจที่สมเด็จพระราชาธิบดีโปรดเกล้าฯ

(e) พระรัชทายาทจะทรงราชย์แทนพระมหากษัตริย์ที่สวรรคต ก็ต่อเมื่อได้แสดงความจงรักภักดีแล้ว

อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติและแบบแผนประเพณีของซาอุดีอาระเบียแล้ว ตั้งแต่มีการสวรรคตของสมเด็จพระราชาธิบดีอับดุลลาฮิซ บิน ซาอูด (Abdulaziz bin Saud) ในปี ๒๔๙๖ แล้ว จึงได้มีการกำหนดให้พระราชโอรสในสมเด็จพระราชาธิบดีอับดุลลาฮิซ บิน ซาอูด เป็นผู้ทรงราชย์สืบเนื่องกันมา ฉะนั้นจึงเป็นการสืบราชสมบัติจากสมเด็จพระเชษฐาธิราชไปสู่สมเด็จพระอนุชาธิราชในสายสันตติวงศ์ของสมเด็จพระราชาธิบดีอับดุลลาฮิซ บิน ซาอูด มิใช่การสืบราชสมบัติจากสมเด็จพระราชาธิบดีไปสู่สมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่เหมือนกับพระราชประเพณีในหลายประเทศ

ทั้งนี้ในปี ๒๕๔๙ ได้มีการตรากฎหมายสถาบันความภักดี (Allegiance Institution Law) ซึ่งมีตัวบทจำนวน ๒๕ มาตรา เพื่อจัดตั้งองค์กรที่มีหน้าที่เลือกพระรัชทายาท โดยความในมาตรา ๑ เป็นการกำหนดองค์ประกอบสมาชิกของสถาบันฯ อันประกอบด้วย (๑) พระราชโอรสในสมเด็จพระราชาธิบดีอับดุลลาฮิซ (๒) พระราชนัดดาในสมเด็จพระราชาธิบดีอับดุลลาฮิซ ที่พระบิดาสืบพระชนม์หรือไร้ความสามารถหรือไม่มีพระประสงค์จะทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ และ (๓) พระราชโอรสหนึ่งพระองค์ในสมเด็จพระราชาธิบดีและพระโอรสหนึ่งพระองค์ในพระรัชทายาท ที่ได้รับการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้ความในมาตรา ๙ ได้กำหนดให้มีการแต่งตั้งพระรัชทายาทให้แล้วเสร็จภายใน ๓๐ วันนับจากวันที่มีการทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์แล้ว และความในมาตรา ๗ ได้มีการกำหนดแนวทางการเลือกพระรัชทายาทที่อาจแบ่งได้เป็น ๒ กรณี (Royal Embassy of Saudi Arabia, 2006) ดังนี้

กรณีที่ ๑ หลังจากทีพระมหากษัตริย์ทรงหารือกับสมาชิกสถาบันฯ แล้ว จึงมีพระราชวินิจฉัยเลือกพระราชวงศ์ ที่มีจำนวนระหว่าง ๑-๓ พระองค์ เพื่อเป็นพระราชวงศ์ที่สมควรเป็นพระรัชทายาท (candidate) เมื่อพระมหากษัตริย์เสนอรายพระนามดังกล่าวต่อสถาบันฯ แล้ว สถาบันฯ จะมีมติเลือกพระราชวงศ์พระองค์หนึ่งเป็นพระรัชทายาท แต่ในกรณีที่สถาบันฯ มีมติปฏิเสธการเสนอรายพระนามทั้งหมดดังกล่าวแล้ว ให้สถาบันฯ เสนอพระนามพระรัชทายาทที่พิจารณาแล้วว่า มีความเหมาะสมโดยสถาบันฯ

กรณีที่ ๒ พระมหากษัตริย์อาจให้สถาบันฯ เสนอรายพระนามพระราชวงศ์ที่พิจารณาแล้วว่า มีความเหมาะสมในการเป็นพระรัชทายาท

แต่ในกรณีที่พระมหากษัตริย์ทรงปฏิเสธการเสนอรายพระนามจากสถาบันฯ ก็ให้สถาบันฯ ดำเนินการลงมติเลือกพระรัชทายาทจากการเสนอรายพระนามจากพระมหากษัตริย์หรือการเสนอรายพระนามจากสถาบันฯ โดยให้การลงคะแนนเสียงยึดถือเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์วินิจฉัย

๔.๓.๒๐ ประเทศบาห์เรน ได้มีการกำหนดว่า การสืบราชสมบัติจะยึดหลัก Salic Law ที่กำหนดให้บุรุษหรือพระราชโอรสเท่านั้นที่มีสิทธิในการขึ้นครองราชย์หรือการสืบราชสันตติวงศ์ โดยสาระสำคัญปรากฏในมาตรา ๑ (a) (b) (c) แห่งรัฐธรรมนูญ (International Constitutional Law, n.d. L) ที่สรุปได้ดังนี้ คือ

(a) ราชอาณาจักรบาห์เรน เป็นรัฐอิสลามที่มีอิสระและมีอำนาจอธิปไตยเป็นของตนเอง โดยมีประชากรเป็นส่วนหนึ่งของชาติอาหรับและพื้นแผ่นดินเป็นส่วนหนึ่งของมาตุภูมิอาหรับอันยิ่งใหญ่ ทั้งนี้อำนาจอธิปไตยไม่อาจถูกโอนสิทธิหรือที่ดินแดนไม่อาจถูกสละทิ้งได้

(b) การปกครองของราชอาณาจักรบาห์เรนเป็นระบบที่พระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญซึ่งมีการสืบราชสมบัติจากสมเด็จพระราชาธิบดี ชีค อิซา บิน แซลมาน อัล คาลิฟะห์ (Sheikh Isa bin Salman Al Khalifa ทรงราชย์ระหว่าง ค.ศ. ๑๙๖๑-๑๙๙๙-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) ไปถึงสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ คือ ชีค ฮามัด บิน อิซา อัล คาลิฟะห์ (Sheikh Hamad bin Isa Al Khalifa ทรงราชย์ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๙๙-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) นับแต่นั้นจึงกำหนดให้การสืบราชสมบัติไปสู่สมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งต่อเนื่องกันมา ถ้าพระมหากษัตริย์แต่งตั้งพระราชโอรสลำดับรองลงไปนอกเหนือจากสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ให้เป็นพระราชทายาทแล้ว ก็จะมีการบัญญัติเป็นพระราชกฤษฎีกาการสืบราชสันตติวงศ์เพื่อดำเนินการสำหรับเรื่องดังกล่าวนี้ในอนุมาตราต่อไป

(c) กฎหมายว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์เป็นพระราชกฤษฎีกาพิเศษที่มีคุณลักษณะเป็นรัฐธรรมนูญ และกำหนดให้การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายได้ดำเนินการตามบทบัญญัติของมาตรา ๑๒๐ แห่งรัฐธรรมนูญ (เป็นบทบัญญัติว่าด้วยการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา)

๔.๓.๒๑ ประเทศโอมาน ได้มีการกำหนดว่า การสืบราชสมบัติจะยึดหลักการตามแนวคิด Salic Law ที่กำหนดให้บุรุษหรือพระราชโอรสเท่านั้นที่มีสิทธิในการขึ้นครองราชย์หรือการสืบราชสันตติวงศ์เป็นสุลต่าน แต่ขณะเดียวกันก็ใช้หลัก Elective Monarchy เป็นหลักเกณฑ์ที่ผสมผสานในการสืบราชสมบัติด้วย กล่าวคือ องค์สุลต่านจะต้องเสนอรายชื่อผู้สืบราชสมบัติไว้เบื้องต้นในรูปแบบของการกำหนดพระนามพระราชวงศ์ในพระราชหัตถเลขา ก่อน และเมื่อองค์คณะผู้เลือกตั้งซึ่งเป็นองค์กรของพระราชวงศ์ไม่สามารถเลือกผู้สืบราชสมบัติได้ จึงจะมีการยืนยันรายชื่อพระราชวงศ์ที่อยู่ในพระราชหัตถเลขา สำหรับสาระสำคัญปรากฏในมาตรา ๕ และมาตรา ๖ แห่งรัฐธรรมนูญ [Basic Statute of the State] (World Intellectual Property Organization, n.d. E และ Newsbriefsoman, n.d.) ดังนี้

มาตรา ๕ ระบบของรัฐบาลเป็นระบบการสืบราชสมบัติเพื่อทรงราชย์เป็นสุลต่าน โดยกำหนดให้พระราชวงศ์ที่เป็นบุรุษที่เป็นผู้สืบเชื้อสายของ Sayyid Turki bin Said bin Sultan (สุลต่านโอมาน ระหว่าง ค.ศ. ๑๘๗๑-๑๘๘๘-ผู้จัดทำการศึกษา) ทั้งนี้เป็นเงื่อนไขว่า ผู้สืบราชสมบัติดังกล่าวจะต้องเป็นผู้ที่บรรลุนิติภาวะรวมทั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล และเป็นบุตรชายที่ถือกำเนิดจากการสมรสที่ชอบด้วยกฎหมายจากบิดามารดาที่เป็นชาวโอมานและนับถือศาสนาอิสลาม

มาตรา ๖ ถ้าราชบัลลังก์ว่างลง ให้สภาการปกครองราชสกุลวงศ์ (Ruling Family Council) ดำเนินการเลือกผู้สืบราชสมบัติให้ได้ภายใน ๓ วัน ถ้าสภาการปกครองราชสกุลวงศ์ไม่สามารถเลือกผู้สืบราชสมบัติได้ ให้สภาลาโหม (Defence Council) พร้อมด้วยประธานวุฒิสภา ประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานศาลฎีกา และรองประธานศาลฎีกาที่อาวุโสสูงสุดอีก ๒ คน มาร่วมยืนยันรายชื่อพระราชทายาทที่ได้รับการแต่งตั้งจากสุลต่านพระองค์เดิมที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขาเพื่อนำเสนอต่อสภาการปกครองราชสกุลวงศ์ต่อไป

อนึ่ง สภาสภาโหมเป็นองค์กรที่จัดตั้งโดยพระราชกฤษฎีกา หมายเลข ๑๐๕/๙๖ ลงวันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๓๙ ที่ประกอบด้วยสุลต่าน เป็นประธานสภาสภาโหม และสมาชิกสภาสภาโหม จำนวน ๘ คนที่เป็นผู้ปฏิบัติด้านความมั่นคงของโอมานและได้รับการแต่งตั้งจากสุลต่าน (Ministry of Information Sultan of Oman, n.d.)

๔.๓.๒๒ ประเทศสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ เป็นประเทศหนึ่งที่มีระบบการปกครองอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขแห่งรัฐแต่มีลักษณะแตกต่างกับประเทศอื่นโดยมีการเรียกตำแหน่งของพระมหากษัตริย์ว่า ประธานาธิบดี (President of the Union) หรือประธานสภาสูงสุดแห่งรัฐ (President of the Supreme Council) กล่าวคือ มาตรา ๑ แห่งรัฐธรรมนูญกำหนดว่า สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ประกอบด้วยรัฐจำนวน ๗ รัฐซึ่งได้แก่ รัฐอาบูดาบี ดูไบ ชาร์จาห์ อัจมาน อุมม์ อัล ไควเวน ฟุไจราห์ และ ราสอัลไคมาร์ท โดย ๗ รัฐดังกล่าวนี้มารวมกันในรูปแบบสหพันธรัฐ (Federation) ทั้งนี้แต่ละรัฐมีเจ้าผู้ครองรัฐ (Emir) เป็นประมุขแห่งรัฐ สำหรับบทบัญญัติในมาตรา ๔๖ แห่งรัฐธรรมนูญ กำหนดให้มีสภาสูงสุดแห่งรัฐ (Supreme Council of The Union) ที่ประกอบด้วยเจ้าผู้ครองรัฐทั้ง ๗ รัฐ และบทบัญญัติในมาตรา ๕๑-๕๒ แห่งรัฐธรรมนูญ กำหนดให้สภาสูงสุดแห่งรัฐดำเนินการเลือกตั้งประธานสภาสูงสุดแห่งรัฐจากสมาชิกสภาสูงสุดหรือเจ้าผู้ครองรัฐด้วยตนเอง (United Arab Emirates The Cabinet, n.d.) มีวาระการดำรงตำแหน่ง ๕ ปี ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า มีการใช้หลัก Elective Monarchy ในทางนิตินัย แต่ในทางพฤตินัยแล้วมีข้อตกลงของเจ้าผู้ครองรัฐสำหรับการกำหนดให้เจ้าผู้ครองรัฐอาบูดาบีเป็นประธานสภาสูงสุดแห่งรัฐที่เป็นประมุขของประเทศสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์

๔.๓.๒๓ ประเทศญี่ปุ่น ได้มีการกำหนดว่า การสืบราชสมบัติจะยึดหลัก Salic Law ที่กำหนดให้พระราชโอรสหรือพระราชวงศ์ที่เป็นบุรุษที่มีสิทธิในการทรงราชย์ โดยมีกฎหมายราชสำนักหรือกฎหมายสืบราชสมบัติที่ระบุไว้ในมาตรา ๒ แห่งรัฐธรรมนูญที่เรียกว่า Imperial Household Law ดังนั้นสาระสำคัญของกฎหมายที่เกี่ยวกับการสืบราชสมบัติของสมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่น จึงแบ่งเป็น ๒ ส่วนดังนี้

ส่วนที่ ๑ รัฐธรรมนูญญี่ปุ่น ตามความในมาตรา ๑-๒ (Prime Minister of Japan and His Cabinet, n.d.) ดังนี้

มาตรา ๑ สมเด็จพระจักรพรรดิ ทรงเป็นสัญลักษณ์แห่งรัฐและความเป็นเอกภาพของประชาชน โดยสถานภาพของสมเด็จพระจักรพรรดิมาจากเจตจำนงของปวงชนที่มาจากอำนาจอธิปไตย

มาตรา ๒ ราชบัลลังก์ของสมเด็จพระจักรพรรดิเป็นการสืบราชสันตติวงศ์ตามความในกฎหมายราชสำนักที่ผ่านความเห็นชอบจากรัฐสภาแล้ว

ส่วนที่ ๒ กฎหมายราชสำนัก [Imperial Household Law] ตามความในมาตรา ๑-๔ และมาตรา ๒๘ (Imperial Household Agency, n.d.) โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

มาตรา ๑ ราชบัลลังก์ของสมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่นจะถูกสืบราชสมบัติโดยพระราชวงศ์ที่เป็นบุรุษตามลำดับการสืบราชสมบัติ

มาตรา ๒ ลำดับการสืบราชสมบัติของพระราชวงศ์ มีดังนี้

ลำดับที่ ๑ สมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่

ลำดับที่ ๒ พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ในสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่

ลำดับที่ ๓ ผู้สืบเชื้อสายของสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่

ลำดับที่ ๔ พระราชโอรส (ของสมเด็จพระจักรพรรดิ) ที่มีพระชนมายุมากที่สุด
ในลำดับที่สองและผู้สืบเชื้อสายของพระราชโอรสพระองค์นี้

ลำดับที่ ๕ ผู้สืบเชื้อสายอื่น ๆ ของสมเด็จพระจักรพรรดิ

ลำดับที่ ๖ พระอนุชาและผู้สืบเชื้อสาย

ลำดับที่ ๗ พระปิตุลาและผู้สืบเชื้อสาย

ในกรณีที่ไม่มีพระราชวงศ์ในลำดับการสืบราชสมบัติในวรรคแรกดังกล่าวนี้ ให้ลำดับการสืบราชสมบัติสืบทอดไปที่สายพระประยูรญาติที่ใกล้ชิดมากที่สุดกับลำดับการสืบราชสมบัติดังกล่าวข้างต้น โดยพระราชวงศ์ผู้ที่มีพระชนมายุมากกว่าจะอยู่ในลำดับสืบราชสมบัติที่สูงกว่าพระราชวงศ์ที่มีพระชนมายุต่ำกว่า

มาตรา ๓ เมื่อพระราชทายาทมีความเจ็บป่วยที่ไม่อาจรักษาได้ทั้งทางกายภาพหรือทางจิตใจ หรือจากสาเหตุอื่นที่เกิดขึ้น ให้ลำดับการสืบราชสมบัติมีความเปลี่ยนแปลงโดยการวินิจฉัยของสภาราชสำนัก (Imperial Household Council) ตามบทบัญญัติของมาตราก่อนหน้านี้

มาตรา ๔ เมื่อสมเด็จพระจักรพรรดิเสด็จสวรรคต ให้พระราชทายาททรงราชย์เป็นสมเด็จพระจักรพรรดิ

มาตรา ๒๘ ให้สภาราชสำนัก (Imperial Household Council) มีสมาชิกจำนวน ๑๐ คน ซึ่งประกอบด้วยพระราชวงศ์จำนวน ๒ คน ประธานสภาผู้แทนราษฎร รองประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานวุฒิสภา รองประธานวุฒิสภา นายกรัฐมนตรี ประธานศาลฎีกา และผู้พิพากษาศาลฎีกา จำนวน ๑ คน และเลขาธิการพระราชวังหรือหัวหน้าสำนักพระราชวัง (Grand Steward)

พระราชวงศ์และผู้พิพากษาศาลฎีกาซึ่งจะเป็นสมาชิกสภาราชสำนัก จะต้องมีการเลือกกันเองจากพระราชวงศ์ที่บรรลุนิติภาวะแล้วและผู้พิพากษาศาลฎีกาที่ไม่ใช่ประธานศาลฎีกา

อนึ่ง กฎหมายราชสำนัก ค.ศ. ๑๙๔๗ ที่มีผลบังคับใช้ในปัจจุบันเป็นกฎหมายที่ตราขึ้นโดยรัฐสภาญี่ปุ่นและมีการแก้ไขเพิ่มเติมด้วยกระบวนการนิติบัญญัติตามปกติใน ค.ศ. ๑๙๔๙

๔.๓.๒๔ ประเทศบรูไนดารุสซาลาม ได้มีการกำหนดว่า การสืบราชสมบัติจะยึดหลัก Salic Law ที่กำหนดให้พระราชโอรสหรือพระราชวงศ์ที่เป็นบุรุษที่มีสิทธิในการทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ โดยบรูไนมีกฎหมายการสืบราชสมบัติและผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ค.ศ. ๑๙๕๙ (Succession and Regency Proclamation ๑๙๕๙) และที่แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งมีนัยให้มีฐานะเทียบเท่ากับรัฐธรรมนูญ โดยระบุไว้ในคำปรารภของรัฐธรรมนูญดังนี้ [WHEREAS provision is being made in a separate Proclamation (in this Constitution referred to as “the Succession and Regency Proclamation 1959”) for certain matters affecting His Majesty the Sultan and Yang Di-Pertuan, the Succession to the Sultanate and His Majesty the Sultan and Yang Di-Pertuan’s family] (Hill and Menzel, 2010, p. 10) สำหรับกฎหมายการสืบราชสมบัติฯ มีจำนวน ๓๔ มาตรา (Attorney General’s Chambers Brunei Darussalam, n.d.) โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

(๑) มีการประกาศให้ เจ้าชาย Al-Muhtadee Billah เป็นพระราชทายาทในสมเด็จพระราชาธิบดี ฮัจญี ฮัสซานัล โบลเกียห์ มูอิซซัดดิน วัดเดาละห์ ถ้าพระราชทายาทไม่สามารถทรงราชย์ได้ ไม่ว่าจะเกิดจากสาเหตุใด ๆ ก็ให้สิทธิการสืบราชสมบัติต่อเนื่องไปที่พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ที่ขอด้วยกฎหมายของพระราชทายาท

(๒) ผู้เป็นพระราชทายาทจะต้องประสูติหรือถือกำเนิดจากการอภิเษกสมรสหรือการเสกสมรสที่ชอบด้วยกฎหมาย รวมทั้งเป็นบุรุษที่นับถือศาสนาอิสลามเท่านั้น

(๓) ลำดับของพระราชโอรสผู้จะเป็นพระราชทายาทขึ้นอยู่กับสถานภาพของพระมารดา โดยหลักการแล้วจะเป็นพระราชโอรสที่ประสูติจากพระมารดาที่มีเชื้อสายของสุลต่านแห่งบรูไน (person of the blood of the Sultans of Brunei Darussalam)

(๔) โดยหลักการแล้วพระราชโอรสที่ประสูติจากพระมเหสีที่ เป็นผู้สืบเชื้อสายจากราชสกุลวงศ์ (princely blood) จะสามารถอ้างสิทธิลำดับของการเป็นพระราชทายาทของพระราชโอรสได้สูงกว่าพระราชโอรสที่ประสูติจากพระมเหสีที่ เป็นผู้สืบสายจากสามัญชน (commoner) หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า สถานภาพของพระมารดาจะเป็นปัจจัยกำหนดลำดับของพระราชโอรสในสายการสืบราชสมบัติ

(๕) การจัดลำดับสืบราชสมบัติได้มีการกำหนดไว้ในมาตรา ๓ แห่งกฎหมายการสืบราชสมบัติฯ และลดหลั่นตามลำดับสืบราชสมบัติ โดยให้เป็นผู้สืบเชื้อสายของพระมหากษัตริย์แห่งบรูไนในอดีต คือ Sultan Haji Omar และ Sultan Mohamed Jamalul-alam

(๖) ทั้งนี้หากพระมหากษัตริย์ยังไม่บรรลุนิติภาวะที่พระชนมายุ ๑๘ พรรษา จึงกำหนดให้มีสภาแห่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (Council of Regency) ปฏิบัติหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินแทนพระองค์

(๗) กำหนดให้มีสภาแห่งการสืบราชสมบัติ (Council of Succession) ซึ่งได้รับการแต่งตั้งโดยสมเด็จพระราชาธิบดี ที่ประกอบด้วยสมาชิกจำนวน ๔ ประเภท ได้แก่ ประเภทที่ ๑ รัฐมนตรีในคณะรัฐมนตรี ประเภทที่ ๒ บุคคลที่มีตำแหน่งเป็น Wazir อันหมายถึง เจ้าหน้าที่ระดับสูงของบรูไนจำนวน ๔ คนที่มีตำแหน่งรองมาจากสมเด็จพระราชาธิบดี (Royal Ark, n.d.) ประเภทที่ ๓ บุคคลสำคัญที่มีชื่อเสียง และประเภทที่ ๔ สมาชิกของสภาศาสนา (Religious Council) ทั้งนี้กำหนดให้ Kepala Wazir (หมายถึง บุคคลที่ทรงเกียรติและมีชื่อเสียงเป็นที่รับทราบในฐานะ Duli Pengiran Perdana Wazir Sahibul Himmah Wal-Waqar-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) เป็นประธานสภาแห่งการสืบราชสมบัติโดยตำแหน่ง และให้พระมหากษัตริย์แต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่ง Wazir เป็นรองประธานสภาแห่งการสืบราชสมบัติ

สำหรับหน้าที่ของสภาแห่งการสืบราชสมบัติ คือ การให้ความเห็นชอบและการยืนยันการทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ โดยในกรณีที่พระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคตหรือทรงสละราชสมบัติแล้ว ให้ประธานสภาแห่งการสืบราชสมบัติดำเนินการนัดประชุม ทั้งนี้หากการสืบราชสมบัติได้ดำเนินการตามความในกฎหมายฉบับนี้ที่มีการสถาปนาพระราชทายาทหรือลำดับผู้สืบราชสมบัติไว้แล้ว ดังนั้นสภาแห่งการสืบราชสมบัติจึงไม่ต้องดำเนินการตรวจสอบใด ๆ เพียงแต่ประกาศยืนยันการทรงราชย์ของสมเด็จพระราชาธิบดีองค์ใหม่

อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ยังไม่มีข้อยุติว่า ผู้ใดมีสิทธิตามกฎหมายในการสืบราชสมบัติ จึงเป็นหน้าที่ของสภาแห่งการสืบราชสมบัติในการตรวจสอบบุคคลทั้งในประเด็นของสิทธิหรือคุณสมบัติตามกฎหมายและคุณลักษณะทางกายภาพว่า เป็นผู้มีสุขภาพสมบูรณ์โดยไม่ใช่ผู้พิการทั้งทางกายหรือทางสติปัญญา หลังจากนั้นจึงดำเนินการให้ความเห็นชอบและดำเนินการประกาศว่า ผู้ใดเป็นผู้สืบราชสมบัติและทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ตามกฎหมายต่อไป

๔.๓.๒๕ ประเทศภูฏาน ได้มีการกำหนดว่า การสืบราชสมบัติจะยึดหลัก Male Primogeniture ที่ให้ทั้งพระราชโอรสและพระราชธิดามีสิทธิในการทรงราชย์ โดยเมื่อพิจารณาลำดับของผู้เป็นพระราชทายาท ได้มีการกำหนดให้ลำดับของพระราชโอรสที่มีพระชนมายุมากกว่าอยู่ในลำดับสูงกว่า

พระราชโอรสที่มีพระชนมายุน้อยกว่า และพระราชโอรสที่มีพระชนมายุน้อยที่สุดก็ยังมีลำดับสูงกว่าลำดับของพระราชธิดาที่มีพระชนมายุมากกว่า โดยสาระสำคัญปรากฏในมาตรา ๒ (ข้อ ๓-๗) แห่งรัฐธรรมนูญส่วนที่ว่าด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ (Constitution Drafting Committee, n.d.) ดังนี้

ข้อ ๓ ราชบัลลังก์ทองคำเป็นสิทธิของผู้สืบเชื้อสายตามกฎหมายของสมเด็จพระราชาธิบดี Druk Gyalpo Ugyen Wangchuck ที่ทรงราชย์เมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๐๗ และให้มีกระบวนการลำดับการสืบราชสมบัติไปสู่ผู้มีคุณสมบัติ โดยมีสาระสำคัญดังนี้

(a) ให้ผู้ที่ถือกำเนิดจากการสมรสที่ชอบด้วยกฎหมายเท่านั้นที่มีสิทธิสืบราชสมบัติ

(b) ให้ผู้สืบเชื้อสายซึ่งเป็นลำดับสายตรงของพระมหากษัตริย์ที่สละราชสมบัติหรือเสด็จสวรรคต เป็นผู้ที่มีสิทธิสืบราชสมบัติโดยให้จัดอันดับตามลำดับอายุ แต่ให้พระราชโอรสอยู่ในลำดับที่สูงกว่าพระราชธิดา อย่างไรก็ตามในกรณีที่พระราชโอรสที่มีพระชนมายุมากกว่า ปรากฏว่า มีความบกพร่องหรือความไม่สมบูรณ์ ก็ให้เป็นหน้าที่อันศักดิ์สิทธิ์ของพระมหากษัตริย์ในการคัดเลือกและประกาศให้เจ้าชายหรือเจ้าหญิงที่มีความสามารถเป็นพระรัชทายาทต่อไป

(c) ในกรณีที่สมเด็จพระราชาธิบดีเสด็จสวรรคตแล้ว แต่สมเด็จพระราชินีทรงมีพระครรภ์อยู่ และไม่มีพระรัชทายาทตามความในข้อ ๓ (b) แล้ว ก็ให้สิทธิการสืบราชสมบัติต่อเนื่องไปที่ทารกในพระครรภ์ของสมเด็จพระราชินี

(d) ในกรณีที่พระมหากษัตริย์ไม่มีผู้สืบเชื้อสายที่เป็นสายตรง ก็ให้ลำดับการสืบราชสมบัติไปที่สายของพระประยูรญาติที่ใกล้ชิดที่สุด โดยให้เป็นลำดับสายตรงและผู้มีพระชนมายุมากกว่าจะอยู่ในลำดับที่สูงกว่าผู้ที่มีพระชนมายุต่ำกว่า

(e) พระราชวงศ์ที่มีความไม่สมบูรณ์ทางร่างกายหรือจิตใจ ไม่สามารถเป็นผู้สืบราชสมบัติได้

(f) พระราชวงศ์ที่เสกสมรสกับบุคคลที่ไม่เป็นพลเมืองภูฏานโดยการเกิดไม่สามารถเป็นผู้สืบราชสมบัติได้

ข้อ ๔ ให้พระรัชทายาทรับ dar (เป็นผ้าพันคอที่แสดงถึงฐานันดรศักดิ์-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) จากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (Machhen) ของ Zhabdrung Ngawang Namgyal (ซัปดุง งาวังนัมเยล ผู้รวมประเทศภูฏานในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) ณ ปุนาคา ซอง (Punakha Dzong ซึ่งเป็นสถานที่ทางศาสนาของภูฏาน-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) และประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในการสวมมงกุฎบนพระราชบัลลังก์ทองคำ

ข้อ ๕ ให้พระราชวงศ์ สมาชิกรัฐสภา และบุคคลที่ปรากฏนามในข้อ ๑๙ ของมาตรา ๒ นี้ (หมายถึง บุคคลผู้ดำรงตามกฎหมาย เช่น ประธานศาลฎีกา อัยการสูงสุด ประธานกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ฯลฯ) เข้าร่วมพิธีปฏิญาณตนที่แสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์

ข้อ ๖ เมื่อพระมหากษัตริย์มีพระชนมพรรษา ๖๕ พรรษาแล้ว ให้ทรงสละราชสมบัติและมอบราชสมบัติให้แก่พระรัชทายาท

ข้อ ๗ กำหนดให้มีสภาผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เมื่อ

(a) พระรัชทายาทยังมีพระชนมายุไม่ถึง ๒๑ พรรษา

(b) พระมหากษัตริย์ภูฏานประกาศสละราชสมบัติชั่วคราวในการใช้พระราชอำนาจ หรือ

(c) โดยมติของที่ประชุมร่วมกันรัฐสภาที่มีจำนวนไม่น้อยกว่าสามในสี่ของสมาชิกรัฐสภาทั้งหมดว่า พระมหากษัตริย์ภูฏานไม่สามารถใช้พระราชอำนาจได้ด้วยเหตุผลความไม่สมบูรณ์ทางกายภาพหรือทางจิตใจ

๔.๓.๒๖ ประเทศมาเลเซีย ได้มีการกำหนดให้การทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์ยึดหลัก Elective Monarchy โดยองค์คณะผู้เลือกตั้ง แต่ในทางพฤตินัยเป็นการหมุนเวียนเพื่อดำรงตำแหน่งจากกลุ่มเจ้าผู้ปกครองรัฐ ทั้งนี้ได้มีการนำแนวคิด Salic Law มาปรับใช้ด้วย เนื่องจากโดยปกติแล้วเจ้าผู้ปกครองรัฐจะเป็นบุรุษเท่านั้น ฉะนั้นพระมหากษัตริย์จึงเป็นบุรุษไปโดยปริยายด้วย สำหรับวิธีการที่กำหนดตามรัฐธรรมนูญและกระบวนการตามประเพณี สามารถสรุปได้ดังนี้

(๑) มาตรา ๓๒ แห่งรัฐธรรมนูญ กำหนดให้พระมหากษัตริย์ของมาเลเซีย เป็นประมุขแห่งสหพันธรัฐ โดยชื่อในภาษามาเลเซียคือ ยงดี-เปอตวน อากง (Yang di-Pertuan Agong) อันมีฐานะเหนือกว่าทุกบุคคลในสหพันธรัฐ และไม่ต้องถูกดำเนินคดีใดๆ ในศาล ทั้งนี้มีวาระการทรงราชย์หรือการดำรงตำแหน่งในเวลา ๕ ปี และได้รับเลือกตั้งจากองค์กรที่ชื่อว่า ที่ประชุมแห่งเจ้าผู้ปกครองรัฐ (Conference of Rulers) อย่างไรก็ตามพระมหากษัตริย์สามารถสละราชสมบัติด้วยการส่งพระราชหัตถเลขาในการแจ้งต่อที่ประชุมแห่งเจ้าผู้ปกครองรัฐหรืออาจให้พ้นจากตำแหน่งโดยที่ประชุมแห่งเจ้าผู้ปกครองรัฐก็ได้ และให้หยุดปฏิบัติหน้าที่ในการเป็นเจ้าผู้ปกครองรัฐ (Hill and Menzel, 2010, p. 130)

(๒) มาตรา ๓๘ แห่งรัฐธรรมนูญ กำหนดให้ที่ประชุมแห่งเจ้าผู้ปกครองรัฐ (Conference of Rulers) มีหน้าที่ประการหนึ่ง คือ การเลือกพระมหากษัตริย์ ซึ่งที่ประชุมแห่งเจ้าผู้ปกครองรัฐประกอบด้วยเจ้าผู้ปกครองรัฐ (สลด่าน) ทั้ง ๙ รัฐ และมุขมนตรี (ผู้บริหารสูงสุด) ของรัฐอีก ๔ รัฐ โดยรายชื่อรัฐและจำนวนรัฐ มาจากบทบัญญัติในมาตรา ๑ แห่งรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้ประเทศมาเลเซียประกอบด้วย ๑๓ รัฐ (Hill and Menzel, 2010, p. 133)

(๓) ตนกู อับดุล เราะห์มาน (Tunku Abdul Rahman : ค.ศ. ๑๙๕๗-๑๙๗๐) นายกรัฐมนตรีคนแรกของมาเลเซีย เป็นผู้เสนอว่า การแต่งตั้งเจ้าผู้ปกครองรัฐใดรัฐหนึ่งเป็นประมุขแห่งรัฐจะเป็นการไม่ดีสำหรับเจ้าผู้ปกครองรัฐอื่น จึงได้คิดค้นวิธีแต่งตั้งพระมหากษัตริย์แห่งมาเลเซีย เพื่อให้เจ้าผู้ปกครองรัฐได้มีโอกาสเป็นประมุขแห่งรัฐโดยเท่าเทียมกันในวาระครั้งละ ๕ ปี (วสิษฐ เดชกุญชร, ๒๕๔๙, น. ๒๕๖) โดยมีการกำหนดวิธีการรูปแบบทั้งในทางประเพณีและวิธีการทางพฤตินัย ควบคู่ไปกับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ คือ เมื่อที่ประชุมแห่งเจ้าผู้ปกครองรัฐ กำหนดให้มีการพิจารณาเลือกพระมหากษัตริย์แล้วนั้น จะมีการประชุมเฉพาะเจ้าผู้ปกครองรัฐทั้ง ๙ รัฐ ซึ่งประกอบด้วยรัฐกลันตัน เกดะห์ ตรังกานู เปรปะลิส ปะหัง เนกรีเซมบิลัน ยะโฮร์ และ สลังงอร์ ส่วนมุขมนตรีอีก ๔ รัฐซึ่งประกอบด้วยรัฐมะละกา ปีนัง ซาบาห์และซาราวัก จะไม่เข้าร่วมประชุมด้วยเนื่องจากมุขมนตรีของ ๔ รัฐนี้ เป็นตำแหน่งที่มีลักษณะเป็นผู้ว่าการรัฐไม่ใช่ตำแหน่งเจ้าผู้ปกครองรัฐที่มีระบบการสืบราชสมบัติโดยพระโอรสในแต่ละรัฐ นอกจากนั้น การเลือกพระมหากษัตริย์จะเป็นการหมุนเวียนของเจ้าผู้ปกครองรัฐทั้ง ๙ รัฐ เพื่อขึ้นทรงราชย์ในลำดับอาวุโสที่กำหนดไว้ในการประชุมเพื่อคัดเลือกพระมหากษัตริย์ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. ๑๙๕๗ (ภายหลังได้รับเอกราชจากอังกฤษ) ซึ่งในการประชุมครั้งนั้นได้มีการกำหนดลำดับอาวุโสของเจ้าผู้ปกครองรัฐจาก

ระยะเวลาการทรงราชย์ในฐานะเจ้าผู้ปกครองรัฐในแต่ละรัฐ และลำดับอาวุโสได้ถูกปรับมาเป็นลำดับของการทรงราชย์ในฐานะพระมหากษัตริย์ (World Statesmen, n.d.) ดังนี้

- (๓.๑) เจ้าผู้ปกครองรัฐเนกริเซมบิลันได้ทรงราชย์ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. ๑๙๕๗ และครั้งที่ ๒ เมื่อ ค.ศ. ๑๙๙๔
- (๓.๒) เจ้าผู้ปกครองรัฐสลังงอห์ได้ทรงราชย์ครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน ค.ศ. ๑๙๖๐ และครั้งที่ ๒ เมื่อ ค.ศ. ๑๙๙๙
- (๓.๓) เจ้าผู้ปกครองรัฐปะลิสได้ทรงราชย์ครั้งแรกเมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ค.ศ. ๑๙๖๐ และครั้งที่ ๒ เมื่อ ค.ศ. ๒๐๐๑
- (๓.๔) เจ้าผู้ปกครองรัฐตรังกานูได้ทรงราชย์ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. ๑๙๖๕ และครั้งที่ ๒ เมื่อ ค.ศ. ๒๐๐๖
- (๓.๕) เจ้าผู้ปกครองรัฐเกดะห์ได้ทรงราชย์ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. ๑๙๗๐ และครั้งที่ ๒ เมื่อ ค.ศ. ๒๐๑๑
- (๓.๖) เจ้าผู้ปกครองรัฐกลันตันได้ทรงราชย์ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. ๑๙๗๕
- (๓.๗) เจ้าผู้ปกครองรัฐปะหังได้ทรงราชย์ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. ๑๙๗๙
- (๓.๘) เจ้าผู้ปกครองรัฐยะโฮร์ได้ทรงราชย์ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. ๑๙๘๔
- (๓.๙) เจ้าผู้ปกครองรัฐเปเรได้ทรงราชย์ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. ๑๙๘๙

(๔) มาตรา ๑ ภาค ๑ แห่งรายการ ๓ (Part I Third Schedule) ซึ่งเป็นส่วนประกอบของรัฐธรรมนูญ กำหนดให้ลักษณะต้องห้ามของเจ้าผู้ปกครองรัฐที่จะทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ คือ จะเป็นผู้เยาว์หรือผู้ยังไม่บรรลุนิติภาวะมิได้ และถ้าเจ้าผู้ปกครองรัฐพระองค์ใดไม่ประสงค์จะทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ก็ให้แจ้งต่อผู้รักษาพระราชลัญจกรของเจ้าผู้ปกครองรัฐ (Keeper of the Rulers' Seal) นอกจากนั้นให้มีการลงคะแนนเสียงเป็นการลับเพื่อพิจารณาว่าเจ้าผู้ปกครองรัฐพระองค์ใดไม่เหมาะสมที่จะทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ด้วยเหตุผลของสุขภาพทางกายหรือจิตใจ รวมทั้งเหตุอื่น ๆ ด้วย สำหรับการลงคะแนนเสียงในมาตรานี้ต้องมีสมาชิกของที่ประชุมแห่งเจ้าผู้ปกครองรัฐ จำนวนอย่างน้อย ๕ คน ลงคะแนนสนับสนุน และเมื่อที่ประชุมแห่งเจ้าผู้ปกครองรัฐให้ความเห็นชอบและประกาศให้ผู้ใดทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์แล้ว ให้ผู้รักษาพระราชลัญจกรฯ แจ้งต่อสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาต่อไป (Hill and Menzel, 2010, p. 227)

(๕) มาตรา ๘ ภาค ๓ แห่งรายการ ๓ (Part III Third Schedule) ซึ่งเป็นส่วนประกอบของรัฐธรรมนูญ กำหนดให้การถอดถอนพระมหากษัตริย์ออกจากราชสมบัติจะต้องเป็นการลงมติของที่ประชุมแห่งเจ้าผู้ปกครองรัฐ โดยต้องมีสมาชิกของที่ประชุมแห่งเจ้าผู้ปกครองรัฐ จำนวนอย่างน้อย ๕ คน ลงคะแนนสนับสนุน (Hill and Menzel, 2010, p. 228)

๔.๓.๒๗ ประเทศกัมพูชา เป็นราชอาณาจักรที่มีลักษณะการสืบราชสมบัติเป็นการเฉพาะที่ต่างจากราชอาณาจักรอื่น ๆ เนื่องจากไม่ได้กำหนดให้มีการสืบราชสันตติวงศ์โดยตรงจากพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อนไปสู่ผู้สืบเชื้อสาย ทั้งนี้มีการกำหนดให้การทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์ยึดหลัก Elective Monarchy โดยองค์คณะผู้เลือกตั้งที่จะปฏิบัติหน้าที่เลือกพระราชวงศ์องค์ใดองค์หนึ่งซึ่งเป็นผู้สืบเชื้อสายของพระมหากษัตริย์ในอดีต เพื่อเลือกเป็นพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้สาระสำคัญปรากฏในมาตรา ๑๐ มาตรา ๑๒ มาตรา ๑๓ และมาตรา ๑๔ (Hill and Menzel, 2010, pp. 37-38) ซึ่งสรุปได้ดังนี้

มาตรา ๑๐

ระบบพระมหากษัตริย์กัมพูชาเป็นระบบที่พระมหากษัตริย์มาจากการเลือกตั้ง
พระมหากษัตริย์กัมพูชาไม่มีอำนาจในการเลือกพระรัชทายาทโดยพระองค์เอง

มาตรา ๑๒

เมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคต ให้ประธานวุฒิสภาปฏิบัติหน้าที่ผู้รักษาการในตำแหน่ง
ประมุขแห่งรัฐในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ถ้าพระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคต แต่ประธานวุฒิสภาไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่
ผู้รักษาการในตำแหน่งประมุขแห่งรัฐได้ ให้นำความในวรรคสองและวรรคสามของมาตรา ๑๑ มาใช้โดย
อนุโลมกับความรับผิดชอบของผู้รักษาการในตำแหน่งประมุขแห่งรัฐในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
(หมายความว่า ให้บุคคลเป็นผู้รักษาการในตำแหน่งประมุขแห่งรัฐในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
ตามลำดับ ถ้าประธานวุฒิสภาไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ผู้รักษาการในตำแหน่งประมุขแห่งรัฐได้
ดังนี้ (๑) ประธานสภาผู้แทนราษฎร (๒) รองประธานวุฒิสภา คนที่หนึ่ง (๓) รองประธานสภาผู้แทนราษฎร
คนที่หนึ่ง (๔) รองประธานวุฒิสภา คนที่สอง และ (๕) รองประธานสภาผู้แทนราษฎร คนที่สอง-ผู้จัดทำ
รายงานการศึกษา)

มาตรา ๑๓

ภายในเวลาไม่เกิน ๗ วัน ให้สภาแห่งราชบัลลังก์ (Royal Council of the Throne)
ปฏิบัติหน้าที่เลือกพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่

สภาแห่งราชบัลลังก์ (Royal Council of the Throne) ประกอบด้วย

- ประธานวุฒิสภา
- ประธานสภาผู้แทนราษฎร
- นายกรัฐมนตรี
- ผู้นำคณะสงฆ์ของมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย
- รองประธานวุฒิสภา คนที่หนึ่ง และรองประธานวุฒิสภา คนที่สอง
- รองประธานสภาผู้แทนราษฎร คนที่หนึ่ง และรองประธานสภาผู้แทนราษฎร คนที่สอง

ทั้งนี้ โครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของสภาแห่งราชบัลลังก์ (Royal Council of the
Throne) จะมีรายละเอียดที่กำหนดไว้ในกฎหมายต่อไป

มาตรา ๑๔

พระมหากษัตริย์จะต้องเป็นสมาชิกของสายสกุลวงศ์ โดยมีพระชนมพรรษา
อย่างน้อย ๓๐ พรรษา ทั้งนี้ต้องเป็นผู้สืบเชื้อสายจากพระมหากษัตริย์ของกัมพูชา ๓ พระองค์ คือ
สมเด็จพระเจ้าอังกูร วรมหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าศิริสวสติ (พระราชปนัดดาของพระมหากษัตริย์
กัมพูชาในปัจจุบัน-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา)

ก่อนเฉลิมถวัลยราชสมบัติอย่างสมบูรณ์ พระมหากษัตริย์จะให้คำสัตย์ปฏิญาณตามที่ระบุ
ในภาคผนวกที่ ๔ แห่งรัฐธรรมนูญ

๔.๔ บทวิเคราะห์การสืบราชสมบัติจากกฎหมายเทียร์บาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์และกระบวนการสืบราชสมบัติของต่างประเทศ

จากการสำรวจข้อมูลและข้อเท็จจริงจากกฎหมายเทียร์บาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์และรัฐธรรมนูญ ตลอดจนกฎหมายหรือประเพณีของต่างประเทศ จึงอาจวิเคราะห์หลักการหรือข้อกำหนดในการทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์ของต่างประเทศในภาพรวม ดังนี้

๔.๔.๑ หลักเชื้อชาติหรือสัญชาติ

ในช่วงเวลาก่อนสมัยประวัติศาสตร์ยุคใหม่ หลายประเทศในทวีปยุโรปที่ยังไม่มีลักษณะเป็นรัฐชาติ (Nation state) แต่มีลักษณะเป็นอาณาจักร ปรากฏว่า มีการเสกสมรสข้ามราชวงศ์ในอาณาจักรต่าง ๆ จึงมีการใช้สิทธิทางสายโลหิตหรือสิทธิทางพระคู่สมรสเป็นแนวทางหนึ่งในการสืบราชสมบัติ โดยในบางกรณีจึงไม่ได้คำนึงถึงผู้ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์จะมีเชื้อชาติใด ฉะนั้น จึงมีปรากฏการณ์การอ้างสิทธิในราชบัลลังก์หรือการอัญเชิญเจ้าผู้ครองรัฐของอาณาจักรหนึ่งมาเป็นประมุขของอีกอาณาจักรหนึ่ง เช่น กรณีพระเจ้าเซบาสเตียนแห่งโปรตุเกส (Sebastian : ค.ศ. ๑๕๕๗-๑๕๗๘) ไม่มีพระราชทายาท จึงทำให้พระเจ้าฟิลิปที่ ๒ (Philip II : ค.ศ. ๑๕๕๖-๑๕๙๘) แห่งราชวงศ์ฮับส์บูร์กสายสเปน (Habsburg) ได้อ้างสิทธิในราชสมบัติโปรตุเกส เพราะพระราชชนนีเป็นเจ้าหญิงโปรตุเกส และทรงใช้พระนามว่า พระเจ้าฟิลิปที่ ๑ แห่งโปรตุเกสในการปกครองโปรตุเกส (Philip I : ค.ศ. ๑๕๘๑-๑๕๘๘) (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๐, น. ๕๖๐) หรือกรณีพระเจ้าวิลเลียมที่ ๓ (William III : ค.ศ. ๑๖๘๙-๑๗๐๒) ซึ่งเป็นเจ้าผู้ครองรัฐในประเทศเนเธอร์แลนด์ที่ได้ครองราชสมบัติของประเทศอังกฤษโดยอาศัยสถานภาพความเป็นพระสวามีของสมเด็จพระราชินีนาถแมรีที่ ๒ (Mary II : ค.ศ. ๑๖๘๙-๑๖๙๔) โดยทั้ง ๒ พระองค์ได้ครองราชสมบัติร่วมกันระหว่าง ค.ศ. ๑๖๘๙-๑๖๙๔ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๐, น. ๒๕๑)

ยิ่งไปกว่านั้น บทบัญญัติของกฎหมายสืบราชสันตติวงศ์ของอังกฤษ (Act of Settlement ค.ศ. ๑๗๐๑) ยังมีข้อความที่ยอมรับว่า พระมหากษัตริย์อังกฤษอาจไม่ใช่ชาวอังกฤษโดยกำเนิดก็ได้ และมีการกำหนดเงื่อนไขในกฎหมายดังกล่าวต่อไปอีกว่า ถ้ามีเหตุในกรณีที่ราชสมบัติตกเป็นของบุคคลชาติอื่นซึ่งมิได้เป็นชาวอังกฤษ ประเทศนี้ไม่มีข้อผูกพันที่ต้องทำสงคราม เพื่อป้องกันราชอาณาจักรหรือดินแดนใด ๆ ซึ่งมีได้เป็นของประเทศอังกฤษโดยปราศจากความเห็นชอบของรัฐสภา [In case the Crown and imperial dignity of this Realm shall hereafter come go any person, not being a native of this Kingdom of England, this nation be not obliged to engage in any war for the defence of any dominions or territories which do not belong to the crown of England, without the consent of Parliament]

แต่ทว่าในบางกรณีการอ้างสิทธิในราชสมบัติโดยอาศัยหลักสายโลหิตเพียงประการเดียวโดยไม่พิจารณาถึงเชื้อชาติของผู้สืบราชสมบัติ ก็ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ที่เป็นสงครามระหว่างราชอาณาจักรได้เช่นกัน ในกรณีพระเจ้าเอ็ดเวิร์ดที่ ๓ แห่งอังกฤษ (Edward III : ค.ศ. ๑๓๒๗-๑๓๗๗) ทรงอ้างสิทธิในราชบัลลังก์ของฝรั่งเศสในฐานะเป็นพระราชนัดดา (หลานตา) ของพระเจ้าฟิลิปที่ ๔ แห่งฝรั่งเศส (Philip IV : ค.ศ. ๑๒๘๕-๑๓๑๔) แต่ทางฝ่ายฝรั่งเศสไม่ยินยอมจึงทำให้เกิดสงครามร้อยปี (One Hundred Years' War) ระหว่าง ค.ศ. ๑๓๓๗-๑๔๕๓ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๐, น. ๑๙๐)

หรือเงื่อนไขทางการเมืองของแต่ละประเทศก็เป็นผลให้มีการอัญเชิญเจ้าผู้ครองรัฐของประเทศหนึ่งมาเป็นประมุขของอีกประเทศหนึ่งในลักษณะเดียวกัน เช่น กรณีการแยกตัวของประเทศ

นอร์เวย์ออกจากประเทศสวีเดน โดยใน ค.ศ. ๑๙๐๕ รัฐสภานอร์เวย์และการลงประชามติของประชาชนนอร์เวย์ในการให้ความเห็นชอบในการอัญเชิญเจ้าชายคริสเตียน เฟรเดอริก คาร์ล เกออร์ก วาลเดอมาร์ อากเซล (Christian Frederik Carl Georg Valdemar Axel) จากราชวงศ์ออลเดนบวร์ก (Oldenburg) แห่งเดนมาร์ก มาเป็นพระมหากษัตริย์แห่งนอร์เวย์โดยไม่มีข้อคัดค้านในเรื่องสัญชาติและเชื้อชาติแต่อย่างใด (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๐, น. ๕๑๕)

แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันที่แต่ละประเทศเข้าสู่ความเป็นรัฐชาติแล้ว สถานการณ์จึงเปลี่ยนแปลงไป โดยในบางประเทศ เช่น สวีเดน โมนาโก หรือลักเซมเบิร์ก กำหนดลักษณะต้องห้ามในรัฐธรรมนูญและกฎหมายว่าด้วยการสืบราชสมบัติ โดยพระมหากษัตริย์จะต้องเป็นพลเมืองของประเทศตนเองเท่านั้น แม้ว่าในอีกหลายประเทศไม่ได้มีข้อกำหนดในกฎหมายเกี่ยวกับสัญชาติและเชื้อชาติของประมุขแห่งรัฐอย่างชัดเจน แต่ถึงกระนั้นเมื่อพิจารณาในทางปฏิบัติแล้ว การนำบุคคลที่มีเชื้อชาติหรือสัญชาติอื่นมาเป็นพระมหากษัตริย์ของแต่ละประเทศ ก็ไม่ได้มีการดำเนินการในลักษณะดังกล่าวแล้วเหมือนในอดีต ยกเว้นกรณีประเทศอันดอร์ราที่มีประมุขแห่งรัฐเป็นผู้มีสัญชาติอื่น โดยเป็นประมุขร่วม (Parliamentary Co-Principality หรือ Co-Princes) คือ พระราชาคณะ (Bishop) ของเมืองอูร์เจล (Urgell) แห่งประเทศสเปน และประธานาธิบดีแห่งประเทศฝรั่งเศส ตามบทบัญญัติของมาตรา ๔๓ แห่งรัฐธรรมนูญราชรัฐอันดอร์รา ค.ศ. ๑๙๙๓ ที่กำหนดไว้ เนื่องจากความเป็นมาทางประวัติศาสตร์และประเพณีที่ประเทศสเปนและประเทศฝรั่งเศสมีอิทธิพลต่อประเทศอันดอร์ราในช่วงเวลายาวนานซึ่งในทางพฤตินัยแล้วประมุขร่วมดังกล่าวเป็นเพียงประมุขในทางสัญลักษณ์เท่านั้น

อนึ่ง ในกรณีของประเทศไทยนั้นไม่ได้มีบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญในการถือสัญชาติของพระมหากษัตริย์ แต่มาตรา ๑๑ (๔) แห่งกฎหมายพิธีราชาภิเษก กำหนดให้พระราชวงศ์ที่มีพระชายาเป็นนางต่างด้าว กล่าวคือ นางที่มีสัญชาติเดิมเป็นชาวประเทศอื่น ให้ยกเว้นเสียจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์ ทั้งนี้มีข้อสังเกตที่ควรพิจารณาศึกษาประเด็นดังกล่าวในรัฐธรรมนูญไทยจากการให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวต่างประเทศของนายอานันท์ ปันยารชุน อดีตนายกรัฐมนตรี ดังนี้ “...เมื่อผมทำหน้าที่เป็นประธานคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ ๒๕๔๐ มีบางเรื่องซึ่งผมคิดว่าพระเจ้าอยู่หัวจะสนพระทัย เมื่อฉบับร่างเสร็จสมบูรณ์แล้ว ผมได้ขอเข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายรายงาน และยก ๓-๔ ประเด็นที่คิดว่าจะสนพระทัย ฯลฯ ตอนสุดท้ายพระองค์รับสั่งว่า “คุณอานันท์ มันแปลกดีนะที่ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ กำหนดไว้ว่าพระมหากษัตริย์จะต้องเป็นพุทธมามกะ ต้องเป็นอัครศาสนูปถัมภก ต้องเป็นนั่น ต้องเป็นนี่ **แต่ไม่มีตรงไหนในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ระบุว่าพระมหากษัตริย์ต้องเป็นคนไทย**” (เสียงหัวเราะและปรบมือ) ผมขอท้าพวกคุณว่าในบรรดาคนไทย ๖๒ ล้านคน มีใครใหม่ที่ปราศเบื่องคิดถึงรายละเอียดด้านเทคนิคเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่นนี้...” [When I was chairman of the drafting committee of the 1997 constitution. There were a few issues that I thought he might be interested in. After the completion of the draft, and after it was adopted, I had an audience with the king and I raised three or four issues that I thought the king might be interested in, etc. At the end of the conversation on that issue, he said to me: “Khun Anand, it is a little odd that in all of this constitution they lay down that the king has to be a Buddhist, he has to be a protector of religions, he has to be that, he has to be this; but nowhere in the constitution does it say

that he has to be a Thai.” {Laughter and applause} Now, I challenge you, with 62 million Thai people, who would have had the brilliance to think of that minute technical detail?]
(อานันท์ ปันยารชุน, สัมภาษณ์, ๒๕๕๐, น. ๔ และ ปัญญาไทย, ๒๕๕๐)

๔.๔.๒ หลักสายโลหิต เป็นหลักการที่สำคัญเนื่องจากแนวทางของการสืบทอดตำแหน่งประมุขแห่งรัฐในระบบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขคือ การสืบราชสมบัติจากพระมหากษัตริย์ที่ส่งมอบต่อให้แก่ผู้สืบเชื้อสายของพระมหากษัตริย์ ซึ่งแตกต่างจากระบบการปกครองแบบสาธารณรัฐที่ประมุขแห่งรัฐหรือประธานาธิบดีได้เข้าสู่ตำแหน่งโดยผ่านกระบวนการเลือกตั้ง และแม้ว่าบางประเทศ เช่น ประเทศกัมพูชาจะใช้ระบบการเลือกตั้งพระมหากษัตริย์ (Elective Monarchy) แต่ผู้จะเป็นพระมหากษัตริย์กัมพูชาได้ก็ต้องเป็นผู้สืบเชื้อสายของพระมหากษัตริย์กัมพูชาในอดีตเช่นกัน สำหรับแนวทางที่นิยมใช้สำหรับการสืบราชสมบัติของระบบที่พระมหากษัตริย์เป็นประมุขแห่งรัฐ คือ หลักการ Primogeniture ที่ให้สิทธิการสืบราชสมบัติในลำดับแรกต่อพระราชวงศ์ที่เป็นบุตรคนแรกและผู้สืบเชื้อสายของบุตรคนแรก โดยประเทศที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขส่วนใหญ่จะถือปฏิบัติตามหลักการนี้ เพียงแต่อาจมีรายละเอียดต่างกัน โดยกลุ่มประเทศในทวีปเอเชียส่วนใหญ่มักจะกำหนดให้สมเด็จพระบรมราชาโอรสพระองค์ใหญ่เป็นผู้สืบราชสมบัติ แต่กลุ่มประเทศสแกนดิเนเวียในทวีปยุโรปจะกำหนดเฉพาะพระราชบุตรองค์แรกเป็นผู้สืบราชสมบัติลำดับแรกโดยจะเป็นพระราชโอรสหรือพระราชธิดาก็ได้

ทั้งนี้ในหลายประเทศได้กำหนดให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้สืบเชื้อสายของพระมหากษัตริย์ในอดีต จึงได้กำหนดพระนามของพระราชบรรพบุรุษไว้ในรัฐธรรมนูญ เพื่อป้องกันมิให้มีการเปลี่ยนสายราชสกุลในการสืบราชสันตติวงศ์ เช่น สมเด็จพระราชาธิบดีลีโอโพลด์ จอร์จ เคอเตียง เฟรเดริกแห่งแซก-โคบูร์ก (H.M. Leopold, Georges, Chretien, Frederic of Saxony-Coburg) ตามมาตรา ๘๕ แห่งรัฐธรรมนูญเบลเยียม หรือสมเด็จพระราชาธิบดี ชีค อีซา บิน แซลมาน อัล คาลิฟะห์ (Sheikh Isa bin Salman Al Khalifa) ตามมาตรา ๑ แห่งรัฐธรรมนูญบาห์เรน เป็นต้น

อนึ่ง บางประเทศ เช่น ประเทศตองกา ได้กำหนดแนวทางการแก้ปัญหาในกรณีที่ไม่มีผู้สืบราชสันตติวงศ์ โดยกำหนดให้มีการจัดตั้งราชวงศ์ใหม่โดยกระบวนการตามรัฐธรรมนูญและรัฐสภา สำหรับในส่วนของประเทศเดนมาร์กและประเทศสเปน ได้มีการบัญญัติแนวทางการแก้ปัญหาของเรื่องนี้ในรัฐธรรมนูญ โดยให้รัฐสภาเป็นองค์กรในการกำหนดผู้สืบราชสมบัติ

๔.๔.๓ หลักศาสนา เป็นหลักการที่สำคัญที่ใช้ประกอบกับหลักสายโลหิต เนื่องจากหลายประเทศในทวีปยุโรปได้ประสบเหตุการณ์การปฏิรูปศาสนาคริสต์ในช่วงประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ จากการถือกำเนิดของลัทธิโปรเตสแตนต์หรือเหตุการณ์ในประเทศอังกฤษที่มีการประกาศพระราชบัญญัติว่าด้วยการมีอำนาจสูงสุด (Act of Supremacy) ที่พระเจ้าเฮนรี่ที่ ๘ แห่งอังกฤษประกาศใช้ใน ค.ศ. ๑๕๓๔ ที่กำหนดให้พระมหากษัตริย์อังกฤษทรงเป็นประมุขสูงสุดของโบสถ์อังกฤษ โดยทั้ง ๒ เหตุการณ์เป็นการปฏิเสธอำนาจของพระสันตะปาปาประมุขศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก และในที่สุดจึงบังเกิดความขัดแย้งระหว่างผู้นับถือนิกายโรมันคาทอลิกกับผู้นับถือนิกายโปรเตสแตนต์ ดังนั้นในหลายประเทศในทวีปยุโรปจึงกำหนดการนับถือศาสนาของพระมหากษัตริย์เป็นหลักการสำคัญ โดยในประเทศอังกฤษมีกฎหมาย Act of Settlement ค.ศ. ๑๗๐๑ ที่ห้ามมิให้ผู้นับถือนิกายโรมันคาทอลิกหรือผู้สมรสกับผู้นับถือนิกายโรมันคาทอลิกเป็นพระมหากษัตริย์ ดังนั้นจึงมีเหตุการณ์ที่พระเจ้าจอร์จที่ ๑ แห่งอังกฤษ (ค.ศ. ๑๗๑๔-๑๗๒๗) ปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์ฮาโนเวอร์แต่กลับเป็นชาวเยอรมัน เนื่องจากเป็นพระประยูรญาติที่

ใกล้ชิดทางสายโลหิตกับสมเด็จพระนางเจ้าแอนน์ (ค.ศ. ๑๗๐๒-๑๗๑๔) พระมหากษัตริย์แห่งอังกฤษ ประกอบกับเป็นผู้นับถือนิกายโปรเตสแตนต์ จึงได้เป็นผู้สืบทอดราชสมบัติแทน (ในปี ๒๕๕๖ ได้มีการตรา กฎหมาย Succession to the Crown Act ค.ศ. 2013 ที่แก้ไขให้ผู้อยู่ในลำดับสืบทอดราชสมบัติสามารถเสกสมรสกับผู้นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกได้ อย่างไรก็ตามพระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระราชาธิบดี/ราชินี ยังคงต้องไม่เป็นผู้นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก)

สำหรับกรณีประเทศเดนมาร์กได้กำหนดให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้นับถือศาสนาคริสต์นิกาย Evangelical Lutheran หรือกรณีประเทศสวีเดนที่กำหนดให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้นับถือศาสนาคริสต์นิกาย Pure Evangelical สำหรับกลุ่มประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม จะกำหนดให้ผู้นับถือศาสนาอิสลามเท่านั้นที่มีสิทธิเป็นผู้สืบทอดราชสมบัติ เนื่องจากหลักคิดของศาสนาอิสลามถือว่า ศาสนาอิสลามมีบทบาทครอบคลุมการดำรงชีวิตของมนุษย์ในมิติต่าง ๆ ทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จึงต้องให้ประมุขแห่งรัฐเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามด้วย

สำหรับกรณีประเทศกัมพูชา ได้กำหนดให้ผู้นำทางศาสนาเข้ามามีบทบาทในการเลือกพระมหากษัตริย์ ด้วยการกำหนดให้ผู้นำนิกายและธรรมยุตินิกาย เป็นสมาชิกของสภาแห่งราชบัลลังก์ (Royal Council of the Throne) ที่เป็นองค์กรที่มีหน้าที่เลือกพระมหากษัตริย์

อนึ่ง แนวคิดด้านศาสนาต่าง ๆ ที่เป็นฐานความเชื่อในการกำหนดที่มาของพระมหากษัตริย์ได้กล่าวถึงโดยละเอียดในบทที่ ๒

๔.๔.๔ หลักสภาวะทางเพศ ประเด็นดังกล่าวเป็นหลักการสำคัญเนื่องจากในหลายสังคมมีค่านิยมในลักษณะที่บุรุษเพศมีความสำคัญกว่าสตรีเพศ ก็มักจะกำหนดให้พระราชวงศ์ที่เป็นบุรุษที่มีสิทธิในการสืบทอดราชสมบัติ เช่น ประเทศญี่ปุ่น หรือกลุ่มประเทศซึ่งประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม สำหรับสังคมที่ยอมรับในบทบาทของสตรีเพศก็จะอนุโลมยินยอมให้สตรีเป็นพระมหากษัตริย์ได้หากเป็นพระราชธิดาที่เป็นพระราชบุตรพระองค์ใหญ่ เช่น กลุ่มประเทศสแกนดิเนเวียในทวีปยุโรป เป็นต้น ทั้งนี้รายละเอียดได้กล่าวถึงในข้อที่ ๔.๑

๔.๔.๕ หลักอายุขัยและวาระการครองราชสมบัติ การทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์ในประเทศต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่จะไม่มีกำหนดพระชนมพรรษาขั้นต่ำ ทั้งนี้พระมหากษัตริย์ที่ยังทรงพระเยาว์หรือยังไม่บรรลุนิติภาวะ จะกำหนดให้มีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์หรือคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เพื่อปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระมหากษัตริย์จนกว่าพระมหากษัตริย์จะทรงบรรลุนิติภาวะ โดยประเทศที่กำหนดการบรรลุนิติภาวะที่พระชนมพรรษา ๑๘ พรรษา คือ ประเทศเดนมาร์ก ลักเซมเบิร์ก เนเธอร์แลนด์ สวีเดน โมร็อกโก สวาซิแลนด์ กาตาร์ จอร์แดน เป็นต้น ในส่วนของประเทศที่กำหนดการบรรลุนิติภาวะที่พระชนมพรรษา ๒๑ พรรษา คือ ประเทศภูฏานและประเทศเลโซโท พร้อมกันนี้ ประเทศกัมพูชาได้กำหนดให้ผู้มีพระชนมพรรษาอย่างน้อย ๓๐ พรรษาจึงจะทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ได้ แต่บางประเทศได้กำหนดเงื่อนไขทางกฎหมายที่แตกต่างจากหลักการดังกล่าวข้างต้น คือ ประเทศมาเลเซียและประเทศโอมานที่มีข้อห้ามมิให้ผู้เยาว์หรือผู้ที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์

ทั้งนี้บางประเทศ อาทิ ประเทศเนเธอร์แลนด์ นอร์เวย์ และภูฏาน ได้กำหนดแนวทางการสืบราชสมบัติที่มีความพิเศษประการหนึ่ง คือ ให้เด็กที่อยู่ในครรภ์ของพระมารดาแต่มีสิทธิการสืบราชสมบัติในเวลาที่พระมหากษัตริย์สวรรคตแล้ว ก็ให้มีการรักษาสหสิทธิการสืบราชสมบัติไว้จนกว่าจะมีการประสูติกาลที่มีสภาพเป็นบุคคลแล้ว

สำหรับในกรณีการพ้นจากราชสมบัติเนื่องจากการครบอายุขัยจะไม่มีการบัญญัติไว้ในกฎหมายเนื่องจากประเทศที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขแห่งรัฐจะไม่มีกำหนดการเกษียณพระชนมพรรษาของพระมหากษัตริย์ ยกเว้นประเทศภูฏานที่กำหนดให้พระมหากษัตริย์ทรงสละราชสมบัติเมื่อมีพระชนมพรรษา ๖๕ พรรษา สำหรับกรณีประเทศมาเลเซียกำหนดให้พระมหากษัตริย์ทรงมีวาระการครองราชสมบัติเป็นเวลา ๕ ปีเพื่อหมุนเวียนการครองราชย์ของเจ้าผู้ปกครองรัฐต่าง ๆ ทั้ง ๙ รัฐ

อนึ่ง บางประเทศมีข้อกำหนดให้มีการถอดถอนพระมหากษัตริย์ได้ อาทิ กรณีมาเลเซียซึ่งเป็นการลงมติถอดถอนของที่ประชุมแห่งเจ้าผู้ปกครองรัฐ หรือกรณีจอร์แดนซึ่งเป็นการลงมติถอดถอนของรัฐสภาด้วยสาเหตุจากพระมหากษัตริย์มีอาการประชวรทางจิต

๔.๔.๖ หลักการเสกสมรส หลักการดังกล่าวเป็นประเด็นที่สำคัญต่อการทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ โดยส่วนใหญ่ผู้ที่ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ของประเทศต่าง ๆ จะต้องถือประสูติกาลจากการเสกสมรสที่ชอบด้วยกฎหมายและถ้าการเสกสมรสเพื่อไปมีพระชายาด้วยตนเอง ก็ต้องเป็นการเสกสมรสที่ชอบด้วยกฎหมายด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ในบางกรณีการเสกสมรสของพระราชทายาทจะต้องได้รับความเห็นชอบจากบุคคลหรือองค์กรตามกฎหมายด้วย อาทิ พระราชทายาทของประเทศเบลเยียมจะต้องได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระมหากษัตริย์เบลเยียมก่อนการเสกสมรส หรือพระราชทายาทของประเทศสเปน จะได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระมหากษัตริย์และความเห็นชอบจากรัฐสภาก่อนการเสกสมรส เป็นต้น ทั้งนี้รัฐธรรมนูญและกฎหมายหลายประเทศ แล้วแต่กรณี เช่น เดนมาร์ก เนเธอร์แลนด์ สวีเดน และสเปน เป็นต้น ได้กำหนดข้อความไว้อย่างเข้มงวด ถ้าพระราชวงศ์หรือพระราชทายาทไปเสกสมรสโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือไปเสกสมรสโดยไม่ได้รับการอนุญาตตามกฎหมาย จะถูกเพิกถอนสิทธิการสืบราชสมบัติและมีผลสืบเนื่องไปถึงผู้สืบเชื้อสายด้วย ในขณะที่โมนาโกได้มีบทบัญญัติที่มีความเข้มงวดน้อยกว่า โดยผู้ถูกเพิกถอนสิทธิการสืบราชสมบัติในกรณีนี้ อาจได้รับสิทธิการสืบราชสมบัติกลับคืนมาถ้าการสมรสดังกล่าวสิ้นสุดลงและไม่มีผู้สืบเชื้อสายอื่นใดอีก

๔.๔.๗ หลักการปฏิญาณก่อนทรงราชย์ หลักการดังกล่าวนี้เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของพิธีการตามกฎหมายและพระราชประเพณีก่อนการทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์ ในบางประเทศได้มีการกำหนดไว้ในกฎหมายสำหรับการดำเนินการในเรื่องดังกล่าวนี้ เช่น พระมหากษัตริย์อังกฤษจะต้องทรงปฏิญาณตามกฎหมายว่าด้วยการปฏิญาณ (Coronation Oath Act ค.ศ. ๑๖๘๙) ส่วนในกรณีของประเทศเดนมาร์กได้พิจารณาว่า ประเด็นนี้มีความสำคัญจึงกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญโดยพระมหากษัตริย์เดนมาร์กต้องปฏิญาณในรูปแบบของพระราชหัตถเลขา และจัดส่งต่อสภาแห่งรัฐ (Council of state) โดยมีเนื้อความว่า จะยึดมั่นอย่างศรัทธาต่อกฎหมายรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้พระราชหัตถเลขาดังกล่าวจะมีจำนวน ๒ ฉบับที่เหมือนกัน และส่งไปเก็บรักษาที่รัฐสภาในส่วนของจดหมายเหตุและหอจดหมายเหตุแห่งชาติเดนมาร์ก (Danish National Archives) หรือในกรณีของพระมหากษัตริย์เนเธอร์แลนด์ ก็มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิญาณก่อนทรงราชย์ ณ ที่สาธารณะและการประชุมร่วมของสองสภา สำหรับในกรณีพระมหากษัตริย์ต้องกาต้องปฏิญาณโดยสรุปว่า ขอปฏิญาณต่อพระเจ้าผู้เป็นเจ้าว่า จะรักษาความซื่อสัตย์

สุจริต รัฐธรรมนูญและปกครองประเทศตามหลักกฎหมาย (I solemnly swear before Almighty God to keep in it integrity the Constitution of Tonga and govern in conformity with the laws thereof) นอกจากนั้นประเทศต่าง ๆ เช่น เบลเยียม ลักเซมเบิร์ก สวาซิแลนด์ เป็นต้น ก็กำหนดแนวทางในลักษณะเดียวกันในการให้พระมหากษัตริย์ทรงปฏิญาณก่อนการทรงราชย์ แต่ในหลายประเทศก็ไม่ได้มีแนวทางปฏิบัติในลักษณะนี้ ซึ่งอาจมีความเป็นไปได้ว่า การปฏิญาณก่อนการทรงราชย์เป็นแนวทางปฏิบัติตามพระราชประเพณีของแต่ละประเทศ จึงอาจไม่ได้มีการกำหนดให้มีบทบัญญัติตามกฎหมายสำหรับดำเนินการในลักษณะนี้ทุกกรณีเสมอไป

๔.๔.๘ หลักการเลือกตั้งหรือหลักการหมุนเวียนตำแหน่ง โดยปกติแล้วการทรงราชย์สู่ราชสมบัติของพระมหากษัตริย์ในประเทศต่าง ๆ จะเป็นการสืบราชสันตติวงศ์ตามหลักสายโลหิต แต่มีบางประเทศที่มีลักษณะพิเศษที่พระมหากษัตริย์ต้องได้รับการเลือกตั้งจากองค์กรผู้เลือกตั้ง เช่น การเลือกพระมหากษัตริย์กัมพูชาจากสภาแห่งราชบัลลังก์ (Royal Council of the Throne) การเลือกพระมหากษัตริย์มาเลเซียจากที่ประชุมแห่งเจ้าผู้ปกครองรัฐ (Conference of Rulers) หรือการเลือกสุลต่านแห่งโอมานจากสภาการปกครองราชสกุลวงศ์ (Ruling Family council) เป็นต้น ซึ่งในบางกรณีการเลือกตั้งเป็นเพียงพิธีการทางนิตินัยเท่านั้น แต่ในทางพฤตินัยแล้วเป็นการหมุนเวียนสำหรับการทรงราชย์ของเจ้าผู้ปกครองรัฐในแต่ละรัฐเพื่อเป็นพระมหากษัตริย์ เช่น การเลือกพระมหากษัตริย์ของประเทศมาเลเซีย หรือในกรณีของประเทศสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ที่มีข้อกำหนดเป็นพิธีการทางนิตินัยในการเลือกเจ้าผู้ครองรัฐจากจำนวน ๗ รัฐ เพื่อเป็นประมุขแห่งรัฐ แต่ในทางพฤตินัยเป็นข้อตกลงของเจ้าผู้ครองรัฐทั้งหมดในที่ประชุมสภาสูงสุดแห่งรัฐสำหรับการกำหนดให้เจ้าผู้ครองรัฐอาบูดาบีเป็นประธานสภาสูงสุดแห่งรัฐซึ่งมีฐานะเป็นประมุขของประเทศสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์อีกด้วย

๔.๔.๙ หลักการมีส่วนร่วมของรัฐสภาและสถาบันอื่น นอกเหนือจากตามที่กล่าวถึงในข้อ ๔.๔.๘ แล้ว บทบาทของสถาบันทางการเมืองในการแต่งตั้งพระรัชทายาทหรือการให้ความเห็นชอบต่อการทรงราชย์ของผู้สืบราชสมบัติของประเทศต่าง ๆ ส่วนใหญ่มีค่อนข้างน้อย เนื่องจากมีความเป็นไปได้ว่า ประเพณีการปกครองของประเทศต่าง ๆ จะถือว่า การแต่งตั้งพระรัชทายาทเป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ภายใต้กฎหมายหรือกฎหมายว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ของแต่ละประเทศ เมื่อราชบัลลังก์ว่างลงแล้วก็สามารถอัญเชิญองค์พระรัชทายาทขึ้นทรงราชย์ได้ตามเงื่อนไขด้านกฎหมายและประเพณีของแต่ละประเทศ แต่มีบางประเทศที่กำหนดให้รัฐสภาหรือสถาบันอื่นเข้ามามีบทบาทในการให้ความเห็นชอบต่อพระรัชทายาท (นอกเหนือจากการเสกสมรสของพระรัชทายาทจะต้องได้รับเห็นชอบจากรัฐสภาด้วย ตามที่กล่าวถึงในข้อ ๔.๔.๖) เช่น การแต่งตั้งพระรัชทายาทของประเทศคูเวตภายใน ๑ ปี นับแต่วันที่เจ้าผู้ครองรัฐทรงราชย์และจะต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา แต่ถ้าเจ้าผู้ครองรัฐไม่ดำเนินการภายในกรอบเวลาที่กำหนด ก็ให้เสนอผู้สืบเชื้อสายของ Mubarak al-Sabah (เจ้าผู้ครองรัฐคูเวตในอดีต-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) จำนวนอย่างน้อย ๓ คน เพื่อให้รัฐสภามีมติคัดเลือกให้เหลือเพียง ๑ คน เพื่อดำรงตำแหน่งพระรัชทายาท สำหรับกรณีประเทศนอร์เวย์ ได้กำหนดบทบาทของรัฐสภาในเรื่องนี้ว่า ถ้าไม่มีพระราชโอรสหรือพระราชธิดาที่จะเป็นพระรัชทายาท พระมหากษัตริย์อาจเสนอรายพระนามพระรัชทายาทให้รัฐสภาพิจารณา ซึ่งรัฐสภามีอำนาจที่จะกำหนดองค์พระรัชทายาทได้เอง ถ้าการเสนอของพระมหากษัตริย์ไม่ผ่านความเห็นชอบของรัฐสภา

ทั้งนี้รัฐสภายังถูกกำหนดให้เป็นองค์กรสำหรับการวินิจฉัยชี้ขาดเพื่อคลี่คลายปัญหาการไม่มีพระราชทายาท เช่น กรณีประเทศเนเธอร์แลนด์ก็ได้กำหนดบทบาทของรัฐสภาในการเลือกพระมหากษัตริย์ในกรณีที่ราชบัลลังก์ว่างลงและไม่มีผู้สืบราชสมบัติ หรือกรณีประเทศจอร์แดนเมื่อมีเหตุการณ์ที่สมเด็จพระราชาธิบดีเสด็จสวรรคต โดยปราศจากผู้สืบเชื้อสายที่จะสืบราชสมบัติได้ จึงเป็นหน้าที่รัฐสภาในการเลือกพระราชวงศ์องค์ใดองค์หนึ่งซึ่งเป็นผู้สืบเชื้อสายของสมเด็จพระราชาธิบดี ฮุสเซน บิน อาลี (Hussein bin Ali) ให้เป็นสมเด็จพระราชาธิบดีต่อไป ยิ่งไปกว่านั้นถ้ามีเหตุการณ์ที่ไม่มีพระราชวงศ์ซึ่งจะสืบราชสมบัติได้ รัฐธรรมนูญในบางประเทศก็กำหนดให้รัฐสภามีบทบาทสำหรับสถาปนาสายการสืบราชสมบัติหรือราชวงศ์ใหม่ เช่น กรณีประเทศสเปนได้กำหนดให้รัฐสภามีอำนาจในการกำหนดสายการสืบราชสมบัติในแนวทางที่ดีที่สุดสำหรับผลประโยชน์ของราชอาณาจักรสเปนในกรณีที่สายการสืบราชสมบัติหมดสิ้นแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับกรณีประเทศตองกาซึ่งกำหนดให้นายกรัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีดำเนินการแทนนายกรัฐมนตรีในกรณีที่ไม่มีนายกรัฐมนตรีหรือนายกรัฐมนตรีไม่อยู่ เพื่อดำเนินการเรียกประชุมสมาชิกรัฐสภาประเภทผู้แทนขุนนาง (สมาชิกรัฐสภาประเภทผู้แทนราษฎรไม่มีสิทธิพิจารณาเรื่องนี้) สำหรับการเลือก chief คนใดคนหนึ่งเป็นสมเด็จพระราชาธิบดี และเมื่อบุคคลนั้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของราชวงศ์ใหม่แล้ว ให้ผู้สืบเชื้อสายของพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่เป็นพระรัชทายาทตามที่กฎหมายบัญญัติ

สำหรับกรณีประเทศสวีเดนได้มีการให้อำนาจต่อรัฐสภาสำหรับการตรวจสอบสถานภาพพระมหากษัตริย์ว่าอยู่ในฐานะที่สามารถปฏิบัติพระราชกรณียกิจได้หรือไม่ โดยในกรณีที่พระมหากษัตริย์ไม่ได้ปฏิบัติพระราชกรณียกิจภายในช่วงระยะเวลาหกเดือนหรือไม่สามารถปฏิบัติพระราชกรณียกิจได้ ให้รัฐบาลแจ้งต่อรัฐสภาโดยรัฐสภาจะพิจารณาว่าในกรณีเหล่านั้นจะถือว่าพระมหากษัตริย์ทรงสละราชสมบัติหรือไม่

ในส่วนกรณีประเทศกัมพูชาเป็นกรณีพิเศษอีกกรณีหนึ่ง เนื่องจากประเทศกัมพูชามีระบบการปกครองที่เป็นสาธารณรัฐโดยมีประธานาธิบดีเป็นประมุขและไม่มีพระมหากษัตริย์ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๓-๒๕๓๖ แต่เมื่อมีการร่างรัฐธรรมนูญในปี ๒๕๓๖ ภายใต้บริบทความขัดแย้งทางการเมืองในสภาวะหลังสงครามกลางเมือง ซึ่งสถานการณ์ขณะนั้นมีกลุ่มการเมืองต่าง ๆ คอยถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกันอยู่ ทั้งนี้พรรคประชาชนกัมพูชาภายใต้การนำของนายฮุนเซน (Hun Sen) ต้องการให้ประเทศมีระบบการปกครองเป็นสาธารณรัฐ ขณะที่พรรคพุนซินเปคภายใต้การนำของเจ้าชายรณฤทธิ์ (Prince Norodom Ranariddh) ต้องการให้ประเทศมีระบบการปกครองแบบราชอาณาจักร แต่ในที่สุดมีการตกลงกันได้เป็นที่สำเร็จ โดยรัฐธรรมนูญกำหนดให้มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของประเทศจึงได้มีการสถาปนาระบบพระมหากษัตริย์ขึ้นมาอีกครั้ง (Hill and Menzel, 2008, p. 49) ทั้งนี้จึงเป็นเหตุที่เชื่อได้ว่า การต่อรองทางการเมืองดังกล่าวจึงได้กำหนดบทบาทบัญญัติในรัฐธรรมนูญสำหรับการกำหนดขอบเขตการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในเรื่องต่าง ๆ สำหรับการแต่งตั้งพระรัชทายาทถึงกับมีการระบุในมาตรา ๑๐ แห่งรัฐธรรมนูญว่า **พระมหากษัตริย์ไม่มีอำนาจในการเลือกพระรัชทายาทโดยพระองค์เอง** ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวไม่สอดคล้องกับหลักการการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขโดยการสืบราชสันตติวงศ์

องค์กรที่ปฏิบัติหน้าที่เลือกพระมหากษัตริย์กัมพูชาคือ สภาแห่งราชบัลลังก์ (Royal Council of the Throne) ที่แม้ว่าจะมีผู้นำคณะสงฆ์ของมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย ร่วมเป็นองค์ประกอบขององค์กรดังกล่าวนี้แต่องค์กรประกอบส่วนใหญ่จะเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เช่น นายกรัฐมนตรี ประธานวุฒิสภา รองประธานวุฒิสภา ประธานสภาผู้แทนราษฎร และรองประธานสภาผู้แทนราษฎร

และแม้ว่าจะมีทฤษฎีไว้ว่าผู้ที่จะเป็นพระราชทายาทจะต้องเป็นผู้สืบเชื้อสายจากพระมหากษัตริย์ของกัมพูชา ๓ พระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าองค์ด้วง เจ้าบรมโอรสหรือสมเด็จพระเจ้าศรีสวัสดิ์ แต่สภาพองค์ประกอบที่อ้างถึงแล้ว จึงทำให้อาจกล่าวได้ว่า สภาแห่งราชบัลลังก์มีสภาพเป็นองค์กรทางการเมืองในการให้ความเห็นชอบต่อการทรงราชย์หรือการกำหนดผู้เป็นประมุขแห่งรัฐ มิใช่พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในการแต่งตั้งพระราชทายาทแต่อย่างใด ซึ่งแตกต่างกับสภาราชสำนัก (Imperial Household Council) ของประเทศญี่ปุ่น ที่มีหน้าที่วินิจฉัยลำดับสืบราชสมบัติในกรณีที่มีความเปลี่ยนแปลงเท่านั้น โดยสภาพความเป็นพระราชทายาท เป็นไปตามลำดับที่กฎหมายราชสำนักกำหนดไว้แล้ว และแม้ว่าจะมีผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เช่น นายกรัฐมนตรี ประธานวุฒิสภา ประธานสภาผู้แทนราษฎร และรองประธานสภาผู้แทนราษฎร เป็นองค์ประกอบของสภาแห่งราชวงศ์ แต่ก็มีพระราชวงศ์ ประธานศาลฎีกา ผู้พิพากษาศาลฎีกา และเลขาธิการพระราชวัง เป็นองค์ประกอบในองค์กรแห่งนี้สำหรับการถ่วงดุลการตัดสินใจด้วย

มีข้อสังเกตว่า บางประเทศในภูมิภาคตะวันออกกลางและทวีปแอฟริกาที่มีการปกครองในรูปแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) สภาพภาพของพระมหากษัตริย์ไม่เพียงเป็นประมุขแห่งรัฐเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้นำฝ่ายบริหารของประเทศที่มีอำนาจแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดอีกด้วย ฉะนั้นมีความเป็นไปได้ของการจัดระเบียบโครงสร้างอำนาจภายในราชสกุลวงศ์ให้มีการถ่วงดุลอำนาจของกลุ่มพระราชวงศ์ต่าง ๆ สำหรับการเลือกพระมหากษัตริย์หรือพระราชทายาทโดยผ่านสถาบันต่าง ๆ เช่น การใช้อำนาจของกลุ่มพระราชวงศ์ผ่านสภา Liqoqo ซึ่งเป็นสภาที่ปรึกษาของสมเด็จพระราชาธิบดีสำหรับกรณีประเทศสวาซิแลนด์ หรือการใช้อำนาจของสถาบันความภักดี (Allegiance Institution) ในกรณีประเทศซาอุดีอาระเบีย รวมทั้งการใช้อำนาจของสภาการปกครองราชสกุลวงศ์ (Ruling Family council) ในกรณีประเทศโอมาน ที่มีลักษณะเฉพาะกล่าวคือ ถ้าราชบัลลังก์ว่างลง ให้สภาการปกครองราชสกุลวงศ์ (Ruling Family council) ดำเนินการเลือกผู้สืบราชสมบัติให้ได้ภายใน ๓ วัน ถ้าสภาการปกครองราชสกุลวงศ์ไม่สามารถเลือกผู้สืบราชสมบัติได้ ให้สภากลาโหม (Defence Council) พร้อมด้วยประธานวุฒิสภา ประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานศาลฎีกา และรองประธานศาลฎีกาที่อาวุโสสูงสุดจำนวน ๒ คน มาร่วมยืนยันรายชื่อพระราชทายาทที่ได้รับการแต่งตั้งจากสุลต่านพระองค์เดิมที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขาเพื่อนำเสนอต่อสภาการปกครองราชสกุลวงศ์ต่อไป

ตารางที่ ๔
การจำแนกแนวคิดในการสืบราชสมบัติของต่างประเทศ

ลำดับที่	ประเทศ	แนวคิดในการสืบราชสมบัติ
๑	อังกฤษ (สหราชอาณาจักร)	Absolute Primogeniture
๒	เดนมาร์ก	Absolute Primogeniture
๓	เบลเยียม	Absolute Primogeniture
๔	นอร์เวย์	Absolute Primogeniture
๕	เนเธอร์แลนด์	Absolute Primogeniture
๖	สวีเดน	Absolute Primogeniture
๗	ลักเซมเบิร์ก	Absolute Primogeniture
๘	สเปน	Male Primogeniture
๙	โมนาโก	Male Primogeniture
๑๐	ลักเซมเบิร์ก	Semi-Salic Law
๑๑	อันดอร์รา	Parliamentary Co-Principality
๑๒	โมนาร์โก	Salic Law
๑๓	สวาซิแลนด์	Salic Law
๑๔	เลโซโท	Elective Monarchy
๑๕	ตองกา	Semi-Salic Law
๑๖	กาตาร์	Salic Law
๑๗	คูเวต	Salic Law
๑๘	จอร์แดน	Salic Law
๑๙	ซาอุดีอาระเบีย	Salic Law และ Elective Monarchy
๒๐	บาห์เรน	Salic Law
๒๑	โอมาน	Salic Law และ Elective Monarchy
๒๒	สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์	Salic Law และ Elective Monarchy
๒๓	ญี่ปุ่น	Salic Law
๒๔	บรูไนดารุสซาลาม	Salic Law
๒๕	ภูฏาน	Male Primogeniture
๒๖	มาเลเซีย	Salic Law และ Elective Monarchy
๒๗	กัมพูชา	Elective Monarchy

ที่มา ฐาภรณ์ จุลินทร จำแนกจาก ข้อ ๔.๓

บทที่ ๕

กฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗

๕.๑ ความเป็นมาของกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗

กฎหมายเทียบบาลในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้กำหนดบทที่ลำดับสถานภาพความสำคัญของพระราชโอรสโดยพิจารณาจากสถานภาพของพระมารดา ทั้งนี้พระราชโอรสที่ประสูติแต่พระมารดาที่เป็นสมเด็จพะอัครมเหสี คือ สมเด็จหน่อพระพุทธเจ้า สำหรับพระราชโอรสที่ประสูติแต่พระมารดาที่เป็นพระมเหสีลำดับรองมา (แม่หยัวเมือง) คือ พระมหาอุปราช ต่อจากนั้นจึงเป็นพระราชโอรสที่ประสูติแต่พระมารดาที่เป็นพระราชธิดาของพระมหากษัตริย์ พระราชโอรสที่ประสูติแต่พระมารดาที่เป็นพระราชธิดาของพระมหากษัตริย์ และพระราชโอรสที่ประสูติแต่พระสนมตามลำดับ

อย่างไรก็ตามมีความไม่ชัดเจนของสถานภาพผู้ดำรงตำแหน่งพระมหาอุปราชเนื่องจากหากข้อเท็จจริงเป็นไปตามที่ศาสตราจารย์ประเสริฐ ณ นคร ได้คำนวณว่า กฎหมายเทียบบาลได้ตราขึ้นครั้งแรกเมื่อปี ๒๐๑๑ ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถตามที่อ้างถึงในข้อ ๓.๒ แต่ปรากฏว่าก่อนหน้านั้นได้มีการตรากฎหมายพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือนในปี ๑๙๙๘ (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพสันนิษฐานว่า กฎหมายดังกล่าวตราขึ้นในปี ๑๙๙๘) โดยบทบัญญัติของกฎหมายพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือนได้มีการกำหนดตำแหน่งพระมหาอุปราชที่เป็นตำแหน่งของพระราชวงศ์ที่ทรงศักดินาสูงสุดที่ระดับ ๑๐๐,๐๐๐ ไร่ ที่สูงกว่าพระราชวงศ์ที่สำคัญทั้งปวง ในขณะที่สมเด็จพระอนุชาธิราชที่ทรงกรมมีศักดินาเท่ากับ ๕๐,๐๐๐ ไร่ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอที่ทรงกรมจะมีศักดินาเท่ากับ ๔๐,๐๐๐ ไร่ นอกจากนี้พระราชวงศ์ที่จะได้รับการสถาปนาเป็นพระมหาอุปราชจะมีเพียงสมเด็จพระอนุชาธิราชหรือสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเท่านั้น จึงทำให้พิจารณาสถานภาพของพระราชอนุชาที่เป็นพระมหาอุปราชได้ว่ามีสถานะที่สูงกว่าพระราชโอรส (เกษม ศิริสัมพันธ์, ๒๕๓๐, น. ๑๓๗-๑๔๐)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพระมหาอุปราชตามบทบัญญัติของกฎหมายพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือนเป็นตำแหน่งที่มาจากการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งของพระมหากษัตริย์ในการสถาปนาพระราชอนุชาหรือพระราชโอรสให้ดำรงตำแหน่งดังกล่าว ซึ่งมีความแตกต่างกับตำแหน่งพระมหาอุปราชตามบทบัญญัติของกฎหมายเทียบบาล ที่เป็นตำแหน่งโดยการถือกำเนิดจากการเป็นพระราชโอรสที่ประสูติแต่พระมเหสีลำดับรอง ที่เรียกว่า “แม่หยัวเมือง” เท่านั้น

อย่างไรก็ตามเกษม ศิริสัมพันธ์ (๒๕๓๐, น. ๑๔๓-๑๔๔) นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์กฎหมายไทยได้เสนอความเห็นในเรื่องนี้จากการริเริ่มของหม่อมราชวงศ์อิน รพีพัฒน์ นักวิชาการด้านมานุษยวิทยา ในประเด็นความเป็นไปได้ในการที่ตำแหน่งพระมหาอุปราชได้ถูกเติมเข้าไปในตัวบทภายหลังสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแล้ว เนื่องจากไม่ปรากฏตัวพระมหาอุปราช จนมาถึงในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้า พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๑๗ แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๑๑๒-๒๑๓๓) ภายหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๑ ทั้งนี้เกษม ศิริสัมพันธ์ มีความเห็นว่า ในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ เมื่อจุลศักราช ๙๕๗ (พ.ศ. ๒๑๓๘) ได้ทรงพระกรุณาตั้งพระราชกำหนดกฎหมายพระไอยการ และได้อ้างคำอธิบายของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพที่ว่า การตั้งพระราชกำหนดกฎหมายพระไอยการนั้นหมายถึงการชำระกฎหมาย ฉะนั้น เกษม ศิริสัมพันธ์ จึงสรุปว่า เมื่อมีการชำระกฎหมายอย่างนี้ คนในยุคนี้มิได้

ถือความสำคัญของตัวบทเดิมจึงอาจเพิ่มเติมข้อความในตัวบทเดิม โดยที่ตำแหน่งพระมหาอุปราชได้เติมเข้าไปในตัวบทกฎหมายพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือนในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ

แต่ถึงกระนั้นเมื่อพิจารณาความเห็นดังกล่าวแล้ว อาจมีความคลาดเคลื่อนบางประการในการอ้างปีที่มีพระราชกำหนดกฎหมายพระไอยการ เนื่องจากในปี ๒๑๓๘ อยู่ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๑๘ แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๑๓๓-๒๑๔๘) มีชื่ออยู่ในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๑๔๘-๒๑๕๓) และหลักฐานการแต่งตั้งพระมหาอุปราชก็มีมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถตามที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารดังจะกล่าวต่อไป

เมื่อมาพิจารณาแนวคิดของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า กรมพระยาดำรงราชานุภาพแล้ว จะพิจารณาได้ คือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพมีพระวินิจฉัยสำหรับการอธิบายและตีความสถานภาพของพระมหาอุปราชสำหรับเรื่องนี้ใน ๒ รูปแบบ สรุปได้ดังนี้

รูปแบบที่ ๑ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๕๑, น. ๑๘๑-๑๙๐) ได้อธิบายความหมายของคำว่า อุปราช เป็นชื่อตำแหน่งมาจากประเทศอินเดีย แต่ในอินเดียเป็นตำแหน่ง Viceroy ผู้ครองหัวเมืองมณฑลใหญ่ มีอำนาจถืออาญาสิทธิ์ต่างพระองค์ มิได้หมายความว่า เป็นพระราชทายาท แต่ที่ไทยนำมาใช้โดยเพิ่มคำว่า “มหา” เข้าข้างหน้าคำว่า “อุปราช” ข้อนี้สื่อให้เห็นว่า ประสงค์จะแสดงว่า มหาอุปราชทรงศักดิ์สูงกว่าอุปราช หรือว่าอีกนัยหนึ่งว่า เดิมมีตำแหน่งอุปราชอยู่แล้วแต่มีความประสงค์จะยกให้อุปราชองค์ใดองค์หนึ่งให้สูงศักดิ์กว่าอุปราชทั้งปวง จึงให้เรียกว่า “พระมหาอุปราช” ทั้งนี้สมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้สันนิษฐานว่า เหตุที่กำหนดให้พระราชโอรสชั้นที่ ๒ เป็นพระมหาอุปราช ซึ่งพิเคราะห์แล้วดูเหมือนว่า เป็นกรณีที่ไม่มีพระราชโอรสชั้นที่ ๑ เนื่องจากสมเด็จพระอัครมเหสีไม่มีพระราชโอรส แต่มีพระราชโอรสที่มีประสูติจากพระมเหสีลำดับรอง ดังนั้นจะแต่งตั้งพระราชโอรสชั้นที่ ๒ ก็กระทำไม่ได้เพราะขัดข้องที่สมเด็จพระอัครมเหสีอาจมีพระราชโอรสในอนาคต พระมหากษัตริย์จึงโปรดเกล้าฯ ให้ไปครองเมืองแบบอุปราชแต่ให้เรียกว่า “พระมหาอุปราช” โดยมีสถานภาพเป็นพระราชทายาทชั่วคราว (Heir presumptive)

โดยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ตรวจสอบตัวอย่างในพงศาวดารแล้วพบว่า บางรัชกาลในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีการแต่งตั้งสมเด็จพระพุทธเจ้าและพระมหาอุปราชในลักษณะที่เป็นคู่กัน ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้แต่งตั้งพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ทรงพระนามว่า **พระบรมราชา** เป็นสมเด็จพระพุทธเจ้า เพื่อให้ครองพระนครศรีอยุธยา ต่อมาได้ทรงแต่งตั้งพระ (ชัย) เชษฐาให้เป็นพระมหาอุปราชเพื่อครองเมืองพิษณุโลก สำหรับในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิได้แต่งตั้งให้พระรามเสวย พระราชโอรสพระองค์ใหญ่เป็นสมเด็จพระพุทธางกูร และอยู่ในราชธานี (สมเด็จพระนเรศวรมหาราช-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) ขณะเดียวกันก็แต่งตั้งสมเด็จพระธรรมราชาซึ่งเป็นพระขามาตา (พระราชบุตรเขย) ครองเมืองพิษณุโลก ต่อมาในสมัยสมเด็จพระนเรศวร จึงเลิกประเพณีให้พระราชโอรสหรือพระราชกุมารไปครองเมือง

รูปแบบที่ ๒ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๕๔, น. ๑๘๓-๑๘๔) มีทัศนะที่สรุปได้ว่า ประเพณีไทยแต่เดิมมา พระราชกุมารที่เป็นรัชทายาทคงจะเป็นพระมหาอุปราชทั้งนั้น ส่วนบรรดาศักดิ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นตำแหน่งที่ตั้งขึ้นภายหลัง ดังนั้นพระมหาอุปราชเป็นพระราชวงศ์ที่พระมหากษัตริย์ได้ทรงโปรดเกล้าฯ สถาปนาให้เป็นพระราชทายาทโดยจะเรียกว่า สมเด็จพระมหาอุปราชหรือ

สมเด็จพระพุทธเจ้าก็ตามที ทั้งนี้ในชั้นเดิมจะเป็นแต่พระราชโอรสและคงจะมีทูลรัชกาลเว้นเสียแต่ที่มีความขัดข้อง เช่น พระราชโอรสยังทรงพระเยาว์ทำให้ไม่ทันแต่งตั้ง เป็นต้น และมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏว่ามีการแต่งตั้งพระอนุชาเป็นพระมหาอุปราชในหลายสมัย เช่น ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชก็มีการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมเด็จพระเอกาทศรถ พระอนุชาให้เป็นพระมหาอุปราช เป็นต้น

ดังนั้นจึงอาจพิจารณาได้ดังนี้ คือ รูปแบบที่ ๑ สมเด็จพระยามหาราชานุภาพทรงตีความความหมายอย่างแคบว่า พระมหาอุปราช คือ พระราชโอรสชั้นที่ ๒ ที่ประสูติแต่พระมเหสีลำดับรอง ในขณะที่รูปแบบที่ ๒ สมเด็จพระยามหาราชานุภาพทรงตีความความหมายอย่างกว้างว่า พระมหาอุปราช คือ พระรัชทายาทที่แต่งตั้งจากพระราชโอรสเป็นหลักโดยจะเรียกว่า สมเด็จพระมหาอุปราชหรือสมเด็จพระพุทธเจ้าก็ตามที เพื่อให้เป็นพระรัชทายาทยกเว้นแต่มีเหตุการณ์อื่นที่บังคับทำให้แต่งตั้งไม่ได้ นอกจากนั้นยังมีการแต่งตั้งพระอนุชาเป็นพระมหาอุปราชในหลายสมัย

[อนึ่ง มีการเรียกชื่อของพระมหาอุปราชในอีกคำหนึ่งคือ “วังหน้า” โดยในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้า ขณะที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระราชโอรสของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้า ทรงประทับอยู่ ณ พระราชวังจันทร์เกษมซึ่งตั้งอยู่หน้าวังหลวง จึงสันนิษฐานคำว่า วังหน้า อาจเกิดด้วยเหตุดังกล่าวนี้ หลังจากนั้นในสมัยสมเด็จพระเพทราชา พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๒๘ แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๒๓๑-๒๒๔๖) ได้ทรงแต่งตั้งหลวงสรศักดิ์เป็นพระมหาอุปราชประทับอยู่ที่วังหน้า และเรียกกรมในสังกัดวังหน้าที่มีชื่อเรียกว่า “กรมพระราชวังบวรสถานมงคล” จึงเสมือนกับเป็นการเริ่มประเพณีในการเรียกพระราชวงศ์ในตำแหน่งเดียวกันที่มีความสำคัญรองจากพระมหากษัตริย์ แต่มี ๔ พระนาม คือ (๑) พระมหาอุปราช (๒) กรมพระราชวังบวรสถานมงคล (๓) พระบิณฑูร ที่เป็นศัพท์ภาษาเขมรอันมีความหมายคือ คำสั่งพระมหาอุปราช และ (๔) วังหน้า ทั้งนี้สมเด็จพระยามหาราชานุภาพทรงสันนิษฐานเพิ่มเติมว่า ในการสงครามที่พระมหาอุปราชเสด็จเป็นกองทัพหน้าก่อนกองทัพหลวงของพระมหากษัตริย์ จึงเรียกวังที่ประทับของพระมหาอุปราชว่า วังฝ่ายหน้า และย่อมาเป็น “วังหน้า” ในที่สุด (เกษม ศิริสัมพันธ์, ๒๕๓๐, น. ๑๓๗-๑๔๕)]

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาเอกสารทางประวัติศาสตร์จากพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ซึ่งจัดทำขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๒๗ แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๑๙๙-๒๒๓๑) โดยนักประวัติศาสตร์ไทยถือว่าเป็นพระราชพงศาวดารฉบับหนึ่งที่มีความถูกต้องนำไปใช้ในการอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ และเมื่อตรวจสอบเอกสารทางประวัติศาสตร์อื่น ๆ ประกอบกันเพื่อพิเคราะห์ข้อเท็จจริงในเรื่องนี้จะพบคำว่า “พระมหาอุปราช” ที่ปรากฏว่ามีการแต่งตั้งครั้งแรกในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ตามความปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ดังนี้ “ศักราช ๘๔๗ มะเส็งศก (พ.ศ. ๒๐๒๘) พระราชโอรสท่าน ลามนวช แลประดิษฐานพระองค์นั้นไว้ **ในที่พระมหาอุปราช**” (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และเอกสารอื่น, ๒๕๕๓, น. ๔๐๐) โดยพระมหาอุปราชองค์ดังกล่าว คือ สมเด็จพระเชษฐาธิราช พระราชโอรสในสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ที่ทรงราชย์ในภายหลังเป็นสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๑๐ แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๗๒) หลังจากนั้นในหลายรัชกาลก็มีการแต่งตั้งพระมหาอุปราช เช่น สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ แต่งตั้งให้สมเด็จพระพุทธท้าวสุทนต์ เป็นพระมหาอุปราช [ต่อมาเป็นสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๔ พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๑๑ แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๐๗๒-๒๐๗๖)] ตามความปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ดังนี้ “ศักราช ๘๘๗ ระกาศก (พ.ศ. ๒๐๖๘) ฯลฯ ครั้งนั้นประดิษฐานสมเด็จพระพุทธท้าวสุทนต์ในที่อุปราช แลให้เสด็จขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลก”

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และเอกสารอื่น, ๒๕๕๓, น. ๔๐๓) แต่ในบางรัชกาลก็ไม่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์สำหรับการแต่งตั้งพระมหาอุปราช เช่น สมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราช พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๑๓ แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๐๗๗-๒๐๘๙) และเมื่อถึงสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ จึงมีการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเจ้าฟ้าสุทัศน์ พระราชโอรสองค์ใหญ่เป็นพระรัชทายาทและทรงศักดิ์เป็นพระมหาอุปราช ซึ่ง ณ เวลาช่วงนี้เองที่สมเด็จพระยามะยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๕๑, น. ๑๘๓) ทรงอธิบายว่า มีความเชื่อตั้งแต่ช่วงเวลานี้ที่พระมหาอุปราชมีฐานะเป็นพระรัชทายาทโดยได้ยึดถือเป็นประเพณีสืบมา สำหรับตัวอย่างในกรณีหลังนี้กรมพระยามะยาดำรงราชานุภาพได้ถือว่า ผู้ครองตำแหน่ง “สมเด็จพระพุทธเจ้า” และ “พระมหาอุปราช” มีสถานภาพเป็นพระองค์เดียวกัน

[อนึ่ง มีแนวความคิดว่า สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ขณะที่เป็นพระราเมศวรในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๗ แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๑๙๖๗-๑๙๙๑) มีฐานะเป็นพระมหาอุปราชในขณะที่ครองเมืองพิษณุโลกในปี ๑๙๘๑ (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และเอกสารอื่น, ๒๕๕๓, น. ๓๙๕) แต่เมื่อตรวจสอบหลักฐานแล้วว่า พระมหาอุปราชที่ได้รับการแต่งตั้งครั้งแรกตามที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ซึ่งได้อ้างถึงแล้วคือ สมเด็จพระเชษฐาธิราช พระราชโอรสในสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่ทรงราชย์เป็นสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ในเวลาต่อมา]

ดังนั้นอาจพิจารณาได้ดังนี้ พระมหาอุปราชตามความหมายของกฎหมายเถียรบาลคือ พระราชโอรสที่ประสูติจากพระมารดาที่เป็นพระมเหสีลำดับรองลงมาจากพระอัครมเหสีที่มีศักดิ์สูงสุด หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า พระมหาอุปราชตามกฎหมายเถียรบาลเป็นตำแหน่งที่มีขึ้นจากการประสูติ แต่ทว่ามีความหมายแตกต่างกับความหมายของคำว่า พระมหาอุปราชตามกฎหมายพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือนในระยะช่วงกลางของกรุงศรีอยุธยาจนกระทั่งถึงกรุงรัตนโกสินทร์เป็นตำแหน่งที่มาจากการแต่งตั้ง โดยผู้ครองตำแหน่งดังกล่าวมีทั้งพระราชอนุชาและพระราชโอรส ในกรณีที่พระราชโอรสเป็นพระมหาอุปราชก็มักจะกำหนดให้พระราชโอรสองค์ใหญ่ที่ประสูติจากสมเด็จพระอัครมเหสีเป็นผู้ครองตำแหน่งพระมหาอุปราช (มีบางกรณียกเว้น เช่น ในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ มีการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิต เป็นพระมหาอุปราชแทนที่จะแต่งตั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนอนุรักษ์มนตรี พระเชษฐาร่วมพระชนนีของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิต) ฉะนั้นพระราชโอรสส่วนใหญ่ที่ครองตำแหน่งพระมหาอุปราชในระยะหลังคือ สมเด็จพระพุทธเจ้านั่นเอง แต่ถึงกระนั้นก็ไม่มียุทธศาสตร์ที่อธิบายเหตุผลสำหรับการเลื่อนหายไปต่อการเรียกตำแหน่ง “สมเด็จพระพุทธเจ้า”

แม้ว่ากฎหมายพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือนจะกำหนดให้สมเด็จพระอนุชาธิราชหรือสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเป็นพระมหาอุปราชก็ตามที แต่ก็ไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่ชัดสำหรับลำดับการรับตำแหน่งพระมหาอุปราชว่า พระราชโอรสจะอยู่ในลำดับการรับตำแหน่งพระมหาอุปราชก่อนพระราชอนุชาหรือพระอนุชาอยู่ในลำดับการรับตำแหน่งพระมหาอุปราชก่อนพระราชโอรส เพราะผู้ดำรงตำแหน่งพระมหาอุปราชที่เป็นพระราชอนุชาก็มีหลายพระองค์ เช่น เจ้าฟ้าพร พระมหาอุปราชในสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๙ หรือพระเจ้าท้ายสระ พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๓๐ สมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๒๕๑-๒๒๗๕) สำหรับสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เป็นพระมหาอุปราชอีกองค์หนึ่งที่เป็นพระราชอนุชาในรัชกาลที่ ๔ อย่างไรก็ตามมีพระมหาอุปราชที่เป็นพระราชโอรสอีกหลายพระองค์ เช่น เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรไชยเชษฐสุริยวงศ์ พระราชโอรสในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ หรือสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงอิศรสุนทร พระมหาอุปราชในรัชกาลที่ ๑ เป็นต้น ฉะนั้นจึงไม่มีข้อสรุปว่า ผู้ใดจะเป็นผู้รับตำแหน่งพระมหาอุปราชระหว่างพระราชอนุชาหรือพระ

ราชโอรส เพียงแต่มีความเชื่อตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ เป็นต้นมาว่า ผู้อยู่ในตำแหน่งพระมหาอุปราช (กรมพระราชวังบวรสถานมงคลหรือวังหน้า) จะเป็นพระราชทายาท โดยสมเด็จพระยามหาราชราชนาฎภาพ (๒๕๕๑, น. ๘๓) ทรงมีพระวินิจฉัยว่า “ด้วยตำแหน่งพระมหาอุปราชเป็นรัชทายาท พระเจ้าแผ่นดินสวรรคตเมื่อใด ถ้ามีพระมหาอุปราชจะเป็นพระราชโอรสก็ตามหรือพระราชอนุชา ก็ตาม พระมหาอุปราชย่อมได้รับราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ เพราะฉะนั้นในเรื่องพระราชพงศาวดาร จึงปรากฏว่า พระเจ้าแผ่นดินทรงตั้งพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ เป็นพระมหาอุปราชเป็นพื้น ต่อไม่มีพระราชโอรส หรือมีเหตุการณ์อย่างอื่นบังคับ จึงทรงตั้งพระอนุชาหรือพระราชวงศ์ชั้นอื่นเป็นพระมหาอุปราช”

หากพิจารณาเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์สำหรับการแต่งตั้ง “พระมหาอุปราช” (กรมพระราชวังบวรสถานมงคล) ก็อาจเป็นไปตามพระวินิจฉัยของสมเด็จพระยามหาราชราชนาฎภาพ เมื่อพิจารณาข้อเท็จจริงแล้วปรากฏว่า ไม่มีการแต่งตั้งพระราชโอรสหรือพระราชอนุชาเพื่อสถาปนาเป็นพระมหาอุปราชในทุกกรณีเสมอไปซึ่งก็ไม่สอดคล้องกับกฎหมายพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน เพราะมีสถานการณ์หรือเหตุผลพิเศษในการแต่งตั้งพระราชวงศ์ชั้นอื่นหรือสามัญชนเป็นพระมหาอุปราชด้วย เช่น ในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๒๑ แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๑๕๔-๒๑๗๑) ได้มีการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งจมีนศรีสรรัักษ์ พระราชบุตรบุญธรรมเป็นพระมหาอุปราช หรือในสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้มีการสถาปนากรมหมื่นศักดิ์พลเสพ พระปิตุลาในรัชกาลที่ ๓ เป็นวังหน้า (กรมพระราชวังบวรมหาศักดิ์พลเสพ) ทั้งนี้สันนิษฐานได้ว่า กรมหมื่นศักดิ์พลเสพเป็นผู้มีความดีความชอบในการรับราชการประกอบกับได้ปฏิบัติราชการร่วมกับรัชกาลที่ ๓ ในขณะที่พระอิสริยยศเป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ มาเป็นอย่างดีในสมัยรัชกาลที่ ๒ จึงได้รับการแต่งตั้งเพื่อเป็นการตอบแทนความดีความชอบในการรับราชการ นอกจากนั้น มีเหตุการณ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้มีการสถาปนากรมหมื่นบวรวิไชยชาญ พระราชโอรสในสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปิตุลาของรัชกาลที่ ๕ เป็นพระมหาอุปราช (กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ) โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สอดคล้องกันว่า การสถาปนากรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ มาจากการสนับสนุนของสมเด็จพระยามหาราชสิริยุววงศ์ (ช่วง บุนนาค) ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินระหว่างปี ๒๔๑๑-๒๔๑๖ ซึ่งมีขึ้นเกิดจากพระราชดำริของรัชกาลที่ ๕ ด้วยพระองค์เอง เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าว กลุ่มขุนนางตระกูลบุนนาคมีอำนาจทางการเมืองในการควบคุมและการบริหารราชการแผ่นดินเป็นอย่างสูง

อย่างไรก็ตามปรากฏว่า มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ซึ่งไม่สอดคล้องกับพระวินิจฉัยของสมเด็จพระยามหาราชราชนาฎภาพในประเด็นผู้สืบราชสมบัติ โดยมีความเห็นในทางตรงกันข้ามอีกทางหนึ่งว่า ผู้สืบราชสมบัติจะเป็นพระราชอนุชา โดยบันทึกของชาวเนเธอร์แลนด์ คือ เยเรเมียส ฟานฟลิต (Jeremias Van Vliet) หรือ วัน วลิต ให้ความเห็นว่า “เจ้าขุนพองั่วขึ้นเสวยราชย์เป็นพระเจ้าแผ่นดินองค์ที่ ๓ อยู่ได้ ๑๘ ปี [ขุนหลวงพะงั่ว หรือสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๓ แห่งกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๑๕๑๓-๑๕๓๑] พระองค์ได้รับแต่งตั้งเป็นพระเจ้าแผ่นดินด้วยความยินยอมของพระราชวงศ์สืบแทนพระราเมศวร พระองค์มีพระชนมายุได้ ๖๓ พรรษา และได้รับพระราชทานว่า ขุนหลวงพะงั่ว ตั้งแต่นั้นมาก็เกิดกฎหมายในแผ่นดินสยามว่าด้วยการสืบสันตติวงศ์ ถ้าหากพระเจ้าแผ่นดินสิ้นพระชนม์ลงพระอนุชาจะได้ขึ้นครองราชย์สืบไป” ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับบันทึกของชาวเนเธอร์แลนด์อีกคนหนึ่งคือ โยส สเคาเติน (Joost Schouten) โดยระบุว่า “กฎหมายและระเบียบแบบ

แผนของสยามเป็นเรื่องแปลก (ทั้งที่เป็นระเบียบที่ดี) ในการสืบราชสมบัติ เมื่อพระเจ้าแผ่นดินสิ้นพระชนม์ลง ผู้ที่เป็นรัชทายาทซึ่งจะขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินต่อไปจะไม่ใช้พระราชโอรสของพระองค์ แต่เป็นพระอนุชา ในกรณีที่พระองค์ไม่ทรงมีพระอนุชา พระราชโอรสที่แท้จริงจะได้รับการพิจารณาแทน ฯลฯ พระราชธิดาจะถูกกีดกันไม่ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครอง แต่กฎนี้ไม่เคร่งครัดเสมอไป” จากบันทึกของโยส สเคาเต็น นี้พยายามบ่งบอกว่า การสืบราชสมบัติแต่เดิมส่งผ่านจากพระมหากษัตริย์ไปยังพระราชนุชา ก่อนที่จะเปลี่ยนเป็นพระราชโอรส (ปริดี พิศภูมิวิถิ, ๒๕๔๘, น. ๒๘๑-๒๘๒)

แต่ถึงกระนั้นแนวความคิดดังกล่าวยังไม่ตกผลึกจนเป็นข้อสรุปของข้อเท็จจริงด้วยเหตุว่ากฎหมายที่ เยเรเมียส ฟานพลิต หรือ โยส สเคาเต็น นำมาอ้างนั้นไม่มีความชัดเจน และไม่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่ากฎหมายดังกล่าวเป็นกฎหมายลักษณะใด และแนวทางปฏิบัติของการสืบราชสมบัติในสมัยกรุงศรีอยุธยามีทั้งรูปแบบการสืบราชสมบัติโดยพระราชนุชาหรือสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ที่ประสูติแต่สมเด็จพระอัครมเหสี

จากเหตุดังกล่าวจึงอาจประมวลความไม่ชัดเจนของสภาพทางประวัติศาสตร์และกฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยาใน ๓ ประเด็นสำคัญ คือ

ประเด็นที่ ๑ เหตุใดสถานภาพตำแหน่งพระมหากษัตริย์ตามกฏมณเฑียรบาลที่คาดว่าตราขึ้นในปี ๒๐๑๑ และสถานภาพตำแหน่งพระมหากษัตริย์ตามกฏหมายพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือนที่คาดว่าตราขึ้นในปี ๑๙๙๘ จึงมีความแตกต่างกัน

ประเด็นที่ ๒ พระมหากษัตริย์มีสถานภาพเป็นพระรัชทายาทหรือไม่

ประเด็นที่ ๓ พระราชนุชาหรือพระราชโอรสเป็นผู้มีสิทธิในการเป็นพระรัชทายาท

ดังนั้นหากมีประเด็นความไม่ชัดเจนดังกล่าวแล้วก็ควรพิจารณาสาเหตุของเรื่องนี้ที่อาจคลี่คลายความพัวพันของปัญหาดังกล่าวได้ในบางประการ ทั้งนี้พิเคราะห์แล้วว่า แม้ว่าจะมีตำแหน่งพระมหากษัตริย์และผู้ดำรงตำแหน่งพระมหากษัตริย์จะได้ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ในหลายกรณี แต่เมื่อได้ตรวจสอบในข้อเท็จจริงแล้วไม่ปรากฏว่า ในกฏมณเฑียรบาลหรือกฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยาได้กำหนดให้พระมหากษัตริย์หรือผู้ใดมีสถานภาพเป็นพระรัชทายาท ทั้งนี้พระมหากษัตริย์ก็มีได้มอบราชสมบัติแก่พระมหากษัตริย์ในทุกรณียะเสมอไป เช่น ในสมัยสมเด็จพระเพทราชา พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๒๘ สมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๒๓๑-๒๒๔๖) ก็ได้มอบราชสมบัติแก่พระมหากษัตริย์แต่ไปมอบราชสมบัติแก่เจ้าพระพิชัยสุนทร พระราชนัดดา อย่างไรก็ตามเจ้าพระพิชัยสุนทร พระราชนัดดาไม่ยอมรับราชสมบัติทำให้ราชสมบัติกลับไปถูกครองโดยพระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ [พระเจ้าเสือ] (กรมศิลปากร, ๒๕๓๗, น. ๒๙๐) รวมทั้งในสมัยสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๙ หรือพระเจ้าท้ายสระก็ได้มีการมอบราชสมบัติแก่พระมหากษัตริย์เช่นกัน แต่ไปมอบราชสมบัติแก่เจ้าฟ้าอภัย พระราชโอรส ทำให้เกิดสงครามกลางเมืองเกิดขึ้น ซึ่งในที่สุดพระมหากษัตริย์เป็นฝ่ายรับชัยชนะได้ครองราชสมบัติเป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ สำหรับกฏมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ เพิ่งจะตราขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทั้งนี้เหตุผลที่ไม่มีกฎหมายเรื่องการสืบราชสันตติวงศ์ไว้นั้นมีความเป็นไปได้ตามความเห็นของหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช (๒๕๑๐, น. ๖๙) อดีตนายกรัฐมนตรีนอกจากนี้และนักกฎหมายที่ระบุว่ากฏมณเฑียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยาไม่มีข้อกำหนดในเรื่องการสืบราชสันตติวงศ์ไว้ชัดเจน เพราะมีความเชื่อคือ การไปสมมติว่าเกิดการว่างพระมหากษัตริย์ขึ้นนั้นก็อาจถือได้ว่าเป็นการกระทำที่ไม่เป็นมงคล

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาทัศนคติของหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช แล้ว ก็พบถึงความเป็นไปได้ เนื่องจากชนชั้นนำในสมัยกรุงศรีอยุธยามีฐานคติในเรื่องของการกระทำบางอย่างที่อาจก่อให้เกิดความไม่เป็นมงคล จึงมีระเบียบแบบแผนสำหรับหลีกเลี่ยงหรือลบล้างการกระทำที่ไม่เป็นมงคล โดยตรวจสอบจากหลักฐานหรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เช่น ในข้อ ๑๕๕ แห่งกฎมณเฑียรบาลมีนัยสำหรับการกำหนดให้มีโหรพราหมณ์ที่ทำหน้าที่ทายเคราะห์หรือฤกษ์ หรือข้อ ๑๔๙ แห่งกฎมณเฑียรบาลที่กำหนดโดยสรุปว่า การมีเหตุวิวาทจนโลหิตตกหรือหญิงสาวใช้แท่งบุตรหรือคอดบุตรทำให้โลหิตตกในพระราชนัดดา จึงต้องมีพิธีสวดพุทธมนต์เป็นเวลา ๓ วัน และวิธีทางพราหมณ์ เพื่อล้างเสนียดจัญไร หรือเหตุการณ์ในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๒๔ แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๑๗๒-๒๑๙๙) มีพระราชดำริว่า ใน พ.ศ. ๒๑๘๑ ปรากฏว่า จุลศักราชครบ ๑,๐๐๐ ปี และตรงกับปีชาลอาจจะทำให้เกิดเหตุร้ายจึงหาวิธีคิดแก้หรือลบล้างศักราช โดยการเปลี่ยนปีชาลให้เป็นปีกุน ยิ่งไปกว่านั้นยังส่งพระราชสาส์นไปถึงพระมหากษัตริย์พม่า เพื่อขอให้เปลี่ยนศักราชด้วยกันแต่ได้รับการปฏิเสธจากพม่า (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และเอกสารอื่น, ๒๕๕๓, น. ๒๗๘-๒๘๑) เป็นต้น

สำหรับความเห็นของหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช มีบางประเด็นที่สอดคล้องกับพระบรมราชธิบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ในปี ๒๔๓๐ ที่ทรงแถลงพระบรมราชธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน ซึ่งน่าจะเป็นข้อสรุปที่ดีที่สุดสำหรับการคลี่คลายความสับสนในเรื่องลำดับผู้สืบราชสมบัติที่มีความเข้าใจว่า พระราชโอรสองค์ใหญ่ที่รับตำแหน่งเป็นพระมหาอุปราชและเป็นผู้สืบราชสมบัติ แต่โดยข้อเท็จจริงไม่มีกฎหมายใดกำหนดแนวทางในลักษณะนี้ ดังนั้นจึงควรกำหนดให้มีกฎหมายว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ เพื่อให้มีความมั่นคงเป็นแบบอย่างต่อไป ตามรายละเอียดดังนี้

“...จะว่าพระมหาอุปราชเป็นผู้รับราชสมบัติก็ไม่ปรากฏในกฎหมายแห่งหนึ่งแห่งใด แต่สังเกตได้ตามตัวผู้ซึ่งได้เป็นพระมหาอุปราชนั้นย่อมเป็นผู้เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ ซึ่งควรจะได้รับราชสมบัตินั้นโดยมาก จึงเข้าใจกันว่า ผู้ที่จะได้รับราชสมบัติ แต่เพราะไม่มีกฎหมายอันใดซึ่งชัดเจนว่าตำแหน่งนั้นเป็นอย่างไร ภายหลังมาก็ตั้งกันเลอะเทอะไป จนผู้ซึ่งไม่ควรจะได้รับราชสมบัติได้ตั้งอยู่ในตำแหน่งนั้น ก็เป็นเหตุให้เกิดความร้าวราน ต่างคนต่างถือต่างคิดไปต่าง ๆ กัน เหมือนหนึ่งเปิดช่องไว้ว่าผู้ใดมีอำนาจก็ให้แย่งชิงเอาเถิด แต่กรุงรัตนโกสินทร์นี้เป็นยามเคราะห์ดี จึงยังไม่มีเหตุการณ์จลาจลในบ้านเมืองด้วยการอันนี้เกิดขึ้นเหมือนอย่างเช่นครั้งกรุงเก่า และตำแหน่งอันนี้ได้กำหนดลงเป็นชัดเจนชั้นหนึ่ง ในเมื่อตั้งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเมื่อวันศุกร์ แรมหกค่ำ เดือนสอง ปีจออัฐศก จุลศักราช ๑๒๔๘ **ควรที่จะให้มีพระราชกฤษฎีกาเป็นกำหนดลำดับราชสันตติวงศ์ให้มั่นคงเป็นแบบอย่างต่อไป** จะได้ป้องกันเหตุการณ์อันสำคัญยิ่งใหญ่อ่าให้มีขึ้นในภายหน้าได้...” (อักษราทร จุฬารัตน, ๒๕๔๙, น. ๓๕๔)

ก่อนหน้านี้ในปี ๒๔๒๙ รัชกาลที่ ๕ ทรงเคยมีพระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับสถานภาพของพระมหากษัตริย์ ที่สรุปได้คือ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีการแต่งตั้งพระมหากษัตริย์ในหลายรัชกาล แต่ก็ได้มีการแต่งตั้งในทุกรัชกาลเสมอไป ทั้งนี้ในบางช่วงเวลาเว้นว่างไปเป็นสิบปีก็ปรากฏมาแล้ว ส่วนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ แม้ว่าจะได้มีการแต่งตั้งในทุกรัชกาลแต่ก็ไม่ใช้ตำแหน่งถาวร โดยตำแหน่งพระมหากษัตริย์เป็นการสถาปนาแต่งตั้งจากพระราชวงศ์ที่มีความชอบอันยิ่งใหญ่ อันเป็นการพระราชทานบำเหน็จเพื่อให้ดำรงตำแหน่งเฉพาะพระองค์ ทั้งนี้หากไม่มีพระราชวงศ์ที่มีความดีความชอบเสมือนกับพระมหากษัตริย์ที่สิ้นพระชนม์ไปแล้ว ก็จะไม่มีการแต่งตั้งพระมหากษัตริย์แทนตำแหน่งที่ว่าง (ประกาศเฉลิมพระปรมาภิไธย, ๒๔๒๙) โดยนัยของพระบรมราชาธิบายดังกล่าว เป็นการแสดงเหตุผลของการยกเลิกธรรมเนียมตั้งพระมหากษัตริย์ และการสถาปนาตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร เพราะฉะนั้นจากการพิจารณาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ประกอบกับความเห็นของหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช พร้อมทั้งพระบรมราชาธิบายของรัชกาลที่ ๕ ใน ๒ เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ชี้ชัดได้ว่า ไม่มีกฎหมายใดในสมัยกรุงศรีอยุธยา ที่ระบุให้พระมหากษัตริย์มีสถานภาพเป็นพระรัชทายาท และรัชกาลที่ ๕ ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยที่ปฏิเสธแนวคิดสถานภาพความเป็นพระรัชทายาทโดยพระมหากษัตริย์อย่างสิ้นเชิง พร้อมกันนี้ถ้าพิจารณาข้อมูลดังกล่าวประกอบกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่ว่า พระราชวงศ์หรือขุนนาง ผู้สามารถควบคุมอำนาจทางราชการและทางทหารจึงจะเป็นผู้ครองราชสมบัติได้ในที่สุด ซึ่งก็สอดคล้องต้องกันกับบางประเด็นกับความเห็นของศาสตราจารย์วิชฌู เครืองาม (๒๕๓๐, น. ๓๒๘-๓๒๙) ดังนี้ “ประเพณีการสืบราชสมบัติของไทย แต่เดิมจะมีระเบียบแบบแผนอย่างใดไม่ปรากฏ แม้จะเคยมีกฎหมายเทียบบาลตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นกำหนดฐานะเจ้านายชั้นสูงไว้ แต่ก็มิได้แสดงว่า เมื่อราชบัลลังก์ว่างลง ใครจะเป็นผู้มีสิทธิตามกฎหมายและเข้าสู่ตำแหน่งพระมหากษัตริย์โดยวิธีใด นักประวัติศาสตร์ไทยสันนิษฐานว่า ในสมัยอยุธยาเป็นเรื่องตามพระราชอัชฌาศัยเพราะเป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์แต่ละองค์ที่จะทรงกำหนดดยราชสมบัติให้แก่ผู้ใด เช่น อาจเป็นพระราชโอรสพระราชอนุชา หรือพระราชนัดดา ในหลายกรณีเมื่อมีพระมหากษัตริย์อยู่แล้ว ก็มักได้รับราชสมบัติ แต่ผู้เป็นพระมหากษัตริย์ต้องมีความสามารถและอำนาจบารมีหรือที่เรียกว่า “บุญญาธิการ” ด้วย เพราะอาจไม่เป็นที่ยอมรับนับถือของพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางก็ได้”

ทั้งนี้มีข้อสันนิษฐานคือ ก่อนที่รัชกาลที่ ๕ มีพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดินในปี ๒๔๓๐ ได้ปรากฏการเตรียมหลักเกณฑ์ที่จะให้พระราชโอรสขึ้นเจ้าฟ้าที่ประสูติจากพระมเหสีสำหรับสถาปนาเป็นพระรัชทายาท แต่ด้วยเหตุที่ในขณะนั้นรัชกาลที่ ๕ ทรงมีพระภรรยาเจ้าที่มีสกุลยศเท่าเทียมกันหลายพระองค์และล้วนแต่มีพระราชโอรสขึ้นเจ้าฟ้าทั้งสิ้น ดังนั้นในปี ๒๔๒๓ จึงได้มีการโปรดเกล้าฯ สถาปนาพระองค์เจ้าสว่างวัฒนา เป็นสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี เพื่อเตรียมการสำหรับสถาปนาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร พระราชโอรสในรัชกาลที่ ๕ และสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี เป็นพระรัชทายาท แต่ถึงกระนั้นในช่วงเวลาดังกล่าวกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญในฐานะพระมหากษัตริย์ยังทรงพระดำรงพระชนม์ชีพอยู่จากเหตุดังกล่าวจึงได้ชะลอการสถาปนาพระรัชทายาทออกไปก่อน (วงเดือน นาราัจจ์, ๒๕๕๓, น. ๑๕๔-๑๕๕)

ทั้งนี้ได้มีการวิเคราะห์การดำรงสถานภาพของพระมหากษัตริย์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ไว้ดังนี้ คือ รัชกาลที่ ๕ ทรงไม่พอพระทัยที่ถูกละเมิดพระราชอำนาจในการสถาปนาพระมหากษัตริย์เพราะทรงรู้สึกว่าการสถาปนาพระมหากษัตริย์มีความรักดีต่อผู้สำเร็จราชการแผ่นดินมากกว่าพระองค์ ทั้งยังอาจเป็นคู่แข่งในราชบัลลังก์ต่อพระองค์อีกด้วย เนื่องจากผู้สำเร็จราชการแผ่นดินได้ถวายพระเกียรติยศแก่พระมหากษัตริย์อย่างเต็มที่ เช่นเดียวกับสมัยสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น การลงพระนามาภิไธยในการทำสนธิสัญญากับต่างประเทศควบคู่กับรัชกาลที่ ๕ การได้รับเบี้ยหวัดภาษีอากร ตลอดจนมีข้าราชการ ขุนนางในสังกัดจำนวนมาก นับว่าสร้างความกดดันต่อเสถียรภาพของรัชกาลที่ ๕ เป็นอย่างยิ่ง ฉะนั้น หลังจากมีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ ๒ ในปี ๒๔๑๖ แล้ว กลุ่มสยามหนุ่มที่ประกอบด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ และขุนนาง ที่เป็นคนรุ่นใหม่ซึ่งไปศึกษาในต่างประเทศหรือได้รับแนวคิดจากต่างประเทศ ได้วางแผนคืนอำนาจกลับคืนสู่พระมหากษัตริย์ โดยการออกพระราชบัญญัติสำคัญจำนวน ๔ ฉบับที่เป็นการปฏิรูปประเทศในปี ๒๔๑๗ คือ พระราชบัญญัติแต่งตั้งเคาน์ซิล ออฟ สเตท และปริวี เคาน์ซิล (Council of state and Privy Council) พระราชบัญญัติว่าด้วยการจัดการพระคลังทั้งปวง พระราชบัญญัติว่าด้วยตุลาการศาลรับสั่ง และพระราชบัญญัติพิทักษ์เกษียณอายุลูกทาสลูกไท นอกจากนี้กลุ่มสยามหนุ่มยังได้ประกาศความจงรักภักดีต่อรัชกาลที่ ๕ และผู้สืบทอดราชทายาทซึ่งจะต้องเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอในรัชกาลที่ ๕ เท่านั้น ฉะนั้นการประกาศเจตนารมณ์ดังกล่าวเท่ากับเป็นการไม่ยอมรับตำแหน่งพระมหากษัตริย์ในฐานะพระรัชทายาท ยิ่งไปกว่านั้น เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี (ท้วม บุนนาค) ยังมีหนังสือแจ้งต่อรัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศของอังกฤษว่า กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญไม่มีสิทธิในราชบัลลังก์สยาม เนื่องจากไม่มีกฎหมายไว้ว่าตำแหน่งวังหน้าจะได้เป็นพระมหากษัตริย์ โดยอ้างธรรมเนียมของราชตระกูลมาเป็นหลักฐาน (วงเดือน นาราสิจจ์, ๒๕๕๓, น. ๑๕๑-๑๕๓)

ในการนี้มีข้อเท็จจริงประการหนึ่งที่ประกอบการพิจารณา คือ พระมหากษัตริย์มีพระราชวังเป็นของพระองค์เองรวมทั้งมีข้าราชการและกำลังทหารในสังกัด จึงต้องใช้งบประมาณแผ่นดินจำนวนมากเพื่อกิจการดังกล่าว และหากถ้าพระมหากษัตริย์ทำที่ที่ไม่เป็นฝ่ายเดียวอย่างเป็นเอกภาพกับพระมหากษัตริย์แล้ว จะเกิดปัญหาเสถียรภาพภายในประเทศที่มีเหตุการณ์การเผชิญหน้าระหว่างพระมหากษัตริย์กับพระมหากษัตริย์ อาทิ เหตุการณ์ในสมัยรัชกาลที่ ๑ (พระมหากษัตริย์ในรัชกาลที่ ๑ สำหรับกรณีนี้หมายถึงกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท) หรือเหตุการณ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ขณะที่มกุฎราชกุมาร (Crown Prince) เป็นตำแหน่งสำหรับพระรัชทายาทที่มาจากสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ตามพระราชประเพณีของประเทศที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

ต่อมาภายหลังกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ พระมหากษัตริย์เสด็จทิวงคตในเดือนสิงหาคม ๒๔๒๘ จึงเป็นโอกาสที่เหมาะสมสำหรับการสถาปนาตำแหน่งพระรัชทายาทที่มาจากสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ ประจวบกับเหตุการณ์เมื่อเดือนมกราคม ๒๔๒๘ โดยกลุ่มบุคคลที่เป็นพระราชวงศ์และขุนนาง ได้ร่วมกันเข้าชื่อลงพระนามและลงนามในหนังสือถวายความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงระเบียบราชการแผ่นดินแต่รัชกาลที่ ๕ เพื่อต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองแบบระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) ให้เป็นระบอบประชาธิปไตยที่พระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy) โดยมีข้อเสนอที่สำคัญส่วนหนึ่ง คือ การวางระเบียบแบบแผนที่ชัดเจนในการสืบราชสมบัติเพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่ประเทศมิให้บังเกิดความสับสนในหมู่ประชาชนเกี่ยวกับลำดับสืบราชสมบัติ โดยมีต้องให้ขุนนางและพระสงฆ์มีบทบาทในการให้เห็นชอบต่อผู้สืบราชสมบัติ และเพื่อป้องกันมิให้เสนาบดีผู้หนึ่งผู้ใดแสวงหาอำนาจจากสถานการณ์ที่ไม่แน่นอนดังกล่าว สำหรับความในหนังสือ

ถวายความเห็นฯ ในประเด็นนี้มีอยู่ ๒ ส่วน คือ “...ข้าพระพุทธเจ้าได้พิจารณาเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงดินแดนแต่ครั้งพระราชพงศาวดารหรือในพระบรมราชวงศ์ในปัจจุบันนี้เห็นด้วยเกล้าฯ ว่า ข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งปวงก็พากันเป็นที่คลอนแคลนหวั่นหวาด เพราะเหตุที่มีประเพณีอันไม่แน่นอน แลโดยอย่างที่สุดการเปลี่ยนแปลงอันนั้น อาจทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่เป็นที่วางพระราชหฤทัยแน่นอนลงได้ ว่าบ้านเมืองจะเจริญ แลพระบรมวงศ์อันสนิท จะได้สืบราชสันตติวงศ์ต่อไป...” และข้อความอีกส่วนหนึ่ง คือ “...ต้องมีพระราชประเพณีที่แน่นอนที่จะสืบสันตติวงศ์ที่มีต้องให้พระสงฆ์และข้าราชการชั้นใหญ่ผู้น้อยเลือกเมื่อถึงเวลาถึงแก่กาล แต่ให้รู้เป็นแน่นอนทั่วกันเพื่อในเวลาถึงคราวเปลี่ยนแปลงดินแดนบ้านเมืองก็จะไม่เป็นระส่ำระสาย แลเป็นทางป้องกันเสนาบดีผู้หนึ่งผู้ใดที่จะคิดเอาอำนาจเข้าใส่ตัวเองได้ด้วย...” (ชยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา กรรณสูต, ๒๕๓๒, น. ๔๘-๕๐)

หลังจากนั้นในปี ๒๔๒๙ รัชกาลที่ ๕ จึงมีพระราชดำริว่า ตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลหรือตำแหน่งพระมหาอุปราช ไม่เหมาะสมกับกาลสมัยและอาจทำให้ชาวต่างประเทศเกิดความสับสน อีกทั้งพระราชอิสริยยศ “สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช” ซึ่งเรียกอีกชื่อหนึ่งคือ “สมเด็จพระหน่อพระพุทธเจ้า” เป็นตำแหน่งที่สอดคล้องตามแบบอย่างการสืบราชสันตติวงศ์ของพระมหากษัตริย์ในนานาอารยประเทศที่มีราชประเพณีแต่งตั้งพระราชโอรสพระองค์ใหญ่เป็นมกุฎราชกุมารดำรงตำแหน่งรัชทายาท จึงมีพระบรมราชโองการประกาศยกเลิกธรรมเนียมแต่งตั้งพระมหาอุปราช และสถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าราชกุมารพระองค์ใหญ่ เป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ จึงทำให้มีสภาพบังคับตามกฎหมายในการยกเลิกธรรมเนียมแต่งตั้งพระมหาอุปราชตามกฎหมายพระโอรสตำแหน่งนาพลเรือนที่ตราในปี ๑๙๔๘ และให้มีการลำดับชั้นพระราชโอรสตามกฎหมายเถียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยาที่คาดว่าตราในปี ๒๐๑๑ สำหรับการกำหนดให้ “สมเด็จพระหน่อพระพุทธเจ้า” เป็นพระราชโอรสที่มีฐานะสูงสุดอย่างไรก็ตามในปี ๒๔๓๗ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ เสด็จสวรรคต จึงได้มีการประกาศสถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ เป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมารในปี ๒๔๓๗

ทั้งนี้ข้อสังเกตที่เป็นประเด็นสำคัญ คือ ประกาศเฉลิมพระปรมาภิไธยในปี ๒๔๒๙ ที่สถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าราชกุมารพระองค์ใหญ่เป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ โดยให้มีฐานะเป็นสมเด็จพระหน่อพุทธเจ้าและมีศักดิ์นาเสมอเหมือนพระมหาอุปราชฝ่ายหน้า แต่ไม่มีการระบุในคำประกาศฯ ให้ดำรงฐานะเป็นพระรัชทายาท อย่างไรก็ตามหลังจากเหตุการณ์ในปี ๒๔๓๐ เมื่อรัชกาลที่ ๕ มีพระบรมราชาธิบายสำหรับการตรากฎหมายลำดับสืบราชสมบัติเพื่อให้ลำดับการสืบราชสมบัติมีความมั่นคงชัดเจนตามที่อ้างถึงแล้วนั้น ต่อมาเมื่อมีการประกาศสถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ เป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมารในปี ๒๔๓๗ จึงมีถ้อยคำในประกาศสถาปนาฯ ที่ชัดเจนเพื่อให้ดำรงฐานะเป็นพระรัชทายาท ดังนี้ “**ก็ให้ทรงดำรงในตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช มกุฎราชกุมาร พร้อมทั้งพระเกียรติยศพระเกียรติคุณ และพระเดชาภาพทั้งปวงอย่างผู้เป็นรัชทายาทสำหรับสืบสันตติวงศ์**” (ประกาศสถาปนาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธสยามมกุฎราชกุมาร, ๒๔๓๗)

ฉะนั้นจึงสรุปได้ดังนี้คือ แนวความคิดสำหรับการตรากฎหมายหรือการกำหนดหลักเกณฑ์สำหรับการสถาปนาพระราชทายาทมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ โดยเริ่มจากในปี ๒๔๒๘ โดยพระราชวงศ์และขุนนางร่วมลงพระนามและลงนามในหนังสือถวายความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงระเบียบราชการแผ่นดิน สำหรับข้อเสนอประการหนึ่ง คือ การกำหนดแบบแผนซึ่งมีความชัดเจนสำหรับการสืบราชสมบัติซึ่งมีความเป็นไปได้ว่า มีความขัดแย้งในกลุ่มพระราชวงศ์และกลุ่มขุนนางด้วยกันเองที่ไม่ประสงค์ให้กลุ่มขุนนางตระกูลขุนนาคนเข้ามามีบทบาทในการกำหนดผู้สืบราชสมบัติ (king maker) เหมือนกับเหตุการณ์ที่กลุ่มขุนนางตระกูลขุนนาเคยเข้ามามีบทบาทในการขึ้นทรงราชย์ของรัชกาลที่ ๔ /รัชกาลที่ ๕ และเป็นผลให้กลุ่มขุนนางตระกูลขุนนากลายเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลทางการเมืองจนเป็นผลต่อเสถียรภาพขององค์พระมหากษัตริย์ในช่วงเวลานั้น ต่อมาในปี ๒๔๒๙ มีการยกเลิกธรรมเนียมแต่งตั้งพระมหากษัตริย์ตามกฎหมายพระโอรสการตำแหน่งนาพลเรือนพร้อมทั้งให้ลำดับชั้นพระราชโอรสตามกฎหมายเทียบบาลสมัยกรุงศรีอยุธยาด้วยการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าพระองค์ใหญ่เป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชซึ่งมีฐานะเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องพยุหะเจ้าด้วย และในปี ๒๔๓๐ รัชกาลที่ ๕ ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน โดยความตอนหนึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวพระราชดำริที่จะตรากฎหมายขึ้นมาโดยเรียกว่าเป็น “พระราชกฤษฎีกา” เพื่อลำดับสืบราชสันตติวงศ์ให้ชัดเจนสำหรับป้องกันปัญหาความขัดแย้งจากการช่วงชิงราชสมบัติเหมือนกับเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาตามที่อ้างถึงดังกล่าวข้างต้นแล้ว จากเหตุดังกล่าวจึงอาจกล่าวได้ว่า ตั้งแต่ปี ๒๔๓๐ มีความก้าวหน้าตามลำดับ ด้วยการจัดทำร่างกฎหมายที่มีลักษณะเป็นรัฐธรรมนูญสำหรับการกำหนดขอบเขตของพระบรมราชานุภาพ โดยรัชกาลที่ ๕ ทรงโปรดเกล้าฯ มอบหมายให้สมเด็จพระยาเทววงศ์วโรปการ องค์ประธานเสนาบดีสภาและเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ทำหน้าที่ในการร่างกฎหมายที่มีลักษณะเป็นรัฐธรรมนูญดังกล่าว (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๓๘ก, น. ๑๑-๑๙) สำหรับร่างกฎหมายนี้มีชื่อว่า “ร่างพระราชกฤษฎีกาที่ ๑ ว่าด้วยราชประเพณีกรุงสยาม” (วิชญ์ เครื่องงาม, ๒๕๓๐, น. ๑๘๒) และมีจำนวน ๒๐ มาตรา ทั้งนี้วุฒิสภานักวิชาการด้านประวัติศาสตร์คาดว่า ร่างกฎหมายดังกล่าวได้จัดทำแล้วเสร็จก่อนวันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๔๓๒ (สรุปการบรรยายเสนอผลงานค้นคว้าและวิจัยของราชบัณฑิตและภาคีสมาชิกต่อที่ประชุมสำนัก, ๒๕๕๒, น. ๓) สำหรับมาตราที่มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการสืบราชสมบัติ มีจำนวน ๘ มาตรา ที่ได้เรียงลำดับตามประเด็นซึ่งมีใช้การเรียงลำดับตามเลขมาตรา ดังนี้

มาตรา ๑ ว่าด้วยราชอิสริยยศ คือ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เป็นบรมราชาธิราช มีลาวประเทศ มลายูประเทศ กระเหรี่ยง ฯลฯ ผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ

มาตรา ๕ ว่าด้วยราชูสดมภ์ ๓ สถานคือ รัฐมนตรีสภา ๑ องคมนตรีสภา ๑ เสนาบดีสภา ๑

มาตรา ๑๘ ว่าด้วยราชพันธุสภา คือนับเอาพระราชโอรสและพระราชนัดดา และพระราชภาดาของพระเจ้าแผ่นดินให้เป็นบรมราชาธิราชในพระบรมราชวงศ์นี้ ผู้สมควรจะได้รับหรือได้รับตราจุลจอมเกล้าสมควรเข้าประชุมได้ โดยไม่ต้องแต่งตั้ง ห้ามเฉพาะผู้ตั้งอยู่ในมัทนนิยสถาน และหรือมีพระชนกอยู่ในสถานนั้นแล้วจึงจะเข้าประชุมไม่ได้

มาตรา ๑๓ ว่าด้วยจตุรวรรคสันนิบาต คือ รวมสภาทั้ง ๔ ได้แก่ รัฐมนตรีสภา องคมนตรีสภา เสนาบดีสภา ราชพันธุสภา เปิดการประชุมใหญ่ปรึกษาการตามที่กล่าวในมาตรา ๙ และการที่จะเลือกตั้งหรือเปลี่ยนผู้รั้งราชการ ทั้งนี้เฉพาะในเมื่อพระเจ้าแผ่นดินยังทรงพระเยาว์

มาตรา ๖ ว่าด้วยอัมฤตราช คือ พระเจ้าแผ่นดินมีมกุฎราชกุมารเป็นผู้สืบชัตติยสันตติและแผ่นดินไม่ไร้พระเจ้าแผ่นดิน ด้วยราชประเพณีนี้เท่านั้น

มาตรา ๗ ว่าด้วยชัตติยสันตติ คือ การสืบสันตติวงศ์ แสดงเส้นสืบชัตติยสันตติวงศ์ไว้พร้อม

มาตรา ๘ ว่าด้วยมฤตยูนาชาติ คือ ผู้ที่อยู่ในฐานะจะสืบชาติยศสันตติ แต่ยังอยู่ในครรภ์ไม่ว่าจะเป็นพระองค์ชายหรือพระองค์หญิง ให้มีอำนาจเพียงเท่าผู้รั้งราชการไปก่อนจนกว่าจะประสูติ ถ้าเป็นชายก็เป็นมกุฎราชกุมาร หากเป็นหญิงก็ให้ชั้นถดถอยไปเป็นผู้สืบชาติยศสันตติ

มาตรา ๙ ว่าด้วยผู้ไม่ควรสืบสันตติ คือเฉพาะผู้สืบชาติยศสันตติประจวบพระโรค ซึ่งจะเป็นจอมพลไม่ได้ และจะรักษาไม่หาย หรือเป็นผู้ตั้งอยู่ในมัททนิยสถาน คือ ดัดฝั้นหรือเสพสุราเมรัยเป็นนิตย ถ้าแม้เหตุการณเช่นว่านี้มีในเวลาทีพระเจ้าแผ่นดินยังทรงพระเยาว์ ต้องให้จตุรวรรคสันนิบาตปรึกษาชี้ขาด

โดยสาระสำคัญของร่างกฎหมายนี้สรุปได้ว่า บทบัญญัติดังกล่าวนี้ที่กำหนดให้มกุฎราชกุมารเป็นพระรัชทายาท โดยพระราชวงศ์ที่เป็นสตรีไม่มีสิทธิสืบราชสมบัติ สำหรับเส้นสืบชาติยศสันตติวงศ์เป็นข้อกำหนดและรายละเอียดของลำดับสืบราชสมบัติ รวมทั้งให้มีจตุรวรรคสันนิบาต เป็นองค์กรรมของ ๔ สภาที่ประกอบด้วย รัฐมนตรีสภา องคมนตรีสภา เสนาบดีสภา และราชพันธุสภา เพื่อเป็นองค์กรวินิจฉัยเกี่ยวกับพระราชวงศ์ที่ไม่ควรเป็นพระรัชทายาทผู้สืบราชสมบัติ และการที่จะเลือกตั้งหรือเปลี่ยนผู้รั้งราชการ ในกรณีทีพระมหากษัตริย์ยังทรงพระเยาว์

อย่างไรก็ตามร่างกฎหมายดังกล่าวไม่มีการประกาศใช้ (วิชญ์ เกรียงาม, ๒๕๓๐, น. ๑๘๒-๑๘๔) และไม่มี การดำเนินการอื่นใดที่เป็นรูปธรรม จนกระทั่งรัชกาลที่ ๕ เสด็จสวรรคตในปี ๒๔๕๓ และเมื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงราชย์เป็นรัชกาลที่ ๖ แล้ว ก็ได้สืบทอดพระราชปณิธานของสมเด็จพระบรมราชชนก โดยได้มีการหารือเรื่องนี้จากการเสนอของจอมพล สมเด็จพระอนุชาธิราช พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ สมเด็จพระราชอนุชาธิราช พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ สมเด็จพระราชอนุชาธิราช พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ประกอบกับรัชกาลที่ ๖ มีพระราชดำริโดยพระองค์เองที่จะวางระเบียบเพื่อให้เกิดความมั่นคงของประเทศในเวลานั้นและหลีกเลี่ยงปัญหาการแย่งชิงราชสมบัติซึ่งรัชกาลที่ ๖ ได้ทรงมีพระบรมราชธิบายเรื่องดังกล่าวนี้ผ่านงานพระราชนิพนธ์ในพระนามแฝงของ “ราม วชิราวุธ” ซึ่งได้มีการตีพิมพ์ในหนังสือชื่อ “ประวัติต้นรัชกาลที่ ๖” โดยสรุปความเป็นมาเบื้องต้นของการตรากฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ดังนี้

(ก) พระราชดำริในเบื้องต้น คือ เนื่องจากประเทศไทยไม่มีกฎหมายหรือกฎเกณฑ์สำหรับการสืบราชสันตติวงศ์ อาจทำให้เกิดความขัดแย้งภายในราชวงศ์จนถึงขั้นมีการเปลี่ยนแปลงราชวงศ์ ฉะนั้นจึงควรมีกฎหมายหรือหลักเกณฑ์การสืบราชสันตติวงศ์ที่ชัดเจนเหมือนกับประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรป แต่ต้องมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ของประเทศไทย สำหรับหลักการสำคัญ คือ ให้พระราชโอรสสืบราชสันตติวงศ์จากพระราชบิดา อย่างไรก็ตามเรื่องการลำดับราชสันตติวงศ์เป็นเรื่องสำคัญจึงให้ระงับไว้ก่อน แต่ให้มีการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยการมีพระราชดำริให้มีการแต่งตั้งพระรัชทายาทเป็นการชั่วคราวและเป็นการเฉพาะในรัชกาลที่ ๖ โดยรายละเอียดอื่น มีดังนี้

“...แต่เดิมมาถ้าจะตรวจดูตามพระราชพงศาวดารและโบราณประวัติของไทยเรา, จะหยิบยกสิ่งใดมาตั้งลงเป็นแบบแผนอันแน่นอนโดยแท้ว่า การสืบสันตติวงศ์เป็น อย่างไรนั้นเป็นการยากอยู่, เพราะสำคัญอยู่ที่ตัวบุคคลผู้เป็นรัชทายาทมากกว่าอย่างอื่น. ถ้าแม้ผู้ที่เป็นรัชทายาทนั้นเป็นผู้มีกำลัง ก็เป็นอันได้สืบสันตติวงศ์, แต่ถ้าแม้ไม่มีกำลังก็ย่อมมีผู้อื่นแย่งชิงเอาราชสมบัติจนถึงได้ผลัดพระราชวงศ์ก็มี. แต่นอกจากการผลัดพระราชวงศ์ ยังมีการแย่งชิงกันภายในพระราชวงศ์เดียวกันนั้นมากกว่ามาก. ดังนี้จึงหาสิ่งใดหยิบยกมาอ้างว่า ประเพณีเป็นอย่างนั้นอย่างนี้แน่นอนไม่ได้, นอกจากที่จะกล่าวว่า พระเจ้าแผ่นดินได้ทรงสถาปนาแต่งตั้งผู้ใดไว้ในรัชทายาท, ผู้นั้นก็ควรได้ทรงราชย์สืบสันตติวงศ์. ประเพณีอันนี้ก็มิใช่, เพราะพระเจ้าแผ่นดินย่อมจะได้ทรงใคร่ครวญโดยสุขุมแล้วว่า ผู้ใดจะสนองพระองค์ได้ จึงได้ทรงตั้งเป็นรัชทายาท. แต่มีข้อเสียอยู่ที่เป็นการไม่สู้แน่นอนนัก, เพราะอาจที่จะมีเหตุที่ทำให้พระเจ้าแผ่นดินมิได้ทรงมีเวลาเลือกตั้งผู้ใดเป็นรัชทายาทไว้ก็ได้

๑๓๗

๑๓๗

ในเมืองเรายังขาดนิติธรรมสำคัญอัน ๑ คือ กฎแห่งการสืบสันตติวงศ์. ในประเทศต่าง ๆ ในยุโรป แห่งใดมีราชาธิปไตยก็ย่อมมีกฎแห่งการสืบสันตติวงศ์ ซึ่งโดยมากตราไว้เป็นบทกฎหมายส่วน ๑ ในมุลนิติธรรมประจำแผ่นดิน ข้อสำคัญในกฎเช่นนี้คือ มีกำหนดไว้ว่าลูกต้องเป็นทายาทแห่งพ่อ, ต่อไว้ลูกจึงให้ญาติอื่นเป็นทายาท

๑๓๗

๑๓๗

มุลนิติธรรมอย่างนี้ที่กล่าวมานี้ทำให้การสืบสันตติวงศ์ในประเทศยุโรปมั่นคงและปราศจากความสงสัย, แต่ถ้าแม้ว่าจะยกเอามาใช้ในเมืองไทยบ้างโดยไม่แก้ไขดัดแปลงเลยก็เป็นอันไม่เหมาะ, เพราะในเมืองเรามีประเพณีมีเมียหลายคน การมีเมียหลายคนนั้น ถ้าในตระกูลใดยกย่องเมียคน ๑ เป็นเมียหลวงแต่คนเดียว, นอกนั้นเป็นเมียน้อยทั้งนั้น ก็ยังพอทำเนา แต่ถ้าผู้เลี้ยงเมียเท่า ๆ กันหลายคน ก็เป็นอันว่า ตัดสินไม่ได้แน่ว่าจะควรจัดแผนสืบตระกูลลงอย่างไรจึงจะเหมาะ ส่วนปัญหาที่ว่าวางหลักลงไปอย่างไรจึงจะเหมาะสำหรับเมืองเรานั้นเป็นปัญหาใหญ่, ฉะนั้นจึงได้ระงับไว้มิให้ยกขึ้นเป็นข้อพิจารณาในเวลานั้น, เป็นแต่พิจารณาเฉพาะแต่ปัญหาว่าตัวฉันเองควรจะตั้งผู้ใดเป็นรัชทายาท...” (มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, ๒๕๔๕, น. ๑๔๓-๑๕๐)

(ข) หลังจากรัชกาลที่ ๕ เสด็จสวรรคตได้เพียง ๒ วัน ในวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๔๕๓ รัชกาลที่ ๖ ได้จัดการประชุมพิเศษร่วมกับพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่หลายพระองค์ เช่น สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เป็นต้น โดยรัชกาลที่ ๖ ทรงมีพระราชปรารภและพระราชดำริเกี่ยวกับการสถาปนาพระรัชทายาทเพื่อความมั่นคงของประเทศและราชวงศ์ ทั้งนี้ รัชกาลที่ ๖ ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยจากการได้รับพระราชทานพระชยันวิไลหะจากรัชกาลที่ ๕ แต่พระราชโอรสที่ประสูติจากสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถว่า เป็นพระบรมราชาบายของรัชกาลที่ ๕ ที่มีพระราชประสงค์ให้พระราชโอรสที่ประสูติแต่สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถเป็นผู้สืบราชสมบัติโดยเรียงตามลำดับพระชนมายุ โดยสาระสำคัญของพระราชดำริปรากฏในพระราชบันทึก ตามรายละเอียดดังนี้

“...(๑) ความมั่นคงของราชวงศ์จักรีนี้ ก็คือ ความมั่นคงของกรุงสยาม

(๒) พระราชวงศ์จักรีจะมั่นคงอยู่ได้ก็โดยมีทายาทมั่นคงที่จะได้เป็นผู้ดำรงวงศ์ตระกูลสืบไป

(๓) ในขณะที่นั้นตัวของฉันยังไม่มีเมียและไม่มีลูก, และเพื่อตั้งอยู่ในความไม่ประมาทควรต้องตั้งใครคน ๑ เป็นทายาทไปพลางก่อน

(๔) ในการที่จะเลือกทายาททั้งนี้ ก็จำเป็นต้องพิจารณาเป็นข้อต้นว่า พระบรมราชาไชยแห่งพระบาทสมเด็จพระบรมชนกได้มีทรงแนะไว้พอจะเป็นที่สังเกตได้อย่างไรบ้างหรือไม่ ตอบว่า มีอยู่คือ แต่เดิมตำแหน่งสมเด็จพระบรมราชาธิราชได้มีไม่, ได้เคยมีแต่พระบรมราชาเทวี พระวราชนเทวี, พระราชเทวี, และพระอัครชายา. ตำแหน่งเหล่านี้นับว่าพระมารดาได้เป็นขึ้นตามพระราชโอรสทั้งนั้น. มาต่อเมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐), เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าหลวงเสด็จพระราชดำเนินประเทศยุโรปครั้งที่ ๑ จึงได้ทรงสถาปนาเสด็จแม่ขึ้นเป็นสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ, ผู้ทรงสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ เมื่อได้ทรงสถาปนาขึ้นเช่นนั้นแล้ว ต้องพึงถือเอาเป็นแนวว่า ถึงอย่างไร ๆ เสด็จแม่คงทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นพระอัครมเหสี, ใหญ่ยิ่งกว่าพระมเหสีอื่น ๆ ทุกองค์ตลอดมา ครั้นเมื่อตัวฉันเองกลับเข้ามาจากศึกษาที่ประเทศยุโรปใน พ.ศ. ๒๔๔๕, ฉันได้รับพระราชทานพระชยน์วโลหะในพระที่นั่งไพศาล, ต่อหน้าเจ้านายเป็นอันมาก, เมื่อพระราชทานพระชยน์วโลหะได้มีพระราชดำรัสว่า พระชยน์วโลหะนี้ได้ทรงหล่อที่พระราชวังบางปะอิน เมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๑๖), และเดิมตั้งพระราชหฤทัยว่า จะพระราชทานแด่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ แต่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชพระองค์นั้นสวรรคตเสียก่อนที่ได้รับพระราชทานบัดนี้ได้ทรงตั้งแต่งตั้งให้ฉันเป็นพระยุพราชรัชทายาทแล้ว จึงพระราชทานพระชยน์วโลหะไว้ให้เป็นสวัสดิมงคลสืบไป, แต่ทรงกำชับว่าให้พึงเข้าใจว่าพระราชทานไว้สำหรับพระราชโอรสของเสด็จแม่ทุกคน, เมื่อใครเป็นผู้รักษาพระชยน์วโลหะไว้จนกว่าจะสิ้นอายุ, แล้วจึงให้รับรักษากันต่อ ๆ ลงไปตามลำดับ อาศัยข้อความตามที่ได้กล่าวมานี้ จึงเห็นว่าพระบรมราชาไชยของทูลกระหม่อมพอมิเฝ้าสังเกตได้ว่า พระโอรสของเสด็จแม่ควรที่จะได้เป็นผู้สืบสันตติวงศ์เป็นลำดับตามอาวุโส

(๕) เหตุดังนั้นฉันจึงเห็นว่าควรตั้งให้น้องชายเล็ก (สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลก สมเด็จพระราชอนุชาพร้อมสมเด็จพระราชชนนี - ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) เป็นรัชทายาทของฉันชั่วคราวจนกว่าจะได้มีลูก...” (มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, ๒๕๔๕, น. ๑๔๙-๑๕๐)

(๓) จากข้อความใน (ข) อาจอธิบายเพิ่มเติมพระบรมราชาธิบายของรัชกาลที่ ๖ ที่เกี่ยวกับ “พระชยน์วโลหะ” ได้ดังนี้ พระพุทธรูปดังกล่าวได้ถูกเรียกอีกคำหนึ่งว่า “พระไชยเนาวโลหะ” ซึ่งรัชกาลที่ ๔ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หล่อขึ้นในปี ๒๓๙๖ โดยเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๗.๕ เซนติเมตร สูงเฉพาะองค์พระ ๘.๗๕ เซนติเมตร เมื่อรัชกาลที่ ๔ ทรงพระประชวรใกล้จะสวรรคต จึงพระราชทานแด่สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ในฐานะสมเด็จพระบรมราชาโอรสพระองค์ใหญ่ให้รักษาไว้และเมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ได้ทรงราชย์เป็นรัชกาลที่ ๕ จึงได้เชิญพระไชยเนาวโลหะใน

กระบวนเสด็จพระราชดำเนิน และแต่งตั้งในการพระราชพิธีสำคัญตลอดรัชสมัย ต่อมาในปี ๒๔๓๖ รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ หล່พระไชยเนาโหละอีกหนึ่งองค์ และได้พระราชทานแด่ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ในชั้นนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า นอกจากรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ ทรงสร้างพระไชยเนาโหละไว้เป็นที่ทรงสักการะเป็นการส่วนพระองค์คู่กับพระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลแล้ว พระไชยเนาโหละยังเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่ทรงสมมติพระราชทายาทที่จะทรงรับราชสมบัติสืบราชสันตติวงศ์ ต่อจากพระมหากษัตริย์ทั้ง ๒ พระองค์ (วรชาติ มีชูบท, ๒๕๕๓, น. ๑-๑๐)

สำหรับในกรณีที่รัชกาลที่ ๕ กำหนดให้พระราชโอรสที่ประสูติจากสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ เป็นผู้สืบราชสมบัติตามลำดับพระชนมายุจากความดังก้าวข้างต้น ก็สอดคล้องกับความตอนหนึ่งในหนังสือเรื่อง A Physician at the Court of Siam ซึ่งนายแพทย์มัลคอล์ม สมิธ (Malcolm Smith, M.D.) แพทย์ประจำพระองค์สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ได้บันทึกไว้เช่นกันดังนี้ “ข้าพเจ้าทราบว่า เมื่อพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงมีพระพลานามัยอ่อนแอลง ได้ทรงเรียกพระราชโอรสองค์ใหญ่ของพระมหากษัตริย์องค์เข้าไปในห้องพระบรรทม แล้วตรัสบอกว่า รัชทายาทควรเลือกจากพระราชโอรสในสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ ก่อน [สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา]” (สมิธ, ๒๕๔๒, น. ๒๓๐)

(ง) ประมาณการได้ว่า ช่วงเหตุการณ์ระหว่างวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๔๕๓ ถึงวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๔๕๓ ได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องกับการกำหนดให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถเป็นพระรัชทายาทเนื่องจากหม่อมคัทรินในสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ มีสัญชาติเดิมเป็นบุคคลต่างด้าว [หม่อมคัทริน เดสนิตสกี (Catherine Desnitski) เป็นชาวรัสเซีย-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา] จึงมีการพิจารณาถึงความเหมาะสมในประเด็นนี้ โดยในวันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๔๕๓ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้กราบบังคมทูลเรื่องดังกล่าวนี้ต่อรัชกาลที่ ๖ สรุปได้ว่า ในกลุ่มองคมนตรีได้มีผู้คัดค้านสำหรับการแต่งตั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถเป็นพระรัชทายาทเนื่องจากเหตุคุณสมบัติของคู่สมรส หลังจากนั้นรัชกาลที่ ๖ จึงได้จัดให้มีการประชุมเพื่อคลี่คลายปัญหาดังกล่าว และได้ทรงหารือกับจอมพล พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช พระเชษฐา พร้อมกับพระราชวงศ์อื่น ๆ เพื่อคลี่คลายปัญหาการคัดค้านในเรื่องนี้ ในที่สุดจึงมีข้อสรุปคือให้มีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการไม่ให้มีการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับองคมนตรีสภา เนื่องจากผู้ที่เป็นองคมนตรีส่วนใหญ่เป็นบุคคลรุ่นอาวุโสที่อาจจะไม่เข้าใจความคิดของกลุ่มบุคคลรุ่นใหม่ได้ จึงกำหนดให้เสนอเรื่องไปที่เสนาบดีสภา เพื่อให้เสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ ลงนามเป็นพยานในเรื่องนี้ และให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถดำเนินการปฏิญาณในเรื่องพระโอรสของพระองค์ที่อาจเป็นผู้อยู่ในลำดับสืบราชสมบัติ (มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, ๒๕๔๕, น. ๑๕๐-๑๕๘)

(จ) เมื่อรัชกาลที่ ๖ ทรงนำเสนอเรื่อง พระราชกฤษฎีกาเรื่องตั้งรัชทายาทต่อที่ประชุมเสนาบดีสภาซึ่งเป็นที่ประชุมเสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ ในวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๓ โดยพระยาศรีสุนทรโวหาร เลขาธิการสภา เป็นผู้อ่านข้อความพระราชกฤษฎีกาให้ที่ประชุมทราบ และสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลก ได้ปฏิญาณในการที่จะไม่ทรงยกพระโอรสของพระองค์ที่ไม่เป็นอุทิสุชาติขึ้นเป็นรัชทายาท เมื่อปฏิญาณจบแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้ที่เข้าประชุมเสนาบดีในวันนั้นลงพระนามและลงนามรับรองรวม ๑๓ พระองค์/คน เช่น สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระกัญจเกล้าฯ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระอนุพัทธ์ฯ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ

กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนเรศวรวรฤทธิ เจ้าพระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร
เจ้าพระยาอมราช [พระอิสริยยศและราชทินนามในขณะนั้น] เป็นต้น สำหรับสาระสำคัญของข้อความใน
การนำเสนอเรื่องดังกล่าวปรากฏตามพระราชบันทึกส่วนพระองค์ ดังนี้

“...ข้อ ๑ ปรารถนถึงการมีรัชทายาท, ตามที่ได้เห็นปรากฏอยู่แล้ว, ว่า ทูลกระหม่อม
ของฉันท (รัชกาลที่ ๕-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) มิได้ทรงตั้งอยู่ในความประมาท, ได้ทรงตั้งรัช
ทายาทไว้เป็นหลักฐาน, จึงเป็นการมั่นคงเรียบร้อยมา เป็นธรรมดาผู้ที่สมควรเป็นรัชทายาทแท้ก็คือ
บุตร, แต่ในเวลานี้ตัวของฉันทยังไม่มีบุตรและเพื่อจะตั้งอยู่ในอุปปะมาทะธรรม, จึงอยากจะเลือกรัช
ทายาทไว้ชั่วคราว

ข้อ ๒ กล่าวด้วยการที่จะเลือกผู้ใดเป็นรัชทายาท, แสดงเหตุที่เลือกเช่นนั้น,
อ้างข้อความที่ได้สังเกตเห็นมาแล้ว, คือในชั้นเดิม พระมารดาผู้มีพระยศตามพระโอรสธิดา
ทูลกระหม่อมเพื่อจะได้มาทรงตั้งเสด็จแม่เป็นสมเด็จพระบรมราชินีนาถขึ้น. เมื่อทรงตั้งแล้วก็พึง
เข้าใจว่า พระโอรสในสมเด็จพระบรมราชินีนาถนับว่าเป็นพระโอรสของพระอัครมเหสีโดย
แน่นอน (พูดกันตามภาษาคนก็คือ เป็นลูกเมียหลวง) อนึ่ง เมื่อพระราชทานพระชัชวาลโห
สมเด็จพระเจ้าหลวงได้ทรงเล่าถึงพระราชกระแสน์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า, ว่าให้พระ
ชัชวาลโหรัชกาลที่ ๔ ตกไปเป็นของพระโอรสของสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินีโดยลำดับพระชนมายุ
, ส่วนพระชัชวาลโหรัชกาลที่ ๕ ก็มีพระราชประสงค์ให้ตกเป็นของพระโอรสเสด็จแม่ตามลำดับ
อาวุโสเช่นกัน อีกประการ ๑ ในพระราชหัตถเลขาฉบับ ๑ ได้มีข้อความทรงแสดงพระราช
ประสงค์ไว้ว่า ถ้าพระองค์ทูลกระหม่อมเสด็จสวรรคตลง ก็ให้ฉันทเป็นผู้ถวายน้ำสรงและถวายทรง
พระชฎามหาคะฐิน, แต่ถ้าหากฉันทยังไม่กลับจากยุโรปก็ให้น้องชายเล็กเป็นผู้กระทำกิจนั้น ๆ แทน
ดังนี้จึงเห็นว่า ไม่มีทางอื่นนอกจากที่เลือกให้พระโอรสร่วมพระมารดาเดียวกับฉันทเป็นรัชทายาท
ต่อ ๆ ไป ฉันทนั้นในระหว่างเวลาที่ฉันทยังไม่มีลูก, ขอให้ถือว่าน้องที่ร่วมอุทรกันเป็นรัชทายาท
ตามลำดับอายุพระชนมกาล, จำเดิมแต่น้องชายเล็กลงไป

เหตุใดพระเจ้าหลวงจึงต้องทรงมีคำสั่งเช่นนี้ ผู้ที่ไม่รู้เรื่องเดิม คงจะแลไม่เห็นเป็นแน่
เพราะเมื่อฉันทเป็นรัชทายาทของทูลกระหม่อมอยู่แล้ว ทำไมจะต้องสั่งด้วยว่า ให้เป็นผู้ถวายน้ำสรง
พระบรมศพ? ขออธิบายว่า เมื่อทรงเขียนพระราชหัตถ์ฉบับนั้น ฉันทยังหาได้เป็นยุพราชไม่, เพราะ
ทูลกระหม่อมใหญ่ยังมีพระชนม์อยู่ แต่โดยเหตุที่ “.....” (ข้อความเว้นไว้โดยผู้จัดทำรายงาน
การศึกษา) ไม่ใคร่จะเอื้อในการเข้าไปเฝ้าและพยาบาลทูลกระหม่อมในเวลาที่ทรงพระประชวรอยู่,
ทูลกระหม่อมท่านจึงทรงหาว่า “.....” (ข้อความเว้นไว้โดยผู้จัดทำรายงานการศึกษา) มิได้มีความ
จงรักภักดีต่อพระองค์, เป็นแต่คอยเป็นเจ้าแผ่นดินเท่านั้น, และทรงหาความว่า จะทอดทิ้งพระบรม
ศพ, จึงได้ทรงสั่งไว้ให้ฉันทเป็นผู้ถวายน้ำสรง

ข้อ ๓ ตามโบราณราชประเพณีนิยมมีอยู่ว่า ผู้ที่จะเป็นรัชทายาทสืบราชสันตติวงศ์ควร
ต้องเป็นอุกโทสุชาติ (หมายถึง พระมารดาของพระราชวงศ์องค์นั้นเป็น “พระราชวงศ์” ด้วยผู้จัดทำ
รายงานการศึกษา) ฉันทนั้นมีเหตุบังเอิญเกิดขึ้น ซึ่งจะบันดาลให้น้องของฉันทคนใดเป็นรัชทายาท
สืบสันตติวงศ์แล้ว ก็ขออย่าให้เลือกเอาลูกของตนซึ่งมิได้เป็นอุกโทสุชาติเป็นรัชทายาทสืบไปเลย

ขอให้เลือกน้องร่วมอุทรเป็นรัชทายาทเหมือนเช่นที่ตัวฉันเลือกในครั้งนี่เถิด” (มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, ๒๕๔๕, น. ๑๕๘-๑๖๑ และ รอยไพลาน [นามแฝง], ๒๕๕๓, น. ๑๑๑-๑๑๒)

และพระราชกระแสรับสั่งดังกล่าวในเหตุการณ์เดียวกันนี้ นอกเหนือจะอยู่ในรูปแบบของพระราชบันทึกส่วนพระองค์แล้ว ยังจัดทำในรูปแบบการสดุดีพระราชาประสงคในการอ่านข้อความในหนังสือต่อที่ประชุมซึ่งเรียกว่า “พระราชกฤษฎีกา” แต่ทว่ามิได้จัดทำในรูปแบบตัวบทกฎหมายที่กำหนดเป็นรายมาตราหรือหัวข้อ ทั้งนี้มีการระบุพระนามของพระรัชทายาทตลอดจนแนวพระราชดำริสำหรับการแต่งตั้งพระรัชทายาทชั่วคราวที่จะให้สมเด็จพระราชาอนุชาธรรมสมเด็จพระราชาชนนีเดียวกันเป็นผู้สืบราชสมบัติ ในกรณีที่รัชกาลที่ ๖ ไม่มีพระราชโอรส และหากว่า สมเด็จพระราชาอนุชาพระองค์ดังกล่าวได้ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ แต่ไม่มีพระราชโอรสเป็น “อุกโตนุชาชาติ” ก็ขอให้ตั้งสมเด็จพระราชาอนุชาธรรมสมเด็จพระราชาชนนีเดียวกันเป็นพระรัชทายาท โดยมีรายละเอียด ดังนี้

“ขอแจ้งความแก่พระบรมวงษานุวงษ์ แลข้าราชการ ซึ่งมาประชุมกัน ณ ที่นี้ ด้วยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมชนกนารถ ทรงพระราชดำริถึงความมั่นคง ในการปกครองพระราชอาณาจักร ที่จะให้เป็นการเรียบร้อยปราศจากเหตุการณ์ทั้งปวง จึงทรงตั้งพระราชโอรสให้ดำรงในตำแหน่งรัชทายาทสำหรับสืบพระราชสันตติวงศ์ต่อไป

บัดนี้ ข้าพเจ้าได้รับศิริราชสมบัติสืบสนองพระองค์สมเด็จพระบรมชนกนารถโดยเรียบร้อย ตามกระแสพระราชดำริที่ได้ทรงตั้งไว้ จึงมารลึกลงถึงพระราชดำริของสมเด็จพระบรมชนกนารถอันเป็นการดีการชอบอย่างยิ่ง ได้เห็นผลดีแล้วนั้น สมควรที่จะดำเนินตาม ถึงแม้ว่าจะเป็นเวลาแรกข้าพเจ้าพึงรับศิริราชสมบัติก็ดี เพื่อจะให้เปนความไม่ประมาท จึงเห็นว่าสมควรที่จะมีผู้ซึ่งจะเป็นรัชทายาทสืบพระราชสันตติวงศ์ ขึ้นไว้มิให้เว้นว่าง เพื่อให้เปนความมั่นคงในการปกครองพระราชอาณาจักรสืบไปตามราชประเพณีที่มีมาแต่ก่อน ผู้ที่จะสืบพระราชสันตติวงศ์โดยเรียบร้อยก็ย่อมจะเป็นพระราชโอรสเปนปกติ แต่บัดนี้ข้าพเจ้าไม่มีบุตร จึงเปนการที่จะต้องพิจารณาว่า ผู้ใดเป็นผู้สมควรที่จะเป็นรัชทายาท เห็นว่าแต่ก่อนมา สมเด็จพระบรมชนกนารถยังไม่ได้ทรงตั้งพระราชินี เจ้านายพระองค์ใดที่มีพระราชโอรส ธิดา เปนเจ้าฟ้า ก็ทรงยกย่องขึ้น เช่น สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ มีพระราชธิดา ทรงยกขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมราชเทวี สมเด็จพระบรมราชเทวี ในบัดนี้ (สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า) มีสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ทรงยกเป็นพระบรมราชเทวี เมื่อทรงตั้งข้าพเจ้าเป็นรัชทายาท ก็ทรงยกสมเด็จพระบรมราชชนนีขึ้นเป็นแต่สมเด็จพระอัครราชเทวีเท่านั้น ต่อเมื่อจะเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรปคราวแรก จึงทรงตั้งเป็นสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เป็นการทำให้มั่นคงว่า เปนพระราชินีแท้ พระราชโอรสของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ย่อมเป็นพระราชโอรสพระอัครมเหสีตามราชประเพณีโบราณ เมื่อครั้งพระราชทานพระไชยเนาวโลหะแก่ข้าพเจ้า ได้มีพระกระแสรับสั่งเกล้าว่า เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมอัยกาธิราช พระราชทานพระไชยเนาวโลหะนั้น รับสั่งว่า สำหรับพระราชโอรสในสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี ให้รับต่อ ๆ กัน และเมื่อพระราชทานข้าพเจ้านั้น พระราชทานให้น้องชายเล็ก เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมขุนพิษณุโลกประชานาถรับด้วย

พระราชทานน้ำมันตักโปรดให้รับด้วยกัน สำหรับให้รับต่อกัน เจ้านายได้ทรงทราบการเรื่องนี้กันหลายองค์ อีกประการหนึ่งตามความในพระราชดำริ สมเด็จพระชนกนาถที่ทรงไว้ในพระราชหัตถเลขา ลงวันที่ ๒๔ มกราคม ร.ศ. ๑๑๓ เรื่อง การปฏิบัติพระบรมศพ เวลาสร่งน้ำ ทรงเครื่องโปรดให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ทำ คือ ถวายน้ำหลวง ถวายพระสงฆ์และพระชฎา ถ้าข้าพเจ้ายังไม่กลับมาจากนอก ให้น้องชายเล็ก เจ้าฟ้ากรมขุนพิษณุโลกประชานาถ ทำดังนี้ ในเรื่องผู้ที่จะเป็นรัชทายาทต่อจากข้าพเจ้าในเวลาที่ยังไม่มีบุตรนี้ ถึงไม่ได้มีพระกระแสรับสั่งไว้ชัดเจน ก็เป็นอันเข้าใจได้ตามพระกระแสที่ทรงแสดงนี้ จึงเห็นว่า ในเวลานี้ต้องให้น้องร่วมพระราชชนนีเป็นรัชทายาท ไม่มีอย่างอื่นเว้นแต่ข้าพเจ้ามีบุตรจึงให้บุตรเป็นรัชทายาทต่อไป เพราะฉะนั้นในเวลานี้ ข้าพเจ้าขอกำหนดไว้ว่า ให้น้องที่เกิดแต่สมเด็จพระบรมราชินีนาถ อันเป็นน้องร่วมอุทรเป็นรัชทายาทตามลำดับอายุพระรชกาล จำเดิมด้วยน้องชายเล็ก เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมขุนพิษณุโลกประชานาถ ผู้เป็นน้องมีอายุพระรชารองตัวข้าพเจ้านี้ไป อนึ่งตามพระราชเพณินิยมมาแต่โบราณ กาลมียูว่า ผู้ที่จะดำรงศิริราชสมบัติ ควรที่จะต้องเป็นอุกโศสุชาติซึ่งจะเป็นที่นิยมของประชาชนทั่วกัน เพราะฉะนั้นขอกำหนดไว้ต่อไปว่า ถ้าแม้เหตุการณ์อย่างหนึ่งอย่างใดที่จะไม่พึงปรารถนา เป็นต้นว่า ถ้าแม้ข้าพเจ้าจะไม่มีบุตร แลน้องข้าพเจ้าจะได้เป็นผู้สืบสันตติวงศ์ต่อไป อย่าให้น้องผู้หนึ่งเลือกตั้งบุตรของตนซึ่งมิได้เป็นอุกโศสุชาติเป็นรัชทายาทต่อไปเลย ขอจงให้น้องผู้มีอายุพระรชารองตนลงไปเป็นรัชทายาทเหมือนเช่นที่ข้าพเจ้าได้รับเลือกในครั้งนี้เถิด ขอให้ท่านทั้งหลายบันดาที่ได้มาประชุมในที่นี้ทราบความประสงค์ไว้ อย่าให้เป็นการเข้าใจผิดไปในภายหน้า” (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ๒๔๕๓ก)

ดังนั้นสรุปได้ว่า สมเด็จพระราชอนุชาพร้อมสมเด็จพระราชชนนี (สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ) กับรัชกาลที่ ๖ ที่ทรงมีพระชนม์ชีพในปี ๒๔๕๓ ประกอบด้วย (๑) สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ (๒) พลเรือเอก สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา (๓) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย และ (๔) สมเด็จพระเจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา (รัชกาลที่ ๗) อยู่ในลำดับสืบราชสมบัติตามนัยของพระราชกฤษฎีกาดังกล่าว ทั้งนี้มีการรับทราบและลงนามรับรองเป็นพยานของเสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ ต่อพระราชกฤษฎีกาเรื่อง ตั้งรัชทายาทต่อที่ประชุมเสนาบดีสภาดังกล่าวข้างต้น โดยรัชกาลที่ ๖ ทรงมีพระราชวินิจฉัยว่า องค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ควรมีพระมารดาที่มีสถานภาพเป็นพระราชวงศ์ด้วย จึงมีการกำหนดให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถปฏิญาณต่อที่ประชุมเสนาบดีสภา ในการที่จะไม่ทรงยกพระโอรสที่ไม่เป็นอุกโศสุชาติขึ้นเป็นพระรัชทายาท

ทั้งนี้มีความชัดเจนประการหนึ่ง คือ รัชกาลที่ ๖ ทรงนำแนวคิดพระราชประเพณีของประเทศในทวีปยุโรปสำหรับการแต่งตั้งพระรัชทายาทชั่วคราว (Heir presumptive) มาปรับใช้เพื่อให้ลำดับสืบราชสันตติวงศ์ มีความแน่นอนสำหรับการสร้างความมั่นคงของประเทศ ในระหว่างการรอให้พระมหากษัตริย์มีพระราชบุตรที่จะประสูติมาเป็นพระรัชทายาท (Heir apparent) ทั้งนี้ในช่วงเวลาดังกล่าวดังกล่าวได้มีการออกนามสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกในหมายกำหนดการเป็นภาษาอังกฤษว่า Heir Presumptive of Siam

ภายหลังการร่วมประชุมเสนาบดีสภาในวันดังกล่าวแล้ว รัชกาลที่ ๖ ทรงบันทึกพระราชดำริที่เป็นแนวคิดสำหรับการตรากฎหมายเทียบรางวัลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ที่ชัดเจนขึ้นไปตามลำดับ ทั้งนี้มีพระราชดำริว่า ประชาชนสามารถเลือกทายาทของตนได้และถ้าเสียชีวิตลงโดยไม่มีการทำพินัยกรรมไว้ก็มีกฎหมายที่กำหนดการแบ่งมรดกได้ ดังนั้นพระมหากษัตริย์ควรมีพระราชอำนาจอันชอบธรรมในการเลือกพระราชทายาทได้ตามพระราชอัธยาศัยเช่นกันและควรมีกฎหมายสำหรับการแต่งตั้งรัชทายาทเพื่อความมั่นคงของประเทศ สำหรับรายละเอียดปรากฏในสมุดจดหมายเหตุประจำวันวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๓ ดังนี้

“... และยังมีความหวังต่อไปอีก, ซึ่งมีได้กล่าวในที่ประชุม คือ ในเวลานี้ยังไม่มีพระราชกฤษฎีกาอันใดที่กล่าวไว้เป็นหลักฐานมันคงว่าด้วยเรื่องรัชทายาทนี้เลย, ยังไม่เคยมีหนังสืออันใดที่ได้ชี้ทางลงอย่างแจ่มแจ้งเท่าที่เราได้ทำไว้วันนี้เลย, จึงได้มีเหตุให้บังเกิดการยุ่งเหยิงกันไปต่าง ๆ แทบทุก ๆ คราวที่เปลี่ยนรัชกาล, เพราะไม่มีอะไรเป็นข้อที่จะกันมิให้คนทำวุ่นไปต่าง ๆ ได้ตามชอบใจ ราชประเพณีที่ให้พระเจ้าแผ่นดินทรงเลือกตั้งรัชทายาทนั้นเป็นประเพณีที่ดีจริง ถ้าพระเจ้าแผ่นดินได้ทรงมีเวลาเลือกแต่มีเหตุการณ์ซึ่งอาจจะบังเกิดขึ้นเป็นเครื่องขัดข้องมิให้ได้ทรงเลือก, และเมื่อเป็นเช่นนี้แล้วก็จำเป็นต้องเกิดเหตุแก่งแย่งกันขึ้น เพราะฉะนั้นถ้าจะว่าไปก็รวบรวมความลงได้ว่า พระเจ้าแผ่นดินคงมีอำนาจอันชอบธรรมที่จะเลือกตั้งรัชทายาทได้ตามพระราชอัธยาศัย, เช่นเดียวกับพลเมืองทุก ๆ คนมีอำนาจเลือกตั้งกุลทายาทของตน ๆ ฉะนั้น. ในส่วนพลเมือง ถ้าตายลงโดยมิได้ทำพินัยกรรมยกมอทรัพย์สมบัติให้แก่ผู้ใดผู้หนึ่งแล้ว, ก็มีบทกฎหมายวิธีที่จะจัดการมอและแบ่งทรัพย์สมบัติของผู้ตาย, แต่ที่พระเจ้าแผ่นดินสวรรคตลงโดยมิได้เลือกรัชทายาทไว้กลับไม่มีบทกฎหมายอันใดที่จะพลิกจะอ้างสำหรับจัดการเรื่องรัชทายาทนั้นเลย, นับว่าเป็นการบกพร่องที่เสียเปรียบพลเมืองทั่วไป เพราะฉะนั้นอย่างไร ๆ อย่างน้อยที่สุดก็ควรที่ได้เทียบทันเขาบ้าง และต่อไปข้างน่าจะต้องมีเป็นพระราชกฤษฎีกากำหนดไว้อย่าง ๑ ในเรื่องนี้...” (มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, ๒๕๔๕, น. ๑๖๒-๑๖๓)

อย่างไรก็ตาม ช่วงระยะเวลาระหว่างนับแต่การประชุมเสนาบดีสภาเมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๓ ถึงประมาณปี ๒๔๖๖ ยังไม่ได้มีการดำเนินการอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมในเรื่องการตรากฎหมายเทียบรางวัลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ แต่ได้มีเหตุการณ์ที่ทำให้รัชกาลที่ ๖ ทรงรำลึกถึงเรื่องดังกล่าวนี้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

“ความคิดของฉันทันได้มีเช่นนี้ตั้งแต่เมื่อฉันทันได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินขึ้นใหม่ ๆ และฉันทันได้ลืมความคิดนั้นเลย, เป็นแต่เมื่อยังมีได้แลเห็น โอกาสอันเหมาะที่จะออกกฎหมายอย่างที่ว่านั้นก็ยังระงับ ๆ ไว้, มาจนถึง พ.ศ. ๒๔๖๖ ตอนปลายปีมีเหตุเตือนใจให้ฉันทันรำลึกขึ้นได้ถึงความคิดอันนั้น, จึงได้มาจับบทดำริห์และร่างกฎหมายนั้น อันจะได้ใช้เป็นนิติธรรมสำหรับการสืบราชสันตติวงศ์เป็นระเบียบต่อไป” (มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, ๒๕๔๕, น. ๑๖๓)

แม้ว่ารัชกาลที่ ๖ จะมีได้ทรงระบุดัง “เหตุเตือนใจ” ในเรื่องดังกล่าวนี้ แต่มีความเป็นไปได้ว่า “เหตุเตือนใจ” อาจหมายถึง การมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาพระวรวงศ์เธอ พระอินทศัศดิ์ศจี เป็นสมเด็จพระนางเจ้าอินทศัศดิ์ศจี พระบรมราชินี เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๖๕ ด้วย

สาเหตุอันเป็นที่รับทราบโดยเปิดเผยว่า เนื่องจากการทรงพระครรภ์ อย่างไรก็ตามปรากฏว่า มีการประสูติพระราชกุมารไม่ครบกำหนดจำนวน ๑ ครั้ง และการตกพระโลหิต จำนวน ๑ ครั้ง [ภาษาสามัญ หมายถึง แท้งบุตร] (ลาวัญย์ โขตามระ, ๒๕๓๒, น. ๑๖๒-๑๖๗ และ นันทนา กปิลกาญจน์, ๒๕๓๙, น. ๑๔๙) ซึ่งทั้ง ๒ เหตุการณ์นี้สันนิษฐานได้ว่า เกิดขึ้นในช่วงเวลาระหว่างปี ๒๔๖๕-๒๔๖๗

นอกจากข้อสันนิษฐานเหตุดังกล่าวข้างต้นแล้ว การเสด็จทิวคตของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ในปี ๒๔๖๓ และการสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนเพชรบุรีอินทราชนิธิ ในปี ๒๔๖๖ อาจเป็นเหตุผลส่วนหนึ่งของการตรากฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ในปี ๒๔๖๗ เนื่องจากทั้ง ๒ พระองค์อยู่ในลำดับสืบราชสมบัติตามพระราชกฤษฎีกาเรื่องตั้งรัชทายาท จึงเหลือแต่สมเด็จพระราชอนุชาพร้อมสมเด็จพระราชชนนีเพียง ๒ พระองค์ที่ยังคงมีพระชนม์ชีพอยู่ คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครราชสีมา และสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา (รัชกาลที่ ๗) ต่อมาสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครราชสีมาเสด็จทิวคตในปี ๒๔๖๗ ภายหลังการประกาศใช้กฎหมายเทียบบาลฯ เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๖๗ จึงเป็นผลให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา มีฐานะเป็นสมเด็จพระราชอนุชาพร้อมสมเด็จพระราชชนนีเพียงพระองค์เดียวที่ยังคงมีพระชนม์ชีพอยู่

๕.๒ กระบวนการตรากฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗

เมื่อปี ๒๔๓๐ ได้มีการยกร่างกฎหมายที่เกี่ยวกับการสืบราชสมบัติขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ ๕ โดยร่างกฎหมายดังกล่าวมีชื่อว่า “ร่างพระราชกฤษฎีกาที่ ๑ ว่าด้วยราชประเพณีกรุงสยาม” ซึ่งมีจำนวน ๒๐ มาตรา แต่ตัวบทที่เป็นสาระสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการสืบราชสมบัติมีจำนวน ๘ มาตรา อย่างไรก็ตามร่างกฎหมายดังกล่าวไม่มีการประกาศให้มีผลบังคับใช้ตามรายละเอียดในข้อ ๕.๑

หลังจากรัชกาลที่ ๖ มีพระราชดำริให้ตรากฎหมายเทียบบาลฯ แล้ว ต่อมารัชกาลที่ ๖ ทรงจัดทำกฎหมายเทียบบาลฯ ในเบื้องต้นด้วยพระองค์เองซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพของรัชกาลที่ ๖ ในด้านนิติศาสตร์และอักษรศาสตร์สำหรับการตรากฎหมาย โดยมีการจัดทำในรูปแบบของบันทึกเรื่องกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ ซึ่งแล้วเสร็จในวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๖๖ ทั้งนี้รัชกาลที่ ๖ ทรงมีพระราชประสงค์ให้เรียกว่า “กฎหมายเทียบบาล” เพื่อเป็นการแสดงพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ ดังเช่น การตรากฎหมายเทียบบาลสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่มีการบัญญัติเกี่ยวกับลำดับชั้นของพระมหากษัตริย์และพระราชโอรส หลังจากนั้นจึงได้มีการพระราชทานบันทึกฯ ให้กรรมการร่างกฎหมายพิจารณาดำเนินการต่อไป โดยสาระสำคัญของบันทึกดังกล่าวประกอบด้วยพระราชปรารภ พร้อมทั้งตัวบทที่แบ่งเป็น ๘ หมวด จำนวน ๒๑ มาตรา สำหรับข้อความส่วนแรกในบันทึกฯ มีดังนี้

บันทึก

เรื่อง กฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์

ก่อนอื่นขอชี้แจงว่า บันทึกนี้ไม่ใช่ต้นร่างแห่งกฎหมายเทียบบาลที่ออกนามข้างบนนี้ , เปรนแต่เพียงข้อความที่ข้าพเจ้าประสงค์ให้มีปรากฏในกฎเท่านั้น. ส่วนการร่างกฎให้เป็นรูปอย่างพระราชบัญญัติ ข้าพเจ้าขอมอบให้กรรมการผู้ร่างกฎหมายเป็นผู้จัดทำขึ้น. เพื่อจะได้ใช้ได้เป็น กฎหมายตามแบบแผน.

อนึ่ง ข้าพเจ้าเรียกกฎหมายนี้ว่ากฎหมายเทียรบาล เพราะต้องจะให้เข้าเรื่องกับกฎหมายเทียรบาลอันได้เคยมีมาแล้วแต่โบราณสมัย, เป็นวิธีแสดงพระราชประสงค์ของพระราชอาชญาธิปไตย อย่างเช่นที่แสดงเรื่อง พระมเหสีและพระชายาและพระราชโอรสธิดาอันสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ทรงทำขึ้นไว้เป็นต้น.

ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงข้อความที่ประสงค์ให้มีในกฎหมายเทียรบาลว่าด้วยการสืบสันตติวงศ์.

เมื่อกรรมการร่างกฎหมายได้รับบันทึกฯ ดังกล่าวแล้ว จึงจัดการประชุมตามพระราชประสงค์เพื่อพิจารณาเรื่องนี้ จำนวน ๒ ครั้ง ในวันที่ ๓๑ มกราคม ๒๔๖๖ และวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๖ โดยมีกรรมการร่างกฎหมายและที่ปรึกษาการร่างกฎหมาย ที่เข้าร่วมประชุมจำนวน ๖ คน ประกอบด้วย (๑) พระยามานวราชเสวี (๒) พระยานเรนดิบัญญัติชากิจ (๓) พระยาจินดาภิรมย์ราชสภาบดี (๔) พระยาเทพวิฑูรพหุลศรุตาบดี (๕) นายกาโช และ (๖) นายอาร์.กียอง ที่ปรึกษาการร่างกฎหมายสำหรับประเด็นและมาตราที่มีการแก้ไข รวมทั้งสิ้น ๑๐ ข้อดังนี้

ข้อที่ ๑ คำปรารภ โดยปรับปรุงให้ถูกต้องตามรูปแบบของพระราชบัญญัติ โดยเพิ่มข้อความว่า “ศุภมัสตุ พระพุทธศาสนาฤกาล เป็นอดีตภาค ๒๔๖๖.. พรรษา ...”

ข้อที่ ๒ มาตรา ๓ ให้ใช้คำว่า “แย้ง” แทนคำว่า “คัดค้าน” เพื่อให้การใช้ถ้อยคำสอดคล้องกับถ้อยคำตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ข้อที่ ๓ มาตรา ๔ (๕) ในความตอนท้ายที่ว่า “หรือในพระมเหสีรอง” ให้ตัดคำว่า “ใน” เพื่อเป็นการปรับปรุงถ้อยคำให้เหมาะสม

ข้อที่ ๔ มาตรา ๕ ให้เติมคำว่า “เจ้านาย” นำหน้าความว่า “เชื้อพระบรมราชวงศ์” เพื่อให้สอดคล้องกับการใช้ถ้อยคำในมาตรา ๔ และมาตรา ๑๑

ข้อที่ ๕ มาตรา ๕ เพิ่มข้อความเป็นวรรคสอง ดังนี้ “แต่การที่สมมุติเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์ให้เป็นพระรัชทายาทเช่นนี้ ให้ถือว่าเป็นการเฉพาะพระองค์ของพระรัชทายาทพระองค์นั้น” เพื่อให้สิทธิการสืบราชสันตติวงศ์ของพระรัชทายาทเป็นสิทธิเฉพาะตัวไม่เป็นสิทธิสืบเนื่องไปถึงผู้สืบเชื้อสาย

ข้อที่ ๖ มาตรา ๗ เพิ่มข้อความเป็นวรรคสอง ดังนี้ “อนึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไว้ซึ่งพระบรมเชษฐาภคินีและพระราชสวามีที่จะทรงประกาศยกเว้นเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งออกเสียจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์ได้” เพื่อให้เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในการยกเว้นพระราชวงศ์ผู้ใดผู้หนึ่งจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์

ข้อที่ ๗ มาตรา ๘ ให้เติมคำว่า “เจ้านาย” นำหน้าความว่า “เชื้อพระบรมราชวงศ์” เพื่อให้สอดคล้องกับการใช้ถ้อยคำในมาตรา ๔ และมาตรา ๑๑

ข้อที่ ๘ มาตรา ๘ ให้ปรับปรุงถ้อยคำโดยเพิ่มคำว่า “และ ๑๒” ต่อท้ายคำว่า “มาตรา ๑๑” เพื่อให้ถ้อยคำสอดคล้องกันว่า ผู้อยู่ในเกณฑ์ยกเว้นการสืบราชสันตติวงศ์ตามมาตรา ๑๑ และผู้สืบเชื้อสายของผู้อยู่ในเกณฑ์ยกเว้นฯ ตามมาตรา ๑๑ ที่ปรากฏความในมาตรา ๑๒ ไม่อาจทรงราชย์สืบราชสันตติวงศ์ได้

ข้อที่ ๙ มาตรา ๙ (๑๑) และ (๑๒) ให้เพิ่มคำว่า “สมเด็จพระเชษฐา” อยู่หน้าคำว่า “สมเด็จพระอนุชาต่างพระชนนี” ทุกแห่ง เพื่ออนุโลมตามความเดิมในมาตรา ๙ (๑๒)

ข้อที่ ๑๐ มาตรา ๑๑ เพิ่มข้อความว่า “(๖) เป็นผู้ที่ได้ถูกประกาศยกเว้นออกเสียจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์” เพื่อให้สอดคล้องกับการเพิ่มวรรคสองในมาตรา ๗

ต่อมาในวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๖ รัชกาลที่ ๖ ทรงเห็นชอบกับการแก้ไขเพิ่มเติมของกรรมการร่างกฎหมาย แต่โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศเพื่อมีผลบังคับใช้ในเดือนพฤศจิกายน ๒๔๖๗ (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ๒๔๖๖-๒๔๖๗)

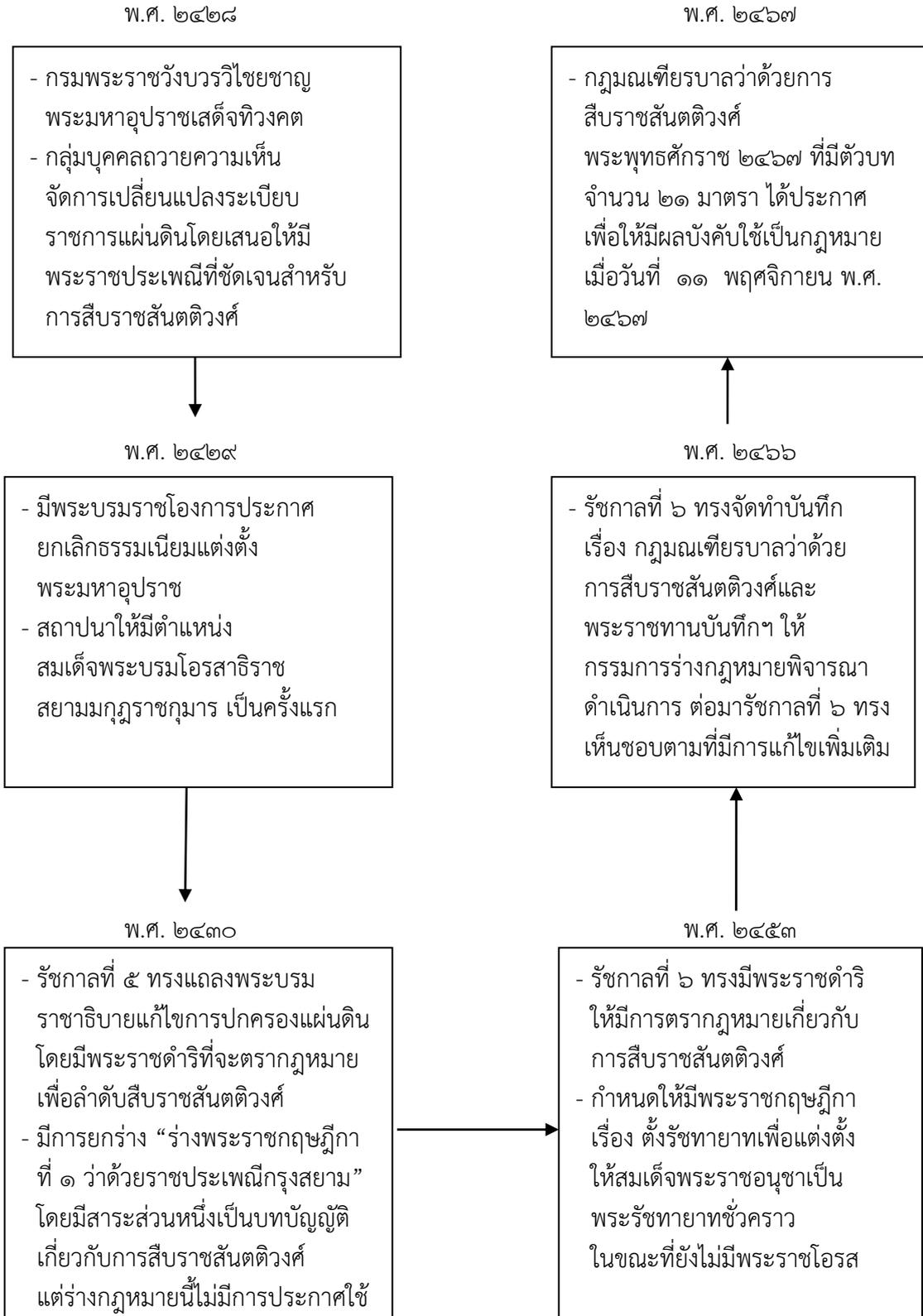
ทั้งนี้เมื่อวิเคราะห์การแก้ไขของกรรมการร่างกฎหมายแล้ว จะพบว่าในส่วนของถ้อยคำมีการแก้ไขเพิ่มเติมเพียงเล็กน้อย สำหรับส่วนที่เป็นสาระสำคัญมี ๓ ประการ โดยประการที่ ๑ การเพิ่มวรรคสองในมาตรา ๕ เพื่อให้สิทธิการสืบราชสมบัติของพระราชทายาทเป็นสิทธิเฉพาะตัวและไม่เป็นสิทธิต่อเนื่องถึงผู้สืบเชื้อสาย ส่วนประการที่ ๒ การเพิ่มวรรคสองในมาตรา ๗ เพื่อให้เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในการยกเว้นพระราชวงศ์ผู้ใดผู้หนึ่งจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์ และประการที่ ๓ เป็นการแก้ไขในประเด็นที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง ในการแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๙ (๑๑) และ (๑๒) ด้วยการเพิ่มคำว่า “สมเด็จพระเชษฐา” ให้อยู่หน้าคำว่า “สมเด็จพระอนุชาต่างพระชนนี” ทุกแห่ง นั้นหมายถึงว่า **“สมเด็จพระเชษฐาต่างพระชนนี”** อยู่ในลำดับสืบราชสันตติวงศ์ตามมาตรา ๙ ซึ่งแตกต่างกับ “สมเด็จพระเชษฐาร่วมพระชนนี” ไม่ปรากฏว่าอยู่ในลำดับสืบราชสันตติวงศ์ตามมาตรา ๙

[อนึ่ง ผลการแก้ไขเพิ่มเติมในชั้นกรรมการร่างกฎหมายในปี ๒๔๖๖ ได้ส่งผลกระทบต่อเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ของประเทศไทยในเวลาต่อมา โดยในปี ๒๔๖๘ มีการใช้พระราชอำนาจของรัชกาลที่ ๖ เพื่อยกเว้นพระองค์เจ้าวรานนท์ธวัชจากลำดับสืบราชสมบัติ ที่อาจกล่าวได้ว่า สอดคล้องกับบทบัญญัติในมาตรา ๗ แห่งกฎหมายธรรมนูญพระบรมราชโองการแก้ไขเพิ่มเติมของกรรมการร่างกฎหมาย และเหตุการณ์ในปี ๒๔๗๗ เมื่อรัชกาลที่ ๗ ทรงสละราชสมบัติแล้ว ปรากฏว่า พระองค์เจ้าอนันทมหิตลเป็นผู้สืบเชื้อสายของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิตลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ซึ่งมีฐานะเป็น **“สมเด็จพระเชษฐาต่างพระชนนี”** ที่มีลำดับชั้นสูงสุดของรัชกาลที่ ๗ อันเป็นผลมาจากการแก้ไขเพิ่มเติมของกรรมการร่างกฎหมายในมาตรา ๙ (๑๑) และ (๑๒) แห่งกฎหมายธรรมนูญพระบรมราชโองการแก้ไขเพิ่มเติมของกรรมการร่างกฎหมาย เช่นกัน ดังนั้นพระองค์เจ้าอนันทมหิตลจึงได้รับการอัญเชิญให้ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ด้วยข้อกำหนดนี้ในเหตุการณ์ดังกล่าว (รายละเอียดอยู่ในข้อที่ ๕.๔ และ บทที่ ๗)]

ทั้งนี้ไม่ปรากฏข้อเท็จจริงว่า เมื่อการยกเว้นธรรมนูญพระบรมราชโองการแก้ไขเพิ่มเติมของกรรมการร่างกฎหมายได้เสร็จสิ้นในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๖๖ แต่เหตุใดรัชกาลที่ ๖ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศเพื่อมีผลบังคับใช้ในเดือนพฤศจิกายน ๒๔๖๗ อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่า ช่วงดังกล่าวมีระยะเวลาประมาณ ๑๐ เดือน จึงอาจสันนิษฐานได้ คือ การทอดเวลาเพื่อรอให้เหตุการณ์บางเหตุการณ์เกิดขึ้นพร้อมกับการบังคับใช้กฎหมายธรรมนูญพระบรมราชโองการแก้ไขเพิ่มเติมของกรรมการร่างกฎหมาย ต่อที่ประชุมองคมนตรีพร้อมทั้งถวายแต่สมเด็จพระบรมราชโองการ และในที่สุดกฎหมายธรรมนูญพระบรมราชโองการแก้ไขเพิ่มเติมของกรรมการร่างกฎหมายได้ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๖๗ ในช่วงปลายรัชสมัยของรัชกาลที่ ๖ สำหรับลำดับเวลาเป็นไปตามแผนภูมิดังกล่าวนี้

แผนภูมิที่ ๒

ลำดับเวลาการตรากฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗

ที่มา เรียบเรียงและลำดับเวลาโดย สุภากร จุลินทร

๕.๓ สาระสำคัญของกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗

พระราชปรารภของกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ สรุปได้คือ กฎหมายเทียบบาลฯ ได้ตราขึ้นเพื่อรักษาความมั่นคงของประเทศโดยในกรณีที่พระมหากษัตริย์ใช้พระราชอำนาจในการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระรัชทายาทเป็นเรื่องที่ขอบตามราชประเพณีแล้ว แต่ในกรณีที่ไม่มี การแต่งตั้งพระรัชทายาทอาจจะเป็นผลให้มีการขัดแย้งขึ้นมาได้จนเกิดผลกระทบต่อความมั่นคงปลอดภัยของประเทศ ในที่สุดจึงได้กำหนดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการสืบราชสันตติวงศ์เพื่อป้องกันความยุ่งยากในอนาคตได้ สำหรับกฎหมายเทียบบาลมีจำนวน ๒๑ มาตรา จำแนกเป็นหมวดต่าง ๆ ดังนี้

หมวดที่ ๑ ว่าด้วยนามและกำหนดใช้กฎหมายเทียบบาลนี้ มีจำนวน ๓ มาตราประกอบด้วย มาตรา ๑-๓ โดยมาตรา ๑ เป็นการระบุนามของกฎหมายเทียบบาลฯ มาตรา ๒ เป็นการระบุวันที่กฎหมายเทียบบาลฯ เริ่มมีผลบังคับใช้คือ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๖๗ และมาตรา ๓ เป็นการกำหนดให้ข้อความใด ๆ ในกฎหมายอื่นที่แย้งกับกฎหมายเทียบบาลฯ ก็ให้ยกเลิกเสียทั้งสิ้น

หมวดที่ ๒ บรรยายศัพท์ มีจำนวน ๑ มาตรา คือ มาตรา ๔ มีการบรรยายศัพท์หรือนิยามศัพท์ที่สำคัญ เช่น พระรัชทายาทคือ เจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์พระองค์ที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สมมุติขึ้น เพื่อเป็นผู้ทรงสืบราชสันตติวงศ์สนองพระองค์ต่อไป นอกจากนั้นมีการจัดลำดับพระมเหสีจากการบรรยายศัพท์ดังกล่าว โดยสมเด็จพระอัครมเหสีมีความสำคัญมากที่สุดเนื่องจากเป็นพระชายาหลวง และกำหนดให้มีพระมเหสีรอง ได้แก่ (๑) สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชเทวี (๒) พระนางเจ้า พระราชเทวี (๓) พระนางเธอ พระอัครชายาเธอ เป็นต้น โดยลำดับความสำคัญของพระราชโอรสถูกกำหนดโดยสถานภาพของพระมารดาตามหมวดนี้ นอกจากนั้น คำบรรยายศัพท์ที่สำคัญอีกคำหนึ่งคือ “สมเด็จพระนอพุทธเจ้า” ที่หมายถึง สมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระอัครมเหสี โดยคำนี้ได้ถูกกำหนดตั้งแต่การตรากฎหมายเทียบบาลในสมัยกรุงศรีอยุธยา ขณะเดียวกันในหลายสมัยมีการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระราชโอรสพระองค์ใหญ่เป็นพระมหาอุปราชตามกฎหมายพระโอรสตำแหน่งนาพลเรือนโดยไม่มีการใช้คำนี้ แต่เมื่อมีการสถาปนาพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ในสมเด็จพระอัครมเหสีเป็นมกุฎราชกุมารครั้งแรกในปี ๒๔๒๙ สมัยรัชกาลที่ ๕ จึงมีการใช้คำนี้ในฐานะเดียวกับสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ด้วย

ดังนั้นจึงสรุปการนิยามโดยตรงถึงความหมายของคำสามัญว่า “บุตรชายของพระมหากษัตริย์” ในหลายคำ เช่น

- สมเด็จพระนอพุทธเจ้า คือ สมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระอัครมเหสี
- สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ คือ พระราชโอรสในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระอัครมเหสี หรือพระมเหสีรอง
- พระเจ้าลูกยาเธอ คือ พระราชโอรสในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระสนมเอก โท ตริ

สำหรับหมายของพระราชโอรสตามคำศัพท์ในหมวดนี้มีความหมายเป็นภาษาสามัญเฉพาะ “บุตรชายของพระมหากษัตริย์” เท่านั้น แต่ความในมาตรา ๙ (๒) ซึ่งไม่ได้อยู่ในหมวดนี้ กำหนดให้มีพระราชโอรสเพิ่มเติมโดยเป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระนอพุทธเจ้าและพระอัครชายา ที่มีความหมายถึง “บุตรชายของสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่และพระอัครชายา” ทั้งนี้มีประเด็นที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ความในมาตรา ๑๓ แห่งกฎหมายเทียบบาลฯ ใช้คำที่เรียกพระราชวงศ์ที่เป็นสตรีว่า “ราชนารี”

แต่ไม่มีคำนิยามของคำว่า “พระราชธิดา” ในหมวดที่ ๒ ของกฎหมายเถียรบาลฯ ในขณะที่รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันกำหนดให้พระราชธิดาอาจทรงราชย์เพื่อสืบราชสันตติวงศ์ได้

อนึ่ง คำนิยามศัพท์ของ “สมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระอัครมเหสี” ในกฎหมายเถียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยาคือ “สมเด็จพระหน่อพระพุทธเจ้า” อย่างไรก็ตาม คำนิยามศัพท์ในมาตรา ๔ แห่งหมวด ๒ บรรยายศัพท์กฎหมายเถียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ กำหนดคำนี้คือ “สมเด็จพระหน่อพระพุทธเจ้า” โดย ๒ คำนี้มีความหมายเหมือนกัน แต่รูปของคำต่างกัน

หมวดที่ ๓ ว่าด้วยการทรงสมมุติและทรงถอนพระรัชทายาท มีจำนวน ๓ มาตราประกอบด้วยมาตรา ๕-๗ โดยมาตรา ๕ เป็นการกำหนดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในการแต่งตั้งพระราชวงศ์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งเป็นพระรัชทายาท ทั้งนี้ไม่จำเป็นที่สมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ในสมเด็จพระอัครมเหสีจะเป็นพระรัชทายาทแต่ขึ้นอยู่กับพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่จะโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง โดยสภาพการเป็นพระรัชทายาทเป็นคุณสมบัติเฉพาะพระองค์ ฉะนั้นสิทธิการเป็นพระรัชทายาทไม่สืบเนื่องถึงผู้สืบเชื้อสาย แต่ในทางกลับกันในกรณีที่พระรัชทายาทถูกถอดออกจากตำแหน่งจะเป็นผลให้พระโอรสหรือผู้สืบเชื้อสายโดยตรงของพระราชวงศ์พระองค์นั้นถูกถอดออกจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์ด้วย ตามรายละเอียดในมาตรา ๗ สำหรับมาตรา ๖ เป็นการประกาศการแต่งตั้งพระรัชทายาทให้สาธารณชนได้รับทราบโดยให้ถือว่าท่านพระองค์นั้นเป็นพระรัชทายาทโดยแน่นอนปราศจากปัญหาใด ๆ ทั้งนี้ถ้าถึงเวลาอันจำเป็นให้พระรัชทายาทเสด็จขึ้นทรงราชย์โดยทันที และมาตรา ๗ เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับการยกเว้นพระราชวงศ์จากลำดับสืบราชสันตติวงศ์ และการถอนพระราชวงศ์ออกจากตำแหน่งพระรัชทายาท โดยกลุ่มพระราชวงศ์เหล่านี้และผู้สืบเชื้อสายจะต้องพ้นจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์

หมวดที่ ๔ ว่าด้วยลำดับชั้นผู้ควรสืบราชสันตติวงศ์ มีจำนวน ๒ มาตราประกอบด้วยมาตรา ๘-๙ โดยอาจกล่าวได้ว่า หมวดนี้เป็นหมวดที่มีเนื้อหาซับซ้อนและสำคัญมากที่สุดหมวดหนึ่ง สำหรับมาตรา ๘ เป็นการกำหนดแนวทางในกรณีที่ราชบัลลังก์ว่างลงและไม่มีแต่งตั้งพระรัชทายาทไว้ก่อน จึงกำหนดให้ใช้ความในมาตรา ๙ ที่เป็นการกำหนดหลักการลำดับสืบราชสันตติวงศ์ โดยให้เลือกตามสายตรงก่อนเสมอ ถ้าไม่สามารถเลือกสายตรงได้แล้วให้เลือกตามเกณฑ์ที่สนิทมากและน้อย ดังนั้นจึงสรุปหลักการและลำดับผู้สืบราชสันตติวงศ์ที่สำคัญโดยสังเขป ดังนี้

(๑) สมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ที่มีพระมารดาเป็นสมเด็จพระอัครมเหสี และให้มีสิทธิสืบเนื่องต่อไปที่พระราชโอรสในสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่

(๒) พระราชโอรสองค์ที่ ๒ ที่มีพระมารดาเป็นสมเด็จพระอัครมเหสี และให้มีสิทธิสืบเนื่องต่อไปที่พระโอรส

(๓) พระราชโอรสลำดับถัดไปที่มีพระมารดาเป็นสมเด็จพระอัครมเหสี และให้มีสิทธิสืบเนื่องต่อไปที่พระโอรส

(๔) พระราชโอรสที่มีพระมารดาเป็นพระมเหสีรองจากสมเด็จพระอัครมเหสีถัดลงไปตามลำดับชั้นพระอิสริยยศแห่งพระมารดา และให้มีสิทธิสืบเนื่องต่อไปที่พระโอรส [พระมเหสีรอง หมายถึง (๑) สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชเทวี (๒) พระนางเจ้า พระราชเทวี และ (๓) พระนางเธอ พระอัครชายาเธอ-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา]

(๕) พระราชโอรสที่มีพระชนมายุมากที่สุด และให้มีสิทธิสืบเนื่องต่อไปที่พระโอรส (เมื่อไม่มีพระราชโอรสที่เป็น “สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ” รวมทั้งผู้สืบเชื้อสายที่เป็นพระโอรสแล้ว จึงให้พระราชโอรสที่เป็น “พระเจ้าลูกยาเธอ” อยู่ในลำดับสืบราชสมบัติถัดไป-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา)

(๖) พระราชโอรสที่มีพระชนมายุถัดลงมา และให้มีสิทธิสืบเนื่องต่อไปที่พระโอรส

(๗) สมเด็จพระอนุชา**ร่วมพระชนนี**ตามลำดับพระชนมายุ และให้มีสิทธิสืบเนื่องต่อไปที่พระโอรส (มีข้อสังเกตว่า ไม่มีสมเด็จพระเชษฐา**ร่วมพระชนนี**ในกรณีนี้-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา)

(๘) สมเด็จพระเชษฐาและสมเด็จพระอนุชา**ต่างพระชนนี** และให้มีสิทธิสืบเนื่องต่อไปที่พระโอรส

(๙) พระเจ้าพี่ยาเธอ พระเจ้าน้องยาเธอ และพระราชวงศ์อื่น ๆ ตามความในมาตรา ๙ (๑๒) และ (๑๓) แห่งกฎมณเฑียรบาลฯ

จากบทบัญญัติดังกล่าวจึงอาจพิจารณาได้คือ การจัดลำดับชั้นผู้ควรสืบราชสันตติวงศ์จะยึดหลักการพระอิสริยยศแห่งพระมารดาเป็นหลัก ส่วนหลักการลำดับพระชนมายุมีความสำคัญเป็นลำดับรองลงมา นอกจากนั้นมีการนำหลักการ primogeniture มาปรับใช้ กล่าวคือ แม้ว่าพระราชวงศ์องค์ใดจะสิ้นพระชนม์แล้ว แต่สิทธิการสืบราชสันตติวงศ์ยังต่อเนื่องต่อไปที่พระราชโอรสหรือพระโอรสด้วย อย่างไรก็ตาม กฎมณเฑียรบาลฯ มีความแตกต่างกับกฎหมายสืบราชสมบัติของหลายประเทศที่มักจะกำหนดให้สิทธิการสืบราชสันตติวงศ์มีความต่อเนื่องถึงผู้สืบเชื้อสายในสายตรงตราบใดที่ยังคงมีชีวิตอยู่ แต่ทว่ากฎมณเฑียรบาลฯ กำหนดให้สิทธิการสืบราชสันตติวงศ์ต่อเนื่องไปถึงพระราชวงศ์ระดับพระราชโอรส พระโอรสหรือพระราชนัดดาเท่านั้น โดยไม่ได้ระบุให้สิทธิการสืบราชสันตติวงศ์มีความต่อเนื่องถึงผู้สืบเชื้อสายชั้นพระราชปนัดดา ยกเว้นพระราชวงศ์ตามความในมาตรา ๙ (๑๓) เท่านั้นที่มีการกล่าวถึงการสืบทอดของสิทธิการสืบราชสันตติวงศ์ไปถึงผู้สืบเชื้อสายอื่นด้วย

สำหรับความหมายของคำว่า “สมเด็จพระเชษฐาและสมเด็จพระอนุชา” แตกต่างกับคำว่า “พระเจ้าพี่ยาเธอและพระเจ้าน้องยาเธอ” ตามความหมายของกฎมณเฑียรบาลฯ ในประเด็นของสกุลยศที่สูงกว่า โดยสมเด็จพระเชษฐาและสมเด็จพระอนุชาเป็นผู้มีสกุลยศ “สมเด็จพระ” และเป็นพระราชโอรสที่ประสูติแต่พระมเหสีลำดับที่ ๑ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินี พระมเหสีลำดับที่ ๒ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี พระมเหสีลำดับที่ ๓ พระนางเจ้า พระราชเทวี และพระมเหสีลำดับที่ ๔ พระนางเธอ พระอัครชายาเธอ สำหรับพระเจ้าพี่ยาเธอและพระเจ้าน้องยาเธอ เป็นพระราชโอรสที่ประสูติแต่พระสนม

หมวดที่ ๕ ว่าด้วยผู้ที่ต้องยกเว้นจากการสืบราชสันตติวงศ์ มีจำนวน ๔ มาตราประกอบด้วย มาตรา ๑๐-๑๓ โดยมาตรา ๑๐ เป็นการระบุว่า พระราชวงศ์ที่ทรงราชย์สืบราชสันตติวงศ์ควรเป็นผู้ที่มหาชนนับถือ สำหรับมาตรา ๑๑ มีความหมายที่เป็นการกำหนดลักษณะต้องห้าม โดยพระราชวงศ์ที่มีลักษณะต้องห้ามอันจะต้องถูกเว้นจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์ ดังนี้

(๑) มีพระสัญญาวิปลาศ

(๒) ต้องพระราชทัณฑ์เพราะประพฤติผิดพระราชกำหนดกฎหมายในคดีมหันตโทษ

(๓) ไม่สามารถทรงเป็นอัครพุทธศาสนูปถัมภก

(๔) มีพระชายาเป็นนางต่างด้าว กล่าวคือ นางที่มีสัญชาติเดิมเป็นชาวประเทศอื่นนอกจากชาวไทยแท้

(๕) เป็นผู้ที่ได้ถูกถอนออกแล้วจากตำแหน่งพระราชทายาท ไม่ว่าจะการถูกถอนนี้จะได้เป็นไปในรัชกาลใด ๆ

(๖) เป็นผู้ที่ได้ถูกประกาศยกเว้นออกเสียจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์

การกำหนดมาตรา ๑๑ นี้มีประโยชน์ในภายหลัง เนื่องจากไม่มีการกำหนดบทบัญญัติที่เกี่ยวกับลักษณะต้องห้ามขององค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ไว้ในรัฐธรรมนูญ จึงอาจอ้างอิงจากบทบัญญัติตามหมวดนี้ในการบังคับใช้ได้ ทั้งนี้มีข้อสังเกตว่า บทบัญญัติตามมาตรา ๑๑ (๓) กำหนดให้พระราชวงศ์ที่ไม่สามารถทรงเป็นอัครพุทธศาสนูปถัมภกให้ยกเว้นจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์ซึ่งสอดคล้องกับหมวด ๒ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ ที่กำหนดให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะและทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก

ในส่วนของมาตรา ๑๒ เป็นการกำหนดให้ผู้สืบเชื้อสายของผู้มีเกณฑ์บกพร่องหรือมีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา ๑๑ ก็ต้องถูกเว้นจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์ไปด้วย และมาตรา ๑๓ เป็นการกำหนดมิให้ราชนาถทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ รวมทั้งห้ามมิให้จัดเอาราชนาถพระองค์ใดไว้ในลำดับสืบราชสันตติวงศ์ อย่างไรก็ตามรัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๗ ปี ๒๕๒๑ ปี ๒๕๓๔ ปี ๒๕๔๐ และปี ๒๕๕๐ ได้กำหนดให้พระราชธิดาสามารถทรงราชย์ได้ตามหลักเกณฑ์ที่รัฐธรรมนูญกำหนด ดังนั้นการห้ามมิให้ราชนาถทรงราชย์จึงถูกยกเว้นการบังคับใช้บางส่วน แต่ให้บทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญบังคับใช้แทน

หมวดที่ ๖ ว่าด้วยเวลาที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงพระเยาว์ มีจำนวน ๕ มาตรา ประกอบด้วยมาตรา ๑๔-๑๘ โดยมาตรา ๑๔ กำหนดว่า พระมหากษัตริย์องค์ใดที่มีพระชนมายุยังไม่ครบอายุ ๒๐ พรรษาบริบูรณ์ยังไม่อาจปฏิบัติพระราชกิจด้วยพระองค์เองได้ ดังนั้นมาตรา ๑๕ จึงกำหนดให้มีผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จำนวน ๑ พระองค์ ซึ่งจะเป็นพระบรมราชวงศ์ที่มาจาก การเลือกของเสนาบดีเพื่อดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ฯ โดยมาตรา ๑๖ เป็นการกำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สำหรับมาตรา ๑๗ เป็นการกำหนดให้มีสมุหมนตรีที่ปรึกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินที่มาจากเสนาบดีผู้มีอาวุโสมากที่สุดในราชการ จำนวน ๒ คน และมาตรา ๑๘ เป็นการกำหนดให้มีสภาสำเร็จราชการแผ่นดินซึ่งประกอบด้วยผู้สำเร็จราชการแผ่นดินฯ จำนวน ๑ พระองค์ และสมุหมนตรีที่ปรึกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน จำนวน ๒ คน รวมทั้งสิ้น ๓ ราย เพื่อทำหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินแทนพระมหากษัตริย์ โดยราชกิจที่เป็นเรื่องที่มีแบบแผนอยู่แล้ว ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินฯ สามารถลงพระนามโดยลำพังได้ แต่ถ้าเป็นเรื่องของการมีปัญหาโต้แย้ง การเปลี่ยนแปลงหลักแห่งรัฐประศาสนโยบาย การตรากฎหมายใหม่พร้อมทั้งการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมาย จะต้องให้สมุหมนตรีฯ ทั้ง ๒ คนลงนามกำกับด้วย

ทั้งนี้อาจวิเคราะห์ได้คือ เป็นพระราชกฤษฎีกาของรัชกาลที่ ๖ ที่ทรงบัญญัติในลักษณะนี้เนื่องจากมีข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ คือ ผู้ที่ครองราชสมบัติจะเป็นพระราชวงศ์หรือขุนนางที่มีอำนาจในทางราชการและทางทหาร ดังนั้นอาจพิจารณาต่อไปอีกว่า เสถียรภาพความมั่นคงขององค์พระมหากษัตริย์ขึ้นอยู่กับกลุ่มขุนนางเป็นสำคัญจึงสมควรที่ให้ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินฯ มาจากการเลือกของเสนาบดี ขณะเดียวกันเพื่อให้มีการถ่วงดุลอำนาจระหว่างเสนาบดีและพระราชวงศ์โดยมิให้กลุ่มใดหรือผู้ใดมีอำนาจมากเกินไปในยามที่พระมหากษัตริย์ยังไม่ทรงบรรลุนิติภาวะ จึงกำหนดให้ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินฯ บริหารราชการแผ่นดินร่วมกับสมุหมนตรีฯ ที่มาจากเสนาบดีผู้มีอาวุโสมากที่สุดในราชการ ๒ คน

และมีข้อสันนิษฐานในอีกประเด็นหนึ่งเพิ่มเติม คือ การกำหนดอายุราชานิติภาวะที่ ๒๐ พรรษา น่าจะมาจากพระราชประเพณีโบราณเมื่อปี ๒๔๑๑ สมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงครองราชย์เมื่อมีพระชนมพรรษา ๑๕ พรรษา จึงยังทรงบริหารราชการแผ่นดินไม่ได้ แต่ต้องมีผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน เพื่อให้พระราชอำนาจแทนพระองค์ จวบจนกระทั่งเมื่อปี ๒๔๑๖ รัชกาลที่ ๕ มีพระชนมพรรษา ๒๐ พรรษา บริบูรณ์ จึงทรงใช้พระราชอำนาจบริหารราชการแผ่นดินด้วยพระองค์เอง ประกอบกับการตรากฎหมายเทียรบาลฯ ในประเด็นนี้ได้สอดรับกับบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ สำหรับกำหนดการบรรลุนิติภาวะที่ระดับอายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์เช่นกัน ทั้งนี้มาตรา ๒๔ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๔๙๒ และมาตรา ๒๒ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๔๙๕ มีบทบัญญัติที่แตกต่างไปจากกฎหมายเทียรบาลฯ โดยไปกำหนดให้พระมหากษัตริย์ทรงบรรลุนิติภาวะเมื่อพระชนมายุครบสิบแปดปี แต่รัฐธรรมนูญฉบับต่อมารวมทั้งรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ไม่ได้บัญญัติเรื่องการบรรลุนิติภาวะของพระมหากษัตริย์ไว้จึงต้องใช้บทบัญญัติของกฎหมายเทียรบาลฯ ประกอบกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในการบังคับใช้แทน

สำหรับการเรียกชื่อตำแหน่งที่เปลี่ยนไปโดยรัฐธรรมนูญภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินในปี ๒๔๗๕ ในการกำหนดให้คำว่า “ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์” ใช้แทนคำว่า “ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ฯ” และรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ ต่อมาได้กำหนดหลักเกณฑ์การได้มาซึ่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไว้โดยเฉพาะแล้ว ดังนั้นบทบัญญัติของกฎหมายเทียรบาลในส่วนของ “ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ฯ” จึงไม่อาจบังคับใช้ได้เพราะขัดกับรัฐธรรมนูญ

หมวดที่ ๗ ว่าด้วยการแก้กฎหมายเทียรบาลนี้ มีจำนวน ๒ มาตราประกอบด้วยมาตรา ๑๙-๒๐ โดยมาตรา ๑๙ เป็นการยืนยันให้ทราบว่า รัชกาลที่ ๖ ได้ทรงตรากฎหมายเทียรบาลฯ นี้ด้วยความสุขุมแล้ว หากมีการแก้ไขกฎหมายเทียรบาลฯ ให้พิจารณาดำเนินการตามมาตรา ๒๐ ที่กำหนดไว้ดังนี้คือ ให้พระมหากษัตริย์ทรงนัดประชุมองคมนตรีสภาโดยให้มืองมนตรีมาร่วมประชุมไม่น้อยกว่า ๒ ใน ๓ ขององคมนตรีทั้งหมด ถ้ามีพระราชทานข้อความให้แก้ไขแล้วและองคมนตรีจำนวน ๒ ใน ๓ ขององคมนตรีผู้มาประชุมเห็นชอบด้วยจึงจะแก้ไขได้ แต่ถ้าองคมนตรีมีจำนวนไม่ถึง ๒ ใน ๓ ขององคมนตรีผู้มาประชุมในการให้ความเห็นชอบแล้ว ก็ให้พระมหากษัตริย์ระงับพระราชดำริสำหรับการแก้ไขไว้ก่อน

ทั้งนี้อาจพิจารณาได้ว่า บทบัญญัติในหมวดนี้มีลักษณะเป็นการตัดทานพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในสมัยสมบูรณ์อาญาสิทธิราชย์เช่นเดียวกับบทที่มีการตัดทานพระราชอำนาจตามความในกฎหมายเทียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยา เช่น ถ้าพระมหากษัตริย์ตรัสด้วยกิจราชการแล้วให้กระทำตาม แต่ถ้ามิชอบให้ทูลตัดทานได้ ๓ ครั้ง ถ้าพระมหากษัตริย์ยังไม่เปลี่ยนพระราชดำริให้งดการดำเนินการแล้วจึงไปทูลตัดทานในทีไรฐาน ถ้าพระมหากษัตริย์ยังไม่เปลี่ยนพระราชดำริอีก จึงให้ดำเนินการตามพระกระแสรับสั่ง หรือถ้าพระมหากษัตริย์ทรงพระพิโรธแก่ผู้ใด และตรัสเรียกพระแสงอย่าให้เจ้าพนักงานยื่นให้ ถ้ายื่นให้โทษถึงตาย เป็นต้น

สำหรับบทบัญญัติว่าด้วยหมวดนี้ไม่อาจบังคับใช้ได้ เนื่องจากรัฐธรรมนูญหลายฉบับรวมทั้งรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ได้กำหนดวิธีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียรบาลไว้โดยเฉพาะแล้ว ซึ่งรายละเอียดปรากฏอยู่ในข้อที่ ๖.๒

หมวดที่ ๘ ว่าด้วยผู้เป็นหน้าที่รักษากฎหมายเทียรบาลนี้ มีจำนวน ๑ มาตราคือ มาตรา ๒๑ ที่กำหนดให้เสนาบดีกระทรวงวังมีหน้าที่รักษากฎหมายเทียรบาลนี้ ทั้งนี้ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ รัชกาลที่ ๗ ได้ประกาศพระบรมราชโองการ ณ วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๔๗๕ ให้เปลี่ยนชื่อกระทรวงวังเป็น “ศาลาว่าการพระราชวัง” ต่อมาหน่วยงานดังกล่าวนี้กลับมามีฐานะเป็น

กระทรวงวังอีกครั้งหนึ่งตามความในพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พุทธศักราช ๒๔๗๖ โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดของกระทรวง (สำนักพระราชวัง, ม.ป.ป.) และเมื่อมีเหตุการณ์ในปี ๒๔๗๗ ในคราวการให้ความเห็นชอบพระราชวงศ์เพื่อทรงราชย์แทนรัชกาลที่ ๗ ปรากฏว่า เจ้าพระยาวรวงศ์ไพฑิลันธ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัง เป็นผู้รับผิดชอบในการจัดทำบัญชีลำดับสืบราชสันตติวงศ์ เพื่อเสนอนายกรัฐมนตรีและผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และเสนอต่อไปที่สภาผู้แทนราษฎร สำหรับการให้ความเห็นชอบในช่วงเวลานั้น อย่างไรก็ตามกระทรวงวังถูกยกเลิกโดยถาวรตามความในพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๗๘ และให้มีสำนักพระราชวังและสำนักงานราชเลขาธิการในพระองค์เพื่อทำหน้าที่แทนกระทรวงวัง

**๕.๔ การดำเนินการตามกฎหมายเทียบลำดับด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗
ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พ.ศ. ๒๔๖๘**

ตารางที่ ๕

รายพระนามพระราชโอรสและผู้สืบเชื้อสายที่เป็นบุรุษในรัชกาลที่ ๕ และสมเด็จพระอัครมเหสีที่เกี่ยวข้องกับลำดับสืบราชสมบัติระหว่างสมัยรัชกาลที่ ๕-รัชกาลที่ ๗

(๑) ลำดับที่	(๒) พระราชโอรสของรัชกาลที่ ๕ ซึ่งประสูติแต่สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ	(๓) พระราชโอรส หรือพระโอรสของ พระราชวงศ์ ใน (๒)	(๔) พุทธศักราชที่ พระมหากษัตริย์หรือ พระราชวงศ์ใน (๒) เสด็จสวรรคต เสด็จ ทิวงคต หรือสิ้นพระชนม์ แล้วแต่กรณี
๑	รัชกาลที่ ๖	ไม่มี	พ.ศ. ๒๔๖๘
๒	สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิชณุโลกประชานาถ	พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์	พ.ศ. ๒๔๖๓
๓	สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครราชสีมา	ไม่มี	พ.ศ. ๒๔๖๗
๔	สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย	พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรานนท์ธวัช	พ.ศ. ๒๔๖๖
๕	สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา (รัชกาลที่ ๗)	ไม่มี	พ.ศ. ๒๔๘๔

ที่มา ฐานุกร จุลินทร เรียบเรียงจากหนังสือราชสกุลวงศ์และราชสกุลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หน้า ๑๓๗-๑๔๐ โดย อารังศักดิ์ อายุวัฒน์นะ (๒๕๔๔)

จากตารางที่ ๕ แสดงให้เห็นว่า พระราชโอรสในรัชกาลที่ ๕ ที่ประสูติแต่สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถที่มีฐานะเป็นสมเด็จพระอัครมเหสีในรัชกาลที่ ๕ มีจำนวน ๕ พระองค์ แต่ระหว่างปี ๒๔๖๓-๒๔๖๖ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิชณุโลกประชานาถ และสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย ได้เสด็จทิวงคตและสิ้นพระชนม์ ดังนั้นรัชกาลที่ ๖ จึงมีสมเด็จพระอนุชาาร่วม

สมเด็จพระราชชนนีที่มีพระชนม์ชีพอยู่ ๒ พระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครราชสีมาและสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา ขณะเดียวกันมีพระภคิยานในสายตรงจำนวน ๒ พระองค์ คือ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ พระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ และพระองค์เจ้าวรานนท์ธวัช พระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย ดังนั้นถ้าพิจารณาความเฉพาะพระราชกฤษฎีกาเรื่อง ตั้งรัชทายาทในวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๓ อาจเข้าใจได้ว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครราชสีมา และสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา อยู่ในลำดับสืบราชสมบัติถัดไป หรือถ้าพิจารณาความเฉพาะบทบัญญัติในมาตรา ๙ แห่งกฎมณเฑียรบาล อาจทำให้เข้าใจได้ว่า พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์อยู่ในลำดับสืบราชสมบัติถัดไป

แต่ข้อเท็จจริงมิใช่เป็นเช่นนั้นเนื่องจากมาตรา ๓ แห่งกฎมณเฑียรบาลฯ ได้กำหนดให้ “ข้อความใด ๆ ที่มีอยู่ในพระราชกำหนดกฎหมายอื่น ๆ ที่แย้งกับข้อความในกฎมณเฑียรบาลนี้ให้ยกเลิกเสียทั้งสิ้น” ดังนั้นพระราชกฤษฎีกาเรื่อง ตั้งรัชทายาท วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๓ จึงถูกยกเลิกไปโดยปริยาย และส่งผลให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครราชสีมา และสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา ไม่ได้อยู่ในลำดับสืบราชสมบัติตามความในพระราชกฤษฎีกา ดังกล่าวต่อไปอีกแล้ว ขณะเดียวกันมาตรา ๑๑ (๔) แห่งกฎมณเฑียรบาลฯ กำหนดโดยสรุปให้พระราชวงศ์ที่มีพระชายาเป็นบุคคลต่างด้าวให้ถูกยกเว้นจากลำดับสืบราชสมบัติ และมาตรา ๑๒ แห่งกฎมณเฑียรบาลฯ เป็นประเด็นที่สืบเนื่องจากมาตรา ๑๑ แห่งกฎมณเฑียรบาลฯ โดยกำหนดให้พระโอรสหรือผู้สืบเชื้อสายของพระราชวงศ์ดังกล่าวต้องถูกยกเว้นจากลำดับสืบราชสมบัติไปด้วย ฉะนั้นเมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถมีพระชายาเป็นบุคคลต่างด้าวจึงถูกยกเว้นจากลำดับสืบราชสมบัติตามมาตรา ๑๑ แห่งกฎมณเฑียรบาลฯ และพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ พระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ จึงถูกยกเว้นจากลำดับสืบราชสมบัติตามมาตรา ๑๒ แห่งกฎมณเฑียรบาลฯ ตามไปด้วย จากเหตุดังกล่าวเป็นผลให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครราชสีมา กลับมามีฐานะเสมือนประหนึ่งเป็นเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์ พระองค์ที่ ๑ ในลำดับสืบพระราชสันตติวงศ์ จนกระทั่งเสด็จทิวงคตในวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๗ (ขณะนั้นปีปฏิทินอยู่ระหว่างวันที่ ๑ เมษายน-๓๑ มีนาคม) และเหตุดังกล่าวนี้อีกที่ยังผลให้พระองค์เจ้าวรานนท์ธวัช มีสถานะเสมือนประหนึ่งเป็นเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์ พระองค์ที่ ๑ ในลำดับสืบพระราชสันตติวงศ์ อยู่ในระยะเวลาสั้น ๆ จวบจนกระทั่งมีหนังสือสั่งเสนาบดีวัง ลงวันที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๘ ให้ยกเว้นพระองค์เจ้าวรานนท์ธวัชจากลำดับสืบราชสมบัติ

ภายหลังรัชกาลที่ ๖ เสด็จสวรรคตในวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๖๘ แต่บรรดาเสนาบดีไม่อาจอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพรรณวดี พระราชธิดาที่ประสูติแต่พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี เพื่อทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ได้ เนื่องจากความในมาตรา ๑๓ แห่งกฎมณเฑียรบาลฯ กำหนดมิให้ราชนารีขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ หรือจัดเอาราชนารีพระองค์ใด ๆ เข้าไว้ในลำดับสืบราชสันตติวงศ์เป็นอันขาด ทั้งนี้ได้มีการประชุมร่วมกันระหว่างพระราชวงศ์กับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่พร้อมกับมอบหมายให้เสนาบดีกระทรวงวังอัญเชิญหนังสือสั่งเสนาบดีวังขึ้นอ่านในที่ประชุมซึ่งสรุปได้ว่า การสืบราชสมบัติในรัชกาลที่ ๖ มีพระราชประสงค์ดังนี้ ถ้าพระราชกุมารในพระครรภ์พระนางเจ้าสุวัทนา ประสูติเป็นพระราชโอรสก็ใคร่จะให้ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แต่ถ้าเป็นพระราชธิดาก็ใคร่ให้ราชสมบัติตกอยู่กับสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา และให้ข้ามลำดับของพระองค์เจ้าวรานนท์ธวัช พระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัยเนื่องจากคุณสมบัตินี้ของพระมารดา (ขณะนั้นมี

สกุลยศเป็นหม่อมเจ้าวรานนท์ธวัช) สำหรับข้อความบางส่วนในหนังสือสังเสนาบดีวัง เรื่อง สืบสันตติวงศ์ และตั้งพระอัฐิ ลงวันที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๘ (วราชดิ มีชูบท, ๒๕๕๓, น. ๒๒๖-๒๒๗) มีดังนี้

“ข้าพเจ้ามาล้มเจ็บลงคราวนี้ รู้สึกอำนาจแห่งอำนาจวิชัยธรรม, ไม่ควรประมาท. มีกิจการบางอย่างที่ข้าพเจ้าเป็นห่วง, จึงอยากจะสั่งไว้เสียให้รู้สึกโล่งใจ. จึงขอสังเสนาบดีกระทรวงวังดังต่อไปนี้ :-

ข้อ ๑ ถ้าถึงเวลาที่ข้าพเจ้าล่วงลับไป, แม้ข้าพเจ้ายังไม่มียุทธชาย ข้าพเจ้าขอมอบให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชาสืบสันตติวงศ์, ให้ข้ามหม่อมเจ้าวรานนท์ธวัชในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนเพชรบูรณ์ราชนิกุลนั้นเสียเถิด, เพราะหม่อมเจ้าวรานนท์ธวัชมีมารดาที่ไม่มีชาติสกุลอย่างใด, เกรงจะไม่เป็นที่เคารพแห่งพระบรมวงศานุวงศ์, ข้าราชการและอาณาประชาราษฎร์

ข้อ ๒ ถ้าเมื่อข้าพเจ้าสิ้นชีวิตไป สุวทันายังมีครรภ์อยู่ ขอให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชาเป็นผู้สำเร็จราชการไปก่อน จนกว่าลูกข้าพเจ้าจะประสูติ ถ้าประสูติเป็นหญิงก็ให้เป็นไปตามข้อ ๑ ข้างบนนี้ ถ้าประสูติเป็นชาย ก็ให้เป็นไปตามข้อ ๓ ข้างล่างนี้.

ข้อ ๓ ถ้าเมื่อข้าพเจ้าสิ้นชีวิตไป มีลูกชายอยู่ แต่อายุยังไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์, ข้าพเจ้าขอแสดงความปรารถนาว่า ให้เลือกสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชาเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามกฎหมายเถิด.

ดังนั้นเมื่อข้อความในหนังสือสังเสนาบดีวังเป็นเช่นนั้นแล้ว พระราชวงศ์และขุนนางจึงได้อัญเชิญสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา เพื่อทรงราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า รัชกาลที่ ๗ เป็นพระมหากษัตริย์พระองค์เดียวที่ทรงราชย์ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ภายหลังที่มีการประกาศใช้กฎหมายเถียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ แล้ว ทั้งนี้ศาสตราจารย์วิชญ์ เครื่องงาม (๒๕๓๐, น. ๓๓๕) ได้เรียกหนังสือสังเสนาบดีวังว่า พระราชพินัยกรรม และมีทัศนะต่อไปอีกว่า การทรงราชย์ดังกล่าวเป็นไปตามพระราชพินัยกรรมเนื่องจากสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา ไม่ได้เป็นพระราชทายาทตามมาตรา ๕ แห่งกฎหมายเถียรบาลฯ เพราะไม่ได้มีการประกาศในสมัยรัชกาลที่ ๖ สำหรับการแต่งตั้งสมเด็จพระองค์เอกพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดีราชเสวกบริหาร และอาณาประชาราษฎร์ตามความในมาตรา ๖ แห่งกฎหมายเถียรบาลฯ แต่รัชกาลที่ ๖ ได้มีพระบรมราชโองการเป็นพิเศษโดยพระราชพินัยกรรมซึ่งเป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในสมัยราชาธิปไตย และถือว่ามีผลเป็นกฎหมายไม่ต่างจากกฎหมายเถียรบาลฯ

แต่ทว่าเมื่อพิจารณาความในหนังสือสังเสนาบดีวังอย่างละเอียดแล้วมีสาระที่เกี่ยวกับความเกี่ยวข้องกับบทบัญญัติในกฎหมายเถียรบาลฯ ใน ๔ ส่วน โดยส่วนที่ ๑ ว่าด้วยการแต่งตั้งผู้สืบราชสันตติวงศ์หรือพระราชทายาทซึ่งเกี่ยวข้องกับมาตรา ๕ แห่งกฎหมายเถียรบาลฯ ส่วนที่ ๒ ว่าด้วยการยกเว้นพระราชวงศ์ออกจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์ซึ่งเกี่ยวข้องกับมาตรา ๗ แห่งกฎหมายเถียรบาลฯ ส่วนที่ ๓ ว่าด้วยการห้ามมิให้ราชนาถทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ซึ่งเกี่ยวข้องกับมาตรา ๑๓ แห่งกฎหมายเถียรบาลฯ และส่วนที่ ๔ ว่าด้วยการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ซึ่งเกี่ยวข้องกับมาตรา ๑๕ แห่งกฎหมายเถียรบาลฯ ทั้งนี้อาจสันนิษฐานได้ว่า รัชกาลที่ ๖ ทรงตระหนักถึงความสำคัญของบทบัญญัติตามกฎหมายเถียรบาลฯ มิฉะนั้นแล้ว รัชกาลที่ ๖ ก็อาจใช้พระราชอำนาจในการประกาศพระบรมราชโองการให้พระราชบุตรที่

ประสูติในเวลาต่อมาให้เป็นพระราชทายาทไม่ว่าจะเป็นพระราชโอรสหรือพระราชธิดา โดยให้เป็นการยกเว้นการบังคับใช้กฎหมายเทียบบาลาฯ ก็ได้

เพราะฉะนั้นในประเด็นดังกล่าวนี้จึงอาจแปลความทางกฎหมายได้ในอีกทางหนึ่งว่า แม้ว่าจะไม่ได้มีการประกาศให้สาธารณชนได้รับทราบถึงการเป็นพระราชทายาทโดยสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชาก็ตามที แต่ทว่ารัชกาลที่ ๖ ทรงมีพระราชปณิธานตั้งแต่การประชุมกับผู้เกี่ยวข้อง เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๔๕๓ และการประชุมเสนาบดีสภาเมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๓ ที่มีพระราชประสงค์จะให้สมเด็จพระราชอนุชาฯ รวมสมเด็จพระราชชนนีขึ้นทรงราชย์แทนในกรณีที่รัชกาลที่ ๖ ไม่มีพระราชโอรส ประกอบกับเมื่อพิจารณาข้อความในหนังสือสั่งเสนาบดีวัง ก็อาจจะเทียบเคียงกับบทบัญญัติตามมาตรา ๕ แห่งกฎหมายเทียบบาลาฯ ในการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์สำหรับการกำหนดให้พระราชวงศ์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งเป็นพระราชทายาท เนื่องจากหนังสือสั่งเสนาบดีวังน่าจะมีฐานะเสมือนหนึ่งเป็นพระบรมราชโองการ ด้วยเหตุที่พระราชประเพณีโบราณถือว่า พระราชประสงค์หรือพระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นที่เบ็ดเสร็จเด็ดขาด จากคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๒๘๖๑/๒๕๒๓ ที่สรุปได้ว่า พระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีสภาพเป็นกฎหมาย (เนติบัณฑิตยสภา, ๒๕๒๔, น. ๒๒๐๙-๒๒๑๐) ประกอบกับความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกา เรื่องเสร็จที่ ๑๕๗/๒๔๙๓ ที่สอดคล้องต้องกันซึ่งระบุว่า “สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์พระเจ้าแผ่นดินทรงใช้อำนาจอธิปไตยด้วยพระองค์เอง พระบรมราชโองการที่มีต่อบุคคลทั่วไปย่อมใช้บังคับได้เสมือนหนึ่งกฎหมาย และย่อมเป็นที่สุด”

สำหรับสาเหตุที่จัดทำในรูปแบบ “หนังสือสั่งเสนาบดีวัง” อาจสันนิษฐานได้คือ เสนาบดีกระทรวงวังเป็นผู้รักษากฎหมายเทียบบาลาฯ ตามความในมาตรา ๒๑ แห่งกฎหมายเทียบบาลาฯ และมีหน้าที่ทางราชการในกิจการทั้งปวงที่เกี่ยวกับราชสำนัก ในส่วนเหตุผลที่ไม่อาจแจ้งต่อสาธารณชนเพื่อทราบเป็นการทั่วไปตามความในมาตรา ๖ แห่งกฎหมายเทียบบาลาฯ หรือการจัดให้มีพิธีสถาปนาสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชาเป็นพระราชทายาทได้นั้น อาจอธิบายได้ดังนี้คือ สถานการณ์ดังกล่าวมีความไม่ปกติเนื่องจากรัชกาลที่ ๖ ทรงพระประชวรและในขณะที่จัดทำหนังสือสั่งเสนาบดีวังในเดือนกันยายน ๒๔๖๘ อยู่ระหว่างเวลารอผลการประสูติของพระราชบุตร และข้อเท็จจริงเพิ่งมีความแน่ชัดภายหลังว่า พระราชบุตรที่ประสูติในวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๔๖๘ เป็นพระราชธิดามีใช้พระราชโอรส ประกอบกับพระบรมราชโองการตามหนังสือสั่งเสนาบดีวังมีข้อความคัดค้านมิให้พระราชวงศ์บางพระองค์เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน (ภาคผนวก ฅ) ฉะนั้นจึงไม่อาจดำเนินการแจ้งต่อสาธารณชนโดยทั่วไปได้ ทั้งนี้การไม่แจ้งต่อสาธารณชนให้ทราบโดยทั่วไปไม่น่าจะทำให้การแต่งตั้งพระราชทายาทต้องเสียสภาพทางกฎหมายไป (ที่อาจแปลความได้ว่า ได้ดำเนินการตามมาตรา ๕ แห่งกฎหมายเทียบบาลาฯ) เพียงแต่เงื่อนไขความเป็นพระราชทายาทอาจจะไม่สมบูรณ์ตามความในมาตรา ๖ แห่งกฎหมายเทียบบาลาฯ เท่านั้น

อย่างไรก็ตามคาดว่าได้มีการแจ้งให้ผู้เกี่ยวข้องได้รับทราบในระดับหนึ่งจากการนำเสนอข้อเท็จจริงของหม่อมราชวงศ์นครินทร์ จักรพงษ์และไอลีน ฮันเตอร์ (๒๕๓๘, น. ๒๒๓) ดังนี้ “...เมื่อทรงตระหนักแน่ในพระทัยว่า วาระสุดท้ายของพระองค์ใกล้จะมาถึง และมีพระราชกระแสรับสั่งให้เชิญเจ้าฟ้าประชาธิปก ซึ่งได้โปรดเกล้าฯ สถาปนาขึ้นเป็นองค์รัชทายาทไปแล้วเข้าเฝ้า หลังจากนั้นไม่กี่วันพระองค์ก็สวรรคตเมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘...” รวมทั้งการเปิดเผยข้อมูลในลักษณะเดียวกัน

ของหม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล (๒๕๔๓, น. ๑๘) ที่ระบุว่า มีการรับทราบเรื่องการมีหนังสือสั่งเสนาบดีนี้ในหมู่พระบรมวงศานุวงศ์ด้วยแล้ว ทั้งยังมีการเข้าเฝ้าของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสุโขทัยฯ อย่างใกล้ชิด

นอกจากนี้มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่น่าจะแสดงให้เห็นว่า รัชกาลที่ ๗ ในขณะทรงเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นพระรัชทายาทและได้ทรงปฏิญาณพระองค์ในฐานะพระรัชทายาทด้วยแล้ว จากรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๓๖/๒๔๗๕ วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๕ ในขณะพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕ โดยนายหววน ทองประเสริฐ ผู้แทนราษฎรชั่วคราว ได้สอบถามเกี่ยวกับการปฏิญาณของพระมหากษัตริย์ก่อนการทรงราชย์ ซึ่งพระยามโนปกรณนิติธาดา ประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ได้ชี้แจงดังนี้

“...ประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ กล่าวว่า เนื่องจากหลวงประดิษฐมนูธรรมได้กล่าวแล้ว ข้าพเจ้าขอแถลงว่า ได้เคยเฝ้าและทรงรับสั่งว่า พระองค์เองได้ทรงปฏิญาณเวลาเสวยราชสมบัติและ **เวลาขึ้นรับเป็นรัชทายาทก็ต้องปฏิญาณขึ้นหนึ่งก่อน...**” (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๔๗๕, น. ๔๐๐) โดยสาระสำคัญของเนื้อเรื่องบ่งชี้ถึง พระมหากษัตริย์ในบริบทดังกล่าวคือ รัชกาลที่ ๗ มิใช่พระมหากษัตริย์พระองค์อื่น อีกทั้งมีเหตุเชื่อได้ว่า พระยามโนปกรณนิติธาดามีภารกิจในการเข้าเฝ้ารัชกาลที่ ๗ ทั้งในฐานะประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญและประธานคณะกรรมการราษฎร (นายกรัฐมนตรี) รวมทั้งในฐานะที่เป็นองคมนตรีก่อนวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ จึงทำให้พระยามโนปกรณนิติธาดาได้รับทราบข้อเท็จจริงในส่วนนี้

และประเด็นที่ควรพิจารณาเพิ่มเติมที่แสดงข้อเท็จจริงสนับสนุนในทิศทางเดียวกันอีก ๒ ประเด็น คือ ข้อความตามประกาศพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคต ลงวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๖๘ ก็ยังระบุข้อความว่า รัชกาลที่ ๗ ได้ทรงรับรัชทายาทสำเร็จราชการแผ่นดิน (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๒ หน้า ๒๓๐ วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๖๘) หรือในสร้อยพระนามของรัชกาลที่ ๗ มีคำว่า “**บรมเชษฐุโสทรสมมต**” ซึ่งมีความหมายคือ ได้รับการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งจากสมเด็จพระเชษฐาธิราชให้เป็นพระมหากษัตริย์

ดังนั้นเมื่อพิจารณาเหตุผลดังกล่าวต่าง ๆ นี้ มาประกอบด้วยกันแล้ว จึงอาจแปลความทางกฎหมายได้อีกทางหนึ่งคือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชาได้รับการโปรดเกล้าฯ จากรัชกาลที่ ๖ ให้เป็นพระรัชทายาทตามหนังสือสั่งเสนาบดีวังที่น่าจะมีฐานะเสมือนหนึ่งเป็นพระบรมราชโองการจากข้อความที่ว่า “**ถ้าถึงเวลาที่ข้าพเจ้าล่วงลับไป, แม้ข้าพเจ้ายังไม่มิตุรชาย ข้าพเจ้าขอมอบให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชาสืบสันตติวงศ์**” ภายใต้เงื่อนไขที่สมบูรณครบถ้วนตามข้อเท็จจริงที่พระราชบุตรซึ่งประสูติในวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๔๖๘ เป็นพระราชธิดามีใช่พระราชโอรส โดยมีการปฏิญาณพระองค์ในฐานะพระรัชทายาทด้วยแล้ว จากเหตุดังกล่าวจึงอาจประเมินว่า เป็นการใช้อำนาจตามมาตรา ๕ แห่งกฎมณเฑียรบาลฯ ที่กำหนดไว้ดังนี้ “**สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไว้ซึ่งพระบรมเดชานุภาพและพระราชสิทธิที่จะทรงสมมุติเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งให้เป็นพระรัชทายาทสุดแท้แต่จะทรงพระราชดำริเห็นสมควร**” และไม่น่าจะเป็นการใช้บทบัญญัติตามความในมาตรา ๙ (๑๐) แห่งกฎมณเฑียรบาลฯ ที่ให้อัญเชิญสมเด็จพระอนุชาที่ร่วมพระชนนี ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ ถ้าหากพิจารณาว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา มีสถานภาพเสมือนหนึ่งเป็นพระรัชทายาทอยู่แล้ว

สำหรับพระองค์เจ้าวรานนท์ธวัชถูกยกเว้นจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์ตามความในมาตรา ๗ วรรคสองแห่งกฎมณเฑียรบาลฯ ที่บัญญัติไว้ดังนี้ “อนึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไว้ซึ่งพระบรมเดชานุภาพและพระราชลิตธิที่จะทรงประกาศยกเว้นเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งออกเสียจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์ได้”

เมื่อไปพิจารณาข้อมูลในตารางที่ ๕ แล้ว ปรากฏว่า นอกจากการข้ามลำดับหรือยกเว้นลำดับของพระองค์เจ้าวรานนท์ธวัชในสายสืบราชสมบัติแล้ว ยังมีการผ่านลำดับของพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ซึ่งอาจมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนว่า เป็นผู้อยู่ในลำดับสืบราชสมบัติลำดับที่ ๑ แต่โดยข้อเท็จจริงแล้ว พระมารดาของพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์หรือพระชายาของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เป็นชาวรัสเซียหรือชาวต่างประเทศ จึงทำให้มีลักษณะต้องห้ามของผู้สืบราชสมบัติตามความในมาตรา ๑๑ แห่งกฎมณเฑียรบาลฯ ที่กำหนดให้พระราชวงศ์ที่มีพระชายาเป็นนางต่างด้าวซึ่งหมายถึงการมีสัญชาติเดิมเป็นชาวประเทศอื่น ให้ยกเว้นจากลำดับสืบราชสมบัติ ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถได้ถูกยกเว้นจากลำดับสืบราชสมบัติแล้ว และในขณะเดียวกันความในมาตรา ๑๒ แห่งกฎมณเฑียรบาลฯ ก็กำหนดให้ผู้สืบเชื้อสายถูกยกเว้นจากลำดับสืบราชสมบัติเช่นกัน

ทั้งนี้คาดว่ารัชกาลที่ ๖ ทรงมีพระราชวินิจฉัยในเรื่องนี้ไว้แล้ว จึงตรากฎมณเฑียรบาลฯ เพื่อคลี่คลายประเด็นดังกล่าวนี้ให้เป็นที่ยุติ ภายหลังสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถเสด็จทิวงคต เพราะในยุคสมัยนั้น พระราชวงศ์ระดับสูงที่มีการเสกสมรสกับชาวต่างประเทศมีเพียงพระองค์เดียว คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ซึ่งในเรื่องนี้พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ได้ยอมรับข้อกำหนดในกฎมณเฑียรบาลฯ ว่า มีความหมายที่รวมถึงพระบิดา พระมารดา และตัวพระองค์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (ต่อมาประเด็นนี้ก็ได้รับการพิจารณาในเวลาต่อมา เมื่อในคราวการประชุมคณะรัฐมนตรีระหว่างวันที่ ๒-๗ มีนาคม ๒๔๗๗ เพื่อพิจารณาเสนอชื่อพระนามองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ต่อสภาผู้แทนราษฎรภายหลังการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ ๗ ซึ่งก็มีผลการพิจารณาในลักษณะเดียวกัน) โดยพระองค์ได้เปิดเผยพระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์เป็นภาษาอังกฤษจากรัชกาลที่ ๗ ที่ส่งไปถึงพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ เพื่อเป็นการย้ำว่า พระองค์จุลจักรพงษ์ได้ถูกยกเว้นจากลำดับสืบราชสมบัติแล้ว โดยข้อความของลายพระหัตถ์ส่วนพระองค์ที่เป็นภาษาอังกฤษ ฉบับลงวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๑ ดังนี้

“แกอาจจะอยากทราบว่า ความรู้สึกของฉันทที่มีต่อแกนั้นเป็นอย่างไร ฉันทบอกแกได้ทันทีว่าความรู้สึกของฉันทต่อแกในฐานะญาติในฐานะเป็นอา ย่อมมีแต่ความรัก และฉันทจะพยายามทุกวิถีทางที่จะให้แกได้รับความเจริญ แต่ยังมีความรู้สึกอีกด้านหนึ่ง คือ ความรู้สึกที่ฉันทมีต่อแกในฐานะที่ฉันทเป็นพระเจ้าแผ่นดิน และแกเป็นพระราชวงศ์ ฉันทจะพูดกับแกตรง ๆ และหวังว่า แกจะพยายามเข้าใจความคิดของฉันท ฉันทรู้สึกสะอิดสะเอียนอย่างยิ่งที่จะต้องมาพูด แต่เป็นการจำเป็นและแกก็รู้ตัวอยู่ดี คือ แกเป็นครึ่งชาติ และเพราะเหตุนี้จึงถูกยกเว้นจากการสืบราชสมบัติ คนบางคนเขาว่าการถือเลือดต่างชาตินั้นเป็นของเหลวไม่เป็นสาระ แต่ที่จริงความรู้สึกมันก็ยังมียู่ ฉันทจึงต้องขอบอกแกว่าฉันทเห็นด้วยสนับสนุนอย่างเต็มที่ในการที่แกถูกยกเว้น จนถึงกับมีคนเขารู้กันอยู่แล้วว่า ฉันทเคยพูดอย่างเปิดเผยว่า ถ้าแกพยายามคบคิดที่จะขึ้นบัลลังก์ไทย ฉันทจะยิงแกด้วยมือของตนเอง เอาสิ ฉันทขอบอกย้ำอีกแก่ตัวแกเอง เพราะฉันทเห็นว่า (การคบคิดกระทำเช่นนั้น – จุลจักรพงษ์) จะเป็นของที่ทนไม่ได้ ฉันทรู้ว่าแกไม่เคยทำผิดอะไร มันเป็นเรื่องความผิดของพ่อมรดก

แก่ลูก พ่อแก่ทำความผิดอย่างใหญ่หลวง และฉันมีความอับอายที่สุด แก่อาจะว่า ฉันยกย่องพระเจ้าวรวงศ์เธออื่น ๆ อย่างดิบดีกว่าแก่ ฉันรับว่าฉันทำเช่นนั้นเพราะแยกแวกเว้นจากการสืบราชสมบัติ และฉันจะทำอย่างเดียวกันกับ ...ฉันไม่ต้องการให้แก่ได้เข้าเฝ้าพระเจ้ายอร์ซ (แห่งอังกฤษ – จุลจักรพงษ์) เพราะแก่ไม่อยู่ในขอบเขตสืบสันตติวงศ์ ฐานะของแก่ในเมืองไทย คือ เป็นเจ้านายและเป็นหลานแท้ ๆ ของฉัน แต่ต้องถูกยกเว้นจากไ้ขึ้นราชบัลลังก์ โดยไม่มีปัญหา เดียวนี้เราต่างคนต่างรู้ใจกันดีแล้ว ถ้าแก่กลืนถ้อยคำของฉันได้ก็จะดีไป

ฉันเองเห็นว่าพระเจ้าอยู่หัวองค์ก่อน ท่านทำผิดในการที่ทรงตั้งแก่เป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ เพราะท่านได้ตั้งพระทัยจะยกเว้นแก่มาแต่แรก การเป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ มีแต่จะทำให้ฐานะของแก่ครึ่ง ๆ กลาง ๆ แต่เดี๋ยวนี้แก่ไม่ได้เสียแล้ว” (จุลจักรพงษ์, พระองค์เจ้า, ๒๕๓๒, น. ๒๘-๒๙)

แม้ว่ารัชกาลที่ ๗ ทรงแจ้งให้พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ได้รับทราบ ว่า ถูกยกเว้นในการเป็นผู้สืบราชสมบัติแล้ว แต่เรื่องดังกล่าวยังอยู่ในความสนพระทัยของรัชกาลที่ ๗ โดยในเวลา ๓ ปีต่อมา เมื่อปี ๒๔๗๔ จึงได้พระราชทานลายพระหัตถ์ส่วนพระองค์แด่พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ฉบับลงวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๔ มากำชับในเรื่องนี้ แต่สาระสำคัญของลายพระหัตถ์มีสาระสำคัญที่ผ่อนคลายนอกกว่าลายพระหัตถ์ฉบับก่อนหน้า ดังนี้

“ฉันต้องยอมรับว่า ฉันเกรงกลัวว่า แก่อาจะเป็นเครื่องกีดขวาง เฉพาะอย่างยิ่งถ้าแกมีนิสัยมักใหญ่ใฝ่สูงในทางที่ไม่สมควรแก่ตัวแก่ แต่ซึ่งฉันเคยนี้กว่าแก่อาจะทำได้ ฉันรู้สึกว้าวยว้างของแก่จะนำมา ซึ่งความไม่เที่ยงไม่แน่นอน และความยุ่งเหยิงที่จะทำให้พระราชวงศ์ขาดความมั่นคง เมื่อคราวแก่กลับกรุงเทพฯ เพราะฉันรับรองแก่อย่างดีถึงกับมีคนลือกันว่า ฉันจะตั้งแก่เป็นรัชทายาทปีหน้า แก่คงจะเดาได้ว่า ใครเป็นผู้นำข่าวลือนี้นี้มาเล่าให้ฉันฟัง ตั้งแต่ฉันได้พบแก่คราวที่แล้วมา ฉันก็ค่อยใจขึ้น บัดนี้ฉันเชื่อแล้วว่าแก่จะไม่ยอมปล่อยให้ความมักใหญ่ใฝ่สูงทำให้แก่ทำการบ้าอะไรที่จะทำให้เกิดการวิวาทขึ้นในประเทศ และภายในพระราชวงศ์ แต่ฉันหวังว่าแก่จะไม่ยอมให้ใครยุแหย่ให้แก่เปลี่ยนใจ” (จุลจักรพงษ์, พระองค์เจ้า, ๒๕๓๒, น. ๓๔)

อย่างไรก็ตามเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ แต่เหตุการณ์ยังไม่มีความเรียบร้อยดี โดยมีความขัดแย้งกันระหว่างพระมหากษัตริย์กับรัฐบาลในขณะนั้นซึ่งควบคุมอำนาจโดยผู้นำส่วนใหญ่ของคณะราษฎร จนกระทั่งในปี ๒๔๗๗ มีพระราชบัญญัติของรัชกาลที่ ๗ เกี่ยวกับการสละราชสมบัติพร้อมกับมีพระราชดำริถึงผู้สืบราชสมบัติต่อจากพระองค์ว่า ทางเลือกลำดับแรกถ้าเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนันตมหิตลจะเป็นเรื่องที่ถูกต้องตามข้อกำหนดในกฎมณเฑียรบาลฯ แต่ทางเลือกลำดับสองถ้าเป็นพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ จะทำให้พระมหากษัตริย์กับคณะราษฎรไม่มีข้อขัดแย้งกันและจะมีการดำเนินนโยบายที่เป็นพอใจของคณะราษฎร ทั้งนี้อาจสันนิษฐานได้ว่า สาเหตุที่รัชกาลที่ ๗ ทรงเปลี่ยนพระทัยในเรื่องการถูกยกเว้นในลำดับสืบราชสมบัติของพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ เนื่องจากในขณะนั้นผู้นำส่วนใหญ่ของคณะราษฎรเป็นคณะผู้บริหารประเทศที่สามารถควบคุมอำนาจอย่างเบ็ดเสร็จทั้งในส่วนองคณะรัฐมนตรีและสภาผู้แทนราษฎร จึงอาจดำเนินการแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อรองรับในเรื่องนี้ก็ได้ สำหรับสาระสำคัญบางส่วนของพระราชบัญญัติ มีดังนี้

“ทางที่จะเลือกได้มี ดังนี้

๑. พระองค์อำนาจนั้นมหิดล ซึ่งอ้างได้ว่าเป็นไปตามกฎหมายที่ตราว่าด้วยการสืบสันตติวงศ์ ทางนี้มีผลคืออยู่มาก คือเป็นไปทางที่ตรงตาม legality ฯลฯ

๒. พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ซึ่งอาจยินดียอมรับตำแหน่งและฉันได้ทราบแน่นอนว่า มีความคิดเห็นอยู่หลายอย่าง ในทางที่จะทำให้พระมหากษัตริย์กับคณะราษฎรหมดข้อบาดหมางกันได้ และดำเนิน policy บางอย่างที่จะเป็นที่พอใจของคณะราษฎร เช่น จะยกสมบัติของพระคลังข้างที่ให้รัฐบาล และขอเงินก้อนประจำปีแทน จะเลิกทหารรักษาวัง และยอมให้รัฐบาลตั้งข้าราชการในราชสำนักตามใจ วิธีการเหล่านี้ล้วนเป็นของที่ฉันเองยอมไม่ได้ และจะต้องวิวาทกับคณะรัฐบาลอีกต่อไปอย่างแน่นอนเว้นแต่รัฐบาลจะผ่อนผันตาม

ทางเสียนั้นเห็นจะต้องไม่อธิบาย เพราะใคร ๆ ก็นึกเห็นได้

ในสองทางที่จะเลือกได้ดังนี้ ฉันพร้อมที่จะสนับสนุนโดยเต็มที่แล้ว แต่คนรัฐบาลและสภาฯ จะเลือกทางไหน” (จุลจักรพงษ์, พระองค์เจ้า, ๒๕๓๒, น. ๘๒-๘๓)

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า เมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชาทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ โดยเป็นการข้ามลำดับหรือยกเว้นจากลำดับสืบราชสมบัติในสายสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย (สมเด็จพระเชษฐาธิราชที่ ๗) ซึ่งมีพระองค์เจ้าวรานนท์ธวัชเป็นพระโอรส ในขณะที่พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ได้ถูกยกเว้นจากลำดับสืบราชสมบัติไปแล้ว โดยเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ส่งผลถึงการสืบราชสมบัติในช่วงเวลาต่อมา ดังจะได้กล่าวถึงในบทที่ ๗

๕.๕ แนวคิดการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่ตราว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช

๒๔๖๗ ในสมัยรัชกาลที่ ๗

เมื่อรัชกาลที่ ๗ ได้ทรงราชย์แล้วในปี ๒๔๖๘ แต่ประเด็นการสืบราชสมบัติยังอยู่ในความสนพระทัยของพระองค์ตลอดมาและเป็นประเด็นพื้นฐานของแนวคิดสถาปนาระบอบประชาธิปไตย โดยภายหลังที่ทรงราชย์แล้วประมาณ ๘ เดือนในปี ๒๔๖๙ รัชกาลที่ ๗ ทรงพระราชทานพระราชบัญญัติลงวันที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๔๖๙ เป็นภาษาอังกฤษถึงพระยาภิรมย์ภักดี (Francis B. Sayre) ผู้เคยเป็นที่ปรึกษาราชการของประเทศไทยในหัวข้อ “ปัญหาของประเทศสยาม (Problem of siam)” โดยเนื้อความในพระราชบัญญัติเป็นพระราชปวง จำนวน ๙ ข้อ ที่เกี่ยวกับการปกครองประเทศโดย ๒ ข้อแรกเป็นเรื่องเกี่ยวกับการสืบราชสมบัติและการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่ตราว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ จึงได้ดำเนินการแปลและเรียบเรียงประเด็นที่เป็นสาระสำคัญ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๓๘, น. ๑๖-๒๐) ดังนี้

ในส่วนแรกของพระราชบัญญัติเป็นเรื่องว่าด้วยรัฐธรรมนูญ ที่มีการอธิบายฐานะของพระมหากษัตริย์ว่า พระมหากษัตริย์ของไทยถูกสมมติว่าได้รับเลือกมาจากประชาชนตามขนบธรรมเนียมประเพณีในอดีต โดยพิธีการเลือกตั้งเริ่มดำเนินการเมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคตแล้ว จะมีองค์ประชุมที่ประกอบด้วย พระราชวงศ์ เสนาบดี และพระราชาคณะในระดับสูง โดยพระบรมวงศานุวงศ์อาวุโสหรือเสนาบดี จะเสนอพระนามของพระราชโอรสที่สมควรได้สืบราชสมบัติ โดยได้มีการสอบถามว่าผู้ใดจะคัดค้านหรือไม่ ซึ่งโดยปกติแล้วจะไม่มีการสนองตอบต่อคำถามนี้ แต่บางครั้งคำตอบอยู่ในรูปแบบของการใช้สัญญาณมือหรือการผงกศีรษะ ต่อมาพระมหากษัตริย์จึงได้รับการประกาศให้สืบราชสมบัติต่อไปโดยใช้

คำว่า “อเนกนิกรสโมสรสมมติ” ที่มีหมายความว่าได้รับการเลือกหรือความเห็นชอบจากราชฎร ทั้งนี้ ถ้อยคำนี้จะปรากฏอยู่ในสร้อยพระนามของพระมหากษัตริย์ด้วย

พระราชประเพณีดังกล่าวนี้ต่อเนื่องมาถึงยุครัชกาลที่ ๕ เมื่อรัชกาลที่ ๕ ได้เปลี่ยนแปลงพระราชประเพณี โดยมีการสถาปนาตำแหน่งพระรัชทายาทและทรงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งพระรัชทายาทเป็นผู้สืบราชสมบัติโดยปราศจากคำถาม เมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคตก็มีการประกาศให้พระรัชทายาททรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์เท่านั้น ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๖ เมื่อพระองค์ไม่มีพระราชโอรส ดังนั้นจึงได้มีการตกลงกันในที่ประชุมเสนาบดี เพื่อให้ลำดับสืบราชสมบัติเป็นสิทธิของสมเด็จพระราชอนุชาร่วมสมเด็จพระราชชนนี และในเวลาต่อมารัชกาลที่ ๖ ได้ทรงตรากฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์

ทั้งนี้กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ กำหนดหลักการที่สำคัญไว้ ๒ ประการ คือ หลักการการเลือกตั้งและหลักการการสืบราชสันตติวงศ์ โดยบทบัญญัติตามกฎหมายเฑียรบาลฯ เริ่มต้นด้วยการกำหนดให้พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจที่เบ็ดเสร็จสมบูรณ์ในการแต่งตั้งพระราชวงศ์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งเป็นพระรัชทายาท แต่ถ้าพระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคตโดยปราศจากพระรัชทายาท จะเป็นผลให้พระราชโอรสเป็นผู้สืบราชสมบัติตามลำดับเส้นตรงที่มีความชัดเจนเพียงพอ แต่ความซับซ้อนเกิดขึ้นเนื่องจากการมีพระมเหสีหลายพระองค์ ดังนั้นกฎมณเฑียรบาลฯ จึงกำหนดให้พระราชโอรสในสมเด็จพระราชินีมีลำดับการสืบราชสมบัติในลำดับที่สูงกว่าพระราชวงศ์อื่น และลำดับการสืบราชสมบัติของพระราชโอรสให้เป็นไปตามสถานภาพของพระมารดาเป็นสำคัญ โดยให้ลำดับจากพระราชโอรสที่ประสูติจากพระมารดาที่เป็นพระมเหสีที่มีอยู่ทั้งหมด ๔ ชั้น [(๑) สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินี (๒) สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชเทวี (๓) พระนางเจ้า พระราชเทวี และ (๔) พระนางเธอ พระอัครชายาเธอ—ผู้จัดทำรายงานการศึกษา] ต่อจากนั้นจึงจะกำหนดให้พระราชโอรสที่ประสูติจากพระสนมอยู่ในลำดับการสืบราชสมบัติในลำดับต่อไป โดยแนวทางนี้เป็นการกำหนดที่ถูกต้องในหลักการ ถ้าไม่มีข้อเท็จจริงที่ว่าพระสนมอาจถูกเลื่อนสถานภาพให้สูงขึ้นหรือพระราชินีอาจถูกลดสถานภาพตามพระราชอัธยาศัยของพระมหากษัตริย์เมื่อใดก็ได้ ซึ่งรัชกาลที่ ๗ มีทัศนะว่า เป็นการสร้างความซับซ้อนให้เกิดขึ้น ฉะนั้นรัชกาลที่ ๗ จึงทรงอธิบายถึงการจัดลำดับการสืบราชสมบัติของพระราชโอรสตามลำดับสกุลของพระมารดา โดยให้เริ่มลำดับจากพระมเหสีที่เป็นพระราชวงศ์เป็นลำดับแรกก่อน เช่น พระมารดาที่เป็นพระราชธิดาของพระมหากษัตริย์ และลำดับถัดไปจึงจะเป็นพระมารดาที่เป็นพระราชนัดดาของพระมหากษัตริย์และลดหลั่นลงไปตามสถานภาพของพระมารดา

ถ้าพระมเหสีในชั้นเดียวกันมีพระราชโอรสมากกว่า ๑ พระองค์ ก็ให้จัดลำดับการสืบราชสมบัติตามลำดับพระชนมายุของพระราชโอรสเหล่านั้น และถ้าไม่มีพระราชโอรสจึงกำหนดให้พระราชอนุชาอยู่ในลำดับการสืบราชสมบัติต่อไปซึ่งสอดคล้องกับกฎมณเฑียรบาลฯ เนื่องจากลำดับการสืบราชสมบัติยังคงจัดตามลำดับสถานภาพของพระมารดาที่ถูกกำหนดไว้ ซึ่งรัชกาลที่ ๗ ทรงอธิบายถึงการปรับปรุงแก้ไขตามความดังกล่าวข้างต้นนี้

สำหรับประเด็นของพระราชปวงญาติไป คือ กฎมณเฑียรบาลฯ ยังมีบทบัญญัติที่ยังไม่ชัดเจนเมื่อไม่มีพระราชอนุชาเหลืออีกแล้วหรือผู้มีสิทธิสืบราชสมบัติได้สิ้นพระชนม์ทั้งหมดแล้ว แต่พระโอรสของพระราชวงศ์เหล่านี้มีสิทธิในการสืบราชสมบัติทั้งหมดหรือไม่ หรือเฉพาะพระโอรสที่ประสูติแต่คู่สมรสลำดับที่ ๑ [ภรรยาหลวง] ที่มีสิทธิสืบราชสมบัติเท่านั้น สำหรับปัญหานี้เกิดขึ้นจริงซึ่งแสดงให้เห็นว่ารัชกาลที่ ๖

ไม่เต็มพระทัยให้พระโอรสทุกพระองค์สามารถสืบราชสมบัติได้ โดยในกรณีของรัชกาลที่ ๗ ปรากฏว่า รัชกาลที่ ๖ มีพระราชประสงค์ให้ลำดับการสืบราชสมบัติข้ามลำดับของพระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุน เพ็ชรบูรณ์อินทราชัย ทั้งนี้ผู้คนจำนวนมากมีแนวคิดที่ว่า พระโอรสที่สามารถสืบราชสมบัติถูกต้องค้ำ เนื่องจากข้อเท็จจริงที่ว่า เจ้าชายบางพระองค์มีคุณสมบัติรับรอง (ภาษาสามัญเรียกว่า อนุภรรยา-ผู้จัดทำ รายงานการศึกษา) ซึ่งไม่เป็นที่เคารพนับถือ และไม่เหมาะสมที่จะเป็นพระราชชนนีของพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้พระราชประเพณีของสยามได้ดำเนินการตามประเพณีอินเดีย ที่ต้องการให้พระมหากษัตริย์ประสูติ จากพระมารดาที่เป็นเจ้าหญิงของราชสกุลวงศ์ หรือที่เรียกว่า “ประสูติในครรภ์ที่บริสุทธิ์พร้อม”

ดังนั้นจึงมีพระราชปณิธาน ดังนี้

พระราชปณิธานข้อที่ ๑ พระมหากษัตริย์ควรมีพระราชอำนาจในการแต่งตั้งเจ้าชายพระองค์ใด พระองค์หนึ่งเป็นพระรัชทายาทหรือไม่ ถ้าพระมหากษัตริย์มีสิทธิควรให้สิทธิดังกล่าวครอบคลุมรวมไปถึง อภิรัฐมนตรีสภาและเสนาบดีสภาด้วยหรือไม่ในกรณีพระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคตโดยปราศจากการแต่งตั้ง พระรัชทายาท สำหรับในช่วงเวลาปัจจุบันพระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจที่จะเสนอพระนามผู้เป็น พระรัชทายาท จึงชอบด้วยเหตุผลที่จะให้สภาดังกล่าวเป็นองค์กรที่ใช้พระราชอำนาจเมื่อพระมหากษัตริย์ ไม่ทรงแต่งตั้งพระรัชทายาท แนวคิดนี้ที่จะต่อเนื่องกับแนวคิดการเลือกพระมหากษัตริย์

พระราชปณิธานข้อที่ ๒ หลักการการเลือกตั้งควรเป็นที่ยอมรับหรือให้การสืบราชสมบัติมาจากการสืบราชสันตติวงศ์เพียงประการเดียว และกฎหมายเทียบราลาฯ ควรมีการแก้ไขหรือไม่

หลังจากนั้นรัชกาลที่ ๗ ทรงอธิบายเพิ่มเติมถึงพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์โดยสรุปได้ ดังนี้ พระมหากษัตริย์มีอำนาจแบบเบ็ดเสร็จสมบูรณ์ในทุกเรื่อง หลักการดังกล่าวนี้ดีและเหมาะสมมาก สำหรับประเทศ トラบเท่าที่พวกเรามีพระมหากษัตริย์ที่ประเสริฐ ถ้าพระมหากษัตริย์เป็นพระมหากษัตริย์ ที่มาจากการเลือกตั้งจึงเป็นไปได้ที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ที่ประเสริฐพอสมควร แต่แนวคิดการเลือกตั้ง ดังกล่าวเป็นไปได้ในทางทฤษฎี และในความจริงพระมหากษัตริย์ของสยามเป็นการสืบราชสันตติวงศ์ ด้วย ความเป็นไปได้ที่มีข้อจำกัดของทางเลือกตามกรณีที่เป็นอยู่เช่นนี้ จึงมีความไม่แน่นอนว่าพวกเราจะมี พระมหากษัตริย์ที่ประเสริฐ ดังนั้นอำนาจแบบเบ็ดเสร็จจึงเป็นอันตรายต่อประเทศ นอกจากนั้นสิ่งต่าง ๆ มีความเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก ในยุคสมัยก่อน การปฏิบัติพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์แทบจะ ไม่ถูกต้องคำถาม จะมีความไม่ปลอดภัยถ้าไปทำเช่นนั้น โดยพระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่เคารพสักการะและ พระราชดำรัสถือว่าเป็นกฎหมาย แต่หลายสิ่งเริ่มมีความเปลี่ยนแปลงโดยระเบียบใหม่ของสิ่งต่าง ๆ ในสมัย รัชกาลที่ ๕ ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงมีพระบรมเดชานุภาพและเป็นที่เคารพสักการะ แต่ในยุคปลายของ รัชสมัยมีกลุ่มคนรุ่นใหม่เริ่มวิพากษ์วิจารณ์พระมหากษัตริย์ในทางต่าง ๆ แต่ไม่เป็นที่เปิดเผย ในรัชกาลที่ เพิ่งสิ้นสุดลง สิ่งต่าง ๆ เริ่มมีความไม่ดีเพิ่มมากขึ้น มีเหตุผลหลายประการที่ข้าพเจ้า (รัชกาลที่ ๗- ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) ไม่ประสงค์จะกล่าวแก่ท่าน (พระยาภิรมย์ภักดี-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) ในขณะที่ท่านก็ทราบเรื่องดังกล่าวดีเพียงพอ พระมหากษัตริย์พระองค์ล่าสุดกลายเป็นบุคคลที่มีแนวโน้ม ได้รับอิทธิพลจากบางคนที่มุ่งจะรับการโปรดปราน ข้าราชการถูกตั้งข้อสงสัยไม่มากนักน้อยถึงความฉ้อฉล หรือลัทธิพรรคพวกนิยม แต่โชคดีที่พระราชวงศ์ยังคงเป็นที่เคารพมีการครองตนอันเป็นที่ซื่อสัตย์ สำหรับ สิ่งที่น่าเสียใจมากคือ ราชสำนักได้รับการเกลียดชังและในเวลาไม่กี่ปีต่อมานี้ได้รับการเยาะเย้ยถากถาง ทั้งนี้การถือกำเนิดของสื่อมวลชนเสรีทำให้สิ่งต่าง ๆ ยังคงมีสภาพแย่มากขึ้น สถานภาพของ พระมหากษัตริย์กลายเป็นความยุ่งยากที่สำคัญ ความเคลื่อนไหวของการแสดงความคิดเห็นในประเทศนี้ เป็นสัญญาณว่า วันเวลาของระบบการปกครองโดยบุคคลเพียงผู้เดียวเริ่มสิ้นสุด จึงต้องทำให้สถานภาพ

ของพระมหากษัตริย์มีความมั่นคงถ้าจะให้ราชวงศ์นี้ยังคงอยู่ต่อไป โดยวิธีของการรับประกันจะต้องมีการจัดตั้งขึ้นเพื่อป้องกันพระมหากษัตริย์ที่ไม่มีพระปรีชาสามารถ

ต่อมาพระยากัลยาณไมตรี ได้มีบันทึกความเห็นทูลเกล้าฯ ลงวันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๔๖๙ เพื่อเป็นการถวายคำปรึกษาแต่รัชกาลที่ ๗ จึงได้แปลและเรียบเรียงเฉพาะที่เป็นการถวายคำตอบต่อพระราชปจฉาที่ ๑ และพระราชปจฉาที่ ๒ ในส่วนที่เป็นสาระสำคัญโดยสังเขป (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๓๘ข, น. ๔๔-๕๐) ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ การสืบราชสมบัติ หลักการการสืบราชสมบัติ โดยปัญหาที่ต้องตระหนักคือ สถานการณ์ของประเทศสยามแตกต่างจากสถานการณ์ของประเทศอังกฤษและประเทศอื่นที่มีการจำกัดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ สิ่งที่ทำได้ดีในประเทศอังกฤษ ถ้านำมาใช้กับประเทศสยามอาจก่อให้เกิดความเสียหายร้ายแรง ฉะนั้นประเทศสยามไม่ควรเลียนแบบระบบของประเทศตะวันตก แต่ควรมีวิวัฒนาการจากประสบการณ์ที่มีอยู่และปรับให้เข้ากับเงื่อนไขของประเทศสยามเอง

ในประเทศอังกฤษปรากฏว่า พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์มีอยู่อย่างจำกัด ถ้ามีพระมหากษัตริย์ที่ทรงไม่พระปรีชาสามารถหรือไม่มีความสุจริตก็จะไม่สร้างความเสียหายให้แก่ประเทศ ในขณะที่ประเทศสยามกำหนดให้พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจอย่างล้นพ้น ถ้ามีพระมหากษัตริย์ที่ขาดพระปรีชาสามารถหรือไม่มีความสุจริตก็จะสร้างความเสียหายต่อประเทศ ฉะนั้นจึงเป็นเรื่องที่สำคัญมากสำหรับประเทศสยามที่จะต้องมีการมีพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถมากกว่าประเทศอื่น เช่น อังกฤษ

แม้ว่าประเทศอังกฤษดำเนินการแนวทางสืบราชสันตติวงศ์ในรูปแบบ primogeniture (ลำดับการสืบราชสมบัติให้ลำดับจากสมเด็จพระบรมราชโอรสองค์ใหญ่และผู้สืบเชื้อสายเป็นลำดับแรก) แม้ว่าเป็นหลักการที่พึงปฏิบัติได้ แต่ประเทศสยามไม่ควรดำเนินการในลักษณะนี้ เนื่องจากความสงบสุขของประเทศขึ้นอยู่กับเลือกสรรพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถ จึงควรเลือกพระราชวงศ์ที่มีพระปรีชาสามารถมากที่สุดเพื่อทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ ดังนั้นพระยากัลยาณไมตรี จึงมีความเห็นว่าการปฏิบัติที่เป็นอยู่ไม่ทำให้เกิดการเลือกสรรพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถ ทั้งนี้อาจจะได้พระมหากษัตริย์ที่อ่อนแอและไม่ทรงพระปรีชาสามารถก็ได้ ถ้าพระราชวงศ์องค์นั้นอยู่ในลำดับที่จะสืบราชสมบัติได้ ดังนั้นกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ไม่ควรกำหนดให้ลำดับการสืบราชสมบัติขึ้นอยู่กับระดับชั้น (rank) ความอาวุโส หรือหลักการที่เบ็ดเสร็จสมบูรณ์อื่น ๆ แต่ควรมีทางเลือกที่เป็นอิสระและไม่มีอุปสรรคราบเท่าที่ผู้สืบราชสมบัติเป็นพระราชวงศ์ แต่เพื่อเป็นการป้องกันการอ้างสิทธินอกกฎหมายจากแผนการสำหรับความก้าวหน้าส่วนตัว จึงควรจำกัดให้พระรัชทายาทมาจากพระราชโอรสที่ประสูติแต่พระมเหสีในทุกระดับชั้นหรือพระราชวงศ์ โดยอาจเป็นไปได้ที่จะไม่ควรเปิดโอกาสให้พระราชโอรสที่ประสูติแต่พระสนมเป็นพระรัชทายาท

สำหรับช่วงเวลาที่เหมาะสมสำหรับการแต่งตั้งพระรัชทายาทนั้น ควรมีการดำเนินการก่อนที่พระมหากษัตริย์จะสวรรคต ถ้าไม่มีการแต่งตั้งพระรัชทายาทจนกระทั่งพระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคตจะเป็นเรื่องอันตรายอย่างยิ่ง เนื่องจากกลุ่มต่าง ๆ จะสนับสนุนพระราชวงศ์ในกลุ่มของตนเอง เพื่อให้เป็นพระมหากษัตริย์และอาจนำไปสู่สงครามกลางเมืองได้ ทั้งนี้เป็นเรื่องสำคัญเมื่อในเวลาทีพระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคตแล้ว บรรดาพระราชวงศ์ควรรวมกันอย่างมีเอกภาพเพื่อสนับสนุนพระรัชทายาท ซึ่งเรื่องนี้แทบจะไม่เกิดขึ้นถ้าไม่มีการแต่งตั้งพระรัชทายาทในช่วงเวลาที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระชนม์ชีพอยู่

ในประเด็นของพระราชวงศ์ที่จะเป็นพระรัชทายาทนั้น พระยาภิบาลมโตรีมีทัศนคติว่า การแต่งตั้งพระรัชทายาทไม่ควรดำเนินการโดยพระมหากษัตริย์เพียงลำพังเท่านั้น แต่ควรประกอบด้วยการถวายคำปรึกษาและความเห็นชอบจากองคมนตรีสภา ถ้าการแต่งตั้งพระรัชทายาทดำเนินการโดยพระมหากษัตริย์ จะเป็นอันตรายอย่างยิ่งถ้ากลุ่มของพระราชวงศ์ ที่ไม่เชื่อในพระปรีชาสามารถและเกิดปัญหาความไม่จงรักภักดีต่อพระรัชทายาท และถ้าพระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคตแล้วอาจทำให้เกิดวิกฤตการณ์ได้ ทั้งนี้ได้มีการอธิบายต่อไปว่า ถ้ามีการแต่งตั้งพระรัชทายาทจากพระราชโอรสที่ยังพระเยาว์อยู่ จะทำให้พระบรมวงศานุวงศ์ระดับสูงและเสนาบดีมีความรู้สึกว้าวุ่น ประเทศสยามอยู่ในสภาวะวิกฤตการณ์และมีการปกครองโดยผู้สำเร็จราชการในระยะเวลาที่ยาวนาน ฉะนั้นอาจมีการเคลื่อนไหวเพื่อเป็นการขจัดภัยอันตรายของประเทศด้วยการถอดถอนยุวกษัตริย์จากราชสมบัติ เพื่ออัญเชิญผู้มีความสามารถสำหรับทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์แทนยุวกษัตริย์ ซึ่งอาจทำให้เกิดสงครามกลางเมืองกับกลุ่มผู้สนับสนุนยุวกษัตริย์ขึ้นได้

หรือกล่าวได้อีกลักษณะหนึ่งว่า ความจงรักภักดีของพระราชวงศ์และเหล่าเสนาบดีต่อพระรัชทายาทเมื่อพระมหากษัตริย์สวรรคตแล้ว เป็นเรื่องสำคัญของประเทศสยามต่อการสร้างความผาสุกให้เกิดขึ้นภายในประเทศ โดยหนทางเดียว คือ การกำหนดให้องคมนตรีสภามีบทบาทในการเลือกพระรัชทายาทด้วย และพระยาภิบาลมโตรีมีทัศนคติว่า การกระทำของพระมหากษัตริย์องค์ที่แล้วในการเลือกพระรัชทายาทด้วยพระองค์เองเป็นการกระทำที่ไม่ควรดำเนินการและไม่ควรกระทำตาม

สำหรับวิธีการได้มาซึ่งพระรัชทายาท ควรกำหนดให้มีการลงคะแนนลับโดยผู้ลงคะแนนเสียงขององคมนตรีสภา ซึ่งถ้ามีการใช้สิทธิโดยเสรีอย่างแท้จริงจะทำให้มีความอิสระจากความลำบากรังเกียจที่เกิดจากการลงคะแนนอย่างเปิดเผยและไม่เป็นความลับ เนื่องจากการลงคะแนนอาจจะไม่สอดคล้องกับพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ก็ได้ ดังนั้นหนทางเดียวที่จะยืนยันการใช้สิทธิอย่างเสรี คือ การลงคะแนนลับ ทั้งนี้มีความเป็นไปได้ว่า ควรกำหนดเกณฑ์การลงคะแนนที่สูงกว่าการใช้เสียงข้างมากเท่านั้นด้วยการกำหนดให้มีจำนวนสามส่วนในสี่ส่วนของสมาชิกองค์กรที่อยู่ในราชอาณาจักรเป็นเกณฑ์คะแนนเสียงของการเลือก เพื่อป้องกันปัญหาความไม่จงรักภักดีต่อพระรัชทายาท

สำหรับประเด็นถัดไป คือ การให้องค์กรใดเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่เลือกพระรัชทายาทระหว่างองคมนตรีสภาหรืออภิรัฐมนตรีสภาและเสนาบดีสภา ซึ่งจะทำให้มีความชัดเจนว่า องค์กรใดเป็นตัวแทนที่แท้จริงของกลุ่มผลประโยชน์ที่มีความหลากหลายต่าง ๆ ในราชอาณาจักร และสะท้อนความเห็นของประชาชนที่อยู่ในการควบคุมขององค์กรนั้น ซึ่งพิจารณาแล้วว่า ควรเป็นองคมนตรีสภา ถ้ารูปแบบของรัฐบาลตามที่ให้คำแนะนำต่อไปมีการปรับใช้แล้ว จึงมีความชัดเจนมากขึ้นว่า องค์กรที่ทำหน้าที่ให้ความเห็นชอบต่อพระรัชทายาทควรเป็นองคมนตรีสภา เนื่องจากอภิรัฐมนตรีสภาและเสนาบดีสภามีขนาดเล็กจนกระทั่งเป็นผลให้นายกรัฐมนตรี (ถ้ามีตำแหน่งนายกรัฐมนตรีตามคำแนะนำของพระยาภิบาลมโตรี-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) อาจสั่งการให้เสนาบดีลงคะแนนเสียงตามที่ได้กำหนดไว้ และ ๒ องค์กรนี้มีขนาดไม่ใหญ่เท่ากับองคมนตรีสภา

สำหรับเงื่อนไขของการแต่งตั้งพระรัชทายาทควรให้เป็นบทเฉพาะกาลเป็นการชั่วคราว เพื่อให้มีการปรับปรุงแก้ไขได้ตามเวลาและเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงไปโดยมีการเปลี่ยนแปลงองค์พระรัชทายาทได้ ดังนั้นพระยาภิบาลมโตรี จึงมีข้อเสนอว่า พระมหากษัตริย์และองคมนตรีสภาควรพิจารณาเลือกพระรัชทายาทในทุกช่วงเวลา ๕ ปีหรือทุกช่วงเวลา ๑๐ ปี โดย ณ จุดสิ้นสุดของช่วงเวลาที่ยกตัวอย่าง

ภายหลังเมื่อรัชกาลที่ ๗ ทรงมีพระราชบันทึกไปถึงพระยาภักดีธรรมาธิบดี แม้ว่าจะได้มีแนวคิดที่จะสถาปนาระบบประชาธิปไตยในประเทศไทยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี ๒๔๗๕ รวมทั้งได้มีการตราพระราชบัญญัติองค์มนตรีสภา พ.ศ. ๒๔๗๐ เพื่อใช้บังคับแทนพระราชบัญญัติว่าด้วยองค์มนตรี จุลศักราช ๑๒๓๖ หรือที่เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า พระราชบัญญัติปรีวีเคาน์ซิล คือที่ปรึกษาในพระองค์ เพื่อเป็นการจัดโครงสร้างองค์มนตรีสภาให้มีระเบียบแบบแผนที่สอดคล้องกับยุคสมัย ซึ่งเรื่องดังกล่าวนี้เกี่ยวข้องกับการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียรบาลฯ เนื่องจากบทบัญญัติตามมาตรา ๒๐ แห่งกฎหมายเทียรบาลฯ กำหนดให้องค์มนตรีสภาเป็นองค์กรที่ให้ความเห็นชอบต่อการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียรบาลฯ แต่ไม่ปรากฏว่า มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียรบาลฯ ซึ่งสันนิษฐานได้ คือ ข้อเสนอร่างรัฐธรรมนูญของพระยาภักดีธรรมาธิบดีได้รับการคัดค้านจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศรราชานุภาพในฐานะอภิรัฐมนตรี นอกจากนั้นอาจสันนิษฐานสาเหตุดังกล่าวเพิ่มเติมรวมทั้งเหตุที่ไม่มีการแต่งตั้งพระราชทายาทว่า น่าจะมีเหตุผล ๔ ประการ ดังนี้

ประการที่ ๑ แนวทางหลักหรือภาพรวมของประเทศไทยหรือประเทศสยามยังไม่มีข้อสรุปว่าจะกำหนดรูปแบบของระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ และรัฐสภาในรูปแบบใด ฉะนั้นในเมื่อแนวทางหลักยังไม่อาจกำหนดได้ การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียรบาลฯ หรือกระบวนการสืบราชสมบัติซึ่งเป็นองค์ประกอบย่อยของการปกครองประเทศจึงไม่อาจดำเนินการปรับเปลี่ยนได้เช่นกัน

ประการที่ ๒ แนวความคิดของพระยาภักดีธรรมาธิบดีเป็นการคัดค้านการแต่งตั้งพระราชทายาท โดยการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์แต่เพียงลำพังตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายเทียรบาลฯ โดยพระยาภักดีธรรมาธิบดี มีความเห็นว่า การแต่งตั้งพระราชทายาทควรได้รับการให้คำปรึกษาหรือความเห็นชอบจากองค์มนตรีสภา และเนื่องจากไม่มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียรบาลฯ ตามแนวความคิดของพระยาภักดีธรรมาธิบดี จึงน่าจะเป็นเหตุผลประการหนึ่งที่ยังไม่มีการแต่งตั้งพระราชทายาท

ประการที่ ๓ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ (๒๕๕๔, น. ๓๖๒) ทรงสันนิษฐานว่า ในขณะที่รัชกาลที่ ๗ ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ มีพระชนมพรรษาเพียง ๓๒ พรรษา จึงยังทรงมีความหวังที่จะมีพระราชโอรสของพระองค์เอง ฉะนั้นจึงมิได้มีประกาศตั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิตลอดุลยเดชเป็นพระราชทายาท

ประการที่ ๔ ความมีอิทธิพลทางการเมืองของจอมพลเรือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต สมเด็จพระเชษฐาธิราช และเป็นอภิรัฐมนตรีในขณะนั้น อีกทั้งทรงเคยดำรงตำแหน่งทางทหารมาก่อน ประกอบกับเป็นที่เคารพนับถือของพระราชวงศ์ทหาร และขุนนางในเวลานั้น โดยพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ (๒๕๕๔, น. ๓๖๒) ถึงกับเปรียบเทียบพระบารมีของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตเสมือนกับการมีพระบารมีของกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ก่อนทรงราชย์เป็นรัชกาลที่ ๓ ฉะนั้นปัจจัยดังกล่าวจึงน่าจะเป็นเหตุผลประการสำคัญที่เป็นผลให้รัชกาลที่ ๗ ทรงไม่ตัดสินใจพระทัยในเรื่องนี้ พร้อมกันนั้นพระราชวงศ์ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าที่อยู่ในลำดับสืบราชสมบัติมีจำนวนน้อยลงเนื่องจากสิ้นพระชนม์ไปหลายพระองค์ เช่น สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิตลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ ซึ่งเป็นพระราชโอรสในรัชกาลที่ ๕ ที่ประสูติแต่พระมเหสีลำดับที่ ๒ สิ้นพระชนม์ในปี ๒๔๗๒ (แต่มีพระโอรสที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะเป็นผู้สืบเชื้อสาย) หรือสมเด็จพระเจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ซึ่งเป็นพระราชโอรสในรัชกาลที่ ๕ ที่ประสูติแต่พระมเหสีลำดับที่ ๔ สิ้นพระชนม์ในปี ๒๔๗๕ (แต่มีพระโอรสเป็นผู้สืบเชื้อสาย) ทำให้สถานภาพของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต พระราชโอรสในรัชกาลที่ ๕ ที่ประสูติแต่พระมเหสีลำดับที่ ๓ มีความโดดเด่นมากขึ้นไปอีก เพราะเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าผู้เป็นพระราชโอรสในรัชกาลที่ ๕ ซึ่งยังมีพระชนม์ชีพอยู่พระองค์เดียวในช่วงเวลานั้น และด้วยความที่

เป็นผู้มีบทบาททางการบริหารราชการแผ่นดินอย่างยิ่งในช่วงก่อนปี ๒๔๗๕ จึงเป็นผลให้คณะราษฎรต้องขอเชิญให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสด็จไปอยู่ที่ต่างประเทศในเวลาต่อมาเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งทางการเมืองภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

๕.๖ บทวิเคราะห์พระราชกิจของรัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ สำหรับกระบวนการสืบราชสมบัติ

และกฏมณฑลที่ตราว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗

ทั้งนี้จากหลักฐานประวัติศาสตร์ที่อ้างถึงไปแล้ว จึงอาจประมวลได้ว่า รัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ ต่างมีพระอัจฉริยภาพและสายพระเนตรที่ยาวไกลในเรื่องการสืบราชสมบัติว่า คตินิยมของประเทศในทวีปยุโรปที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขแห่งรัฐ จะมีการแต่งตั้งพระรัชทายาทเพื่อให้กระบวนการสืบราชสมบัติมีความชัดเจน ประกอบกับประเทศไทยในเวลานั้นปกครองด้วยระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จึงทำให้การรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่พระมหากษัตริย์ ดังนั้นทิศทางของประเทศไทยจะมีลักษณะอย่างไรขึ้นอยู่กับพระปรีชาสามารถของพระประมุขแห่งรัฐเป็นสำคัญ ในขณะที่สถานการณ์ทางสากลระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ ที่มีการยึดครองประเทศต่าง ๆ ในทวีปเอเชียเป็นอาณานิคม โดยกลุ่มประเทศตะวันตกยังคงเป็นภัยคุกคามต่ออำนาจอธิปไตยของประเทศไทยอยู่ นอกจากนั้นกระแสการเปลี่ยนแปลงเกิดในหลายประเทศจากรูปแบบราชาณาจักรให้เป็นสาธารณรัฐ เช่น การปฏิวัติในประเทศจีนเมื่อ ค.ศ. ๑๙๑๑-๑๙๑๒ หรือการสถาปนาประเทศตุรกียุคใหม่เมื่อ ค.ศ. ๑๙๒๓ ตลอดจนกระแสเรียกร้องให้มีการปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยที่มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ และรัฐสภาที่ประกอบด้วยผู้แทนของประชาชน คาดว่าเป็นตัวแปรหนึ่งที่มีผลต่อการบริหารราชการแผ่นดิน หากให้เกิดความขัดแย้งในเรื่องการสืบราชสมบัติจะมีผลกระทบต่อการบริหารกิจการภายในและความมั่นคงของประเทศในที่สุด จากเหตุดังกล่าวจึงอาจเป็นผลให้รัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ ได้ทรงปฏิบัติพระราชกิจหลายครั้งทั้งที่เป็นทางราชการและเป็นการส่วนพระองค์ในประเด็นการสืบราชสมบัติ

โดยภายหลังจากที่รัชกาลที่ ๖ ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์แล้วในเดือนตุลาคม ๒๔๕๓ ภายใต้นหนึ่งเดือนหลังจากนั้นก็มีการดำเนินการแต่งตั้งและจัดลำดับผู้สืบราชสมบัติในฉบับล้นทันที โดยเริ่มจากลำดับจากสมเด็จพระราชอนุชาที่ร่วมสมเด็จพระราชชนนีเดียวกัน เนื่องจากรัชกาลที่ ๖ ทรงเชื่อในพระราชประเพณีที่ว่า พระมหากษัตริย์ควรถือกำเนิดจากพระราชบิดาและพระราชมารดา ที่เป็น “เจ้า” หรือพระราชวงศ์ด้วยกันทั้งคู่ หรือที่เรียกว่า หลักการ “อุกโตสุชาติ” จึงกำหนดเฉพาะสมเด็จพระราชอนุชาที่ร่วมสมเด็จพระราชชนนีเดียวกันเพื่อเป็นพระรัชทายาทชั่วคราว ทั้งนี้หากมีการศึกษาพระราชประวัติรัชกาลที่ ๖ อย่างละเอียดแล้ว จะมีข้อค้นพบว่า รัชกาลที่ ๖ มีพระราชวิริยะในการมีพระราชโอรสด้วยความคาดหวังจะให้เป็นพระรัชทายาทต่อไปแต่เหตุการณ์ไม่เป็นไปเช่นนั้น ในขณะเดียวกันพระราชอนุชาที่ร่วมพระราชชนนีได้สิ้นพระชนม์ไปแล้วจำนวน ๒ พระองค์ ในขณะที่รัชกาลที่ ๖ ยังไม่มีพระราชโอรส จึงเชื่อได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีการตรากฏมณฑลที่ตราว่า โดยในเวลาต่อมารัชกาลที่ ๖ ทรงจัดทำกฏมณฑลที่ตราว่า ในเบื้องต้นด้วยพระองค์เองก่อนพระราชทานแก่กรรมการร่างกฎหมายเพื่อไปแก้ไขเพิ่มเติมต่อไป และในที่สุดกฏมณฑลที่ตราว่า มีผลบังคับใช้ในปี ๒๔๖๗ แม้ว่าในกฏมณฑลที่ตราว่าไม่ได้ระบุว่า ผู้สืบราชสมบัติต้องถือกำเนิดตามหลักการ “อุกโตสุชาติ” ที่พระราชบิดาและพระราชมารดาเป็นพระราชวงศ์ด้วยกันทั้งคู่ก็ตามที แต่หลักการสำคัญ คือ ยังคงให้ลำดับสืบราชสมบัติขึ้นอยู่กับสถานภาพของพระมารดาเป็นสำคัญและเมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่า รัชกาลที่ ๖ มีพระราชอนุชาร่วมพระราชชนนีที่มีพระชนม์ชีพอยู่พระองค์เดียว คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา จึงกำหนดในหนังสือสั่งเสนาบตีวงให้สืบราชสันตติวงศ์ในกรณีรัชกาลที่ ๖ ไม่มีพระราชโอรส

ต่อมาเมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา ทรงราชย์เป็นรัชกาลที่ ๗ ในเดือนพฤศจิกายน ๒๔๖๘ แล้ว ในปี ๒๔๖๙ ได้พระราชทานพระราชบัญญัติต่อพระยาภิรมย์มนตรี อดีตที่ปรึกษาการของประเทศไทย เพื่อมีพระราชปวงใน เรื่องการปกครองประเทศ จำนวน ๙ ข้อ โดยใน ๒ ข้อแรก เป็นประเด็นการสืบราชสมบัติ หรือการที่ส่งลายพระหัตถ์เป็นการส่วนพระองค์ถึงพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ พระภคินีในรัชกาลที่ ๗ เพื่อทรงย้ำว่า พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ถูกยกเว้นจากลำดับสืบราชสมบัติไปแล้ว ก็แสดงให้เห็นว่า รัชกาลที่ ๗ ทรงให้ความสำคัญและมีพระราชปวงในในเรื่องดังกล่าวนี้ แต่จากการวิเคราะห์เหตุการณ์ตามรัชสมัยของรัชกาลที่ ๗ ในข้อ ๕.๕ แล้ว ทำให้สันนิษฐานได้ว่ารัชกาลที่ ๗ ไม่อาจตัดสินพระทัยในเรื่องนี้สำหรับการแต่งตั้งพระรัชทายาท และเมื่อรัชกาลที่ ๗ ทรงไม่แต่งตั้งพระรัชทายาท ดังนั้นจึงมีความหมายตามกฎมณเฑียรบาลฯ ว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสงขลานครินทร์ มีฐานะเสมือนหนึ่งเป็นเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์พระองค์ที่ ๑ ในลำดับสืบพระราชสันตติวงศ์ และถึงแม้ว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสงขลานครินทร์จะสิ้นพระชนม์ในปี ๒๔๗๒ แต่สิทธิในลำดับสืบพระราชสันตติวงศ์ยังสืบทอดต่อไปถึงพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล พระโอรสพระองค์ใหญ่ในสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสงขลานครินทร์ เมื่อภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ รัชกาลที่ ๗ มีพระราชดำรัสและพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการกำหนดให้พระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสงขลานครินทร์ เป็นผู้สืบราชสมบัติตามข้อกำหนดในกฎมณเฑียรบาลฯ (รายละเอียดอยู่ในบทที่ ๗) แต่ก็ไม่มีการแต่งตั้งให้เป็นพระรัชทายาท จนกระทั่งเมื่อรัชกาลที่ ๗ ทรงสละราชสมบัติเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๗๗ แล้ว ขณะเดียวกันก็ทรงสละสิทธิในการแต่งตั้งพระรัชทายาทด้วย

๕.๗ การกำหนดกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ในรัฐธรรมนูญไทย

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ คณะผู้ยึดอำนาจหรือคณะราษฎร ได้จัดทำรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว คือ พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕ โดยที่ไม่ได้มีการยกเลิกกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ฯ หรือตรากฎหมายใหม่ขึ้นบังคับใช้แทน ทั้งนี้เพื่อให้กฎมณเฑียรบาลฯ มีสภาพบังคับเป็นกฎหมายสำหรับการสืบราชสมบัติต่อไป แต่เมื่อพิจารณาแล้วว่า การทรงราชย์ขององค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ต้องผ่านกระบวนการของสถาบันนิติบัญญัติ โดยไม่อาจเป็นการใช้พระราชอำนาจตามกฎมณเฑียรบาลฯ ได้แต่เพียงลำพังสำหรับการกำหนดให้พระราชวงศ์พระองค์ใดทรงราชย์ได้โดยทันที รวมทั้งหากพิจารณาแล้วว่า บทบัญญัติใดในกฎมณเฑียรบาลฯ ไม่สอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ดังนั้นองค์กรร่างรัฐธรรมนูญจึงได้กำหนดบทบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญซึ่งมีฐานะเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ เพื่อให้มีผลบังคับทางกฎหมายที่เหนือกว่ากฎมณเฑียรบาลฯ โดยไม่มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลฯ แต่ประการใด หลังจากนั้นในการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับต่อมาจนถึงฉบับปัจจุบันก็ได้มีการปฏิบัติในแนวทางนี้มาโดยตลอด

จากการตรวจสอบรัฐธรรมนูญและธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร ฉบับต่าง ๆ ปรากฏว่ามีการบัญญัติกฎมณเฑียรบาลฯ ในรัฐธรรมนูญจำนวน ๑๓ ฉบับ โดยกฎมณเฑียรบาลที่บัญญัติในรัฐธรรมนูญมีอยู่ฉบับเดียว คือ กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ สำหรับรัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๙ รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวบางฉบับ และธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรรวมทั้งสิ้น ๖ ฉบับ ไม่ได้บัญญัติเรื่องกฎมณเฑียรบาลไว้อย่างชัดเจน ทั้งนี้มีความเป็นไปได้ของสาเหตุที่ไม่ได้มีการบัญญัติไว้เนื่องจากรัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๙ รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวบางฉบับ และธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร ถูกบัญญัติขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์สำหรับการบริหารราชการแผ่นดินในระยะเวลา

อันสั้น (กรณีรัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๙ ที่กำหนดไว้ในมาตรา ๒๘ ให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญภายในสี่ปี นับแต่วันบังคับใช้รัฐธรรมนูญซึ่งมีนัยเพื่อให้มีบทบัญญัติเพิ่มเติมในภายหลัง) จึงบัญญัติเฉพาะมาตราเท่าที่ จำเป็นไว้ในรัฐธรรมนูญหรือธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร แต่ทว่ามีบทบัญญัติมาตราหนึ่งที่เปิดกว้าง สำหรับวินิจฉัยในกรณีต่าง ๆ ซึ่งระบุในลักษณะว่า “ในเมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ (ธรรมนูญการ ปกครองฯ) นี้บังคับแก่กรณีใด ให้วินิจฉัยกรณีนั้นไปตามประเพณีการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ที่มีหมายความถึงการบังคับใช้โดยอนุโลมในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการ สืบราชสันตติวงศ์ด้วย สำหรับรัฐธรรมนูญที่มีการบัญญัติกฎหมายกษัตริย์ราชบัลลังก์ มีจำนวน ๑๓ ฉบับ ดังนี้

- (๑) พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕
- (๒) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕
- (๓) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๘๙
- (๔) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๔๙๐
- (๕) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๙๒
- (๖) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๙๕ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๙๕
- (๗) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๑
- (๘) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๗
- (๙) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๒๑
- (๑๐) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๔
- (๑๑) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐
- (๑๒) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐
- (๑๓) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗

ในส่วนของรัฐธรรมนูญและธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรที่ไม่มีการบัญญัติเรื่อง กฎหมายกษัตริย์ราชบัลลังก์ไว้อย่างชัดเจน มีจำนวน ๖ ฉบับ ดังนี้

- (๑) ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๐๒
- (๒) ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๑๕
- (๓) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๙
- (๔) ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๒๐
- (๕) ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๓๔
- (๖) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๔๙

เมื่อพิจารณาถึงบทบัญญัติในหมวด ๒ พระมหากษัตริย์ของรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ ซึ่งมีผล บังคับใช้ต่อเนื่องตามความในมาตรา ๒ ของรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๗ ได้กำหนดประเด็นที่สำคัญในเรื่อง ดังกล่าว จำนวน ๒ ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ มาตรา ๒๒ มีข้อความดังนี้

“มาตรา ๒๒ ภายใต้บังคับมาตรา ๒๓ การสืบราชสมบัติให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗

การแก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะ เมื่อมีพระราชดำริประการใด ให้คณะองคมนตรีจัดทำร่างกฎมณเฑียรบาลแก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลเดิมขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเพื่อมีพระราชวินิจฉัยเมื่อทรงเห็นชอบและทรงลงพระปรมาภิไธยแล้ว ให้ประธานองคมนตรีดำเนินการแจ้งประธานรัฐสภา เพื่อให้ประธานรัฐสภาแจ้งให้รัฐสภาทราบ และให้ประธานรัฐสภาลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ และเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับเป็นกฎหมายได้

ในระหว่างที่สภาผู้แทนราษฎรสิ้นอายุหรือสภาผู้แทนราษฎรถูกยุบ ให้วุฒิสภานำหน้าที่รัฐสภาในการรับทราบตามวรรคสอง”

ข้อความดังกล่าวสรุปได้ว่า การสืบราชสมบัติให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ฯ สำหรับการแก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลฯ เป็นพระราชดำริและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ รวมทั้งกำหนดให้คณะองคมนตรีเป็นองค์กรในการจัดทำร่างแก้ไขเพิ่มเติม

ประเด็นที่ ๒ มาตรา ๒๓ มีข้อความดังนี้

“มาตรา ๒๓ ในกรณีที่ราชบัลลังก์หากว่างลงและเป็นกรณีที่พระมหากษัตริย์ได้ทรงแต่งตั้งพระรัชทายาทไว้ตามกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ แล้ว ให้คณะรัฐมนตรีแจ้งให้ประธานรัฐสภาทราบ และให้ประธานรัฐสภาเรียกประชุมรัฐสภาเพื่อรับทราบและให้ประธานรัฐสภาอัญเชิญองค์พระรัชทายาทขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์สืบไป แล้วให้ประธานรัฐสภาประกาศให้ประชาชนทราบ

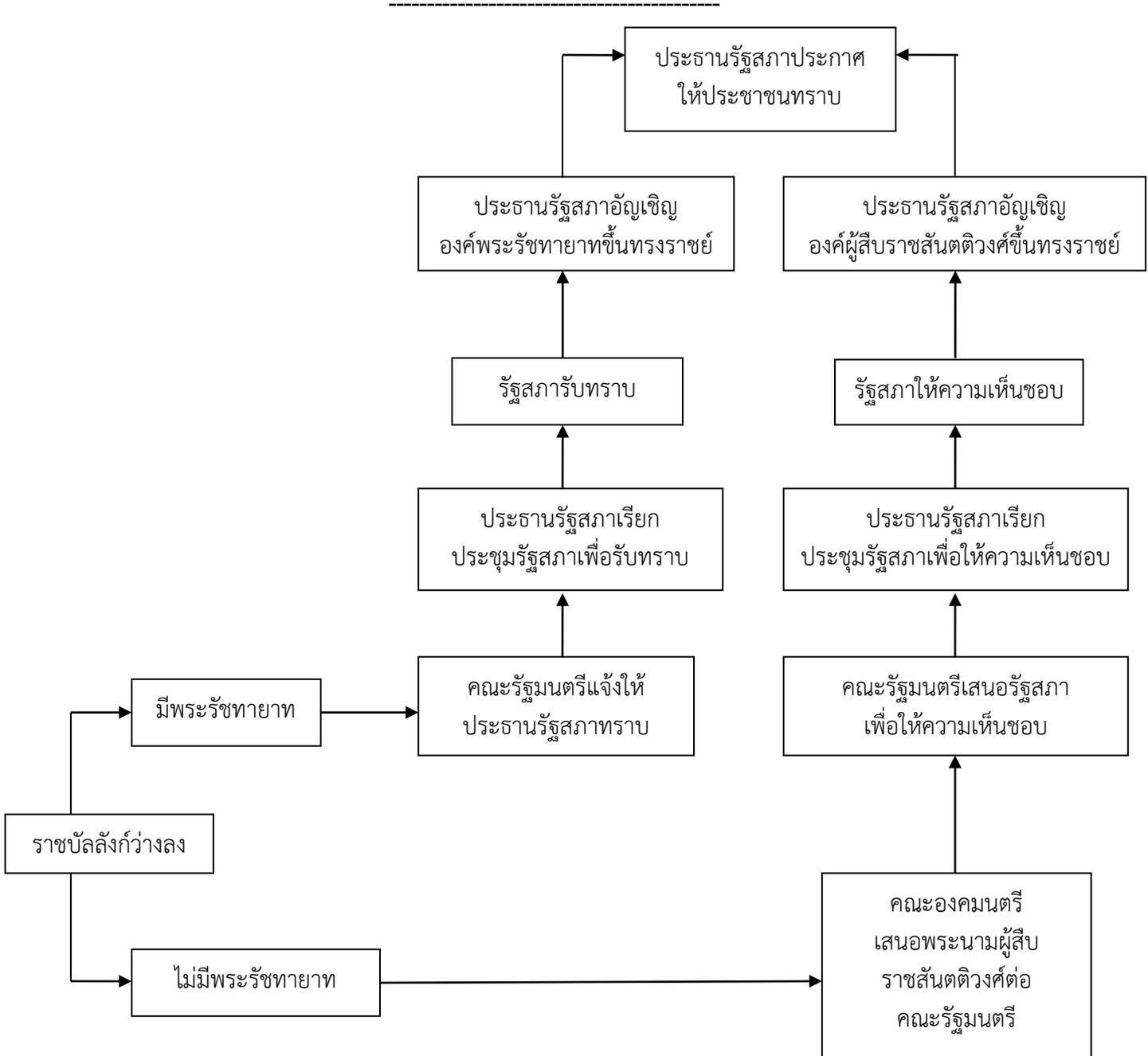
ในกรณีที่ราชบัลลังก์หากว่างลงและเป็นกรณีที่พระมหากษัตริย์มิได้ทรงแต่งตั้งพระรัชทายาทไว้ตามวรรคหนึ่ง ให้คณะองคมนตรีเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ตามมาตรา ๒๒ ต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อเสนอต่อรัฐสภาเพื่อรัฐสภาให้ความเห็นชอบ ในการนี้ จะเสนอพระนามพระราชธิดา ก็ได้ เมื่อรัฐสภาให้ความเห็นชอบแล้ว ให้ประธานรัฐสภาอัญเชิญองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์สืบไป แล้วให้ประธานรัฐสภาประกาศให้ประชาชนทราบ

ในระหว่างที่สภาผู้แทนราษฎรสิ้นอายุหรือสภาผู้แทนราษฎรถูกยุบ ให้วุฒิสภานำหน้าที่รัฐสภาในการรับทราบตามวรรคหนึ่งหรือให้ความเห็นชอบตามวรรคสอง”

ข้อความดังกล่าวสรุปได้ว่า หากราชบัลลังก์ว่างลงให้พิจารณาข้อเท็จจริงที่แบ่งได้เป็น ๒ กรณี โดยในกรณีที่ ๑ ได้มีการแต่งตั้งพระรัชทายาทอยู่แล้วก็ให้คณะรัฐมนตรีแจ้งต่อประธานรัฐสภาเพื่อทราบ และประธานรัฐสภามีหน้าที่เรียกประชุม **รัฐสภาเพื่อรับทราบ** (acknowledge) และอัญเชิญองค์พระรัชทายาทขึ้นทรงราชย์ตามขั้นตอนของรัฐธรรมนูญต่อไป สำหรับในกรณีที่ ๒ ไม่มีการแต่งตั้งพระรัชทายาท ดังนั้นให้คณะองคมนตรีเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ต่อคณะรัฐมนตรี และให้คณะรัฐมนตรีเสนอต่อรัฐสภา ในการนี้จะเสนอพระนามพระราชธิดาก็ได้ และให้ **รัฐสภามีหน้าที่ให้ความเห็นชอบ** (approval) หลังจากนั้นให้ประธานรัฐสภาอัญเชิญองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ขึ้นทรงราชย์ตามขั้นตอนของรัฐธรรมนูญต่อไป

ดังนั้นขั้นตอนการทรงราชย์ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ ปี ๒๕๔๐ และปี ๒๕๕๐ เป็นไปตามแผนภูมิดังนี้

แผนภูมิที่ ๓
ขั้นตอนการทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ตามบทบัญญัติของ
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๔
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ และ
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐

ที่มา ลำดับขั้นตอนโดย ฐาภกร จุลินทร

หมายเหตุ ๑. การสืบราชสมบัติให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎมณเฑียรบาลฯ

๒. กรณีการเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ จะเสนอพระนามพระราชธิดาก็ได้

สำหรับรายละเอียดของบทวิเคราะห์พัฒนาการของการบัญญัติกฎมณเฑียรบาลฯ ในรัฐธรรมนูญจะปรากฏในบทต่อไป

บทที่ ๖

บทวิเคราะห์พัฒนาการของการบัญญัติกฎหมายเทียบบาลในรัฐธรรมนูญไทย

ตารางที่ ๖

การบัญญัติกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗
ในรัฐธรรมนูญไทย จำนวน ๑๓ ฉบับ

ลำดับของรัฐธรรมนูญ	การบัญญัติกฎหมายเทียบบาลในรัฐธรรมนูญ
๑. พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕	มาตรา ๔ ผู้เป็นกษัตริย์ของประเทศ คือ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การสืบมรดกให้เป็นไปตามกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ และด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร
๒. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕	มาตรา ๙ การสืบราชสมบัติท่านว่าให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ และประกอบด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร
๓. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๘๙	มาตรา ๙ การสืบราชสมบัติให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ และประกอบด้วยความเห็นชอบของรัฐสภา
๔. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๔๙๐	มาตรา ๑๒ การสืบราชสมบัติให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ และประกอบด้วยความเห็นชอบของรัฐสภา
๕. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๙๒	มาตรา ๒๓ การสืบราชสมบัติให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ และประกอบด้วยความเห็นชอบของรัฐสภา การยกเลิกหรือแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ จะกระทำมิได้ มาตรา ๒๔ พระมหากษัตริย์ทรงบรรลุนิติภาวะเมื่อพระชนมายุครบสิบแปดปีบริบูรณ์ มาตรา ๒๕ ในกรณีที่ราชบัลลังก์หากว่างลง ให้คณะองคมนตรีเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ตามกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ต่อรัฐสภาเพื่อขอความเห็นชอบ เมื่อรัฐสภาให้ความเห็นชอบแล้ว ให้ประธานรัฐสภาอัญเชิญองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์สืบไป แล้วให้ประธานรัฐสภาประกาศเพื่อให้ประชาชนทราบ ฯลฯ

ตารางที่ ๖ (ต่อ)
การบัญญัติกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗
ในรัฐธรรมนูญไทย จำนวน ๑๓ ฉบับ

ลำดับของรัฐธรรมนูญ	การบัญญัติกฎหมายเทียบบาลในรัฐธรรมนูญ
<p>๖. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๙๕</p>	<p>มาตรา ๒๑ การสืบราชสมบัติให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ และประกอบด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร การยกเลิกหรือแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ จะกระทำมิได้</p> <p>มาตรา ๒๒ พระมหากษัตริย์ทรงบรรลุนิติภาวะเมื่อพระชนมายุครบสิบแปดปีบริบูรณ์</p> <p>มาตรา ๒๓ ในกรณีที่ราชบัลลังก์หากว่างลง ให้คณะองคมนตรีเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ตามกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ต่อสภาผู้แทนราษฎรเพื่อขอความเห็นชอบ เมื่อสภาให้ความเห็นชอบแล้ว ให้สภาอัญเชิญองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์สืบไป แล้วให้ประธานสภาประกาศเพื่อให้ประชาชนทราบ ฯลฯ</p>
<p>๗. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๑</p>	<p>มาตรา ๒๒ การสืบราชสมบัติให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ และประกอบด้วยความเห็นชอบของรัฐสภา การยกเลิกหรือแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ให้กระทำมิได้โดยวิธีการอย่างเดียวกันกับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ</p> <p>มาตรา ๒๓ ในกรณีที่ราชบัลลังก์หากว่างลง ให้คณะองคมนตรีเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ตามกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ต่อรัฐสภาเพื่อขอความเห็นชอบ เมื่อรัฐสภาให้ความเห็นชอบแล้วให้ประธานรัฐสภาอัญเชิญองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์สืบไป แล้วให้ประธานรัฐสภาประกาศเพื่อให้ประชาชนทราบ ฯลฯ</p>

ตารางที่ ๖ (ต่อ)

การบัญญัติกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗
ในรัฐธรรมนูญไทย จำนวน ๑๓ ฉบับ

ลำดับของรัฐธรรมนูญ	การบัญญัติกฎหมายเทียบบาลในรัฐธรรมนูญ
๘. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๗	<p>มาตรา ๒๕ การสืบราชสมบัติให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ และประกอบด้วยความเห็นชอบของรัฐสภา หากไม่มีพระราชโอรส รัฐสภาอาจให้ความเห็นชอบในการให้พระราชธิดาสืบราชสันตติวงศ์ก็ได้</p> <p>การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ให้กระทำได้โดยวิธีการอย่างเดียวกันกับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ</p> <p>มาตรา ๒๖ ในกรณีที่ราชบัลลังก์หากว่างลง ให้คณะองคมนตรีเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ตามกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ต่อรัฐสภา เพื่อขอความเห็นชอบ เมื่อรัฐสภาให้ความเห็นชอบแล้วให้ประธานรัฐสภาอัญเชิญองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์สืบไป แล้วให้ประธานรัฐสภาประกาศเพื่อให้ประชาชนทราบ ฯลฯ</p>
๙. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๒๑	<p>มาตรา ๒๐ การสืบราชสมบัติให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ และประกอบด้วยความเห็นชอบของรัฐสภา หากไม่มีพระราชโอรส รัฐสภาอาจให้ความเห็นชอบในการให้พระราชธิดาสืบราชสันตติวงศ์ก็ได้</p> <p>การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ให้กระทำได้โดยวิธีการอย่างเดียวกันกับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ</p> <p>มาตรา ๒๑ ในกรณีที่ราชบัลลังก์หากว่างลง ให้คณะองคมนตรีเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ตามมาตรา ๒๐ ต่อรัฐสภา เพื่อขอความเห็นชอบ เมื่อรัฐสภาให้ความเห็นชอบแล้วให้ประธานรัฐสภาอัญเชิญองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์สืบไป แล้วให้ประธานรัฐสภาประกาศเพื่อให้ประชาชนทราบ ฯลฯ</p>

ตารางที่ ๖ (ต่อ)
การบัญญัติกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗
ในรัฐธรรมนูญไทย จำนวน ๑๓ ฉบับ

ลำดับของรัฐธรรมนูญ	การบัญญัติกฎหมายเทียบบาลในรัฐธรรมนูญ
<p>๑๐. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๔</p>	<p>มาตรา ๒๐ ภายใต้บังคับมาตรา ๒๑ การสืบราชสมบัติให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗</p> <p>การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะ เมื่อมีพระราชดำริประการใด ให้องคมนตรีจัดร่างกฎหมายเทียบบาลแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลเดิมขึ้น ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเพื่อมีพระราชวินิจฉัย เมื่อทรงเห็นชอบและทรงลงพระปรมาภิไธยแล้ว ให้ประธานองคมนตรีดำเนินการแจ้งประธานรัฐสภาเพื่อให้ประธานรัฐสภาแจ้งให้รัฐสภาทราบ และให้ประธานรัฐสภาลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ และเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับเป็นกฎหมายได้</p> <p>มาตรา ๒๑ ในกรณีที่ราชบัลลังก์หากว่างลงและเป็นกรณีที่พระมหากษัตริย์ได้ทรงแต่งตั้งพระรัชทายาทไว้ตามกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ แล้ว ให้คณะรัฐมนตรีแจ้งให้ประธานรัฐสภาทราบ และให้ประธานรัฐสภาเรียกประชุมรัฐสภาเพื่อรับทราบและให้ประธานรัฐสภาอัญเชิญองค์พระรัชทายาทขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์สืบไป แล้วให้ประธานรัฐสภาประกาศให้ประชาชนทราบ</p> <p>ในกรณีที่ราชบัลลังก์หากว่างลงและเป็นกรณีที่พระมหากษัตริย์มิได้ทรงแต่งตั้งพระรัชทายาทไว้ตามวรรคหนึ่ง ให้คณะองคมนตรีเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ตามมาตรา ๒๐ ต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อเสนอต่อรัฐสภาเพื่อรัฐสภาให้ความเห็นชอบ ในการนี้ จะเสนอพระนามพระราชธิดาก็ได้ เมื่อรัฐสภาให้ความเห็นชอบแล้ว ให้ประธานรัฐสภาอัญเชิญองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์สืบไป แล้วให้ประธานรัฐสภาประกาศให้ประชาชนทราบ</p> <p>ในระหว่างที่สภาผู้แทนราษฎรสิ้นอายุหรือสภาผู้แทนราษฎรถูกยุบให้วุฒิสภำทำหน้าที่รัฐสภาในการรับทราบตามวรรคหนึ่งหรือให้ความเห็นชอบตามวรรคสอง</p>

ตารางที่ ๖ (ต่อ)
การบัญญัติกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗
ในรัฐธรรมนูญไทย จำนวน ๑๓ ฉบับ

ลำดับของรัฐธรรมนูญ	การบัญญัติกฎหมายเทียบบาลในรัฐธรรมนูญ
๑๑. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐	มาตรา ๒๒ ภายใต้บังคับมาตรา ๒๓ การสืบราชสมบัติให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗
๑๒. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ โดยที่รัฐธรรมนูญ ๒ ฉบับนี้มีข้อความและ ลำดับมาตราที่เหมือนกัน ในเรื่องดังกล่าวนี้	การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะ เมื่อมีพระราชดำริประการใด ให้คณะองคมนตรีจัดทำร่างกฎหมายเทียบบาลแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลเดิมขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเพื่อมีพระราชวินิจฉัย เมื่อทรงเห็นชอบและทรงลงพระปรมาภิไธยแล้ว ให้ประธานองคมนตรีดำเนินการแจ้งประธานรัฐสภาเพื่อให้ประธานรัฐสภาแจ้งให้รัฐสภาทราบ และให้ประธานรัฐสภาลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ และเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับเป็นกฎหมายได้ในระหว่างที่สภาผู้แทนราษฎรสิ้นอายุหรือสภาผู้แทนราษฎรถูกยุบ ให้อุติสภาทำหน้าที่รัฐสภาในการรับทราบตามวรรคสอง
๑๓. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗ ในมาตรา ๒ กำหนดให้ หมวด ๒ พระมหากษัตริย์ (รวมถึงมาตรา ๒๒-๒๓) ของรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ยังคงมีผลบังคับใช้และ เป็นส่วนหนึ่งของ รัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗	มาตรา ๒๓ ในกรณีที่ราชบัลลังก์หากว่างลงและเป็นกรณีที่พระมหากษัตริย์ได้ทรงแต่งตั้งพระรัชทายาทไว้ตามกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ แล้ว ให้คณะรัฐมนตรีแจ้งให้ประธานรัฐสภาทราบ และให้ประธานรัฐสภาเรียกประชุมรัฐสภาเพื่อรับทราบและให้ประธานรัฐสภาอัญเชิญองค์พระรัชทายาทขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์สืบไป แล้วให้ประธานรัฐสภาประกาศให้ประชาชนทราบ ในกรณีที่ราชบัลลังก์หากว่างลงและเป็นกรณีที่พระมหากษัตริย์มิได้ทรงแต่งตั้งพระรัชทายาทไว้ตามวรรคหนึ่ง ให้คณะองคมนตรีเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ตามมาตรา ๒๒ ต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อเสนอต่อรัฐสภาเพื่อรัฐสภาให้ความเห็นชอบ ในการนี้ จะเสนอพระนามพระราชธิดาก็ได้ เมื่อรัฐสภาให้ความเห็นชอบแล้ว ให้ประธานรัฐสภาอัญเชิญองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์สืบไป แล้วให้ประธานรัฐสภาประกาศให้ประชาชนทราบ ในระหว่างที่สภาผู้แทนราษฎรสิ้นอายุหรือสภาผู้แทนราษฎรถูกยุบ ให้อุติสภาทำหน้าที่รัฐสภาในการรับทราบตามวรรคหนึ่งหรือให้ความเห็นชอบตามวรรคสอง

ที่มา

ฐากร จุลินทร สืบจากหนังสือรวมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (๒๔๗๕-๒๕๔๙)

โดย สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (๒๕๔๙) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
พุทธศักราช ๒๕๕๐ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗

ตามที่กล่าวถึงข้างต้นแล้วว่า ในรัฐธรรมนูญของประเทศไทย จำนวน ๑๙ ฉบับ ปรากฏว่า มีการบัญญัติเรื่องกฎหมายเถียรบาลในรัฐธรรมนูญ จำนวน ๑๓ ฉบับ และกฎหมายเถียรบาลที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญมีอยู่ฉบับเดียวคือ กฎหมายเถียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ทั้งนี้มีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ในการจัดทำรัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ กล่าวคือ สภานิติบัญญัติแห่งชาติในขณะนั้น ได้มีมติตั้ง คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งนายมีชัย ฤชุพันธุ์ เป็นประธานคณะกรรมการ และเมื่อร่างรัฐธรรมนูญได้ถูกจัดทำโดยคณะกรรมการคณะดังกล่าวในขั้นแรกแล้ว จึงเสนอให้สภานิติบัญญัติแห่งชาติพิจารณาซึ่งสภานิติบัญญัติแห่งชาติได้พิจารณาแล้ว จึงมีมติตั้ง คณะกรรมการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ซึ่งนายโอสถ โกศิน เป็นประธานคณะกรรมการ เพื่อพิจารณาในลำดับถัดมาก่อนเสนอสภานิติบัญญัติฯ โดยเป็นการพิจารณาแบบเรียงมาตราและให้ความเห็นชอบในขั้นตอนสุดท้าย ดังนั้นจึงวิเคราะห์พัฒนาการดังกล่าวได้ดังนี้

๖.๑ การใช้ถ้อยคำที่สำคัญ

๖.๑.๑ ในรัฐธรรมนูญปี ๒๔๗๕ ฉบับที่ ๑ และรัฐธรรมนูญปี ๒๔๗๕ ฉบับที่ ๒ ใช้คำว่า “กฎหมายเถียรบาล” แต่ในรัฐธรรมนูญที่มีการบัญญัติในเรื่องนี้ฉบับต่อ ๆ มา ใช้คำว่า “กฎหมายเถียรบาล”

๖.๑.๒ ในรัฐธรรมนูญปี ๒๔๗๕ ฉบับที่ ๑ มีการอ้างพระนามของรัชกาลที่ ๗ ในฐานะพระมหากษัตริย์ของประเทศสยาม แต่ในรัฐธรรมนูญฉบับต่อ ๆ มา ไม่มีอ้างพระนามของพระมหากษัตริย์ในตัวบทมาตราแต่ประการใด

๖.๑.๓ ในรัฐธรรมนูญปี ๒๔๗๕ ฉบับที่ ๑ ใช้คำว่า “การสืบมรดก” แต่ในรัฐธรรมนูญที่มีการบัญญัติในเรื่องนี้ฉบับต่อ ๆ มา ใช้คำว่า “การสืบราชสมบัติ”

๖.๑.๔ ในรัฐธรรมนูญปี ๒๔๗๕ ฉบับที่ ๑ ใช้คำว่า “ให้เป็นไปตามกฎหมายเถียรบาลฯ” แต่ในรัฐธรรมนูญที่มีการบัญญัติในเรื่องนี้ฉบับต่อ ๆ มา ใช้คำว่า “ให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎหมายเถียรบาลฯ” ซึ่งความหมายของ ๒ ประโยคนี้มีความแตกต่างกัน โดยประโยคที่ ๑ มีความหมายในลักษณะว่า กฎหมายเถียรบาลฯ กำหนดให้ปฏิบัติในเรื่องใดแล้วจะต้องปฏิบัติตามที่กำหนดนั้น แต่ความหมายของประโยคที่ ๒ มีความหมายในลักษณะว่า ให้เป็นไปตามความหมายของกฎหมายเถียรบาลฯ โดยอาจปฏิบัติตาม “นัย” หรือความหมายของกฎหมายเถียรบาลฯ ที่สอดคล้องกับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ตามที่พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงษ์ประพันธ์ ประธานคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ สภาร่างรัฐธรรมนูญ ได้ชี้แจงในการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ ๔๙ วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๘ สรุปได้ว่า คำว่า “นัย” ซึ่งใช้มาตั้งแต่รัฐธรรมนูญปี ๒๔๗๕ ฉบับที่ ๒ ด้วยเหตุว่า การเสนอพระนามองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ของรัฐบาลต่อรัฐสภา เป็นการเสนอเพื่อขอรับความเห็นชอบแบบมีเงื่อนไข โดยมีข้อต้องถือปฏิบัติตามกฎหมายเถียรบาลฯ เท่านั้น แต่ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาด้วย ดังนั้นจึงใช้คำว่า “นัย” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๑๑, น. ๑๒๑)

๖.๑.๕ ในรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ กำหนดให้การสืบราชสมบัติขององค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์จะต้องมีเงื่อนไขที่สำคัญ คือ “ด้วยความเห็นชอบ” ของสภาผู้แทนราษฎรหรือรัฐสภา แล้วแต่กรณี ต่อมาเมื่อหลักเกณฑ์การสืบราชสมบัติเปลี่ยนแปลงไปตั้งแต่รัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ จึงทำให้ไม่มีคำว่า “ด้วยความเห็นชอบ” แล้ว แต่ยังมีคำว่า “รัฐสภาให้ความเห็นชอบ” ในกรณีที่ราชบัลลังก์ว่างลงและไม่มีการแต่งตั้งองค์พระราชทายาท โดยคณะองคมนตรีมีหน้าที่เสนอพระนามองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อเสนอต่อรัฐสภาเพื่อรัฐสภาให้ความเห็นชอบ

๖.๑.๖ ตั้งแต่รัฐธรรมนูญปี ๒๔๙๒ มีการใช้คำว่า “องค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์” สำหรับพระราชวงศ์ที่ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ซึ่งอาจจะเป็นองค์พระราชทายาทหรือไม่เป็นองค์พระราชทายาทก็ได้ ต่อมาเมื่อหลักเกณฑ์การสืบราชสมบัติเปลี่ยนแปลงไปตั้งแต่รัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ จึงเป็นผลให้ความหมายของ “องค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์” เปลี่ยนแปลงไป โดยมีความหมายคือ พระราชวงศ์ที่ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ในกรณีที่ไม่มีการแต่งตั้งองค์พระราชทายาทไว้ก่อน

๖.๒ การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗

รัฐธรรมนูญที่ใช้บังคับระหว่างปี ๒๔๗๕-๒๒ มีนาคม ๒๔๙๒ ไม่มีบทบัญญัติในเรื่อง การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลฯ อย่างไรก็ตามหากพิจารณาว่า รัฐสภาเป็นองค์กรด้านนิติบัญญัติที่มีอำนาจสูงสุดตามกฎหมายเรื่อง สภาวะสูงสุดของรัฐสภา (The Supremacy of parliament) ซึ่งนำเสนอโดย ไดซี (A.V. Dicey) นักกฎหมายชาวอังกฤษ ที่อธิบายสรุปได้ว่า รัฐสภาที่มีอำนาจที่จะตรากฎหมายต่าง ๆ (วิชญ์ เครืองาม, ๒๕๓๔, น. ๓๙๘-๓๙๙) ประกอบกับบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญปี ๒๔๗๕ ฉบับที่ ๒ (มาตรา ๓๖ และมาตรา ๖๒) และรัฐธรรมนูญปี ๒๔๘๙ (มาตรา ๑๘ และมาตรา ๘๖) กำหนดให้ร่างพระราชบัญญัติทั้งหลายจะตราขึ้นเป็นกฎหมายได้แต่โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎรและรัฐสภา แล้วแต่กรณี พร้อมกันนี้สภาผู้แทนราษฎรและรัฐสภายังทรงไว้สิทธิเด็ดขาดในการตีความแห่งรัฐธรรมนูญด้วย ยิ่งไปกว่านั้น มีประเพณีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่สภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลที่เกี่ยวข้องกับการเสกสมรส จำนวน ๒ ครั้งในปี ๒๔๗๕ และปี ๒๔๗๗ (รายละเอียดอยู่ในข้อ ๓.๕) ดังนั้นจึงอาจอนุมานได้ดังนี้ คือ แม้รัฐธรรมนูญที่ใช้บังคับระหว่างปี ๒๔๗๕-๒๒ มีนาคม ๒๔๙๒ จะไม่ได้บัญญัติในเรื่องการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลฯ ไว้ แต่ก็ยังเป็นอำนาจของสภาผู้แทนราษฎรหรือรัฐสภา แล้วแต่กรณี ในการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลฯ

อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมารัฐธรรมนูญปี ๒๔๙๒ ซึ่งถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่มีความเป็นประชาธิปไตยฉบับหนึ่งของไทย ได้บัญญัติข้อความที่ไม่ค่อยปรากฏในระบบกฎหมายไทย กล่าวคือ ในมาตรา ๒๓ วรรคสอง ไปกำหนดมิให้ยกเลิกหรือแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลฯ ซึ่งการกำหนดในลักษณะดังกล่าวอาจไม่สอดคล้องกับหลักการของการตรากฎหมายที่ปกติแล้วจะกำหนดให้มีบทบัญญัติที่สามารถปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมได้ตามลำดับศักดิ์ของกฎหมาย เช่น บทบัญญัติให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญหรือการเสนอกฎหมายระดับพระราชบัญญัติก็จะบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ หรือการบัญญัติให้มีกฎหมายลำดับรอง เช่น กฎกระทรวงหรือพระราชกฤษฎีกา ฯลฯ ได้มีการกำหนดไว้ในกฎหมายที่มีลำดับศักดิ์ทางกฎหมายสูงกว่า แต่การกำหนดไม่ให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลฯ เป็นกรณีที่ไม่สอดคล้องกับแนวทางดังกล่าวข้างต้น นอกจากนี้ยังอาจขัดกับข้อเท็จจริงที่ว่า บรรทัดฐานของสังคม เช่น กฎหมายหรือประเพณี ฯลฯ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามที่ประชาชนส่วนใหญ่ในสังคมกำหนดไว้ ทั้งนี้อาจจะมีเฉพาะหลักคำสอนทางศาสนาของศาสดาผู้เผยแผ่ซึ่งเสียชีวิตไปแล้วเท่านั้นที่ไม่สามารถแก้ไขได้ ยิ่งไปกว่านั้น แม้แต่พระมหากษัตริย์จะมีพระราชดำริสำหรับการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลฯ ก็ไม่อาจกระทำได้นอกจากบทบัญญัติดังกล่าวได้ห้ามมิให้กระทำ และไม่เพียงแต่รัฐธรรมนูญปี ๒๔๙๒ เท่านั้นที่ไปกำหนดมิให้ยกเลิกหรือแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลฯ แต่บทบัญญัติของมาตรา ๒๑ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๔๙๕ ได้มีบทบัญญัติในลักษณะเดียวกันอีกด้วย

เมื่อพิจารณาเจตนารมณ์ขององค์กรที่จัดทำรัฐธรรมนูญปี ๒๔๙๒ และปี ๒๔๙๕ ที่บัญญัติข้อความในลักษณะดังกล่าวน่าจะเจตนารมณ์ในการสร้างความมั่นคงสำหรับสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยศาสตราจารย์ไพโรจน์ ชัยนาม (๒๕๑๙, น. ๑๕) นักวิชาการด้านนิติศาสตร์ มีข้อสันนิษฐานว่า

แนวความคิดดังกล่าวน่าจะนำมาจากรัฐธรรมนูญญี่ปุ่น ค.ศ. ๑๘๘๙ (ซึ่งมีผลบังคับใช้ใน ค.ศ. ๑๘๙๐-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) ที่มีบทบัญญัติไม่ให้มีการยกเลิกหรือแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลาฯ ของญี่ปุ่น

เมื่อตรวจสอบเจตนารมณ์ในเรื่องนี้ของสภาร่างรัฐธรรมนูญที่จัดทำร่างรัฐธรรมนูญปี ๒๕๙๒ จากการชี้แจงของคณะกรรมการพิจารณาการร่างรัฐธรรมนูญในการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ ๔๕/๒๕๙๑ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๙๑ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๙๑ก, น. ๑๖๓๒-๑๖๓๙) จึงสรุปได้ดังนี้คือ

(๑) รัฐธรรมนูญต่างประเทศได้มีการกำหนดรายละเอียดของการสืบทอดสมบัติไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่ในกรณีของไทยมีความแตกต่างกันเนื่องจากกฎหมายเทียบบาลาฯ ของไทยได้กำหนดหลักเกณฑ์การสืบทอดสมบัติไว้แล้วจึงไม่จำเป็นต้องบัญญัติในรัฐธรรมนูญอีก และหากไปกำหนดให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลาฯ ได้ ก็จะไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์

(๒) หากมีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลาฯ ก็อาจดำเนินการใน ๒ ขั้นตอน โดยในขั้นตอนที่ ๑ จะต้องแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญก่อน เพื่อให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลาฯ ได้ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดในรัฐธรรมนูญ ต่อมาในขั้นตอนที่ ๒ จึงจะเสนอให้แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลาฯ

(๓) ในรัฐธรรมนูญได้กำหนดให้มีการตรากฎหมายใน ๒ รูปแบบคือ รูปแบบที่ ๑ การเสนอร่างพระราชบัญญัติ และรูปแบบที่ ๒ การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ หากกำหนดให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลาฯ จะทำให้การตรากฎหมายมี ๓ รูปแบบซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่จำเป็น

ทั้งนี้ถ้าพิจารณาบทบัญญัติทางกฎหมายแล้ว การปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลาฯ ตามรัฐธรรมนูญปี ๒๕๙๒ และปี ๒๕๙๕ อาจทำได้ใน ๒ ขั้นตอน โดยในขั้นตอนที่ ๑ จะต้องแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญก่อน หลังจากนั้นให้แก้ไขเพิ่มเติมข้อความใหม่เพื่อให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลาฯ ได้ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดในรัฐธรรมนูญ ต่อมาในขั้นตอนที่ ๒ จึงจะเสนอให้แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลาฯ ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดในรัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ตามการดำเนินการดังกล่าว มีความเป็นไปได้น้อยในทางปฏิบัติตั้งแต่ขั้นตอนที่ ๑ แล้ว เนื่องจากเงื่อนไขการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญปี ๒๕๙๒ ตามมาตรา ๑๗๓ และการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญปี ๒๕๙๕ ตามมาตรา ๑๑๑ ถูกกำหนดในลักษณะเดียวกันว่า ในการลงคะแนนเสียงของการให้ความเห็นชอบสำหรับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญจะต้องมีคะแนนเสียงเห็นชอบไม่ต่ำกว่า ๒ ใน ๓ ของจำนวนสมาชิกรัฐสภาซึ่งเป็นบทบัญญัติที่เป็นผลให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญสัมฤทธิ์ผลได้ยาก (รัฐธรรมนูญปี ๒๕๙๒ กำหนดให้รัฐสภาเป็นระบบสภาคู่ แต่ในรัฐธรรมนูญปี ๒๕๙๕ กำหนดให้รัฐสภาเป็นระบบสภาเดียวที่มีเฉพาะสภาผู้แทนราษฎร)

อนึ่ง จากการชี้แจงของคณะกรรมการฯ ต่อสภาร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าวข้างต้น ไม่ปรากฏว่า คณะกรรมการฯ หรือสภาร่างรัฐธรรมนูญ มีเจตนารมณ์จะให้กฎหมายเทียบบาลาฯ มีสถานะทางกฎหมายเทียบเท่ากับรัฐธรรมนูญ เพียงแต่คณะกรรมการฯ พิจารณาแล้วว่า กฎหมายเทียบบาลาฯ ได้มีข้อกำหนดสำหรับการสืบทอดสมบัติที่เหมาะสมอยู่แล้ว ประกอบกับการตรากฎหมายได้กำหนดให้มีรูปแบบของการเสนอร่างพระราชบัญญัติและการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบของการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลาฯ เพิ่มขึ้นอีกหนึ่งรูปแบบ

ต่อมาในรัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๑ ปี ๒๕๑๗ และปี ๒๕๒๑ หลักเกณฑ์และเงื่อนไขสำหรับการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลาฯ ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยในรัฐธรรมนูญ ๓ ฉบับนี้กำหนดให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลาฯ ได้ในวิธีการอย่างเดียวกันกับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญซึ่งถือได้ว่าเป็น

แนวทางที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติมากกว่ารัฐธรรมนูญปี ๒๕๙๒ และปี ๒๕๙๕ ที่ห้ามมิให้แก้ไขเพิ่มเติม กฎมณเฑียรบาลฯ ทั้งนี้จากกล่าวได้ว่า แนวทางดังกล่าวมาจากการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๑ ที่ หลวงประกอบนิติสาร สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ เสนอในการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ ๗ วันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๐๔ โดยได้เสนอว่า การแก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลฯ ที่มี ๒ ขั้นตอน ตามที่อ้างถึงแล้ว มีความตึงตัวมากเกินไป พร้อมกันนี้ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมตามกาลสมัยได้ จึงเสนอปรับให้การแก้ไข เพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลฯ ใช้วิธีการเดียวกับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ ซึ่งสภาร่างรัฐธรรมนูญได้มีมติ เห็นชอบตามการเสนอดังกล่าว (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๐๔, น. ๒๐๗-๒๗๔)

อย่างไรก็ตามในระหว่างการจัดทำร่างรัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๗ ในสมัยที่นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้มีแนวคิดที่จะบัญญัติการห้ามมิให้แก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลฯ อีก ครั้งหนึ่ง โดยคณะรัฐมนตรีในขณะนั้นเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ยกร่างรัฐธรรมนูญในเบื้องต้น ด้วยการแต่งตั้ง คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญเพื่อทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญและให้นำเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาให้ ความเห็นชอบก่อนที่จะเสนอสภานิติบัญญัติแห่งชาติต่อไป ในครั้งนั้นคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญไม่ กำหนดในการห้ามมิให้มีการยกเลิกหรือแก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลฯ ต่อมาเมื่อมีการเสนอคณะรัฐมนตรี เพื่อพิจารณา ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีจึงได้พิจารณาเสร็จสิ้นเมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗ โดย คณะรัฐมนตรีมีมติให้แก้ไขมาตรา ๒๕ วรรคสองของร่างรัฐธรรมนูญ ปี ๒๕๑๗ ในการเพิ่มข้อความว่า **“การยกเลิกหรือแก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ จะกระทำมิได้”** ทั้งนี้แฟ้มงานเลขที่ ๒๘ สำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง ร่างรัฐธรรมนูญ ที่บันทึกโดยนาย สัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี ได้ระบุข้อความในแฟ้มงานดังกล่าว ที่เป็นการเป็นมาของมติ คณะรัฐมนตรีดังกล่าวว่า **“ ถาม รมว. โอสถ ก็ทักษมา รมว. สะอาด ทักท้วง เดิมมารัฐธรรมนูญทุก ฉบับไม่ให้แก้ไข คราวนี้เหตุใดจึงให้แก้ไข”** [รมว. โอสถ หมายถึง นายโอสถ โกศิน รัฐมนตรีว่าการ กระทรวงอุตสาหกรรม และ รมว. สะอาด หมายถึง นายสะอาด หงษ์ยนต์ รัฐมนตรีช่วยว่าการ กระทรวงอุตสาหกรรม-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา] (สถาบันสัญญา ธรรมศักดิ์ เพื่อประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙, น. ๓๙-๔๐) แต่ถึงกระนั้น ในขั้นตอนการพิจารณาของสภานิติบัญญัติ แห่งชาติ ปรากฏว่า คณะกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ พิจารณา แล้ว มีมติไม่แก้ไขข้อความดังกล่าวตามที่คณะรัฐมนตรีเสนอมา

ในเวลาต่อมาความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในขณะยกร่างรัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ โดยในการ ประชุมคณะกรรมการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฯ ครั้งที่ ๑๓ วันศุกร์ที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๓๔ (ซึ่งนาย โอสถ โกศิน เป็นประธานคณะกรรมการ) ได้กำหนดหลักการใหม่จากการเสนอของนายทินพันธุ์ นาคะตะ กรรมาธิการ และการสนับสนุนของนายโอสถ โกศิน ประธานคณะกรรมการ ที่สรุปได้ว่า รัฐธรรมนูญ กำหนดให้พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจเฉพาะพระองค์หลายประการ เช่น การแต่งตั้ง/การถอดถอน องคมนตรี การแต่งตั้ง/การถอดถอนข้าราชการในพระองค์และสมุหราชองครักษ์ หรือการพระราชทาน อภัยโทษ เป็นต้น และกฎมณเฑียรบาลฯ เป็นกฎหมายที่มีฐานะเป็นกฎหมายพิเศษที่บัญญัติไว้เฉพาะตั้งแต่ ก่อนมีรัฐธรรมนูญจึงย่อมเป็นข้อยกเว้นการใช้อำนาจนิติบัญญัติได้ ฉะนั้นไม่ควรให้การแก้ไขเพิ่มเติมกฎ มณเฑียรบาลฯ ไปปะปนหรือใช้วิธีการเดียวกับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญซึ่งจะต้องเป็นการเสนอโดย คณะรัฐมนตรีหรือสมาชิกสภาฯ แต่หาว่าไม่ได้มาจากพระราชดำริของพระมหากษัตริย์ และถ้าไปใช้วิธีการ แก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลฯ ในวิธีการเดียวกับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ จะมีขั้นตอนที่ยุ่งยาก

ดังนั้นจึงกำหนดแนวทาง ๒ ประการคือ ๑. การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลฯ ให้เป็นพระราชอำนาจเฉพาะของพระมหากษัตริย์ ๒. ไม่ต้องผ่านกระบวนการทางรัฐสภา แต่ให้คณะองคมนตรีเป็นองค์กรสำหรับการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลฯ ซึ่งที่ประชุมมีมติให้ฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการฯ ดำเนินการตามแนวทางที่ได้มีการอภิปรายไว้ ต่อมาจึงสรุปได้ว่า การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลฯ ให้เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะ เมื่อมีพระราชดำริแล้ว จึงให้คณะองคมนตรีจัดทำร่างกฎหมายเทียบบาลแก้ไขเพิ่มเติมฯ และนำทูลเกล้าฯ ต่อจากนั้นดำเนินการตามขั้นตอนที่รัฐธรรมนูญกำหนดต่อไป ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้ยังถูกบัญญัติในรัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐ และปี ๒๕๕๐ ในเวลาต่อมาด้วย

สำหรับสาระสำคัญบางส่วนของ การอภิปรายของนายทินพันธุ์ นาคะตะ และนายโอสถ โกศิน ในที่ประชุมคณะกรรมการฯ ดังกล่าวข้างต้น มีดังนี้

“...นายทินพันธุ์ นาคะตะ : ฯลฯ ส่วนวรรคสองน่าจะรับให้แก้ไขครั้งนี้รับก็คือ การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลฯ ด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะ เมื่อทรงมีพระราชดำริประการใดให้คณะองคมนตรีจัดทำพระบรมราชโองการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลฯ นั้นขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเพื่อทรงมีพระบรมราชวินิจฉัย เมื่อทรงเห็นชอบและทรงลงพระปรมาภิไธยแล้วให้ดำเนินการแจ้งประธานรัฐสภาเพื่อให้ประธานรัฐสภาแจ้งให้รัฐสภาทราบและให้ประธานรัฐสภาลงนามรับพระบรมราชโองการ แล้วประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฯลฯ โดยหลักการครบรัฐธรรมนูญมีอำนาจเหนือกฎหมายเทียบบาลรัฐธรรมนูญมอบอำนาจให้แก่กฎหมายเทียบบาลได้ รัฐธรรมนูญอยู่ในฐานะที่ Supersede กฎหมายเทียบบาล จึงสามารถมอบพระราชอำนาจนี้ให้แก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ในการที่ทรงแก้ไขกฎหมายเทียบบาลด้วยพระองค์ตามที่ประสงค์เองครับ ฯลฯ อำนาจอธิปไตยซึ่งแฝงอยู่ในรัฐธรรมนูญหรือการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญนี้จะได้มอบเจตนารมณ์ซึ่งในภาษาปรัชญาใช้คำว่า General view คือ เจตจำนงค์ หรือเจตนารมณ์ของรัฐชาติเป็นบทบัญญัติอยู่ในรัฐธรรมนูญแล้วนี้ ผมเชื่อว่า เมื่อเป็นอย่างนี้แล้วอำนาจของรัฐธรรมนูญมีโดยชอบครับ ทั้งนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ ในการที่จะมอบอะไรให้ใครก็ได้ เพื่อพวกเขาจะได้สบายใจในลักษณะนั้นครับ ฯลฯ

นายโอสถ โกศิน : อย่างที่ท่านอาจารย์ทินพันธุ์ เสนอนี้ผมเห็นด้วย ฯลฯ ที่นี้เหตุผลที่ผมบันทึกเพียงไว้เป็นส่วนตัวนะครับ ผมเขียนไว้ว่าอย่างนี้ครับ

๑. กฎหมายเทียบบาลเป็นกฎหมายสูงสุดสำหรับองค์พระมหากษัตริย์ อันเป็นพระประมุขของชาติ โดยเฉพาะ จึงไม่ควรนำเอาวิธีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญมาใช้กับกฎหมายเทียบบาล
๒. การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญมีขั้นตอนยุ่งยากและจะต้องมีการอภิปรายในสภาอาจมีคำพูดที่จะเป็นการกระทบกระเทือน ... ฯลฯ
๓. การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญเป็นเรื่องการใช้อำนาจในทางนิติบัญญัติ แต่การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลเป็นพระราชอำนาจพิเศษของพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะ โดยกำหนดหลักเกณฑ์ไว้แน่นอนตามมาตรา ๒๐ แห่งกฎหมายเทียบบาลนั้น จึงนำวิธีแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลไปปะปนกับวิธีแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญไม่ได้

๔. อาจมีผู้ตั้งปัญหาว่า การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายระเบียบการตามกฎหมายระเบียบการ มาตรา ๒๐ จะเป็นการไม่ใช้อำนาจนิติบัญญัติตามระบอบประชาธิปไตยหรือไม่ ข้อนี้ตอบได้ว่ารัฐธรรมนูญเองก็ได้ถวายพระราชอำนาจเฉพาะพระองค์ให้แก่พระมหากษัตริย์ไว้หลายเรื่องแล้ว เช่น การแต่งตั้งถอดถอนองคมนตรี มาตรา ๑๐ การแต่งตั้งถอดถอนข้าราชการในพระองค์และสมุหราชองครักษ์ มาตรา ๑๕ ฯลฯ กฎหมายระเบียบการเป็นเรื่องการมีกฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะตั้งแต่ก่อนมีรัฐธรรมนูญเป็นเรื่องสำคัญของชาติบ้านเมืองย่อมเป็นข้อยกเว้นได้ ฯลฯ

๕. เวลานี้ก็มีพระราชบัญญัติธรรมดาซึ่งขัดกับรัฐธรรมนูญ แต่ก็ยังมีผลใช้บังคับได้ ฯลฯ กรณีเรื่องการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายระเบียบการซึ่งมีความสำคัญยิ่ง จึงถือได้ว่ายอมอยู่ในข้อยกเว้น ฯลฯ เหตุผลที่สำคัญอีกข้อหนึ่งก็คือ มาตรา ๒๐ วรรคหนึ่งซึ่งบัญญัติให้การสืบราชสันตติวงศ์เป็นไปตามกฎหมายระเบียบการนั้นก็แสดงอยู่ชัดแล้วว่า ให้กฎหมายระเบียบการเป็นกฎหมายพิเศษอยู่ในรัฐธรรมนูญ เมื่อเป็นกฎหมายพิเศษและในกฎหมายนั้นมีบัญญัติเรื่องการแก้ไขเพิ่มเติมไว้แล้วก็ต้องจับบทบัญญัตินั้นคือ มาตรา ๑๕ ..." (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๓๔ข)

ทั้งนี้กฎหมายระเบียบการฯ ไม่เคยถูกแก้ไขเพิ่มเติมแม้ว่าบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกำหนดหลักเกณฑ์ให้แก้ไขเพิ่มเติมได้ แต่เมื่อมีการจัดทำร่างรัฐธรรมนูญเมื่อใด คณะผู้ร่างรัฐธรรมนูญมีความประสงค์จะกำหนดกระบวนการเข้าสู่ตำแหน่งประมุขแห่งรัฐในลักษณะใด ก็จะใช้วิธีบัญญัติข้อความในรัฐธรรมนูญซึ่งมีฐานะเป็นกฎหมายสูงสุดเพื่อกำหนดสภาพบังคับมิให้บทบัญญัติบางมาตราของกฎหมายระเบียบการฯ มีผลบังคับใช้ต่อไปได้ (overrule) เช่น การห้ามมิให้จัดเอาราชานารีเข้าไว้ในลำดับสืบราชสันตติวงศ์ การแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายระเบียบการฯ และการบรรลุนิติภาวะของพระมหากษัตริย์ในรัฐธรรมนูญปี ๒๔๙๒ และรัฐธรรมนูญปี ๒๔๙๕ เป็นต้น

สำหรับแผนภูมิขั้นตอนการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายระเบียบการฯ ตามที่บัญญัติในกฎหมายระเบียบการฯ และรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ แบ่งได้เป็น ๔ กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายระเบียบการฯ ตามความในกฎหมายระเบียบการฯ ด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗

กลุ่มที่ ๒ การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายระเบียบการฯ ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๑ และปี ๒๕๑๗ โดยรัฐสภาซึ่งรวมถึงกรณีการออกเสียงประชามติและกรณีพระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบ

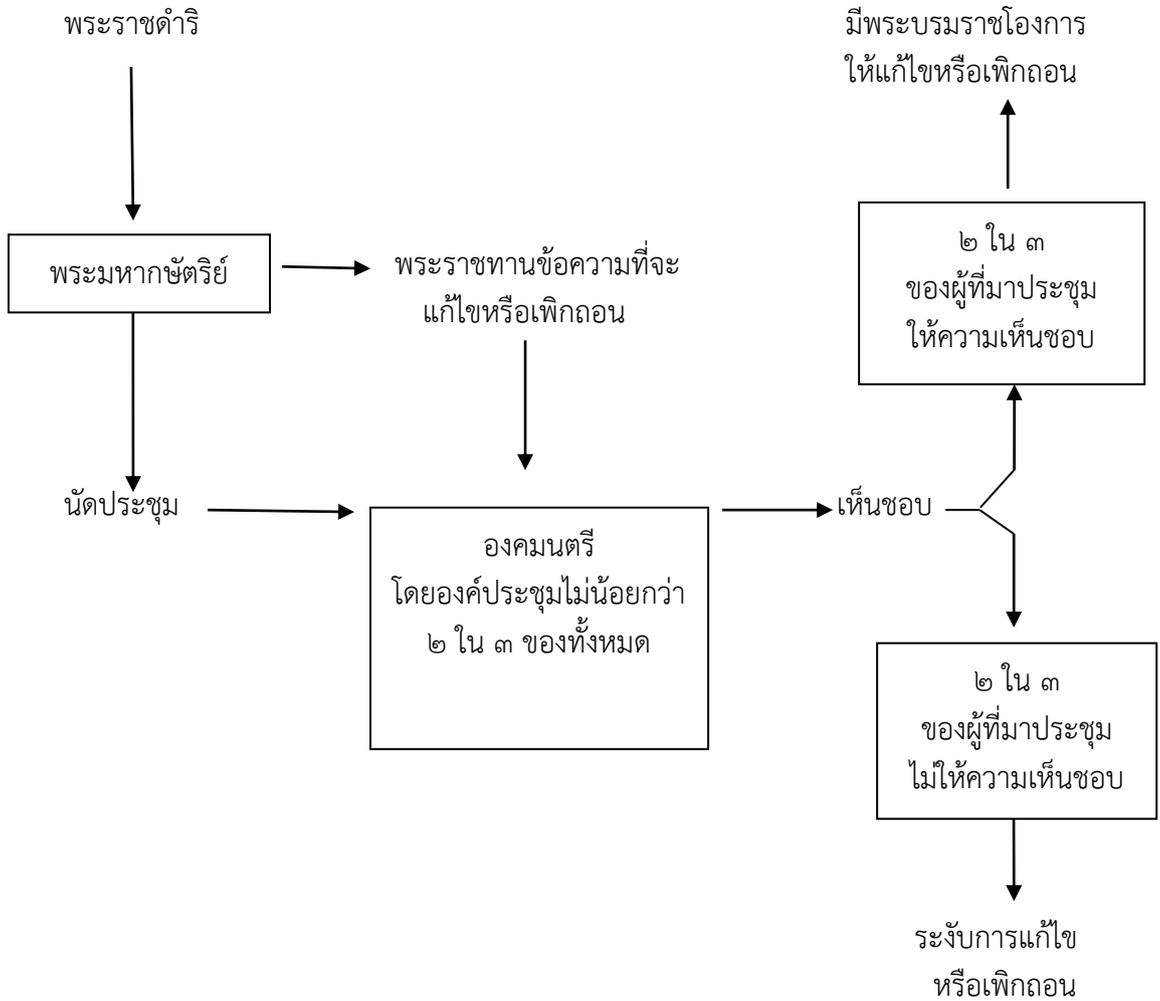
กลุ่มที่ ๓ การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายระเบียบการฯ ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญปี ๒๕๒๑ โดยรัฐสภาซึ่งรวมถึงกรณีพระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบ

กลุ่มที่ ๔ การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายระเบียบการฯ ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ ปี ๒๕๔๐ และปี ๒๕๕๐

(อนึ่ง รัฐธรรมนูญบางฉบับได้บัญญัติให้การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายระเบียบการฯ ใช้วิธีการเดียวกับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ และหากกำหนดให้การออกเสียงประชามติเป็นทางเลือกประการหนึ่งสำหรับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ จึงอาจถือว่า มีความหมายรวมถึงการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายระเบียบการฯ ด้วย)

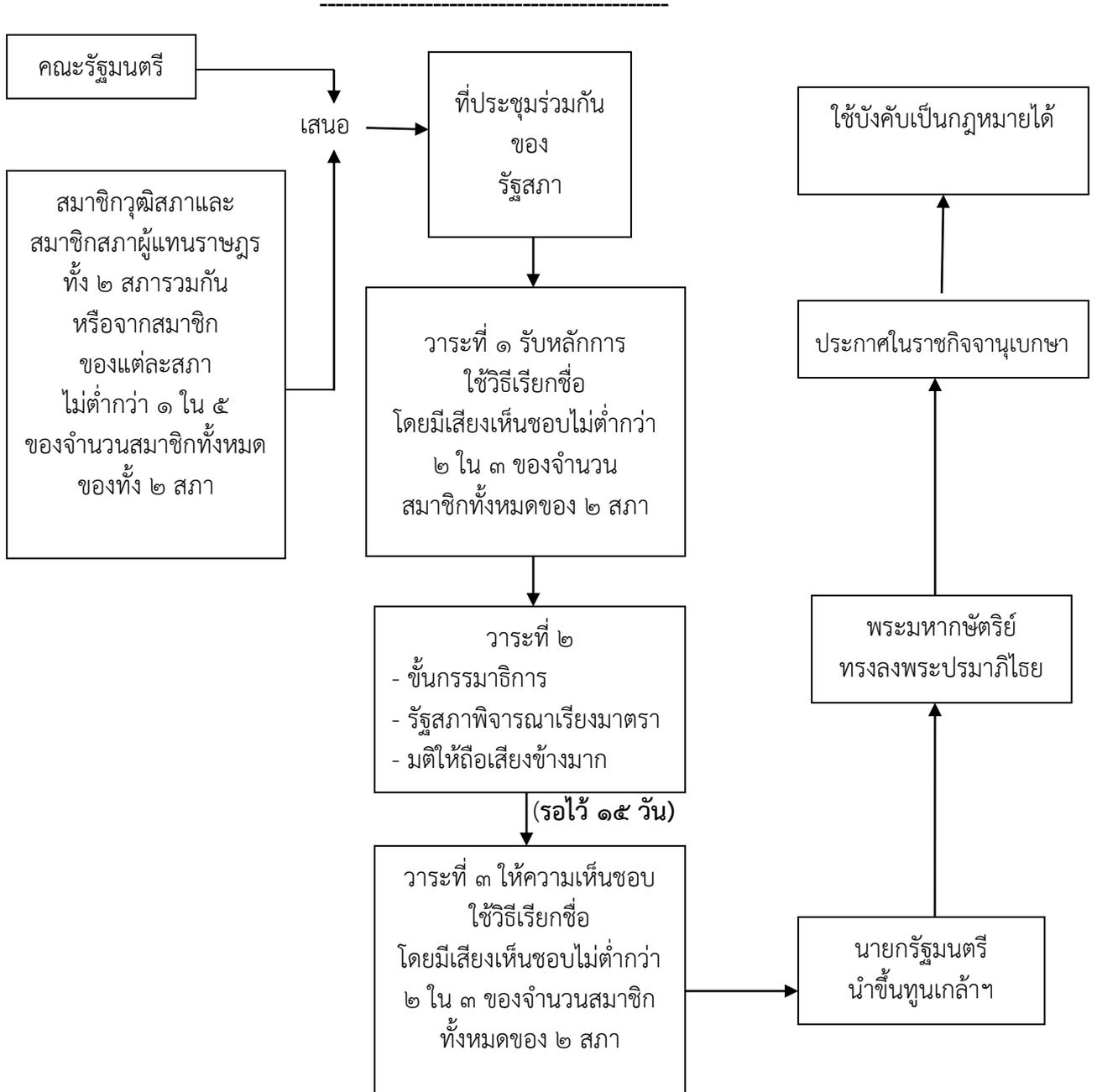
สำหรับรายละเอียดตามแผนภูมิ มีดังนี้

แผนภูมิที่ ๔
ขั้นตอนการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายระเบียบ
ตามกฎหมายระเบียบว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๕๖๗

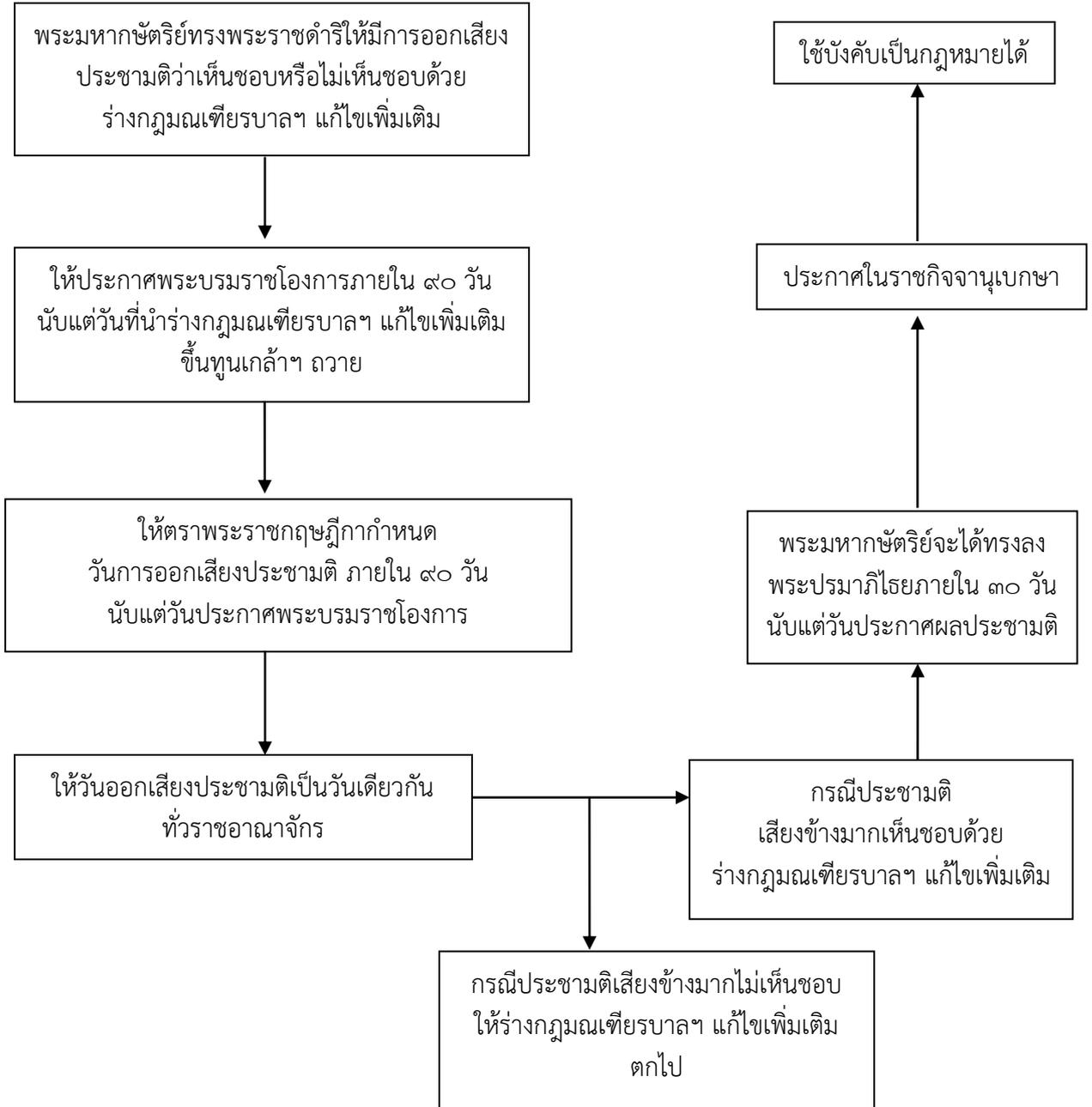
ที่มา ไพโรจน์ โพธิ์ไสย (๒๕๓๖, น. ๖๗)

แผนภูมิที่ ๕
ขั้นตอนการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์
พระพุทธศักราช ๒๕๖๗
ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
พุทธศักราช ๒๕๑๑

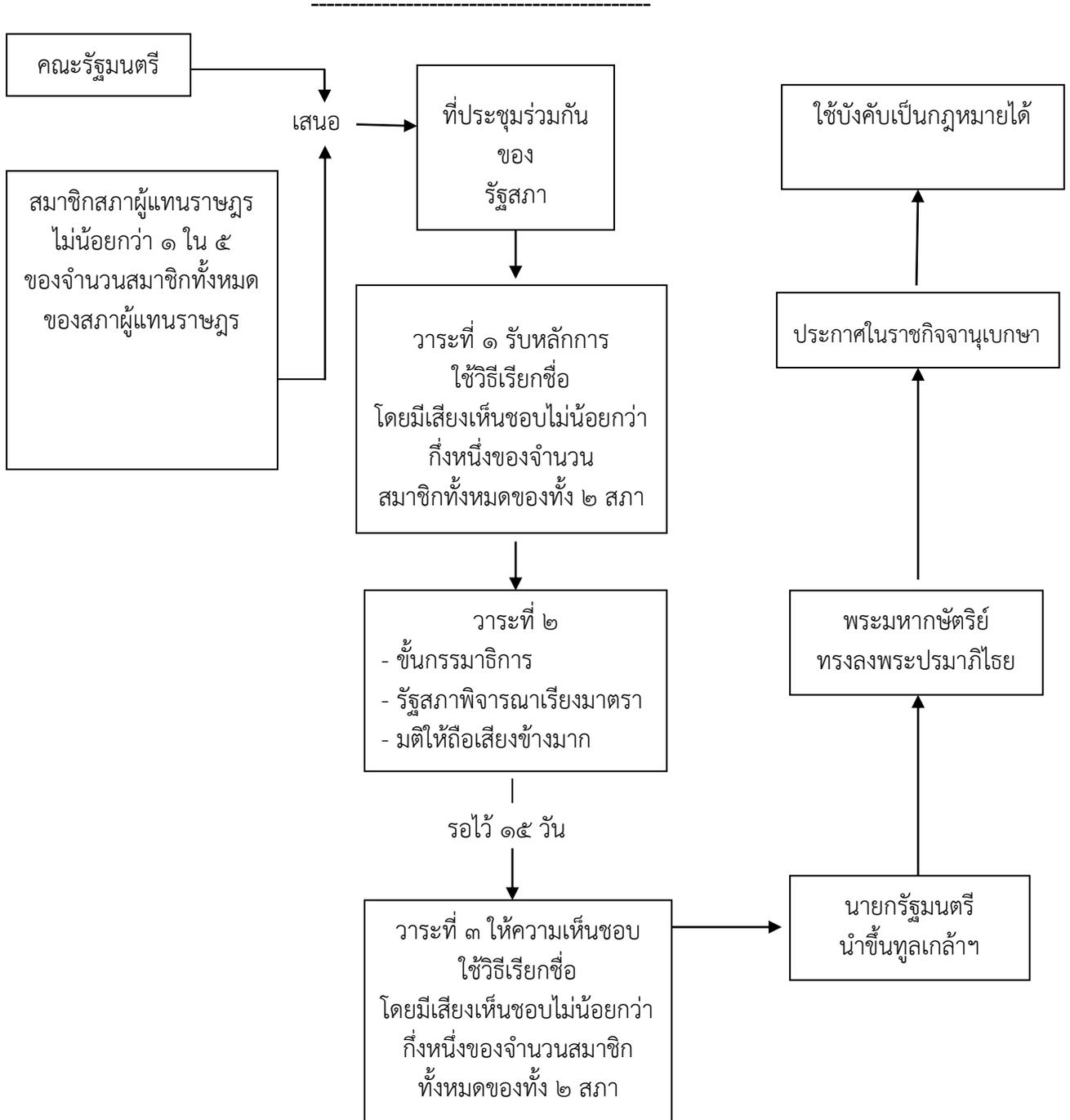
ที่มา รัฐากร จุลินทร ปรับปรุงจากบทความ เรื่อง “การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๕๖๗ ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๔” โดย ไพโรจน์ โพธิ์ไสย (๒๕๓๖, น. ๖๘)

แผนภูมิที่ ๖
ขั้นตอนการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายระเบียบว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์
พระพุทธศักราช ๒๕๖๗
ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
พุทธศักราช ๒๕๑๑
กรณีพระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจให้มีการออกเสียงประชามติตามความในมาตรา ๑๗๐

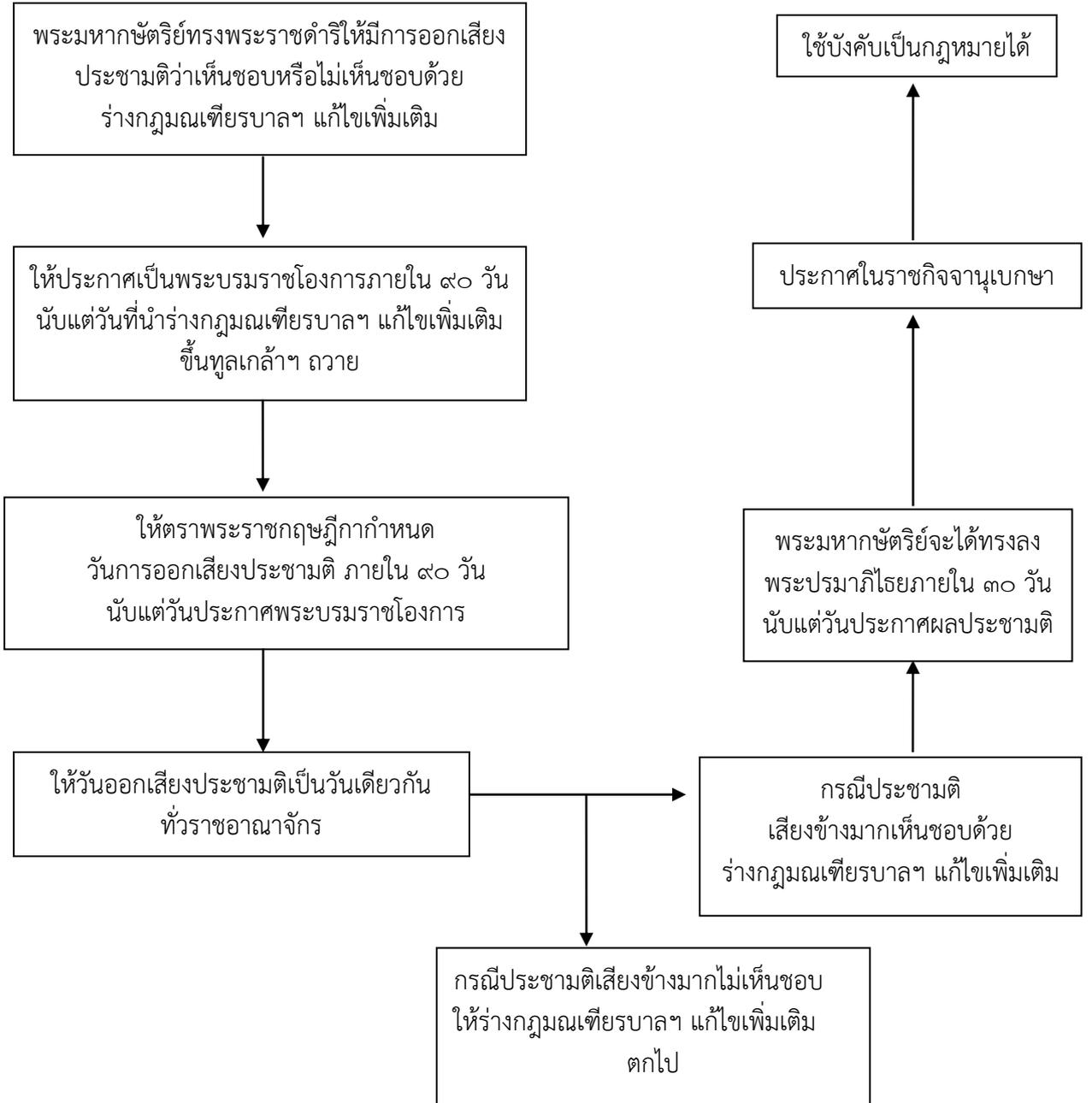
ที่มา ฐาгур จุลินทร

แผนภูมิที่ ๘
ขั้นตอนการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์
พระพุทธศักราช ๒๕๖๗
ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
พุทธศักราช ๒๕๑๗

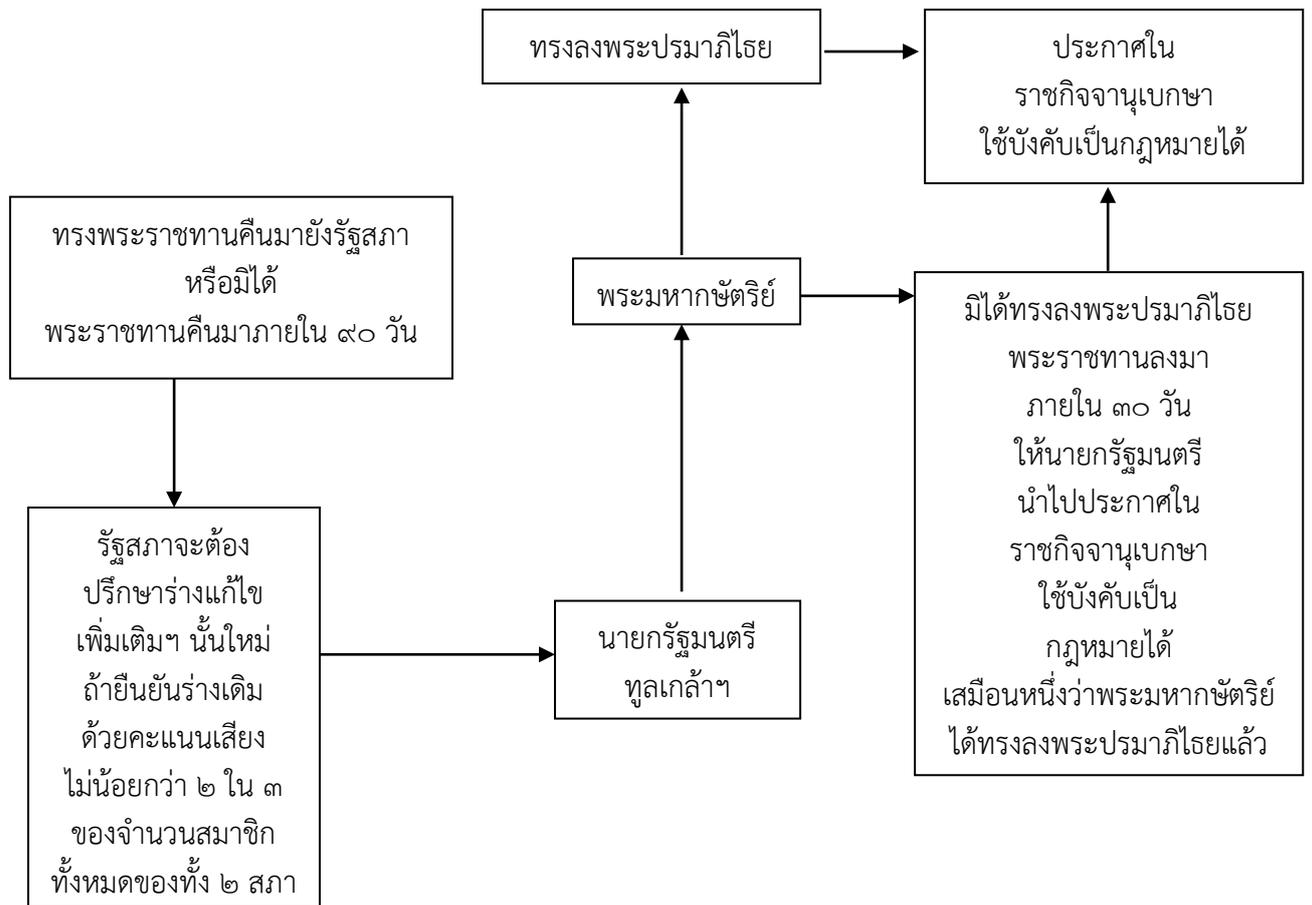
ที่มา รัฐากร จุลินทรปรับปรุงจากบทความ เรื่อง “การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๕๖๗ ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๔” โดย ไพโรจน์ โพธิ์ใส (๒๕๓๖, น. ๖๘)

แผนภูมิที่ ๙
ขั้นตอนการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเต็ยรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์
พระพุทธศักราช ๒๕๖๗
ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
พุทธศักราช ๒๕๑๗
กรณีพระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจให้มีการออกเสียงประชามติตามความในมาตรา ๒๒๙

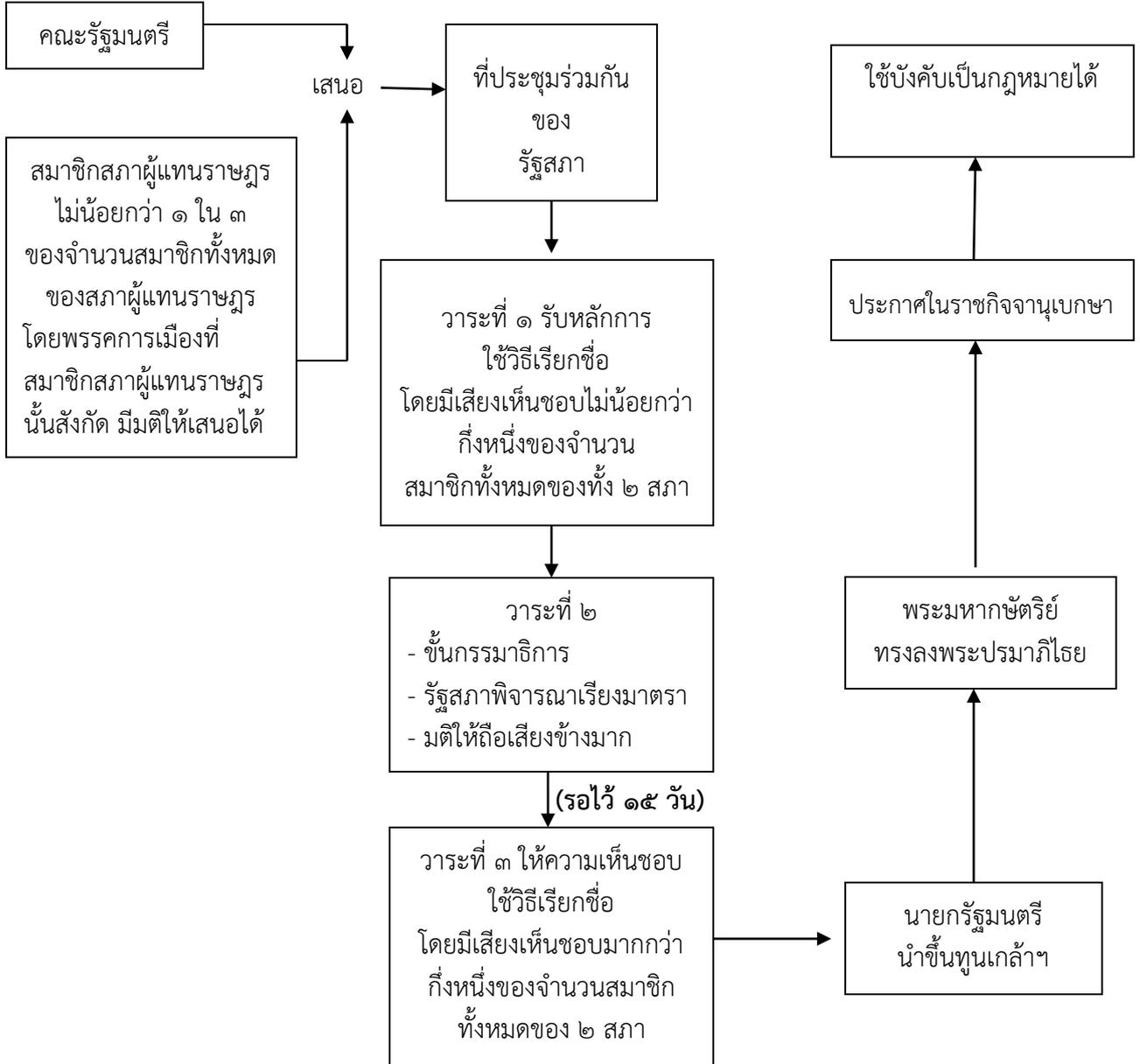
ที่มา ฐาгур จุลินทร

แผนภูมิที่ ๑๐
 ขั้นตอนการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์
 พระพุทธศักราช ๒๕๖๗
 ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
 พุทธศักราช ๒๕๖๗
 กรณีพระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบตามความในมาตรา ๙๙

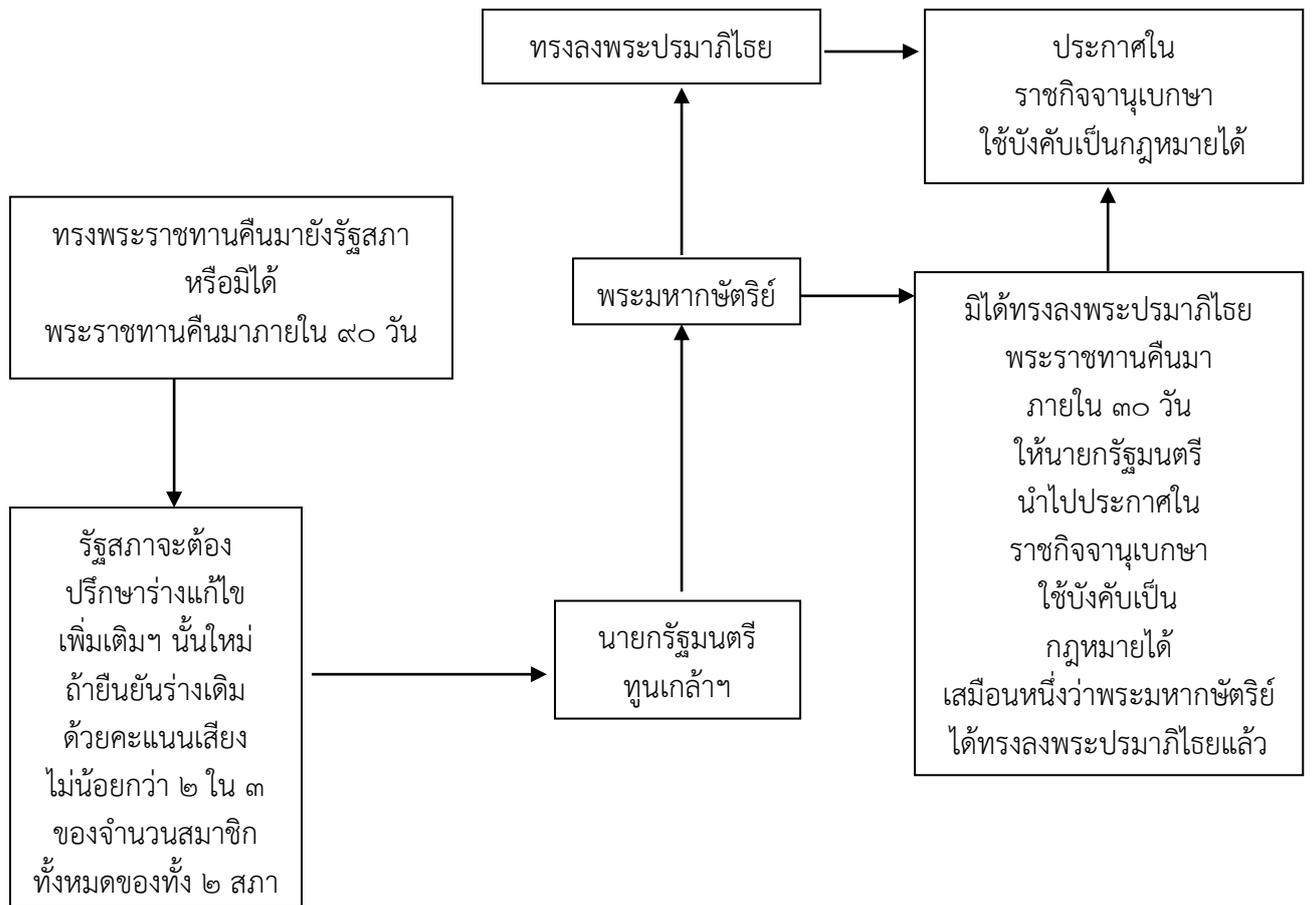
ที่มา รัฐกร จุลินทรปรับปรุงจากบทความ เรื่อง “การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๕๖๗ ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๔” โดย ไพโรจน์ โพธิ์ไสย (๒๕๓๖, น. ๖๙)

แผนภูมิที่ ๑๑
ขั้นตอนการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์
พระพุทธศักราช ๒๕๖๗
ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
พุทธศักราช ๒๕๒๑

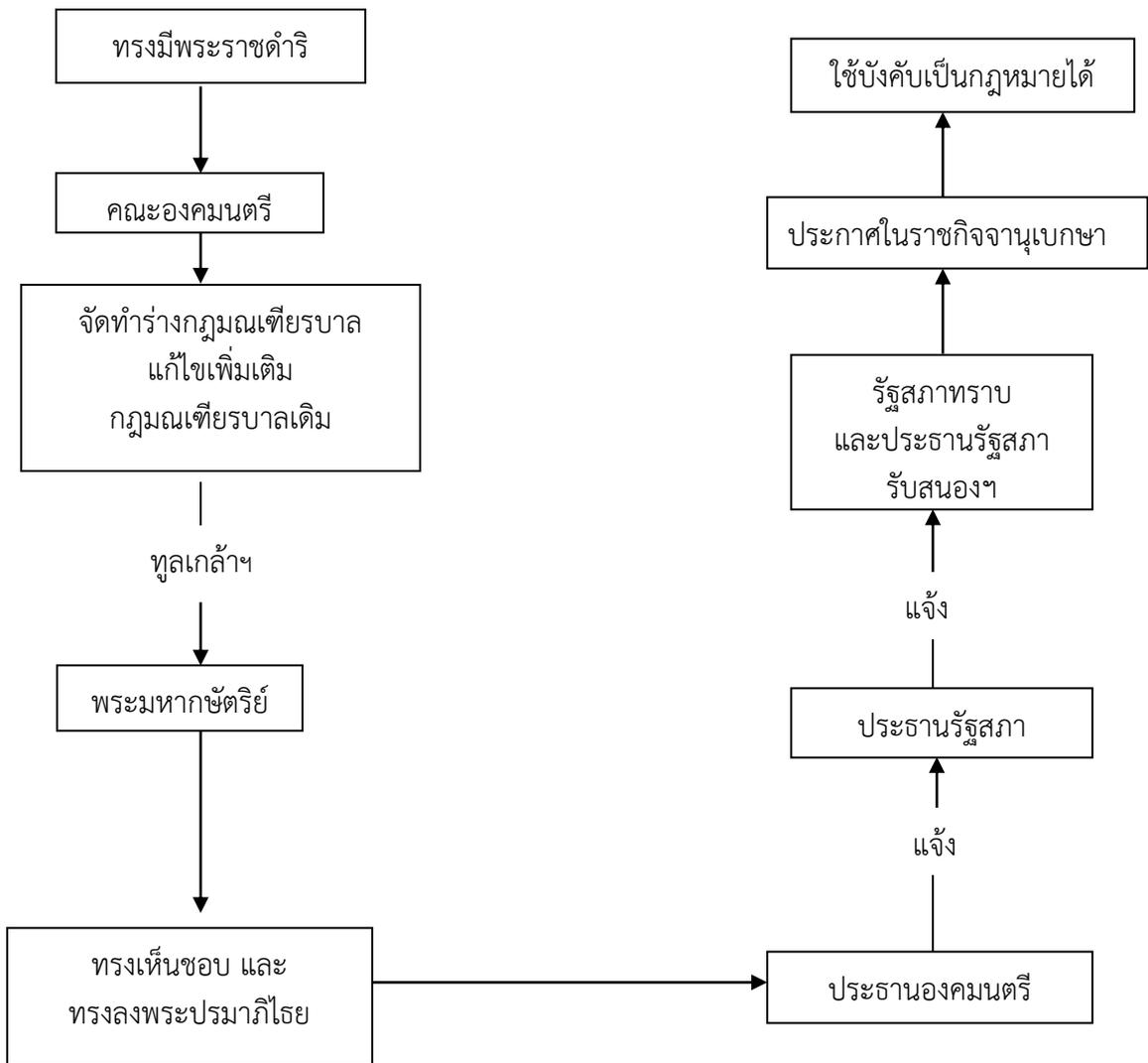
ที่มา ไพโรจน์ โพธิ์ไสย (๒๕๓๖, น. ๖๘)

แผนภูมิที่ ๑๒
 ขั้นตอนการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์
 พระพุทธศักราช ๒๔๖๗
 ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
 พุทธศักราช ๒๕๒๑
 กรณีพระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบตามความในมาตรา ๗๘

ที่มา ฐาгур จุลินทรปรับปรุงจากบทความ เรื่อง “การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๔” โดย ไพโรจน์ โพธิ์ไสย (๒๕๓๖, น. ๖๙)

แผนภูมิที่ ๑๓
 ขั้นตอนการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายระเบียบ
 ว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๕๖๗
 ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๔
 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐
 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐

ที่มา รัฐกร จุลินทรปรับปรุงจากบทความ เรื่อง “การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายระเบียบว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๕๖๗ ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๔” โดย ไพโรจน์ โปธิไสย (๒๕๓๖, น. ๗๐)

หมายเหตุ บทบัญญัติในเรื่องนี้ของรัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ มีสาระสำคัญเหมือนกับรัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐ และรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ หากแต่แตกต่างกันในถ้อยคำเพียงเล็กน้อย

๖.๓ รูปแบบการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์

พระพุทธศักราช ๒๔๖๗

ในปี ๒๔๗๕ สภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณายกเลิกกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการเสกสมรสแห่งเจ้านายในราชวงศ์ และได้ตรากฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสมรสพระราชวงศ์แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๗๕ เพื่อบังคับใช้แทนโดยอยู่ในรูปแบบของ “ร่างกฎหมายเทียบบาลแก้ไขเพิ่มเติม” และในปี ๒๔๗๗ ในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๓๑/๒๔๗๗ วันที่ ๕ มีนาคม ๒๔๗๗ ได้มีการพิจารณาร่างกฎหมายเทียบบาลการสมรสพระราชวงศ์ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๗๗ ซึ่งเสนอโดยหลวงวรนิติปรีชา ผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร แม้ว่าญัตติดังกล่าวไม่ได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎร แต่ปรากฏว่า การเสนอแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลดังกล่าวนี้อยู่ในรูปแบบของ “ร่างกฎหมายเทียบบาลการสมรสพระราชวงศ์ แก้ไขเพิ่มเติม” (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๔๗๗, น. ๒๑๗๓-๒๑๘๒) อนึ่ง รายละเอียดอยู่ในข้อ ๓.๒

สำหรับรูปแบบการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลฯ ปรากฏว่า ศาสตราจารย์หยุด แสงอุทัย (๒๕๑๒, น. ๓๖) นักวิชาการด้านนิติศาสตร์ ได้อธิบายบทบัญญัติของหมวด ๒ พระมหากษัตริย์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๑ ว่า การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลฯ จะอยู่ในรูปแบบของการเสนอร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลฯ ขณะที่ศาสตราจารย์วิชญ์ เครื่องงาม (๒๕๓๔, น. ๑๑๑) มีความเห็นว่า การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลฯ อาจใช้วิธีตราเป็นพระราชบัญญัติหรือตราในรูปแบบกฎหมายเทียบบาลแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ฯ ก็จะมี ความเหมาะสมกว่า อย่างไรก็ตามคำอธิบายของศาสตราจารย์หยุด แสงอุทัย ยังไม่เป็นข้อพิสูจน์ว่า จะดำเนินการในรูปแบบใดเนื่องจากไม่ปรากฏว่ามีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลฯ ในช่วงระยะเวลา การบังคับใช้ของรัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๑ แต่ในที่สุด บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ ปี ๒๕๔๐ และปี ๒๕๕๐ ล้วนแต่บัญญัติไว้อย่างชัดเจนเป็นข้อยุติให้การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลฯ อยู่ในรูปแบบของ “ร่างกฎหมายเทียบบาลแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลเดิม”

๖.๔ การยกเลิกกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗

โดยที่รัฐธรรมนูญปี ๒๔๙๒ และรัฐธรรมนูญปี ๒๔๙๕ กำหนดบทบัญญัติห้ามมิให้ยกเลิกหรือแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลฯ ซึ่งคาดว่ามิเจตนาารมณ์เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่สถาบันพระมหากษัตริย์ ในขณะที่มาตรา ๒๒ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๑ มีสาระสำคัญที่เป็นไปในลักษณะทิศทางตรงกันข้าม โดยไปบัญญัติในลักษณะการเปิดช่องสำหรับการยกเลิกกฎหมายเทียบบาลฯ โดยให้ดำเนินการได้โดยอาศัยหลักเกณฑ์เดียวกับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญตามข้อความในมาตรา ๒๒ วรรคสอง ที่ระบุไว้ดังนี้ “การยกเลิกหรือแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ให้กระทำได้โดยวิธีการอย่างเดียวกันกับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ” อย่างไรก็ตาม พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงศประพันธ์ ประธานคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ได้ชี้แจงในการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ ๔๙ วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๘ สรุปได้ว่า การกำหนดให้มีการยกเลิกกฎหมายเทียบบาลฯ เป็นวิธีการเขียนกฎหมาย โดยการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายในบางครั้งก็มีการยกเลิกแล้วให้ใช้ข้อความใหม่ ดังนั้นคณะกรรมการจึงถือว่า “การยกเลิก” เป็นส่วนหนึ่งของการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมาย ไม่ได้มีจุดมุ่งหวังให้มีการยกเลิกกฎหมายเทียบบาลฯ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๑๑, น. ๑๐๕-๑๒๒) ฉะนั้นรัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๑ จึงเป็นรัฐธรรมนูญฉบับเดียวที่มีการบัญญัติเรื่องให้มีการยกเลิกกฎหมายเทียบบาลฯ ได้ เนื่องจากรัฐธรรมนูญฉบับต่อมาไม่มีการระบุถึงการยกเลิกกฎหมายเทียบบาลฯ อีกเลย

๖.๕ บทบาทและหน้าที่ของคณะรัฐมนตรี

รัฐธรรมนูญที่ใช้บังคับระหว่างปี ๒๔๗๕-๒๒ มีนาคม ๒๔๙๒ ไม่ได้ระบุถึงหน้าที่ของคณะรัฐมนตรีสำหรับการสืบราชสมบัติอย่างชัดเจน แต่เนื่องจากมาตรา ๘ แห่งกฎหมายระเบียบราชสำนักกำหนดให้เสนาบดีมีหน้าที่อัญเชิญเสด็จเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์พระองค์ที่ ๑ ในลำดับสืบพระราชสันตติวงศ์ขึ้นทรงราชย์สืบราชสันตติวงศ์ ดังนั้นคณะรัฐมนตรีในปี ๒๔๗๗ โดยหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ที่ปรึกษาสำนักนายกรัฐมนตรี ได้แถลงต่อการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๓๓/๒๔๗๗ ระหว่างวันที่ ๖-๗ มีนาคม ๒๔๗๗ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๔๗๗, น. ๒๓๓๒-๒๓๓๓) ซึ่งคำแถลงดังกล่าวมีนัยว่า จากข้อกฎหมายดังกล่าวจึงเป็นความรับผิดชอบของคณะรัฐมนตรีสำหรับการเสนอพระนามองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์เพื่อรับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎร นอกจากนี้ถ้าพิจารณาประกอบกับบทบัญญัติของมาตรา ๒๑ แห่งกฎหมายระเบียบราชสำนักที่กำหนดให้เสนาบดีกระทรวงวังมีหน้าที่รักษากฎหมายระเบียบราชสำนัก ดังนั้นการเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปี ๒๔๗๗ และปี ๒๔๘๙ ต่อสภาผู้แทนราษฎรและรัฐสภาตามลำดับ เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบจึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นความรับผิดชอบของคณะรัฐมนตรีในการดำเนินการ (กระทรวงวังถูกยกเลิกตามความในพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๗๘ แต่สำนักพระราชวังและสำนักงานราชเลขาการในพระองค์ ถูกจัดตั้งเพื่อทำหน้าที่แทนกระทรวงวัง) หลังจากนั้นรัฐธรรมนูญที่ใช้บังคับระหว่างปี ๒๔๙๒-๒๕๓๔ ได้กำหนดว่า ในกรณีที่ราชบัลลังก์ว่างลงไม่ว่าจะมีการแต่งตั้งพระราชทายาทไว้หรือไม่ ให้คณะองคมนตรีมีหน้าที่เสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ตามกฎหมายระเบียบราชสำนัก โดยตรงต่อรัฐสภาหรือสภาผู้แทนราษฎร แล้วแต่กรณี เพื่อให้รัฐสภาหรือสภาผู้แทนราษฎร แล้วแต่กรณีพิจารณาให้ความเห็นชอบในการทรงราชย์ ทั้งนี้ไม่มีการระบุถึงอำนาจหน้าที่ของคณะรัฐมนตรี

ต่อมารัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ ปี ๒๕๔๐ และ ปี ๒๕๕๐ ได้กำหนดหลักการใหม่ที่สรุปได้คือ ในกรณีที่ราชบัลลังก์ว่างลงและมีการแต่งตั้งพระราชทายาทไว้แล้วให้คณะรัฐมนตรีแจ้งให้ประธานรัฐสภาทราบ และให้ประธานรัฐสภาเรียกประชุมรัฐสภาเพื่อรับทราบและให้ประธานรัฐสภาอัญเชิญองค์พระราชทายาทขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์สืบไป แล้วให้ประธานรัฐสภาประกาศให้ประชาชนทราบ อย่างไรก็ตามในกรณีที่ราชบัลลังก์ว่างลงแต่ไม่มีการแต่งตั้งพระราชทายาท ให้คณะองคมนตรีมีหน้าที่ในการเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ตามกฎหมายต่อคณะรัฐมนตรี หลังจากนั้นคณะรัฐมนตรีจึงจะเสนอต่อรัฐสภาเพื่อให้ความเห็นชอบซึ่งคณะองคมนตรีจะเสนอต่อรัฐสภาโดยตรงไม่ได้ ทั้งนี้จากการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฯ ครั้งที่ ๓๒ วันจันทร์ที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๓๔ กำหนดให้คณะรัฐมนตรีมีอำนาจหน้าที่ทั้ง ๒ กรณี เนื่องจากพิจารณาแล้วเห็นว่า ในกรณีที่ราชบัลลังก์ว่างลง**และมีการแต่งตั้งพระราชทายาท** โดยที่นายกรัฐมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการการสถาปนาพระราชทายาท ดังนั้นพิจารณาได้ว่า คณะรัฐมนตรีเป็นองค์กรที่รับทราบเรื่องนี้มาตั้งแต่ต้นจึงควรมีหน้าที่แจ้งให้ประธานรัฐสภาทราบ สำหรับกรณีที่ราชบัลลังก์ว่างลง**แต่ไม่มีการแต่งตั้งพระราชทายาท** ควรให้คณะองคมนตรีซึ่งเป็นองค์กรที่มีข้อมูลสำหรับลำดับราชสันตติวงศ์ ซึ่งเป็นองค์กรที่ ๑ เพื่อเริ่มดำเนินการในเรื่องนี้ ด้วยการเสนอรายพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ต่อคณะรัฐมนตรี ซึ่งเป็นองค์กรที่ ๒ เพื่อสนับสนุนการตรวจสอบรายพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ที่เสนอมาจากคณะองคมนตรี ก่อนที่จะเสนอต่อรัฐสภา ซึ่งเป็นองค์กรที่ ๓ สำหรับการพิจารณาให้ความเห็นชอบในเรื่องนี้ อนึ่ง กรรมการบางคนให้ความเห็นที่มีนัยว่า เมื่อเวลาที่เกิดเหตุการณ์ราชบัลลังก์ว่างลง เป็นช่วงเวลาที่ถือว่ามิวิฤตการณ์จึงควรให้คณะรัฐมนตรีมีบทบาทสำหรับการทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่

๖.๖ บทบาทและหน้าที่ของคณะองคมนตรี

ด้วยคณะองคมนตรีได้ถูกจัดตั้งครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ ๕ ในรูปแบบของสภาที่ปรึกษา ราชการส่วนพระองค์ (Privy Council) ต่อมาเมื่อมีการตรากฎมณเฑียรบาลฯ จึงกำหนดบทบัญญัติตาม มาตรา ๒๐ แห่งกฎมณเฑียรบาลฯ เพื่อให้องคมนตรีสภาเป็นองค์กรที่มีอำนาจหน้าที่ในการให้ความ เห็นชอบในการแก้ไขกฎมณเฑียรบาลฯ ตามที่พระมหากษัตริย์พระราชทานข้อความอันมีพระราชประสงค์ จะให้แก้ไข อย่างไรก็ตามภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยใน ปี ๒๔๗๕ จึงได้มีการยกเลิกพระราชบัญญัติองคมนตรี พุทธศักราช ๒๔๗๐ เป็นผลให้สภากรรมการ องคมนตรีหรือองคมนตรีสภาในรูปแบบของการปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ถูกยกเลิกไปด้วย ต่อมาหมวด ๒ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๔๙๐ ได้มีการกำหนดให้มีองค์กรที่ปรึกษาของพระมหากษัตริย์ในชื่อ “คณะอภิรัฐมนตรี” เพื่อทำหน้าที่บริหารราชการในพระองค์และถวายคำปรึกษาแก่พระมหากษัตริย์ และ มาตรา ๑๓ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๔๙๒ กำหนดให้มี “คณะองคมนตรี” เพื่อปฏิบัติหน้าที่ถวายความเห็นต่อ พระมหากษัตริย์ในพระราชกรณียกิจทั้งปวงที่พระมหากษัตริย์ทรงปรึกษา และรัฐธรรมนูญฉบับต่อ ๆ มา ที่ มีการบัญญัติในเรื่องนี้ได้กำหนดให้มีคณะองคมนตรีพร้อมทั้งกำหนดองค์ประกอบ อำนาจ และหน้าที่ไว้ ด้วยแล้ว แต่ทว่ามีความแตกต่างจากสภากรรมการองคมนตรีหรือองคมนตรีสภาในสมัยการปกครองแบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ ดังนั้นจึงไม่อาจปฏิบัติหน้าที่แทนกันได้

บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญปี ๒๔๙๒, ๒๔๙๕, ๒๕๑๑, ๒๕๑๗ และปี ๒๕๒๑ ได้กำหนดว่า ใน กรณีที่ราชบัลลังก์ว่างลง (ไม่ว่าจะมีการแต่งตั้งพระราชทายาทไว้หรือไม่ก็ตาม) ให้คณะองคมนตรีมีหน้าที่ เสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ตามกฎมณเฑียรบาลฯ ได้โดยตรงต่อรัฐสภาหรือสภาผู้แทนราษฎร แล้วแต่ กรณี และไม่ต้องเสนอผ่านคณะรัฐมนตรีเพื่อให้รัฐสภาหรือสภาผู้แทนราษฎร แล้วแต่กรณี ในการพิจารณา ให้ความเห็นชอบสำหรับการทรงราชย์ หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่ง คือ คณะองคมนตรีมีหน้าที่จัดทำลำดับผู้สืบ ราชสันตติวงศ์ตามหลักเกณฑ์ของกฎมณเฑียรบาลฯ เพื่อขอรับความเห็นชอบจากองค์กรนิติบัญญัติก่อน หลังจากนั้นองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์จึงจะได้ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์สืบไป

อย่างไรก็ตามมีความเปลี่ยนแปลงบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ โดยคณะกรรมการร่าง รัฐธรรมนูญฯ ซึ่งนายมีชัย ฤชุพันธุ์ เป็นประธานคณะกรรมการ ได้กำหนดหลักการใหม่โดยสรุปได้ว่า ในกรณีที่ราชบัลลังก์ว่างลงและไม่มีการแต่งตั้งพระราชทายาท ให้คณะองคมนตรีมีหน้าที่ในการเสนอพระ นามผู้สืบราชสันตติวงศ์ตามกฎมณเฑียรบาลฯ ต่อคณะรัฐมนตรี หลังจากนั้นคณะรัฐมนตรีจึงจะเสนอต่อ รัฐสภาเพื่อให้ความเห็นชอบ โดยคณะองคมนตรีจะเสนอต่อรัฐสภาโดยตรงไม่ได้เหมือนกับรัฐธรรมนูญฉบับ เดิมที่อ้างถึงข้างต้นแล้ว แต่ในกรณีที่ราชบัลลังก์ว่างลงและมีการแต่งตั้งพระราชทายาทไว้แล้ว คณะ องคมนตรีจะไม่มีบทบาทใด ๆ แต่จะเป็นความรับผิดชอบของคณะรัฐมนตรีในการแจ้งให้ประธานรัฐสภา ทราบ ทั้งนี้มีข้อสังเกตว่า กรณีที่มีเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ตามกฎมณเฑียรบาลฯ ต่อ คณะรัฐมนตรี โดยคณะองคมนตรีอาจจะเสนอพระนามเพียง ๑ พระองค์หรือมากกว่า ๑ พระองค์ใน รูปแบบบัญชีลำดับสืบราชสันตติวงศ์ก็ได้ เนื่องจากรัฐธรรมนูญไม่ได้กำหนดขอบเขตสำหรับกรณีนี้ไว้

และตามที่อ้างถึงในข้อ ๖.๒ จากการกำหนดหลักการใหม่ในรัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ จึงเป็นผล ให้คณะองคมนตรีมีฐานะเสมือนเป็นองค์กรนิติบัญญัติพิเศษที่ปฏิบัติหน้าที่จัดทำร่างกฎมณเฑียรบาลแก้ไข เพิ่มเติมฯ เมื่อคณะองคมนตรีรับสนองพระราชดำริในเรื่องนี้แล้ว จึงมีหน้าที่ในการจัดทำร่าง กฎมณเฑียรบาลแก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลเดิม และนำขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเพื่อมีพระราช วินิจฉัย เมื่อทรงเห็นชอบและทรงลงพระปรมาภิไธยแล้ว ให้เป็นหน้าที่ของประธานองคมนตรีในการ

ดำเนินการแจ้งประธานรัฐสภาเพื่อให้ประธานรัฐสภาแจ้งให้รัฐสภาทราบ ทั้งนี้ผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการเพื่อให้ร่างกฎหมายเทียบบาลแก้ไขเพิ่มเติมฯ มีผลบังคับใช้เป็นกฎหมายคือ ประธานรัฐสภามีใช้ประธานองคมนตรี โดยหลักการดังกล่าวนี้ยังนำมาบัญญัติในรัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐ และปี ๒๕๕๐ ในเวลาต่อมา

แม้ว่าในกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงรัชกาล แต่คณะองคมนตรียังคงมีสถานภาพการปฏิบัติราชการต่อเนื่องไปอีก เนื่องจากตั้งแต่บทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๒ เป็นต้นมาและบทบัญญัติตามมาตรา ๑๓ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ ล้วนแต่กำหนดให้ประธานองคมนตรีและองคมนตรีพ้นจากตำแหน่งเมื่อมีพระบรมราชโองการให้พ้นจากตำแหน่ง ดังนั้นประธานองคมนตรีและองคมนตรีไม่ได้พ้นตำแหน่งเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงรัชกาล นอกจากนี้บทบัญญัติตามมาตรา ๒๓ วรรคสองแห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ ก็กำหนดความรับผิดชอบของคณะองคมนตรีสำหรับการเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ในกรณีที่ราชบัลลังก์หากว่างลงและไม่มีการแต่งตั้งพระรัชทายาทไว้ก่อนหรือมาตรา ๒๔ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ ก็กำหนดให้ในระหว่างยังไม่มีประกาศอัญเชิญองค์พระรัชทายาทหรือองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ ก็ให้ประธานองคมนตรีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นการชั่วคราวไปพลางก่อน (ยกเว้นจะมีการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไว้ก่อน) ซึ่งบทบัญญัติเหล่านี้เป็นการยืนยันข้อกฎหมายเพิ่มเติมว่า คณะองคมนตรียังคงมีสถานภาพการปฏิบัติราชการต่อเนื่องไปอีกในช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านรัชกาล (transition period) จนกว่าจะมีความเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขที่รัฐธรรมนูญกำหนดซึ่งได้อ้างถึงดังกล่าวข้างต้นแล้ว ทั้งนี้อาจวิเคราะห์ได้ว่า ช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านรัชกาล (transition period) เป็นสถานการณ์ที่มีความไม่ชัดเจน ดังนั้นองค์กรร่างรัฐธรรมนูญจึงกำหนดให้คณะองคมนตรีในรัชกาลเดิมยังคงมีสถานภาพต่อไป เพื่อปฏิบัติหน้าที่ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยในประเทศ จนกว่าจะมีความเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นในรัชกาลใหม่

๖.๗ บทบาทและหน้าที่ของรัฐสภาในการรับทราบหรือการให้ความเห็นชอบสำหรับการทรงราชย์

รัฐธรรมนูญระหว่างปี ๒๔๗๕-๒๕๓๔ ที่มีการบัญญัติเรื่อง กฎมณเฑียรบาลฯ ไว้ได้กำหนดในลักษณะเดียวกันว่า การทรงราชย์ขององค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎมณเฑียรบาลฯ และประกอบด้วยความเห็นชอบของรัฐสภา (แต่มีการใช้ถ้อยคำต่างกันและมีระบบรัฐสภาที่ต่างกัน ในรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับ) โดยฐานความคิดดังกล่าวมาจากหลักเออนิกนิกรสโมสรสมมติ ที่ต้องการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการให้ความเห็นชอบต่อองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์สำหรับการทรงราชย์ โดยพระยามโนปกรณนิติธาดา ในฐานะประธานอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญปี ๒๔๗๕ ฉบับที่ ๒ ได้อธิบายที่มาของฐานความคิดดังกล่าวในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๓๖/๒๔๗๕ วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๕ ดังนี้คือ “พระมหากษัตริย์ทรงเลือกรัชทายาทได้ โดยไม่ต้องคำนึงถึงบทบัญญัติซึ่งร่างไว้ในกฎมณเฑียรบาล ตามที่ว่าไว้ในกฎมณเฑียรบาลเป็นลำดับ คือ เลือกคนที่ ๑-๒-๓-๔ แต่อาจมีได้ เช่นคนที่ไม่สมควรเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เช่นนี้จึงต้องประกอบด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรครั้งนี้ไม่ใช่เป็นของใหม่ ถ้าเรารับว่า จะเลือกพระเจ้าแผ่นดินสยามขึ้นครองราชสมบัติด้วยการอัญเชิญของประชาชนอย่างที่ว่า “เออนิกนิกรสโมสรสมมติ” ซึ่งไม่ใช่พระเจ้าแผ่นดิน เสด็จเถลิงถวัลย์สมบัติโดยพระราชอำนาจที่มาจากสวรรค์เหมือนต่างประเทศในบางสมัยบางเมืองที่เขาถือ ประเพณีของเราไม่มีเช่นนั้น ประเพณีของเรามีว่า พระมหากษัตริย์เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติด้วยประชาชนอัญเชิญเสด็จขึ้นครองราชสมบัติที่ว่าประกอบด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร ๑๑ ล้านเศษ” (สำนักงานเลขาธิการ

สภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๗๕, น. ๓๙๗) ซึ่งมีความหมายว่า การทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์มีความเชื่อมโยงกับความเห็นชอบร่วมกันของประชาชน โดยตั้งแต่สมัยโบราณที่พระราชวงศ์และขุนนางชั้นผู้ใหญ่มีส่วนร่วมต่อการให้ความเห็นชอบสำหรับการอัญเชิญพระราชวงศ์ที่เหมาะสมขึ้นครองราชย์ แต่เมื่อมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแล้ว จึงกำหนดให้สมาชิกรัฐสภาปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้แทนปวงชนชาวไทยในการให้ความเห็นชอบ (อนึ่ง รายละเอียดอยู่ในข้อ ๒.๑.๑๑) ทั้งนี้องค์กรรัฐสภามีหน้าที่ให้ความเห็นชอบเท่านั้น แต่ทว่าในกรณีที่องค์กรรัฐสภาไม่ให้ความเห็นชอบพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์แล้ว จึงจะพิจารณาพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ในลำดับถัดไป สำหรับการเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์เป็นหน้าที่ขององค์กรอื่นและองค์กรรัฐสภาไม่มีหน้าที่จัดทำลำดับพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ด้วยองค์กรรัฐสภาเอง

อย่างไรก็ตาม มีความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในขณะจัดทำรัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ โดยคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฯ (ซึ่งนายมีชัย ฤชุพันธุ์ เป็นประธานคณะกรรมการ) ได้จัดให้มีการประชุมคณะกรรมการฯ ครั้งที่ ๓๒ วันจันทร์ที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๓๔ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๓๔ก) ซึ่งมีการพิจารณาเรื่อง การให้ความเห็นชอบของรัฐสภาต่อองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ในการขึ้นทรงราชย์ โดยนายอดุล วิเชียรเจริญ กรรมการธิการ เสนอว่าหลักการของการให้ความเห็นชอบองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ในการขึ้นทรงราชย์โดยรัฐสภาควรมีความเปลี่ยนแปลง เนื่องจากการสืบราชสมบัติเป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ จึงไม่ควรไปเชื่อมโยงกับอำนาจทางการเมืองซึ่งเป็นอำนาจของสภาผู้แทนราษฎร ทั้งนี้มีการอภิปรายในประเด็นนี้อย่างกว้างขวาง โดยที่ประชุมคณะกรรมการฯ ได้พิจารณาถึงรูปแบบการปกครองของระบบรัฐสภาที่ผ่านมาซึ่งมีความเชื่อมโยงระหว่างประชาชนที่มีต่อพระมหากษัตริย์โดยผ่านความเห็นชอบหรือการอัญเชิญของรัฐสภาสำหรับการทรงราชย์ จึงควรให้การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยสอดคล้องกับพระราชประเพณีในสมัยโบราณด้วย ดังนั้นที่ประชุมจึงมีข้อสรุปถึงอำนาจหน้าที่ของรัฐสภาต่อการทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์ โดยแบ่งเป็น ๒ กรณี กรณีที่ ๑ เมื่อราชบัลลังก์ว่างลงและมีการแต่งตั้งพระรัชทายาทไว้แล้ว คณะรัฐมนตรีจะแจ้งให้ประธานรัฐสภาทราบและให้ประธานรัฐสภาจัดการประชุมรัฐสภาเพื่อรับทราบ พร้อมทั้งให้ประธานรัฐสภาอัญเชิญองค์พระรัชทายาทขึ้นทรงราชย์สืบไป สำหรับในกรณีที่ ๒ เมื่อราชบัลลังก์ว่างลง แต่ไม่มีการแต่งตั้งพระรัชทายาท ฉะนั้น คณะองคมนตรีจะเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ตามกฎหมายต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อเสนอต่อรัฐสภาเพื่อให้ความเห็นชอบ และให้ประธานรัฐสภาอัญเชิญองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ขึ้นทรงราชย์สืบไป ทั้งนี้ประธานรัฐสภายังมีหน้าที่แจ้งให้ประชาชนทราบด้วยทั้ง ๒ กรณี โดยหลักการดังกล่าวนี้ยังได้บัญญัติในรัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐ และปี ๒๕๕๐ อีกด้วย

สำหรับสาระสำคัญบางส่วนของ การอภิปรายของนายอดุล วิเชียรเจริญ ในที่ประชุมคณะกรรมการฯ ดังนี้

“นายอดุล วิเชียรเจริญ : ...ผมเห็นว่ากาลเวลาได้เปลี่ยนแปลงมาเราน่าจะแก้ไขให้ถูกต้อง การสืบสันตติวงศ์ก็ตาม การแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่ก็ตามเป็นเรื่องส่วนพระองค์เป็นพระราชอำนาจที่น่าจะทรงกระทำได้ ในเมื่อสามารถจะทรงกระทำได้ และอันนี้รวมไปตลอดถึงการสืบราชสมบัติก็ต้องเป็นไปตามกฎหมาย กฎมณเฑียรบาลอยู่แล้ว ส่วนการที่สภามีอำนาจแก่นั้น ผมเห็นด้วยที่จะให้ใส่ไว้ว่า ถ้าจะแก้ ถ้ารัฐสภาแก้ได้และแก้่างที่จะพึงแก้รัฐธรรมนูญ แต่ในกรณีที่การใดที่จะพึงเป็นไปก็น่าจะเป็นไปตามกฎมณเฑียรบาล ถ้าไม่มีกรณีที่ต้องใช้กฎมณเฑียรบาล กล่าวคือ การที่จะทรงแต่งตั้งในเมื่อจะไม่สามารถที่จะทรงบริหารราชการแผ่นดินได้ก็น่าจะให้

พระองค์ท่านเป็นผู้ตั้งไม่จำเป็นจะต้องให้รัฐสภา อันนี้มิใช่อำนาจทางการเมืองแต่อย่างใด และจะต้องแยกให้เห็นชัดประเด็นระหว่างอำนาจในการการเมืองซึ่งเป็นอำนาจของสภาผู้แทนราษฎรกับพระราชอำนาจซึ่งเป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ...”

๖.๘ การเสนอพระนามพระราชธิดาเพื่อทรงราชย์

บทบัญญัติตามมาตรา ๑๓ แห่งกฎหมายระเบียบราชบัลลังก์ กำหนดห้ามมิให้ราชนาหรืออยู่ในลำดับสืบราชสันตติวงศ์ และบทบัญญัติดังกล่าวยังคงมีผลบังคับใช้ แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ แล้วก็ตามที่ จนกระทั่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๗ มีการบัญญัติหลักการใหม่ขึ้นมา โดยกำหนดให้พระราชธิดาอาจสืบราชสันตติวงศ์ก็ได้ในกรณีที่ไม่มีพระราชโอรส ซึ่งแนวทางดังกล่าวคล้ายกับหลักการ Male Primogeniture ตามที่อ้างถึงแล้วในข้อ ๔.๑ สำหรับผู้ที่ริเริ่มแนวคิดดังกล่าว คือ นายใหญ่ ศวิตชาติ สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติและกรรมการในคณะกรรมการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ ได้สงวนความเห็นไว้ว่า “การสืบราชสมบัติให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎหมายว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ หากพระบรมโอรสาธิราชไม่มี รัฐสภาอาจตั้งพระราชธิดาสืบราชสันตติวงศ์ก็ได้” เพื่อไปชี้แจงให้ที่ประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติให้มิตินสนับสนุนการสงวนความเห็นดังกล่าวเนื่องจากคณะกรรมการฯ ส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดดังกล่าว

ต่อมาที่ประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ ๕๒ วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๑๗ ได้มีมติเห็นชอบกับคำสงวนความเห็นของนายใหญ่ ศวิตชาติ แต่นายเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ กรรมการได้ทักท้วงว่า พระบรมโอรสาธิราชมีความหมายเฉพาะพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ไม่ได้มีความหมายถึงพระราชโอรสพระองค์อื่นด้วย ดังนั้นที่ประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติจึงแก้ไขถ้อยคำจาก “พระบรมโอรสาธิราช” เป็น “พระราชโอรส” และปรับถ้อยคำในส่วนอื่น ๆ ให้เหมาะสมด้วย ดังนั้นถ้อยคำที่สำคัญในส่วนนี้คือ “หากไม่มีพระราชโอรส รัฐสภาอาจให้ความเห็นชอบในการให้พระราชธิดาสืบราชสันตติวงศ์ก็ได้” (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๑๗, น. ๕๘๕-๕๘๘) และแนวทางดังกล่าวยังบัญญัติในลักษณะเดียวกันตามที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญปี ๒๕๒๑ เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม มีความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในขณะยกร่างรัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ โดยคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญฯ ซึ่งนายมีชัย ฤชุพันธุ์ เป็นประธานคณะกรรมการ ได้พิจารณาประเด็นนี้ในรัฐธรรมนูญโดยยึดหลักการเดิมที่ให้พระราชธิดาอาจทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ได้ในกรณีที่ไม่มีพระราชโอรส แต่ทว่าคณะกรรมการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฯ ซึ่งนายโอสถ โกศิน เป็นประธานคณะกรรมการ ได้ปรับปรุงแก้ไขหลักการใหม่ โดยกำหนดว่า ในกรณีที่ราชบัลลังก์ว่างลงและไม่มีพระราชทายาท คณะองคมนตรีจะเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ต่อคณะรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีเสนอต่อรัฐสภาเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบเพื่อขึ้นทรงราชย์ ในการนี้จะเสนอพระนามพระราชธิดาก็ได้ (โดยไม่มีเงื่อนไขเหมือนกับรัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๗ และปี ๒๕๒๑ ที่กำหนดโดยสรุปว่า พระราชธิดาจะทรงราชย์ได้ในกรณีที่ไม่มีพระราชโอรส) ทั้งนี้หลักการดังกล่าวยังได้ถูกกำหนดในรัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐ และปี ๒๕๕๐ ในเวลาต่อมา เพราะฉะนั้นจากการกำหนดหลักเกณฑ์ใหม่ดังกล่าวเป็นผลให้ไม่มีคำว่า “พระราชโอรส” ในรัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ ปี ๒๕๔๐ และปี ๒๕๕๐ อีกต่อไป เพราะเงื่อนไขการทรงราชย์ของพระราชธิดาไม่ถูกกำหนดจากการไม่มีพระราชโอรส สำหรับสาเหตุที่ทำให้ตัดประโยคที่ว่า “ไม่มีพระราชโอรส” เป็นการเสนอของนายโอสถ โกศิน ประธานคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญฯ โดยให้เหตุผลสรุปได้ว่า เป็นถ้อยคำที่มีลักษณะไม่เหมาะสม

ดังนั้นเมื่อพิจารณาความแตกต่างของบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญสำหรับการเสนอพระนามพระราชธิดาเพื่อทรงราชย์ จึงแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่หนึ่งประกอบด้วยรัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๗ และปี ๒๕๒๑ และกลุ่มที่สองประกอบด้วยรัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ ปี ๒๕๔๐ และปี ๒๕๕๐ โดยความแตกต่างอาจจำแนกและประมวลได้ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ มีเนื้อหาสาระจากบทบัญญัติที่ว่า “การสืบราชสมบัติให้เป็นโดยนัยแห่งกฎมณเฑียรบาลฯ และประกอบด้วยความเห็นชอบของรัฐสภา หากไม่มีพระราชโอรส รัฐสภาอาจให้ความเห็นชอบในการให้พระราชธิดาสืบราชสันตติวงศ์ก็ได้” โดยศาสตราจารย์วิชญ์ เครื่องงาม (๒๕๓๐, น. ๓๔๖-๓๔๗) ได้ให้ความเห็นโดยสรุปว่า การสืบราชสมบัติต้องเป็นไปตามนัยของกฎมณเฑียรบาลฯ แม้ว่าโดยความหมายของพระราชโอรสและพระราชธิดาในกรณีนี้ไม่ได้มีความหมายเป็นภาษาสามัญที่หมายถึงบุตรชายหรือบุตรสาวของพระมหากษัตริย์เท่านั้น แต่พระราชโอรสในกรณีนี้หมายถึง (๑) สมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ (๒) พระราชโอรสในสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ที่ประสูติแต่พระอัครชายา และ (๓) พระราชโอรสอื่นที่มีความหมายสามัญว่าเป็น “บุตรชายของพระมหากษัตริย์” และเหตุว่า “พระราชโอรส” ในความหมายตามกฎมณเฑียรบาลฯ มีความหมายรวมถึง พระราชโอรสในสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ เพราะฉะนั้นในหลักการเดียวกันคำว่า “พระราชธิดา” จึงมีความหมายรวมถึงพระราชธิดาในสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ด้วย โดยถ้าหากไม่มีสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ และพระราชโอรสในสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่แล้ว แต่ทว่าหากมีพระราชธิดาในสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ ก็ให้อัญเชิญพระราชธิดาในสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่เป็นลำดับถัดไป เพื่อทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์

ดังนั้นถ้าพิจารณาคำอธิบายของศาสตราจารย์วิชญ์ เครื่องงาม แล้ว จึงอาจแบ่งประเภทของพระราชโอรสและพระราชธิดาได้เป็น ๒ ประเภท โดยประเภทที่ ๑ คือ พระราชโอรสและพระราชธิดาในพระมหากษัตริย์ และประเภทที่ ๒ คือ พระราชโอรสและพระราชธิดาในสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ อย่างไรก็ตามถ้าได้พิจารณาบทบัญญัติตามมาตรา ๙ แห่งกฎมณเฑียรบาลฯ ก็ปรากฏข้อเท็จจริงว่า พระโอรสในสมเด็จพระบรมราชโอรสฯ และพระอัครชายา มีสถานภาพเป็นพระราชโอรสแต่เป็น **“พระราชโอรสในสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่”** ทั้งนี้ไม่มีการนิยามคำว่า “พระราชธิดา” ในกฎมณเฑียรบาลฯ แต่ประการใด

และเมื่อพิเคราะห์บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญดังกล่าวแล้วอาจแปลความทางกฎหมายไปอีกทางหนึ่งคือ ในกรณีที่ไม่มีพระราชโอรสแล้วอาจจัดให้พระราชธิดาอยู่ในลำดับผู้สืบราชสมบัติในลำดับถัดไปเพื่อให้รัฐสภาให้ความเห็นชอบก็ได้ เพราะเมื่อไปตรวจสอบเจตนารมณ์ผู้ร่างรัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๗ จากรายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ ๕๒ วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๑๗ ไม่ปรากฏว่า มีการพิจารณาคำจำกัดความของคำว่า “พระราชโอรส” ตามความหมายที่กำหนดไว้ในกฎมณเฑียรบาลฯ แต่อย่างใด [ในกฎมณเฑียรบาลฯ มีการจำแนกประเภทของพระราชโอรสที่เป็น (๑) สมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ (๒) สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ (๓) พระเจ้าลูกยาเธอ และ (๔) บุตรชายในสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่และพระอัครชายา ตามที่เรียกในภาษาสามัญ] ทั้งนี้ได้พิจารณาพระราชโอรสและพระราชธิดาในพระมหากษัตริย์ ตามความหมายอันเป็นที่เข้าใจโดยรวมและเป็นการทั่วไปตามภาษาสามัญซึ่งหมายความว่า พระราชโอรส คือ บุตรชายของพระมหากษัตริย์ และพระราชธิดา คือ บุตรสาวของพระมหากษัตริย์

โดยอาจพิจารณาจากเหตุผลของนายใหญ่ ศวิตชาติ กรรมการธิการ ผู้สวจนความเห็นที่อภิปรายไว้ว่า “...ถ้าหากว่าไม่มีพระราชโอรส และไม่ต้องการให้เปลี่ยนการสืบราชสันตติวงศ์และก็ได้บังคับว่าพระราชธิดาจะครองราชย์ได้ แต่ไม่ต้องห้าม ถ้ามีพระราชธิดาสักองค์หนึ่งอาจจะสามารถรวมจุดสามัคคีในชาติได้ และสามารถจะปกครองบ้านเมืองให้เจริญได้ หรือมีความเคารพนับถือของประชากรทั้งประเทศ สถานนี้อาจจะหยิบยกขึ้นมาให้เป็นผู้สืบราชสันตติวงศ์ ก็ได้...” หรือคำทักท้วงของนายเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ กรรมการธิการที่สรุปได้ว่า ถ้าบัญญัติให้หมายถึงเฉพาะพระบรมโอรสาธิราชหรือพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ก็จะไม่ถูกต้องเพราะหากไม่มีพระบรมโอรสาธิราช แต่พระมหากษัตริย์มีพระราชโอรสอีกจำนวน ๒-๓ พระองค์ ก็อาจมีการให้ความเห็นชอบให้พระราชธิดาเป็นพระมหากษัตริย์ก็ได้ จึงควรแก้ไขให้ถูกต้องจากคำว่า “พระบรมโอรสาธิราช” เป็น “พระราชโอรส” ดังข้อความต่อไปนี้ “...กระผมคิดว่า จะต้องแก้ไข เพราะว่าพระบรมโอรสาธิราชนี้ หมายถึง พระราชบุตรองค์ใหญ่ใช่ไหมครับ ที่นี้หากท่านมี ๒ องค์ ๓ องค์ พระมหากษัตริย์ท่านมีพระราชโอรส ๒ - ๓ องค์ ประเดี๋ยวก็จะไปตั้งพระราชธิดาขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์...” ซึ่งที่ประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติได้มีมติเห็นชอบให้แก้ไขตามคำทักท้วงของนายเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๑๗, น. ๕๘๕-๕๘๘)

เพราะฉะนั้นจึงอาจวิเคราะห์ได้ว่า ที่ประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติในปี ๒๕๑๗ ได้ยกร่างรัฐธรรมนูญที่มีเจตนารมณ์ให้พระราชธิดาอาจเป็นผู้สืบราชสมบัติในลำดับถัดไปในกรณีไม่มีพระราชโอรส เพื่อให้การสืบราชสมบัติเป็นลำดับสายตรงมิให้การสืบราชสมบัติไปอยู่ในส่วนของราชสกุลวงศ์สายอื่น ตามการนำเสนอของนายใหญ่ ศวิตชาติ กรรมการธิการซึ่งเป็นผู้ริเริ่มแนวความคิดดังกล่าวนี้ และคำทักท้วงของนายเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ที่ใช้คำว่า “พระราชโอรส” เพื่อให้มีความหมายที่ครอบคลุมถึงพระราชโอรสในประเภทต่าง ๆ โดยที่ประชุมสมานิติบัญญัติแห่งชาติไม่มีการพิจารณาถึงพระราชโอรสที่เป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ตามความหมายของกฎหมายทั้งหลาย แต่ประการใด ทั้งนี้ศาสตราจารย์วิชญ์ เครื่องาม (๒๕๓๐, น. ๓๔๗) ได้อธิบายแนวคิดการสืบราชสมบัติโดยพระราชธิดาเพิ่มเติมว่า “ความเป็นอิสตินารีเพศไม่เป็นอุปสรรคต่อการสืบราชสมบัติอีกต่อไป ทั้งนี้เพื่อมิให้ลำดับการสืบราชสันตติวงศ์ต้องชะงักลง และต้องไปอัญเชิญเจ้านายพระองค์ในชั้นอื่น เช่น พระโอรสของพระปิตุลาในพระมหากษัตริย์ (ลูกพี่ลูกน้องของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว) หรือพระภาคิยะ (หลานลุง หลานอา ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว) เพียงเพราะเหตุว่าเป็นเจ้านายชายจึงมีสิทธิดีกว่าผู้เป็นพระราชธิดา”

กลุ่มที่ ๒ มีเนื้อหาสาระโดยสรุปจากบทบัญญัติที่ว่า ในกรณีที่มีการแต่งตั้งพระรัชทายาทแล้ว ให้มีการแจ้งรัฐสภาเพื่อทราบเท่านั้น อย่างไรก็ตามไม่ได้มีการระบุไว้ว่า พระราชธิดาเป็นพระรัชทายาทได้หรือไม่ แต่สำหรับกรณีที่ไม่มีการแต่งตั้งพระรัชทายาท ก็ให้การสืบราชสมบัติเป็นไปโดยนัยแห่งกฎหมายทั้งหลาย โดยการเสนอพระนามองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ต่อรัฐสภาเพื่อให้ความเห็นชอบนั้น อาจจะเสนอพระนามพระราชธิดาก็ได้ สำหรับบทบัญญัติของกลุ่มที่ ๒ มีความแตกต่างจากกลุ่มที่ ๑ เนื่องจากหลักการสำคัญของการสืบราชสมบัติมีความเปลี่ยนแปลงตามรายละเอียดในข้อ ๖.๗ นอกจากนั้นเงื่อนไขในการทรงราชย์ของพระราชธิดาก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยไม่มีเงื่อนไข “หากไม่มีพระราชโอรส รัฐสภาอาจให้ความเห็นชอบในการให้พระราชธิดาสืบราชสันตติวงศ์ก็ได้”

เนื่องจากในการร่างรัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ คณะกรรมาธิการร่างรัฐธรรมนูญ (ซึ่งนายมีชัย ฤชุพันธุ์ เป็นประธานคณะกรรมาธิการ) ได้กำหนดให้มีถ้อยคำนี้ในวรรคสองของมาตรา ๒๑ แต่เมื่อเข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมาธิการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฯ ครั้งที่ ๑๓ วันศุกร์ที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๓๔ (ซึ่งนายโอสถ โกศิน เป็นประธานคณะกรรมาธิการ) คณะกรรมาธิการคณะหลังนี้มีมติให้ตัดคำว่า “หากไม่มีพระราชโอรส” และใช้คำว่า “ในการนี้” แทน จากการเสนอของนายโอสถ โกศิน ประธานคณะกรรมาธิการ ด้วยเหตุผลว่าคำดังกล่าวเป็นคำที่ไม่เหมาะสม โดยรายละเอียดมีดังนี้ “...มาตรา ๒๑ วรรคสอง ใช้คำว่า หากไม่มีพระราชโอรส รู้สึกผมก็ตะขิดตะขวงใจ เหมือนกันพูดภาษาธรรมดาคล้าย ๆ ว่าเป็นคำไม่ค่อยดีนึกหนึ่งไม่รู้จะอย่างไรถ้าประโยคนี้เราแก้บอกว่าการนี้หรืออะไรไปเฉย ๆ นี้จะสวยกว่าที่จะไปชี้บอกว่า คล้าย ๆ คนไทยบางที่เราถือเรื่องโศกกลางอยู่เหมือนกัน...” (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๓๔ข)

การเสนอตัดถ้อยคำดังกล่าวของนายโอสถ โกศิน เป็นประเด็นที่ควรพิจารณาเนื่องจากกลุ่มที่ ๒ รัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ ปี ๒๕๔๐ และปี ๒๕๕๐ ไม่มีเงื่อนไข “หากไม่มีพระราชโอรส” ก็อาจทำให้มีการแปลความได้ใน ๒ นัย คือ นัยที่ ๑ ในกรณีที่ไม่มีแต่งตั้งพระราชทายาทไว้ และการสืบราชสมบัติให้เป็นนัยแห่งกฎมณเฑียรบาลฯ ฉะนั้นจะต้องเสนอพระนามของพระราชวงศ์ที่เป็นบุรุษตามลำดับที่กำหนดไว้ในมาตรา ๙ แห่งกฎมณเฑียรบาลฯ ให้หมดก่อน โดยไม่คำนึงว่า พระราชวงศ์นั้นจะเป็นพระประยูรญาติสายตรงของพระมหากษัตริย์องค์เดิมหรือไม่ และต่อเมื่อไม่มีพระราชวงศ์ที่เป็นบุรุษตามมาตรา ๙ แห่งกฎมณเฑียรบาลฯ จึงจะเสนอพระราชธิดาขึ้นทรงราชย์ได้ ส่วนนัยที่ ๒ คือ ในกรณีที่ไม่มีแต่งตั้งพระราชทายาทไว้ การเสนอพระราชธิดาขึ้นทรงราชย์จะดำเนินการในลำดับชั้นใดก็ได้ ซึ่งประเด็นนี้อาจมีความแตกต่างกับบทบัญญัติของกลุ่มที่ ๑ รัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๗ และปี ๒๕๒๑ ที่อาจมีเจตนารมณ์ให้พระราชธิดาเป็นผู้สืบราชสมบัติเฉพาะในกรณีที่ไม่มีพระราชโอรส เพราะไปกำหนดเงื่อนไขว่า “หากไม่มีพระราชโอรส รัฐสภาอาจให้ความเห็นชอบในการให้พระราชธิดาสืบราชสันตติวงศ์ก็ได้” แม้ว่าจะมีพระประยูรญาติที่เป็นบุรุษอยู่ก็ตามที่ ทั้งนี้หากพิจารณาถ้อยคำตามบทบัญญัติของกลุ่มที่ ๒ รัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ ปี ๒๕๔๐ และปี ๒๕๕๐ ทำให้อาจแปลความทางกฎหมายตามนัยที่ ๑ ได้ คือ เป็นการกำหนดให้พระราชธิดาอยู่ในลำดับสืบราชสมบัติต่อจากพระราชวงศ์ซึ่งเป็นบุรุษตามที่กำหนดในมาตรา ๙ แห่งกฎมณเฑียรบาลฯ ซึ่งเจษฎา พรไชยา (๒๕๔๖, น. ๑๖๗) ผู้ศึกษาเรื่อง “พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ของประเทศไทยกับประเทศอังกฤษ” ได้แปลความทางกฎหมายในลักษณะนี้เช่นกัน

อนึ่ง รัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ ปี ๒๕๔๐ และปี ๒๕๕๐ ไม่ได้ระบุว่า การแต่งตั้งพระราชธิดาให้เป็นพระราชทายาทกระทำไม่ได้หรือไม่ แต่ได้ระบุให้พระราชธิดาทรงราชย์ได้ในกรณีที่ไม่มีกรรมการแต่งตั้งพระราชทายาท ไว้ก่อนแล้วเท่านั้น

๖.๙ บทบาทและหน้าที่ของประธานรัฐสภา

รัฐธรรมนูญปี ๒๔๗๕ ฉบับที่ ๑ และฉบับที่ ๒ รวมทั้งรัฐธรรมนูญปี ๒๔๘๙ และปี ๒๔๙๐ ไม่ได้มีการกำหนดบทบาทหรือหน้าที่ของประธานรัฐสภาในลักษณะใดในการสืบราชสมบัติ ทั้งนี้เมื่อเหตุการณ์ปี ๒๔๗๗ ในคราวการอัญเชิญรัชกาลที่ ๘ ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์และการประกาศให้ประชาชนทราบ เป็นการดำเนินการของคณะรัฐมนตรี และเมื่อเหตุการณ์ปี ๒๔๘๙ ในคราวที่รัชกาลที่ ๙ ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ ปรากฏว่า ในส่วนการประกาศให้ประชาชนทราบเป็นการดำเนินการของคณะรัฐมนตรี

อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๒ ได้บัญญัติบทบาทและหน้าที่ของประธานรัฐสภาในการอัญเชิญองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ขึ้นทรงราชย์และและประกาศให้ประชาชนทราบ และรัฐธรรมนูญฉบับต่อมาก็มีการบัญญัติในลักษณะคล้ายกัน ยกเว้นรัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๕ ตามบทบัญญัติมาตรา ๒๓ ที่กำหนดให้สภาผู้แทนราษฎรเป็นองค์กรที่ปฏิบัติหน้าที่อัญเชิญองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ขึ้นทรงราชย์ สำหรับรัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ ปี ๒๕๔๐ และปี ๒๕๕๐ มีบทบัญญัติแยกกันใน ๒ กรณีคือ ในกรณีที่ราชบัลลังก์ว่างลงและมีการแต่งตั้งพระรัชทายาทไว้แล้วและกรณีที่ราชบัลลังก์ว่างลงแต่ไม่มีการแต่งตั้งพระรัชทายาท รวมทั้งมีการกำหนดหลักการในการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาล จึงกำหนดบทบาทหน้าที่ของประธานรัฐสภาในเรื่องที่เกี่ยวกับกฎหมายเทียบบาลฯ โดยตรงใน ๓ กรณี ดังนี้

กรณีที่ ๑ ในกรณีที่ราชบัลลังก์ว่างลงและมีการแต่งตั้งพระรัชทายาทไว้แล้ว เมื่อคณะรัฐมนตรีแจ้งให้ประธานรัฐสภาทราบ หลังจากนั้นประธานรัฐสภามีหน้าที่เรียกประชุมรัฐสภาเพื่อรับทราบและอัญเชิญองค์พระรัชทายาทขึ้นทรงราชย์ รวมทั้งการประกาศให้ประชาชนทราบ

กรณีที่ ๒ ในกรณีที่ราชบัลลังก์ว่างลงและไม่มีการแต่งตั้งพระรัชทายาท ให้คณะองคมนตรีเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อเสนอรัฐสภาให้ความเห็นชอบ หลังจากนั้นประธานรัฐสภามีหน้าที่เรียกประชุมรัฐสภาเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบ เมื่อรัฐสภาพิจารณาให้ความเห็นชอบแล้วจึงเป็นหน้าที่ของประธานรัฐสภาในการอัญเชิญองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ รวมทั้งการประกาศให้ประชาชนทราบ

กรณีที่ ๓ ในกรณีที่มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลฯ ตามขั้นตอนของรัฐธรรมนูญแล้ว จึงกำหนดให้ประธานรัฐสภามีหน้าที่รับเรื่องจากประธานองคมนตรี และมีหน้าที่ในลำดับต่อไปคือ การแจ้งให้รัฐสภาทราบ และลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

๖.๑๐ บทบาทและหน้าที่ของวุฒิสภาในกรณีไม่มีสภาผู้แทนราษฎร

ในรัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐ และรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ ได้มีการบัญญัติข้อความที่ชัดเจนขึ้นว่า หากมีกรณีที่ราชบัลลังก์ว่างลงและจะต้องมีการดำเนินการเพื่อให้รัฐสภารับทราบหรือให้ความเห็นชอบสำหรับการทรงราชย์ แล้วแต่กรณี ถ้าเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นระหว่างที่สภาผู้แทนราษฎรสิ้นอายุหรือมีการยุบสภาผู้แทนราษฎร แต่กระบวนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรยังไม่แล้วเสร็จ จะให้องค์กรใดทำหน้าที่แทนรัฐสภา จึงได้มีการบัญญัติความให้วุฒิสภามีหน้าที่รัฐสภาดังกล่าวรวมทั้งปฏิบัติหน้าที่รับทราบการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลฯ ฉะนั้นจึงเป็นกรณีที่เกี่ยวกับกฎหมายเทียบบาลฯ ทั้งสิ้น ๓ กรณีที่สำคัญ ดังนี้

กรณีที่ ๑ ในกรณีที่ราชบัลลังก์ว่างลงและมีแต่งตั้งพระรัชทายาทไว้แล้ว เมื่อคณะรัฐมนตรีแจ้งให้ประธานรัฐสภาทราบ หลังจากนั้นประธานรัฐสภามีหน้าที่เรียกประชุมรัฐสภาเพื่อรับทราบ ดังนั้นวุฒิสภามีหน้าที่รัฐสภาจึงมีหน้าที่ในการรับทราบ

กรณีที่ ๒ ในกรณีที่ราชบัลลังก์ว่างลงและไม่มีการแต่งตั้งพระรัชทายาท ให้คณะองคมนตรีเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อเสนอรัฐสภาให้ความเห็นชอบ ดังนั้นวุฒิสภามีหน้าที่รัฐสภาจึงมีหน้าที่ให้ความเห็นชอบ

กรณีที่ ๓ ในกรณีที่มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลตามขั้นตอนของรัฐธรรมนูญแล้ว จึงกำหนดให้ประธานรัฐสภามีหน้าที่รับเรื่องจากประธานองคมนตรี และมีหน้าที่ในขั้นตอนต่อไปคือการแจ้งให้รัฐสภาทราบ ดังนั้นวุฒิสภามีหน้าที่รัฐสภาจึงมีหน้าที่ในการรับทราบ

๖.๑๑ การบรรลุนิติภาวะของพระมหากษัตริย์

มาตรา ๑๔-๑๘ แห่งกฎหมายเถียรบาลฯ ได้กำหนดให้พระมหากษัตริย์ที่ยังมีพระชนมพรรษา ไม่ครบ ๒๐ พรรษา ยังไม่สามารถสำเร็จราชการหรือบริหารราชการแผ่นดินได้ แต่ต้องมีผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นผู้ปฏิบัติพระราชกรณียกิจหรือผู้ใช้พระราชอำนาจแทน โดยความในมาตรา ๑๔ แห่งกฎหมายเถียรบาลฯ กำหนดไว้ว่า “สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ใดได้เสด็จขึ้นทรงราชย์สืบราชสันตติวงศ์ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ คือ เมื่อมีชนมายุยังไม่ครบ ๒๐ พรรษาบริบูรณ์ไซ้ ท่านว่ายังทรงสำเร็จราชการสิทธิ์ขาดโดยพระองค์เองหาได้ไม่” แม้ว่าในกฎหมายเถียรบาลฯ ไม่ใช่คำว่า “บรรลุนิติภาวะ” ก็ตามที่ แต่อาจอนุมานได้ว่าบทบัญญัติดังกล่าวมีนัยว่า การบรรลุนิติภาวะของพระมหากษัตริย์อยู่ที่พระชนมพรรษา ๒๐ พรรษา ทั้งนี้สันนิษฐานได้ว่า แนวคิดการบรรลุนิติภาวะของพระมหากษัตริย์มาจากพระราชประเพณีโบราณในสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งเมื่อทรงราชย์แล้วแต่ยังปฏิบัติพระราชกิจในการบริหารราชการแผ่นดินไม่ได้เนื่องจากมีพระชนมพรรษาประมาณ ๑๕ พรรษาจนกระทั่งมีพระชนมพรรษา ๒๐ พรรษาในปี ๒๔๑๖ จึงจะปฏิบัติพระราชกิจได้ด้วยพระองค์เอง และมาจากการประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ที่กำหนดให้บุคคลบรรลุนิติภาวะเมื่ออายุสี่ปีบริบูรณ์ เนื่องจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ถูกตราขึ้นในปี ๒๔๖๖ ขณะที่กฎหมายเถียรบาลฯ ได้มีการจัดทำร่างฯ ในปี ๒๔๖๖ และประกาศให้มีผลบังคับใช้ในปี ๒๔๖๗ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยาวเกี่ยวกัน

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ แล้ว ไม่ปรากฏว่ารัฐธรรมนูญระหว่างปี ๒๔๗๕-๒๒ มีนาคม ๒๔๙๒ ได้กำหนดประเด็นการบรรลุนิติภาวะของพระมหากษัตริย์ไว้ จึงต้องอ้างอิงบทบัญญัติตามมาตรา ๑๔ แห่งกฎหมายเถียรบาลฯ ดังกล่าวข้างต้นมาบังคับใช้กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปี ๒๔๗๗ ที่ราชบัลลังก์ว่างลงเนื่องจากรัชกาลที่ ๗ ทรงสละพระราชสมบัติ โดยที่รัชกาลที่ ๘ ได้รับการอัญเชิญให้ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์สืบราชสมบัติแทน แต่ทว่าพระชนมพรรษาในขณะนั้นประมาณ ๙ พรรษา ยังไม่ครบ ๒๐ พรรษาตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายเถียรบาลฯ จึงต้องใช้บทบัญญัติตามมาตรา ๑๐ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๔๗๕ ฉบับที่ ๒ ในการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ หรือในเหตุการณ์เมื่อปี ๒๔๘๙ ที่ราชบัลลังก์ว่างลงเนื่องจากรัชกาลที่ ๘ เสด็จสวรรคต โดยเมื่อรัชกาลที่ ๙ ได้รับการอัญเชิญให้ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์สืบราชสมบัติแทน แต่ทว่าพระชนมพรรษาในขณะนั้นประมาณ ๑๙ พรรษา ยังไม่ครบ ๒๐ พรรษาตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายเถียรบาลฯ จึงต้องใช้บทบัญญัติตามมาตรา ๑๐ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๔๘๙ ในการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นครั้งแรกของรัชสมัยนี้

ต่อมารัฐธรรมนูญปี ๒๔๙๒ ได้กำหนดหลักการขึ้นมาใหม่โดยมีการกำหนดการบรรลุนิติภาวะที่พระชนมพรรษา ๑๘ พรรษา ดังนี้ “มาตรา ๒๔ พระมหากษัตริย์ทรงบรรลุนิติภาวะเมื่อพระชนมายุครบสิบแปดปีบริบูรณ์” ทั้งนี้ในระหว่างการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญปี ๒๔๙๒ โดยการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ ๔๖/๒๔๙๑ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๙๑ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๔๙๑ก, น. ๑๖๔๘-๑๖๕๗) คณะกรรมาธิการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญได้ชี้แจงต่อที่ประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญสรุปได้ว่า การกำหนดให้พระมหากษัตริย์บรรลุนิติภาวะที่พระชนมพรรษา ๑๘ พรรษาแทนที่พระชนมพรรษา ๒๐ พรรษา เนื่องจากได้ศึกษาเรื่องนี้จากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญต่างประเทศแล้ว ล้วนแต่กำหนดให้พระมหากษัตริย์บรรลุนิติภาวะที่พระชนมพรรษา ๑๘ พรรษา และไม่ควรให้มีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในระยะเวลายาวนานเกินไป ประกอบกับเมื่อพิจารณาความในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้ว ก็มีข้อกำหนดให้ผู้ชายที่มีอายุ ๑๗ ปีหรือผู้หญิงที่มีอายุ ๑๕ ปี เมื่อสมรสแล้วก็ถือว่าพ้นจากสถานะผู้เยาว์ จากเหตุดังกล่าวจึงสามารถตรากฎหมายเพื่อยกเว้นในกรณี

ของพระมหากษัตริย์ที่ดำรงฐานะประมุขแห่งรัฐ ซึ่งที่ประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญมีมติเห็นชอบตามการเสนอของคณะกรรมการฯ และรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๕ ได้มีการบัญญัติในลักษณะเดียวกัน

อย่างไรก็ตามภายหลังจากการบังคับใช้รัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๒ และรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๕ ที่มีการบัญญัติในประเด็นการบรรลุนิติภาวะของพระมหากษัตริย์ไว้แล้ว แต่รัฐธรรมนูญฉบับต่อมาหลังจากนั้นก็มิได้มีการบัญญัติในเรื่องการบรรลุนิติภาวะของพระมหากษัตริย์ไว้แต่อย่างใด จึงต้องนำความของมาตรา ๑๔ แห่งกฎหมายระเบียบวาระ และการบรรลุนิติภาวะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่มีผลบังคับใช้ในปัจจุบันมาปรับใช้ในกรณีนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๐๔, น. ๒๘๐-๒๘๙)

ทั้งนี้ประเด็นที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ตั้งแต่รัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๒ และรัฐธรรมนูญฉบับต่อมาที่มีการบัญญัติความในหมวดพระมหากษัตริย์ไว้อย่างครบถ้วนก็มีการกำหนดบทบัญญัติในกรณีที่พระมหากษัตริย์ทรงไม่บรรลุนิติภาวะ จึงไม่สามารถทรงแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ด้วยพระองค์เอง ดังนั้นจึงกำหนดให้คณะองคมนตรีเสนอผู้ใดผู้หนึ่งที่เหมาะสมดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อรัฐสภาหรือสภาผู้แทนราษฎร แล้วแต่กรณี เพื่อขอความเห็นชอบ

๖.๑๒ องค์กรที่จัดทำลำดับผู้สืบราชสันตติวงศ์

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี ๒๔๗๕ การกำหนดผู้สืบราชสันตติวงศ์มีความเปลี่ยนแปลงในสาระสำคัญ โดยมีการถ่วงดุลอำนาจกันระหว่างองค์กรที่จัดทำลำดับผู้สืบราชสันตติวงศ์กับสถาบันนิติบัญญัติ โดยคณะรัฐมนตรีหรือคณะองคมนตรีจะเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายระเบียบวาระ และรัฐธรรมนูญ เพื่อให้สถาบันนิติบัญญัติพิจารณาโดยสถาบันนิติบัญญัติมีหน้าที่เห็นชอบหรือไม่เห็นชอบเท่านั้น แต่ไม่มีอำนาจในการจัดทำลำดับผู้สืบราชสันตติวงศ์ ทั้งนี้ได้สรุปช่วงเวลาความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ดังนี้ ช่วงเวลาที่ ๑ ระหว่างปี ๒๔๗๕-๒๕๕๒ เป็นหน้าที่โดยนัยของคณะรัฐมนตรีในการเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ ช่วงเวลาที่ ๒ ระหว่างปี ๒๕๕๒-๒๕๓๔ เนื่องด้วยรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๒ มีสาระที่เป็นการเสริมสร้างบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ประการหนึ่ง คือ การสร้างบทบาทให้แก่คณะองคมนตรีในการเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ มิใช่เป็นหน้าที่โดยนัยของคณะรัฐมนตรีตามแนวทางที่เคยปฏิบัติมา ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า เป็นการจำกัดบทบาทของคณะรัฐมนตรีในกรณีนี้ และช่วงเวลาที่ ๓ ระหว่างปี ๒๕๓๔ ถึงปัจจุบัน ที่กำหนดเฉพาะในกรณีไม่มีการแต่งตั้งพระราชทายาท จึงเป็นหน้าที่อันมีความสัมพันธ์กันระหว่างคณะองคมนตรีกับคณะรัฐมนตรี โดยคณะองคมนตรีมีหน้าที่เสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อเสนอต่อรัฐสภาให้ความเห็นชอบ

๖.๑๓ การพิจารณาบทบัญญัติเกี่ยวกับกฎหมายระเบียบวาระด้วยการสืบพระราชสันตติวงศ์

พระพุทธศักราช ๒๕๖๗ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๔

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐

ตามที่อ้างถึงข้างต้นแล้วว่า บทบัญญัติในเรื่องกฎหมายระเบียบวาระ และการสืบราชสมบัติของรัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ รัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ และรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ มีความเหมือนกันในหลักการสำคัญ แต่ต่างกันในเรื่องรายละเอียดเพียงเล็กน้อย ดังนี้

(๑) รัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ กำหนดให้เป็นมาตรา ๒๐ และมาตรา ๒๑ สำหรับรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ และรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ กำหนดให้เป็นมาตรา ๒๒ และมาตรา ๒๓

(๒) บทบัญญัติของมาตรา ๒๐ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ ไม่มีความที่เป็นวรรคสามซึ่งกำหนดว่า “ในระหว่างที่สภาผู้แทนราษฎรสิ้นอายุหรือสภาผู้แทนราษฎรถูกยุบ ให้วุฒิสภานำหน้าที่รัฐสภาในการรับทราบตามวรรคสอง” ในขณะที่มาตรา ๒๒ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐ และรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ กำหนดข้อความนี้เป็นวรรคสาม

(๓) บทบัญญัติของมาตรา ๒๐ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ กำหนดให้ “องคมนตรีจัดร่างกฎมณเฑียรบาลแก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลเดิม” ในขณะที่บทบัญญัติของมาตรา ๒๒ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐ และปี ๒๕๕๐ กำหนดให้ “คณะองคมนตรีจัดทำร่างกฎมณเฑียรบาลแก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลเดิม” ซึ่งเป็นการปรับปรุงถ้อยคำให้ถูกต้องชัดเจนมากขึ้น โดยเติมคำว่า “คณะ” หน้าคำว่า “องคมนตรี” และเติมคำว่า “ทำ” หน้าคำว่า “ร่าง” เท่านั้น

แม้ว่าในการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐ ได้มีความพยายามเสนอข้อสังเกตเพื่อปรับปรุงถ้อยคำ โดยในการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ ๑๔ วันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๔๐ ศาสตราจารย์ธรรมนูล ลัดพลี สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญมีความเห็นต่อบทบัญญัติในมาตรา ๒๓ ที่กำหนดให้คณะรัฐมนตรีเป็นผู้แจ้งให้ประธานรัฐสภาทราบในกรณีพระราชบัลลังก์หากว่างลงและเป็นกรณีที่พระมหากษัตริย์ได้ทรงแต่งตั้งพระราชทายาทไว้แล้ว โดยศาสตราจารย์ธรรมนูล ลัดพลี มีข้อสังเกตให้คณะองคมนตรีเป็นผู้แจ้งการแต่งตั้งพระราชทายาทต่อประธานรัฐสภาแทนการกำหนดให้คณะรัฐมนตรีเป็นผู้แจ้งต่อประธานรัฐสภา แต่สภาร่างรัฐธรรมนูญที่พิจารณาร่างรัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐ ไม่ได้มีมติเห็นชอบตามข้อสังเกตของศาสตราจารย์ธรรมนูล ลัดพลี (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๔๐, น. ๑๑๖-๑๑๘) หรือในกรณีการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ โดยในการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ ๒๒ วันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๐ ปรากฏว่า นายกฤษฎา ให้วฒนานุกูล สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญเสนอแปรญัตติแก้ไขถ้อยคำตามมาตรา ๒๒ ที่มีสาระสำคัญคือ การแก้ไขกฎมณเฑียรบาลฯ เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์โดยเฉพาะโดยนายกฤษฎา ให้วฒนานุกูล ได้แปรญัตติเพื่อให้ถ้อยคำว่า “แห่งราชวงศ์จักรี” ต่อท้ายคำว่า “พระมหากษัตริย์” แต่สภาร่างรัฐธรรมนูญที่พิจารณาร่างรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ มีมติไม่เห็นชอบกับการสงวนคำแปรญัตติในกรณีดังกล่าวข้างต้นโดยให้ความเห็นชอบตามที่คณะกรรมาธิการยกร่างรัฐธรรมนูญเสนอมา (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๐, น. ๑๓๕-๑๓๘)

๖.๑๔ บทบัญญัติของกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๓ ที่ไม่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ

จากการกำหนดกฎมณเฑียรบาลในรัฐธรรมนูญที่มีพัฒนาการมาโดยตลอดตั้งแต่ปี ๒๔๗๕ จนถึงปัจจุบัน เพื่อให้มีการบังคับใช้กฎมณเฑียรบาลฯ ควบคู่ไปกับการบังคับใช้ของรัฐธรรมนูญ แต่โดยข้อเท็จจริง บทบัญญัติของกฎมณเฑียรบาลฯ ไม่อาจบังคับใช้ได้ทั้งหมดเนื่องจากมีข้อขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ เมื่อมีการจัดทำร่างรัฐธรรมนูญ หากองค์กรหรือคณะผู้ร่างรัฐธรรมนูญมีวัตถุประสงค์ที่จะกำหนดกระบวนการเข้าสู่ตำแหน่งประมุขแห่งรัฐในลักษณะใด ก็จะใช้วิธีบัญญัติข้อความในรัฐธรรมนูญซึ่งมีฐานะเป็นกฎหมายสูงสุดเพื่อกำหนดสภาพบังคับมิให้บทบัญญัติบางมาตราของกฎมณเฑียรบาลฯ มีผลบังคับใช้ต่อไปได้ เช่น การห้ามมิให้จัดเอาราชนาріเข้าไว้ในลำดับสืบราชสันตติวงศ์ การแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (ในกฎมณเฑียรบาลฯ ใช้คำว่า “ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”) การแก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลฯ และการบรรลุนิติภาวะของพระมหากษัตริย์ เป็นต้น จึงได้สรุปบทบัญญัติของกฎมณเฑียรบาลฯ ที่ไม่อาจมีสภาพบังคับใช้ได้ในส่วนหรือทั้งหมดแล้ว เนื่องจากขัดหรือแย้ง รวมทั้งไม่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญและกฎหมายอื่น ๆ ดังนี้

ตารางที่ ๗

บทบัญญัติของกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗
บางมาตราที่ไม่อาจมีสภาพบังคับในบางส่วนหรือทั้งหมดแล้ว

ลำดับที่	สาระสำคัญ	เหตุผลที่กฎหมายเทียบบาลฯ ไม่อาจมีสภาพบังคับ
มาตรา ๖	การกำหนดให้พระราชทายาททรงราชย์สืบราชสันตติวงศ์โดยทันทีภายหลังจากที่พระมหากษัตริย์พระองค์เดิมเสด็จสวรรคต	มาตรา ๒๓ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ กำหนดให้มีขั้นตอนการรับทราบของรัฐสภาประกอบกับเงื่อนไขอื่นตามรัฐธรรมนูญ ดังนั้นพระราชทายาทจึงไม่อาจทรงราชย์ได้โดยทันที แต่ก็ถือได้ว่าเป็นเจตนารมณ์แห่งกฎหมายเทียบบาลฯ ที่ให้เร่งรัดการดำเนินการตามกระบวนการดังกล่าวโดยเร็ว
มาตรา ๘	การกำหนดให้เสนาบดีปฏิบัติหน้าที่อัญเชิญเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์พระองค์ที่ ๑ ในลำดับสืบพระราชสันตติวงศ์เพื่อทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์	มาตรา ๒๓ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ กำหนดให้มีกระบวนการสืบราชสันตติวงศ์ไว้โดยเฉพาะแล้ว และประธานรัฐสภาเป็นผู้มีหน้าที่อัญเชิญองค์พระราชทายาทหรือองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ แล้วแต่กรณีเพื่อทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์
มาตรา ๑๓	ห้ามมิให้จัดเอาราชนาฬิกาพระองค์ใด ๆ เข้าไว้ในลำดับสืบราชสันตติวงศ์เป็นอันขาด	มาตรา ๒๓ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ กำหนดให้พระราชธิดาเป็นผู้สืบราชสันตติวงศ์ก็ได้
มาตรา ๑๕	การกำหนดให้เสนาบดีเลือกพระราชวงศ์พระองค์หนึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	มาตรา ๑๘-๒๐ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ กำหนดเงื่อนไขการได้มาซึ่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ โดยไม่จำเป็นจะต้องเป็นพระราชวงศ์ นอกจากนั้นในปัจจุบันไม่มีตำแหน่งเสนาบดีแล้ว
มาตรา ๑๖	การกำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	รัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ ไม่ได้กำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไว้
มาตรา ๑๗	การกำหนดตำแหน่งสมุหมนตรีที่ปรึกษาของผู้สำเร็จราชการต่างพระองค์ฯ	รัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ และกฎหมายอื่นไม่ได้กำหนดให้มีตำแหน่งนี้ไว้
มาตรา ๑๘	การกำหนดให้มีสภาสำเร็จราชการแผ่นดินที่ประกอบด้วยผู้สำเร็จราชการแผ่นดินฯ และสมุหมนตรี	รัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ และกฎหมายอื่นไม่ได้กำหนดให้มีองค์กรนี้ไว้

ตารางที่ ๗ (ต่อ)

บทบัญญัติของกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗
บางมาตราที่ไม่อาจมีสภาพบังคับในบางส่วนหรือทั้งหมดแล้ว

ลำดับที่	สาระสำคัญ	เหตุผลที่กฎหมายเทียบบาลา ไม่อาจมีสภาพบังคับ
มาตรา ๒๐	การกำหนดให้องคมนตรีสภาเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลา	มาตรา ๒๒ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ กำหนดวิธีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเทียบบาลาไว้โดยเฉพาะแล้ว
มาตรา ๒๑	การกำหนดให้เสนาบดีกระทรวงวังมีหน้าที่รักษากฎหมายเทียบบาล	กระทรวงวังถูกยกเลิกโดยถาวรแล้วตามความในพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวง กรม แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๗๘

ที่มา วิเคราะห์โดย ธูกร จุลินทร

๖.๑๕ ความคล้ายและความแตกต่างระหว่างกฎหมายเทียบบาลาว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์
พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ กับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ

กฎหมายเทียบบาลา และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญเป็นกลไกสำคัญทางกฎหมายที่กำหนดรายละเอียด หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข เพื่อให้สามารถปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญได้ โดยรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดจึงไม่อาจกำหนดแนวทางปฏิบัติทั้งหมดไว้ในรัฐธรรมนูญ จึงต้องอาศัยกฎหมายลำดับรองในรูปแบบของกฎหมายเทียบบาลา หรือพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญมาเป็นกลไกทางกฎหมายในการบังคับใช้หรือบังคับใช้ร่วมกับบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญเพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ตามปรากฏว่า กฎหมายเทียบบาลา มีความคล้ายและมีความแตกต่างกับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ที่อาจจำแนกได้ดังนี้

ก. ความคล้ายของกฎหมายเทียบบาลา กับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ดังนี้

ประการที่ ๑ เป็นกลไกสำคัญทางกฎหมายเพื่อบังคับใช้ให้เป็นไปตามเจตนารมณ์และบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจึงต้องกำหนดการมีกฎหมายทั้งสองประเภทนี้ไว้ในรัฐธรรมนูญ

ประการที่ ๒ กำหนดเงื่อนไขการแก้ไขเพิ่มเติมให้มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกับการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายระดับพระราชบัญญัติ โดยกฎหมายเทียบบาลา มีบทบัญญัติการแก้ไขเพิ่มเติมโดยเฉพาะตามที่อ้างถึงในข้อ ๖.๒ ส่วนการตราหรือการเสนอร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ได้มีการกำหนดตามบทบัญญัติของมาตรา ๑๓๙-๑๔๑ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ โดยเฉพาะในการออกคะแนนเสียงในวาระที่สามของการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ต้องมีคะแนนเสียงเห็นชอบมากกว่ากึ่งหนึ่งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภาทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของแต่ละสภา และยังต้องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญว่า ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญมีข้อความขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญด้วยหรือไม่ ก่อนจะนำขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงลงพระปรมาภิไธย

ประการที่ ๓ กฎหมายเทียบบาลา เป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับกระบวนการเข้าสู่ราชสมบัติของประมุขแห่งรัฐ สำหรับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญบางฉบับเป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับกระบวนการเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและการเข้าสู่ตำแหน่งในองค์กรตามรัฐธรรมนูญ

ประการที่ ๔ มีสภาพบังคับที่มีลักษณะการเพิกถอนสิทธิเหมือนกันโดยกฎหมายเถียรบาลฯ กำหนดเงื่อนไขและลักษณะต้องห้ามของผู้สืบสันตติวงศ์ไว้โดยให้มีทายกเว้นบุคคลจากลำดับสืบสันตติวงศ์หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งคือ มีลักษณะเป็นการเพิกถอนสิทธิการสืบราชสมบัติ ขณะที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวกับการเลือกตั้งก็กำหนดให้มีการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง

ข. ความแตกต่างระหว่างกฎหมายเถียรบาลฯ กับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ดังนี้

ประการที่ ๑ กฎหมายเถียรบาลฯ เป็นกฎหมายเดิมที่ตราขึ้นในสมัยการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สำหรับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ เป็นกฎหมายที่ตราขึ้นในสมัยที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยกำหนดให้มีครั้งแรกตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐

ประการที่ ๒ เมื่อรัฐธรรมนูญสิ้นสุดลงอาจยังผลให้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญสิ้นสุดลงไปด้วย ในขณะที่รัฐธรรมนูญสิ้นสุดลงไปแล้วแต่กฎหมายเถียรบาลฯ ยังคงมีสภาพบังคับใช้ต่อไป

ประการที่ ๓ องค์กรที่ถูกจัดตั้งขึ้นมาตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเป็นผู้ปฏิบัติหรือใช้อำนาจตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ เช่น คณะกรรมการการเลือกตั้งหรือคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ เป็นต้น ในขณะที่องค์กรหรือตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจตามกฎหมายเถียรบาลฯ ส่วนหนึ่ง ไม่มีสภาพตามกฎหมายไปแล้ว เช่น องคมนตรีสภากระทรวงวัง หรือผู้ดำรงตำแหน่งเสนาบดี

ประการที่ ๔ ในปัจจุบันการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเถียรบาลฯ เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ในขณะที่การตราพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญให้เป็นไปตามความยินยอมและเห็นชอบของรัฐสภา

ประการที่ ๕ บทบัญญัติของกฎหมายเถียรบาลฯ ที่ไม่มีสภาพบังคับแล้วเนื่องจากขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ ตามที่อ้างถึงในข้อ ๖.๑๔ โดยบทบัญญัติของกฎหมายเถียรบาลฯ ไม่อาจบังคับใช้ได้ทั้งหมดเนื่องจากมีข้อความขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ เมื่อใดที่มีการจัดทำร่างรัฐธรรมนูญ หากคณะผู้ร่างรัฐธรรมนูญมีวัตถุประสงค์ที่จะกำหนดกระบวนการเข้าสู่ตำแหน่งประมุขแห่งรัฐในลักษณะใด ก็จะใช้วิธีบัญญัติข้อความในรัฐธรรมนูญซึ่งมีฐานะเป็นกฎหมายสูงสุด เพื่อกำหนดสภาพบังคับมิให้บทบัญญัติบางมาตราของกฎหมายเถียรบาลฯ มีผลบังคับใช้ต่อไปได้ (override) อย่างไรก็ตามหลังจากนั้นผู้เกี่ยวข้องไม่ได้ดำเนินการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเถียรบาลฯ เพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ซึ่งแตกต่างกับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ เมื่อมีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่หรือการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ ถ้าบทบัญญัติของพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ ก็จะมีการตราหรือการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญในภายหลังเพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

บทที่ ๗

การดำเนินการตามกฎหมายเถียรบาลที่บัญญัติในรัฐธรรมนูญไทย

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ ได้มีการดำเนินการตามกฎหมายเถียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ จำนวน ๒ ครั้ง โดยรัฐธรรมนูญได้กำหนดให้การทรงราชย์ขององค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎหมายเถียรบาลฯ ประกอบด้วยความเห็นชอบ (approval) ของรัฐสภาหรือสภาผู้แทนราษฎร แล้วแต่กรณี ดังนั้นคณะรัฐมนตรีจึงมีหน้าที่เสนอพระนามองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ โดยแบ่งได้เป็น ๒ กรณี คือ

กรณีที่ ๑ ในกรณีที่มีพระนามองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์มากกว่า ๑ พระองค์ ก็จะจัดทำในรูปแบบของบัญชีลำดับสืบราชสันตติวงศ์ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดในกฎหมายเถียรบาลฯ เพื่อเสนอให้รัฐสภา/สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาให้ความเห็นชอบ โดยรัฐสภา/สภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจในการปฏิเสธ (disapproval) ถ้ารัฐสภา/สภาผู้แทนราษฎรมิมีมติไม่เห็นชอบพระราชวงศ์ลำดับที่ ๑ แล้ว จึงจะพิจารณาพระราชวงศ์ลำดับที่ ๒ ต่อไป

กรณีที่ ๒ ในกรณีที่มีพระนามองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์เพียง ๑ พระองค์ เมื่อเสนอให้รัฐสภา/สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาให้ความเห็นชอบ ถ้ารัฐสภา/สภาผู้แทนราษฎรมิมีมติไม่เห็นชอบแล้ว ก็ต้องนำเสนอพระนามองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์พระองค์ใหม่ เพื่อให้รัฐสภา/สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง

ทั้งนี้รัฐสภา/สภาผู้แทนราษฎรไม่มีหน้าที่ตามกฎหมายในการจัดทำบัญชีลำดับสืบราชสันตติวงศ์เอง โดยรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ กำหนดให้คณะองคมนตรีเป็นองค์กรแรกที่ทำดำเนินการในเรื่องลำดับสืบราชสันตติวงศ์ในกรณีที่ราชบัลลังก์ว่างลงและไม่มีการแต่งตั้งพระราชทายาทตามที่อ้างถึงแล้วในบทที่ ๖ สำหรับการปฏิบัติตามกฎหมายเถียรบาลฯ ที่เคยมีการดำเนินการไปแล้ว ตลอดความสัมพันธ์ของกฎหมายเถียรบาลฯ ในยุคต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีสาระโดยสังเขปดังนี้

๗.๑ การดำเนินการตามกฎหมายเถียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ในรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๗๗

เมื่อรัชกาลที่ ๗ ทรงสละราชสมบัติเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๗๗ จากเหตุดังกล่าว คณะรัฐมนตรีที่นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (ยศในขณะนั้น) เป็นนายกรัฐมนตรี จึงดำเนินการจัดประชุมเพื่อพิจารณาในเรื่องนี้ระหว่างวันที่ ๒-๗ มีนาคม ๒๔๗๗ สำหรับการอัญเชิญพระราชวงศ์อื่นขึ้นทรงราชย์ อันเป็นการดำเนินการตามรัฐธรรมนูญและโดยนัยของกฎหมายเถียรบาลฯ ที่กำหนดไว้ และเนื่องจากในกรณีนี้รัชกาลที่ ๗ ไม่ได้ทรงแต่งตั้งให้พระราชวงศ์พระองค์ใดเป็นพระราชทายาทตามความในมาตรา ๕ แห่งกฎหมายเถียรบาลฯ ฉะนั้น จึงต้องพิจารณาตามบทบัญญัติในมาตรา ๗-๑๓ แห่งกฎหมายเถียรบาลฯ ซึ่งเกี่ยวข้องกับลำดับชั้นผู้ควรสืบราชสันตติวงศ์และผู้ที่ต้องยกเว้นจากการสืบราชสันตติวงศ์โดยอาจสรุปลำดับการสืบราชสันตติวงศ์เฉพาะหลักการที่สำคัญตามความในมาตรา ๙ แห่งกฎหมายเถียรบาลฯ โดยสังเขปได้ดังนี้

(๑) สมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ที่มีพระมารดาเป็นสมเด็จพระอัครมเหสีและให้มีสิทธิสืบเนื่องต่อไปที่พระราชโอรสในสมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่

(๒) พระราชโอรสองค์ที่ ๒ ที่มีพระมารดาเป็นสมเด็จพระอัครมเหสี และให้มีสิทธิสืบเนื่องต่อไปที่พระโอรส

(๓) พระราชโอรสลำดับถัดไปที่มีพระมารดาเป็นสมเด็จพระอัครมเหสี และให้มีสิทธิสืบเนื่องต่อไปที่พระโอรส

(๔) พระราชโอรสที่มีพระมารดาเป็นพระมเหสีรองจากสมเด็จพระอัครมเหสี ถัดลงไปตามลำดับชั้น และให้มีสิทธิสืบเนื่องต่อไปที่พระโอรส

(๕) พระราชโอรสที่มีพระชนมายุมากที่สุด (ไม่พิจารณาถึงพระอิสริยยศแห่งพระมารดา-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) และให้มีสิทธิสืบเนื่องต่อไปที่พระโอรส

(๖) พระราชโอรสที่มีพระชนมายุถัดลงมา และให้มีสิทธิสืบเนื่องต่อไปที่พระโอรส

(๗) สมเด็จพระอนุชา**ร่วมพระชนนี**ตามลำดับพระชนมายุ และให้มีสิทธิสืบเนื่องต่อไปที่พระโอรส (มีข้อสังเกตว่า ไม่มีสมเด็จพระเชษฐา**ร่วมพระชนนี**ในกรณีดังกล่าวนี้-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา)

(๘) สมเด็จพระเชษฐาและสมเด็จพระอนุชา**ต่างพระชนนี** และให้มีสิทธิสืบเนื่องต่อไปที่พระโอรส

(๙) พระราชวงศ์อื่น ๆ ตามความในมาตรา ๙ (๑๒) และ (๑๓) แห่งกฎมณเฑียรบาลา

จากบทบัญญัติดังกล่าวจึงพิจารณาได้ว่า การจัดลำดับชั้นผู้ควรสืบราชสมบัติจะยึดหลักการพระอิสริยยศแห่งพระมารดาเป็นสำคัญ ส่วนหลักการลำดับพระชนมายุมีความสำคัญเป็นลำดับรองลงมาจากนั้นยังมีการนำหลักการ primogeniture มาปรับใช้ กล่าวคือ หากพระราชวงศ์พระองค์ใดสิ้นพระชนม์แล้ว แต่สิทธิการสืบราชสมบัติยังสืบเนื่องต่อไปที่พระราชโอรสหรือพระโอรสด้วย

สำหรับหลักการเรียงลำดับพระอิสริยยศแห่งพระมารดาได้ถูกกำหนดในมาตรา ๔ แห่งกฎมณเฑียรบาลา โดยลำดับสถานภาพความสำคัญดังนี้

(๑) สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินี (สมเด็จพระอัครมเหสี)

(๒) สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชเทวี

(๓) พระนางเจ้า พระราชเทวี

(๔) พระนางเธอ พระอัครชายาเธอ

(๕) พระมเหสีรองในชื่ออื่น ๆ (ถ้ามี)

(๖) พระสนมเอก โท ตรี (ไม่มีฐานะเป็นพระมเหสีรอง) อย่างไรก็ตามสถานภาพความเป็นพระสนมไม่เกี่ยวข้องกับลำดับสืบราชสันตติวงศ์

ทั้งนี้ ได้จัดลำดับพระอิสริยยศแห่งพระมเหสีในรัชกาลที่ ๕ เฉพาะลำดับที่ (๑) ถึงลำดับที่ (๔) ที่มีผลสืบเนื่องต่อสถานภาพพระราชวงศ์ในลำดับสืบราชสันตติวงศ์ภายหลังเหตุการณ์ที่รัชกาลที่ ๗ ทรงสละราชสมบัติในปี ๒๔๗๗ ดังนี้

ตารางที่ ๘
 รายพระนามพระราชโอรสในรัชกาลที่ ๕ ที่มีสกุลยศเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้า
 และพระราชวงศ์อื่นเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับลำดับสืบราชสมบัติ
 ภายหลังรัชกาลที่ ๗ ทรงสละราชสมบัติ

รายพระนามของพระมเหสี ในรัชกาลที่ ๕ ตามลำดับ พระอิสริยยศ	รายพระนามของพระราชโอรส ซึ่งประสูติแต่พระมเหสีในรัชกาล ที่ ๕ และมีพระโอรสเป็นทายาท	รายพระนามพระโอรสใน พระราชโอรสซึ่งประสูติแต่ พระมเหสีในรัชกาลที่ ๕
๑. สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ (สมเด็จพระอัครมเหสี)	๑.๑ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิชณุโลกประชานาถ (เสด็จทิวงคตในปี ๒๔๖๓)	๑.๑.๑ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์
	๑.๒ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย (สิ้นพระชนม์ในปี ๒๔๖๖)	๑.๒.๑ พระองค์เจ้าวราชนนธ์ธวัช
๒. สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสา อัยยิกาเจ้า	๒.๑ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสงขลานครินทร์ (สิ้นพระชนม์ในปี ๒๔๗๒)	๒.๑.๑ พระองค์เจ้าอนันท์มณฑล ๒.๑.๒ พระองค์เจ้าภูมิพล อดุลยเดช
๓. สมเด็จพระนางเจ้า สุชมालมารศรี พระอัครราชเทวี	๓.๑ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต	๓.๑.๑ พระองค์เจ้าจุมภฏพงษ์ บริพัตร ๓.๑.๒ พระองค์เจ้าสุขุมานีนท์
๔. พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้า สายสวลีภิรมย์ กรมขุนสุทธาสินีนาฏ	๔.๑ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ (สิ้นพระชนม์ในปี ๒๔๗๕)	๔.๑.๑ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล ๔.๑.๒ พระองค์เจ้าเฉลิมพล ทิฆัมพร ๔.๑.๓ พระองค์เจ้าอนุสร มงคลการ

ที่มา ฐานุกร จุลินทร เรียบเรียงจากหนังสือราชสกุลจักรีวงศ์และราชสกุลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดย อารงค์ศักดิ์ อายุวัฒน์นะ (๒๕๔๔)

หมายเหตุ

๑. ในสมัยรัชกาลที่ ๗ สมเด็จพระนางเจ้าสุชมालมารศรี พระอัครราชเทวี ได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระปิตุจฉาสูชมालมารศรี พระอัครราชเทวี และพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ฯ ได้รับการสถาปนาเป็นพระวิมาดาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา

๒. พระองค์เจ้าจุมภฏพงษ์บริพัตร ประสูติแต่พระชายา (หม่อมเจ้าประสงค์สม ไชยันต์) ส่วนพระองค์เจ้าสุขุมานีนท์ ประสูติแต่หม่อมสมพันธ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา แต่ไม่ได้ถูกกำหนดให้อยู่ในบัญชีลำดับสืบราชสันตติวงศ์ เช่นเดียวกับพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์และพระองค์เจ้าวราชนนธ์ธวัช ตามรายละเอียดในตารางที่ ๘

โดยนายปรีดี พนมยงค์ (๒๕๑๖, น. ๔๘-๗๙) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้น ให้ข้อเท็จจริงผ่านบทความเรื่อง “ความเป็นไปภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์” สรุปได้ดังนี้ ในการประชุมคณะรัฐมนตรีระหว่างวันที่ ๒-๗ มีนาคม ๒๔๗๗ มีการพิจารณาการเสนอพระราชวงศ์เพื่อขอความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรเพื่อทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์องค์ต่อไป โดยการพิจารณาดังกล่าวถือเอา “นัย” ของกฎหมายเทียบบาลฯ ตามที่กำหนดในรัฐธรรมนูญ และเนื่องจากในกรณีดังกล่าวนี้รัชกาลที่ ๗ ไม่ได้ทรงแต่งตั้งพระราชทายาท และไม่มีพระราชโอรส รวมทั้งไม่มีสมเด็จพระอนุชาพร้อมพระราชชนนี แม้ว่าสมเด็จพระเชษฐาพร้อมพระราชชนนีจะสิ้นพระชนม์ทั้งหมดแล้ว แต่ทว่ามีพระโอรสทรงพระชนม์ชีพอยู่ ๒ พระองค์ คือ

๑. พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ พระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ แต่เนื่องจากพระมารดามีสัญชาติเดิมเป็นชาวต่างประเทศ จึงต้องยกเว้นตามความในมาตรา ๑๑ (๔) แห่งกฎหมายเทียบบาลฯ ตามมติของคณะรัฐมนตรีส่วนใหญ่ ที่ตีความคำว่า “โดยนัย” นั้น ย่อมนำมาใช้ในกรณีที่ผู้ซึ่งจะสืบสันตติวงศ์มีพระมารดาเป็นนางต่างด้าวด้วย

๒. พระองค์เจ้าวรานนท์ธวัช พระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย มีพระมารดาเป็นคนสามัญและเป็นหม่อมชั้นรองเท่านั้น (หม่อมระวี ไกยานนท์-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) โดยที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย มีพระชายาเป็นหม่อมเจ้าที่ได้รับพระราชทานเสกสมรสแต่ไม่มีพระโอรส (หม่อมเจ้าบุญจิราธร ชุมพล-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) ฉะนั้นคณะรัฐมนตรีจึงได้ผ่านการพิจารณาในกรณีของพระองค์เจ้าวรานนท์ธวัช นอกจากนั้นคณะรัฐมนตรียังไม่ได้พิจารณาถึงสมเด็จพระอนุชากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสด็จไปประทับในต่างประเทศโดยคำขอรับรองของคณะราษฎร

เมื่อพิจารณาถึงพระโอรสของสมเด็จพระเชษฐาต่างพระชนนีกับรัชกาลที่ ๗ แล้ว จึงมีการพิจารณาพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสงขลานครินทร์และพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ โดยเมื่อเปรียบเทียบแล้ว พระมารดาของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสงขลานครินทร์เป็นสมเด็จพระบรมราชเทวีซึ่งทรงศักดิ์สูงกว่าพระมารดาของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ อย่างไรก็ตามในชั้นพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ แต่ละพระองค์ ปรากฏว่าพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์มีพระมารดาเป็นพระองค์เจ้าหญิง ส่วนพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสงขลานครินทร์ มีพระมารดา คือ หม่อมสังวาลย์ (พระนามในขณะนั้น) แต่ได้รับพระราชทานเสกสมรสเป็นสะใภ้หลวงและเป็นหม่อมคนเดียวในสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสงขลานครินทร์ พร้อมกันนั้นได้คำนึงถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสงขลานครินทร์ที่ทรงทำคุณประโยชน์แก่ราษฎรและบำเพ็ญพระองค์เป็นนักประชาธิปไตยเป็นที่รักใคร่ของราษฎรส่วนมาก ดังนั้น คณะรัฐมนตรีจึงเสนอสภาผู้แทนราษฎรเพื่ออัญเชิญพระองค์เจ้าอนันทมหิตลพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสงขลานครินทร์ขึ้นทรงราชย์

เมื่อพิจารณาการดำเนินการของคณะรัฐมนตรีตามที่ปรากฏในบทความของนายปรีดี พนมยงค์ดังกล่าวข้างต้น จึงพบประเด็นที่สำคัญ คือ พระองค์เจ้าวรานนท์ธวัช พระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัยและพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ พระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ น่าจะถูกผ่านลำดับสืบราชสมบัติไปแล้ว เนื่องจากบทบัญญัติตามมาตรา ๙ (๑๑) แห่งกฎหมายเทียบบาลฯ กำหนดว่า ในกรณีที่พระมหากษัตริย์ไม่มีสมเด็จพระอนุชาพร้อมพระชนนี รวมทั้งไม่มีพระโอรสของสมเด็จพระอนุชา ก็ให้พิจารณาสมเด็จพระเชษฐาและสมเด็จพระอนุชาต่างพระชนนีเป็นลำดับ

ผู้สืบราชสันตติวงศ์ต่อไป ทั้งนี้ไม่มีการกำหนดให้ย้อนลำดับการสืบราชสมบัติไปที่สมเด็จพระเชษฐาธิราช
พระราชชนนีอีก (สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัยและสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลก
ประชานาถ เป็นสมเด็จพระเชษฐาธิราชพระราชชนนีกับรัชกาลที่ ๗) จึงไม่น่าจะมีกรณีดังกล่าวเข้าสู่
กระบวนการพิจารณาการลำดับสืบราชสันตติวงศ์ดังกล่าวข้างต้น รวมทั้งไม่ต้องพิจารณาสถานภาพพระ
มารดาของพระองค์เจ้าวรานนท์ธวัชที่เป็นหม่อมชั้นรองหรือพระมารดาพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ที่เป็นชาว
ต่างประเทศ จากประเด็นดังกล่าวเป็นผลให้ไม่มีพระราชชนนีดาที่เป็นบุรุษในสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรม
ราชินีนาถอยู่ในลำดับสืบราชสันตติวงศ์ โดยอาจพิจารณาข้อเท็จจริงตามความในตารางที่ ๘ และ
รายละเอียดในข้อ ๕.๔ ประกอบด้วย

ทั้งนี้มีการยืนยันข้อมูลในกรณีของพระองค์เจ้าวรานนท์ธวัช ในคราวการประชุมสภา
ผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๓๓/๒๔๗๗ ระหว่างวันที่ ๖-๗ มีนาคม ๒๔๗๗ โดยนายไต้ ปาณิกบุตร
ผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนคร ได้สอบถามคณะรัฐมนตรีว่า เหตุใดจึงไม่ปรากฏพระนามของกรมขุน
เพ็ชรบูรณ์อินทราไชยในบัญชีสืบราชสันตติวงศ์ ซึ่งเจ้าพระยาวรวงศ์พัฒน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัง
ชี้แจงว่า “พระองค์เพ็ชรบูรณ์นั้นพ้นไปแล้ว ในหลวงแผ่นดินนี้อยู่ต่ำกว่า ท่านรับมาแล้ว นั่นเหนือขึ้นไป”
(สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๔๗๗, น. ๒๓๓๔) โดยความหมายของคำชี้แจงดังกล่าว น่าจะ
มีความหมายว่า การสืบราชสมบัติได้ข้ามหรือผ่านสายของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัยไปที่
รัชกาลที่ ๗ ซึ่งเป็นพระอนุชาของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย จึงไม่มีการย้อนลำดับการ
สืบราชสมบัติไปที่สายของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัยอีกแล้ว

รวมทั้งตามข้อเท็จจริงแล้ว รัชกาลที่ ๖ ได้ทรงมีหนังสือสั่งเสนาบดีวัง เรื่อง สืบสันตติวงศ์
และตั้งพระอัฐิ ลงวันที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๘ โดยสาระสำคัญของหนังสือดังกล่าวนี้สรุปได้ว่า ให้ข้าม
สายสืบสันตติวงศ์ของสายสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย เนื่องจากพระองค์เจ้าวรานนท์ธวัช
มีเหตุจากคุณสมบัติของพระมารดา เกรงว่า จะไม่เป็นที่เคารพของบุคคลโดยทั่วไป ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า
พระองค์เจ้าวรานนท์ธวัชถูกยกเว้นจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์ตามบทบัญญัติในมาตรา ๗ วรรคสองแห่ง
กฎหมายระเบียบฯ ที่มีความว่า “อนึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไว้ซึ่งพระบรมเชษฐาภาพและพระราชสิทธิ
ที่จะทรงประกาศยกเว้นเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งออกเสียจากลำดับสืบราช
สันตติวงศ์ได้” และบทบัญญัติในมาตรา ๑๑ แห่งกฎหมายระเบียบฯ ที่มีความว่า “เจ้านายผู้เป็นเชื้อพระ
บรมราชวงศ์ ถ้าแม้ว่าเป็นผู้มีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งกล่าวไว้ข้างล่างนี้ไซ้ ท่านว่าให้ยกเว้นเสียจาก
ลำดับสืบราชสันตติวงศ์” โดยกำหนดให้ “(๖) เป็นผู้ที่ได้ถูกประกาศยกเว้นออกเสียจากลำดับสืบราช
สันตติวงศ์” (รายละเอียดปรากฏในภาคผนวก ฅ)

เมื่อตรวจสอบคำอธิบายของนายปรีดี พนมยงค์จากบทความดังกล่าว ในประเด็นสมเด็จพระเชษฐา
ต่างพระราชชนนีของรัชกาลที่ ๗ ที่ทรงศักดิ์สูงสุดโดยพิจารณาจากสถานภาพพระมารดาที่มีพระอิสริยยศ
สูงสุดลำดับรองมาจากสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ปรากฏว่าเป็น สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวง
สงขลานครินทร์ พระราชโอรสในรัชกาลที่ ๕ และสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวีซึ่งมีฐานะเป็นพระ
มเหสีลำดับรองถัดจากสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ โดยนัยของมาตรา ๙ (๑๑) แห่งกฎ
มณเฑียรบาลฯ ที่กำหนดว่า “(๑๑) ถ้าแม้สมเด็จพระอนุชาพร้อมพระชนนีหาพระองค์ไม่สิ้นแล้ว และ
พระโอรสของสมเด็จพระอนุชานั้น ๆ ก็หาไม่ด้วยแล้ว ท่านว่าให้อัญเชิญสมเด็จพระเชษฐาและสมเด็จพระ

พระอนุชาต่างพระชนนี หรือพระโอรสของสมเด็จพระเชษฐาและสมเด็จพระอนุชาอื่น ๆ สลับกันไป ตามลำดับ โดยอนุโลมตามข้อความในข้อ ๒, ๓, ๔ และ ๖ แห่งมาตรานี้” ประกอบกับมาตรา ๙ (๖) แห่งกฎมณเฑียรบาลฯ ที่กำหนดว่า “(๖) ถ้าแม้ว่าสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอในพระอัครมเหสีหาพระองค์ไม่แล้ว และพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอนั้น ๆ ก็หาไม่ด้วยแล้ว ให้อัญเชิญสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอในพระมเหสีรองถดลงไป ตามลำดับชั้นพระอิสริยยศแห่งพระมารดา หรือถ้าสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอหาพระองค์ไม่แล้ว ก็ให้อัญเชิญพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอนั้น ๆ สลับกันตามลำดับ โดยอนุโลมตามข้อความในข้อ ๒, ๓ และ ๔ แห่งมาตรานี้”

ทั้งนี้รัชกาลที่ ๗ ในขณะที่อยู่ในราชสมบัติทรงมีพระราชดำริในประเด็นนี้ที่เกี่ยวกับเรื่องผู้สืบราชสมบัติตามกฎหมายมณเฑียรบาลฯ ใน ๒ ช่วงเวลาที่ต่างกัน โดยบันทึกกลับของเจ้าพระยามหิธรที่บรรยายถึงการเข้าเฝ้าของพระยามโนปกรณนิติธาดา นายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา หลวงประดิษฐ์มนูธรรมและคณะในวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งมีพระราชปรารภเกี่ยวกับการสละราชสมบัติอันเนื่องมาจากปัญหาสุขภาพและมีการระบุพระราชดำริถึงผู้สืบราชสันตติวงศ์ในเรื่องนี้ว่า “เห็นว่าพระโอรสสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนเพ็ชรบูรณ์ก็ถูกข่มมาแล้ว ผู้ที่จะสืบสันตติวงศ์ต่อไปควรจะเป็นพระโอรสสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์” (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๓๖, น. ๒๕๓) และในพระราชบันทึกปี ๒๔๗๗ ที่ระบุว่า “ถ้าฉันลาออกจากตำแหน่งเสียแล้ว ให้สภาฯ เลือกรับนายพระองค์ใดพระองค์หนึ่งแล้วแต่จะเห็นควรขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์แทน ฯลฯ ทางที่จะเลือกได้มีดังนี้ ๑. พระองค์เจ้าอานันทมหิดล ซึ่งอ้างได้ว่าเป็นไปตามกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบสันตติวงศ์ ทางนี้มีผลคืออยู่มากคือเป็นไปในทางที่ตรงตาม legality” (จุลจักรพงษ์, พระองค์เจ้า, ๒๕๓๒, น. ๘๒-๘๓)

นอกจากนี้ยังมีประเด็นที่แสดงถึงท่าทีและบทบาทคณะรัฐมนตรีที่มีความหมายทางประวัติศาสตร์ โดยผ่านบทความของนายปรีดี พนมยงค์ดังกล่าวซึ่งปรากฏข้อเท็จจริง คือ คณะรัฐมนตรีพิจารณาเรื่องนี้ระหว่างวันที่ ๒-๗ มีนาคม ๒๔๗๗ แต่ในช่วงเวลาเดียวกันเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๗๗ อันเป็นวันที่รัชกาลที่ ๗ ทรงประกาศสละราชสมบัตินั่นเอง ปรากฏว่า นายพันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจิตรเจริญ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เพื่อกราบทูลให้ทรงทราบถึงการอัญเชิญพระองค์เจ้าอานันทมหิดลขึ้นครองราชสมบัติโดยผ่านกระบวนการให้ความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร พร้อมกับได้มีการสนทนากับผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่เตรียมการมาโดยพร้อมสรรพและได้มีการถวายโดยกระทรวงวังสำหรับการพิจารณาตรวจทาน (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๓๖, น. ๑๓๐-๑๓๒) ยิ่งไปกว่านั้น คณะรัฐมนตรีได้เคยส่งนายนาวัตริหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ไปเข้าเฝ้าพระองค์เจ้าอานันทมหิดลในช่วงประมาณเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๗๗ โดยมีการสนทนาเกี่ยวกับการเป็นพระมหากษัตริย์ด้วย ซึ่งเป็นช่วงเวลาก่อนที่รัชกาลที่ ๗ ทรงสละราชสมบัติในวันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๗๗ อีก (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๔๗๗, น. ๒๒๔๒-๒๒๖๔) จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นการดำเนินการที่ประจักษ์ชัดแจ้งที่คณะรัฐมนตรีคาดหมายอยู่ก่อนแล้วว่า รัชกาลที่ ๗ จะทรงสละราชสมบัติ จึงมีการเตรียมการตั้งแต่ต้นสำหรับการอัญเชิญพระองค์เจ้าอานันทมหิดลขึ้นทรงราชย์แทนรัชกาลที่ ๗

ต่อมาเมื่อบัญชีลำดับสืบราชสันตติวงศ์ซึ่งจัดทำโดยกระทรวงวังได้รับการตรวจทานเสร็จสมบูรณ์จากสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ หลังจากนั้นคณะรัฐมนตรี จึงได้นำเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรเพื่อพิจารณาในการประชุมระหว่างวันที่ ๖-๗ มีนาคม ๒๔๗๗ สำหรับบัญชีลำดับสืบราชสันตติวงศ์นี้ปรากฏว่ามีพระราชวงศ์จำนวน ๒๓ พระองค์ใน ๙ ราชสกุล ดังนี้

ลำดับที่ ๑-๒ อยู่ในราชสกุลมหิตลโดยลำดับที่ ๑ และ ๒ เป็นพระเชษฐาและพระอนุชาร่วมพระชนนีเดียวกัน

ลำดับที่ ๓-๔ อยู่ในราชสกุลบริพัตรโดยลำดับที่ ๓ เป็นพระบิดาของลำดับที่ ๔

ลำดับที่ ๕-๗ อยู่ในราชสกุลยุคลโดยลำดับที่ ๕-๗ เป็นพระเชษฐาและพระอนุชาร่วมพระชนนีเดียวกัน

ลำดับที่ ๘-๑๐ อยู่ในราชสกุลกิติยากรซึ่งเป็นพระเชษฐาและพระอนุชาร่วมกัน

ลำดับที่ ๑๑-๑๓ อยู่ในราชสกุลประวิตรซึ่งเป็นพระเชษฐาและพระอนุชาร่วมกัน

ลำดับที่ ๑๔-๑๖ อยู่ในราชสกุลจิระประวัติซึ่งเป็นพระเชษฐาและพระอนุชาร่วมกัน

ลำดับที่ ๑๗-๑๘ อยู่ในราชสกุลอาภากรซึ่งเป็นพระเชษฐาและพระอนุชาร่วมกัน

ลำดับที่ ๑๙-๒๐ อยู่ในราชสกุลฉัตรชัยโดยลำดับที่ ๑๙ เป็นพระบิดาของลำดับที่ ๒๐

ลำดับที่ ๒๑-๒๓ อยู่ในราชสกุลลู่วุฒิชัยโดยลำดับที่ ๒๑ เป็นพระบิดาของลำดับที่ ๒๒-๒๓

อย่างไรก็ตามการจัดทำบัญชีลำดับสืบราชสันตติวงศ์ยังมีความคลุมเครือไม่ชัดเจนบางประการเนื่องจากพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอหรือพระเจ้าพี่ยาเธอในกรณีนี้เฉพาะพระองค์ที่ประสูติแต่คู่สมรสลำดับที่ ๑ [ภรรยาหลวง] เท่านั้นที่ถูกจัดอยู่ในบัญชีลำดับสืบราชสันตติวงศ์ สำหรับพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอหรือพระเจ้าพี่ยาเธอในกรณีนี้ที่ไม่ได้ประสูติจากคู่สมรสลำดับที่ ๑ [ภรรยาหลวง] เช่น พระองค์เจ้าสุขุมานันท์ หม่อมเจ้าสมาคม กิติยากร หรือหม่อมเจ้าคำแดงฤทธิ อาภากร ฯลฯ ล้วนแต่ไม่อยู่ในบัญชีดังกล่าวนี้จึงอาจสันนิษฐานได้คือ กระทรวงวังได้มีข้อวินิจฉัยทางกฎหมายว่า พระโอรสที่ไม่ได้ประสูติแต่คู่สมรสลำดับที่ ๑ จะไม่มีสิทธิเป็นผู้สืบราชสมบัติในกรณีดังกล่าว โดยในประเด็นนี้รัชกาลที่ ๗ ทรงเคยมีพระราชวิจารณ์ในปี ๒๔๖๙ เมื่อในคราวมีพระราชปุจฉาต่อพระยากัลยาณไมตรี อดีตที่ปรึกษาราชการของประเทศสยาม โดยสรุปว่า กฎมณเฑียรบาลมีความไม่ชัดเจน เมื่อไม่มีพระอนุชาที่มีพระชนม์ชีพหรือผู้มีสิทธิสืบราชสมบัติได้สิ้นพระชนม์ทั้งหมดแล้ว แต่พระโอรสของพระราชวงศ์เหล่านี้มีสิทธิในการสืบราชสมบัติทั้งหมดหรือไม่ หรือเฉพาะพระโอรสที่ประสูติแต่คู่สมรสลำดับที่ ๑ [ภรรยาหลวง] ที่มีสิทธิสืบราชสมบัติเท่านั้น (Law does not make it quite clear, when there being no brothers left or when the one who should have succeeded has died. Whether all the sons of the that Prince would be eligible to the Throne or whether it is only the sons of the Principal wife only who could succeed) โดยในกรณีของพระองค์ที่ปรากฏว่า พระโอรสของกรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัยได้ถูกข้ามลำดับสืบราชสมบัติไป ตามพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ ๖ ในขณะที่บุคคลจำนวนมากจึงมีแนวคิดว่า พระโอรสที่สามารถสืบราชสมบัติได้จะถูกคัดค้านเนื่องจากมีข้อเท็จจริงที่ว่า เจ้าชายบางพระองค์มีคู่สมรสลำดับรองซึ่งไม่เป็นที่เคารพนับถืออันไม่เหมาะสมต่อการเป็นพระราชชนนีของพระมหากษัตริย์ (In my case the son of the Prince of Petchabun was passed over by the expressed wishes of the late King. Now, many people find that the idea that all the sons could succeed was objectionable owing to the fact that some Princes have the most disreputable minor wives who are really not fitted to be the mothers of Kings) ตามรายละเอียดอยู่ในข้อ ๕.๕

ข้อเท็จจริงดังกล่าวเป็นสาระสำคัญที่ควรพิจารณาอย่างยิ่ง เนื่องจากกระทรวงวังในขณะนั้นได้พิจารณาจากนัยตามความในมาตรา ๙ (๒)-(๔) แห่งกฎหมายระเบียบราชฯ ซึ่งกล่าวถึง การลำดับสืบราชสันตติวงศ์ที่ลำดับจากพระราชโอรสในสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอฯ ที่ประสูติแต่พระอัครชายาหรือคู่สมรสลำดับที่ ๑ [ภรรยาหลวง] และบทบัญญัติดังกล่าวไปอนุโลมใช้ในการลำดับสืบราชสันตติวงศ์ตามความในอนุมาตราต่าง ๆ ของมาตรา ๙ แห่งกฎหมายระเบียบราชฯ ทำให้มีความเข้าใจว่า พระโอรสที่ถือกำเนิดจากคู่สมรสลำดับที่ ๑ ของพระราชวงศ์เท่านั้นที่มีสิทธิสืบราชสมบัติ จึงมีประเด็นที่ต้องวิเคราะห์ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ ถ้าพระองค์เจ้าวรานนทธวัชไม่มีสิทธิสืบราชสมบัติเนื่องจากไม่ได้ถือกำเนิดจากสะใภ้หลวงหรือคู่สมรสลำดับที่ ๑ ตามกฎหมายระเบียบราชฯ ตั้งแต่ต้นแล้ว เหตุใดรัชกาลที่ ๖ จึงโปรดเกล้าฯ ในหนังสือสั่งเสนาบตีวงให้การลำดับสืบราชสมบัติข้ามลำดับของพระองค์เจ้าวรานนทธวัชซึ่งเป็นการยกเว้นพระองค์เจ้าวรานนทธวัชจากลำดับสืบราชสมบัติ

ประเด็นที่ ๒ บทบัญญัติในมาตรา ๑๐-๑๓ แห่งกฎหมายระเบียบราชฯ ที่มีสาระเป็นข้อขัดข้องหรือลักษณะต้องห้ามของผู้สืบราชสมบัติ ก็ไม่ได้ระบุไว้ว่า พระโอรสที่ไม่ได้ถือกำเนิดจากสะใภ้หลวงหรือคู่สมรสลำดับที่ ๑ เป็นผู้สืบราชสมบัติไม่ได้

ประเด็นที่ ๓ มีความเป็นไปได้หรือไม่ว่า กฎหมายระเบียบราชฯ กำหนดให้พระโอรสที่ถือกำเนิดจากสะใภ้หลวงหรือคู่สมรสลำดับที่ ๑ ของพระราชวงศ์เป็นผู้มีลำดับการสืบราชสมบัติที่สูงกว่า แต่ไม่ได้เป็นการจำกัดสิทธิของพระโอรสที่ถือกำเนิดจากหม่อมลำดับรอง โดยพิจารณาจากความในมาตรา ๙ (๑๑) แห่งกฎหมายระเบียบราชฯ ที่กำหนดว่า “(๑๑) ถ้าแม้ว่าสมเด็จพระอนุชาพร้อมพระชนนีหาพระองค์ไม่สิ้นแล้ว และ พระโอรสของสมเด็จพระอนุชา นั้น ๆ ก็หาไม่ด้วยแล้ว ท่านว่าให้อัญเชิญสมเด็จพระเชษฐาฯลฯ” ก็อาจแปลความได้คือ พระโอรสที่ไม่มีข้อขัดข้องหรือลักษณะต้องห้ามตามความในมาตรา ๑๐-๑๒ แห่งกฎหมายระเบียบราชฯ ก็มีคุณสมบัติเพียงพอที่จะเป็นองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ได้ตามลำดับสืบราชสันตติวงศ์ในมาตรา ๙ แห่งกฎหมายระเบียบราชฯ

ประเด็นที่ ๔ บทบัญญัติตามมาตรา ๙ (๕) แห่งกฎหมายระเบียบราชฯ น่าจะมีการพิมพ์ที่คลาดเคลื่อนเนื่องจากบุตรชายของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ที่ ๒ ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระอัครมเหสี น่าจะมีฐานะเป็น “พระโอรส” มิใช่ “พระราชโอรส”

(อนึ่ง ในกรณีสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ ระบุว่าคณะรัฐมนตรีไม่ได้พิจารณาเนื่องจากเสด็จไปประทับในต่างประเทศ แต่ปรากฏว่า ถูกจัดในลำดับที่ ๓ ของบัญชีลำดับสืบราชสันตติวงศ์)

สำหรับรายละเอียดอื่นปรากฏในหนังสือกระทรวงวัง ลับ ที่ ๑๓๐/๓๐๖๑ ลงวันที่ ๔ มีนาคม ๒๔๗๗ ดังนี้

(สำเนา)

ลับ

ที่ ๑๓๐/๓๐๖๑

กระทรวงวัง

วันที่ ๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

เรื่อง ส่งบัญชีลำดับสืบราชสันตติวงศ์

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัง เรียบน นายกรัฐมนตรี

ข้าพเจ้าขอส่งบัญชีลำดับสืบราชสันตติวงศ์ ตามกฎหมายระเบียบบาล นับแต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวลงมาเพียงพระเจ้าพี่ยาเธอ น้องยาเธอ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วดีดิวงศ์ ได้ทรงตรวจแล้ว มายังท่านตามหน้าที่

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด
(ลงนาม) เจ้าพระยาวรวงศาพิพัฒน์

ลำดับสืบราชสันตติวงศ์ต่อจากพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก
พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ลำดับที่	พระนาม	ประสูติ พ.ศ.	หมายเหตุ
๑	สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์	๒๔๓๔	หาพระองค์ไม่แล้ว
๒	พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนันท์มหิตล	๒๔๖๘	
๓	พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภูมิพลอดุลยเดช	๒๔๗๐	
๔	สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต	๒๔๒๔	
๕	พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุมภฏพงศ์บริพัตร	๒๔๔๗	
๖	สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์	๒๔๒๕	หาพระองค์ไม่แล้ว
๗	พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล	๒๔๕๓	
๘	พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร	๒๔๕๖	
๙	พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุสรมงคลการ	๒๔๕๘	
๑๐	พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ (กิตติยากร)	๒๔๑๗	หาพระองค์ไม่แล้ว
	หม่อมเจ้าอมรสมานลักษณ์	๒๔๓๙	
	หม่อมเจ้านักขัตรมงคล	๒๔๔๐	
	หม่อมเจ้าจรจบกิติคุณ	๒๔๔๓	

ลำดับที่	พระนาม	ประสูติ พ.ศ.	หมายเหตุ
๑๑	พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงปราจิณกิติบดี (ประวิตร) หม่อมเจ้ากัลยาณวงศ์ประวิตร	๒๔๔๙	หาพระองค์ไม่แล้ว
๑๒	หม่อมเจ้าจิตรปรีดี	๒๔๕๐	
๑๓	หม่อมเจ้าวิกรมสุรสีห์	๒๔๕๔	
๑๔	พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช (จิรประวัติ) <u>หม่อมเจ้าประสพศรีจิรประวัติ</u>	๒๔๔๔	หาพระองค์ไม่แล้ว
๑๕	<u>หม่อมเจ้านิทัศน์าธร</u>	๒๔๔๘	
๑๖	<u>หม่อมเจ้าขจรจิรพันธ์</u>	๒๔๕๕	
๑๗	พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงชุมพรเขตต์อุดมศักดิ์ (อาภากร) <u>พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา</u>	๒๔๔๗	หาพระองค์ไม่แล้ว
๑๘	<u>หม่อมเจ้ารังษิยากร</u>	๒๔๔๙	
๑๙	พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน (ฉัตรชัย)	๒๔๒๔	
๒๐	<u>พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร</u>	๒๔๕๖	
๒๑	พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร (วุฒิชัย)	๒๔๒๖	
๒๒	หม่อมเจ้าทรงวุฒิชัย	๒๔๕๓	
๒๓	หม่อมเจ้าอุไทยเฉลิมลาภ	๒๔๕๖	

หมายเหตุ ที่ขีดเส้นสัญประกาศไว้ใต้พระนามพระองค์ใด หมายความว่า พระมารดาของ
ท่านพระองค์นั้นเป็นเจ้า คือ เป็น อุกโทสุชาติ
ตรวจเห็นถูกต้องแล้ว
นริศ
๕ มีน. ๗๗

ที่มา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (๒๔๗๗, น. ๒๔๓๐-๒๔๓๓)

หมายเหตุ ในรายงานการศึกษาที่กำหนดให้ตารางบัญชีลำดับสืบราชสันตติวงศ์นี้เป็นตารางที่ ๙

ทั้งนี้จากบัญชีลำดับสืบราชสันตติวงศ์ดังกล่าว ระบุว่า พระราชวงศ์ที่มีพระมารดาเป็นพระ
ราชวงศ์หรือเป็น “เจ้า” ได้มีการขีดเส้นใต้พระนามไว้มีจำนวน ๑๓ พระองค์ แต่เมื่อรวมสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ
กรมพระนครสวรรค์วรพินิต จะเป็น ๑๔ พระองค์ โดยอาจสันนิษฐานว่า เหตุที่ไม่มีการขีดเส้นใต้พระ
นามของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เนื่องจากอาจเป็นที่รับทราบโดยทั่วไปว่า พระราชวงศ์
ชั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯจะมีพระมารดาที่เป็นพระราชวงศ์

หลังจากนั้นที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๓๓ ระหว่างวันที่ ๖-๗ มีนาคม ๒๔๗๗ ได้พิจารณาเรื่องนี้ซึ่งมีการอภิปรายแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างกันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในประเด็นที่สภาผู้แทนราษฎรควรกำหนดหลักเกณฑ์ว่า ควรมีการให้ความเห็นชอบต่อพระราชวงศ์ซึ่งเป็นผู้เยาว์เพื่อทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์หรือไม่ และผู้เยาว์มีความเหมาะสมที่จะทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์หรือไม่ สำหรับกลุ่มผู้แทนราษฎรที่เสนอข้อเสนอดังกล่าว อาทิ ร้อยโท ทองดำ คล้ายโอภาส ผู้แทนราษฎรจังหวัดปราจีนบุรีและนายไต้ ปาณิกบุตร ผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนคร ขณะที่ผู้แทนราษฎรอีกกลุ่มหนึ่ง อาทิ นายมนูญ บริสุทธิ์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดสุพรรณบุรีและขุนชำนาญภาษา ผู้แทนราษฎรจังหวัดนครราชสีมา ให้ความเห็นว่า ให้ดำเนินการต่อไปตามรัฐธรรมนูญและกฎมณเฑียรบาลโดยพิจารณาพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์จากบัญชีลำดับสืบราชสันตติวงศ์ตามที่คณะรัฐมนตรีเสนอมา โดยไม่ต้องพิจารณาว่า เป็นผู้เยาว์หรือไม่ ทั้งนี้เจ้าพระยาวรวงศ์พีพัฒน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัง แสดงทัศนคติที่สำคัญต่อที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร ดังนี้ “...การที่จะเลือกพระเจ้าแผ่นดินตามกฎหมายมณเฑียรบาล ก็จะต้องระลึกร้อยกว่า ถ้าเลือกผิดขั้นข้ามขั้นแล้ว เจ้านายอาจจะไม่รับก็ได้ จะเสียเวลา เพราะฉะนั้นให้รู้ลำดับชั้นพระบรมวงศานุวงศ์ที่ถือเกณฑ์กันอยู่ ถ้ามีเจ้านายอย่างน้อยถึง ๖๐๐ พระองค์เพื่อจะทำการปรึกษาแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่า จะเป็นการลำบากมาก เพราะฉะนั้นจะต้องเลือก ผู้ที่ช่วยเหลือและสนับสนุนบ้านเมืองอยู่ด้วยแล้ว จะสะดวกดีกว่า เพราะฉะนั้นขอเตือนไว้เช่นนี้ ถ้าจะเลือกใครก็ให้ระลึกละเอียดสักหน่อย...” (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๔๗๗, น. ๒๓๕๘)

ในที่สุดสภาผู้แทนราษฎรพิจารณาแล้วเห็นว่า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล เป็นพระราชวงศ์ที่เป็นเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์พระองค์ที่ ๑ ในลำดับสืบพระราชสันตติวงศ์ตามความในมาตรา ๙ แห่งกฎมณเฑียรบาลฯ จึงอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๙ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๔๗๕ ฉบับที่ ๒ มีมติให้ความเห็นชอบให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์เพื่อสืบราชสันตติวงศ์ต่อไป อนึ่ง ในการประชุมดังกล่าวมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้ความเห็นชอบจำนวน ๑๒๗ คน และมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่ให้ความเห็นชอบ จำนวน ๒ คน (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๔๗๗, น. ๒๓๖๔) ต่อมาคณะรัฐมนตรีจึงได้อัญเชิญพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล ขึ้นทรงราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ ตั้งแต่วันและเวลาที่รัชกาลที่ ๗ ทรงสละราชสมบัติ คือ วันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๗๗

๗.๒ การดำเนินการตามกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ในรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๘๙

เมื่อรัชกาลที่ ๘ เสด็จสวรรคต คณะรัฐมนตรีจึงได้พิจารณาแล้วว่า มีสมเด็จพระอนุชาธิราช พระราชชนนีซึ่งเป็นไปตามความในมาตรา ๙ (๘) แห่งกฎมณเฑียรบาลฯ จึงได้อัญเชิญสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ขึ้นทรงราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ด้วยความเห็นชอบของรัฐสภาตามบทบัญญัติที่กำหนดในมาตรา ๙ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๔๘๙ ในการประชุมรัฐสภา ครั้งที่ ๑ วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ สำหรับสาระจากรายงานการประชุมรัฐสภามีดังนี้

“...วาระที่ ๓ รัฐบาลแถลงเรื่อง การสืบราชสันตติวงศ์ โดยนัยแห่งกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พุทธศักราช ๒๔๖๗ และขอความเห็นชอบของรัฐสภาตามมาตรา ๙ แห่งรัฐธรรมนูญ

นายทวี บุญยเกตุ ผู้สังฆราชกรแทนนายกรัฐมนตรี : ตามที่รับทราบมาว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จสวรรคตแล้ว ตามกฎหมายและตามรัฐธรรมนูญได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๕ ของรัฐธรรมนูญว่าด้วยการสืบราชสมบัติให้เป็นไป โดยนัยแห่งกฎหมายที่ตราว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ ได้บังคับไว้ชัดในหมวด ๔ มาตรา ๕ ข้อ ๘ ซึ่งข้าพเจ้าจะอ่านให้ฟัง “ข้อ ๘ ถ้าแม้ว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้พระราชโอรสและพระราชธิดา ท่านก็ให้อัญเชิญสมเด็จพระอนุชาที่ร่วมพระราชชนนีพระองค์ที่มีพระชนมายุถัดลงมาจากรองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขึ้นทรงราชย์สืบราชสันตติวงศ์” เมื่อมีความชัดเช่นนี้ รัฐบาลจึงเห็นว่าผู้ที่สมควรจะสืบราชสันตติวงศ์ควรได้แก่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช เพราะฉะนั้นรัฐบาลจึงขอเสนอและขอความเห็นชอบจากรัฐสภาตามมาตรา ๕ ของรัฐธรรมนูญต่อไป

ประธานรัฐสภา : ข้าพเจ้าขอความเห็นของรัฐสภา ถ้าท่านผู้ใดเห็นชอบด้วยขอได้โปรดยืนขึ้น

สมาชิกยืนขึ้นพร้อมเพรียงกัน

ประธานรัฐสภา : มีผู้เห็นชอบเป็นเอกฉันท์

นายปรีดี พนมยงค์ : สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้สวรรคตและบัดนี้ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ได้สืบราชสันตติวงศ์เป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของประชาชนชาวไทยแล้ว เพราะฉะนั้น ขอให้สภาถวายพระพรชัย ขอให้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระเจริญ

ที่ประชุมได้ยืนขึ้นและเปล่งเสียงไชโย ๓ ครั้ง...” (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๔๙๐ก, น. ๕-๗)

ต่อมาร้อยตรี มงคล รัตนวิจิตร สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้อภิปรายในคราวประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๑๐/๒๔๙๐ (สามัญ) วันจันทร์ที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๔๙๐ เพื่อย้อนความถึงเหตุการณ์การปฏิบัติหน้าที่ในฐานะรองประธานสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ ณ พระบรมมหาราชวัง สำหรับการอัญเชิญสมเด็จพระอนุชาขึ้นทรงราชย์เพื่อสืบราชสมบัติโดยมีการกราบบังคมทูลต่อสมเด็จพระราชชนนี (สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี) ซึ่งสมเด็จพระราชชนนีได้มีรับสั่งถามสมเด็จพระอนุชาในเรื่องนี้ หลังจากนั้นสมเด็จพระอนุชามีพระดำรัสเพื่อตอบรับการทรงราชย์ดังกล่าว โดยมีรายละเอียดดังนี้

“...ราชเลขาธุการในพระองค์มาบอกพวกเราให้ไปเฝ้าสมเด็จพระราชชนนีข้างบนไปเฝ้าด้วยนั้น มีประธานพฤตสภา รองประธานพฤตสภา ประธานสภาผู้แทน รองประธานสภาผู้แทน ขึ้นไปเฝ้าสมเด็จพระราชชนนี สมเด็จพระราชชนนีกำลังพระกรรแสงอยู่ เมื่อเราไปเฝ้าเรียบร้อยแล้ว ท่านก็รับสั่งว่าจะทำอะไรต่อ ในขณะนั้นคุณวิลาศ (โอสถานนท์-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) ซึ่งเป็นประธานพฤตสภาได้กราบบังคมทูลว่า ตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่ตราว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ต้องเลือกสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวขึ้นใหม่ ท่านก็รับสั่งถามว่า สภาเขาประชุมแล้วหรือ ประธานพฤตสภาบอกว่ายังไม่ได้ประชุม แล้วก็ได้อีกกล่าวต่อไปว่าจะได้เรียกประชุมรัฐสภาในคืนนี้ แล้วก็เสร็จการเฝ้าและได้ถวายบังคมลากลับเพื่อเรียกประชุมรัฐสภา ในคืนวันนั้นอย่างผู้แทนกระบี่ว่า และในการประชุมก็มีเสียงในรัฐสภาเป็นเอกฉันท์ถวายความจงรักภักดี

ถวายราชบัลลังก์แก่สมเด็จพระอนุชา เมื่อมีเสียงพร้อมเพรียงกันเป็นเอกฉันท์แล้ว เราก็กลับไปเฝ้าอีกครั้งหนึ่ง ในห้องที่เข้าเฝ้าวันนั้นเอง มีสมเด็จพระชนนีกับสมเด็จพระอนุชา เสด็จออกประทับอยู่ ดูเหมือนว่าจะเป็นประธานพฤษภาผู้มีอาวุโส ได้กราบถวายบังคมว่า บัดนี้รัฐสภาได้เห็นพร้อมเพรียงกันเป็นเอกฉันท์ให้อัญเชิญสมเด็จพระอนุชาขึ้นเสวยราชสืบสันตติวงศ์ต่อไป แล้วสมเด็จพระชนนีก็หันมาเบื้องหลังถามสมเด็จพระอนุชาว่ารับไหมลูก สมเด็จพระอนุชา ก็ตอบว่ารับ แล้วทั้งสองคนก็เลื่อนลงกราบกับพื้นถวายบังคม เพราะเราในฐานะที่เป็นหัวหน้าผู้แทนราษฎร ซึ่งเป็นประธานและรองประธานไปในเวลานั้นก็มลงกราบในฐานะที่ท่านได้ที่จะเสวยราชย์ต่อไป เพื่อถวายความจงรักภักดีแทนราษฎร...” (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๔๙๐ข, น. ๑๐๐๔-๑๐๐๕)

ทั้งนี้มีความเป็นไปได้ว่า การดำเนินการของประธานสภาผู้แทนราษฎร รองประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานพฤษภา และรองประธานพฤษภา ในการอัญเชิญองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ขึ้นทรงราชย์ในเหตุการณ์ปี ๒๔๘๙ เป็นผลให้มีการบัญญัติแนวทางปฏิบัติดังกล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญปี ๒๔๙๒ และรัฐธรรมนูญฉบับต่อ ๆ มา ที่กำหนดบทบาทและหน้าที่ของประธานรัฐสภาในการอัญเชิญองค์พระรัชทายาท/องค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ แล้วแต่กรณี ขึ้นทรงราชย์และประกาศให้ประชาชน ยกเว้นรัฐธรรมนูญปี ๒๔๙๕ ตามบทบัญญัติมาตรา ๒๓ ที่กำหนดให้สภาผู้แทนราษฎรเป็นองค์กรที่ปฏิบัติหน้าที่อัญเชิญองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ขึ้นทรงราชย์

๗.๓ ข้อสังเกตสำหรับการดำเนินการตามกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ในรัฐธรรมนูญ

ข้อสังเกตสำหรับการดำเนินการตามกฎหมายเทียบบาลในรัฐธรรมนูญดังกล่าวข้างต้น ในการเสนอพระนามองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์โดยคณะรัฐมนตรีในปี ๒๔๗๗ และปี ๒๔๘๙ มีความคล้ายและความแตกต่างกัน รวมทั้งข้อสังเกตต่อการอธิบายเหตุผลสำหรับการให้เห็นชอบต่อการทรงราชย์ของรัชกาลที่ ๘ ซึ่งจำแนกได้ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ ในปี ๒๔๗๗ การเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ต่อสภาผู้แทนราษฎรเพื่อขอเห็นชอบ ได้ดำเนินการโดยคณะรัฐมนตรีในรูปแบบของบัญชีลำดับสืบราชสันตติวงศ์ เนื่องจากรัชกาลที่ ๗ ไม่ทรงแต่งตั้งพระรัชทายาท รวมทั้งไม่มีพระราชโอรสและสมเด็จพระอนุชาพร้อมสมเด็จพระราชชนนี จึงต้องจัดทำบัญชีลำดับสืบราชสันตติวงศ์ซึ่งประกอบด้วยสมเด็จพระเชษฐา พระเชษฐาและพระภาติยะ จำนวน ๒๓ พระองค์ สำหรับการดำเนินการในปี ๒๔๘๙ การเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์ยังคงดำเนินการโดยคณะรัฐมนตรี แต่เนื่องจากรัชกาลที่ ๘ ทรงมีพระราชอนุชาพร้อมพระราชชนนีเพียงพระองค์เดียว เพราะฉะนั้นคณะรัฐมนตรีจึงเสนอพระนามผู้สืบราชสันตติวงศ์เพียง ๑ พระองค์ต่อรัฐสภาเพื่อขอความเห็นชอบ โดยไม่มีการจัดทำบัญชีลำดับสืบราชสันตติวงศ์

ประเด็นที่ ๒ การลงคะแนนเสียงโดยสภาผู้แทนราษฎรเพื่อให้ความเห็นชอบสำหรับการทรงราชย์ของรัชกาลที่ ๘ ในปี ๒๔๗๗ และการลงคะแนนเสียงโดยรัฐสภาเพื่อให้ความเห็นชอบสำหรับการทรงราชย์ของรัชกาลที่ ๙ ในปี ๒๔๘๙ ใช้วิธีเดียวกัน คือ ให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกรัฐสภายืนขึ้น เพื่อแสดงเจตนาของการให้ความเห็นชอบหรือการไม่ให้ความเห็นชอบโดยไม่มีการลงคะแนนลับ แต่ประการใด อย่างไรก็ตามบทบัญญัติตามมาตรา ๑๒๖ วรรคห้าแห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ กำหนดให้การ

ออกคะแนนเสียงเลือกหรือให้ความเห็นชอบให้กับบุคคลดำรงตำแหน่งใดให้กระทำเป็น ความลับ เว้นแต่ที่มีบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่นในรัฐธรรมนูญ

ประเด็นที่ ๓ ในปี ๒๔๗๗ หลังจากที่สภาผู้แทนราษฎรมีมติให้ความเห็นชอบแล้ว เป็นการดำเนินการของคณะรัฐมนตรีในการอัญเชิญองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ขึ้นทรงราชย์และประกาศให้ประชาชนทราบ สำหรับในปี ๒๔๘๙ หลังจากที่รัฐสภามีมติให้ความเห็นชอบแล้ว เป็นการดำเนินการของคณะรัฐมนตรีในการประกาศให้ประชาชนทราบ อย่างไรก็ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญปี ๒๔๘๒ เป็นต้นมา กำหนดให้ประธานรัฐสภาเป็นผู้อัญเชิญองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ขึ้นทรงราชย์ และมีหน้าที่ประกาศให้ประชาชนทราบด้วย (ยกเว้นบทบัญญัติตามมาตรา ๒๓ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๔๙๕ ที่กำหนดให้สภาผู้แทนราษฎรเป็นองค์กรที่อัญเชิญองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ขึ้นทรงราชย์ แล้วให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ประกาศให้ประชาชนทราบ)

ประเด็นที่ ๔ คือ การประกาศในรัฐสภาของนายปรีดี พนมยงค์ นายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ ที่มีถ้อยคำว่า “สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้สวรรคตและบัดนี้ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ได้สืบราชสันตติวงศ์เป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของประชาชนชาวไทยแล้ว เพราะฉะนั้น ขอให้สภาถวายพระพรชัยขอให้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระเจริญ” ซึ่งข้อความดังกล่าว สอดคล้องกับประเพณีในหลายประเทศเมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จสวรรคตและมีพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่สืบราชสันตติวงศ์ โดยประชาชนในหลายประเทศจะเปล่งคำถวายพระพรว่า “THE KING IS DEAD ; LONG LIVE THE KING” ที่มีความหมาย คือ **“พระมหากษัตริย์ได้เสด็จสวรรคต ขอให้พระมหากษัตริย์ทรงพระเจริญ”** สำหรับข้อความของการประกาศว่า “พระมหากษัตริย์ได้เสด็จสวรรคต” เพื่อแจ้งให้สาธารณชนได้รับทราบถึงการเสด็จสวรรคตของพระมหากษัตริย์พระองค์เดิม ส่วนการประกาศว่า “ขอให้พระมหากษัตริย์ทรงพระเจริญ” เพื่อเป็นการถวายพระพรแด่พระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่เนื่องในโอกาสเสด็จถวัลราชสมบัติ โดยคำประกาศดังกล่าวอาจแสดงให้เห็นถึงความยืนยันมั่นคงสภาพของสถาบันพระมหากษัตริย์ แม้ว่าจะเปลี่ยนแปลง “องค์” พระมหากษัตริย์ในแต่ละช่วงเวลาหรือในจำนวนก็พระองค์ก็ตามที่ แต่ก็เป็นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะปัจเจกบุคคล โดยยังคงมีผู้สืบราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ต่อไป ทั้งนี้ประเทศต้องมีผู้ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์อย่างต่อเนื่อง แม้ว่าพระมหากษัตริย์พระองค์เดิมจะทรงสวรรคตหรือทรงสละราชสมบัติ ก็ให้ถือว่า พระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ทรงราชย์ย้อนหลังไปถึงช่วงเวลาพระมหากษัตริย์พระองค์เดิมพ้นจากราชสมบัติ ดังในกรณีการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ ๗

ประเด็นที่ ๕ มีการอธิบายเหตุผลสำหรับการให้เห็นชอบต่อการทรงราชย์ของรัชกาลที่ ๘ โดยการอ้างอิงทัศนคติต่อระบอบประชาธิปไตยของสมเด็จพระบรมราชชนกเมื่อครั้งยังมีพระชนม์ชีพอยู่ โดยนายปรีดี พนมยงค์ อธิบายการให้เหตุผลของคณะรัฐมนตรีดังนี้คือ การเสนอพระนามของพระองค์เจ้าอานันทมหิดลเพื่อขอรับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎร เนื่องจากได้คำนึงถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลฯ ที่ทรงทำคุณประโยชน์แก่ราษฎรและบำเพ็ญพระองค์เป็นนักประชาธิปไตยเป็นที่รักใคร่ของราษฎรส่วนมาก ส่วนพระพินิจธนากร ผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ ได้อภิปรายสนับสนุนการเสนอของคณะรัฐมนตรีในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรสำหรับการประชุมระหว่าง วันที่ ๖-๗ มีนาคม ๒๔๗๗ ในลักษณะเดียวกันคือ

“ข้าพเจ้าได้เคยรู้จักกับพระบิดา คือกรมหลวงสงขลาฯ ท่านพระองค์นี้เป็นผู้ที่รักประชาธิปไตยอย่างยิ่ง ในวันหนึ่งข้าพเจ้าได้ไปกินน้ำชาที่วังท่านในงานของเพื่อนข้าพเจ้าคนหนึ่ง ข้าพเจ้าได้มีโอกาสไปเห็นท่านพูดกับคนใช้ก็ดีหรืออะไรก็ดี ไม่มีการใช้ คลานกันหรืออะไรกัน” (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๔๗๗, น. ๒๓๖๒) ซึ่งก็สอดคล้องกับความเห็นของพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ (๒๕๕๔, น. ๓๖๓) เช่นกันที่ระบุว่า “ความรู้สึกและความคิดอ่านของทูลกระหม่อม (สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสงขลานครินทร์-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) เดินไปในแนวทางประชาธิปไตยอย่างรวดเร็วและก้าวไกลเกินสำหรับสมัยที่พระองค์มีพระชนมายุอยู่”

ประเด็นที่ ๖ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ (๒๕๕๔, น. ๓๖๓) ทรงมีพระวิจารณ์ว่า พระองค์เจ้าอานันทมหิดลอยู่ในลำดับสืบราชสันตติวงศ์ตามกฎหมาย แต่ไม่มีการคาดการณ์ว่า พระองค์จะได้ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ โดยมีข้อความดังนี้

“...พระโอรสองค์ใหญ่ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล ตามกฎหมายก็ย่อมจะทรงเป็นผู้ที่จะได้สืบราชสันตติวงศ์ต่อไปถูกต้องตามกฎหมาย แต่ถ้าจะพูดกันจริงๆ แล้วก็ต้องยอมรับว่า เมื่อทูลกระหม่อมพ่อสิ้นพระชนม์นั้น มีน้อยคนที่คิดว่า จะได้ทรงขึ้นครองราชย์ในบรรดาหม่อมเจ้าซึ่งเป็นพระโอรสของทูลกระหม่อมเจ้าฟ้าทุก ๆ พระองค์ที่พระปกเกล้าฯ โปรดตั้งให้เป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า คือ พระโอรสสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิฯ สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาภาณุพันธุฯ สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์ฯ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสงขลาฯ และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนเพชรบูรณ์ฯ ...”

๗.๔ ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายเถียรบาลในสมัยต่าง ๆ ที่มีต่อการสืบราชสมบัติและรัฐธรรมนูญ

เมื่อได้พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายเถียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยา กับกฎหมายเถียรบาลสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ล้วนแต่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน โดยกฎหมายเถียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยาได้กำหนดหลักเกณฑ์ลำดับความสำคัญของพระราชโอรสตามสถานภาพของพระมเหสี ดังนี้

ก. พระราชโอรสที่ประสูติแต่พระอัครมเหสี โดยมีฐานะเป็น “สมเด็จพระหน่อพระพุทธเจ้า” ซึ่งถือว่าเป็นพระราชโอรสที่มีฐานะสูงสุด

ข. พระราชโอรสที่ประสูติแต่พระชายาที่เรียกว่า “แม่หยั่วเมือง” โดยมีฐานะเป็น “พระมหาอุปราช” ซึ่งถือว่าเป็นพระราชโอรสที่มีฐานะเป็นลำดับรองจากสมเด็จพระหน่อพระพุทธเจ้า

ค. พระราชโอรสที่ประสูติแต่พระมารดาที่เป็นพระราชธิดาของพระมหากษัตริย์ มีฐานะเป็นพระเจ้าลูกเธอได้กินเมืองเอก

ง. พระราชโอรสที่ประสูติแต่พระมารดาที่เป็นพระราชนัดดาของพระมหากษัตริย์ มีฐานะเป็นพระเจ้าลูกเธอได้กินเมืองโท

จ. พระราชโอรสที่ประสูติแต่พระสนม มีฐานะเป็นพระเยาวราช

ต่อมากฎหมายเถียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ที่ตราขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้นำรูปแบบดังกล่าวมาปรับให้เป็นลำดับสืบราชสมบัติ โดยเป็นการกำหนดหลักเกณฑ์ลำดับความสำคัญของพระราชโอรสตามสถานภาพของพระมเหสีและลำดับพระชนมายุ ดังนี้

- a. พระราชโอรสที่ประสูติแต่สมเด็จพระอัครมเหสี เรียกว่า “สมเด็จพระหน่อพุทธเจ้า” หรือ สมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ซึ่งถือว่าเป็นพระราชโอรสที่มีฐานะสูงสุด
 - b. พระราชโอรสลำดับรองที่ประสูติแต่สมเด็จพระอัครมเหสี
 - c. พระราชโอรสที่ประสูติแต่สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชเทวี
 - d. พระราชโอรสที่ประสูติแต่พระนางเจ้า พระราชเทวี
 - e. พระราชโอรสที่ประสูติแต่พระนางเธอ พระอัครชายาเธอ
 - f. พระราชโอรสที่มีพระชนมายุมากที่สุดและลดหลั่นลงมาตามลำดับพระชนมายุ
- อนึ่ง สิทธิการสืบราชสมบัติยังต้องเนื่องไปถึงผู้สืบเชื้อสายที่เป็นพระราชโอรสหรือพระโอรสแล้วแต่กรณี ในกรณีที่พระราชโอรสพระองค์ใดพระองค์หนึ่งสิ้นพระชนม์

สำหรับหลักการที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ หลักการตัดทานการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ โดยบทบัญญัติของกฎหมายระเบียบราชการหรือยุธยาได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้หลายประการเพื่อตัดทานพระราชอำนาจ เช่น ถ้าพระมหากษัตริย์ตรัสด้วยกิจราชการแล้วให้กระทำตามแต่ถ้ามิชอบให้ทูลตัดทานได้ ๓ ครั้ง ถ้าพระมหากษัตริย์ยังไม่เปลี่ยนพระราชดำริให้งดการดำเนินการแล้วจึงไปทูลตัดทานในที่โหลฐาน ถ้าพระมหากษัตริย์ยังไม่เปลี่ยนพระราชดำริอีก จึงให้ดำเนินการตามพระกระแสรับสั่ง หรือถ้าพระมหากษัตริย์ทรงพระพิโรธแก่ผู้ใด และตรัสเรียกพระแสงอย่าให้เจ้าพนักงานยื่นให้ ถ้ายื่นให้โทษถึงตาย ต่อมาในการตรากฎหมายระเบียบราชการฯ ปรากฏว่ามีฐานความคิดนี้ในบทบัญญัติแห่งกฎหมายระเบียบราชการฯ เช่นกัน สำหรับกรณีการแก้ไขกฎหมายระเบียบราชการฯ ตามความในมาตรา ๒๐ ที่บัญญัติให้พระมหากษัตริย์ทรงนัดประชุมองคมนตรีสภาโดยให้มืองมนตรีมาร่วมประชุมไม่น้อยกว่า ๒ ใน ๓ ขององคมนตรีทั้งหมด ถ้ามีพระราชทานข้อความให้แก้ไขแล้วและองคมนตรีจำนวน ๒ ใน ๓ ขององคมนตรีผู้มาประชุมเห็นชอบด้วยจึงจะแก้ไขได้ แต่ถ้าองคมนตรีมีจำนวนไม่ถึง ๒ ใน ๓ ขององคมนตรีผู้มาประชุมในการให้ความเห็นชอบแล้ว ก็ให้พระมหากษัตริย์มีพระขันตริระงับพระราชดำริที่จะทรงแก้ไขหรือเพิกถอนนั้นไว้ก่อน ซึ่งหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช (๒๕๑๐, น. ๗๙) ให้ความเห็นโดยสรุปว่า เป็นพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ไทยที่ไม่ให้มีการกระทำผิดด้วยพระองค์เอง จึงได้ตรากฎหมายระเบียบราชการเพื่อเป็นการยับยั้งการใช้พระราชอำนาจของพระองค์

สำหรับกฎหมายระเบียบราชการอีกฉบับหนึ่ง คือ กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสมรสพระราชวงศ์แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๗๕ ที่มีสาระสำคัญคือ พระราชวงศ์ตั้งแต่หม่อมเจ้าขึ้นไปทำการสมรสกับผู้ใดต้องขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตก่อน หรือเจ้าหญิงองค์ใดทำการสมรสกับผู้ซึ่งมิใช่เจ้าในพระราชวงศ์จะต้องลาออกจากฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ ถ้าพระราชวงศ์พระองค์ใดฝ่าฝืนจะต้องถูกถอดจากฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ โดยถ้าหากพิจารณาในเบื้องต้นแล้ว อาจพิจารณาได้ว่ากฎหมายระเบียบราชการนี้เป็นกิจการภายในราชสกุลวงศ์ และไม่เกี่ยวข้องข้องกับการบริหารราชการแผ่นดินหรือการสืบราชสมบัติ แต่โดยข้อเท็จจริงแล้วกฎหมายระเบียบราชการดังกล่าวนี้มีความสัมพันธ์กับกฎหมายระเบียบราชการว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พุทธศักราช ๒๔๖๗ และรัฐธรรมนูญ เนื่องจากพระราชวงศ์ที่อยู่ในลำดับสืบราชสมบัติก็ต้องมีการเสกสมรสที่ชอบด้วยบทบัญญัติแห่งกฎหมายระเบียบราชการว่าด้วยการสมรสพระราชวงศ์แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๗๕ เช่นกัน มิฉะนั้นจะถูกถอดจากฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ และไม่มีสถานภาพในการสืบราชสมบัติในที่สุด

๗.๕ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายเทียบบาลว่าด้วย

การสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๕๖๗

โดยที่บทบัญญัติตามมาตรา ๖๘ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ ได้บัญญัติหลักการใหม่เป็นครั้งแรกที่กำหนดให้บุคคลมีหน้าที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ถ้าไม่ไปเลือกตั้งโดยไม่แจ้งเหตุอันสมควรย่อมจะเสียสิทธิตามที่กฎหมายบัญญัติ ขณะเดียวกันคณะกรรมการการเลือกตั้งได้วางระเบียบคณะกรรมการการเลือกตั้งว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. ๒๕๕๒ และแก้ไขเพิ่มเติม ที่ให้พระบรมวงศานุวงศ์ตั้งแต่ชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไปมีหน้าที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง แต่คณะกรรมการการเลือกตั้งพิจารณาว่า ระเบียบดังกล่าวมีปัญหาในทางปฏิบัติ ที่จะใช้กับพระมหากษัตริย์ พระราชินี พระรัชทายาท และพระบรมราชวงศ์ด้วยหรือไม่ จึงส่งเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า บุคคลใดได้รับการยกเว้นไม่ต้องไปแจ้งเหตุอันควรที่ทำให้ไม่อาจไปเลือกตั้งตามบทบัญญัติของมาตรา ๖๘ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐

ต่อมาศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยที่ ๖/๒๕๕๓ ลงวันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓ สรุปได้ว่ารัฐธรรมนูญของไทยทุกฉบับมีหมวดว่าด้วยพระมหากษัตริย์เป็นการเฉพาะ โดยเป็นบทบัญญัติที่รับรองสถานะพิเศษของสถาบันพระมหากษัตริย์ ตามคติการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข พระมหากษัตริย์ทรงดำรงอยู่เหนือการเมืองและทรงดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิด กล่าวหา หรือฟ้องร้องพระมหากษัตริย์ในทางใด ๆ มิได้ และรัฐธรรมนูญยังกำหนดให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล เมื่อพระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงใช้อำนาจอธิปไตยแล้ว จึงย่อมไม่มีเหตุผลใดที่จะเลือกผู้แทนมาเพื่อใช้อำนาจนั้นอีก ดังนั้นเมื่อพิจารณาแล้วว่า พระมหากษัตริย์เป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย ทรงดำรงอยู่เหนือการเมืองและทรงดำรงไว้ซึ่งความเป็นกลางทางการเมือง หากกำหนดให้พระมหากษัตริย์ พระราชินี พระรัชทายาท และพระบรมราชวงศ์ซึ่งจะควรสืบราชสันตติวงศ์ตามกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๕๖๗ ซึ่งมีความใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์อยู่เป็นนิจ ทรงมีหน้าที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ย่อมจะก่อให้เกิดความขัดแย้งหรือไม่สอดคล้องกันกับหลักการเกี่ยวกับการดำรงอยู่เหนือการเมืองและความเป็นกลางทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ จึงวินิจฉัยว่า บทบัญญัติของมาตรา ๖๘ แห่งรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ ไม่ใช้กับพระมหากษัตริย์ พระราชินี พระรัชทายาท และพระบรมราชวงศ์ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๒ และมาตรา ๒๓

คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญดังกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายเทียบบาลฯ เป็นครั้งแรก ด้วยการวินิจฉัยให้พระบรมราชวงศ์ซึ่งควรสืบราชสันตติวงศ์ตามกฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๕๖๗ ตามบทบัญญัติของมาตรา ๒๒ และมาตรา ๒๓ แห่งรัฐธรรมนูญ ไม่ถูกกำหนดให้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งเช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์ พระราชินี และพระรัชทายาท อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตจากคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ คือ พระบรมราชวงศ์ในบริบทนี้เป็นพระบรมราชวงศ์ซึ่งมีความใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์อยู่เป็นนิจอีกด้วย

บทที่ ๘

บทสรุปและอภิปรายผล

บทสรุปและอภิปรายผล

กฎหมายเถียรบาลเป็นกฎหมายที่บัญญัติไว้ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาซึ่งนี้มีการสันนิษฐานว่าตราขึ้นในปี ๒๐๑๑ สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โดยเป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นมาเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของพระราชฐานหรือรักษาความปลอดภัยสำหรับพระมหากษัตริย์ รวมทั้งจัดให้มีพระราชพิธีที่เป็นกุศโลบายสำหรับการสร้างความศรัทธาของประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครองของราชอาณาจักรและการเสริมสร้างบารมีหรือความศรัทธาที่มีต่อพระมหากษัตริย์ อย่างไรก็ตามไม่มีบทบัญญัติตามกฎหมายเถียรบาลที่กำหนดกระบวนการสืบราชสมบัติไว้อย่างแน่ชัด แต่มีความเชื่อว่า พระราชโอรสพระองค์ใหญ่หรือพระราชวงศ์ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นพระมหาอุปราชจะเป็นผู้มีสิทธิสืบราชสมบัติ ทั้งนี้มีฐานคติทางศาสนาฮินดูที่ผสมผสานกับแนวคิดทางพุทธศาสนาซึ่งเป็นความเชื่อเพิ่มเติมจากเดิมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า พระมหากษัตริย์เป็นสมมติเทพหรือเป็นผู้มีบุญบารมี จึงสามารถขึ้นครองราชย์ได้ อย่างไรก็ตามแนวคิดดังกล่าวเริ่มเปลี่ยนไปตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ ที่มีการสร้างชุดความคิดในสมัยนั้นว่า การที่พระราชวงศ์องค์ใดจะขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ไทยจะต้องได้รับความเห็นชอบจากขุนนาง สมณพราหมณ์ประชาชน หรืออีกนัยหนึ่งว่าเป็นชุมชนทางการเมืองตามหลักการ “เอนกนิกรสโมสรสมมติ” โดยเป็นการนำหลักคิดทางพุทธศาสนาตั้งเดิมตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมาอธิบายที่มาและความชอบธรรมในการทรงราชย์ เรื่องดังกล่าวนี้มีพัฒนาการเพิ่มเติมมาเป็นลำดับ โดยในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้มีกลุ่มพระราชวงศ์และขุนนาง กราบบังคมทูลหนังสือถวายความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงระเบียบราชการแผ่นดิน โดยสาระสำคัญส่วนหนึ่ง คือ การขอให้พระราชประเพณีสำหรับการสืบราชสันตติวงศ์ที่ชัดเจนเพื่อความมั่นคงของประเทศ เนื่องจากมีความเป็นไปได้ว่า เป็นความประสงค์ของกลุ่มพระราชวงศ์และกลุ่มขุนนางกลุ่มหนึ่งด้วยกันเองที่ไม่ประสงค์ให้กลุ่มขุนนางตระกูลใดตระกูลหนึ่งเข้ามามีบทบาทในการกำหนดผู้สืบราชสมบัติ (king maker) เหมือนกับเหตุการณ์การทรงราชย์ของรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ ต่อมารัชกาลที่ ๕ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมารในฐานะพระรัชทายาท รวมทั้งมีพระราชดำริให้มีการตรากฎเกณฑ์หรือกฎหมายสำหรับการสืบราชสมบัติ และมีการจัดทำ “ร่างพระราชกฤษฎีกาที่ ๑ ว่าด้วยพระราชประเพณีสยาม” ซึ่งมีสาระสำคัญส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับการสืบราชสมบัติ อย่างไรก็ตามร่างกฎหมายดังกล่าวไม่มีประกาศใช้บังคับเป็นกฎหมาย จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้มีการริเริ่มให้มีตำแหน่งพระรัชทายาทชั่วคราว (Heir presumptive) และมีการตรากฎหมายเถียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ จึงเป็นผลให้กระบวนการสืบราชสมบัติมีความชัดเจนขึ้น ทั้งนี้อาจวิเคราะห์ได้ว่า กฎหมายเถียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นข้อกำหนดกฎเกณฑ์ที่มีลักษณะเป็น การป้องกัน ป้องปรามสำหรับถวายเป็นการรักษาความปลอดภัยแด่องค์พระมหากษัตริย์จากภัยอันตรายต่าง ๆ ในขณะที่กฎหมายเถียรบาลฯ เป็นข้อกำหนดกฎเกณฑ์ที่มีลักษณะเป็น การป้องกันเหตุ การต่อสู้เพื่อช่วงชิงราชสมบัติมิให้บังเกิดขึ้นอันเนื่องจากความไม่ชัดเจนของลำดับสืบราชสมบัติ

และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ กฎหมายเถียรบาลฯ ฉบับดังกล่าวได้เป็นที่ยอมรับและบัญญัติในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕ ในฐานะรัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศ ต่อมาระหว่างปี ๒๔๗๕ ถึงปัจจุบัน กฎหมายเถียรบาลฯ ถูก

บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ จำนวน ๑๓ ฉบับ แต่ทว่ารัฐธรรมนูญที่มีลักษณะเป็นฉบับชั่วคราวบางฉบับและธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร ไม่มีบทบัญญัติในเรื่องนี้ไว้อย่างชัดเจน รวมทั้งสิ้นจำนวน ๖ ฉบับ [อนึ่ง มาตรา ๒ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗ กำหนดให้หมวด ๒ พระมหากษัตริย์ของรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ ยังคงมีผลบังคับใช้และเป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๗] สารสำคัญในการบัญญัติคือ ให้การสืบราชสมบัติดำเนินการให้เป็นไปตามหรือให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎมณเฑียรบาล โดยรัฐธรรมนูญของบางประเทศ เช่น ญี่ปุ่น เดนมาร์กหรือลักเซมเบิร์ก มีการบัญญัติข้อความในลักษณะคล้ายกับรัฐธรรมนูญไทย อย่างไรก็ตามในบางประเทศไม่ได้บัญญัติให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการสืบราชสมบัติไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่ทว่าได้บัญญัติกระบวนการสืบราชสมบัติไว้ในรัฐธรรมนูญอย่างละเอียด เช่น เบลเยียม นอร์เวย์ กัมพูชา เป็นต้น

กฎมณเฑียรบาลฯ อาจถือได้ว่าเป็นกฎหมายพิเศษจึงมีการกำหนดในลักษณะเดียวกันในรัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔, ๒๕๔๐ และปี ๒๕๕๐ โดยกำหนดให้การแก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลฯ เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ เมื่อมีพระราชดำริประการใด จึงให้คณะองคมนตรีจัดทำร่างกฎมณเฑียรบาลแก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลเดิมขึ้นทุกเล้าทุกกระหม่อมถวายเพื่อมีพระราชวินิจฉัยเมื่อทรงเห็นชอบและทรงลงพระปรมาภิไธยแล้ว ให้ประธานองคมนตรีดำเนินการแจ้งประธานรัฐสภาเพื่อให้ประธานรัฐสภาแจ้งให้รัฐสภาทราบ และให้ประธานรัฐสภาลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ และเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับเป็นกฎหมายได้ซึ่งเป็นผลให้คณะองคมนตรีมีฐานะเสมือนเป็นองค์กรนิติบัญญัติพิเศษเฉพาะกรณีนี้

และกฎมณเฑียรบาลฯ เป็นกฎหมายดั้งเดิมที่ตราขึ้นในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่สามารถมาเป็นกลไกทางกฎหมายซึ่งปรับใช้ร่วมกับรัฐธรรมนูญสำหรับการทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์ในยุคสมัยประชาธิปไตยซึ่งจะต้องผ่านกระบวนการทางรัฐสภาตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ โดยอาจจะเป็นการรับทราบหรือการให้ความเห็นชอบ แล้วแต่กรณี หรืออาจได้อีกหนึ่งนัย คือ ให้รัฐสภามีฐานะเสมือนเป็น “อเนกนิกรสโมสร” ตามพระราชประเพณีในยุคโบราณ จากข้อกำหนดดังกล่าวจึงเป็นการแสดงคุณค่าและความทันสมัยของระบอบประชาธิปไตยที่สามารถประยุกต์รูปแบบ การปกครองในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้สอดคล้องกับการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยในบริบทของสังคมไทย ทั้งนี้กฎมณเฑียรบาลฯ ไม่เคยถูกแก้ไขเพิ่มเติมแม้ว่าบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกำหนดหลักเกณฑ์ให้แก้ไขเพิ่มเติมได้ แต่หากผู้ร่างรัฐธรรมนูญพิจารณาแล้วว่า กฎมณเฑียรบาลข้อใดที่ไม่เหมาะสมต่อการปฏิบัติในยุคปัจจุบัน หรือต้องการกำหนดกระบวนการเข้าสู่ตำแหน่งประมุขแห่งรัฐในลักษณะใด ก็จะใช้วิธีบัญญัติข้อความในรัฐธรรมนูญซึ่งมีฐานะเป็นกฎหมายสูงสุด เพื่อกำหนดสภาพบังคับมิให้บทบัญญัติบางมาตราของกฎมณเฑียรบาลฯ มีผลบังคับใช้ต่อไปได้ (override) และส่งผลให้บทบัญญัติดังกล่าวไม่มีผลบังคับใช้ทางกฎหมายบางส่วนหรือทั้งหมดต่อไปได้ เช่น การไม่จัดให้ราชนาภิไธย ๑ อยู่ในลำดับสืบราชสันตติวงศ์ การแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ หรือการแก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลฯ เป็นต้น

สำหรับบทบาทของรัฐสภาต่อการรับทราบหรือการให้ความเห็นชอบผู้ทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ ได้มีการกำหนดหลักการในรัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔, ๒๕๔๐ และปี ๒๕๕๐ โดยแบ่งเป็น ๒ กรณี คือ

กรณีที่ ๑ ถ้าราชบัลลังก์ว่างลงและมีการแต่งตั้งพระรัชทายาทไว้แล้ว ให้คณะรัฐมนตรีมีหน้าที่แจ้งต่อประธานรัฐสภาเพื่อรับทราบ และประธานรัฐสภามีหน้าที่เรียกประชุมรัฐสภาเพื่อรับทราบและมีหน้าที่อัญเชิญองค์พระรัชทายาทขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์สืบไป

กรณีที่ ๒ ถ้าราชบัลลังก์ว่างลงและไม่มีการแต่งตั้งพระรัชทายาท ให้คณะองคมนตรีเสนอพระนามองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อเสนอรัฐสภาให้ความเห็นชอบและประธานรัฐสภามีหน้าที่อัญเชิญองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ขึ้นทรงราชย์เป็นพระมหากษัตริย์สืบไป

อนึ่ง มีข้อสังเกตว่า การกำหนดให้เสนอพระนามพระราชธิดาเพื่อทรงครองราชย์ได้มีการกำหนดไว้ในกรณีที่ ๒ เท่านั้น สำหรับกรณีที่ ๑ ไม่ได้มีการกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ

ทั้งนี้ หลักการทั้ง ๒ ส่วนดังกล่าวได้กำหนดขึ้นครั้งแรกในการยกร่างรัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ และได้มาบัญญัติลักษณะเดียวกันตามความในรัฐธรรมนูญปี ๒๕๔๐ และรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ เพื่อให้การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายทั้งหลาย และการทรงราชย์ของพระรัชทายาทในกรณีที่ ๑ ไม่มีความเกี่ยวข้องกับการเมืองหรือให้ปลอดจากการเมือง หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งคือ depoliticization of succession

อย่างไรก็ตาม การบัญญัติประเด็นดังกล่าวไม่ได้เป็นการเปลี่ยนแปลงหลักการ**อนเคนิกโรสโมสรมมติ** ประการใด เนื่องจากต้องมีการเสนอรัฐสภาเพื่อรับทราบสำหรับการทรงราชย์ของพระรัชทายาท และในกรณีที่ราชบัลลังก์ว่างลงและไม่มีการแต่งตั้งพระรัชทายาท ก็ให้มีการเสนอองค์ผู้สืบราชสันตติวงศ์ตามกฎหมายทั้งหลาย โดยคณะองคมนตรีต่อคณะรัฐมนตรีและเสนอต่อไปที่รัฐสภาเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบ ดังนั้นปรากฏได้ว่าทั้ง ๒ กรณียังคงอยู่ในอำนาจหน้าที่ของรัฐสภาในการรับทราบหรือให้ความเห็นชอบแล้วแต่กรณี

ทั้งนี้การร่างรัฐธรรมนูญปี ๒๕๓๔ ในขณะนั้นอยู่ในเงื่อนไขว่า สมาชิกวุฒิสภาไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง แต่ในขณะที่รัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ กำหนดให้สมาชิกวุฒิสภามาจากการสรรหาและการเลือกตั้งซึ่งมีความชอบธรรมทางการเมืองในแง่ของการได้รับเลือกตั้งจากประชาชน โดยที่ไม่มีความผูกพันกับพรรคการเมืองด้วยการห้ามเป็นสมาชิกพรรคการเมือง จึงเป็นบทบาทที่สำคัญของรัฐสภาที่ประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา สำหรับการทำหน้าที่รับทราบหรือให้ความเห็นชอบต่อการทรงราชย์ของพระมหากษัตริย์

.....

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรมการศาสนา. (๒๕๕๐). **พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ตอน ว่าด้วยพระสูตร.**

กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.

กรมศิลปากร. (๒๕๑๕). **ลัทธิธรรมนิยมต่าง ๆ เล่มจบ.** กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.

_____. (๒๕๓๔). **พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑.** กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

_____. (๒๕๓๖). **ราชสกุลวงศ์ (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม).** พิมพ์ครั้งที่ ๑๐.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนการพิมพ์.

_____. (๒๕๓๗). **ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๘๒ เรื่อง พระราชพงศาวดารกรุงสยามจากต้นฉบับของบริติชมิวเซียมกรุงลอนดอน.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

กิตติพัฒน์ สุวรรณสิริเมธี. (๒๕๕๐). **เอกสารประกอบวิชาปรัชญาการเมือง.** สืบค้น ๗ สิงหาคม ๒๕๕๗

จาก http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=545

&articlegroup_id=129.

กิติวัฒนา (ไชยันต์) ปกมนตรี, หม่อมราชวงศ์. (๒๕๕๑). **สายพระโลหิตในพระพุทธเจ้าหลวง.**

พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: ดีเอ็มจี.

เกษม ศิริสัมพันธ์. (๒๕๓๐). “การสืบราชสมบัติศึกษาจากกฎหมายตราสามดวงและราชประเพณี.”

นิติศาสตร์. ๑๗, ๔ (ธันวาคม): ๑๓๑-๑๖๑.

“คำประกาศเฉลิมพระปรมาภิไธย.” (๒๔๒๙). **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๓, ตอนที่ ๔๔

(๑ มีนาคม): ๓๖๘-๓๗๐.

ศีกฤทธิ ปราโมช, หม่อมราชวงศ์. (๒๕๑๘). **สถาบันพระมหากษัตริย์.** กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

จิราธร ขาศิรี และ พิมพ์พรรณ ลำยอง. (๒๕๔๘). “แผนภูมิโครงสร้างกฏมณฑลเทียบบาล.” ใน

กฏมณฑลเทียบบาล ฉบับเฉลิมพระเกียรติ ๒ ผลงานวิจัย, ๒๙๑-๓๒๐. วินัย พงศ์ศรีเพียร,

บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: สามลดา.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (๒๕๕๒). **พระราชพิธีสิบสองเดือน พระราชนิพนธ์ใน**

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑. กรุงเทพฯ: ระฆังทอง.

_____, พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระ. (๒๕๓๗). **ธรรมเนียมราชตระกูล**

ในกรุงสยาม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ (๑๙๘๔).

จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. (๒๕๓๑). **เกิดวังปารุสก์สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ: พิษณุโลกการพิมพ์.

_____. (๒๕๓๒). **เกิดวังปารุสก์สมัยประชาธิปไตย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ: พิษณุโลกการพิมพ์.

_____. (๒๕๕๔). **เจ้าชีวิต พงศาวดาร ๙ รัชกาลแห่งราชวงศ์จักรี**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ: ริเวอร์บุ๊คส์.

จุลลดา ภัคดีภูมิินทร์. (๒๕๓๕). **เลาะวัง เล่ม ๒**. กรุงเทพฯ: โชคชัยเทเวศร์.

เจษฎา พรไชยา. (๒๕๔๖). **พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ของประเทศไทยกับประเทศอังกฤษ**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชัยรัตน์ เบ็ญจมะโน. (๒๕๔๗). **คำพิพากษาศาลฎีกาเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐**. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (๒๕๑๙). **ความคิดทางการเมืองการปกครองไทยโบราณ**. กรุงเทพฯ: แผนกรัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____ และ ชัตติยา กรรณสูต. (๒๕๓๒). **เอกสารการเมืองการปกครองไทย (พ.ศ. ๒๔๑๗-๒๔๗๗)**. กรุงเทพฯ: สถาบันสยามศึกษา สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

ณรงค์ พ่วงพิศ. (๒๕๕๒). “ความคิดทางการเมืองไทย.” ใน **เอกสารการสอนชุดวิชาปรัชญาการเมือง หน่วยที่ ๘-๑๕ สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช**, ๗๒๗-๘๓๑. พิมพ์ครั้งที่ ๒๖. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. (๒๕๓๘). **สมเด็จพระนางเจ้าเรือล่ม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ.

दनัย ไชโยธธา. (๒๕๕๑). **ประวัติศาสตร์พัฒนาการของมนุษย์และอารยธรรมในราชอาณาจักรไทย**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

_____. (๒๕๕๓). **วัฒนธรรมและอารยธรรมสัมพันธ์ของอนุทวีปอินเดียกับนานาประเทศ**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (๒๔๙๔). **ขุมนุมพระนิพนธ์ภาค ๒**. พระนคร: คลังวิทยา.

_____. (๒๕๕๑). **พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๕**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: มติชน.

ถนอม ปินตา. (๒๕๓๔). **ยิว เผ่าพันธุ์ทรหด**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จรัสสินทวงศ์.

ถนอม อานามวัฒน์ และ คณะ. (๒๕๒๘). **ประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยเริ่มแรกจนถึงสิ้นอยุธยา.**
พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: อมรรการพิมพ์.

ทินพันธุ์ นาคะตะ. (๒๕๔๙). **ปรัชญาการเมือง.** กรุงเทพฯ: สมาคมนักวิจัยมหาวิทยาลัยไทย.

ธนู แก้วโอภาส. (๒๕๔๒). **ศาสนาโลก.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

_____. (ม.ป.ป.). **ศาสนาโลก ยุคบุพกาล ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ยุคปัจจุบัน.**
กรุงเทพฯ: สากลศึกษา.

ธรรมนิตย์ สุมนต์กุล. (๒๕๕๗). **การตีความกฎหมาย : รัฐธรรมนูญ.** สืบค้น ๗ สิงหาคม ๒๕๕๗
จาก <http://web.krisdika.go.th/data/activity/act228.pdf>.

ธานินทร์ คงยั้งยืน. (ปีการศึกษา ๒๕๔๖). **ประเพณีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยต่อ
องค์พระมหากษัตริย์ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ.** วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ดำรงศักดิ์ आयวัฒน์. (๒๕๔๔). **ราชสกุลวงศ์และราชสกุลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช.**
พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ ๑๙๙๑.

ธิติมา พิทักษ์ไพรวรรณ. (๒๕๓๕). “อารยธรรมโบราณตะวันตก.” ใน เอกสารการสอนชุดวิชามนุษยศาสตร์
อารยธรรม หน่วยที่ ๘-๑๕ สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,
๗-๘๐. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์. (๒๕๕๓). **นักการเมืองไทย : จริยธรรม ผลประโยชน์ทับซ้อน การคอร์รัปชัน
สภาพปัญหาสาเหตุ ผลกระทบ แนวทางแก้ไข.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สายธาร.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (๒๕๓๓). **ความคิด ความรู้และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม ๒๔๗๕.**
กรุงเทพฯ: เอดิชั่นเพรส.

นริศรา จักรพงษ์, หม่อมราชวงศ์ และ ไอลีน ฮันเตอร์. (๒๕๓๘). **แคทยาและเจ้าฟ้าสยาม.** กรุงเทพฯ:
ริเวอร์ บุ๊คส์.

นันทนา กปิลกาญจน์. (๒๕๓๙). **การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๘.** รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

_____. (๒๕๔๑). **การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์ เรื่อง การเมืองการปกครองในรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว : พ.ศ. ๒๓๖๗-๒๓๙๔.** รายงานวิจัย.
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

นาปีสะ บาหลงบาย. (ม.ป.ป.). **ประวัติฉบับในคัมภีร์อัลกุรอาน.** สืบค้น ๕ มีนาคม ๒๕๕๕
จาก <http://www.sites.google.com/site/comnapeesah/home>.

เนติบัณฑิตยสภา. (๒๕๒๔). **คำพิพากษาศาลฎีกาประจำพุทธศักราช ๒๕๒๓ ตอนที่ ๑๑-๑๒.**
กรุงเทพฯ: บพิตรการพิมพ์.

- บวรศักดิ์ อูวรรณโณ. (๒๕๓๘). **กฎหมายมหาชน เล่ม ๓ ที่มาและนิติวิธี**. กรุงเทพฯ: นิติธรรม.
- “ประกาศสถาปนาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธสยามมกุฎราชกุมาร.” (๒๕๓๗).
ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑, ตอนที่ ๔๓ (๒๐ มกราคม): ๓๔๖-๓๔๗.
- ประยงค์ สุวรรณบุบผา. (๒๕๔๑). **รัฐปรัชญา แนวคิดตะวันออก-ตะวันตก**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ประเสริฐ ปัทมะสุนทร. (๒๕๑๗). **รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (๒๕๗๕-๒๕๑๗)**.
กรุงเทพฯ: ช.ชุมนุมช่าง.
- ปรามินทร์ เครือทอง. (๒๕๔๔). **สำเร็จโทษด้วยท่อนจันทน์**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ปรีดี เกษมทรัพย์. (๒๕๓๙). **นิติปรัชญา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสาร
ประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปรีดี พนมยงค์. (๒๕๑๖). “ความเป็นไปภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์.” ใน
**เบื้องแรกประชาธิปไตย : บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์สมัย พ.ศ. ๒๔๗๕-
๒๕๐๐, ๔๘-๗๙**. กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์.
- ปรีดี พิศุมิวิถี. (๒๕๔๘). “กฎมณเฑียรบาล : ความสำคัญ โครงสร้าง และเนื้อหา.” ใน **กฎมณเฑียรบาล
ฉบับเฉลิมพระเกียรติ ๒ ผลงานวิจัย, ๒๕๙-๒๙๐**. วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ.
กรุงเทพฯ: สามลดา.
- ปัญญาไทย. (๒๕๕๐). **พระมหากษัตริย์ที่ดีและยิ่งใหญ่**. สืบค้น ๔ เมษายน ๒๕๕๕
จาก <http://www.panyathai.or.th/wiki/index.php>.
- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และเอกสารอื่น**. (๒๕๕๓).
นนทบุรี: ศรีปัญญา.
- พิพัฒน์ พสุธารชาติ. (๒๕๔๙). **รัฐกับศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- พิพาดา ยังเจริญ. (๒๕๔๖). **จักรพรรดิ ขุนนาง นักรบ และพ่อค้า ในสังคมญี่ปุ่นก่อนสมัยใหม่**.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พูนพิศมัย ดิศกุล, หม่อมเจ้า. (๒๕๔๓). **สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น ประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงการปกครอง
๒๔๗๕**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- เพ็ญศรี กาญจนอมัย. (๒๕๒๗). **ประวัติศาสตร์ทั่วไปของญี่ปุ่นสมัยใหม่**. นครปฐม: โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริม
และฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ.
- ไพโรจน์ ชัยนาม. (๒๕๑๙). **รัฐธรรมนูญบทกฎหมายและเอกสารสำคัญในทางการเมืองของประเทศไทย**.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไพโรจน์ โพธิ์ไสย. (๒๕๓๖). “การแก้ไขเพิ่มเติมกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์
พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช
๒๕๓๔.” **รัฐสภาสาร**. ๔๑, ๒ (กุมภาพันธ์): ๕๙-๘๐.

- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (๒๕๔๕). **ประวัติต้นรัชกาลที่ ๖**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- มัลลิกา มีสอติ. (๒๕๓๕). “อารยธรรมโบราณตะวันออก.” ใน เอกสารการสอนชุดวิชามนุษยศาสตร์
อารยธรรม หน่วยที่ ๘-๑๕ สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,
๘๑-๑๘๘. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- มัสลิน มาหะมะ. (ม.ป.ป.). **อิสลามกับระบบการเมืองการปกครอง**. สืบค้น ๒๕ เมษายน ๒๕๕๕
จาก <http://www.islammore.com/main/content.php?page=Sub&category=44&id=943>.
- มีชัย ฤชุพันธุ์. (๒๕๕๒). **กฎหมายเทียบบาล**. สืบค้น ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕ จาก <http://www.meechaithailand.com/ver1/?module=4&cateid=02&action=view&id=026>.
- มูลนิธิสมเด็จพระรัตนราชสุตา. (๒๕๕๔). **นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย**.
กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระรัตนราชสุตา.
- รอยไบลาน [นามแฝง]. (๒๕๕๓). **เรื่อง (ไม่) ลับ...ฉบับวังหลวง**. กรุงเทพฯ: ฐานการพิมพ์.
- รัฐสภา. (๒๕๒๓). **พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการปกครองระบบรัฐสภา**.
กรุงเทพฯ: กองการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๕๐). **สารานุกรมในทวีปยุโรปฉบับราชบัณฑิตยสถาน**.
กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977).
- เรื่องวิทยาคม [นามแฝง]. (๒๕๕๒). **สามก๊กฉบับคนขายชาติ ตอนที่ ๔๘๓ ตระกูลแห่งของฟ้า**
สืบค้น ๒๕ เมษายน ๒๕๕๕. จาก <http://www.paisalvision.com/2008-10-30-11-41-42/1657--483-.html>.
- โรน่าน อรุณรังษี. (๒๕๕๒). “ปรัชญาศาสนาอิสลาม.” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาปรัชญาการเมือง
หน่วยที่ ๘-๑๕ สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๖๗๐-๗๒๕.
พิมพ์ครั้งที่ ๒๖. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ลานพุทธศาสนา. (ม.ป.ป.). **ศากยวงศ์**. สืบค้น ๕ มีนาคม ๒๕๕๕ จาก <http://www.larnbuddhism.com/puttaprawat/prasut/01.html>.
- ลาวัญย์ โชตามระ. (๒๕๒๙). **ในรู้-ในวัง**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- _____. (๒๕๓๒). **พระมหะสิเทวี**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (๒๕๕๐). **วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วงเดือน นาราจักร. (๒๕๕๓). **อิราชเจ้าจอมสยาม**. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- วรชาติ มีชูปท. (๒๕๕๓). **เกร็ดพงศาวดารรัชกาลที่ ๖**. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.

วรพร ภู่งศ์พันธ์. (๒๕๔๘). “ภาพลักษณ์สถาบันกษัตริย์ในกฎหมายเทียรบาล.” ใน **กฎหมายเทียรบาลฉบับเฉลิมพระเกียรติ ๒ ผลงานวิจัย**, ๑๖๕-๒๕๗. วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: สามลดา.

วิษณุ เศษกุลุช. (๒๕๔๙). **๒๙ ราชันย์ : พระราชประวัติพระมหากษัตริย์ ๒๙ พระองค์ทั่วโลก**. กรุงเทพฯ: มติชน.

วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ. (๒๕๔๘). **กฎหมายเทียรบาล ฉบับเฉลิมพระเกียรติ ๒ ผลงานวิจัย**. กรุงเทพฯ: สามลดา.

_____. (๒๕๔๙). **กฎหมายตราสามดวง : หน้าต่างสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: สามลดา.

วิษณุ เครืองาม. (๒๕๒๕). “ความหมาย ลักษณะและโครงสร้างของกฎหมาย.” ใน **เอกสารการสอนชุดวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป หน่วยที่ ๑ สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช**, ๑๗-๒๗. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

_____. (๒๕๓๐). **กฎหมายรัฐธรรมนูญ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ.

_____. (๒๕๓๔). “กฎหมายเทียรบาลในกฎหมายไทย.” ใน **บทความทางวิชาการในโอกาสครบรอบ ๘๔ ปี ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์**, ๗๕-๑๑๔. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (๒๕๓๙). **สยามประเทศ**. กรุงเทพฯ: มติชน.

_____. (๒๕๔๔). **พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

ศูนย์นิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (๒๕๕๒). **สถานะทางกฎหมายของกฎหมายเทียรบาล**. สืบค้น ๕ เมษายน ๒๕๕๕ จาก <http://www.tulawcenter.org/law-clinic/content/42>.

สถาบันสัญญา ธรรมศักดิ์ เพื่อประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (๒๕๔๙). **บันทึกแห่งงานของนายสัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรีเกี่ยวกับการร่างรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. ๒๕๑๗ ข้อความบางตอน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.

สมพร เจริญพงศ์. (๒๕๕๐). **สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าศาสดาเอกของโลก เรื่องราวพุทธประวัติ ทำนองนวนิยาย ประกอบภาพฝาผนังจิตรกรรมไทย**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

สมยศ เชื้อไทย. (๒๕๕๔). **นิติปรัชญาเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับร่วมกับ alquran-thai.com. (ม.ป.ป.). **ความหมาย อัลกุรอาน ภาษาไทย**. สืบค้น ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕ จาก <http://www.alquran-thai.com/Showsurah.asp?SurahNo=2&wPage=13>.

สมิธ, มัลคอล์ม. (๒๕๔๒). **หมอฝรั่งในวังสยาม**. แปลจาก A Physician at the Court of Siam. แปลโดยพิมาน แจ่มจรัส. กรุงเทพฯ: รวมทรงศน์.

สรุปการบรรยายเสนอผลงานค้นคว้าและวิจัยของราชบัณฑิตและภาคีสมาชิกต่อที่ประชุมสำนัก.

(๒๕๕๒). จัดหมายข่าวราชบัณฑิตยสถาน. ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๒๒๑ ตุลาคม.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (๒๕๓๕). กฎหมายตราสามดวงกับสังคมไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (๒๕๗๕). รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๑ ถึงครั้งที่ ๕๙ วันที่ ๒๘ มิถุนายน-๓๑ มีนาคม ๒๕๗๕. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

_____. (๒๕๗๗). รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๑๙ ถึงครั้งที่ ๓๔ สมัยสามัญสมัยที่สอง วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์-๘ มีนาคม ๒๕๗๗ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

_____. (๒๕๙๐ก). รายงานการประชุมรัฐสภา ครั้งที่ ๑-ครั้งที่ ๑๐ วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๘๙ -๑๒ สิงหาคม ๒๕๙๐. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

_____. (๒๕๙๐ข). รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๓-ครั้งที่ ๑๑ วันที่ ๑๙-๒๗ พฤษภาคม ๒๕๙๐ (สามัญ) ชุดที่ ๑. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

_____. (๒๕๙๑ก). รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ ๓๘-ครั้งที่ ๖๐ วันที่ ๒๙ ตุลาคม-๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๙๑. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

_____. (๒๕๙๑ข). รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ ๖๑-ครั้งที่ ๘๑ วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน-๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๙๑. กรุงเทพฯ: การพิมพ์ทหารผ่านศึก.

_____. (๒๕๐๔). รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ (ทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญ) ครั้งที่ ๑-ครั้งที่ ๑๔ วันที่ ๓๐ มีนาคม-๑๔ ธันวาคม ๒๕๐๔ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

_____. (๒๕๑๑). รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ (ทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญ) ครั้งที่ ๔๗-ครั้งที่ ๖๖ วันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๐๗-๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

_____. (๒๕๑๗). รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติครั้งที่ ๕๐-ครั้งที่ ๕๔ พ.ศ. ๒๕๑๗. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

_____. (๒๕๓๔ก). บันทึกและรายงานการประชุมคณะกรรมการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ ๓๒ วันที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๔. (อัดสำเนา).

_____. (๒๕๓๔ข). บันทึกและรายงานการประชุมคณะกรรมการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ ๑๓ วันที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๔. (อัดสำเนา).

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (๒๕๓๔ค). รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ ๓๔ ถึงครั้งที่ ๓๗ วันที่ ๑-๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๔ เล่ม ๑๒. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

_____. (๒๕๓๖). พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสละราชสมบัติ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

_____. (๒๕๓๘ก). เอกสารเผยแพร่ประกอบการจัดนิทรรศการเรื่อง พระปกเกล้าฯ กับรัฐธรรมนูญไทย เล่ม ๑. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

_____. (๒๕๓๘ข). เอกสารเผยแพร่ประกอบการจัดนิทรรศการเรื่อง พระปกเกล้าฯ กับรัฐธรรมนูญไทย เล่ม ๒. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

_____. (๒๕๔๐). รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ ๑๔ ถึงครั้งที่ ๑๕ (เป็นพิเศษ) วันที่ ๘ กรกฎาคม, ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๐. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

_____. (๒๕๔๙). รวมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (๒๔๗๕-๒๕๔๙). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

_____. (๒๕๕๐). รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ ๒๑-ครั้งที่ ๒๒ วันที่ ๔-๑๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๐. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

สำนักพระราชวัง. (ม.ป.ป.). ประวัติสำนักพระราชวัง. สืบค้น ๕ เมษายน ๒๕๕๕ จาก [http:// www.brh.thaigov.net/new/brh/about/brh_history_web/012.htm](http://www.brh.thaigov.net/new/brh/about/brh_history_web/012.htm).

สุภาพรณ ฦ บางช้าง. (๒๕๓๕). ขนบธรรมเนียมประเพณี : ความเชื่อและแนวการปฏิบัติใน สมัยสุโขทัยถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรางค์ศรี ตันเสียงสม. (๒๕๔๓). ญี่ปุ่น : บนเส้นทางมหาอำนาจทางทหารสู่มหาอำนาจทางเศรษฐกิจ (ทศวรรษที่ ๑๘๖๐-๑๙๙๐). กรุงเทพฯ: สแควร์ปรินซ์ '93.

สุลักษณ์ ศิวลักษณ์. (๒๕๕๒). “ความสูงสุดของศาสตร์แห่งการเมือง.” ใน เอกสารการสอนชุดวิชา ปรัชญาการเมือง หน่วยที่ ๑-๗ สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๑๐๓-๑๕๐. พิมพ์ครั้งที่ ๒๗. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เสนีย์ ปราโมช, หม่อมราชวงศ์. (๒๕๑๐). กฎหมายสมัยอยุธยา. พระนคร: ศิวพร.

หยุด แสงอุทัย. (๒๕๑๒). คำอธิบายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๑๑ พร้อมด้วยคำแปลมาตราเป็นภาษาอังกฤษของทางราชการ. พระนคร: นำเข้าการพิมพ์.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (๒๕๕๓ก). **รัชทายาท**. เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ ๖ กระจ่างวัง.

ร.๖ ว.๑/๒. (๒๘ ตุลาคม-๒๔ ธันวาคม).

_____. (๒๕๕๓ข). **ตั้งรัชทายาท**. เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ ๖ กระจ่างวัง.

ร.๖ ว.๑/๓. (๒๑ พฤศจิกายน).

_____. (๒๕๖๖-๒๕๖๗). **กฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์**. เอกสารกรมราชเลขาธิการ

รัชกาลที่ ๖ กระจ่างวัง. ร.๖ ว.๒/๒๒. (๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๖-๙ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๕๖๗).

หอพระสมุดวชิรญาณ. (๒๕๖๒). **กฎหมายเทียบบาลกรุงเทพมหานคร**. ม.ป.ท.: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

อมรรัตน์ กุลสุจริต. (๒๕๔๑). **ประมุขของรัฐในระบบรัฐสภา : ศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์กฎหมาย**

รัฐธรรมนูญเปรียบเทียบ กรณีของประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน ญี่ปุ่น และไทย.

วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (๒๕๕๕). **การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ ถึง**

พุทธศักราช ๒๕๗๕. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรอุษา สุวรรณประเทศ. (๒๕๕๒). **สมเด็จพระนเรศวรมหาราชหลังขับเคื้อนเบื้องหลังประชาชน.**

กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

อัคราทร จุฬารัตน. (๒๕๔๙). **กว่าจะมาเป็น ... ศาลปกครอง**. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.

อานันท์ ปันยารชุน, สัมภาษณ์. (๒๕๕๐). **พระมหากษัตริย์ที่ดีและยิ่งใหญ่. ไทยโพสต์ (๒๔ กันยายน): ๕.**

อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย. (๒๕๕๒). “กำเนิดลัทธิเสรีนิยมประชาธิปไตยสมัยใหม่.” ใน **เอกสารการสอน**

ชุดวิชาปรัชญาการเมือง หน่วยที่ ๑-๗ สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

, ๒๘๓-๓๕๒. พิมพ์ครั้งที่ ๒๗. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

อุสาค์ โกมลปานิก, พันตรี. (๒๕๔๑). “ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมายระหว่างประเทศ.” ใน **เอกสาร**

การสอนชุดวิชากฎหมายระหว่างประเทศ หน่วยที่ ๑-๖ สาขาวิชานิติศาสตร์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๑-๕๐. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. นนทบุรี: สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เอนก นาวิกมูล. (๒๕๔๒). **หญิงชาวสยาม**. กรุงเทพฯ: แสงดาว.

โอเดียนสโตร. (๒๕๔๓). **๕๓ พระมหากษัตริย์ไทย ๘ ทรงครองใจไทยทั้งชาติ.**

กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร.

ฮาร์มอน, เอ็ม.เจ. (๒๕๒๒). **ความคิดทางการเมืองจากเพลโตถึงปัจจุบัน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔.

แปลจาก Political thought; from Plato to the Present. แปลโดย เสน่ห์ จามริก.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาษาอังกฤษ

Attorney General's Chambers Brunei Darussalam. (n.d.). **LAWS OF BRUNEI CONSTITUTIONAL MATTERS II SUCCESSION AND REGENCY PROCLAMATION, 1959**. Retrieved May 11, 2012, from http://www.agc.gov.bn/agc1/images/LOB/cons_doc/constitution_ii.pdf.

Bogdanor, Vernon. (1995). **The Monarchy and The Constitution**. Great Britain: Biddles Ltd.,.

Constitution Drafting Committee. (n.d.). **The Constitution of The Kingdom of the Bhutan**. Retrieved April 18, 2012, from [http://www.constitution.bt/TsaThrim%20Eng%20\(A5\).pdf](http://www.constitution.bt/TsaThrim%20Eng%20(A5).pdf).

Deutsche Welle. (2009). **Denmark votes to change royal succession rules**. Retrieved April 18, 2012, from <http://www.dw.de/denmark-votes-to-change-royal-succession-rules/a-4310654>.

Electoral Knowledge Network. (n.d.). **Constitution of the kingdom of Swaziland**. Retrieved April 18, 2012, from <http://www.aceproject.org/regionsen/eisa/SZ/CONSTITUTION%20OF%20THE%20KINGDOM%20OF%20SWAZILAND%202005.PDF>.

Heraldica. (n.d. A). **Laws of succession for the current European monarchies**. Retrieved April 18, 2012, from <http://www.heraldica.org/faqs/atrfaq.htm>.

_____. (n.d. B). **Succession in Nassau and Luxemburg**. Retrieved May 10, 2012, from <http://www.heraldica.org/topics/royalty/nassau.htm>.

_____. (n.d. C). **Status of Monaco**. Retrieved May 11, 2012, from <http://www.heraldica.org/topics/national/monaco.htm>.

Hill, Clauspeter and Jorg Menzel. (2008). **CONSTITUTIONALISM IN SOUTHEAST ASIA Volume 2 Reports on National Constitutions**. Singapore: Konrad-Adenauer-Stifung.

_____. (2010). **CONSTITUTIONALISM IN SOUTHEAST ASIA Volume 1 National Constitutions / ASEAN Charter**. Reprint. Singapore: Konrad- Adenauer-Stifung.

Imperial Household Agency. (n.d.). **The Imperial House Law**. Retrieved April 24, 2012, from <http://www.kunaicho.go.jp/e-kunaicho/hourei-o1.html>.

International Constitutional Law. (n.d. A). **Denmark Constitution**. Retrieved April 18, 2012, from http://www.servat.unibe.ch/icl/da00000_.html.

International Constitutional Law. (n.d. B). **Denmark-Succession to the Throne Act.**

Retrieved April 18, 2012, from http://www.servat.unibe.ch/icl/da01000_.html.

_____. (n.d. C). **Belgium Constitution.** Retrieved April 18, 2012, from http://www.servat.unibe.ch/icl/be00000_.html.

_____. (n.d. D). **Norway Constitution.** Retrieved April 18, 2012, from http://www.servat.unibe.ch/icl/no00000_.html.

_____. (n.d. E). **Netherlands Constitution.** Retrieved April 18, 2012, from http://www.servat.unibe.ch/icl/n100000_.html.

_____. (n.d. F). **Sweden The Act of Succession.** Retrieved April 18, 2012, from http://www.servat.unibe.ch/icl/sw02000_.html.

_____. (n.d. G). **Luxembourg Constitution.** Retrieved April 18, 2012, from http://www.servat.unibe.ch/icl/lu00000_.html.

_____. (n.d. H). **Spain Constitution.** Retrieved April 18, 2012, from http://www.servat.unibe.ch/icl/sp00000_.html.

_____. (n.d. I). **Qatar Constitution.** Retrieved April 24, 2012, from http://www.servat.unibe.ch/icl/qa00000_.html.

_____. (n.d. J). **Kuwait Constitution.** Retrieved April 24, 2012, from http://www.servat.unibe.ch/icl/ku00000_.html.

_____. (n.d. K). **Saudi Arabia Constitution.** Retrieved April 24, 2012, from http://www.servat.unibe.ch/icl/sa00000_.html.

_____. (n.d. L). **Bahrain Constitution.** Retrieved April 24, 2012, from http://www.servat.unibe.ch/icl/Ba00000_.html.

Kuper, Adam. (1978). "Rank and Preferential Marriage in Southern Africa: The Swazi"
Man, 13, 4 (December): 567-579.

Ministry of Information Sultan of Oman. (n.d.). **The Defence Council.** Retrieved April 24, 2012, from <http://www.omanet.om/english/government/state.asp>
[State.asp?cat=gov](http://www.omanet.om/english/government/state.asp?cat=gov).

National Archives of UK Government. (2013). **Succession to the Crown Act 2013.**
Retrieved July 18, 2014, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/20/enacted>.

- Newsbriefsoman. (n.d.). **Royal Decrees of Oman from November 2005**. Retrieved April 25, 2012, from www.newsbriefsoman.info/royaldecrees.php.
- Organization for Security and Co-operation in Europe. (n.d.). **Constitution of the Principality of Liechtenstein**. Retrieved April 18, 2012, from <http://www.legislationline.org/documents/section/constitutions/country/18>.
- Parliament.uk. (2013). **Succession to the Crown Bill (HL BILL 81 OF 2012-13)**. Retrieved July 18, 2014, <http://www.parliament.uk/business/publications/research/briefing-papers/LLN-2013-005/succession-to-the-crown-bill-hl-bill-81-of-201213>.
- Prime Minister of Japan and His Cabinet. (n.d.). **The Constitution of Japan**. Retrieved April 24, 2012, from http://www.kantei.go.jp/foreign/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.h.
- Princely House of Liechtenstein. (n.d.). **House Laws**. Retrieved April 18, 2012, from <http://www.fuerstenhaus.li/en/fuerstenhaus/geschichte/hausgesetz.html>.
- Riksdagen. (2014). **The Instrument of Government**. Retrieved August 7, 2014, from [http://www.Users/parliament/Downloads/the-instrument-of-government-2012%20\(3\).pdf](http://www.Users/parliament/Downloads/the-instrument-of-government-2012%20(3).pdf).
- Royal Ark. (n.d.). **Brunei**. Retrieved April 24, 2012, from <http://www.royalark.net/Brunei/brunei.htm>.
- Royal Embassy of Saudi Arabia. (2006). **Allegiance Institution Law**. Retrieved September 7, 2012, from www.saudiembassy.net/archive/2006/transcript/Page4.aspx.
- Royal Hashemite Court. (n.d.). **The Constitution of The Hashemite Kingdom of Jordan**. Retrieved April 18, 2012, from www.kinghussein.gov.jo/constitutionjo.html.
- Ruchti, Jefri Jay. (2011). **Morocco The Constitution, 2011 As Promulgated 29 July 2011**. Retrieved April 19, 2012, from http://www.womenonwaves.org/ur/media/inline/2012/9/26/moroccan_constitution_english.pdf.
- United Arab Emirates The Cabinet. (n.d.). **The Union, its Fundamental Constituents and Aims**. Retrieved April 24, 2012, from http://www.uaecabinet.ae/English/UAEgovernment/Pages/constitution_1_1.aspx.
- World Intellectual Property Organization. (n.d. A). **Monaco : Constitution of the Principality**. Retrieved May 30, 2012, from http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=197368.

World Intellectual Property Organization. (n.d. B). **Constitution of the Principality of Andorra**. Retrieved April 24, 2012, from <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=6905>.

_____. (n.d. C). **The Constitution of Lesotho**. Retrieved April 24, 2012, from <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=9016>.

_____. (n.d. D). **Act of Constitution of Tonga**. Retrieved April 24, 2012, from http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=177482.

_____. (n.d. E). **Basic law of the Sultanate of Oman (Royal Decree No. 101/96)**. Retrieved April 24, 2012, from <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=6118>.

World Statesmen. (n.d.). **Malaysia**. Retrieved July 18, 2014, from <http://www.worldstatesmen.org/Malaysia.htm>.

ภาคผนวก ก

คำปฏิญาณของจอมพล สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ
กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ วันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๔๕๓

กรมทหารบก

วันที่ ๒๘ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๙

ขอเดชะฝ่าล่องธูลีพระบาทปกเกล้า

ตามที่มีพระราชปรารภว่า ในขณะนี้ยังมีพระราชโอรส อันจะเป็นผู้รับตำแหน่งรัชทายาทนั้น ไม่ และทรงพระราชดำริห์คำนึงถึงแผ่นดิน ซึ่งถ้าไม่มีรัชทายาทปรากฏอย่างแน่นอนแล้วก็ไม่มั่นคง เพราะ ฉะนั้นมีพระราชประสงค์จะทรงตั้งอยู่ในอัปมาทธรรม จะทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ กำหนดให้ ข้าพระพุทธเจ้า เป็นรัชทายาทไว้ชั่วคราว ในขณะที่ยังไม่มีพระราชโอรสนี้ แต่มีบุคคลบางคนบังอาจออก ความเห็นสงสัยในพระราชปรีชาญาณอันประเสริฐ อดอ้างกล่าววาทนยังเห็นทางอันตรายแก่บ้านเมือง เนื่องด้วยเรื่องบุตรภรรยาของข้าพระพุทธเจ้า จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้าทำคำชี้แจง ถวายในเรื่องนี้ เพื่อเปนพยานให้บุคคลทั่วไปเห็นประจักษ์แจ่มแจ้งว่า พระราชวินิจฉัยใด ๆ ที่จะพึงมี ย่อม ได้ทรงพระราชดำริห์โดยรอบคอบแล้วทุกอย่าง แลคงอยู่ในทางที่ถูกเสมอไม่มีผิด ข้าพระพุทธเจ้ารับ กระแสพระราชดำริห์ใส่เกล้าฯ แลขอพระราชทานกราบบังคมทูลความดังต่อไปนี้

บุตรข้าพระพุทธเจ้า ที่มีอยู่แล้วในเวลานี้ มีมารดาเป็นคนสามัญ เพราะฉนั้นตามราชประเพณี ในพระบรมราชวงษ์ ไม่สามารถจะมียศเปนเจ้าฟ้าได้เป็นอันขาดไม่ว่าในเวลาใด เมื่อเปนเจ้าฟ้าไม่ได้เช่นนั้น แล้ว ก็ไม่สามารถจะเปนรัชทายาทได้เหมือนกัน เพราะยังมีเจ้าฟ้าพระองค์อื่นอยู่ มีพระราชอนุชาพร้อมพระ ราชชนนี อันเปนน้องรักของข้าพระพุทธเจ้าด้วยนั้น เปนต้น ตัวอย่างเช่นนี้ก็มิปรากฏชัด เช่น ครั้ง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ พระองค์ก็หาได้ทรงตั้งแต่งให้พระราช โอรสพระองค์ใดเปนเจ้าฟ้าไม่ เพราะไม่มีพระชายาที่เปนเจ้า ครั้นเมื่อจวนจะเสด็จสวรรคต ก็ได้ทรงชี้แจง ให้ท่านเสนาบดีอันเชิญเสด็จสมเด็จพระอนุชา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งดำรง พระยศเปนเจ้าฟ้าอยู่ในเวลานั้น ขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบสนองพระองค์ต่อไป

เมื่อมีตัวอย่างอันชัดเจนอยู่แล้ว ที่ข้าพระพุทธเจ้าจะบังอาจไปคิดทำอย่างอื่น ให้ผิดเพี้ยนไป กับพระราชประเพณีอันประเสริฐนั้น เชื่อด้วยเกล้าฯ คงจะเปนที่มั่นพระราชหฤทัยในใต้ฝ่าล่องธูลี พระบาท ว่าข้าพระพุทธเจ้าไม่มีนิสัยที่จะกระทำได้หรือคนโดยมากทั่วไปก็คงไม่เห็น เว้นแต่คนโง่เขลา สันดานหยาบ ที่มีน้ำจิตระ เต็มไปด้วยความหมิ่นประมาทตัวข้าพระพุทธเจ้าเท่านั้น จะคิดเห็นเปนอย่างอื่น ไปได้

ใช้แต่เท่านั้นความคิดของข้าพระพุทธเจ้าที่กราบบังคมทูลมานี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวใน พระโกศ ก็ได้เคยทรงทราบใต้ฝ่าล่องธูลีพระบาทอยู่แนชัด แลมิได้มีพระราชดำริห์สงสัยในความสัจของ ข้าพระพุทธเจ้าเลย

ข้าพระพุทธเจ้า ขอตั้งสัตยาธิฐาน ด้วยน้ำจิตอันสุจริตจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าล่องธูลีพระบาท ขอคุณพระรัตนไตร แลสิ่งซึ่งเปนใหญ่เปนประธานในสากลโลกย์ จงอภิบาลบำรุงรักษา ให้ใต้ฝ่าล่องธูลี พระบาท ทรงพระเจริญพระชนมายุยิ่งยืนนาน ทั้งมีพระราชโอรสเปนรัชทายาทที่จะสืบสนองพระองค์ ได้นั้นเสียโดยเร็วพลัน แต่ถ้าแม้งบเกิดมีเหตุที่จะกระทำให้ข้าพระพุทธเจ้า ต้องตั้งรัชทายาทต่อไปแล้วนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจะตั้งให้ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครราชสีมา พระราชอนุชา แลน้องรัก ร่วมพระชนนีของข้าพระพุทธเจ้านั้น เปนรัชทายาทโดยทันทีอันมิได้รั้งรอ

ความขื่อนี้ข้าพระพุทธเจ้า ยินดีที่จะกระทำสังฆาบาล นำพระโกษ สมเด็จพระบรมราชชนก
นารถ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แลเฉพาะพระภักตร พระมณีนีรัตนปฏิมากรในพระ
อุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ว่าข้าพระพุทธเจ้ากล่าวด้วยน้ำใสใจจริง และปฏิบัติตามวาจาเป็นแน่
แท้ ขอให้บรรดาผู้ที่สงสัยในสัจวาจาของข้าพระพุทธเจ้า จงรับทุกข์ตามบาปกรรมของตนที่บังอาจคิดหมิ่น
ประมาทในเพื่อนมนุษย์ โดยไม่มีหลักฐานนั้นเทอด

ควรมีควรสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า
จักรพงษ์

ที่มา (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ๒๔๕๓ก)

ภาคผนวก ข

เอกสารที่สันนิษฐานว่าเป็น คำปฏิญาณของจอมพล สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์
ภูวนาท กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ในวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๓

ขอเดชะ

ด้วยทรงพระราชปรารภว่า ในเวลาที่ยังไม่มีพระราชโอรสอันเป็นรัชทายาทตามพระราชประเพณีอยู่ แลทรงพระราชดำริห์คำนึงถึงการแผ่นดินซึ่งยังไม่มีพระราชกฤษฎีกาไว้ให้ชัดเจนแน่นอนว่า ผู้ใดเป็นรัชทายาท ก็ไม่เป็นการถาวรมั่นคง แลมีพระราชประสงค์จะทรงตั้งอยู่ในอัมพรมาตธรรมแล้ว จึงทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ กำหนดให้ข้าพระพุทธเจ้าเป็นรัชทายาทไว้ชั่วคราว ในขณะที่ยังไม่มีพระราชโอรส ตามความในพระราชหัตถเลขาแสดงพระราชประสงค์สำหรับสืบสันตติวงศ์นั้นพระเดชพระคุณเป็นล้นเกล้าฯ หาที่สุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานกระทำความสัตย์ปฏิญาณทูลเกล้าฯ ถวายไว้ว่า ข้าพระพุทธเจ้ามีความเต็มใจเห็นชอบตามกระแสพระราชดำรินั้นทุกข้อทุกประการ แลข้าพระพุทธเจ้าเต็มใจปฏิบัติตามพระบรมราโชวาทในพระราชหัตถเลขาที่กล่าวมาข้างต้นนี้ทุกข้อทุกประการ มีข้อสำคัญคือว่า ในการซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้าเป็นรัชทายาทอยู่นี้ ถ้าได้ฝ่าลองงูลีพระบาทมีพระราชโอรสเมื่อใด ข้าพระพุทธเจ้าจะไม่เป็นรัชทายาท เมื่อนั้น อนึ่งถ้าแม้จะมีเหตุการณ์อันเป็นที่พึงปรารถนาเลยนั้นเกิดขึ้น คือเป็นต้นว่า ได้ฝ่าลองงูลีพระบาทจะไม่มีพระราชโอรสแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าจะต้องรับสืบสันตติวงศ์ต่อไปเมื่อใด ๆ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานทูลเกล้าฯ ถวายปฏิญาณไว้ว่า ในเวลาที่ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่มีบุตรซึ่งเป็นอุภโตสุชาติแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าจะให้ห้องที่รักทั้งหลายซึ่งรวมพระราชชนนีเป็นรัชทายาท ตามความในพระบรมราโชวาทที่กล่าวมาข้างต้นนี้ แลข้าพระพุทธเจ้าจะไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งจะให้เกิดเป็นผลเสมอเหมือนว่าฝ่าฝืนต่อข้อความตามพระบรมราโชวาทแลคำสั่งปฏิญาณของข้าพระพุทธเจ้านี้เป็นอันขาด

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ข้าพระพุทธเจ้า

ที่มา (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ๒๔๕๓ก)

ภาคผนวก ค

ความในรายงานประชุมเสนาบดี วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๓

ความในรายงานประชุมเสนาบดี
วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ร. ศก ๑๒๙

ราชการจร

๑. เรื่องตั้งรัช
ทายาท

มีพระราชดำรัสว่า ในที่สุดนี้จะขอแสดงความตั้งใจ
ในเรื่องรัชทายาทให้ที่ประชุมฟัง แล้วโปรดเกล้าฯ
ให้พระยาศรีสุนทรอ่านพระกระแสซึ่งว่าด้วยโปรดเกล้าฯ
ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนพิษณุโลกประชานารถดำรงพระ
ยศตำแหน่งรัชทายาทในระหว่างที่ยังไม่มีพระราชโอรส
นี้แล้ว

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนพิษณุโลกทรงอ่านคำปฏิญาณ
กราบบังคมทูลตลอดแล้ว

มีพระราชดำรัสว่า ตามที่ทรงตั้งรัชทายาทนี้
ขออย่าให้เข้าใจผิดไปเหมือนหนึ่งว่าตั้งวงษา การที่ทำ
ไว้เช่นนี้ เปนแต่เพียงชี้ทางไว้ สำหรับเหตุการณ์กับซึ่ง
หวังใจว่าจะไม่มีแต่หากเกิดมีขึ้นเท่านั้น การอื่น ๆ ไม่
มีเปลี่ยนแปลงอะไรคงอยู่อย่างเดิมทั้งสิ้น

แล้วทรงเซ็นพระราชหัตถเลขา แลโปรดเกล้าฯ
ให้เสนาบดีลงพระนามและนามในพระราชหัตถเลขากระแส
พระบรมราชโองการนั้นไว้เปนสำคัญ

หมดราชการแล้ว เสด็จขึ้นเวลา ๒ ทุ่มกับ ๕ นาที

ที่มา (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ๒๔๕๓ข)

ภาคผนวก ง

บันทึกเรื่อง กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์
ลงวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๖๖ หน้าที่ ๑

บันทึก

เรื่อง กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์

ก่อนอื่นขอชี้แจงว่า บันทึกนี้ไม่ใช่ต้นร่างแห่งกฎมณเฑียรบาลที่ออกนามข้างบนนี้, เป็นแต่เพียงข้อความที่ข้าพเจ้าประสงค์ให้มีปรากฏในกฎเท่านั้น. ส่วนการร่างกฎให้เป็นรูปอย่างพระราชบัญญัติ ข้าพเจ้าขอมอบให้กรรมการผู้ร่างกฎหมายเป็นผู้จัดทำขึ้น. เพื่อจะได้ใช้ได้เป็นกฎหมายตามแบบแผน.

อนึ่ง ข้าพเจ้าเรียกกฎหมายนี้ว่ากฎมณเฑียรบาล เพราะต้องจะให้เข้าเรื่องกับกฎมณเฑียรบาลอันได้เคยมีมาแล้วแต่โบราณสมัย, เป็นวิธีแสดงพระราชประสงค์ของพระราชอาธิปัตติ อย่างเช่นที่แสดงเรื่อง พระมเหสีและพระชายาและพระราชโอรสธิดา อันสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ทรงทำขึ้นไว้เป็นต้น.

ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงข้อความที่ประสงค์ให้มีในกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์.

พระราชประวัติ

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาวชิราวุธ ฯลฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระอนุสรคำนึงถึงการสืบราชสันตติวงศ์, ทรงพระราชดำริห์ว่า ตามโบราณราชประเพณี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามย่อมทรงพระบรมเดชานุภาพโดยบริบูรณ์, และทรงมีสิทธิอำนาจที่จะทรงเลือกตั้งพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง, ซึ่งทรงพระราชดำริห์ว่ามีพระปรีชาสามารถอาจเป็นผู้สืบราชสันตติวงศ์, ดำรงราชตระกูลและรัฐสีมาอาณาจักร อารักษ์พศกนิกรสนองพระองค์ต่อไปได้นั้น, ขึ้นเป็นพระรัชทายาท, โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศแก่บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์และเสนามาตย์ราชเสวกบริพาร, อีกทั้งสมณพราหมณาจารย์และอาณาประชาราษฎร์ให้ทราบทั่วกัน, ว่าได้ทรงเลือกสรรพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์นั้นเป็นพระรัชทายาท และบางทีก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานอุปราชภิเษกหรือยุพราชภิเษกด้วยราชประเพณีนี้ย่อมเป็นสิ่งซึ่งสมควรแก่พระบรมเดชานุภาพของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยแท้

ที่มา (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ๒๔๖๖-๒๔๖๗)

ภาคผนวก จ

หนังสือกรมร่างกฎหมาย ที่ ๖๔/๑๑๖ ลงวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พระพุทธศักราช ๒๕๖๖

ที่ ๖๔/๑๑๖

กรมร่างกฎหมาย

วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พระพุทธศักราช ๒๕๖๖

ขอประทานกราบเรียน มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาอภัยราชา
มหาฤทธิธรรมธร นายกรรมการ

ด้วยตามที่มีบัญชาให้นัดประชุมกรรมการพิเคราะห์ดูบันทึกกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราช
สันตติวงศ์ เพื่อนำขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายนั้น ได้รับประทานจัดทำไปเสร็จแล้ว จึงขอประทาน
รายงานกราบเรียนมาดังต่อไปนี้

(๑) ในวันที่ ๒๗ มกราคม ศกนี้ ข้าพเจ้าและหลวงนนทประกาศ ได้ช่วยกันรีบแปลบันทึก
กฎมณเฑียรบาลเรื่องนี้ขึ้นเป็นภาษาอังกฤษพอให้กรรมการชาวต่างประเทศในกรมนี้อ่านเข้าใจ และคัด
สำเนาส่งกรรมการไทยในวันที่ ๒๘ มกราคม กับได้นัดประชุมกรรมการไทยและชาวต่างประเทศในวันที่
๓๑ มกราคม ศกนี้ เริ่มแต่เวลา ๑๐ นาฬิกาก่อนเที่ยงเป็นต้นไป

(๒) กรรมการผู้ที่มาประชุมในวันที่ ๓๑ มกราคม ศกนี้ คือ พระยานรเนติบัญชากิจ ๑
พระยาจินดาภิรมย์ฯ ๑ พระยาเทพวิฑูรฯ ๑ และข้าพเจ้า ๑ รวมทั้งนาย อาร์.กียอง ที่ปรึกษาการร่าง
กฎหมาย ๑ และนาย กาโซ กรรมการ ๑ รวม ๖ นาย ได้มีการปรึกษาหารือกัน ด้วยเรื่องบันทึกนั้นแต่ต้น
จนปลายโดยอ่านเสนอที่ประชุมคราวละมาตราและปรึกษาหารือกันถึงถ้อยคำกับข้อความทุกข้อตลอดมา
ในที่สุดตกลงให้ข้าพเจ้าร่างบันทึกข้อตกลงในคราวประชุม และรวบรวมกฎมณเฑียรบาลฉบับนี้ขึ้นให้เป็น
รูปพระราชบัญญัติตามแบบแผน กับกำหนดให้มีประชุมกรรมการเพื่อตรวจแก้ในวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ศกนี้
เริ่มแต่เวลา ๑๐ นาฬิกาก่อนเที่ยงเป็นต้นไป

(๓) กรรมการผู้ที่มาประชุมในวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ศกนี้ คือ พระยานรเนติบัญชากิจ ๑
พระยาจินดาภิรมย์ฯ ๑ พระยาเทพวิฑูรฯ ๑ และข้าพเจ้า ๑ รวมทั้งนาย อาร์.กียอง ที่ปรึกษาการร่าง
กฎหมาย ๑ และนาย กาโซ กรรมการ ๑ รวม ๖ นาย กรรมการที่มาประชุมได้ตรวจแก้บันทึกข้อตกลง
ในวันก่อนกับร่างกฎมณเฑียรบาลจนเต็มสามารถแล้ว จึงได้สั่งให้พิมพ์แล้วลงนามให้ไว้เป็นสำคัญในวันที่ ๕
เดือนนี้

บัดนี้ การได้สำเร็จเรียบร้อยแล้ว จึงขอประทานส่งบันทึกของกรรมการฉบับหนึ่ง และร่างกฎ
มณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ฉบับหนึ่ง กับได้เสนอร่างใหม่สำหรับมาตรา ๕, ๗, ๙, ๑๑. ที่เห็น
ว่า ควรเพิ่มเติมมากราบเรียนพร้อมกับหนังสือนี้ด้วย

การจะควรประการใดสุดแล้วแต่จะโปรด

พระยามานวราชเสวี

ที่มา (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ๒๕๖๖-๒๕๖๗)

ภาคผนวก ฉ

หนังสือกรมร่างกฎหมาย ที่ ๖๓/๑๑๕ ลงวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พระพุทธศักราช ๒๕๖๖

ที่ ๖๓/๑๑๕

กรมร่างกฎหมาย

วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๖

ขอประทานกราบเรียน มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาอภัยราชา
มหายุติธรรมธร นายกรรมการ

ด้วยตามที่มีบัญชาว่า ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้า กรรมการร่างกฎหมาย ประชุมพิจารณาบันทึกเรื่อง กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์และร่างกฎมณเฑียรบาลนี้ให้เป็นรูปอย่างพระราชบัญญัติ เพื่อนำขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายนั้น เป็นพระมหากรุณาธิคุณอันล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้ ข้าพเจ้าได้ประชุมปรึกษาเสร็จแล้ว จึงขอประทานกราบเรียนเสนอความเห็นดังต่อไปนี้

การร่างกฎมณเฑียรบาลนี้ข้าพเจ้าได้ดำเนิรตามบันทึกว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานมา เป็นแต่เพิ่มเติมความบ้างเล็กน้อย เพื่อให้เข้าแบบพระราชบัญญัติและให้ต้องด้วยพระราชประสงค์ตามที่ปรากฏในบันทึกนั้น ข้าพเจ้าได้เพิ่มความขึ้นในตอนต้น เพื่อให้เข้าทำนองเดียวกับพระราชบัญญัติทั้งหลาย คือ ในตอนต้นว่า “ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนายุกาล เป็นอดีตกาล ๒๔๖๖.. พรรษา ..”

ส่วนถ้อยคำในมาตราทั้งหลายในบันทึกนั้นย่อมใช้ได้ดีอยู่แล้ว ที่เพิ่มเติมเสริมขึ้นอีกเล็กน้อยนั้น โดยดำเนิรตามถ้อยคำที่มีในบันทึกนั้นเองหรือตามที่อนุমানได้จากบันทึกนั้น เพื่อให้ได้ความชัดขึ้นแลปราศจากสงสัย คำที่เสริมขึ้นใหม่นั้นได้ขีดเส้นไว้ข้างใต้ ส่วนคำที่ตัดออกก็ได้ทำเครื่องหมายขีดไว้ให้เห็นในร่างที่ได้ส่งมาพร้อมกับหนังสือนี้ คือ

ในมาตรา ๓ คำว่า “คัดค้าน” คำหนึ่ง ข้าพเจ้าขอประทานใช้คำว่า “แย้ง” แทน เพื่อให้ต้องทำนองความที่ใช้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๓

ในมาตรา ๔ ข้อ (๕) ความตอนท้ายมีว่า “หรือในพระมเหสีรอง” ตอนหนึ่ง ขอประทานขีดคำว่า “ใน” ออกเสีย เพื่อให้ได้ความอย่างเดียวกับข้างต้น

ในมาตรา ๕ ความตอนหนึ่งมีว่า “เชื้อพระบรมราชวงศ์” นั้น ขอประทานเสริมคำว่า “เจ้านาย” เข้าข้างหน้าคำหนึ่ง เพื่อให้ต้องทำนองความตามที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา ๔ ข้อ (๑) และมาตรา ๑๑

ในมาตรา ๘ ความตอนหนึ่งมีว่า “เชื้อพระบรมราชวงศ์” นั้น ขอประทานเสริมคำว่า “เจ้านาย” เข้าข้างหน้าอีกเหมือนกัน และในตอนหลังที่มีว่า “... ในเกณฑ์ยกเว้นที่ปรากฏอยู่ในมาตรา ๑๑ แห่งกฎมณเฑียรบาลนี้” ขอประทานเสริมคำว่า “และ ๑๒” ต่อคำว่า “๑๑” เข้าอีกแห่งหนึ่งด้วย เพราะมาตรา ๑๒ ก็เป็นบทยกเว้นในกฎนี้อีกด้วยด้วยมาตราหนึ่ง

อนึ่งเมื่อประชุมตรวจร่างกฎมณเฑียรบาลนี้ด้วยความไตร่ตรองแล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกว่ามีควมอีกบางข้อ ซึ่งถ้าได้เพิ่มเติมเสริมลง จะแสดงความประสงค์แห่งกฎนี้ชัดเจนยิ่งขึ้น แม้ความรู้สึกอันนี้ต้องด้วยพระราชประสงค์แล้ว ขอประทานเพิ่มเติมข้อความในบทต่อไปนี้ คือ

ในมาตรา ๕ ขอประทานเพิ่มความอีกวรรคหนึ่งว่า “แต่การที่ทรงสมมติเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์ให้เป็นพระราชทายาทเช่นนี้ ให้ถือว่าเป็นการเฉพาะพระองค์ของพระราชทายาทพระองค์นั้น”

ตามที่ขอเพิ่มความในมาตรานี้เพื่อตัดเสียซึ่งปัญหาอันอาจพึงมีขึ้นในเมื่อพระราชทายาทสิ้นพระชนม์เสียก่อนสวรรคตแล้ว จะได้เป็นที่เข้าใจโดยชัดเจนว่า สิทธิของผู้ที่จะสืบราชสันตติวงศ์สนองพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นต้องย้อนกลับไปถือตามลำดับสืบราชสันตติวงศ์ในมาตรา ๙ พระโอรสแห่งพระราชทายาทซึ่งสิ้นพระชนม์ไปเสียก่อนสวรรคตนั้นไม่มีสิทธิที่จะได้สืบราชสันตติวงศ์ในพระนามของพระราชทายาทพระองค์นั้น

ในมาตรา ๗ ขอประทานเพิ่มความอีกวรรคหนึ่งว่า “อนึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไว้ซึ่งพระบรมเดชานุภาพและพระราชสิทธิที่จะทรงประกาศยกเว้นเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง ออกเสียจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์ได้”

การที่ขอเพิ่มความในมาตรานี้เพื่อว่าเมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริเห็นว่า เจ้านายพระองค์ใดเป็นผู้ไม่สมควรจะทรงราชย์แล้ว มีพระราชสิทธิที่จะทรงประกาศให้ยกเว้นเสียได้

เมื่อได้เติมความในมาตรา ๗ ขึ้นดังนี้แล้ว ก็ต้องเติมความในมาตรา ๑๑ โดยเพิ่มข้อ (๖) ขึ้นอีกข้อหนึ่งว่า

“(๖) เป็นผู้ที่ได้ถูกประกาศยกเว้นออกเสียจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์”

ในมาตรา ๙ ข้อ (๑๑) และ (๑๒) ขอประทานเพิ่มคำว่า “สมเด็จพระเชษฐา” ก่อนหน้าคำว่า “สมเด็จพระอนุชาต่างพระชนนี” ทุกแห่ง

การที่ขอเพิ่มนี้ก็โดยอนุโลมตามความเดิมในมาตรา ๙ ข้อ (๑๒) ซึ่งว่าด้วยการให้อัญเชิญพระเจ้าพี่ยาเธอและพระเจ้าน้องยาเธอขึ้น

ข้าพเจ้าขอประทานส่งร่างกฎหมายเทียบบาลตามที่ได้แก้ไขถ้อยคำเล็กน้อยมาฉบับหนึ่งกับได้เสนอร่างใหม่สำหรับมาตรา ๕, ๗, ๙, ๑๑. ที่เห็นว่าควรเพิ่มเติมดังได้กราบเรียนมานั้นด้วย

การจะควรประการใดสุดแล้วแต่จะโปรด

พระยาจินดาภิรมย์ราชสภาบดี

พระยานเรนติปัญชากิจ

พระยาเทพวิฑูรพหุลศรุตาศบตี

พระยามานวราชเสวี

ที่มา (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ๒๔๖๖-๒๔๖๗)

ภาคผนวก ข

หนังสือ ที่ ๗๖/๕๓๑ ลงวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๖๖

ที่ ๗๖/๕๓๑

ค่ายหลวง, บ้านโป่ง

วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๖๖

ถึง เจ้าพระยาอภัยราชา

ตามที่นำบันทึกกรรมการร่างกฎหมาย และร่างกฎหมายที่เกี่ยวกับ
การสืบราชสันตติวงศ์ เป็นรูปอย่างพระราชบัญญัติ ซึ่งกรรมการเห็นว่าควรแก้ไขเพิ่มเติมบ้าง
มาให้ดูนั้น ฉันได้ตรวจสอบดูตลอดแล้ว มีความเห็นชอบด้วย ให้เจ้าพระยาอภัยราชาจัดการให้
กรรมการแปลร่างที่แก้ไขใหม่นั้นขึ้นเป็นภาษาอังกฤษ เพื่อจะได้ประกาศกฎหมายที่
นั้น ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๗

ราม ร.

ที่มา (หोजดหมายเหตุแห่งชาติ, ๒๕๖๖-๒๕๖๗)

ภาคผนวก ซ

กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗

กฎหมายเทียบบาล
ว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล ๒๕๖๗ พรรษา ปัตยุบันสมัย พุศจิกายนมาส ทสมสุรทิน
จันทวาร กาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาวชิราวุธ เอกอรรคมหาบุรุษบรมนราธิราช
พินิตประชานารถมหาสมมตวงศ อติศัยพงศวิมลรัตน วรชัตติยราชนิกรโธม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราช
ลังกาต อุกาโตสุชาติสังสุทศเคราะห์ จักรีบรมนารถ จุฬาลงกรณราชวรังกูร บรมมกุฎเรนทรสุรสันตติวงศ์
วิศิษฐ์ สุสาธิตบุรพาธิการ อุดลยภยภูพานินหารอดิเรกบุญฤทธิ ธิญลักษณ์วิจิตรโสภาคยสรรพางค มหาชนิต
ตะมางคประณต บาทบงกชยุคลประสิทธิสรรพสุภผล อุดมบรมสุขุมาลัย ทิพยเทพาวตาร ไพศาลเกียรติคุณ
อุดลยพิเศษ สรรพเทพเวศรานุรักษ์บุริมศักดิ์สมญาเทพทวาราวดี ศรีมหาบุรุษสุดสมบัติ เสนางคนิกรรัตน อัคร
โกศลประพนธปริชา มัทวสมาจาร บริบูรณ์คุณสารสยามาทินคร วรุตเมกราชดิลก มหาปวิวารนายกอนันต
มหันตวรฤทธิเดช สรรพพิเศษศรีนทร บรมชนกาศิศรสมมต ประสิทธิวรยศมโหดม บรมราชสมบัติ นพปฎล
เสวตรฉัตรดิฉัตร ศิริรัตนโปลักษณ์มหาบรมราชาภิเศกาสิต สรรพทศทิวชิตไชย สกลไพศาลมหาธิราชฤทธิเบนทร์
นทร มหเศรษฐมหินทรมหารามาธิราชวโรดม บรมนารถชาติอาชาวไศย พุทธาทิไตรรัตนสรณารักษ อุดลย
ศักดิ์อรรคนเรศราธิบดี เมตตากฤษณาสิตลหุไทย อโนปไมยบุญการ สกลไพศาลมหาธิราชฤทธิเบนทร์
ปรเมนทรธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนารถบพิตร พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระอนุสรคำนึงถึงการสืบราชสันตติวงศ์ ทรงพระราชดำริว่า ตามโบราณราชประเพณี
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามย่อมทรงพระบรมเดชานุภาพโดยบริบูรณ์ และทรงมีสิทธิอำนาจที่จะทรง
เลือกตั้งพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง ซึ่งทรงพระราชดำริว่ามีพระปรีชาสามารถอาจเป็นผู้สืบ
ราชสันตติวงศ์ ดำรงราชตระกูลและรัฐสีมาอาณาจักร อารักษ์พสกนิกรสนองพระองค์ต่อไปได้นั้น ขึ้นเป็น
พระราชทายาท โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศแก่บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์และเสนามาตย์ราช
เสวกบริวาร อีกทั้งสมณพราหมณาจารย์และอาณาประชาราษฎร์ให้ทราบทั่วกัน ว่าได้ทรงเลือกสรรพระ
บรมวงศ์พระองค์นั้นเป็นพระราชทายาท และบางทีก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานอุปราชภิเศก
หรือยุพราชภิเศกด้วย ราชประเพณีนี้ย่อมเป็นสิ่งซึ่งสมควรแก่พระบรมเดชานุภาพของสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวโดยแท้

แต่ก็ได้เคยมีมาแล้วในอดีตสมัย และอาจมีได้อีกในอนาคตสมัยที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิได้
ทรงเลือกและประดิษฐานพระราชทายาทขึ้นไว้ก่อนแล้ว ซึ่งเป็นผลให้บังเกิดมีเหตุยุ่งยาก
แก่งแย่งกันขึ้นในเมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตลง การแก่งแย่งซึ่งพระราชอำนาจกันย่อมเป็น
โอกาสให้บุคคลผู้มิได้ตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติคิดขัดขวางต่อทางเจริญแห่งราชอาณาจักร ทั้งเป็นโอกาสให้ศัตรู
ทั้งภายนอกภายในได้ใจคิดประทุษร้ายต่อราชตระกูล และอิสรภาพแห่งประเทศสยาม นำความหายนะมาสู่
ชาติไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระอนุสรคำนึงถึงข้อความเหล่านี้ จึงมีพระราชประสงค์ที่จะให้
มีนิติธรรมกำหนดการสืบราชสันตติวงศ์ขึ้นไว้เพื่อจะได้ตัดความยุ่งยากแก่งแย่งกันภายในพระราชวงศ์ในเมื่อ
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงตั้งแต่งพระราชทายาทขึ้นไว้โดยแน่นอน ดังกล่าวมาแล้วข้างบนนี้

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามควรต้องทรงเป็นผู้ที่อาณา
ประชาราชนมีความเคารพนับถือ และไว้วางใจได้โดยบริบูรณ์ทุกสถาน ฉะนั้นจึงทรงพระราชดำริว่า พระบรม
วงศานุวงศ์พระองค์ใดมิชอบกพร่องสำคัญบางอย่างในพระองค์แล้ว ก็ไม่ควรให้อยู่ในเกณฑ์สืบราชสันตติวงศ์

เพราะอาจจะเป็นเหตุให้บังเกิดความไม่เรียบร้อยหรือเดือดร้อนแก่อาณาประชาราษฎร์ หรืออาจถึงแก่ นำความหายนะมาสู่ราชตระกูลและราชอาณาจักรได้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งอยู่ในพระอัปปะมาทธรรม และได้ทรงพระราชดำริพิจารณาโดยสุชุมแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตรากฎมณเฑียรบาลไว้เป็นหลักฐานแก่งราชนิติธรรม ดังต่อไปนี้

หมวดที่ ๑

ว่าด้วยนามและกำหนดใช้กฎมณเฑียรบาลนี้

มาตรา ๑ กฎมณเฑียรบาลนี้ ให้เรียกว่า “กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พระพุทธศักราช ๒๔๖๗”

มาตรา ๒ ให้ใช้กฎมณเฑียรบาลนี้ตั้งแต่วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๗ เป็นต้นไป

มาตรา ๓ ข้อความใด ๆ ที่มีอยู่ในพระราชกำหนดกฎหมายอื่น ๆ ที่แย้งกับข้อความในกฎมณเฑียรบาลนี้ ให้ยกเลิกเสียทั้งสิ้น

หมวดที่ ๒

บรรยายศัพท์

มาตรา ๔ ศัพท์ต่าง ๆ ที่ใช้ในกฎมณเฑียรบาลนี้ ท่านว่าให้บรรยายไว้ดังต่อไปนี้

(๑) “พระรัชทายาท” คือ เจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์ พระองค์ที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สมมุติขึ้น เพื่อเป็นผู้ทรงสืบราชสันตติวงศ์สนองพระองค์ต่อไป

(๒) “สมเด็จพระยุพราช” คือ พระรัชทายาทที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาขึ้นเป็นตำแหน่งสมเด็จพระยุพราช โดยพระราชทานยุพราชภิเษกหรือโดยพิธีอย่างอื่นสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

(๓) “สมเด็จพระนอพุทธเจ้า” คือ สมเด็จพระบรมราชโอรสพระองค์ใหญ่ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระอัครมเหสี

(๔) “สมเด็จพระอัครมเหสี” คือ พระชายาหลวงของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตามที่ปรากฏในประกาศกระแสพระบรมราชโองการทรงสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินี

(๕) “สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ” คือ พระราชโอรสในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระอัครมเหสี หรือพระมเหสีรอง

(๖) “พระมเหสีรอง” คือ พระชายาของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์ที่ดำรงพระเกียรติยศรองลงมาจากสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินี มีพระเกียรติยศสูงต่ำเป็นลำดับกัน คือ สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชเทวี พระนางเจ้า พระราชเทวี พระนางเธอ พระอัครชายาเธอ ดังนี้ เป็นต้น

(๗) “พระเจ้าลูกยาเธอ” คือ พระราชโอรสในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระสนมเอก โท
ตรี

(๘) คำว่า “พระองค์ใหญ่” ให้เข้าใจว่าพระองค์ที่มีพระชนมายุมากกว่าพระองค์อื่น ๆ ที่
ร่วมพระมารดา

หมวดที่ ๓

ว่าด้วยการทรงสมมุติและทรงถอนพระราชทายาท

มาตรา ๕ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไว้ซึ่งพระบรมเดชานุภาพและพระราชสิทธิที่จะทรง
สมมุติเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งให้เป็นพระราชทายาท สุดแต่แต่จะทรง
พระราชดำริเห็นสมควรและเป็นที่ยอมรับว่าท่านพระองค์นั้นจะสามารถสืบราชสันตติวงศ์
สนองพระองค์

แต่การที่สมมุติเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์ให้เป็นพระราชทายาทเช่นนี้ ให้ถือว่าเป็นการ
เฉพาะพระองค์ของพระราชทายาทพระองค์นั้น

มาตรา ๖ เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงสมมุติท่านพระองค์ใดให้เป็นพระราชทายาทแล้ว
และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศข้อความให้ปรากฏแก่พระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดีราช
เสวกบริพารและอาณาประชาราษฎร์ทั่วทุกแห่งแล้ว ท่านว่าให้ถือว่าท่านพระองค์นั้นเป็นพระราชทายาทโดย
แน่นอนปราศจากปัญหาใด ๆ และเมื่อใดถึงกาลอันจำเป็น ก็ให้พระราชทายาทพระองค์นั้นเสด็จขึ้นทรงราชย์
สืบราชสันตติวงศ์สนองพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกศโดยทันที ให้สมดังพระบรมราช
ประสงค์ที่ได้ทรงประกาศไว้แล้ว

มาตรา ๗ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสงวนไว้ซึ่งพระบรมเดชานุภาพ และพระราชสิทธิที่
จะทรงถอนพระราชทายาทออกจากตำแหน่งได้ ท่านพระองค์ใดที่ได้ถูกถอนจากตำแหน่งพระราชทายาทแล้ว
ท่านว่าให้ถือว่าขาดจากทางที่จะสืบราชสันตติวงศ์ และให้ถอนพระนามออกเสียจากลำดับสืบราชสันตติ
วงศ์ อีกทั้งพระโอรสและบรรดาเชื้อสายโดยตรงของท่านพระองค์นั้น ก็ให้ถอนเสียจากลำดับสืบราชสันตติ
วงศ์ด้วยทั้งสิ้น

อนึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไว้ซึ่งพระบรมเดชานุภาพและพระราชสิทธิที่จะทรงประกาศ
ยกเว้นเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งออกเสียจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์ได้

หมวดที่ ๔

ว่าด้วยลำดับชั้นผู้ควรสืบราชสันตติวงศ์

มาตรา ๘ ถ้าหากว่ามีเหตุอันไม่พึงปรารถนา คือสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตลงโดย
มิได้ทรงสมมุติพระราชทายาทไว้ก่อนแล้วไซ้ ท่านว่าให้เป็นหน้าที่ท่านเสนาบดีอัญเชิญเสด็จเจ้านายเชื้อพระ
บรมราชวงศ์พระองค์ที่ ๑ ในลำดับสืบพระราชสันตติวงศ์ ดังได้แถลงไว้ในมาตรา ๙ ขึ้นทรงราชย์สืบราช

สันตติวงศ์สนองพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ที่ได้เสด็จสวรรคตลงแล้วนั้นต่อไป แต่ผู้ที่จะอัญเชิญขึ้นทรงราชย์เช่นนี้ต้องมีผู้ที่ตกอยู่ในเกณฑ์ยกเว้นที่ปรากฏอยู่ในมาตรา ๑๑ และ ๑๒ แห่งกฎมณเฑียรบาลนี้

มาตรา ๙ ลำดับชั้นเชื้อพระบรมราชวงศ์ซึ่งจะควรสืบราชสันตติวงศ์ได้นั้น ท่านว่าให้เลือกตามสายตรงก่อนเสมอ ต่อไม่สามารถจะเลือกทางสายตรงได้แล้ว จึงให้เลือกตามเกณฑ์ที่สนิทมากและน้อย เพื่อให้สิ้นสงสัย ท่านว่าให้วางลำดับสืบราชสันตติวงศ์ไว้ดังต่อไปนี้

(๑) สมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้า

(๒) ถ้าแม้ว่าสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้าหาพระองค์ไม่แล้ว ให้อัญเชิญพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ในสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้าและพระอัครชายาของสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้าพระองค์นั้นขึ้นทรงราชย์ หรือถ้าพระราชโอรสพระองค์ใหญ่หาพระองค์ไม่แล้ว ก็ให้อัญเชิญพระราชโอรสพระองค์รอง ๆ ต่อไปตามลำดับพระชนมายุ

(๓) ถ้าแม้ว่าสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้าหาพระองค์ไม่แล้ว และไร้พระราชโอรสของท่านด้วยไซ้ร ก็ให้อัญเชิญสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ที่ ๒ ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระอัครมเหสี

(๔) ถ้าแม้ว่าสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ที่ ๒ หาพระองค์ไม่แล้ว แต่ถ้ามีพระโอรสอยู่ ก็ให้อัญเชิญพระโอรสโดยอนุโลมตามข้อความในข้อ ๒ แห่งมาตรานี้

(๕) ถ้าแม้ว่าสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ที่ ๒ ในสมเด็จพระอัครมเหสีหาพระองค์มิได้แล้ว และไร้พระราชโอรสของท่านด้วยไซ้ร ก็ให้อัญเชิญสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์อื่น ๆ ในสมเด็จพระอัครมเหสี หรือพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์นั้น ๆ สลับกันไปตามลำดับ โดยอนุโลมตามข้อความในข้อ ๒, ๓ และ ๔ แห่งมาตรานี้

(๖) ถ้าแม้ว่าสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอในพระอัครมเหสีหาพระองค์ไม่แล้ว และพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอนั้น ๆ ก็หาไม่ด้วยแล้ว ให้อัญเชิญสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอในพระมเหสีรองถัดลงไป ตามลำดับชั้นพระอิสริยยศแห่งพระมารดา หรือถ้าสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอหาพระองค์ไม่แล้ว ก็ให้อัญเชิญพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอนั้น ๆ สลับกันตามลำดับ โดยอนุโลมตามข้อความในข้อ ๒, ๓ และ ๔ แห่งมาตรานี้

(๗) ถ้าแม้ว่าสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอในพระมเหสีรองหาพระองค์ไม่สิ้นแล้ว และพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอนั้น ๆ ก็หาไม่ด้วยแล้ว ให้อัญเชิญพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์ที่มีพระชนมายุมากที่สุด หรือถ้าพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์นั้นหาพระองค์ไม่แล้ว ก็ให้อัญเชิญพระโอรสพระองค์ใหญ่ของพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์นั้น แต่ถ้าแม้ว่าพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์ที่มีพระชนมายุมากที่สุดนั้นหาพระองค์ไม่แล้ว และพระโอรสของท่านก็หาไม่ด้วยแล้ว ก็ให้อัญเชิญพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์ที่มีพระชนมายุถัดลงมา หรือพระโอรสของพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์นั้น ๆ สลับกันไปตามลำดับ โดยอนุโลมตามข้อความในข้อ ๒, ๓ และ ๔ แห่งมาตรานี้

(๘) ถ้าแม้ว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไร้พระราชโอรสและพระราชนัดดา ท่านว่าให้อัญเชิญสมเด็จพระอนุชาที่ร่วมพระราชชนนีพระองค์ที่มีพระชนมายุถัดลงมาจากพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขึ้นทรงราชย์สืบราชสันตติวงศ์

(๙) ถ้าแม้ว่าสมเด็จพระอนุชาพระองค์ที่ควรได้ทรงเป็นทายาทนั้นหาพระองค์ไม่เสียแล้ว ท่านว่าให้อัญเชิญพระโอรสของสมเด็จพระอนุชาพระองค์นั้นตามลำดับ โดยอนุโลมตามข้อความในข้อ ๒ แห่งมาตรานี้

(๑๐) ถ้าแม้ว่าสมเด็จพระอนุชาพระองค์ใหญ่หาพระองค์ไม่แล้ว และพระโอรสของท่านก็หาพระองค์ไม่อีกด้วยไซ้ ท่านว่าให้อัญเชิญสมเด็จพระอนุชาที่ร่วมพระชนนีพระองค์ที่ถัดลงไปตามลำดับพระชนมายุ หรือพระโอรสของสมเด็จพระอนุชาพระองค์นั้น ๆ สลับกันไปตามลำดับ อนุโลมตามข้อความในข้อ ๒, ๓ และ ๔ แห่งมาตรานี้

(๑๑) ถ้าแม้สมเด็จพระอนุชาร่วมพระชนนีหาพระองค์ไม่สิ้นแล้ว และพระโอรสของสมเด็จพระอนุชานั้น ๆ ก็หาไม่ด้วยแล้ว ท่านว่าให้อัญเชิญสมเด็จพระเชษฐาและสมเด็จพระอนุชาต่างพระชนนี หรือพระโอรสของสมเด็จพระเชษฐาและสมเด็จพระอนุชานั้น ๆ สลับกันไปตามลำดับ โดยอนุโลมตามข้อความในข้อ ๒, ๓, ๔ และ ๖ แห่งมาตรานี้

(๑๒) ถ้าแม้สมเด็จพระเชษฐาและสมเด็จพระอนุชาต่างพระชนนีก็หาพระองค์ไม่สิ้นแล้ว และโอรสของสมเด็จพระเชษฐาและสมเด็จพระอนุชานั้นก็หาไม่ด้วยแล้วไซ้ ท่านว่าให้อัญเชิญพระเจ้าพี่ยาเธอและพระเจ้าน้องยาเธอ หรือพระโอรสของพระเจ้าพี่ยาเธอและพระเจ้าน้องยาเธอตามลำดับสลับกันโดยอนุโลมตามข้อความในข้อ ๗ แห่งมาตรานี้

(๑๓) ต่อเมื่อหมดพระเจ้าพี่ยาเธอและพระเจ้าน้องยาเธอ อีกทั้งหมดพระโอรสของท่านนั้น ๆ แล้วไซ้ ท่านจึงให้อัญเชิญสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอและพระเจ้าบรมวงศ์เธอ หรือพระโอรสและเชื้อสายของท่านพระองค์นั้นตามลำดับแห่งความสนิทมากและน้อย โดยอนุโลมตามข้อความที่กล่าวมาแล้วตั้งแต่ข้อ ๑ ถึง ๑๒ แห่งมาตรานี้

หมวดที่ ๕

ว่าด้วยผู้ที่ต้องยกเว้นจากการสืบราชสันตติวงศ์

มาตรา ๑๐ ท่านพระองค์ใดที่จะได้เสด็จขึ้นทรงราชย์สืบราชสันตติวงศ์ควรที่จะเป็นผู้ที่มหาชนนับถือได้โดยเต็มที่ และเอาเป็นที่พึงได้โดยความสุจริต ฉะนั้นท่านพระองค์ใดมีข้อที่ชนหมู่มากเห็นว่าเป็นที่น่ารังเกียจ ก็ควรที่จะให้พ้นเสียจากหนทางที่จะได้สืบราชสันตติวงศ์ เพื่อเป็นเครื่องตัดความวิตกแห่งพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาท และอาณาประชาราษฎร์

มาตรา ๑๑ เจ้านายผู้เป็นเชื้อพระบรมราชวงศ์ ถ้าแม้ว่าเป็นผู้มีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งกล่าวไว้ข้างล่างนี้ไซ้ ท่านว่าให้ยกเว้นเสียจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์

ลักษณะที่กล่าวนี้ คือ

- (๑) มีพระสัสสุญาวิปลาส
- (๒) ต้องราชทัณฑ์เพราะประพฤติผิดพระราชกำหนดกฎหมายในคดีมหันตโทษ
- (๓) ไม่สามารถทรงเป็นอัครพุทธศาสนูปถัมภก
- (๔) มีพระชายาเป็นนางต่างด้าว กล่าวคือ นางที่มีสัญชาติเดิมเป็นชาวประเทศอื่นนอกจากชาวไทยโดยแท้
- (๕) เป็นผู้ที่ได้ถูกถอนออกแล้วจากตำแหน่งพระรัชทายาท ไม่ว่าจะการถูกถอนนี้จะได้เป็นไปในรัชกาลใด ๆ

(๖) เป็นผู้ที่ได้ถูกประกาศยกเว้นออกเสียจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์

มาตรา ๑๒ ท่านพระองค์ใดตกอยู่ในเกณฑ์มีลักษณะบกพร่องดังกล่าวมาแล้วในมาตรา ๑๑ แห่งกฎหมายเทียรบาลนี้ไซ้ ท่านว่าพระองค์ใดที่บรรดาเชื้อสายโดยตรงของท่านพระองค์นั้น ก็ให้ยกเสียจากลำดับสืบราชสันตติวงศ์ด้วยทั้งสิ้น

มาตรา ๑๓ ในกาลสมัยนี้ยังไม่ถึงเวลาอันควรที่ราชานารีจะได้เสด็จขึ้นทรงราชย์เป็นสมเด็จพระแม่อยู่หัวบรมราชินีนาถ ผู้ทรงสำเร็จราชการสิทธิ์ขาดอย่างพระเจ้าแผ่นดินโดยลำพังแห่งกรุงสยาม ฉะนั้นท่านห้ามมิให้จัดเอาราชานารีพระองค์ใด ๆ เข้าไว้ในลำดับสืบราชสันตติวงศ์เป็นอันขาด

หมวดที่ ๖

ว่าด้วยเวลาที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงพระเยาว์

มาตรา ๑๔ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ใดได้เสด็จขึ้นทรงราชย์สืบราชสันตติวงศ์ตั้งแต่วัยทรงพระเยาว์ คือ เมื่อมีชนมายุยังไม่ครบ ๒๐ พรรษาบริบูรณ์ไซ้ ท่านว่ายังทรงสำเร็จราชการสิทธิ์ขาดโดยพระองค์เองหาได้ไม่

มาตรา ๑๕ ถ้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงพระเยาว์ ดังกล่าวมาแล้วในมาตรา ๑๔ แห่งกฎหมายเทียรบาลนี้ไซ้ ท่านว่าให้ท่านเสนาบดีพร้อมกันเลือกเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์พระองค์หนึ่งขึ้นเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จนกว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะมีพระชนมายุครบ ๒๐ พรรษาบริบูรณ์ จึงให้ท่านผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์นั้นพ้นจากหน้าที่

มาตรา ๑๖ ท่านผู้ที่จะได้รับเลือกเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังกล่าวไว้ในมาตรา ๑๕ แห่งกฎหมายเทียรบาลนี้ ต้องเป็นผู้ที่มีพระชนมายุเกินกว่า ๒๐ พรรษาบริบูรณ์แล้ว และต้องไม่เป็นผู้ที่มีลักษณะบกพร่องอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ได้กล่าวไว้แล้วในมาตรา ๑๑ และ ๑๒ แห่งกฎหมายเทียรบาลนี้

มาตรา ๑๗ นอกจากผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ท่านว่าให้ท่านเสนาบดีผู้มีอาวุโสมากที่สุดในราชการสองท่านเป็นสมุหมนตรีที่ปรึกษาของผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน และให้คงอยู่ในตำแหน่งนั้นตลอดเวลาที่ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินพระองค์นั้นอยู่ในตำแหน่งหน้าที่

ถ้าหากว่าสมุหมนตรีคนใดคนหนึ่งถึงอสัญกรรมลงในระหว่างเวลาที่ยังคงต้องมีผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไซ้ ท่านว่าให้ท่านเสนาบดีผู้มีอาวุโสถัดลงมาอีกคนหนึ่งรับตำแหน่งสมุหมนตรีแทนท่านผู้ถึงอสัญกรรมลงนั้นต่อไป

มาตรา ๑๘ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับท่านสมุหมนตรีอีก ๒ รวมด้วยกันเป็น ๓ นี้ ท่านว่าให้ขนานนามเรียกว่า “สภาสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” หรือเรียกโดยย่อว่า “สภาสำเร็จราชการแผ่นดิน”

กิจการทั้งปวง ที่โดยปกติ ตกเป็นพระราชภาระของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้ตกเป็นภาระของสภาสำเร็จราชการแผ่นดินจนกว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงพระเจริญพระชนมายุครบ ๒๐ พรรษา

บริบูรณ์แล้ว จึงให้สภาสำเร็จราชการแผ่นดินมอบพระราชภาระถวายเพื่อทรงรับและปฏิบัติราชการณกิจต่อไปตามโบราณราชประเพณี

อนึ่งราชกิจที่นับว่าเป็นการดำเนินตามระเบียบอันมีแบบแผนอยู่แล้ว ท่านว่าให้ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบัญชาสั่งและลงพระนามโดยลำพังได้ แต่ราชการใดเป็นเรื่องที่มีปัญหาโต้แย้งก็ดี เกี่ยวด้วยเปลี่ยนแปลงหลักแห่งรัฐประศาสนโยบายก็ดี เกี่ยวด้วยการออกพระราชกำหนดกฎหมายใหม่ หรือแก้ไขพระราชกำหนดกฎหมายที่มีอยู่แล้วก็ดี ท่านว่าต้องให้ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นผู้ลงพระนามในคำสั่ง และให้สมุหนมนตรีทั้ง ๒ ท่านลงนามกำกับด้วยจึงจะใช้ได้

หมวดที่ ๗ ว่าด้วยการแก้กฏมณฑลเศียรบาลนี้

มาตรา ๑๙ พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงตรากฏมณฑลเศียรบาลนี้ไว้ให้เป็นราชนิติธรรมอันมั่นคง เพื่อดำรงพระบรมราชจักรีวงศ์ไว้ชั่วกาลนาน และได้ทรงใช้พระวิจารณ์โดยสุขุม ประชุมทั้งโบราณราชประเพณีแห่งกรุงสยามตามที่ได้เคยมีปรากฏมาในโบราณราชประวัติ ทั้งประเพณีตามที่โลกนิยมในสมัยนี้เข้าไว้พร้อมแล้ว ฉะนั้นหากว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ใดในอนาคตสมัยทรงพระราชดำริจะแก้ไขหรือเพิกถอนข้อหนึ่งข้อใดแห่งกฏมณฑลเศียรบาลนี้ ก็ให้ทรงคำนึงถึงพระอุปการะคุณแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ผู้ทรงตรากฏมณฑลเศียรบาลนี้ขึ้นไว้ แล้วและทรงปฏิบัติตามข้อความในมาตรา ๒๐ แห่งกฏมณฑลเศียรบาลนี้เถิด

มาตรา ๒๐ ถ้าแม้เมื่อใดสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่ามีเหตุจำเป็นที่จะต้องแก้ไขหรือเพิกถอนข้อความใด ๆ แม้แต่ส่วนน้อยหนึ่งในกฏมณฑลเศียรบาลนี้ไซ้ ท่านว่าให้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนัดประชุมองคมนตรีสภา ให้มีองคมนตรีมาในที่ประชุมไม่น้อยกว่า ๒ ส่วนใน ๓ แห่งจำนวนองคมนตรีทั้งหมด แล้วและพระราชทานข้อความอันมีพระราชประสงค์จะให้แก้ไขหรือเพิกถอนนั้น ให้สภาปรึกษากันและถวายความเห็นด้วยความจงรักภักดีซื่อสัตย์สุจริต ถ้าและองคมนตรีมีจำนวนถึง ๒ ส่วนใน ๓ แห่งผู้ที่มาประชุมนั้นลงความเห็นว่าการแก้ไขหรือเพิกถอนตามพระราชประสงค์ได้แล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงค่อยมีพระบรมราชโองการให้แก้ไขหรือเพิกถอน แต่ถ้าแม้ว่าองคมนตรีที่มาประชุมนั้นมีผู้เห็นควรให้แก้ไขหรือเพิกถอนเป็นจำนวนไม่ถึง ๒ ใน ๓ แล้วไซ้ ก็ขอให้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระชันติระงับพระราชดำริที่จะทรงแก้ไขหรือเพิกถอนนั้นไว้เถิด

หมวดที่ ๘ ว่าด้วยผู้เป็นหน้าที่รักษากฏมณฑลเศียรบาลนี้

มาตรา ๒๑ ให้เสนาบดีกระทรวงวังเป็นหน้าที่รักษากฏมณฑลเศียรบาลนี้ ให้เป็นไปสมพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ผู้ทรงตรากฏมณฑลเศียรบาลนี้ขึ้นไว้วันนั้น จงทุกประการ

ภาคผนวก ฅ

หนังสือสั่งเสนาบดีวัง เรื่อง สืบสันตติวงศ์และตั้งพระอัฐิ
ลงวันที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๘

หนังสือสั่งเสนาบดีวัง เรื่อง สืบสันตติวงศ์และตั้งพระอัฐิ ลงวันที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๘
ที่เป็นพระราชบันทึกในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏความ ดังนี้

“ข้าพเจ้ามาแล้วเจ็บลงคราวนี้ รู้สึกอำนาจแห่งอำนาจวิัยธรรม, ไม่ควรประมาท. มีกิจการบางอย่าง
ที่ข้าพเจ้าเป็นห่วง, จึงอยากจะสั่งไว้เสียให้รู้สึกโล่งใจ. จึงขอสั่งเสนาบดีกระทรวงวังดังต่อไปนี้ :-

ข้อ ๑ ถ้าถึงเวลาที่ข้าพเจ้าล่องลับไป, แม้ข้าพเจ้ายังไม่มีบุตรชาย ข้าพเจ้าขอมอบให้สมเด็จพระเจ้าฟ้า
กรมขุนสุโขทัยธรรมราชาสืบสันตติวงศ์, ให้ข้ามหม่อมเจ้าวรานนท์ธวัชในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนเพชรบูรณ์
อินทราไชยนั้นเสียเถิด, เพราะหม่อมเจ้าวรานนท์ธวัชมีมารดาที่ไม่มีชาติสกุลอย่างใด, เกรงจะไม่เป็นที่
เคารพแห่งพระบรมวงศานุวงศ์, ข้าราชการและอาณาประชาราษฎร์

ข้อ ๒ ถ้าเมื่อข้าพเจ้าสิ้นชีวิตไป สุวทันายังมีครรภ์อยู่ ขอให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรม
ราชาเป็นผู้สำเร็จราชการไปก่อน จนกว่าลูกข้าพเจ้าจะประสูติ ถ้าประสูติเป็นหญิงก็ให้ไปไปตามข้อ ๑
ข้างบนนี้ ถ้าประสูติเป็นชาย ก็ให้ไปไปตามข้อ ๓ ข้างล่างนี้.

ข้อ ๓ ถ้าเมื่อข้าพเจ้าสิ้นชีวิตไป มีลูกชายอยู่ แต่อายุยังไม่ครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์, ข้าพเจ้าขอ
แสดงความปรารถนาว่า ให้เลือกสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชาเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
ตามกฏมณเฑียรบาล.

(นี่เป็นคำสั่งลับอีกชั้น ๑) ถ้าท่านเสนาบดีจะคิดเลือกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชาน
ุภาพเป็นผู้สำเร็จราชการต่างพระองค์, ให้เสนาบดีกระทรวงวังคัดค้านด้วยประการทั้งปวงจนสุดกำลัง
เพราะข้าพเจ้าได้สังเกตเห็นมาว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์นี้ไม่มีศาสนา, ไม่มีศีล, ไม่มีธรรม; วัน ๑
อาจพูดอย่างหนึ่ง, อีกวันหนึ่งอาจกลับรอกเสียก็ได้; และข้าพเจ้าจะลืมไม่ได้เลย ว่าพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
พระองค์นี้ ได้เคยริเอาพระราชอาณาเขตต์ของพระราชวงศ์จักรีไปขายฝรั่งเสีย ๓-๔ ครัวแล้ว ถ้าให้
พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์นี้เป็นผู้สำเร็จราชการ ลูกข้าพเจ้าอาจไม่มีแผ่นดินอยู่ก็ได้”

เรื่องที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการห้ามสมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้น ศาสตราจารย์หม่อมเจ้า
สุภัทรรดิศ ดิศกุล โอรสพระองค์เล็กในสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ประทานสัมภาษณ์
ปนัดดา เลิศล้ำอำไพ ไวในวารสารโลกหนังสือ ฉบับเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมีรับสั่งตอบคำถาม
ที่ว่า “ท่านอาจารย์ทราบกระจ่างในสาเหตุที่ทำให้สมเด็จพระยาดำรงฯ ทรงต้องออกจากตำแหน่ง
เสนาบดีหรือไม่” ไว้ดังนี้

“ที่จริงรัชกาลที่ ๖ ท่านไม่ได้ทรงกริ้วอะไรพ่อผมมากนัก เป็นเรื่องไม่ถูกเส้นกันมากกว่า ท่าน
หาว่า พ่อผมคอร์รัปชันเรื่องป่าไม้ คือ เรื่องมันเป็นอย่างนี้ รัชกาลที่ ๕ ท่านไว้วางใจพ่อผมมาก อะไร ที่เป็น
ความคิดใหม่ท่านให้พ่อผมทำทั้งนั้น เพราะฉะนั้นเรื่องอะไรต่าง ๆ มันมาอยู่กระทรวงมหาดไทยหมด ตั้ง
โรงพยาบาลก็อยู่กระทรวงมหาดไทย กรมป่าไม้ก็อยู่กระทรวงมหาดไทย เมื่อรัชกาลที่ ๖ เสด็จกลับจาก
ยุโรปไปเรียนกลับมา ก็มาทำความเห็นทูลรัชกาลที่ ๕ ว่า ป่าไม้นะควรจะไปอยู่กระทรวงเกษตร เพราะ
ตอนนั้นกระทรวงเกษตรขึ้นมาแล้ว แล้วรัชกาลที่ ๕ ก็มีหนังสือตอบไปว่า “ป่าไม้นั้นมีเงินมาก เกี่ยวกับ
เงินมาก กระทรวงมหาดไทยเขาจะยอมหรือ” ก็อันนี้แหละอาจทำให้รัชกาลที่ ๖ ท่านสงสัย แล้วก็มีอีก
อันหนึ่ง อันนี้พี่สาวผมเล่าให้ฟังคือ เมื่อตอนรัชกาลที่ ๕ เสด็จไปยุโรปครั้งที่สองนั้นนะ อังกฤษก็จะเอา ๔
รัฐภาคใต้ของเรา ที่ประชุมเสนาบดีก็เห็นว่าจ่าตัวไม้ไม่อยู่แล้ว ก็เลยยอมที่จะยก ๔ รัฐภาคใต้ให้แก่อังกฤษ

ไป ตอนนั้นมีสโตรเบลล์ (นายเอ็ดเวิร์ด เฮนรี สโตรเบลล์ : Edward Henry Strobell) ที่ปรึกษาราชการทั่วไปในสมัยรัชกาลที่ ๕-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา) เป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดินอยู่ ดูเหมือนจะเป็นชาวอเมริกัน สโตรเบลล์ก็เสนอในที่ประชุมเสนาบดี ว่าหากไหน ๆ จะต้องยก ๔ รัฐภาคใต้ให้อังกฤษไป ก็ให้ขอกู้เงินอังกฤษมาสร้างทางรถไฟลงภาคใต้เสียด้วย เราจะได้ประโยชน์เพราะอังกฤษก็คงจะคิดดอกเบี้ยถูก แล้วที่ประชุมตกลงกันจะเอาตามนั้น พ่อผมก็คงเห็นด้วยเพราะเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย แล้วที่นี้พอรัชกาลที่ ๕ เสด็จกลับจากยุโรป ทรงทราบเรื่องเข้าก็กริ้วมาก ที่นี้เผอิญระหว่างนั้น สโตรเบลล์อยู่ระหว่างการเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านที่อเมริกา แล้วก็ให้บังเอิญตายในระหว่างทาง เมื่อรัชกาลที่ ๕ กลับมา และทรงกริ้วเรื่องนี้ ก็มีรับสั่งกับพ่อผม ซึ่งรัชกาลที่ ๖ ได้ยินด้วยว่า “แล้วกัน กรมดำรง ทำอย่างนี้ก็เสียบ้านเสียเมืองหมดนะซิ” พ่อผมเองก็บอกว่า ตอนเล่าเรื่องให้ลูก ๆ ฟังนะนะ “แล้วพ่อจะไปชดคนตายที่ตายแล้วได้อย่างไร ว่าเป็นความคิดของสโตรเบลล์ พ่อก็เลยต้องนั่งเฉยเสีย” อันนี้อาจจะเป็นอีกเหตุหนึ่งทำให้รัชกาลที่ ๖ ทรงไม่ไว้พระทัยพ่อผม แล้วก็ยังมีอีก มีคนไปหนุนกันหลายอย่าง เรื่องที่ทำให้รัชกาลที่ ๖ ทรงไม่วางพระทัยพ่อผม มีคนไปชี้ให้รัชกาลที่ ๖ มองว่า ตอนต้นรัชกาลของท่าน พ่อผมเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย กรมหลวงนครไชยศรี เป็นเสนาบดีกระทรวงกลาโหม พ่อผมกับกรมหลวงนครไชยศรีแม่ทั้งคู่เป็นพี่น้องกันแต่คนหนึ่งเป็นเมียรรัชกาลที่ ๔ อีกคนหนึ่งเป็นเมียรรัชกาลที่ ๕ แล้วมีคนไปยุยงรัชกาลที่ ๖ ว่าคนหนึ่งเขาเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยอีกคนหนึ่งเป็นเสนาบดีกระทรวงกลาโหม เขาจะเอาแผ่นดินเสียเมื่อไรก็ได้ ก็เป็นอีกเหตุหนึ่งให้รัชกาลที่ ๖ ทรงระแวงพ่อผมได้ แต่เรื่องเหล่านี้ในส่วนที่เกี่ยวกับรัชกาลที่ ๖ ทรงระแวงหรือทรงไม่โปรดอะไรพ่อผมนั้น พ่อผมไม่เคยเล่าให้ลูก ๆ ฟัง คนโบราณก็อย่างที่ผมย้ำว่า ความกตัญญูมีสูงและวังวรดิศที่หลานหลวงนี้ วังของพ่อผมนะ ตอนสร้าง พระพันปีแม่ของรัชกาลที่ ๖ ออกเงินให้ครั้งหนึ่งและรัชกาลที่ ๖ ออกเงินให้ครั้งหนึ่ง เพราะฉะนั้นก็มีบุญคุณผูกพันกันอยู่ และพระพันปีเองก็ทรงโปรดและนับถือพ่อผมมาก ตอนพ่อออกราชการมหาดไทยนะ พระพันปีทรงกรแสงเสียพระทัย”

ที่มา (วรชาติ มีชูบท, ๒๕๕๓, น. ๒๒๖-๒๓๑ และ น. ๒๔๘)

ภาคผนวก ญ

รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๓๓/๒๕๗๗

(ประชุมวิสามัญ สมัยสามัญ สมัยที่ ๒)

วันพุธ-พฤหัสบดี ที่ ๖-๗ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๗๗

ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม

เริ่มประชุมเวลา ๒๐.๑๕ นาฬิกา

[เฉพาะบางส่วน]

ทำการแทนประธานสภาฯ กล่าวว่า วันนี้มีสมาชิกมาประชุม ๑๓๑ นาย เป็นองค์ประชุมแล้ว ตามมติของสภาฯ ระเบียบวาระสำหรับประชุมคืนวันนี้ ก็คือ พิจารณาร่างประมวลบรรพ ๕ แต่รัฐบาล เสนอญัตติด่วนขอให้มีการประชุมลับ และขอให้เปลี่ยนระเบียบวาระ ข้าพเจ้าจึงขออนุมัติต่อที่ประชุมให้ เป็นไปเช่นนั้น เมื่อไม่มีผู้ใดคัดค้านจะได้ถือว่า ที่ประชุมนี้อนุมัติให้เปลี่ยนระเบียบวาระการประชุมทั้งเป็น การประชุมลับด้วย เพราะฉะนั้นขอให้ท่านที่ไม่ใช่เป็นสมาชิกและมีชื่อเจ้าหน้าที่โปรดออกจากที่ประชุมนี้ ข้าพเจ้าได้รับจดหมายของเจ้าคุณนายกฯ อันเกี่ยวกับการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังที่เลขาธิการจะได้อ่านให้ท่านฟัง

เลขาธิการสภาฯ อ่าน

ฯลฯ

ฯลฯ

นายกรัฐมนตรี กล่าวว่า ที่รัฐบาลเสนอพระองค์แรก คือ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันท-มหิดล สภาฯ นี้จะรับหรือไม่รับ (เพื่อขอความเห็นชอบในการสืบราชสมบัติ-ผู้จัดทำรายงานการศึกษา)

นายเขียน กาญจนพันธ์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดสมุทรปราการ กล่าวว่า ตามที่รัฐบาลเสนอนี้ ตรงกับความประสงค์ของข้าพเจ้า และข้าพเจ้าได้ยกมือหลายครั้ง พยายามจะพูดบ้างก็ไม่ได้พูด แต่ก่อนจะ ลงมติ ข้าพเจ้าขอแถลงความสนใจเกี่ยวกับการภายนอกประเทศต่างประเทศ คืออยากจะรับรองท่าน สมาชิกผู้แทนล่าปางว่า เราจะต้องตั้งพระเจ้าแผ่นดินในคืนวันนี้ ที่จริงข้าพเจ้าไม่รู้เรื่องเลย ได้มีชาว ต่างประเทศมาถามข้าพเจ้าหลายคนว่าเลือกพระเจ้าแผ่นดินแล้วหรือยัง เพราะฉะนั้นจำเป็นที่สุดที่จะต้อง เลือกในคืนวันนี้ องค์กรนี้แหละที่ชาวต่างประเทศเชื่อว่าควรจะได้

น.ต. หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ร.น. กล่าวว่า เพื่อแถลงความจริงอันถูกต้องให้ทราบ ข้าพเจ้าขอ ประทานเสนอตั้งนี้ คือบรรดารายนามที่ได้แจกท่านสมาชิกไปนั้น เป็นบัญชีรายนามซึ่งรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงวังได้กระทำขึ้นโดยปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบ และบัญชีนั้นได้ตรวจและรับรองว่าถูกต้องแล้ว โดยสมเด็จพระเจ้าฟ้าผู้สำเร็จราชการ เพราะฉะนั้นลำดับที่ควรจะเป็นอย่างไรนั้นให้ดำเนินตามกฎหมายระเบียบบาล หาใช่ฝ่ายรัฐบาลเสนอขึ้นไม่ คือรัฐบาลได้กระทำตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวังเสนอมานี้ ผู้ซึ่งควรจะมี สิทธิตามกฎหมายบาลนั้นลดหลั่นกันลงไปตั้งบัญชีที่ได้แจกให้ท่านสมาชิก

ทำการแทนประธานสภาฯ กล่าวว่า ข้าพเจ้าขอทำความเข้าใจให้ท่านสมาชิกทราบว่า หน้าที่ ของเราก็คือ เลือกตามที่รัฐบาลเสนอนี้คือถ้าหากว่า ...

นายกรัฐมนตรีขออนุมัติต่อที่ประชุมให้หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ทรงแถลง

ทำการแทนประธานสภาฯ อนุมัติ

หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ กล่าวว่า ตามรัฐธรรมนูญมาตรา ๙ นั้น มีความว่าการสืบราชสมบัติให้เป็นโดยนัยแห่งกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ และประกอบด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร ตามมาตรา ๘ แห่งกฎมณเฑียรบาลที่ว่านั้นมีความว่าอย่างนี้ คือว่า ท่านให้เป็นหน้าที่ท่านเสนาบดีอัญเชิญเสด็จเจ้านายเชื้อพระบรมราชวงศ์ องค์ที่ ๑ ในลำดับสืบราชสันตติวงศ์ ดังได้แถลงไว้ในมาตรา ๙ ขึ้นทรงราชย์ สืบราชสันตติวงศ์สนองพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวต่อไป แล้วก็ตามมาตรา ๙ บัญชีที่ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวังอ่านเสนอเมื่อก็นี้ก็ลำดับตามมาตรา ๙ แต่ว่าตามมาตรา ๘ นั้นว่าให้ได้แก่พระองค์ที่ ๑ คราวนี้ควบเข้ากับรัฐธรรมนูญมาตรา ๙ ก็แปลว่า พระองค์ที่ ๑ คือ ได้แก่พระองค์เจ้าอนันทมหิตลนั้นจะสืบราชสมบัติก็ด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร ต่อเมื่อสภาผู้แทนราษฎรไม่เห็นชอบกับพระองค์นั้นแล้ว ก็จะไปพระองค์ที่ ๒ ตามลำดับ

ด. ยู่เกียง ทองลงยา ผู้แทนราษฎรจังหวัดกาญจนบุรี กล่าวว่า ข้าพเจ้าขอเรียนต่อที่ประชุมนี้ ในทางหลักการ ในมาตรา ๙ การสืบราชสมบัติที่ว่าเป็นไปตามนัยแห่งกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ และประกอบด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรนั้น ในรัฐธรรมนูญกล่าวว่าประกอบด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร ฉะนั้นพระมหากษัตริย์ผู้ที่จะเป็นประมุขต้องเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎร กฎมณเฑียรบาลนั้นวางขึ้นโดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าซึ่งเป็นกฎหมายหนึ่งแห่งครอบครัวเท่านั้น จึงไม่สามารถที่จะบังคับสภาผู้แทนราษฎรให้จำต้องปฏิบัติตามกฎมณเฑียรบาลนั้นได้ เราเลือกพระมหากษัตริย์ขึ้นเพื่อเป็นประมุขแห่งชาติ ...

ทำการแทนประธานสภาฯ กล่าวว่า ถูกแล้วความประสงค์ของท่านนั้น ถ้าเราไม่มีความประสงค์จะให้พระองค์นี้เป็น ก็เลือกพระองค์อื่น คือไม่ได้บังคับให้รับรอง

ด. ยู่เกียง ทองลงยา ผู้แทนราษฎรจังหวัดกาญจนบุรี กล่าวว่า มิได้ คือว่ากฎมณเฑียรบาลนั้นตราขึ้นไว้เฉพาะรัชกาลเท่านั้น

ทำการแทนประธานสภาฯ กล่าวว่า ก็รัฐธรรมนูญมาตรา ๙ เรามิได้ ถ้ากฎหมายใดที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญก็ใช้ไม่ได้ รัฐธรรมนูญให้ใช้กฎมณเฑียรบาล

นายไต้ ปาณิกบุตร ผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนคร กล่าวว่า ตามบัญชีรายนามนี้แน่แล้วหรือ ข้าพเจ้ายังสงสัย เพราะว่ากรมหลวงเพชรบูรณ์อินทราชัยไม่เห็นมี ข้าพเจ้าสงสัยขอให้อธิบาย

เจ้าพระยาวรพงษ์พิพัฒน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัง กล่าวว่า พระองค์เพชรบูรณ์นั้นพ้นไปแล้ว ในหลวงแผ่นดินนี้ท่านอยู่ต่ำกว่า ท่านรับมาแล้ว นั้นเหนือขึ้นไป

นายไต้ ปาณิกบุตร ผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนคร กล่าวว่า ข้าพเจ้าอยากจะทำด้วยว่าพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนันทมหิตลนี้มีพระชนม์เท่าไร และมีคุณสมบัติอย่างไร ขอทราบ

เจ้าพระยาวรพงษ์พิพัฒน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัง กล่าวว่า ๑๐ พรรษา คุณสมบัติก็เรียนอยู่สวิทเซอร์แลนด์ เวลานี้ก็ ๑๐ ขวบ ก็มีเท่าที่ทรงเล่าเรียนเท่านั้นแหละ

ร.ท. ทองดำ คล้ายโอภาส ผู้แทนราษฎรจังหวัดปราจีนบุรี กล่าวว่า ก่อนจะเลือก ข้าพเจ้าขออภิปรายเพื่อเหตุผลสำหรับประเทศชาติสักหน่อย วาระนี้เราต้องเผชิญกับเหตุการณ์สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ การที่พระมหากษัตริย์ทรงสละราชสมบัติและต้องมีการเลือกตั้งกันใหม่ในที่นี้ข้าพเจ้ามีความประสงค์ขออภิปรายถึงหลักการทั่วไปในการที่เราจะเลือกพระมหากษัตริย์ขึ้นครองราชสมบัติเป็นประมุขของชาติต่อไปว่าโดยหลักของการเลือกตั้ง ไม่ว่าจะเลือกผู้แทนตำบล ผู้แทนราษฎรหรือคณะรัฐมนตรี ทั่วโลกย่อมวางกฎเกณฑ์แห่งคุณสมบัติประจำบุคคลเป็นสาระสำคัญอย่างยอดเยี่ยม หลักเกณฑ์เหล่านี้ย่อมตราขึ้นเป็นพระราชบัญญัติ บุคคลและคณะบุคคลดังกล่าวนี้สำคัญเพียงไร การเลือกพระมหากษัตริย์ก็สำคัญยิ่งกว่า

หลายร้อยหลายพันเท่า เพราะเมื่อเลือกตั้งขึ้นแล้ว จะถอดถอนพระองค์ลงจากเสวตรฉัตรไม่ได้เลยเป็นอันขาด นอกจากความสมัครพระราชหฤทัยของพระองค์เอง เพราะฉะนั้นถ้าสภาฯ นี้เลือกเจ้านายที่ไม่สมควรขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ทั้งรัฐบาลและสภาฯ ตลอดจนประชาราษฎร์ทั้งหลายจะต้องหวนอมขมกลืนรับแต่ความขมขื่นนั้นตลอดชั่วระยะเวลา หากเราเลือกเจ้านายที่บกพร่องด้วยคุณสมบัติแล้ว เราพอจะหลับตาแลเห็นเหตุการณ์อันร้ายแรงในอนาคตโดยประวัติศาสตร์ที่แล้ว ๆ มาทั้งในและนอกประเทศ จะนำเราไปสู่จุดที่หมายในลักษณะการที่คล้ายคลึงกัน ถ้าแหลจะมีผู้เถียงว่า พระมหากษัตริย์ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชกับสมัยปรีimitตาญาสิทธิราชทรงพระราชอำนาจไม่เหมือนกัน แต่ข้าพเจ้าขอร้องให้จำไว้ว่าถึงแม้พระมหากษัตริย์จะทรงไว้พระราชอำนาจโดยพฤตินัย แต่พระองค์ก็หาทรงไว้พระราชอิทธิพลไม่ เพื่อให้พระมหากษัตริย์ รัฐบาล และสภาผู้แทนราษฎร มีวัตถุประสงค์ตรงกันในด้านที่จะจรรโลงสยามรัฐสีมาอาณาจักรให้เจริญรุ่งเรืองตามกาลสมัย บุคคลและคณะบุคคลทั้งสามนี้จะต้องมีความคิดเห็นเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันเป็นส่วนมาก ยิ่งในปัจจุบันนี้ประเทศของเรา อุประมาดั่งว่าเรือที่ลอยอยู่ในกลางมหาสมุทร ความสงบราบคาบภายในลำเรือยังไม่เป็นที่วางใจได้แน่แท้ มิหนำซ้ำถูกกะทบกระเทือนกระแสคลื่นอันเป็นอำนาจภายนอกอีก ถ้านายเรือช่างกล และกลาสีไม่ร่วมสมานฉันท์กันแล้ว ก็เป็นที่พึงวิตกว่ารัฐนาวาสยามจะไปไม่ตลอดรอดฝั่ง เพื่อให้บรรลุสมประโยชน์ดังเจตนาที่ได้กล่าวแล้ว การเลือกตั้งพระมหากษัตริย์ก็ต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ สภาผู้แทนราษฎรทรงไว้ซึ่งอำนาจสูงกว่ากมมณฑลเยียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ สภาผู้แทนราษฎรจะเลือกเจ้านายพระองค์ใดก็ได้ถ้าเมื่อเจ้านายพระองค์นั้นทรงคุณสมบัติดังนี้ ๑. ทรงเลื่อมใสในระบอบรัฐธรรมนูญ ๒. ทรงเป็นผู้มีวิद्याคุณ รอบรู้ประวัติศาสตร์ในการปกครองมนุษยชาติ ๓. ทรงมีความรู้ในวิชาทหารบก หรือทหารเรืออย่างน้อยในตำแหน่งชั้นสัญญาบัตร ๔. ทรงมีพระอุปนิสัยรักใคร่ราษฎรและเป็นที่ยอมรับของประชาชนทั่วไป ๕. ทรงบรรลุนิติภาวะแล้ว ในข้อ ๑ เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเลือกสรรเจ้านายที่ทรงนิยมรักการปกครองระบอบนี้ เพราะการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญจะต้องจรัสกาลไปชั่วฟ้าดินสลาย เราจะต้องพยายามอย่างยิ่งมิให้มีการปฏิวัติรื้อกันกลับไปกลับมาอย่างเช่นในประเทศฝรั่งเศสเมื่อครั้งกระโน้น หรือประเทศอังกฤษในสมัยโบราณ ประเทศเรามีจำนวนพลเมืองน้อย หากมีการปฏิวัติกันบ่อยครั้ง จำนวนพลเมืองก็จะร่อยหรอลง และอาจเป็นเหตุให้ถูกแซกแซงจากอำนาจภายนอกถึงแก่เสียความอิสสรภาพก็ได้ ในข้อ ๒ ข้อนี้เป็นหลักประกันในข้อ ๑ เพราะความรู้ในวิชาประวัติศาสตร์ย่อมกระทำให้พระองค์ทรงระลึกเสมอ หากพระองค์ฝ่าฝืนประวัติศาสตร์ไป ผลร้ายจะตกแก่พระองค์และประเทศชาติ กษัตริย์ที่ไม่รอบรู้ในวิชาประวัติศาสตร์ ก็เสมือนคนที่ไม่ได้เป็นนายแพทย์ ย่อมไม่รู้จักเชื้อโรค และไม่อาจทราบถึงพิษของเชื้อโรคนั้น ๆ ความไม่รอบรู้จะนำพระองค์ ให้ทรงเป็นผู้กล้าหาญทั้งในทางที่ถูกและในทางที่ผิด ความไม่รู้ก็เป็นภัยแก่ชาติเช่นเดียวกัน ข้อ ๓ เพราะเหตุที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็น จอมทัพสยามตามรัฐธรรมนูญ จึงเป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่พระองค์จะต้องทรงรอบรู้ในวิชาการรบ คำว่า รอบรู้ในที่นี้ต้องหมายว่า ได้ร่ำเรียนมาสำเร็จจริง ๆ ไม่ใช่มียศเป็นนายทหารพิเศษเท่านั้น ในข้อ ๔ เป็นประการที่สำคัญที่สุดในความวัฒนาถาวรของชาติ และความมั่นคงแห่งราชบัลลังก์ พระมหากษัตริย์จะต้องทรงเป็นผู้เห็นความทุกข์ยากของราษฎร และทรงเผื่อแผ่อารีรักในปวงประชาราชาติ หากพระองค์ไร้คุณสมบัติดังกล่าวแล้ว พงศาวดารของเราจะบอกเราให้รู้ว่าจะมีอะไรเกิดขึ้นภายหลังหน้า ขอจงระลึกไว้ว่าชาติของเราพึงปฏิวัติการปกครองครั้งนี้เป็นครั้งแรก แต่การปฏิวัติองค์พระมหากษัตริย์นั้นเกือบนับครั้งไม่ถ้วน และปฏิวัติครั้งไรก็เกิดนองเลือดทุกครั้ง ความจงรักภักดีระหว่างพระมหากษัตริย์กับราษฎรจะต้องกลมกลืนสัมพันธ์กันประดุจลูกโซ่ในสมัยที่การศึกษาของเรายังไม่เจริญ บาบบุญคุณโทษทั้งหลายทั้งปวงแทนที่จะตกอยู่กับรัฐบาล ราษฎรกลับไปโยนให้ไปตกอยู่กับพระมหากษัตริย์ เพราะฉะนั้นด้วยการศึกษาของเราอย่าไม่ก้าวหน้าพอ เราจะต้อง

เลือกสรรพระเจ้าแผ่นดินให้เหมาะสมกับความนิยมชมชอบของราษฎรด้วย ในข้อ ๕ ไม่หมายถึงว่าเราจะเลือกเจ้านายที่ทรงพระชรา แต่เป็นอันแน่วว่าเราจะไม่เลือกกษัตริย์เด็กที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ พระมหากษัตริย์ที่ยังมิได้ก้าวล่วงขาดความเป็นผู้เยาว์ ไม่ว่าจะในประเทศนี้หรือในประเทศไหน ไม่เคยปรากฏว่า ได้นำความราบรื่นมาสู่ชาติประเทศเลย ขอให้พิเคราะห์ดูพระเจ้าชานตุงของจีน พระเจ้าไม่เกล้าแห่งรุมาเนีย และพระยอดฟ้า ราชโอรสของท้าวศรีสุธาจันทร์แห่งสยามว่า กษัตริย์เด็กเหล่านี้ได้ประสบเหตุการณ์อย่างร้ายแรงประการใดบ้าง อีกประการ ๑ อย่างลึ้มเป็นอันขาดว่า ถ้าเรามีกษัตริย์ที่ไม่บรรลุนิติภาวะ ราษฎรจะหาว่าเราแต่งตั้งกษัตริย์ขึ้นโดยเอาไว้เป็นเครื่องมือ ในอันที่จะอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ถึงแม้ว่าพระมหากษัตริย์ผู้เยาว์จะมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ก็ดี แต่ใครเล่าจะเป็นผู้รับประกันว่าผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้นจะไม่ทำการขัดขวางรัฐประศาสน์นโยบายของรัฐบาลหรือนโยบายของสภาผู้แทนราษฎร ในที่สุดเราวางกฎเกณฑ์ว่าต้องเลือกเจ้านายที่สามารถประกอบพระราชกรณียกิจได้อย่างทันสมัย ไม่ใช่ล้าสมัย และยังไม่ถึงสมัย ขอท่านสมาชิกทั้งหลายจงเคารพต่อเหตุผลยิ่งกว่าอื่นใดทั้งหมด

พ.ต. หลวงรณสิทธิพิชัย กล่าวว่า ตามที่ท่านสมาชิกได้กล่าวเมื่อกี้ ข้าพเจ้าเห็นว่ายังไม่เป็นการชอบนัก ด้วยเหตุว่าตามที่สมาชิกกล่าวว่าควรจะได้ถือความเห็นของสภาผู้แทนราษฎรเหนือกฎหมายธรรมนูญนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่ายังไม่ชอบ ด้วยเหตุที่ว่าตามมาตรา ๙ แห่งรัฐธรรมนูญนั้น มีความขัดขวางการสืบราชสมบัติ ท่านว่าให้เป็นไปตามนัยแห่งกฎหมายธรรมนูญว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ และประกอบด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร สภาผู้แทนราษฎรนี้เป็นแต่เพียงความเห็นชอบเข้าประกอบกับนัยแห่งกฎหมายธรรมนูญเท่านั้น เพราะฉะนั้นเมื่อเราอ้างถึงรัฐธรรมนูญนี้เป็นของสำคัญอยู่แล้ว เราจึงไม่ควรจะกระทำอย่างที่ท่านสมาชิกผู้นั้นขอร้องมา เราควรจะถือว่ากฎหมายธรรมนูญนั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพราะฉะนั้นในที่นี้เมื่อทางรัฐบาลเสนอพระองค์เจ้าอานันทฯ มาแล้ว หน้าที่ของสมาชิกสภาในที่นี้จึงจะพิจารณากันแต่เพียงว่า พระองค์เจ้าอานันทฯ นี้ ไม่สมควรอย่างไร ถ้าสมควรแล้วก็ไม่ต้องอภิปรายต่อไป ถ้าไม่สมควรแล้วจึงควรจะอภิปรายกัน และในส่วนที่ท่านสมาชิกผู้นั้นได้กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะบางพระองค์ ชักตัวอย่าง พระเจ้าไม่เกล้าของรูเมเนียเพราะว่าผู้ที่เข้ามาภายหลังก็เป็นพระราชบิดาของพระองค์นั่นเอง พระองค์จึงจำเป็นต้องยอมสละให้โดยไม่มีปัญหา และถ้าจะพูดถึงพระยอดฟ้าผิดกับสมัยนี้มากมาย มากจนเหลือที่จะเอามาเปรียบได้ เพราะฉะนั้นในสมัยที่บ้านเมืองมีข้อมีแปะเช่นนี้แหละ ถ้าหากว่าเราได้ตกลงยกพระองค์อานันทฯ ขึ้นจริงแล้ว เราก็จะต้องกระทำตามรัฐธรรมนูญมาตรา ๑๐ ต่อไปอีกเหมือนกัน ในฐานะที่เราเคารพรัฐธรรมนูญแล้ว ข้าพเจ้าขอวิงวอนท่านสมาชิกทั้งหลายจงปฏิบัติให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญมาตรา ๙ เท่านั้น โดยถือแนวกฎหมายธรรมนูญเป็นหลักโดยอาศัยความเห็นของสมาชิกประกอบเท่านั้น

นายละเมียด หงสประภาส ผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กล่าวว่า ข้าพเจ้าเห็นว่าเราไม่จำเป็นจะต้องดำเนินการตามกฎหมายธรรมนูญโดยเคร่งครัด เพราะว่าตามมาตรา ๙ นั้นว่า “โดยนัยแห่ง” ไม่ใช่บอกว่าทำตามกฎหมายธรรมนูญ นัยหมายความว่าอย่างไร เราต้องตีความ เราจะเปลี่ยนแปลงได้ หรืออาจจะเปลี่ยนแปลงได้เพียงไหนในมาตรา ๙ เราจะต้องระลึกว่า ไม่ใช่บอกว่าต้องเป็นไปตามกฎหมายธรรมนูญ แต่เป็นไปตาม “นัยแห่ง”

ร.ท. ทองดำ คล้ายโอภาส ผู้แทนราษฎรจังหวัดปราจีนบุรี กล่าวว่า ตามที่ข้าพเจ้าได้อภิปรายเมื่อกี้ ข้าพเจ้าไม่ได้หมายความว่า จะต้องเลือกเจ้านายผู้ที่ยังอยู่นอกกฎหมายธรรมนูญ ให้อยู่ในกฎหมายธรรมนูญ นั้นเอง แต่ควรจะเลือกเจ้านายที่รักชาติ รักประเทศ และรักราษฎรในเวลาที่เราจะกำลังคับขัน เราจะเลือกเอามาแล้วมาซ่อมแซมอีก ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย ก็คล้าย ๆ กับว่า เพราะถ้าไม่มีทางเสีย เราจะพากันไปลงในเรือที่ไม่มีหางเสือที่เดียวหรือ ถึงแม้ว่าจะมีอีกคนหนึ่งก็ไม่น่าที่จะเชื่อถือได้ ข้าพเจ้า

ไม่อยากจะไหว้เด็กหรือก ข้าพเจ้าอยากจะไหว้คนที่มีอายุพรรษามากกว่าเด็ก เด็ก ราษฎรทั้งหลายเขาไม่ค่อยจะเคารพนับถือกัน เขาเคารพนับถือผู้ใหญ่มากกว่า นี่เอากฎธรรมดามาพูด แล้วอีกอย่างหนึ่งเจ้านายที่ราษฎรเคยเห็นนอกเห็นใจมาแล้วนั้น ราษฎรจะนับถือมาก ถ้าหากว่าเจ้านายที่อยู่ห่างไกลหรือไปอยู่ต่างประเทศแล้ว ราษฎรจะไว้ใจหรือเคารพนับถือได้อย่างไร ข้าพเจ้ามีความประสงค์ที่จะให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ แต่ประสงค์จะให้เลือกเจ้านายพระองค์ที่มีความสามารถตั้งได้กล่าวมาแล้ว ถ้าเรารักรัฐธรรมนูญ เราต้องการเจ้านายที่มีคุณสมบัติดีเอามาช่วยดำเนินประเทศชาติให้เป็นไปตามระบอบรัฐธรรมนูญ

นายมนูญ บริสุทธี ผู้แทนราษฎรจังหวัดสุพรรณบุรี กล่าวว่า ข้าพเจ้าขอสนับสนุนท่านสมาชิกผู้หนึ่ง คือคุณหลวงรณสิทธิฯ ข้าพเจ้ามีความเห็นสอดคล้องด้วยเพราะเหตุใด เพราะเหตุว่ารัฐธรรมนูญของเราบังคับแล้ว ส่วนที่ท่านสมาชิกผู้แทนจังหวัดปราจีน กล่าวว่า เด็กประจวบเรือไม่มีหางเสือ นั้น ข้าพเจ้าอยากจะขอให้ท่านนึกดูว่า ที่รัชชกาลที่ ๕ นั้น เมื่อถึงเวลาทรงเสวยราชสมบัตินั้นเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่

ทำการแทนประธานสภา กล่าวว่า นั้นยังไม่ถึงเวลาที่จะอภิปรายกัน ข้าพเจ้าขอให้ตีความเสียก่อนว่า ควรอภิปรายตั้งแต่รายต้น หรืออภิปรายกันตามกฎมณเฑียรบาล เรื่องนั้นพูดกันใหม่ทีหลังเมื่อตกลงแล้ว

นายมนูญ บริสุทธี ผู้แทนราษฎรจังหวัดสุพรรณบุรี กล่าวว่า ข้าพเจ้าเห็นว่าควรให้เป็นไปตามกฎมณเฑียรบาลก่อน แล้วด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎรอีกชั้นหนึ่ง ถ้าหากว่าบุคคลนั้นสภาผู้แทนราษฎรไม่เห็นชอบแล้ว เราจึงจะผ่านเป็นลำดับไป

หลวงนาถนิตินาถา ผู้แทนราษฎรจังหวัดชัยภูมิ กล่าวว่า บัดนี้จะต้องตีความตามมาตรา ๙ คือว่า เป็นปัญหากันขึ้นว่าจะถือตามกฎมณเฑียรบาล คือตั้งที่รัฐบาลเสนอขึ้นนั้นว่า ทางสภา จะต้องเอาลำดับที่ ๑ แนนอน โดยจะเห็นเป็นอย่างอื่นไม่ได้เช่นนั้นหรือ หรือว่าทางสภา จะไม่เห็นชอบด้วยแล้วก็จะยกพระองค์อื่นก็ได้ เป็นลำดับลงไปอย่างนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าอย่างที่ท่านสมาชิกผู้หนึ่งขอประทานโทษ คือคุณหลวงรณสิทธิพิชยว่า เราจะต้องถือแนนนอนนั้น ข้าพเจ้าไม่เห็นชอบด้วยทำอะไรกันเล่า นี่ข้าพเจ้าเห็นว่าอย่างนั้น ความขัดข้องมีอย่างนั้น ถ้าไม่เห็นชอบแล้ว จะทำอะไรกัน

นายกรัฐมนตรีกว่าว่า ท่านสมาชิกเข้าใจผิด คือที่ข้าพเจ้ากล่าวว่า ตามกฎมณเฑียรบาลนั้นอย่างไร คือแปลว่า เมื่อนับเบอร์ ๑ ท่านไม่เห็นด้วย ก็จะเลือกนับเบอร์ ๒ ตามลำดับลงมาอย่างนั้นต่างหาก

ด. ยูเกียง ทองลงยา ผู้แทนราษฎรจังหวัดกาญจนบุรี กล่าวว่า ในครั้งแรกปัญหาที่ข้าพเจ้าทักขึ้นนั้น คือการตีความในมาตรา ๙ ว่าเดี๋ยวนี้สภาผู้แทนราษฎรจะต้องเลือกพระผู้เป็นประมุขตามกฎมณเฑียรบาลหรือไม่ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ถ้าแม้ว่าเราจะต้องทำตามกฎมณเฑียรบาลแล้วไซ้ เวลาที่สภาผู้แทนราษฎรไม่สามารถจะอนุมัติให้บุคคลนั้นเป็นพระมหากษัตริย์ได้ สภาผู้แทนราษฎรนี้หาอำนาจที่จะปฏิบัติให้เป็นไปตามนั้นไม่ คือจะต้องปฏิบัติตามกฎมณเฑียรบาล แต่ความจริงสภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจเหนือกฎมณเฑียรบาล หากจำเป็นต้องทำตามกฎมณเฑียรบาลเสมอไปไม่

นายมังกร สามเสน กล่าวว่า ข้าพเจ้าขอเรียนว่าในการที่จะเลือกพระมหากษัตริย์ตามกฎมณเฑียรบาลนั้น กฎมณเฑียรบาลนี้วางหลักไว้แล้วว่า ดังนี้ “อนึ่ง พระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยามต้องเป็นผู้ที่พลเมืองและประชาชนนับถือทุกสถาน” นี้ขอให้ถือหลักนี้

ร.ต. เนตร์ พูนวิวัฒน์ กล่าวว่า เพื่อตีความตามมาตรา ๙ นี้แล้ว ข้าพเจ้าขอเรียนว่าในมาตรา ๙ นี้มีคำบังคับไว้ชัดว่า “ให้เป็นไป” คำว่า “ให้เป็นไป” นี้มีความเท่ากับต้อง คือบังคับว่าเป็นไปโดยนัย ก็แปลว่า โดยข้อความแห่งกฎมณเฑียรบาล ที่นี้เราก็จำเป็นต้องทำตามกฎมณเฑียรบาล คือมาตรา ๘ ให้เลือกองค์ที่ ๑ การเลือกองค์ที่ ๑ นั้นต้องประกอบด้วยความเห็นชอบของสภา เมื่อองค์ที่ ๑ ไม่เห็นชอบ

แล้ว ก็เป็นองค์ที่ ๒ คือต้องประกอบด้วยความเห็นชอบของสภาฯ ดูกัน เมื่อไม่เห็นชอบแล้วก็ผ่านไป ตามลำดับ ถ้าทำเช่นนี้แล้วเวลาของสภาฯ ก็จะเร็วเข้า และความประสงค์ของสมาชิกก็จะสมประสงค์ เช่นเดียวกัน เมื่อเราไม่ชอบองค์ที่ ๑ ก็เป็นองค์ที่ ๒ องค์ที่ ๓ ตามลำดับ แต่ต้องให้เป็นไปตามกฎ มณฑลเทศาภิบาล ข้าพเจ้าจึงขอเสนอว่า เมื่อตัดเวลาให้เร็วเข้าขอให้ท่านสำรวจใจ คือเลือกองค์ที่ ๑ องค์ที่ ๒ และที่ ๓ ตามลำดับแล้วจะสมประสงค์ของท่านเหมือนกัน ถ้าท่านไม่เอาองค์ที่ ๑ ก็องค์ที่ ๒ ก็เป็น องค์ที่ ๓ ตามลำดับกันไป

ทำการแทนประธานสภาฯ ข้าพเจ้าขอแสดงความเสียใจที่เกิดขึ้น ไม่เห็นมีอยู่ในข้อบังคับอย่างไร เลย

ร.ต. สอน วงษ์โต ผู้แทนราษฎรจังหวัดชัยนาท กล่าวว่า ตามที่สมาชิกผู้หนึ่งได้กล่าวอภิปราย เมื่อคืนนี้ ข้าพเจ้าขอสนับสนุนว่าเป็นดั่งนั้น คือเราไม่ต้องอภิปรายกันมากมาย ที่แรกเราต้องการตามกฎ มณฑลเทศาภิบาลก่อน คือพระองค์เจ้าอาณันทมหิตลนี้สมควรเป็นพระเจ้าแผ่นดินหรือไม่ เราก้โหวต ถ้าไม่เห็น ด้วยก็ต่อไปองค์ที่ ๒-๓-๔ เราจะเอาองค์ไหนเราก้โหวตให้องค์นั้นก็แล้วกัน ไม่ต้องกล่าวถึงคุณสมบัติของท่าน กล่าวเท่าไรคืนนี้ก็ไม่เสร็จ

นายไต้ ปาณิกบุตร ผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนคร กล่าวว่า ข้าพเจ้าเห็นว่าการเลือกพระเจ้าแผ่นดินทั้งที่นั้นเป็นการสำคัญอย่างยิ่งของสภาฯ นี้ เราไม่ควรจะรีบไปไหน เราจะรีบไปไม่ได้ เพราะเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญของชาติ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงขอประทานเวลาให้เวลาตรึงตรองกันบ้าง ข้าพเจ้า อยากจะใคร่ถามรัฐบาลว่า สำหรับพระองค์เจ้าอาณันทฯ ตามที่รัฐบาลได้แจ้งในบันทึกว่า ได้ไปเฝ้าสมเด็จพระ พินัยสวสานันต์ได้ผลอย่างไรบ้าง

น.ต. หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ร.น. กล่าวว่า ถ้าสมาชิกประสงค์จะทราบ รัฐบาลพร้อมที่จะแจก สำเนาบันทึกในการไปเฝ้าให้สมาชิกทราบ

นายไต้ ปาณิกบุตร ผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนคร กล่าวว่า แล้วมีอะไรขอให้แจกเสียให้หมด เห็นว่ายังมีอีกกอง

น.ต. หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ร.น. กล่าวว่า ในการที่ไม่ได้แจกไปก่อนก็เพราะเหตุว่า รัฐบาลใคร จะให้ที่ประชุมนี้วินิจฉัยด้วยใจบริสุทธิ์ เพราะฉะนั้นถ้าแจกออกไปก่อนก็เป็นเชิงว่ารัฐบาลต้องจะชักชวน สมาชิกให้ลงมติในทางหนึ่งทางใด ก็เตรียมไว้ว่าเมื่อสมาชิกประสงค์ที่จะทราบก็จะแจก ดังที่ได้แจกเดี๋ยวนี้ แล้ว ไม่มีอะไรแจกอีกแล้ว

พระสารสาสน์ประพันธ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ อ่านบันทึกเรื่องนายกรัฐมนตรียุติ ใ้ เฝ้าสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า วันที่ ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ วันนี้เวลาประมาณ ๑๖.๐๐ นาฬิกา นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี กับนายนาหวาตรี หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เลขาธิการคณะรัฐมนตรี และหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรธรน ที่ปรึกษาสำนัก นายกรัฐมนตรี ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า ณ วังตำบลด บพุมวัน นายกรัฐมนตรีกราบทูลว่า เนื่องด้วยรัฐบาลได้รับลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วดีดิวิวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ใจความว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะได้พระราชทานพระราชหัตถ์เลขา ทรงสละราชสมบัติไปยังรัฐบาล และบัดนี้รัฐบาลได้รับโทรเลขจาก เจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิเบศแจ้งว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชหัตถ์เลขาไปยัง เจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิเบศแล้ว และเจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิเบศจะส่งมาให้รัฐบาลต่อไป เมื่อเป็นเช่นนี้ รัฐบาลจึงเห็นว่าไม่มีวิถีทางใดที่จะอัญเชิญให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ กลับคืนสู่พระมหานครได้ และจำเป็นที่จะต้องนำเรื่องขึ้นเสนอสภาผู้แทนราษฎรเพื่อวินิจฉัย และในโอกาสนี้ยอมเป็นหน้าที่

ของรัฐบาลที่จะแนะนำผู้ซึ่งสมควรจะขึ้นครองราชสมบัติแทนต่อไป ข้าพระพุทธเจ้าคิดด้วยเกล้าฯ ว่าเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสละพระราชอำนาจในอันที่จะทรงแต่งตั้งผู้สืบราชสมบัติต่อไปดังนี้แล้ว ก็เท่ากับมีพระราชประสงค์จะให้การเป็นไปตามกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์และรัฐธรรมนูญ ซึ่งคณะรัฐมนตรีก็คงมีความเห็นเช่นเดียวกัน ฉะนั้นจึงมาเฝ้าขอพระราชทานกราบทูลให้ทรงทราบใต้ฝ่าละอองพระบาทในอันที่จะอัญเชิญพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดลขึ้นครองราชสมบัติต่อไป สมเด็จพระพันวัสสาฯ ทรงรับสั่งว่าเรื่องนี้ฉันไม่มีเสียงอะไร ฉันพูดอะไรไม่ได้ การจะเป็นไปอย่างไรย่อมแล้วแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งเป็นประมุขแห่งราชวงศ์ หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์กราบทูลว่าในโอกาสที่ได้เฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ครั้ง ๑ ในกรุงลอนดอน ข้าพระพุทธเจ้าได้กราบบังคมทูลเรียนพระราชปฏิบัติว่า ถ้าหากในที่สุดทรงลาออกจากราชสมบัติแล้ว จะทรงโปรดเกล้าฯ ตั้งผู้ใดขึ้นครองราชสมบัติแทนต่อไป มีพระกระแสรับสั่งว่าจะไม่ทรงตั้งผู้ใด เพราะจะเป็นการกระทบกระเทือนทรงพระราชดำริเห็นว่าควรให้การเป็นไปตามกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์จะดีกว่า เพราะจะได้เป็นการป้องกันมิให้มีการยุ่งยากในภายหน้า ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้กราบบังคมทูลต่อไปว่ารัฐบาลได้ดำริเช่นนั้น แต่คิดด้วยเกล้าฯ ว่า ใต้ฝ่าละอองพระบาทอาจจะทรงขัดข้อง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระกระแสรับสั่งว่าเรื่องนี้ได้มอบให้พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรปทัย มาเฝ้ากราบทูลแล้วว่า เพื่อเห็นแก่พระราชวงศ์ขอให้ทรงรับซึ่งใต้ฝ่าละอองพระบาท ได้รับสั่งว่า ถ้าหากพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นดังนั้นก็ต้องทรงรับอยู่เอง สมเด็จพระพันวัสสาฯ ทรงรับสั่งว่า กรมหมื่นเทววงศ์ฯ ได้มาบอกแล้ว ฉันก็ได้รับทราบไว้ แต่ฉันไม่มีเสียงอะไร ทั้งนี้ยอมแล้วแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นายกรัฐมนตรีกราบทูลว่า การที่เฝ้าฯ นั้นก็เพื่อจะแสดงความเคารพสักการะต่อพระองค์สมเด็จพระพันวัสสาฯ รับสั่งว่า ฉันชอบใจที่เฝ้าฯ แสดงความเคารพ นายกรัฐมนตรี เลขาธิการ คณะรัฐมนตรี และหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ กราบทูลลาออกจากที่เฝ้าฯ เวลาประมาณ ๑๓.๑๐ นาฬิกา เลขาธิการคณะรัฐมนตรีจดรายงาน วันที่ ๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

ร.ต. เนตร์ พูนวิวัฒน์ กล่าวว่า ตามคำแถลงการณ์ของรัฐบาลนั้น รัฐบาลได้เคยให้หลวงธำรงฯ ไปเฝ้าพระองค์เจ้าอานันทฯ ที่สวิทเซอร์แลนด์ แต่ทว่าข้อความประการใดนั้น สภาฯ ยังหาได้ทราบไม่เพื่อประกอบเรื่องนี้ข้าพเจ้าจึงขอให้รัฐบาลแถลงเรื่องนั้นเสียด้วย จะได้เป็นทางง่ายที่จะวินิจฉัยสืบไป

น.ต. หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ร.น. รัฐมนตรี กล่าวว่า ถ้าเป็นความประสงค์ของสภาฯ ให้อันที่จะทราบ ข้าพเจ้าขอประทานแถลงโดยย่อ ๆ อย่างนี้ คือเมื่อก่อนวันที่ ๑๔ ประมาณ วันที่ ๑๐ เดือนก่อน ข้าพเจ้าได้มีโทรเลขโดยผ่านทางสถานทูตสยามประจำกรุงปารีสไปยังหม่อมสังวาลย์ฯ ซึ่งอยู่ที่โลซานน์ บอกว่าได้รับคำสั่งจากรัฐบาลให้มาเฝ้าพระองค์เจ้าอานันทฯ พระองค์หญิงใหญ่ และพระองค์ซึ่งเป็นน้องสุดนั้นซึ่งประทับอยู่ที่เขาลงมาอยู่ข้างล่างพร้อมที่จะพบข้าพเจ้า แล้วก็ไม่มีอะไรที่จะอภิปรายให้มากนัก เพราะเหตุว่า พระองค์อานันทฯ ยังมีพระชันษา ๑๐ ขวบ ซึ่งจะพูดอะไรกันยังไม่ได้เนื้อถ้อยกะทงความ เป็นแต่เยี่ยมอาการทุกข์สุขเท่าที่เป็นอยู่ เท่าที่สอบสวนดูปรากฏว่าทรงสบายดี มีการผิดปกติเล็กน้อย คือมีร่างกายเติบโตไม่ได้ขนาดแต่หาได้เป็นวิฉนโรคหรือโรคอื่นไม่ คือ มีหน้าอกแคบกว่ากำหนดเล็กน้อยแล้วก็รับสั่งตามภาษาของผู้ที่มีชันษา ๑๐ ขวบ และได้พูดกันถึงเรื่องการที่จะเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ท่านบอกว่าท่านไม่อยากจะ เป็น โดยมีเหตุ ๖ หรือ ๗ ประการ ที่ไม่อยากจะ เป็น ซึ่งจะขอประทานไม่แถลงในที่นี้แล้วก็ได้มีการสนทนากันแต่จะพะหม่อมสังวาลย์ฯ

นายมังกร สามเสน กล่าวว่า ขอให้แถลง อยากจะฟัง

น.ต. หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ร.น. รัฐมนตรี กล่าวว่า ต่อจากนี้แล้วขออย่าให้จดในรายงานการประชุม

ทำการแทนประธานสภาฯ กล่าวว่า ขอโทษ ข้าพเจ้าขออ้อนุมัติที่ประชุมก่อนว่าที่จะแถลงต่อไปนี้จะอนุญาตไม่ให้อัดในรายงานหรือไม่ เมื่อไม่มีผู้ใดคัดค้าน จะได้ถือว่าที่ประชุมนี้อนุญาต

ไม่มีผู้ใดคัดค้าน เป็นอันว่าที่ประชุมนี้อนุญาตให้หลวงธำรงฯ แถลงโดยไม่ต้องจดลงในรายงานการประชุม (ต่อไปนี้หลวงธำรงฯ กล่าว แต่ไม่ได้จดในรายงานการประชุม)

น.ต. หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ร.น. รัฐมนตรี กล่าวว่า แล้วในการสนทนากับหม่อมสังวาลย์ก็ไม่มีอะไร เป็นการเยียมเยียนทุกข์สุขและในที่สุดได้เจรจาถึงความเรื่องนี้ ตามความสังเกตของข้าพเจ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถึงจะไม่สามารถกลับ แล้วจะมีความขัดข้องหรือไม่ในการที่พระองค์เจ้าอาเนันทฯ จะขึ้นครองราชสมบัติต่อไป หม่อมสังวาลย์ตอบว่าเรื่องนี้ยอมสุดแล้วแต่พระพันวัสสาฯ สำหรับท่านไม่มีการขัดข้องหรือมีความเห็นอย่างไร สำหรับรายการเข้าเฝ้าก็มีเพียงเท่านี้ นอกจากนั้นก็มีการสนทนาถึงทุกข์สุขเล็กน้อย เรื่องการทุกข์สุขและการศึกษาเล่าเรียน รวมความว่าพระองค์เจ้าอาเนันทฯ ถ้าจะเป็นพระเจ้าอยู่หัวต่อไปแล้วควรจะประทับอยู่ที่ไหน ควรจะศึกษาอยู่ที่ไหน และควรจะมียาหัดเล็กอย่างไรหรือไม่ ซึ่งคิดว่าจะไม่เป็นประโยชน์แก่ที่ประชุมนี้

นายไต้ ปาณิกบุตร ผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนคร กล่าวว่า เมื่อได้ฟังรัฐบาลแล้ว ข้าพเจ้าอยากจะขอประทานเสนอต่อที่ประชุมนี้ ข้าพเจ้าคิดว่าตามกฎหมายเถียรบาล มาตรา ๑๐ ก็ได้ระบุไว้ว่า ข้าพเจ้าจะขออ่าน มาตรา ๑๐ ท่านพระองค์ใดที่จะได้เสด็จขึ้นทรงราชย์สืบราชสันตติวงศ์ ควรที่จะเป็นผู้ที่มหาชนนับถือได้โดยเต็มที่และเอาเป็นที่พึ่งได้โดยความพอใจ ฉะนั้นท่านพระองค์ใดมีข้อที่ชนหมู่มาเห็นว่าเป็นที่น่ารังเกียจ ก็ควรที่จะให้พ้นเสียจากหนทางที่ได้สืบราชสันตติวงศ์ เพื่อเป็นเครื่องตัดความวิตกแห่งพระบรมวงศานุวงศ์ ข้อทูลลอบอ้อลือพระบาท และอาณาประชาราษฎร ในกฎหมายเถียรบาลนี้ก็ยังได้แบ่งข้อยกเว้นไว้ นอกจากนั้นยังได้ฟังรัฐบาลรู้สึกที่พระองค์เจ้าอาเนันทฯ ยังทรงพระเยาว์อยู่ ฉะเพาะตัวข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้านับถือเจ้านายในราชวงศ์จักรีนี้ทุกพระองค์ มิได้มีความรังเกียจอะไรมิได้แต่สิ่งสำคัญที่จะต้องทำเวลานี้ก็คือจะต้องเลือกกษัตริย์ที่สามารถที่จะดำเนินความสุขหรือที่จะทำหน้าที่พระมหากษัตริย์ได้โดยเต็มที่ ข้าพเจ้าขอสนับสนุนคำอภิปรายของท่านผู้แทนราษฎรจังหวัดปราจีนบุรี ข้าพเจ้ารู้สึกว่าหลักเหล่านั้นเป็นหลักที่ข้าพเจ้าพอใจ เพื่อจะให้ท่านสมาชิกสภาฯ นี้มีโอกาสวินิจฉัยกัน ข้าพเจ้าขอให้พยายามที่จะใช้วิจารณ์ญาณให้รอบคอบเพราะการเลือกครั้งนี้เป็นครั้งสำคัญ อีกประการหนึ่ง ข้าพเจ้าขอเรียนว่า เราเพิ่งได้รับหนังสือจากรัฐบาล และฉะเพาะตัวข้าพเจ้าเพิ่งได้รับเมื่อเวลาบ่ายห้า มีเวลานิดเดียวเท่านั้น เราไม่มีเวลาตรึกตรองหรือปรึกษาหารือกันในเรื่องนี้แต่ถึงอย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญมาตรา ๙ ที่ว่าด้วยการสืบราชสมบัติ ข้าพเจ้าเห็นว่าหลักสำคัญอยู่ที่ความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร และในมาตรานี้การที่กล่าวไว้ว่าการสืบราชสมบัติท่านว่าให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎหมายเถียรบาล นั้นเห็นจะเป็นความมุ่งหมายที่จะให้สภาฯ ดำเนินการเลือกโดยอาศัยกฎหมายเถียรบาลเป็นหลักเท่านั้น แต่หลักที่ว่าอย่างไร มีผู้อธิบายแล้ว เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าคิดว่าถ้าเราจะมาอธิบายในตัวคนและจะวางหลักในการเลือกเสียก่อนแล้วจะได้ผลดีที่สุด ข้อนี้มีปัญหาว่าเราจะเลือกผู้เยาว์ที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะดี หรือจะเลือกตามหลักที่เราจะได้คิดกันเสียก่อน ดูเหมือนว่าถ้าเราตั้งพระเจ้าแผ่นดินที่ยังทรงพระเยาว์เป็นกษัตริย์แล้ว ยังจะต้องตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อีก ซึ่งในที่สุดผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั่นเองเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ไม่ใช่พระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้น แล้วก็ทำอะไรไม่ได้เป็นเวลา ๑๐ ปีแล้ว พระเจ้าแผ่นดินที่ยังทรงพระเยาว์อยู่ต่อไปก็เป็นพระเจ้าแผ่นดินที่จะ ...

นายมนูญ บริสุทธิ ผู้แทนราษฎรจังหวัดสุพรรณบุรี กล่าวว่าข้าพเจ้าเข้าใจว่าสมาชิกผู้หนึ่งที่พูดถึงพระเจ้าแผ่นดินเยาว์หรือไม่เยาว์ ก็เช่นเดียวกับข้าพเจ้ากล่าว ซึ่งเป็นการนอกประเด็น

นายโต ปาณิกบุตร ผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนคร กล่าวว่า ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่เป็นการนอกประเด็นเลย ข้าพเจ้าเห็นว่าเพื่อจะได้วางหลักในมาตรา ๙ ก่อนให้เห็นว่า...

ทำการแทนประธานสภาฯ กล่าวว่า ขอโทษอย่าออกให้กว้าง คอยฟังอยู่เหมือนกัน

นายโต ปาณิกบุตร ผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนคร กล่าวว่า ที่จริงข้าพเจ้าเห็นว่าไม่เห็นว่าการกว้างอะไรเลย อย่าลืมว่าเราเลือกพระเจ้าแผ่นดิน เราไม่ใช่เลือกนักการเมือง เราจะได้ว่ากันเร็ว ๆ และขอเรียนว่าในระเบียบวาระที่ส่งมานี้ให้เวลาเราน้อยเหลือเกิน เราไม่มีโอกาสจะอภิปรายกันในเวลาอื่น เพราะฉะนั้นจำเป็นจะต้องพูดกันให้มากมาย ถ้าเรื่องสำคัญของประเทศเราจะมารวบรวมแล้วข้าพเจ้าเห็นว่าไม่เป็นประโยชน์อะไรเลย การเลือกพระเจ้าแผ่นดินทั้งที่จะได้ประโยชน์อะไร ข้าพเจ้าไม่เห็นเป็นประโยชน์อะไรเลย ข้าพเจ้าขอประธานเรียนต่อเพื่อนสมาชิกว่า เราควรจะต้องถือเรื่องนี้เป็นข้อสำคัญที่สุดของสภาฯ

ทำการแทนประธานสภาฯ กล่าวว่า ตามที่ข้าพเจ้าเข้าใจนั้นไม่ว่าจะรวบรัดแต่ก็อยากจะให้พูดกันให้เข้ารูป เราควรจะต้องอภิปรายถึงว่าพระองค์นี้ทำไม่ถึงสมควร จะเป็นเด็กหรืออะไรก็ตาม เชิญท่านอภิปรายต่อไปถ้ามีความประสงค์

นายโต ปาณิกบุตร ผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนคร กล่าวว่า ข้าพเจ้าขอประธานทราบเรียนว่าหลักที่ข้าพเจ้าพูดนี้ คิดได้ในเวลานี้เท่านั้น ข้าพเจ้าไม่มีเวลาที่จะร้อยกรองหรือเตรียมตัวอะไรเลยที่ข้าพเจ้าพูดนั้นจำเป็นจะต้องอธิบายให้เข้าใจเสียก่อนว่า การเลือกพระเจ้าแผ่นดินนั้นสำคัญมาก เพราะจะเป็นพระเจ้าแผ่นดินในประเทศซึ่งข้าพเจ้าอยู่ทั้งที่ จะไม่ให้ข้าพเจ้าคิดว่าเป็นเรื่องสำคัญอย่างไรได้ เพราะว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องใหม่ของประเทศสยาม ข้าพเจ้ามีความเห็นอย่างไรข้าพเจ้าก็พูดอย่างนั้น ข้าพเจ้าไม่มีอาณัติจากเจ้านายพระองค์ใดและไม่มีการเกลียดชังอะไรเป็นส่วนตัว นี่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการเลือกเหมือนกัน ข้าพเจ้าเห็นว่าการที่จะมีพระเจ้าแผ่นดินเด็ก ๆ เวลานี้มันก็เท่ากับที่ท่าน ... ข้าพเจ้าไม่อยากจะพูดคำแรง ๆ มากไป เพราะมีผู้พูดกันแล้ว อย่างที่ท่านสมาชิกจังหวัดปราจีนฯ พูดนั้นจับใจอย่างยิ่ง เช่นว่าเปรียบเหมือนเรือที่ไม่มีหางเสือ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอเสนอให้คิดให้มาก ๆ ในข้อนี้เราไม่มีทางที่จะรวบรวมกันได้ ไปกันคนละทางสองทาง เพราะฉะนั้นหมดปัญญาไม่รู้จะทำอย่างไรได้ ข้าพเจ้าไม่มีความเห็นว่าจะเลือกพระมหากษัตริย์ที่ยังทรงพระเยาว์อยู่ ยังไม่ทรงบรรลุนิติภาวะ เพราะฉะนั้นในมาตรา ๙ นี้ เราควรจะได้ปรึกษากันว่า ข้าพเจ้าขอเสนอให้วางหลักเกณฑ์ก่อนว่าควรที่จะวางหลักว่าความเห็นของสภาผู้แทนราษฎรนั้นในขณะนี้ประเทศสยามยังไม่ควรมีพระมหากษัตริย์ที่เป็นเด็ก ข้าพเจ้าอยากจะวางหลักเกณฑ์เสียก่อนแล้วจึงจะอภิปรายกันต่อไป ใครเห็นด้วยโปรดรับรอง

ร.ท. ทองดำ คล้ายโอภาส หลวงนรินทร ประสาทร์เวช รับรอง

น.ต. หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ร.น. รัฐมนตรี กล่าวว่า ที่ข้าพเจ้ายกขึ้นกล่าวในที่นี้ก็มีวัตถุประสงค์ว่าบัดนี้เรามีบัญชีอยู่เฉพาะหน้า และในบัญชีนี้ก็มีบุคคลซึ่งนามต่าง ๆ ลดหลั่นกันลงมา ข้าพเจ้าได้รับมอบหมายให้มาชี้แจงในที่ประชุมนี้ ซึ่งจะได้ให้เหตุผลในภายหลัง ส่วนความจริงก็ไม่สู้จะเกี่ยวข้อง คือ หมายเลข ๑๗ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ท่านผู้นี้ได้มาหาข้าพเจ้าและแสดงความประสงค์แน่ชัดว่า ถ้าหากว่าสภาฯ จะได้แนะนำและเสนอท่านขึ้นเพื่อเป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้ว ท่านเสียใจที่ท่านจะรับไม่ได้ ท่านมีความเห็นว่าท่านอยากจะให้เป็นไปตามกฎหมายเต็ยราบล ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเป็นความประสงค์ของประชาชนทั่วไป และรัฐบาลนั้นเป็นการดี การที่กล่าวเช่นนั้น ความจริงใจจะเป็นการบังคับสภาฯ อย่างไรหาไม่ได้ สภาฯ ย่อมจะมีความเห็นชอบท่านพระองค์ใดก็ได้ เมื่อเห็นชอบแล้วก็น่าจะเจรจากับท่านพระองค์นั้นต่อไปที่ข้าพเจ้ากล่าวเต็ยวันนี้เชื่อว่าจะได้ท่านมาเป็นพระเจ้าแผ่นดินก็หาไม่ ถ้าท่านไม่สมัครแล้วเราจะได้ผลสมหวังอย่างไร

เพราะฉะนั้นเราจะต้องพิจารณาเป็นลำดับ ข้าพเจ้าขอประทานเสนอเพื่อเป็นเครื่องดำริของสมาชิกทั่วไป ดังนี้ก็แล้วแต่ที่ประชุมนี้จะดำริต่อไปอย่างไร

ร.ต. ถัด รัตนพันธ์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดพัทลุง กล่าวว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้แทนราษฎรผู้หนึ่ง ซึ่งราษฎรได้เลือกมา ข้าพเจ้ามีความคิดความอ่านเท่ากับคนอื่นเหมือนกัน ข้าพเจ้าเห็นว่าตามที่มีรายนามสำหรับเลือกพระมหากษัตริย์นี้ เห็นว่าควรจะเป็นไปตามกฎมณเฑียรบาล เพราะรัฐธรรมนูญปรากฏชัดอยู่ว่าพระองค์เจ้าอานันทมหิดลนั้นเป็นผู้อยู่ต้นที่สุด ก็ควรจะเป็นพระมหากษัตริย์ ถึงแม้ว่าจะเด็กก็ตาม แต่ว่าเราอาจจะมีผู้รักษาราชการแผ่นดินแทนพระองค์ได้ ผู้รักษาราชการนั้นไม่จำเป็นจะต้องมีคนเดียว เราอาจแต่งตั้งเป็นคณะก็ได้ นี่ความเห็นของข้าพเจ้าเป็นดังนี้

นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี กล่าวว่า ในหลักการที่ผู้แทนพระนครเสนอว่าเราควรระวังหลักเกณฑ์กันเสียก่อนว่า เราควรที่จะเลือกพระมหากษัตริย์ที่เป็นผู้เยาว์หรือไม่ นั่นที่จริงก็เป็นวิธีการที่ดีอยู่ พอจะรวบรัดปัญหาในข้อนั้นได้ แต่ว่าเราจะวางหลักเกณฑ์ที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญหาได้ไม่ ที่เราจะวางหลักเกณฑ์เช่นนั้นไม่ได้ ถึงแม้ว่าผู้แทนพระนครเสนอเป็นวิธีที่ดี ข้าพเจ้าก็เห็นชอบด้วย แต่ข้าพเจ้าก็ไม่สามารถจะปฏิบัติตามได้ เพราะขัดกับรัฐธรรมนูญ เมื่อรัฐธรรมนูญมีว่าสืบราชสมบัติจะต้องเป็นไปตามกฎมณเฑียรบาล เราก็จะต้องพิจารณาเป็นรายองค์ไป มีเกณฑ์ที่เราจะวางว่า เมื่อถึงลำดับนั้นเราสมควรที่จะเลือกพระมหากษัตริย์ที่เป็นผู้เยาว์หรือไม่ เมื่อเราเห็นว่าพระองค์นั้นเป็นผู้เยาว์เราก็ไม่เลือกก็แล้วกัน เมื่อปัญหามาจะเพาะหน้า และวางวงแคบเช่นนั้นจะควรหรือไม่ควรเพียงใด โดยเพาะข้าพเจ้าแล้วไม่มีส่วนได้เสีย และไม่เคยรู้จักหน้าค่าตาของพระองค์ใดทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงไม่ขอออกความเห็นในที่นี้

นายสรอย ณ ลำปาง ผู้แทนราษฎรจังหวัดลำปาง กล่าวว่า ข้าพเจ้าเห็นว่าการที่เราจะเถียงกันนั้นก็เถียงกันได้ แต่ว่ากฎมณเฑียรบาลบอกมาให้เลือกตามลำดับ แต่เดี๋ยวนี้ตามลำดับนั้นรัฐบาลก็ได้ส่งมาแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่าข้อที่ ๑ ก็คือพระองค์เจ้าอานันทมหิดลมีพระนามอยู่ต้นก็ควรจะเป็นพระองค์นั้น เพราะพระองค์เป็นผู้ที่มีชื่ออยู่ต้นควรจะต้องได้ครองราชสมบัติ เราจะไปเลือกผู้อื่น ต่อไปข้างหน้า พระองค์เจ้าอานันทมหิดลเติบโตเป็นผู้บรรลุนิติภาวะแล้ว ท่านจะทรงเสียพระทัยเท่าไร ความจริงเป็นพระองค์เองที่สมควรจะสืบราชสมบัติ แล้วจะเปลี่ยนแปลงทีหลังไม่ได้ และอาจจะเกิดแตกร้างระหว่างพระบรมวงศานุวงศ์ หรืออาจจะเป็นภัยแก่บ้านเมืองก็ได้ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าเห็นว่าการเลือกข้ามไปข้ามมา ข้าพเจ้าเห็นไม่เหมาะที่ติดอยู่ก็เป็นผู้เยาว์เท่านั้น และผู้เยาว์หาจำเป็นจำต้องไปเปรียบเทียบกับต่างประเทศไม่ ถึงแม้ว่าสยามของเราที่เคยมีเช่นพระพุทธเจ้าหลวงก็เป็นผู้เยาว์เหมือนกัน เพราะฉะนั้นก็จะต้องมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อย่างพระพุทธเจ้าหลวงเคยทำมาแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่าสมควรอย่างยิ่งที่จะให้พระองค์เจ้าอานันทมหิดลนี้แหละได้สืบราชสมบัติ

พ.ต. หลวงรณสิทธิพิชัย กล่าวว่า สำหรับการปรึกษาของสภาฯ ในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าใคร่จะเสนอว่า ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญมาตรา ๙ ได้บังคับชัดอยู่แล้วว่า ให้เป็นไปตามนัยแห่งกฎมณเฑียรบาล เว้นแต่จะให้ประกอบกับความเห็นชอบด้วยของสภาผู้แทนราษฎร พุดถึงตามปกติแล้ว ถ้าเป็นในสมัยก่อนรัฐธรรมนูญ ก็คงจะไม่มีปัญหาอะไร ก็คงจะเป็นไปตามกฎมณเฑียรบาล ในที่นี้ก็คือพระองค์เจ้าอานันทมหิดล แต่เราได้ทำรัฐธรรมนูญขึ้น คือให้อำนาจแก่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ผู้ที่จะให้ความเห็นชอบร่วมกันว่าท่านพระองค์นั้นสมควรจะเป็นกษัตริย์หรือไม่ เพราะฉะนั้นหน้าที่ของสมาชิกในที่นี้ จึงมีแต่เพียงว่าจะเห็นชอบด้วยหรือไม่ตามที่รัฐบาลเสนอมานั้น ในข้อที่อภิปรายกันนั้น ขอให้ประธานดำเนินไปแต่เพียงว่า ดำเนินไปตามลำดับ พระองค์แรกที่เสนอนี้ว่าไม่เห็นชอบด้วยเพราะอะไร และเห็นชอบด้วย

เพราะอะไร และลงมติ เมื่อเห็นว่าไม่ชอบเป็นส่วนมากก็ให้ลงมติพระองค์อื่นต่อไป ข้าพเจ้าขอร้องท่าน
เช่นนี้ เพราะเห็นว่าจะเป็นการเรียบริ้อยและสะดวก

เจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัง กล่าวว่า การที่จะเลือกพระเจ้าแผ่นดิน
ตามกฎหมายเทียบบาล ก็จะต้องระลึกร้อยกว่า ถ้าเลือกผิดขั้นข้ามชั้นแล้วเจ้านายอาจจะไม่รับก็ได้จะ
เสียเวลา เพราะฉะนั้นให้รู้ลำดับชั้นพระบรมวงศานุวงศ์ที่ถือเกณฑ์กันอยู่ ถ้ามีเจ้านายอย่างน้อยถึง ๖๐๐
พระองค์เพื่อจะทำการปรึกษาแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่าจะเป็นการลำบากมาก เพราะฉะนั้นจะต้องเลือกผู้ที่
ช่วยเหลือและสนับสนุนบ้านเมืองอยู่ด้วยแล้วจะสะดวกดีกว่า เพราะฉะนั้นขอเตือนไว้เช่นนี้ ถ้าจะเลือกใคร
ก็ให้ระลึกละเอียดเสียหน่อย

นายสวัสดิ์ ยูวะเวส ผู้แทนราษฎรจังหวัดนครสวรรค์ กล่าวว่า ข้าพเจ้าได้ยินเสียงสมาชิก
หลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ ซึ่งกล่าวเป็นที่วิตกห่วงใยต่าง ๆ นานา และต้องการ
ความสำคัญต่าง ๆ ข้าพเจ้าก็เห็นว่าความจริง ความสำคัญของพระมหากษัตริย์จะมีหรือไม่ก็อยู่ที่พวกเรา
เพราะฉะนั้น ...

ทำการแทนประธานสภาฯ กล่าวว่า ขอให้อภิปรายกันเฉพาะเจ้านายพระองค์นี้

นายสวัสดิ์ ยูวะเวส ผู้แทนราษฎรจังหวัดนครสวรรค์ กล่าวว่า ความจริงข้าพเจ้าจะกล่าวให้
เข้าตามที่ว่านี้ และข้าพเจ้าต้องการจะเลือกพระมหากษัตริย์องค์นี้เอง หมายความว่าพระองค์เจ้าอนันท-
มิตถ์นี้แหละ ความสำคัญและไม่สำคัญในพระมหากษัตริย์นั้นอยู่ที่เราเอง ถ้าเราจะให้พระมหากษัตริย์
สำคัญ เราก็บอกถึงความสำคัญต่าง ๆ นานาก็แล้วกัน แต่ความสำคัญของพระมหากษัตริย์เท่าที่ราษฎร
ได้รับคำอธิบายจากข้าพเจ้าแล้ว ก็รู้สึกโล่งใจตาม ๆ กัน และยิ่งกว่านั้นเราถือตามรัฐธรรมนูญแล้ว
พระมหากษัตริย์ทำอะไรไม่ผิด และพระมหากษัตริย์ไม่ได้ทำอะไรเลย พระมหากษัตริย์ไม่มีหน้าที่จะต้อง
รับผิดชอบ ความสำคัญของพระมหากษัตริย์ไม่มีเท่าไรนักเพราะฉะนั้นเราก็เลือกได้ถึงแม้ว่าจะจะเป็นเด็ก

ขุนเสนาสัสดี ผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด กล่าวว่า ข้าพเจ้าใครจะเสนอในหน้าที่ที่ข้าพเจ้า
เป็นผู้แทนราษฎรคนหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าเห็นไปในทางที่ว่า การเลือกพระมหากษัตริย์นั้นเป็นของสำคัญที่
จะต้องให้ราษฎรทั้งประเทศนิยมด้วย และเชื่อว่าจะถือแต่กฎหมายเทียบบาลอย่างเดียวนั้น ข้าพเจ้าเห็นคล้อย
ไปในทางท่านผู้แทนราษฎรปราจีนบุรีและผู้แทนพระนครที่ได้กล่าวมาแล้ว สำหรับท่านพระองค์นี้เราก็ได้
ทราบจากเลขาธิการคณะรัฐมนตรีแล้วว่าท่านก็ยังไม่บรรลุนิติภาวะ และท่านก็ไม่รับสั่งประการใดถึงแม้ว่า
เราจะตั้งท่านขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ เราก็จะต้องตั้งคณะผู้สำเร็จราชการอีก ถ้าไม่ใช่ตั้งคณะผู้สำเร็จ
ราชการก็ต้องตั้งบุคคลใดบุคคลหนึ่งขึ้นซึ่งเป็นการเสียเวลาไม่ใช่น้อยและมีบางท่านอ้างเหตุผลว่ารัชกาล
ที่ ๕ ก็ไม่บรรลุนิติภาวะเหมือนกัน แต่รัชกาลที่ ๕ นั้น ข้าพเจ้าทราบว่าท่านมีพระชันษาถึง ๑๖ แล้ว
นี่เพิ่ง ๑๐ ชันษาจะเป็นพระมหากษัตริย์อย่างไร ข้าพเจ้าสงสัยว่าราษฎรทั้งชาติเขาจะนับถือด้วยประการ
ทั้งปวงแล้วหรือ ข้าพเจ้าข้องใจเป็นอันมาก

หลวงวรนิติปรีชา ผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร ที่ผู้แทนจังหวัดพระนครให้วางหลักเกณฑ์นั้น
ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย ควรจะพิจารณาตัวบุคคลอย่างที่ท่านผู้แทนหลายท่านได้กล่าวมาแล้วจึงจะถูกต้อง
เพราะฉะนั้นเมื่อจะพิจารณาถึงตัวบุคคลแล้วข้าพเจ้าเห็นว่าเราควรจะพักไปสักคราวหนึ่งก่อน แล้วจึงค่อย
ปรึกษากันว่าจะเอาใครเพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอเสนอให้หยุดพัก ๑๕ นาที

ขุนรศาศน์ตรุณกิจ รับรอง

นายกรัฐมนตรี กล่าวว่า รัฐบาลขอประชุมต่อกันไปถึงวันที่ ๗ ด้วย เพราะอีก ๕ นาทีก็จะ
หมดเวลาประชุมแล้ว

ทำการแทนประธานสภาฯ กล่าวว่า ต้องให้ลงมติว่าจะพัก ...

หลวงวรนิติปรีชา ผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร กล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่ได้ขอร้องให้เลิกการประชุม จะประชุมกันให้ตลอดเรื่อง ข้าพเจ้าก็ยินดี แต่ขอหยุดพักสัก ๑๕ นาทีหรือ ๑๐ นาที แล้วเราจะได้มาเลือกกันว่าจะเอาผู้ใด ไม่น่าจะขัดข้องเลยในข้อนี้

ทำการแทนประธานสภาฯ กล่าวว่า ประเดี๋ยว จะประชุมต่อไปอย่างนั้นหรือ เป็นอันว่านี่เราประชุมกันรวดเดียว ประชุมกันต่อไปคือว่าจะประชุมถึงวันที่ ๗ ด้วย มีผู้ใดขัดข้องบ้าง เมื่อไม่มีผู้ใดขัดข้องข้าพเจ้าจะถือว่าที่ประชุมอนุมัติให้หยุดพัก ๑๐ นาที

หยุดพักเวลา ๒๓.๕๕ นาฬิกา

เริ่มประชุมต่อไปเวลา ๐.๒๗ นาฬิกา

ทำการแทนประธานสภาฯ กล่าวว่า ให้อภิปรายต่อไปในเรื่องนี้

ขุนชำนาญภาษา ผู้แทนราษฎรจังหวัดนครราชสีมา กล่าวว่า เรื่องการตั้งพระมหากษัตริย์ โดยความเห็นชอบของสภาฯ นี้ ควรที่สภาฯ นี้จะดำเนินไปตามกฎหมายระเบียบราชพิธี คือข้าพเจ้าขอเสนออย่างนี้ ...

ทำการแทนประธานสภาฯ กล่าวว่า เรื่องนี้ก็เป็นอันตกลงกันแล้ว ข้าพเจ้าขอวิงวอนท่านสมาชิกก่อนที่จะตั้งตนอภิปราย ขอให้บอกว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย เห็นด้วยก็แสดงเหตุผลไป ถ้าไม่เห็นด้วยก็แสดงเหตุผล วิธีการนั้นตกลงกันแล้ว ไม่มีใครคัดค้าน

ขุนชำนาญภาษา ผู้แทนราษฎรจังหวัดนครราชสีมา กล่าวว่า คือ ที่ข้าพเจ้าจะเรียนนั้นเพื่อจะสนับสนุนในการที่จะเห็นด้วยนั่นเอง คือข้าพเจ้าเห็นว่า สมควรแล้วที่จะเลือกพระองค์เจ้าอานันทฯ ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ จึงขอให้สภาฯ นี้ลงมติ คือข้าพเจ้าเห็นควรอย่างนี้ ผู้ใดจะเห็นสมควรด้วย ขอให้ที่ประชุมวินิจฉัย

พระพิณิจนากร ผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ กล่าวว่า ข้าพเจ้าก็เห็นด้วยอย่างยิ่งและตั้งเหตุผลที่จะกราบเรียนต่อไปนี้ ถ้าท่านประธานจะให้พูด เห็นจะไม่ขัดข้องกระมัง การที่ข้าพเจ้าเห็นด้วยนั้นแต่ก่อนที่จะพูด ข้าพเจ้าขอเรียนให้ที่ประชุมทราบว่าข้าพเจ้ามีความจงรักภักดีและสักการบูชาต่อจักรีบรมวงศ์อย่างยิ่ง เพราะฉะนั้นเพื่อป้องกันมิให้ท่านทั้งหลายเข้าใจผิดไปได้ ข้าพเจ้าได้เคยรู้จักกับพระบิดาคือกรมหลวงสงขลาฯ ท่านพระองค์นี้เป็นผู้ที่รักประชาธิปไตยอย่างยิ่ง ในวันหนึ่งข้าพเจ้าได้ไปกินน้ำชาที่วังท่านในงานของเพื่อนข้าพเจ้าคนหนึ่ง ข้าพเจ้าได้มีโอกาสไปเห็นท่านพูดกับคนใช้ก็ดีหรืออะไรก็ดี ไม่มีการใช้คานกันหรืออะไรกัน และข้าพเจ้าได้ไปพูดกับท่านเอง ๒ ต่อ ๒ เช่นนี้ ถ้าจะได้ลูกของท่านซึ่งเหมือนกับพระราชบิดาแล้ว ข้าพเจ้าคนหนึ่งจะยินดีอย่างยิ่งทีเดียวนั้นข้อที่ ๒ ข้อที่ ๓ คือ ที่จับอกจับใจข้าพเจ้ามาก คือท่านยังเป็นเด็กและจะใช้จ่ายเงินของเราน้อย ข้าพเจ้าจับอกจับใจมากที่สุดทีเดียว เมื่อเราจะให้ท่านศึกษาสัก ๒ แส่นบาท หรืออะไรอีกบางที่จะพอพระราชหฤทัยอย่างยิ่งทีเดียว เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วข้าพเจ้าไม่เห็นมีอะไรที่จะขัดข้องว่าเราจำเป็นจะต้องมีคนที่สามารถหรืออะไร เรามีรัฐธรรมนูญ เราปกครองตามแบบ แล้วเราทำไปโดยสภาฯ ทั้งนั้น แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทำผิดไม่ได้เลย คือเดอะคิงแคนดูโนรอง (The King can do no wrong) เมื่อโนรอง (no wrong) แล้วจะทำผิดอะไรก็ไม่แปลกเลย เพราะเราทำตามรัฐธรรมนูญและบัดนี้มันก็เป็นวันที่ ๗ แล้ว ข้าพเจ้าคิดว่าลงมติกันได้สักที่กระมัง

ทำการประธานสภาฯ กล่าวว่า ขอให้เสนอให้ขัด คิดว่าเดี๋ยวจะเป็นปัญหาอีก

พระพิณิจนากร ผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ กล่าวว่า ขอให้ลงมติ

ขุนเสนาสัสดี นายแทน วิเศษสมบัติ รับรอง

หลวงวรนิติปรีชา ผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร กล่าวว่า ท่านพูดเมื่อก็เป็นแต่เพียงคิดว่าเท่านั้น เพราะฉะนั้นคำขอนั้นตกไปแล้ว มาขอทีหลังไม่ได้

ทำการแทนประธานสภาฯ กล่าวว่า ญัตตินั้นถูกต้องแล้ว ท่านจะคัดค้านหรือไม่

หลวงวรนิติปรีชา ผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร กล่าวว่า ต่อไปนี้ข้าพเจ้าขอให้เปิดอภิปรายต่อไป เพราะเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญอย่าเพอรวบรัดลงมติ ผู้ที่ต้องการจะพูดก็มีอีก ตั้งหลายสิบคนยังไม่ได้พูดเลยไม่เห็นสมควรอย่างไร

ทำการแทนประธานสภาฯ กล่าวว่า มีใครรับรอง

ขุนอินทรภักดี รับรอง

ทำการแทนประธานสภาฯ กล่าวว่า ท่านผู้ใดเห็นว่าควรจะเปิดอภิปรายต่อไปโปรดยกมือขึ้น มีสมาชิกยกมือ ๒๗ นาย

ทำการแทนประธานสภาฯ กล่าวว่า ท่านผู้ใดเห็นว่าควรปิดอภิปรายได้แล้ว โปรดยกมือขึ้น มีสมาชิกยกมือ ๕๑ นาย เป็นอันว่าที่ประชุมนี้เห็นสมควรให้ลงมติ

ทำการแทนประธานสภาฯ กล่าวว่า สำหรับพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอานันทมหิดลองค์นี้ ท่านผู้ใดเห็นด้วย เห็นด้วยหมายความว่าควรจะเป็นพระมหากษัตริย์ โปรดยืนขึ้น

มีสมาชิกยืนขึ้น ๑๒๗ นาย

ทำการแทนประธานสภาฯ กล่าวว่า ท่านผู้ใดเห็นว่าเจ้านายพระองค์นี้ไม่ควรจะเป็นพระมหากษัตริย์ โปรดยืนขึ้น

มีสมาชิกยืนขึ้น ๒ นาย เป็นอันว่าที่ประชุมนี้ลงมติเห็นสมควรให้พระองค์อานันทมหิดลเป็นพระมหากษัตริย์

ที่มา รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๑๙ ถึงครั้งที่ ๓๔ สมัยสามัญสมัยที่สอง วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์-๘ มีนาคม ๒๔๗๗ เล่ม ๒ หน้า ๒๒๔๒-๒๒๖๔ (บางส่วน)

ภาคผนวก ก

บัญชีรายพระนามพระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรี กรมพระราชวังบวรสถานมงคล และสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช

ลำดับที่และพระนาม	รัชสมัยที่โปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง	สาระสำคัญ
๑. สมเด็จพระเชษฐาธิราช	สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๘ แห่งกรุงศรีอยุธยา	ทรงราชย์เป็นสมเด็จพระรามาธิบดี ที่ ๒ พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๑๐ แห่งกรุงศรีอยุธยา
๒. สมเด็จพระนอพุทธางกูร	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๑๐ แห่งกรุงศรีอยุธยา	ทรงราชย์เป็นสมเด็จพระบรมราชา ธิราชที่ ๔ (นอพุทธางกูร) พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๑๑ แห่งกรุงศรีอยุธยา
๓. สมเด็จพระเอกาทศรถ	สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๑๘ แห่งกรุงศรีอยุธยา	ทรงราชย์เป็นสมเด็จพระเอกาทศรถ พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงศรีอยุธยา
๔. เจ้าฟ้าสุทัศน์	สมเด็จพระเอกาทศรถ พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๑๙ แห่งกรุงศรีอยุธยา	สิ้นพระชนม์ในรัชสมัยที่โปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง
๕. จหมื่นศรีสรักษ์	สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๒๑ แห่งกรุงศรีอยุธยา	สิ้นพระชนม์ในรัชสมัยที่โปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง
๖. สมเด็จพระนารายณ์	สมเด็จพระศรีสุธรรมราชา พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๒๖ แห่งกรุงศรีอยุธยา	ทรงราชย์เป็นสมเด็จพระนารายณ์ มหาราช พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๒๗ แห่งกรุงศรีอยุธยา
๗. กรมพระราชวังบวร สถานมงคล (หลวงสรศักดิ์)	สมเด็จพระเพทราชา พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๒๘ แห่งกรุงศรีอยุธยา	ทรงราชย์เป็นสมเด็จพระสรรเพชญ์ ที่ ๘ (พระเจ้าเสือ) พระมหากษัตริย์ องค์ที่ ๒๙ แห่งกรุงศรีอยุธยา
๘. กรมพระราชวังบวร สถานมงคล (เจ้าฟ้าเพชร)	สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (พระเจ้าเสือ) พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๒๙ แห่งกรุงศรีอยุธยา	ทรงราชย์เป็นสมเด็จพระสรรเพชญ์ ที่ ๙ (พระเจ้าท้ายสระ) พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๓๐ แห่งกรุงศรีอยุธยา

บัญชีรายพระนามพระมหากษัตริย์ ๑๗ พระราชวงศ์ และสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช (ต่อ)

ลำดับที่และพระนาม	รัชสมัยที่โปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง	สาระสำคัญ
๙. กรมพระราชวังบวร สถานมงคล (เจ้าฟ้าพร)	สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๙ (พระเจ้าท้ายสระ) พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๓๐ แห่งกรุงศรีอยุธยา	ทรงราชย์เป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว บรมโกศ พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๓๑ แห่งกรุงศรีอยุธยา
๑๐. กรมพระราชวังบวร สถานมงคล (เจ้าฟ้ากรมขุนเสนาพิทักษ์)	สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๓๑ แห่งกรุงศรีอยุธยา	สิ้นพระชนม์ในรัชสมัยที่โปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง
๑๑. กรมพระราชวังบวร สถานมงคล (เจ้าฟ้าอุทุมพร)	สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๓๑ แห่งกรุงศรีอยุธยา	ทรงราชย์เป็นสมเด็จพระเจ้าอุทุมพร พระมหากษัตริย์องค์ที่ ๓๒ แห่งกรุง ศรีอยุธยา
๑๒. กรมพระราชวังบวร สถานมงคล (เจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์)	สมเด็จพระเจ้าตากสิน มหาราชแห่งกรุงธนบุรี	สิ้นพระชนม์ในช่วงเปลี่ยนรัชสมัย
๑๓. สมเด็จพระบวรราชเจ้า กรมพระราชวังบวร มหาสุรสิงหนาท	พระบาทสมเด็จพระพุทธ ยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑	สวรรคตในรัชสมัยที่โปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง
๑๔. กรมพระราชวังบวร สถานมงคล (สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร)	พระบาทสมเด็จพระพุทธ ยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑	ทรงราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระ พุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒
๑๕. สมเด็จพระบวรราชเจ้า กรมพระราชวังบวร มหาเสนานุรักษ์	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ หล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒	สวรรคตในรัชสมัยที่โปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง
๑๖. สมเด็จพระบวรราชเจ้า กรมพระราชวังบวร มหาศักดิ์พลเสพ	พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓	สวรรคตในรัชสมัยที่โปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง
๑๗. พระบาทสมเด็จพระ พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว	พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔	สวรรคตในรัชสมัยที่โปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง
๑๘. กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ (เอกสารบางฉบับเขียนว่า “วิชัยชาญ”)	พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ (พระปิยมหาราช)	ทิวงคตในรัชสมัยที่โปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง

บัญชีรายพระนามพระมหากษัตริย์ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล และสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช (ต่อ)

ลำดับที่และพระนาม	รัชสมัยที่โปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง	สาระสำคัญ
๑๙. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร	พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ (พระปิยมหาราช)	สวรรคตในรัชสมัยที่โปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง
๒๐. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร	พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ (พระปิยมหาราช)	ทรงราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖
๒๑. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙	-

ที่มา

ฐาปนุร จุลินทร รวบรวมและเรียบเรียงจาก

(๑) หนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑ โดยกรมศิลปากร (๒๕๓๔)

(๒) หนังสือราชสกุลวงศ์ (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) โดยกรมศิลปากร (๒๕๓๖)

(๓) หนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๘๒ เรื่อง พระราชพงศาวดารกรุงสยามจากต้นฉบับของ
บริติชมิวเซียมกรุงลอนดอน โดยกรมศิลปากร (๒๕๓๗)

(๔) หนังสือราชสกุลวงศ์และราชสกุลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยอัครังศักดิ์ อายุวัฒน์นะ
(๒๕๔๔)

(๕) หนังสือพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และเอกสารอื่น
(๒๕๕๓)

(๖) หนังสือนามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย โดยมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา (๒๕๕๔)

หมายเหตุ เนื่องจากรายงานการศึกษานี้ไม่ถือว่า ขุนวรวงศาธิราชเป็นพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา
ดังนั้นจึงไม่ได้รวมนายจัน (เอกสารบางฉบับเขียนว่า “นายจันท์” และ “นายจันทร์”) น้องชายขุน
วรวงศาธิราช ซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นพระมหากษัตริย์ เข้าไว้ในบัญชีรายพระนามดังกล่าวข้างต้น